

canis

citri

H

hortus

M

planta

ſiliginis

ſtrangula

Z

FINIS.

AVTORIS AD LECTOREM PRAEFATIO.

VM ex uirtute prudētiæ, quæ inter bonum & malum caute discernit, humanus informetur animus, ad utilis & delectabilis cognitionem: & in terrenis rebus pacificus & tranquillus status imprimis utilis, dulcis & delectabilis reperiatur: merito hic totis uiribus quærendus est, & inuentus tanquam thesaurus inextimabilis cum multa humilitate & patientia conseruandus: per eum nanq; facile benigna dei dilectio prouocatur, uita hominis illæsa tute seruatur, & rerum abundans copia utiliter procuratur. Hunc tamen impij uiri non quærunt, & inuentum superbia seu alio detestabili uitio cœcati lacerant: quare licet eorum fortuna prospera sæpe uideatur ad tempus, perit tandē, nec dimidiat dies suos. Viri autem pacifici & humiles, licet quandoq; læsi fuerint, tamen uiuunt, & apud deum & homines gratiam inuenientes tandem impiorum hæreditant terram. Ego itaq; Petrus ex Crescentia natus ciuis Bononiensis, qui tempus adolescentiæ in logica, medicina, & scientia naturali totum consumpsi, & demum nobili legum scientiæ insudaui, pacifici status anxius post flendum schisma illius egregiæ urbis, quæ uero & sibi proprio nomine Bononia, id est, bona per omnia, in omnibus mundi finibus dicebatur, cognoui quod mutata unitate, ac statu pacifico, in dissensionem odium & liuorem, non erat iustū ipsius peruersæ diuisionis immisceri negocijs. Idcirco annis triginta diuersas per prouincias cum earum rectoribus circuiui, subiectis libenter iusticiam tribuens, rectoribus fidele consilium, & ciuitates in suo iure ac statu pacifice pro posse conseruans, multosq; libros

antiquorum & nouorum prudentum perlegi, & diuersas ac uarias operationes colentium rura uidi. Demum ciuitate diuina gratia quodãmodo reformata, tædio latæ circuitiõis & læsæ libertatis affectus ad propria redij, ac cernens, quod omniũ rerum ex quibus aliqđ acqritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homini libero dignius: ut ait Tullius. Et cognoscẽs, qđ in cultu ruris status facile inuenitur trãquillus, excitatur de ignauia, & proximorum læsio euitatur, amplius, quod cultu ruris exquisitaq; doctrina perquam facilius & abundantius utilitas percipitur, & delectatio procuratur, quoniã si negligenter & sine certa industria singula consueto more colantur, uiris bonis (qui de suarum possessionum redditibus sine cuiuscunq; læsione iuste uiuere uelint) merito appetenda est, ad cultum ruris mentem animumq; conuerti. Et implorato dei omnipotentis auxilio, actus & cõmoda eius & cuiuslibet generis agrorum & plantarum atq; animalium doctrinã obscure & imperfecte ab antiquis traditam & modernis satis incognitam, de sola Christi liberalitate confisus, dilucide tam secundum prudẽtum naturalis philosophiæ sententias ac rationes apertas, quã ex approbatis experientijs tradere in scriptis proposui. Opusculum hoc porrò duodecim continet libros. Primus quidem est de locis habitabilibus eligendis, & de curijs, domibus, et his qui habitationi sunt necessaria faciendis. Secundus de natura plantarum & rerum cõmunium cultui cuiuslibet generis agrorum. Tertius de campestribus agris. Quartus de uineis & uino. Quintus de arboribus. Sextus de hortis. Septimus de pratis & nemoribus. Octauus de uiridarijs & rebus delectabilibus ex arboribus, herbis, & fructu ipsarum artificiose agendis. Nonus de omnibus animalibus quæ nutriuntur in uillis. Decimus de diuersis modis artibusq; capiendi animalia fera. Vndecimus de regulis operationum ruris. In duodecimo compendiosa fit commemoratio de his omnibus quæ singulis mensibus in rure sunt agenda.

De cognitione

De cognitione bonitatis loci habitabilis quidq; empturo agrum primo spe ctandum sit, Cap. I.

VONIAM *cultus ruris, propter continuos eius labores, præcipue fortitudinem habitantium requirit, idcirco conueniens mihi uisum est in hoc primo libro doctrinam tradere de his quæ ad cognitionem salutis locorum habitabilium spectant, & de quibusdam habitationi necessarijs. Nam corpora hominum quibuscunque commodis pecuniarijs debent præferri. Dicam itaq; in primis de cognitione bonitatis loci habitabilis in communi, quæ quidem attenditur circa quinque, uidelicet penes aëris puritatem, uentorum impetuositatem, aquæ salubritatem, situs qualitatem, & terræ fœcunditatem, quorum quatuor in hoc primo libro tractantur, quintum uero traditur in secundo, quæ omnia diligenter consideranda sunt antequam in emptionem prædiorum & fabricam domorum pecunia collata, uelox postmodum cum personarum detrimento aut rei familiaris damno, pœnitentia non sperata sequatur.*

De aëre & cognitione bonitatis & malitiæ eius, Cap. II.

Er medicis & philosophis testibus, est unum ex elementis generatorum, cuius naturalis locus est circundans aquam, & ab elemento ignis circundatus, & est eius natura calida & humida, si nulla extrinseca causa eam conuerterit, cuius quidem esse in generatis iuuat, ut alleuientur & rarificentur & ad superiora eleuentur. Circa cognitionem bonitatis aëris animaduertendum est, ne sit putrefactus, & nimis calidus, nō distemperate humidus, nec etiam nimis siccus. Nam

aër putrefactus putrefacit humores, & incipit humorē putrefacere qui cordi circundatus est, quoniā ad ipsum propinquius accedit, & aër fortiter calefactus iuncturas laxat, & humores resoluit, & insiti augmentū præstat, & resoluit spiritū, & deijcit uirtutes, & prohibet digestionē, propterea quod calorē innatū resoluit, qui est instrumentū naturale, & calorē citrinū efficit, propter quod humores resoluit sanguineos colorē rubificātes, et quia facit cholerā alios superare humores, & cor calefacit calore extraneo, & facit humores fluere, & ipsos putrefacit, & defert eos ad cōcauitates, & mēbra debilia, & corporibus sanis nō est bonus, cōfert tamen hydropicis & paraliticis, & spasmo humido. Aër uero frigidus calorē innatū ad interiora redire facit, & facit catarrhū, & debilitat neruos, & tracheā arterā magno lædit impedimēto, et digestionē efficit fortē, & omnes occultas operationes efficit fortiores, et excitat appetitū, & ad ultimū, sanis conuenientior est quā aër multæ caliditatis. Aër uero humidus pluriū cōplexioni est bonus, & colorē efficit bonū & cutē, & reddit eā mollē, & poros dimittit apertos, sed ad putrefactionē præparat. Et siccus quidē existit huic contrarius. Prædictis itaq; diligēter cōsideratis, cōstat aëris temperatā mediocritatē & claritatē quantū possibile est requirendā esse. Aër nanq; si bonus est tēperatus & clarus, nec substātia extranea tēperamēto spiritus cōtraria ei admisceatur, est salutē efficiens habitātium, & cōseruās, & plantæ (ut ait Albertus) ab eo proportionabiliter cōualescunt, & fructificāt. Si uero malus est, & ei misceantur uapores lacuum & stagnorū qbus turbatur, cōtrarium operatur et tristificat animā & cōmiscet humores, & plantas corrūpit, & ideo uēti urentes, & pruinæ mortificātes lædunt & destruūt plātas, & in summa secundū Auicen. Omnis aër qui cito infrigidatur, cum sol occidit, et cito calefit, cum ipse oritur, est subtilis: qui uero huic est contrarius, existit ecōtrario, deinde deterior est omnibus ille aër qui cor constringit, & aëris angustat attractionē, præter hæc uero dicit Palladius,

dius, quod aëris salubritatē declarāt loca ab infimis uallibus libera, & nebularū noctibus absoluta, & habitātium corpora cōsiderata, si enim eis color sanus inest, capitis firma synceritas, inoffensum lumen oculorum, purus auditus, si fauces liquidæ uocis commeatum exercent: his signis benignitas aëris comprobatur, contraria uero noxium illius cœli spirtum confitentur.

De uentis & bonitatis & malitiæ ipsorum cognitione, Cap. III.

Sermo de uentis, & de eo quod uentorū causa generatur, duobus existit modis, scilicet uniuersalis & absolutus, & sermo secundū illū qui unicuiq; ciuitati ppri us existit. Vniuersalis uero sermo est, quod meridionalis secundū sitū plurimū ciuitatū & locorū calidus est & humidus, scilicet calidus propterea quod à parte solis uenit, & humidus propter mare meridionale, quod pertranseunt: quare operatur in eo sol fortiter, et euaporāt ex eo uapores qui uentis admiscētur. Et ideo uēti meridionales debilitāt & laxāt uires, & aperiunt poros, & turbāt humores, & mouent eos ab interioribus ad exteriora, & in senibus efficiunt grauitatē, & exituras corrūpunt, & recidiuationes ægritudinū efficiunt: febres putridas efficiunt & debilitāt, & mouent epilepsiā, & afferunt somnū, sed nō exasperāt guttur. Septentrionales uero uenti sunt frigidi, eo quod trāseunt super montes & terras frigidas multarū niuiū: & sunt sicci, propter quod eis nō multi aßociātur uapores, quoniā resolutio à parte septētrionis fit minus, & trāseunt uapores secundū plurimū super aquas cōgelatas, aut super deserta, quare uentus iste corroborat & indurat, & quæ manifeste fluunt prohibet, & claudit poros, & digestiuā uirtutē fortē efficit, & cōstringit uentrē & indurat, & prouocat urinā, & aërē putridū & pestilentialē sanat. Cum uero meridionalis septētrionalem præcedit, & sequitur eum septentrionalis, accidit à meridionali fluxus, & à septentrionali expreßio, ideoq; multiplicātur tunc flu-

xus materierũ et capitis pectoris'q; ægritudines. Et orientales quidem inter caliditatẽ & frigiditatẽ sunt tẽperati, sed sunt occidentalibus sicciores. Septentrionales quidẽ orientis minus habent maria quã septentrionales occidentis. Venti orientales si in postremo noctis & in principio diei flauerint, uenient ab aëre qui iam tẽperatus est, propter solẽ & subtiliatus ab eo: & eius humiditas iam fuit imminuta: ideoq; sunt sicciores & subtiliores, quod si in fine diei & principio noctis flauerint, erit res cõtraria. Orientales tamen occidentalibus uniuersaliter semp existunt meliores: occidentales uero parum plus sunt humidi quã orientales, quoniã super maria trãseunt: quod si flauerint in fine noctis & in principio diei, uenient ab aëre in quo sol operatus nõ fuit, spissiores igitur et grossiores erunt, quod si in fine diei, & principio noctis flauerint, erit res cõtraria. Prædictorũ autẽ uentorũ iudicia propter alias res quãdoq; mutãtur, est enim in quibusdã ciuitatibus & locis cõueniens, ut uenti meridionales sint frigidiores cum eisdẽ fuerint mõtes niuosi à parte meridiei, & cõuerterint se uenti meridionales ad frigiditatem, eo quod super eos trãseant, & est cum septentrionales meridionalibus calidiores existũt, cum circa deserta fuerint adusta.

De aqua, quæ animalibus cõuenit, & cognitione bonitatis uel malitiæ eius, Cap. IIII.

Qua est alterũ ex elementis generatorũ, & eius quidẽ locus naturalis est, ut sit circundãs terrã, et circundata ab aëre cum in suis sitibus naturalibus permãserit, quæ frigida est & humida, si nulla causa extrinseca ei cõtraria fuerit. Et ipsa quidẽ in generatis iuuamentũ præstat ad figurãdas formas, humidũ enim licet ad formas figuratas cito amittat, cito tamen eas recipit, sicut siccum terrestre, licet difficulter eas recipiat, duriter tamen retinet eas. Cumq; humidũ aqueũ et siccum terreũ ad seinuicẽ tẽperauerint adipiscetur siccum ab humido ut cito suscipiat & facile figuram: & humidum

midum aqueũ acquiret à ſicco ut retineat fortiter, quod in eo accidit ex ratificatione & æquatione & figurationibus, & propter humidum prohibetur ſiccum à ſua ſeparatione, et propter ſiccum prohibetur humidum à ſua fluxibilitate. Duplex eſt aquæ conſideratio in hac ſcientia, alia enim aqua conuenit incolis, alia uero plantis. Et primo quidem de ea quæ hominibus eſt ſalubris ſermonem faciamus utilē. Aquæ igitur, ſecundũ medicos quæ ſunt alijs meliores, ſunt aquæ fontiũ terræ liberæ, in qbus nulla diſpoſitionũ et qualitatũ extraneārũ ſupat, aut aquæ quæ ſunt petroſæ quæ ſunt digniores, ne terreſtri putrefactiõe putreſcāt, illa tamē aqua quæ eſt terræ liberæ melior eſt petroſa, dũ tamen ſit currēs & ſoli & uentis diſcoopta: ex his enim nobilitatem acquirit, neq; omnis diſcurrens, ſed illa quæ ſuper lutum liberum non fœtidum nec lacuoſum incedit, nam hæc melior eſt ea que ſupra petras fluit, lutum enim mũdat aquam ac extrahit & aufert ab ea res extraneas ſibi admixtas, & colat ipſam: ſed lapides non faciunt illud quod ſi hæc aqua fuerit multa & forti curreret motu, quæ propter ſui multitudinem illud quod ei admiſcetur in ſuam conuertit naturam, & quæ ſuo curſu ad orientem tendit, erit melior alijs aquis, & quanto magis à ſuo multum elongabitur principio, & poſt hanc quæ ad ſeptentrionem uadit. Illa nāq; quæ ad occidentem tendit & meridiem eſt mala, & proprie cum meridionales ſufflauerint uenti, & illa quidem quæ à locis deſcendit altis cum alijs bonitatibus eſt melior, & talis eſt ferè ſemper dulcis: & eſt in põdere leuis & cito infrigidatur & cito caleſit, ꝓpterea quod eſt reſoluta, frigida in hyeme & calida in æſtate: in qua nullo modo ſapor aliquis ſuperat, nec ullus odor, & quod in ea coquitur, cito coquitur, & cito diſſoluitur. Debes autem ſcire, quod pondus eſt ex experimentis adiuuantibus ad cognoſcendum aquæ diſpoſitionē: aqua enim que eſt leuior in plurimis diſpoſitione eſt melior. Pondus autem per menſuram cognoſcitur, cognoſcitur etiā ſi in duabus aquis diuerſis duo panni unius ponderis madeſiunt, &

poſtea

postea uehementer siccentur, deinde ponderentur: nam aqua cuius pondus fuerit leuior, est melior. Sublimatio quidem & distillatio aquas rectificant malas, & similiter decoctio: aqua enim cocta (ut testantur sapientes) minoris est inflationis & uelocioris descensionis, nā decoctio substantiæ acquirit subtilitatē, & ideo clarificatur desuper, & grossum terrestre descendit ad imum, nam cō mixtiones terrestres leuiter à substantia subtili descendunt: sed à spisso & uiscoso non facile descendunt. Ex aquis quoq; laudabilibus sunt aquæ pluuiæ, & præcipue illæ quæ cum tonitruis in æstate descendunt, sed tamen aquæ pluuiali cito aduenit putrefactio, licet sit aqua melior: propterea quod est ualde subtilis, & fit eius putredo causa computrescendi humores, & impedit pectus & uocem, nā omnis subtilis substantia promptius recipit paßionem. Si aqua pluuialis plus ebullierit eius putrefactionis receptio minuetur. Acetosa quoq; cum comeduntur putrefactioni opponuntur, & ab impedimento eius securitatem faciunt. Aquæ uero puteorum & aquæ ductuum sunt malæ, cōparatione aquarum fontium, sunt enim aquæ constrictæ terrestritates longo recipientes tempore. Ex eis tamen illæ deteriores sunt quibus ex plumbo uiæ factæ fuerint, quoniam ex eius uirtute aliquid adsumunt, unde frequenter ad dysenteriam inducunt. Aqua autem paludis deterior est aqua putei, quia manatio aquæ putei acuitur, propter illud quod de ipsa extrahitur, unde perdurat eius motus & non multum moratur in constrictione, nec manet in locis unde manat longo tēpore. Aqua uero paludis, propterea quod longo tempore moratur in foraminibus terræ putrefacientis, & eius motus in manando & egrediendo est tardus, & non est nisi in terra corrupta & putrida, mala est. Aquæ uero lacuales, stantes, præcipue discooptæ malæ sunt & graues, quia in hyeme non infrigidantur nisi per niues: ideoq; generant phlegma. Et quia calefiunt, in æstate propter solem, & putrefactionem generāt cholerā. Et propter spißitudinem quidem ipsarum & commixtione

nem terrestrium cum eis. & propter resolutionem subtilis earum, generantur in eis qui eas bibunt splenis mali affectus, & interiora ipsorum ingrossantur. & eorũ extrema macrescunt, & humeri & collum, & comedendi desiderium in eis superat sitis, & constringuntur eorum uentres, & difficile uomere possunt. & quandoque perueniũt ad hydropisim, ꝑpterea quod aquositas in eis retinetur, & quandoque ad postemata pulmonis & splenis & ad dissenteriam, & ipsorum epar debile redditur, & in eis multæ aliæ ægritudines generantur, & mulieres raro impregnantur, & cum difficultate pariũt, & pariunt pueros apostemosos, & frequenter fit in eis mola & impregnatio mendosa, & eorum pueri sæpe patiuntur uarices & crurium insanabilia ulcera, & quartanis abundant, & multas alias ægritudines patiuntur, & in senibus febres fiunt adurentes, propter siccitatem naturarum ipsarum. Aquæ præterea quibus admiscetur metallica qualitas, aut eius simile, & aquæ sanguisugales omnes malæ sunt uniuersaliter, licet in quibusdam ægritudinibus afferant iuuamentũ: aqua enim in qua superat uirtus ferri, iuuamentum præstat in hoc ut interioribus fortitudo tribuatur, & ut dissenteria prohibeatur, & ut uirtutes desideratiuæ omnes procedãt. Aquæ niuosæ & glaciales sunt grossæ: nix uero & aqua glacialis cum munda fuerit, non commixta alteri rei uirtutẽ habenti malam, siue soluatur & fiat ex ea aqua, siue mittatur ipsa in aquã erit bona, nocet tamen dolores habentibus neruorum: sed cum consequitur ad bonitatem redit. Quod si aqua glacialis ex aquis malis fuerit, aut nix uirtutem contrahens malam & extraneam à locis in quibus ciciderit, erit mala. Aqua præterea temperate frigida sanis melior est aquis omnibus, licet neruos impediat, & apostemata in interioribus habentibus lædat: ipsa enim appetitum excitat, & stomachum fortem efficit. Aqua enim calida digestionem corrumpit, & facit natare cibum in stomacho, & ad hydropisim adducit & he ticam & consumit corpus. Aqua calefacta tepida efficit nauseam,

& cum fuerit calidior quàm hæc, & in ieiunio bibita multotiens, stomachum lauabit, & uentrem soluet, eam tamen frequenter bibere est malum, quia stomachi uirtutem debilitat. Illa uero quæ multum est calida, colicam resoluit & splenis uentositates frāgit. Aqua uero salsa macrescere facit & exiccat, & primo mouet uentrem propter uim radendi quæ in ea existit, postea stringit eum in fine propter siccitatem naturæ eius, et corrumpit sanguinem, ideoq; pruritum generat. Aqua uero turbida lapidem generat et opilationes, ideo post ipsam res comedenda est prouocatiua, licet solutum uentrem habenti plerunq; conferat ipsa, et omnes aquæ grossæ et graues, propterea quod in uentre morantur nec cito descendunt. Eius uero theriacæ existunt res unctuosæ & dulces. Aquæ uero alumninosæ mulierum superfluitatem currere non permittunt, neq; fluere sanguinē, & prohibent illud quod de hæmorrhoidibus egreditur, sed corpora quæ febribus sunt apta fortiter ad eas perducunt, & ferè quidem splenem resoluunt, & non coire ualentes adiuuant. Aereæ uero corruptioni complexionis utiles existunt. Emendatur autem aqua si uehementer coletur, & coquere quidem aquam eam, quandoq; colat, ut dictum est, & inter puræ aquæ substantiam & id quod ei admiscetur separationem facit, et maius hoc toto est ipsam sublimando stillare. Aquam uero cum uino bibere utile est, ex eo quod eius remouet maliciam, cum ipsius malicia fuerit ex genere paucæ penetrationis. Aqua etiam cum pauca fuerit & non inuenitur temperata cum aceto erit bibenda, & proprie in æstate, quoniam hoc à multo excusat potu. Aqua propterea salsa cum aceto bibenda est, & syrupo acetoso, in quam siliquæ & mirthi grana sunt proijciēda, & sorbæ, & post aluminosam quidem aquam & ponticam bibendum est totum id quod naturam soluit, uinum quoque est ex eo quod post ipsam potatum confert. Super amaram quoque exhibenda sunt dulcia & unctuosa. Ante aquam stantem & paluſtrem, in qua existit putrefactio, non sunt gustanda nutrientia calida, sicu

da, super quam stiptica sunt exhibenda ex fructibus frigidis, sicut citonia, & maciana, & cotula. Super aquas quoque grossas & turbidas utendum est allio: & ex eo etiam quod eas clarificat est alumen, & ex eis quoque quæ diuersarum aquarum remouent malitiam sunt cepæ, quoniam sunt ut theriaca, & proprie cepæ cum aceto & alleo etiam: & ex frigidis rebus sunt lactucæ. Solet autem quandoque (ut Palladius ait) occultiorem noxam tectior inferre aquarum natura, quæ præfatis rationibus discerni non potest. Ideoq; ipsas ex incolarum salubritate noscamus, si fauces bibentium puræ sint, si sanum caput, si in pulmonibus aut thorace, aut rara, aut nulla est causatio, si uenter, aut uiscera, aut latera siue renes nullo dolore, aut inflatione uexantur, si uicia nulla uesicæ sint. Hæc & similia si apud incolas pro maiori parte cõstare uidebis, nec de aëre aliquid nec de fontibus suspiceris.

De situ loci habitabilis, & de cognitione bonitatis & maliciæ eius, Caput V.

Abitationum seu terrarum situs duplex consideratio est, una quidem ratione salutis habitatorum, altera ratione fœcunditatis agrorum, et primo de primis situs natura dicetur. Sciendum est itaque, ut ait Auicenna, quod locorũ habitabiliũ dispositiones in corporibus diuersificantur causa altitudinum et profunditatum in ipsis, et causa dispositionis ipsius terræ, si est lutosa, aut humefacta, aut cretosa, aut si est in ea uirtus mineræ, & dispositio multitudinis aquarum, aut paucitatis earum, et dispositionis eorum quæ in eis uicinantur, sicut arborum, et mineraru, aut fouearum, aut cadauerum, aut horum similium, et ex montium et marium uicinitate. Loca habitabilia calida nigrificant capillos et incrispant, et cũ in eis maxima fuerit resolutio,

et minuetur humiditas aduenietq; senium cito sicut in terra nigrorum, illis namque qui ibi morantur aduenit senium in annis triginta et eorum corda sunt timida, propterea quod spiritus multum resoluitur. In locis habitabilibus frigidis sunt corda audaciæ maioris, et melius digerentes: quæ si fuerint humida, erunt ibi morantes grossi et carnosi, et multa abundantes adipe: quorum uenæ erunt profundæ et occultæ, et ipsi erunt teneri et albi. In locis habitabilibus humidis morantes pulchrarū sunt facierum, quorum cutes sunt lenes, & cum exercitantur cito aduenit lassitudo, & eorum æstas non multum calefit, nec hyems ualde infrigidatur, & eis aduenient febres multæ in ore & uentre, & sanguinis multus exitus ex menstruis & hæmorrhoidibus, et multiplicatur epileptia. In locis habitabilibus siccis morantium exiccantur complexiones, et ipsorum obfuscantur cutes et exiccantur, et eorum cerebris cito aduenit siccitas, et eorum æstas est ualde calida, et hyems multum frigida. In locis habitabilibus altis morantes sunt sani et fortes, laboris multum patientes, et uiuunt diu. In locis habitabilibus profundis morantes, in uaporositate multa existunt et epatis debilitate, et aquis abundant non frigidis, et propriè si fuerint stantes, ut aquæ lacuum aut stagnorū, et eorum aër est malus. De locis habitabilibus petrosis et discoopertis, horum aëres in æstate sunt ualde calidi, et in hyeme multum frigidi, et eorum corpora sunt dura, solida, et multorum capillorum, fortia, et iuncturæ manifestæ, et uincit in eis siccitas, et sunt multum uigilantes, et sunt malorum morum, inobedientes, et est in eis bellorum fortitudo, et solertia in artibus et acuitas. In locis montuosis niuosis morantium, iudicium est sicut iudicium aliarum terrarum frigidarum, et eorum terræ uentosæ, et dum nix moratur generantur in eis boni uenti, sed cum nix resoluitur, si montes habeant qui uentos prohibeant, fiunt uaporosa. In locis habitabilibus marinis temperatur caliditas et frigiditas, propter suæ humiditatis ad passionem inobedientiam. Habitantium in locis

septen-

septentrionalibus,iudicium est sicut iudicium ciuitatum & temporum frigidorum,in quibus multiplicantur constringendi & comprimendi ægritudines, & multiplicantur in eis humores in occulto corporis congregati, & solet in eis esse digestiuæ bonitas, & uitæ longitudo. In corporibus propterea eorum ulcera sanantur, propter eorum fortitudinem, & sanguinis eorum bonitatem, & propterea quod exterius non est causa quæ ea laxat, aut quæ ea detegat,sed propter multam caliditatem cordium eorum, sunt in eis mores lupini. Habitantium in locis meridionalibus iudicia sunt iudicia terrarum & temporum calidorum, plurimum autem aquarum quæ sunt in eis est salsum & sulphureum, & capita morantium in ipsis sunt plena humidis materijs, quoniam meridies hoc operatur. Et eorum uentres sunt soluti, propter illud quod ab eorum capitibus ad stomachos descendit, membra quoque eorum sunt lassa & debilia, & sensus ipsorum graues, & desyderia etiam comedendi & bibendi debilia, & quolibet uino grauatur, & propterea quod capita eorum & stomachi debilia existunt, ulcera quoque eorum duriter sanantur & mollificantur, mulieribus quoque accidit multus sanguinis menstrui exitus, nec constringitur nisi cum magna difficultate, & frequenter abortiunt, propter multitudinem ægritudinum earum, uiris quoque accidit à uentre sanguinis exitus & hæmorrhoides, & ophtalmia humida, quæ cito sanantur, senibus uero in prima senectute cum transeunt quinquaginta annos, accidit paralisis propter eorum catarrhos, & accidit frequenter eis, propterea quod sunt eorum capita plena, asma & epilepsia, & accidunt eis febres, in quibus caliditas & frigiditas coniunguntur, & febres lõgæ hyemales & nocturnæ. Acutæ uero febres parũ accidũt eis, propterea quod eorum uentres multum resoluuntur, & dissoluitur subtile quod est in ipsorum humoribus. De locis habitabilibus orientalibus: ciuitas quæ est ab oriente aperta, & in oppositione posita, est sana & boni aëris, sol enim in principio diei super

eam eleuatur, & aërem eius clarificat, postea recedit ab ea, aëre iam clarificato, & exsufflant super eam uenti subtiles quos permittit eis sol, deinde ipsemet eos sequitur, & conueniunt eorum motus. De locis habitabilibus occidentalibus in ciuitate quæ ab occidente est discooperta, & est ab oriente cooperta non uenit ad eam sol nisi tarde, & illico cum uenit ad ipsam incipit elongari ab ea, quia non ei appropinquando incedit, non ergo eius subtiliat aërem nec exiccat, sed dimittit ipsum humidum, grossum, & si uentos ei mittit, mittit eos ab occidente & in nocte, iudicia ergo ipsarum sunt iudicia ciuitatum humidarum complexionum, caliditatem habentium temperatam, grossam, & nisi esset propter illud quod ex spissitudine prouenit aëris earum natura ueris naturæ similis existeret, sanitas uero in eis minus existit quàm in terris orientalibus, cum diminutione multa. Quare qui loca eligit habitabilia cognoscere debet terrã ciuitatis, uel loci alterius habitandi, & quomodo eius existit dispositio secundum altitudinem & profunditatem, & discoperturam, aut coperturam & eius aquam & substantiam aquæ ipsius, & quomodo existit secundum sui propalationem eius & discoperturam, aut secundum sui occultationem & ipsius profunditatem, & si sit uentis exposita, aut in terra profunda, & debes cognoscere uentos ibi flantes, si sint sani frigidi, & quid ei sit uicinum ex maribus, & pelagis, & mõtibus & mineris. Et debet scire qualis sit terra secundum sanitatem & ægritudinem, & quæ ægritudines illic commorantibus euenire solent, & debet cognoscere illic commorantium fortitudines, & eorum desideria & digestiuam, et nutrimentorum eorum bonitatem. Et quomodo eius existit structura, & si sit ampla & spaciosa, aut sit introitus angustus, post hoc oportet ut fenestræ & portæ sint orientales & septẽtrionales, sitq; illud unde magis solicitari debet, ut uẽti orientales structuras ingredi ualeant, & ut sol ad unũquenq; locũ intrare queat qui ibi existit, quoniã ipse est qui aërem rectificat, uicinitas quoq; aquarũ dulcium

nobilium

nobilium currentium multarum & mundarum, & quę in hyeme ca lefiant & ęstate infrigidantur & diuersę ab eis quę occultātur, est res conueniens & adiutorium prębens. De situ uillę id est domus, tam ratione habitatorum quam fructuum scribit egregie Varro. Villam ędificandam potissimum intra septa uillę habeat aquam si non quāproxime, quę ibi sit nata uel perēnis influatur: Si uero aqua nō est uiua, cisternę faciēdę sub tectis, & lacus sub diuo ex altero lo co, ut hoīes ex altero ut pecus uti possint. Dandā operā ut potissimū sub radice mōtis syluestris uilla ponatur, ubi pastiões sunt latę, aut ubi uenti saluberrimi flabunt, quę posita est ad exortus ęquoctiales apertissima, quod ęstate habet umbram, hyeme solem. Si cogaris prope flumen ędificare, curandum est ne aduersus eum ponas, hyeme enim fit uehementer frigida, & ęstate non salubris. Animaduertendum est si iuxta erunt loca palustria, & propter easdē causas, & quia cum arescant crescunt animalia quędam minuta, q̄ non possunt oculi consequi, & per āeraintus in corpus per os & nares perueniunt, & efficiunt difficiles morbos. Item Scropha, uitandum est inquit ne in eam partem spectet uilla ex qua uentus grauior afflare solet, ne in conualle caua, sed potius in sublimi loco ędifices, eo quod cum perflatur, si quod est ibi aduersarium facilius discutitur. Propterea locus qui à sole tota die illustratur salubrior est, quia & bestiolę si quę prope nascuntur & inferuntur aut flatu aut aritudine cito pereunt. Nimbi repentini ac torrentis fluuij periculo sunt si illis qui in humilibus ac cauis locis ędificia habent. Ob hoc & propter prędonum manus superiora loca tutiora. In uilla facienda stabula bubula quę in hyeme possint esse calidiora. Item cellas in lo co plano ubi uasa uinaria & olearia esse possint. Item ubi condātur fructus aridi, ut granum & fœnū in tabulatis. Item ubi uersetur familia prouidendum, ut fessi opere aut frigore aut calore possint cō modissime se in quietem recipere. Villici prope ianuam cellam esse oportet, eumq; scire quis introeat aut exeat noctu, quid ue ferant, pręfere-

præsertim si hostiarius est nemo. Cato scribit, uillam urbanã pro copia ædificato in bono prædio: si bene ædificaueris, libentius & sæpius uenies, fundus melior erit & fructus plus capies, si te uicinitas libenter uidebit, opa facilius locabis, opãrios facilius cõduces.

De curijs siue tumbis in diuersis locis diuersimode faciendis Cap. VI

Vriæ siue tumbæ faciendæ in rure occasione habitationis domini & rusticorum & ad eam fructuũ portandorum, & an malium nutriendorũ, quadruplex est consideratio: aut enim locus ubi curiam facere cõstituimus situs est inter alios domos uillæ, aut est ab eisdem remotus: iterum aut in plano aut in montibus, rursus aut est in loco tuto, aut piculoso positus. si quidem inter alias domos uillæ situs est, curia nõ tanta eget fortitudine & munitione clausuræ qa minus est rurũ insidijs expositus locus talis: & quia proximum habet uicinorum auxilium, si fuerit necessitas quepiã. Si uero est ab alijs domibus in loco solitario segregatus, conueñientibus foueis, ripis & sepibus undiq; cingendus est propter oppositas rationes. Quod si est in plano, si quidem nimis depresso per totam curiã terra cumulãda est aliunde, & pluuiæ in eam cadentes inde possint facile deriuari. Si uero in montibus fuerit, ubi mons foueis aquosis muniri non possit, eligatur locus cui nisi per ordinatum introitum sit asper accessus, ut quæ fossarum circuitu muniri non potest, seueritate rupis & altitudine muniatur. Si autem locus est ab impietate inimicorũ tutus, tunc sufficit si talibus solũmodo ualletur munitionibus qbus à furibus, qui etiam plerunq; pacis insidiantur tempore, securus existat. Et cum in parte piculosa fuerit, si quidem ualde potentibus inimicis expositus, tutius erit locum desertum ad tempus relinquere, quàm incaute se & sua morti ciuili aut naturali exponere, nisi forte patremfamilias ad fabricam inexpugnabilis castri uel arcis, diuitiarũ moueat multitudo. Si uero berouarij aut debiles inimici partes illas quandoque

docq; intrent & spolient, curia muris aut congruo palangato cingatur. Ad quae si domini facultas non sufficit, in uno angulo curiae fiat riparum ac foueae munitio fortis, & super eam aedificetur turris, in qua cum rebus suis se paterfamilias cum colonis tempore oportuno recipere possit. Praemissis itaq; iam dictis, considerationibus eligendus est locus curiae in magis idonea parte agrorum, cuius magnitudo talis esse debebit, quae proportionabiliter colendarum terrarum mensurae respõdeat. Et in toto circuitu fossarum latitudine designata, tantum infra tumbam quãtum est dimidiae foueae latitudo undiq; notetur, ibiq; ordine tempore cõgruo, uidelicet octobris uel nouembris, februarij uel martij, salicum uel populorũ, aut ulmorum plantae quinq; pedibus, uel etiam minus sibinuicem aequae distantes ponantur, deinde foueas persequantur fossores ad interius tumbae terram uniuersam ponentes, & terram solidam per unum pedem iuxta fossatam uacuam & discoopertam relinquentes, ubi postmodũ aliquot ex dictis temporibus spinarum plantae iacentes ponãtur, & superducta iterum dicta terra cum uangis & accaronibus, cumsecundum formã riparum unũ pedem sursum excreuerit, iterũ spinarum plantis oppositis super eas terra iterum cumuletur, sicq; agendum est donec ad summitatẽ ripae fuerit peruentũ. Si uero timeatur de ruina riparum, loco spinarũ uel inter ipsas plantas graminis uiridis ponantur radices, sint autem spinarũ plantae tales, quales sunt plantae spinarum. Inde si haberi possunt, ipsae enim sunt mirabiles ad pungẽdum, uel sint spinae albae, aut pruni syluestres, aut plãtae rosarũ syluestriũ, uel domesticarũ albarum, rubus uero licet satis fortẽ faciat sepem, tamen omnes alias suffocat plãtas, cum non magnae existunt, & ideo mihi non multũ placet, si possint aliae ex praedictis haberi. Plurimum autem cauendum est ne inter praedictas spinarũ acies, arborum fructiferarum, aliquae plantae ponantur, quia desiderio fructuum homines sepes destruunt, & fossata, ita ut talis curia nũquam poterit clausa teneri. Plantae similiter infructuosae ar-

boris ibidem natæ non procuretur augmentum, quia eis crescentibus, spinarum dilecta custodia, ex ipsarum arborum umbris & radicibus, aut omnino periret, aut magnam læsionem sentiret. Præterea primo & secundo anno eadem spinarum plantæ singulis æstatis mensibus herbis ibidem natis mundentur, ne ab ipsorum radicibus humore uiolenter attractæ plãtulæ arescere defectu nutrimenti cogantur. Plantæ uero salicum, populi uel ulmorum quibus prius dixi esse plantandas, sine dubio in summitate ripæ prouenient, quæ cum circa se terræ nouæ multitudinem habeant, & per earum radices transeant aquæ curiæ defluentes ad foueas mirabiliter conualescent. Inter quas fieri poterit seps ficta, uel quod melius est statim cumulata ripa, inter eas multitudo spissa plantularum dictarum arborum infigatur. Hæc autem cum conualeant, & incisione atq; plicatura & spissatæ fuerint fortem constituunt sepem, seu quasi plangatum quoddam, quod longissimo tempore perdurabit. Stipites uero dictarũ arborum primitus palangatarũ inter decem pedes in altum eleuare nõ patiaris, quia ultra modũ priuaret curiã, quæ propter salutem habitãtium aërem salubrẽ requirit, solis beneficio et uentorũ. Eo excepto quod super quolibet tumbæ angulo arborẽ unum quantum ascendere poterit permittas in altum extolli, quoniam hoc curiam plurimũ decorabit, nec præfatam propter earũ paruum numerum inferre poterunt læsionẽ. Præterea & duæ similiter supra portas dimittantur augeri, ad quorũ umbras quiescãt homines tẽpore magni æstus. His igitur diligenter obseruatis sine magnis expensis curia fossatis spinarũ sepibus & arborũ forti munitione præcincta cum laudabili forma & cõmoda habitãtium curia manebit in cacumine mõtis. Circa domos fiant sepes ex plãtis malorum granatorũ, hæc enim plãtæ loca aspera nõ formidabunt, quia hæc arbustula modico nutrimento cõtenta est, & sepem cõstituit spissã & fortem ex multa pullulatione radicũ ipsius. Et uolentibus per eam ingredi pũgentibus spinis eius uiriliter se opponit. Et nihilominus fructũ utilẽ & deco=

& decorē singulis annis possessoribus suis præstat. Magnæ autem arbores in talibus non cōualescunt locis, quia plurimo indigent nutrimento, quod ibi sufficienter haberi non potest ubi terra nimiū est saxosa. Veruntamen in locis decliuis montium, ubi est lætum solum, possunt prædictæ plātationes & maxime spinarū & ulmorum satis cōuenienter fieri, sed salix et populus in talibus locis non nisi riuos & sabulum, & terrā ualde solutā habeant, non cōualescunt ad uotum. Si uero locus tantæ frigiditatis existat quod in eo punica arbor uiuere non posit, ex eis claudatur arbustulis aut spinis quæ in regione illa & loco simili experientia indice melius defendātur. De clausura & munitione curiarū quæ supra dicta sunt utiliter dixisse sufficiat, de nobilibus autem & mirabilibus munitionibus & tumbis circa curias ex arboribus artificiose faciēdis ad librū reseruaui octauū.

De intrinseca dispositione curiæ, Cap. VII.

Curia prædicta intrinsecus disponatur hoc modo: In medio faciei anterioris fiat ingressus in eam, latitudinis in opposita parte decem pedū ad minus, & eiusdē latitudinis in opposita parte fiat egressus, per quem ad aream, uineā, uel agros posteriores eatur. Nam latitudo præfata sufficit ad currus introitum fœni uel palleis inferendis. In locis eisdem portæ fiant nobiles uel ignobiles, secundū placitum domini, dum tamen ferreis uectibus & clauibus possint in nocte firmari, supra eis uero fiat coopertura uel domus, ut mūdior et siccior seruetur introitus, & ne portæ pluuijs & ratiōe tēporis breui putrescāt: Pars dimidiæ curiæ, quæ est una parte portarū pro domino disponatur, hoc modo uidelicet, quod iuxta uiam quæ curiā diuidit fiat domus, quæ longā faciē teneat, & ad posterius parum tendat: & quod domus non capit, suppleat sepis alta uel murus. Sit autē domus magna uel parua, murata uel tegulis cooperta uel cānis, secundū domini uoluntatē. Et in ea parte iuxta riuas tumbæ pergularū & uuarum genera nobiliora plāentur, quæ

tandem octo uel decẽ pedibus eleuare in altũ poterunt, decorumq; facere pergulariũ super ripas, adhærẽs arboribus ante dictas, dein de 5. uel 6 pedibus infra curiã circunquaq; humiles plãtentur arbustulæ, ueluti ficus & malagranata, si aëris illius qualitas patitur, & mizelæ, & ciconiorũ plãtæ, per mediũ uero illius loci plãtentur aliquæ plãtæ, pirorum & malorum 20. pedibus ad minus distãtes, quæ procedente tẽpore diuersis pirorũ & malorũ generibus singu lis æstatis & autũni mẽsibus maturãdorum cum diligenti industria inserantur, horũ enim uitium & arborũ fructus domino specialiter reseruandi, propter fortes clausuras erunt à rusticorũ uoraci impro bitate securi. In eo etiã loco amœnũ formabitur uiridarium, et domi nicus hortulus, & apium dilecta societas illæsa seruabitur: & turta res, ericij & lepusculi secundũ modos quos in locis suis dicã. In alia uero parte dimidia fiat domus & tuguria iuxta ripas circunquaq, uel duas partes aut unã tantũ occupantia, secundũ exigentiã fami= liæ colonorũ & animalium nutriendorũ, curia remanente in media expedita. Domus meliores in una parte deputentur habitationi co= loni, & aliæ animalibus ea in parte nutriendis. Iuxta domos rustico rũ sit puteus. Si fons desit, in parte cõuenientiori fiat secundũ modos & formã cõsueto modo cõseruatas, dum tamen puteus et fossata cu riæ à palude letaminis quãtum poterit elõgetur, ne fossarũ aut leta= minis humor putridus p occultos terræ ingrediatur meatus. In alio uero curiæ capite iuxta tuguria bestiarũ, palus formetur letaminis maturãdi, dominica quantũ poterit domo remota. Et si tãta sit domo rũ nobilitas & potentia, quod dedignetur in eadẽ curia cũ suis ha= bitare colonus, poterit cõmode in prædicto loco si dispositio patitur morari custos, qui uulgo castaldio nominatur, et seorsum in alia par te facere suum locũ palacijs & turribus ac uiridarijs decoratum, se cundũ quod eorum nobilitati & potẽtiæ crediderit cõuenire. Do= ctrinã autẽ areæ, horreorũ, & cellæ uinariæ ac columbariæ pallarij stabulorum & tuguriorũ fœni seruãdi suis locis tradenda reseruo.

Deputeis

De puteis & fontibus faciendis, & quomodo aqua reperiat̃ & probetur, Cap. VIII.

Icet puteus optime moretur in curia, ut prædictũ est, tum quãdoq; propter cõmunem plurimũ aquæ utilitatẽ, & aliquãdo propter cõmoditatem colonorũ. Et quia plurimũ aqua non inuenitur in curia uel in partibus et locis propinquis, aut inuenitur, sed letaminis liquore inficitur, in cãpis extra curias fieri optatur, quod cum acciderit, prouidendũ est hoc modo, ubi aqua in superficie aut nõ multum ꝓfunde existit. Itaq; de mense augusti septẽbris aut octobris fodiendus est puteus, quia ubi aqua his nõ decrit mẽsibus, nullũ alio tẽpore habebit defectum. Igitur secundũ Palladiũ ante solis ortũ his locis quibus aqua quærẽ dum est, æqualiter pronus, mento ad solũ depresso spectabis oriente, & in quo loco subtili nebula crispũ aërem surgere uideris, & uelut rorẽ spergere, scias in siccis locis ibi aquã latere. Sed terrarũ genus cõsiderabis, ut possis de tenuitate & abundãtia iudicare. Creta nanq; tenues nec optimi saporis uenas creabit. Sabulo solutus, exiles, insuaues, limosas et spacio altiori submersas. Nigra terra humores & stillicidia nõ magna ex imbribus et liquore collecta, sed saporis egregij. Glareæ mediocres & uenas incertas sed suauitate præcipuas. Sabulo masculus arena & carbũculus certas & ubertate copiosas. In saxo rubeo bonæ & abundãtes sunt. Sed prouidendũ est ne inter ruinas inuẽtæ refugiant. Sub radicibus mõtium & in silicibus uberes frigidæ et salubres: locis cãpestribus, salsæ, graues, tepidæ & insuaues plerunq;, quarũ sapor si optimus fuerit, noueris eam sub terris exord ũ de mõte sumpsisse. Sed in medijs cãpis mõtanorũ fontiũ suauitatẽ frequenter æquat, si umbrantibus tegatur arbustis. Sunt & hæc signa inuestigãdæ aquæ, quibus tunc credimus si nec lacuna est, nec aliquis ibi humor ex cõsuetudine insedet, iũcus tenuis, salix syluatica, alnus, arundo, hædera, cæteraq; quæ humore multũ aquosa gignuntur. Locis ergo ubi prædicta reperis signa, pedibus

tr bus latitudine altitudine pedũ quinq; fodiatur, & ꝓxime solis oc casum uas purũ æreum uel plũbeum, interius unctũ ponatur, inuer sum solo foßionis ipsius, tunc super foßã crates facta de uirgulis & frõt bus addita terra ſpaciũ omne operiatur, ſequẽti die apto loco, ſi in eodẽ uaſe ſudores inueniãtur, aut ſtillæ, aquã ibi eſſe non dubites. Itẽ ſi uas figuli ſiccum, nec coctum eadẽ ratione ponatur, ac ſimiliter operiatur, altero die ſi aquarũ uena ꝓxima fuerit, uas humore cõcepto ſoluetur. Itẽ uellus lanæ æque poſitũ & coopertũ, ſi tãtum colligit humoris, ut alia die ſudet expreſſũ, copiã ibi eſſe teſtabitur. Item lucerna oleo plena & incenſa ibi ſimiliter tecta ponatur, & ſi ſecũdo die reperiatur extincta, aquas locus idem habebit. Item ſi in eo loco focum feceris, et terra uaporata humidũ fumũ nebuloſumq; iacta uerit, aquas ibi fore cognoſcas. His ergo repertis, certa ſignorũ firmãte noticia, puteũ fodias, & caput aquæ requiras, uel ſi plura ſunt, in unum colligas, tamen ſub radicibus mõtium in ſeptentrionali parte quærendæ ſunt aquæ, quia in his locis magis abundant utilioresq; naſcuntur. Sed in fodiendis puteis eſt cauendum foſſorum periculum, quoniam terra plerunq; allumen, ſulphur, & bitumen adducit, quæ ſpiritum peſtis exhalãt, & occupatis ſtatim naribus animas torquent, niſi ſibi quis fugæ uelocitate ſuccurrat. Prius ergo quam deſcendatur ad infima, in eis locis lucernam ponas accenſam, quæ ſi extincta non fuerit, periculum non timebis. Si uero extinguetur, locus mortifer eſt cauendus. Fodiendus eſt ergo puteus latitudine pedum octo uel ſeptem quaq; uerſum, ut binos pedes ſtructura concludat, fieri etiam poteſt latior ſeu ſtrictior, ſecundum quod plures aut pauciores aquam ex eo haurire intendunt, & ſecundum multitudinem & paruitatem uenarum. Si aqua limoſa ſit, ſalis admixtione corrigitur, ſed dum fod tur puteus, ſi terra non ſtabit, uitio generis diſſoluta, aut humore laxabitur, tabulas obijcies undiq; directas, et eas tranſuerſis uectibus ſuſtinebis, ne fodientes ruina concludat.

Poteſt

Potest etiam in talibus locis melius sine fossorum periculo fieri, uidelicet quod fiat ex assidibus rota duplex & fortis ad putei latitudinem, sup aquam fiat murus altitudine unius puncti, anteq̃ puteus fodiatur, deinde ipsius fossor cum instrumentis ferreis in medio existens sub muro fodiat, & ipsum usq; ad terrae aequalitatem faciat alias ascendere, & iterum tandem murat & fodiat terram & tandem aquã extrahat, donec puteus sit pfictus. Sed qui in alto sunt putei, perforatis usq; ad infimam partem terris, ad loca inferiora possint uitia fontis exire, si uallis subiecte natura pmittat. Aquam uero nouam putei sic probabis in aereo uase nitido sparges, & si maculam non fecerit, probabilis indicabitur. Item decocta aeneo uasculo, si arenã uel limũ non relinquit in fundo, utilis erit. Item, si legumina cito ualebit excoquere, uel si colore plucido carens musco & omni labe pollutionis alienae.

De aquae ductu faciendo, Cap. IX.

Cum uero ducenda est aqua, ait Palladius, ducatur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut cannalibus, aut fictilibus tubis. Si per formam structualẽ solidãdus est cãnalis, ne p̃rimas aqua possit elabi, cuius magnitudo pro aquae mensura facienda est. Si per planum uenerit, intra centenos uel sexagenos pedes sensim reclinetur structura sexquipede, ut uim possit habere currendi, si quis mons interiectus occurrerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquã, aut ad aquae caput speluncas librabimus, p quas structura pueniat. Sed si se uallis interserat, erectas pilas uel arcus usq; ad aquae iusta uestigia cõstruemus, aut plũbeis fistulis clausam deijci patiemur, & explicita ualle consurgere. Sed quod est salubrius & utilius, fictilibus tubis conducitur, ut duobus digitis grossi ex parte una reddatur acuti, ut palmi unius spatio in alterum possit intrare, quas iuncturas uiua calce oleo subacta debemus illinire. Sed antequam his cursus aquae admittatur, fauilla mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare possit, si-

sit, si qua sunt uitia tabularum. Vltima ratio est plumbeis fistulis dūcere quæ noxias reddūt aquas. Nam cerussa plumbo creatur, quæ plurimum corporibus nocet humanis. Diligenter præterea debemus aquarū receptacula fabricari, ut copiam inops uena procuret.

De Cisternis faciendis, Cap. X.

Vm aqua deest, cisterna, secundum Palladiū, fiat, magnitudine qua dominus delectatur, & quæ sufficit ad quam omnium conduci possit aqua tectorū, testaceū pauimentū superfusione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura terendū est ad nitorē, & lardo pingui cocto assidue perfricandum, ne deducto humore riuus in aliqua parte fundatur, & ita post diuturnam siccitatem aquæ præbeatur hospitiū, in eius medio formetur puteus, deinde circa eum omnis cōcauitas repleatur in fundo de grossis lapidibus fluminū, in medio & de minutis & de sabulo in supremo. ubi autem desunt fluminū lapides, loco eorū fornacis petræ ponantur. In quibusdam autem locis fit pauimentum de quadam creta, quæ cum mediocriter est infusa, cōprimitur & calcatur, quod aquā in se positam uel pulucrem optime recipit & cōseruat. Anguillas sane pisces\[q;] fluuiales in hanc mitti pasci\[q;] conuenit, ubi eorū natatu aqua stans agilitatē currentis mittetur. Rimas & lacunas cisternarum, piscinas, uel puteos sarciemus hoc modo, picis siquidem liquidæ quātum uolueris & tantundē sumes laxungiæ uel seui tūc in olla utrū\[q;] miscebis & coques donec spumet, deinde remouebis ab igne, cum autē fuerit refrigerata cōmixtio, calcem superadijcies minutatim, & ad unum corpus omnia mixta reuocabis, cum\[q;] uelut stigmentum feceris, inseres locis corruptis ac manantibus, & pressum summa densitate calcabis. In locis præterea in quibus aquis fluminum utimur, fiant cisternulæ, cum quibus clarificentur & limpidæ fiant hoc modo, habeatur urceus terræ magnus in loco frigido sub sabulo obrutus, supra quē sit uas ligneū uel ter-

terreum coopertum, latitudinem quandā habens quod foramē paruū cum cānā in medio fundi habeat, per unū digitum in fundo eleuata, supra q̄ ponatur ciatbus deinde usq; ad mediū sabulo impleatur, in quo postea quotiens uolueris fluminis aqua ponatur, quæ in sabulo distillata, per cannulam guttatim descendit inferius in urceo in quo utenda seruatur. Quod si maiorem cisternulam habere uolueris, poteris tam inferius quàm superius receptaculum de marmoribus uel lapidibus, & cemento, aut testaceo pauimento facere secundum formam & magntudinem tibi gratam.

De materijs domorum, Cap. XI.

Vm supra de domibus & ædificijs mentionem fecerim fabricandis, quæ ex materia murorum & lignorum fiunt, dicamq; ligna quæ competunt ædificijs, & quæ bona cementa, & quæ cōsideratio in fundamentis habenda est. Fundamenta igitur (ut ait Palladius) stabilia & diu durabiliora latiora sint, ex utraq; parte semipedis spacio quàm parietis corpus excrescat. Si solida & constricta inuenietur argilla, quinta uel sexta pars altitudinis eius quæ supra terram futura est fundamentis deputetur. Quod si terra laxior fuerit, maioris altitudinis obruantur, donec munda sine ruderum suspicione occurrat argilla, quæ si omnino desit, quartam mersisse sufficiat. Arena quæ cōprehensa manu edit stridores erit utilis fabricanti. Item si panno uel linteo candido uestis inspersa & excussa nihil maculæ relinquit, aut sordis egregia est. Sed si fossibilis arena non fuerit, de fluminibus aut glarea, aut littore colligatur. Marina arena tardius siccatur, & ideo non continue, sed intermissis temporibus construenda est, ne opus corrumpat, camerarum quoque tectoria salso humore dissoluit, nam fossiles tectorijs & cameris ex celeri siccitate utiles sunt, melioresq; si statim cum effossæ fuerint misceantur: sed

D si necesse

si necesse sit maris arena erit commoda si prius lacuna humoris dul cis immergatur, ut uitium salis aquis suauibus elata deponat. Calcem quoque albeo saxo uel tiburtino, aut columbino fluuiali coquemus, in duabus arenæ partibus calcis una miscenda est, in fluuiali quoque arena si tertia parte testæ cretæ addideris operum soliditas mira præstabitur. Iterum si calx & arena æquali mensura misceantur erit fortissimum cementum, exinde commixtum. Non est præterea murus faciendus tempore magni algoris, quia cõgelatus dissolueretur postmodum adueniente calore. Tempore mensis nouembris aut decembris fabricarum materia est cædenda, cum luna decrescit, quia tunc humor corruptibilis corrumpens consumptus est, per præcedentem autumnum & lunæ ætatem, & propter præsens frigus aëris fugit cum calore naturali arboris ad radices ad calidũ uentrem terræ. Sed arbores quæ cæduntur usque ad medullam securibus recisas stare aliquandiu patiaris, ut per eas partes humor si quis in uenis continetur excurrat. Vtiles autem hæc sunt, maxime abies uidelicet, est enim leuis rigida, & in operibus siccis perfecte durabilis. Salix uel latex secundum Palladium utilissima, ex qua si tabulas suffigas in fronte atque extremitate tectorum, præsidia contra incendia confert, nec enim flammas recipiunt, aut carbones creant, ut idem ait: Quercus durabilis, si terrenis operibus obruatur. Rouer optima tam sub terris quàm etiam supra terras. Castanea in re solidata durat in agris tectis & operibus internis. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus alba & utraque salix & tilia in sculpturis necessariæ. Alnus fabricis inutilis, sed necessaria si humidus locus fundamentis planandus est. Vlmus & fraxinus si siccentur rigescunt ante curuabiles. Cipressus egregia. Pinus uel pirus nisi in siccitate non durat. Cedrus durabilis, nisi tangatur humore. Quæcunq; autem ex parte meridiana cædũtur utiliores sunt, quæ uero ex septentrione proceriores, sed facile uitiantur.

De officio

De officio uillici, Cap. XII.

Illicus disciplina utatur, secundum Varronem, feriæ seruetur, ab alienis manus absti neat, sua diligentißime seruet, litibus familiæ supsedeat, siquis deliquerit bono modo uindicet, familia ne sit mala, ne algeat, ne esuriat, opera exerceat, facilius à malo prohibebit, pro beneficio gratiam referat, ut alijs rectè facere libeat. Villicus non sit ambulator, sobrius sit semper. Ad cœnam ne quo eat, familiam exerceat, procuret ut quæ dominus imperat fiant. Ne plus censeat sapere se quàm dominum. Amicos domini habeat sibi amicos. Quod dominus crediderit, exigat, mutuum nemini det, ne quid insciente domino emat, ne quid dominum celauisse uelit, opus rusticum omne ut sciat facere curet, & id faciat sæpe, dum ne laßus sit, si fecerit prouocabit familiam exemplo, & illi animo æquiore facient. Si hoc faciet minus libebit ambulare, & ualebit melius, & dormitabit libentius: primus manè surgat, postremus cubitũ eat, prius uillam uideat, ut clausa sit, ut quisq; suo loco cubet, & ut iumẽta pabulũ habeant, boues maxima diligentia curatos habeat. Bubulcis imprimis beneuolus sit, quo libentius boues curent. Aratra uomeresq; faciat, ut boues habeant, pecori & bobus diligenter substernatur, ungulæ curentur, scabiem pecori & iumẽtis caueat, id ex fame & si impluit fieri solet, opera omnia maturæ conficiat. Nam res rustica sic est, si unam rem sero feceris, opera omnia sero facies, stramenta si desint frondem ligneam legat, eam substernat ouibus bobusq; Sterquilinium magnum habere studeat, & per autumnũ euehat, & circum oleas ablaqueat, ac fimum addat, frondem populneã ulmeam, querneamq; per tempus cædat, eam condat, non peraridam pro pabulo ouium. Item fœnum aridum de prato recondat, post imbrem, & autumnalia opera pabulum lupinumq; ferat.

D 2 Qualiter

Qualiter paterfamilias debet agrum emere, ac uillici operam & rationem inquirere, Cap. XIII.

Ato scribit, prædium cum comparare cogitabis, sic in animo habeto, uti ne cupide emas, néue operæ tuæ parcas, ne satis habeas semel circuire, quotiens ibis totiens magis placebit, quod bonum erit, uicini quo pacto niteant id animaduertito, & uti eum introeas, circunspicias uti inde exire possis, uti bonum cœlum habeat, ne calam tosum, & si solo bono sua uirtute ualeat. Si poteris sub radice montis, si & in meridiem spectet, in loco frigido, loco salubri, operariorum sit copia, si & bonum aquarium, opidum ualidum prope sit. In his agris qui non sæpe dominos mutant, qui in his agris prædia uendiderunt quos pigeat uendidisse, uti bene ædificatum sit. Caueto ne alienam disciplinam temere contemnes, à domino bono colono bonoq; ædificatore melius emetur. Ad uillam cum uenies uideto uasa & torcularia, & dolia, si multa sint, ubi non erunt scito pro ratione fructuum esse instrumenta, multa uel pauca sint, uideto sumptuosus que ager ne sit. Paterfamilias cum ad uillam uenit fundum ea die si potest circumeat uel die sequenti, ut cognoscat quomodo fundus cultus sit operaq; facta infecta que sint. Postea uillicum uocet ac interroget, quid operis factum sit, & quid restat, satis ne tempestiue opera sint confecta, possitq; quæ reliqua sint conficere, & quid factum uini sit, frumenti, aliarumq; omnium, ubi ea cognouerit rationem inire oportet operarum, dierum, si opus non appareat. Dicit uillicus se dolo caruisse, se non ualuisse, tempestates malas fuisse, seruos aufugisse, ubi eas multas causas dixit, ad rationem operum operarumq; uillicum reuoca. Cum tẽpestates & pluniæ fuerint, quæ operæ per imbrem fieri

fieri potuerint, dolia lauari, picari, uillam purgari, frumentum transferri, stercus foras efferri, sterquilinium fieri, semen purgari, funes sarciri, nouas fieri, centones, cuculiones familiam sibi potuisse sarcire, per ferias potuisse fossas ueteres tergeri, uiam publicam muniri, uepres recidi, hortum fodi, pratum purgari, uirgas uinciri, spinas truncari, cum serui ægrotauerint, cibaria tanta dari non potuisse: quæ opera reliqua sint curent, ut perficiantur, si quid desit in annum, ut paretur, quæ supersint, ut ueneant, quæ opus sint locari, ut locentur, & quæ opera fieri, & quæ locari, ut imperet, & ea scripta relinquat, pecus omne consideret, oleum, uinum, frumentũ & quicquid supersit uendat, boues, uitulos, armenta, oues, lanam, pelles, plaustrum uetus, seruum senem & morbosum uendat, patremenim familias uendacem non emacem esse oportet. Item quæ pertinent ad sationem suo quoq; tempore promenda, id est, manifestanda sunt, quæ uendenda uidendum, ea enim quæ seruari non possunt tunc uendat cum caritas est, antequam se commutent celeriter promat, & uendat. Sæpe etiam diutius seruata non modo usuram a dijciũt, sed etiam fructum duplicant, si expectato congruo tempore promat.

LIBER SECVNDVS DE NATVRA PLANTArum, & de rebus communibus cultui cuiuslibet generis agrorum.

VM in superiori libro de his quæ necessaria sunt saluti habitantium rura, quædam utilia scripserim, consequenter de ipsorum operationibus in uillis agendis dicendum est. Verum quia ruris exercitia uariantur secundum uarietatem plantarum, locorum & temporum, quorum diuersitas sine noticia naturæ plantarum partiumq; ipsarum, eorum etiam quæ plantis necessaria sunt, perfecte cognosci non potest, de his in hoc loco secundo agendum est. Et quia quædam sunt communia cultui cuiuslibet generis agrorum, de his etiam in eodem libro dicetur: dicam itaq; de his in primis quæ omni plãtæ cõueniunt secundũ generationis principia.

De his quæ omni plantæ conueniunt secundum generationis principia, Caput I.

N plantarum generatione sunt septem, sine quibus nulla omnino nascitur planta, calor udelicet cœlestis circuli, qui est primum & uiuificum principium plantarum, secundum est autem conueniens calor loci, quia si in loco non sit uirtus fr goris mortificatiua, suscipiet uirtutem caloris cœlestis circuli. Similiter a tem si locus sit uehementer adustus, erit heremus arenarum & eius quod uocatur mortuum sabuliũ, eo quod non est talis locus susceptiuus cœlestis uirtutis plãtas uiuificãtis

uiuificantis. Tertium autem est calor, qui materiæ feminali, quæcūq; illa sit, inhæret: quia sine illo aut nō est receptiua caloris uiuifici, aut receptum euanesceret & nūquam formaretur ex ipsa plātarum aliqua secundum euaporationem. Probant autē hæc opa rusticationis, quoniam in quibusdam plātis cum primo formātur & sunt tenellæ, umbracula oportet fieri, ut calore solis nō euanescāt, sicut quādo ex seminibus pullulant cipressi uel ficus. Tria autem sunt ministrantia substantialem materiā, quorum primū est humor naturalis inhærens ei quod formatur in plantæ speciem, qui primū spirando pullulat sursum & erumpit ad terræ superficiē, qui cum pullulat euacuat ab inferiori materiā humoris, totā substantiam humoris formans in instrumenta plantulæ, & inferius ad radicē in radicē: Destituta autem uirtus caloris subiecto, attrahit humorē locis, & iste est secundus humor ministrans cōceptæ plantæ nutrimētum, sicut ministrat matrix sanguinem menstruū in conceptione & formatione animalium. Tertius est autem humor pluuiarū & roris & niuium desuper uenientiū, qui se habet ad plantas, sicut humidum nutrimentale ex cibis sumptū in animalibus: & ideo humidū hoc desideratur à plantis iam formatis, & ad speciem iam deductis sicut cibus desideratur ab animatis animalibus. Septimū autem quod exigitur est aër cōueniens extrinsecus, ille enim conseruat si bonus est, aut corrūpit, si malus est, plantas: & ideo uenti urentes, & pluuiæ mortificantes, lædunt & destruunt plantas, ab aëre autē temperato proportionabiliter cōualescunt & fructificant. Amplius autem arbor in genere suo est calida & humida, & calor quidē aperit meatum & impellit humidū, humidum autē abundans sufficienter ministrat mater ā ei, ideo statim exurgit in stipitē & auget illam & roborat, & emittit ramos multos & in ramos plurimas uirgas.

De

De diuersitate generis plantarũ, Cap. II.

Onsiderandũ est principaliter de diuersitate generationis plantarũ, ex diuersitate generationis eius fere scietur tota natura plantarum. Et de hac *quidem diuersitate ab antiquis ferè nihil amplius inuenitur, q̃ quod dixit* Aristot. *quod arborum scilicet & plantarum quædam generantur plãtatæ, quædam ex semine, & quedam per seipsas, ex ipsorum elemẽtorum cõmixtione & uirtute cœlesti, quæ tali cõmixtioni uitam influit uegetabilẽ, & ea quæ plantatis aut à radice nata euellitur, aut à stipite aut à ramis aut à semine nata transfertur de loco ad locum, sed hoc proprie nõ est plantatio, sed transplantatio dicitur: & istæ quæ sic transplantantur quædam propter duriciem suæ substantiæ aliquantulum cõ tunduntur & scinduntur inferius ubi infigũtur terræ, ut facilius & citius trahant nutrimentum.* Atq; *etiam quæ secundũ partem aliquã plantantur, quædam plantantur in terra, sicut fit de uite salice, & buxo: frequentius quædam plantãtur in aliam arborem, & hæc plãtatio uocatur insitio.* Quod *autem in generatione plantæ ualde nobis occurrit, est quod plantarũ quædam ex semine habent generationem, quæ nec producũt semen simile illi semini ex quo habent generationem: quædam faciunt semẽ melius, & quædã peius: aliquãdo enim quibusdam malis seminibus bonæ arbores proueniũt, ut ab amygdalis amaris & acerbis aliquando fiunt dulcia, & aliquando contra. & similiter a malisgranatis siue punicis accidit, aliquando fiunt dulcia & aliquando econuerso.* Quarundã *autem plantarum semen cum debile fuerit aut ex loco aut ex aëre tempore incõuenienti deficit.* Et *illarum generatio in tali loco non est ex semine, sed ex aliqua alia planta, siue ramorũ siue radicis, & hoc præcipue est in pineis & palmis, ficubus & malisgranatis, & similiter in omni abietum natura, nulla enim illarum semen facit tantæ efficaciæ per quod pullulare faciat, nisi raro: nam ex semine palma quãd. q; pullulat*

lulat & cipressus, & maxime palma si plura semina simul coniun- gantur, ex uno enim simplici semine raro pullulat: sed cipreßus & maxime ficus pullulãt ex uno grano seminato ad modum herbæ pri- mum conualescens paulatim. Non autem de facili fit quod ex semine *malo proueniant bona planta, nec econuerso, licet aliquando hoc fiat: sed in animali hoc contingit multotiens, propter diuersitatem enim habitationum aëris, & uentorum, & nutrimenti, cum animal sit facilis alterationis frequenter fit quod semen malæ cõplexionati animalis alteratur, & fit melius, & benæ complexionati alteratur, & fit peius, & animal generatum fit secundũ seminis ex quo gene ratur dispositionem, uel peius uel melius, cuius signum est quod o- mnia domestica animalia uidemus ualde differentia inter quantita tem & colorem, quod non accidit eis, nisi propter sui nutrimenti multam diuersitatem, & stabulorum, & aliorum locorum in quibus couersantur, propter quod etiam carnes earum in sapore diuersifi cantur à carnibus animalium syluestrium.* Talis enim diuersitas *in plantis non est, aut tanta non est, quia radicibus terræ affixæ sunt, & neq; loca mutant neq; nutrimenta.*

De substantia & origine & generatio- ne plantarum, Cap. III.

LOcus in quo oritur planta est sicut matrix in anima- libus, & succus siue humor in tali loco præparatus & attractus est sicut sanguis menstruus in matrici- bus animalium, uis autem cœlestis in eis est, sicut uir- tus indistincta & non determinata ad speciẽ, quæ quantũ ad plantæ naturam sufficienter determinatur & distinguitur, per qualitatem elementorum & modum commixtionis eorum in materia seminis plantæ. Opera autem plantæ, secundũ quod plãta est, sunt tria, sci- licet uti alimento, & augere & generare. Vtitur alimento siue tra hunt ipsum tantum purum conueniens & simile sibi, & hoc totũ est

conuertibile in substantiam membrorũ, & ideo non habẽt uentres, & uenas, sed tantum poros, & terra est eis pro uentre, & in qua dimittunt utranq; impuritatem siccam uidelicet & humidam, & hæc est causa quod radices infigãt ori suo similes in terram, ex qua sicut ex stomacho sugunt nutrimentũ, & dirigunt radices deorsum maiores plãtæ omnes ubi terræ calor melius cõmiscet et dirigit nutrimentũ: et si aliquæ plãtæ magnæ in supficie spargũt radices & nõ in profundũ dirigũt, cito arescũt, quia nutrimentum quod est in superficie terræ euanesc it ab eis in fumum per calorem solis: & non cogetur spirare in radicibus eorum per loci continentiam. Augere autem ipsarum plantarum, dicunt quidam esse in infinitum, asserentes plantam augeri quandiu radicitus terræ adhæret, quibus non est cõsentiendum, quia certum est, omnium natura cõstantium esse quantitatẽ determinatam inter duos terminos maximi in suo genere & minimi. Habent enim sicut egregie dicit Aristot. omnia rationem magnitudinis & augmenti: licet enim ex nutrimentali formẽtur & augeantur humido plantæ, tamen pars cui facienda est additio tantum adduratur processu temporis ut extendi non poßit, & tũc constat augmentum in longum, et tandem ex eadem causa stabit etiam ad alios duos diametros, qui sunt in latum & profundum. De operatione autem generationis plantarum hic solum dicitur, quod sugendo per poros habent nutrimentum, & de eo quod extrinsecus in gemmis eleuatur à spiritu egrediente formant omne quod gignunt.

De diuisione plantarum per suas partes, Caput IIII.

Onsequenter autem de partibus uegetabilibus plantarum determinandum est, & de his quæ accidunt eis à natura, & non ex cultu, de fructibus enim & cultu dicetur posterius. Oportet autẽ scire, quod sicut in animalibus ita in plantis, quod

dam est quod est potentia, & ea pars plantæ uocatur succus, & quoddam est quod est pars plātæ actu, sicut radix, stipes, ramus & huiusmodi. Est autem succus humor per poros radicis attractus, & ad nutriendam totam plantam quæ per partes plantæ à uirtute nutritiua distribuitur, necesse est igitur, quod ad plātæ similitudinem calore digestiuo, per digestionē ad similitudinē complexionis eius membri uel partis quæ nutritur alteratum est, ex his autem necessario relinquitur, quod humor cibalis plantæ magis sit insipidus in radice, secundum quod magis & magis à radice procedit, sic plus & plus accipit saporem plantæ conuenientem, sicut autem accipit saporem, ita etiam accipit inspissationem, subtiliationem, & acumen. Ex actione enim caloris in ipsum necesse est hæc omnia euenire circa ipsum, nisi per accidēs impediatur, ut infra docebitur. Et in quibusdam quidem plātis calore exhalante plurimum humidum remanet, terrestre, uiscosum, lucidum, propter multam eius materiæ naturam in ipso, & est odoriferum propter actionem caloris in ipso, eo quidem quod conuenienter digestum est aromaticum est: quod autem corruptum est fœtidū & humidum. Quando calore aperiente parum stillat, frigiditate aëris exiccatur, & uocatur gummi: aliquando etiam distillat per uulnus factum ferro in plantam, & tunc etiam gummi uocatur, sed non est tantæ uirtutis, ut prædictum. Partes autem quæ actu sunt partes plantæ diuiduntur in duo genera, quædam enim sunt ad membra sicut officialia in animalibus, quædā autem sunt similia, nodi enim & iuncturæ & uiæ per modū uenarū ex tēse & radices sunt, sicut mēbra officialia, et nutrimēti officio deseruientia, sed lignū in habētibus lignū est caro cibalis: in nō habētibus lignū est sicut mēbrū simile in animalibus, cortex aūt sicut pellis in animalibus, & ad hunc modū est de cæteris partibus plātæ, sed nodus ille quo uocatur malleolus est factus à natura, ut in ipso stet succus, & ampliorem accipiat digestionem: cuius signum est, quia si in ramo syluestris arboris fiat incisio ultra medium, ita quod medulla

sit abscissa, & postea ligatus consolidetur, temperabitur malitia fru-ctuum, & melior redditur sapor eorum. Causa autem est, quod ibi-dem retortum porum inueniēs nutrimentum ascendens per truncū, stat & diutius digestum in meliores digeritur, & transformatur fructus. Huiusmodi autem nodos habent præcipue in plātis eæ quæ raræ sunt substantiæ, & habent magnas medullas, aut in toto sunt concauæ, & cum hoc sunt ualde longæ sicut est uitis & uiticella, & cucurbita, & arundo, & genera frugum, triticum & siligo, horde-um & auena, & alia huiusmodi. Radices tamen habent plantæ ori similes, quantum ad tractum nutrimenti, habent tamen quantum ad alium modum similitudinem & effectum cordis radices plantarū, quoniā cor nutrimento attracto primum infundit calorem uiuificū, per quem ad membra moueri incipit, & hoc facit radix in plantis, quoniā ex radice datur eis calor & forma uitæ potentialis, per quā ad omnes partes plantæ naturali motu mouetur. Sunt plantæ uora-ces dictæ, & abstinentes dictæ, & propter suarum radicum disposi-tiones contrarias, raras enim & porosas, & calidas habentes ra-dices multum trahūt de nutrimento, plus autem quā conuerti poßit & terminari à natura arboris, et tunc arbor generabit fructus uer-miculosos, & putrescentes si non exudet, uel aliter emittat superflu-um humidum. In iuuentute autem plantarū hoc maxime accidit pro-pter calorem iuuentutis earum. Aliquando autem curantur ex hoc quod perforantur iuxta radicem, ibi enim exit superfluum humidū, sicut per phlebotomiam. Si autem plantæ calidæ & raræ radices sint in terra sicca in qua pluit raro, & in qua cadit cum impetu mul ta pluuia, sicut est terra climatis secundi & tertij, & forte quarti, pro aliqua sui parte trahitur radix plātæ multis uicibus interpolatis ex abundantia pluuiæ multum nutrimentum, quod antequam alia pluuia superueniat trahitur ad partes superiores, & completa di-gestione perficitur, & ideo tales in talibus locis plantæ sæpius for te florent, & fructus emittunt. Et hæc est causa, quare in terra Mau

rorum

rorum sæpe florent arbores in uno anno, fit autem hoc in nostris climatibus, licet non producant plantæ nostræ nisi paucos flores, quando post æstatem humidam sequitur autumnus ualde calidus & siccus. Sunt autem quædam plantæ humidæ, aquosæ, molles, & quocunque modo infigantur terræ de facili radices emittunt & conualescunt. Hoc autem faciunt & quædam duræ propter similitudinem ligni radices plantæ corporis, sicut buxus, cuius ramus in terram infixus de facili conualescit, in quibus autem hoc non fit, causa est quod destituitur lignum nutrimento, antequam ex se formare possit radices, eo quod aut porosum non est, aut non habet calorem sufficienter trahentem, & ideo arescit antequam ex se emittere possit radices, & ideo quæcunque calidæ sunt ramis infixis in terra conualescunt, sicut buxus, & sauina, & multæ aliæ. Et iterum si molles sunt tactu, ab humore terræ nutriuntur, & implentur, & conualescunt sicut salix, & tilia, quæcunque autem neutram habent dispositionem harum, frequenter arescunt, quando rami earum terræ infiguntur. Vena autem in planta proprie loquendo non est, sed nec secundum multam manifestam similitudinem habent, sed uiæ nutrimenti dicuntur uenæ eius, quæ aliquando sunt directe ascendentes, & tunc crescit planta quasi per quasdam tunicas herbales uel ligneas, quarũ una supponitur alteri: quæ aliquando sunt tortuosæ, & tunc efficitur planta nodosa, aliquando autem diffunduntur articulatim in plantam, & per uias directas nutrimentum trahitur, & per transuersas detinetur, & reprimitur in partes plantæ nutrimentum: ueniunt autem uiæ istæ aliquando à radice ascendentes, aliquando ex medulla ad exteriora plantæ, sicut lineæ multæ pductæ ab eodẽ cẽtro, talis est igitur dispositio uenarũ in plãta. Medullæ aũt plãtarũ uidẽtur esse sicut nucha in animalibus, & p medullã arboris decurrit, et pulsat plus de spiritu plãtæ q̃ per aliquã aliarũ uiarũ, & in ea est uigor spiritualis plãtæ, qa aliter partes plãtes à radice nõ bene uiuificarẽtur ad formã speciei plãtæ, &

et ideo plātæ habēt ortū et principiū ramorū q oriūtur à corporibus plantarū à medulla, quasi ex uicario radicis, sed quādo ligna scindūtur p ariditatē pfundatur frequēter scissura cōtinue usq; ad medullā & ultra, & non inuenitur profunditati scißura nisi raro. Plātæ autem quæ nutriuntur ex medulla per poros transuersales habent medullas maiores, & quæ nutriuntur per poros directe ascendentes habent medullas minores, quandoq; non uidentur medullas habere quando magnæ efficiuntur: propter hoc q ligneæ tunicæ arctatæ per alias circumuestientes cōprimunt & quasi insensibilem faciunt uiam medullarū. Et probabile est quod hoc sit una causa corruptionis magnarū plantarū interius, suffocatio uidelicet spiritus uitalis in medulla inclusi, per hoc quod constringitur per circumstans induratum & constrictum lignū. Ipsa autem substātia medullæ uidetur eße sicut purgamentum quoddā cholericum, quod projicitur de naribus animalium, & hoc fit propter calorē spiritus & motum qui pulsat in medulla, cuius signum est quod ferè omnes medullæ plantarum pfectarum inueniuntur à principio iuuentutis plātæ eorum albæ, humidæ, & in processu ætatis declinant ad acuitatem & siccitatem. Sunt autem plantæ quædam ferè totā substantiā habentes medullosam sicut sambucus, ebulus & huiusmodi, & oēs illæ nodos habent multos, & nutriūtur ex medulla, & ideo est multum de medulla in eis: & in hoc genere est uitis, sed minus est medullosa q̄ sambucus uel ebulus. Alias autē experimur plantas in toto concauas, sicut fistulas quasdam & calamos: & hoc fit ideo, quia illæ multū indigent spiritu fumoso libero, qui eleuatur in concauo plātarum illo ex nutrimento quod ascendit per directos poros laterū plantæ, sicut arundo & calamorum genus & huiusmodi. Hæc igitur est dispositio medullarum. Cortices in plantis sunt sicut coria in animalibus, nisi quod adeò non cohærent plantis quemadmodū coria in animalibus & sicut in animalibus pars corij cum est excoriata seu abscisa nō recrescit sine magna animalis cicatrice, sed scißa

per

per longũ & latum pellis cito cõsolidatur, ita est in corticibus plãtarum: propter quod exiccantur plantæ frequenter quãdo in stipitibus in circuitu cortices ab eis abradantur usq; ad carnem plãtæ ligneam uel herbalem: non est autem cortex ex contextione uenarũ, sicut cornu animalis. sed substantia corticis generatur ex terrestri plantæ expulso ad superficiem ipsius. Est autem cortex duorũ modorum, scilicet interior & exterior, interior mollior, exterior durior & asperior.

De diuersitate naturaliũ & simpliciũ partiũ plãtæ & de causa augmenti eius.

Icut autem in animalibus interreticulationes uenarũ & neruorum sunt supplementa ptium simpliciũ, quæ sunt carnes, uel ea quæ sunt in loco carniũ non habẽtibus carnes, ita sunt in plantis ligneæ partes uel herbales, quæ simplices sunt & materiales, eo quod influunt per nutrimentum, & effluunt per exiccationem plantarum ad modum lanæ longæ candidæ, & quibus auctis augeatur planta, & quibus deficcatis & diminutis planta uidetur exiccari & diminui. Et talia proprie dicuntur partes simplices in plantis, & naturales eo q̃ influũt per nutrimentum & effluũt per exiccationẽ plantarum: aut materialia supplementa sicut materia in animalibus. Hoc autem quædã cõmuni & usitata anatomia cognoscitur in urtica maiore, canapo & lino, & multis alijs quæ uias uenales habent multũ fortes & uiscosas & directas: & quando aqua cõputruit in eis & caro materialis & postea exiccatur & cõminuitur & confricatur & recedit, & remanent uenæ illarum plantarum ad modum longæ lanæ candidæ, & molles propter uiscosum substantiale quod est in eis, & fiunt ex eis panni. Et hoc est modus quẽ habebant antiqui philosophi in corporibus hominum & aliorum animaliũ, quos ligabant cõtra ictum aquæ uehementis, & tunc abluta carne naturali & molliori, remanet reticulatum ex neruis & uenis, demonstratur modus diuisionis

onis earum in corporibus animalium. Sicut autem est in urtica, canapo & lino, ita etiam est absq; dubio in alijs plantis, licet materiale non possit ita ab officialibus ptibus separari in eis. Pars autem non simplex in planta dicitur esse quæ ex pluribus simplicibus est cōposita, sicut radix, ramus, & huiusmodi. Planta dicitur, à Platone esse figura omnis uniuersi, radices enim habet subtus ori similes, sed dilatantur undiq;, ut nutrimentum accipiant, & ideo dilatatur planta inferius, superius uero dilatatur propter ramorum infusionem, qui multiplicantur ex duabus causis, quarum una est materialis, scilicet nutrimenti abundantia, altera autem efficiens quæ est calor solis undiq; exterius tangens arborem, & ebullire faciens succum & euocans ad exterius, & ideo erumpit in ramorum multitudinem, in superioribus ubi magis constringitur, & per digestionē amplius subtiliatur. Huiusmodi signum est, quod plantæ quæ circūseptæ sunt multis alijs plantis, sicut arbores in nemoribus spissis & umbrosis crescunt in altum & non multiplicantur in eis rami nec non multum ingrossantur eorum stipites, & carentia quædam ramorum est, eo quod per calorem solis non potest in eis euocari & ebullire succus ad superficiem, sed potius frigus umbræ concludit calorem interius, qui intus multiplicatus ex fuga cōtrarij eleuat totum nutrimentum in altū. Et cum motus frigoris sit ad centrū, quotiens motus solis à cētro nutrimentū expellit ad circumferentiam ut impinguetur & dilatetur stipes, totiēs reflectitur à frigore loci umbrosi in se nutrimentū, et impedit stipitis in grossationem fieri.

De generatione & natura foliorum, florum & fructus, Cap. V

Ico itaq; quod folij in omnibus plantis materia est, humor aquosus, nō bene à fece terrestritatis digestus et purgatus, aliquantulum passus & cōmixtus. Finalis autem intentio foliorum est ad fructuum cooperimentū, eo quod natura purgatione indigeat à superfluitate humidi aquosi, &

ſe,& cum ſit ſagax & ingenioſa eodem purgamento utitur ad fru ctuum defenſionem. Materia autem tam foliorum quàm fructuum eſt,quoniam duo uapores ſunt in genere, tam in uentre plantæ quã in alijs uaporibus omnibus, uapor ſcilicet humidus & aquoſus,& uapor ſiccus & uentoſus:uapor humidus eſt materia fructuũ, propter quod etiam fructus ſecundum genus ſuum uentoſi eſſe iudicantur,licet autem folium per umbram temperatam reſtringat ſolis ardurem,tamen quia fructus indiget multa ui ſolis, producitur folium aliquantulũ diſtans,ut non obſtet digeſtioni quæ fit per ſolem.Florum autẽ ſubſtantia generaliter eſt facta ex humido ſubtiliori,quod calore primo ebullit,& propter abundantiam quæ eſt in ipſo dilatatur ad modum folij,ideo tamen quia humidum habet magis digeſtum flos naturaliter eſt odoris boni,quod nullo modo eſſet niſi humidum optime digeſtum & ſubtile haberet,ſicut & terreſtre, & quod in ipſo eſt ſubtiliſſimum eſt & ualde commixtum cum humido. Cum enim ex uapore terreſtri uentoſo creatio ſit fructuũ, eſt in ipſo uapore ſubtilius aliquid,& humidius,& minoris terreſtritatis quod non de facili conſtat & inſpiſſatur calido digeſtiuo,& hoc tamen fit magis uaporabile quã reſiduũ eiuſdem quod eſt in ſubſtantia plantæ in loco gemmæ in quo erumpit fructus, primo calore ſtatim erũpit & formatur in florem . Propter quod adhæret flori ros, qui mel producit & ceram, & hoc inuenimus in interioribus florũ profundo,quia natura format ſubtile humidum, quod paſſum eſt à ſubtili & bene commixto ſicco fluit ex ipſo ſubtile & bene coctum quoddam humidum,aut per modum quandoq; dulcis phlegmatis in creatione humorũ in animalibus conſtat.Ergo quod florum ſubſtantia ſit ex ſubtili aquoſo terreoq; ſubtilitate ſua potius formabile eſt in figuram florum quã in groſsitiem fructuum: & ideo primo calore ueris flores erumpunt propter ſubtilitatem ſubſtantiæ ſuæ materialis,& facilius læduntur à frigore quàm folia & fructus propter eandẽ cauſam,& ſunt multũ redolẽtes propter ſubtile humidũ quod

à ſicco conuenienter paſſum eſt, & quaſi ſpiritualiter ita reſolutur in ipſorum ſubſtantia. Et humidum foliorum magis groſſæ aquæ indigeſtæ eſt, & humidum fructuum in principio ſui magis eſt ſtiptucū & terreſtre, indigens multa digeſtione, propter quod ultimo complētur poſt folia & flores, amplius cum fructus cadunt & germinant non trahunt augmentū uel nutrimentum à carne illa, ſed à terra, cuius ſignum eſt, quod cum aufertur tota caro circumpoſita melius germinant ſemina quam quādo eis remanet. Præterea nutrimentum fructuū putreſcit facile, eo quod natura non excogitauit illud, niſi ut putreſcat, completo ſemine, & cadens in loco ſeminis fimet, & infundat lutum, in quo ſemen facilius conualeſcat, cuius ſignum eſt opus ruſticorum, cum enim uites feraces uolunt facere, fimantes eas ex pampinis & acinis, quæ colligunt ex ipſa eadem uinea cuius uites feraces eſſe cupiunt. Hæc etiam conſiderantur in operibus naturæ, ſi enim caro fructus ad fœcunditatē ſeminis non confert, cum natura nonnunquā deficiat neceſſarijs, proculdubio ſepararet ſemina per ceſſuram & aperturam à carne fructuum cadentium: & huius contrarium uidemus in naturæ opere, oportet enim quod fimatio terræ quæ fit per putridam carnem fructus ad fœcunditatem ſeminis eiuſdem operetur, contigit autem frequentius deperire fructum quàm florē ex aliqua trium cauſarum: aliquando enim magnæ ſunt plantæ, & humidum ponunt ad nutrimentum ex quo formandus erat fructus, ſed ſubtile quod tranſit in florem non eſt incorporabile plantæ, & tunc perit fructus & non flos, aliquando autē non ita cito poteſt moueri groſſum & uinci, ſicut ſubtile humidum, & tunc ſecundo, tertio, uel quarto anno fructificant, licet omni anno floreant, aliquando autem non poteſt ita tantum attrahere propter duriciem ſuarum radicum, & tunc forte non attrahunt ſufficiens nutrimentum fructibus, niſi per duos annos, uel tres, & quando congregatum fuerit in planta ſufficiens nutrimentum tunc fructificat & non in alijs annis. in oleis igitur pinguibus tale eſt iudiciū: ſicut

dicimus

dixinus:sed oleæ sæpe priuantur fructu, eo quod ad fructum eius multus humor & pinguis exigitur, & multus calor digerens, & ideo ex dictis causis frequenter impeditur.

De unitione & diuisione plantarum, Caput VI.

Est autem unus modus unitionis qui fit per insitionem, in qua planta unitur plantæ, sicut stipes radici, & sicut ramus stipiti, & continuatur cum ipsa, ita quod per omnia efficiuntur eiusdem ligni & nutrimenti, cum tamen sint eiusdem speciei, aut forte eiusdem generis quando fit insitio. Et planta quæ inseritur tantum trahit nutrimentum ab ea cui inserta est, quod inferius cui fit insitio natura sua nihil producit nisi radices, superius autem neq; ramos emittit, neq; surculos nisi raro, digeritur tamen succus ad naturam & modum insitæ, & non eius cui inseritur. Et ex hoc scimus in arbore duas esse digestiones, licet ad inuicem sint satis similes, quarum una est in radice, & altera in stipite & ramis; quia probabile est meliorē esse insitionē inferiorē quā superiorē, et quāto magis fiat inferius tāto magis fructū & saporem eius immutari e. domesticari, quāto uero fiat altius tāto minus, quia maior est immutationis uirtus in toto quā in parte, et maior in maiore parte corporis quam in minori: & quod his mirabilius est, caro fructus est secundum naturam & uirtutem digestionis stipitis, & sapor nuclei & uigor est secundum naturam et uirtutem radicis: cuius causa est quod pulpa carnis fructuum est de proximo fluens, substantia autē nuclei non potest de proximo fluere, sed de ea parte quæ est loco cordis plantæ, ex cuius uirtute tota arbor informatur, & hæc est radix. Similiter est autem in seminibus animaliū, quæ ex maxima parte abscinduntur de cerebris animalium & attrahuntur, ut distillantia per totum corpus uirtutem corporis totius accipiant: sicut enim & nuclei trahunt à primo membro arboris, ut accipiant uirtutem totius, & maxime radicis quæ est uirtutē tribuens toti corpori plantarum

tarum. Dubitatur quare in animalibus diuisa non conualescunt, diuisorum autem in plantis utrunq; conualescit solutio, quod uidelicet planta propter similitudinē suarum partiū undiq; sicut per os quod sugit nutrimentum & in se quasi in uentre & uenis digeritur, ideo conualescere potest, sed in animalibus quamuis habeant in multis similia corpora, & ideo diuisa in utraq; parte retineāt sensum & motum, tamē quædam organa diuisa à reliquo corpore habent formā sicut os, & ideo quæcunq; partes illis destituuntur conualescere non possunt, eo quod nec nutrimentum possunt sugere, nec ad congruitatem sui corporis digerere sine illis. In diuisione autem ista magis lacератu conualescunt, nisi sint ualde raræ substantiæ, sicut uitis & salix, quia cum laceratur ad inferius ramusculis, retinet meatus apertos & uias integras uersus nutrimentum, & ideo statim ut uiæ illæ ad nutrimentum attingunt incipiunt suggere, et cōualescit planta, cum autem secatur uel insciditur, tunc pori diriguntur, ut punctum unum ad nutrimentum et non per longitudinem aliam nutrimentū infigunt, & in ipsa sectiōe totum corpus plantæ concutitur, & ipsi pori artantur per collisionem & compreßionem impetus secantis, & ideo frequenter arescunt incisi, præter uitem et salicem quæ sunt raræ substantiæ, sed tamen magis cōualescit ex transuerso aliquātulum lōgo uulnere abscisus ramus, quā directe abscisus circulariter, & hoc contingit ut dixi, quia poros plures tūc apertos habebit uersus nutrimentū, quando ex trāsuerso secatur, quam quando ex directo. Cuius signū est quod quando diuiduntur radices antiquorū arborum secundū longitudinem melius fructificāt, eo quod per totam longitudinis diuisionem per poros fit attractus nutrimenti, si autem ex directo secetur in profundū nihil omnino confert, & potius nocebit, tantū quod arescunt arbores illæ. Atq; & huius alia ratio est, quod longitudo diuisa non impedit cursum nutrimenti, sed latitudo diuisa statim cursum & uiam nutrimenti intercipit & impedit, & ideo scissura in arboribus per longitudinē facta, nihil omnino in sa

pore, & figura uariat fructus, quãdo fuerit sanata. Si autẽ diuidantur ultra medullam quæ in medio est ramusculorũ & consolidẽtur, statim uariabuntur fructus & sapor eorum propter diuisionẽ quæ contingit propter impedimentũ nutrimenti, quod fit in nodositate quæ nascitur ex hoc secundũ latitudinem diuisa planta, & ideo diuisio secundũ latitudinem est quidam nodus insitionis, & non diuisio in longũ, sicut ostendemus in sequentibus. Præterea plantis per abscisionem & restitutionem partiũ organicũ redditur cõtinue iuuentus, contigit autem aliquam partem amittere radicem & pullulabit ex stipite alia radix, & nutriet ramos, aut omnes, aut aliquos, et & pullulabit ex radicibus stipitis & rami: & similiter contingit amittere & recuperare ramos, aut omnes, aut aliquos.

De transmutatione unius plantæ in aliam, Caput VII.

Vnus modus transmutationis est, quod raro potest præscidi sylua quercina completorum lignorum & magnorũ, quod recrescat in eadem specie, nam præscisis arboribus prædictis recrescunt arbores quæ tremulæ dicuntur, & arbores quæ dicuntur miricæ in partibus Germaniæ, quæ sunt maioris ignobilitatis quam primæ fuerint. Causa autem huius est quod radices uetustarum arborum solidæ & duræ sunt, & clausorũ pororum, nec ualent ultra pullulare, postquam stipites arborum stantiũ super eas præcisæ fuerint: putrescunt igitur, & calor exhalans ex ipsis & secũ trahẽs humidũ, efficitur maturus plantæ alterius speciei: & quia destitutus est à uigore arboris anterioris, pullulabit in arborẽ ignobilem, & aliquando non pullulabit omnino, aliquando non generatur, inde nisi fungus uel gramen, uel aliqua alia herba. Est & alius modus ualde multiplex, sicut certissime probare poterit omnis qui experitur in talibus, ferè enim quotienscunq; una & eadem arbor fructifera in stipite abscidıtur, & relinquitur inferior pars in terra, sicut fit insitione, & ipsi eiusdem arboris fragũ in eodem trunco

inseritur, fiunt inde plantæ quarum fructus nec in figura, nec in sapore cum præcedentibus conueniunt. Cum autem inseruntur fraga prunorum & cinorum, uel aliorum fructuum ossa habentiũ in truncum salicis, efficiuntur fructus sine oßibus. Similiter autem si inseritur uitis in cerasum, uel pirũ in malum, inueniuntur uuæ maturæ, quãdo cerasa sunt matura, uel pira uel mala. Et tales mutationes ualde mirabiles ostendunt se his qui diuersas studiose faciunt insitiones. Item exceptum est, quod cum inseruntur fraga persici in pruni & cini truncum siue stipitem, quod mutantur ambarũ arborum naturæ, & fiunt esculα maiora & meliora quàm sint alia escula. Et uidetur hoc fieri sicut in animalibus ex permixtione uicinorum seminum in complexione, sicut asini & equi, ex quibus generantur muli, uel burdones. Non enim longe est persicus à pruno uel cino, et ideo cũ utraq; arbor raræ substantiæ sit, utraq; uirtutem suam cõmunicat alteri: & sic ex permixtis uirtutibus in loco insitionis fit succus permixtarum uirtutum, & ideo tunc illud quod per locum insitionis excolitur, permutatur paulatim in speciẽ aliam quæ est esculus arbor, quia per figuram foliorum agnoscitur, quod illa uicinitatis aliquid habet ad cinum & prunum, & ossa quæ sunt in esculis etiam hanc indicant uicinitatem. Est autem præter dictas mutationes illa qua de syluestri fit domestica: & domestica fit syluestris, cuius modum & causam oportet cognoscere, est enim de exploratis, quod omnis planta domestica subtracto cultu fit syluestris: & omnis syluestris domesticatur, quando cultus adhibetur, syluestres autem habent plures fructus quam domesticæ, sed habent eos minores & acriores, sed domesticæ habent dulciores & pauciores, uel minus acros, uel maiores fructus quàm syluestres. Modus autem quomodo domestica fit syluestris, est per subtractionem cultus, & loci indurationem & arefactionem, & præcipue si ad sabulositatem & arenositatem conuertatur: tunc enim durities non per-

mittit ad plantas distillare uel euaporare nutrimentum sufficiens. Arefactio autem priuabit nutrimentum, sed sabulositas & arenositas undiq; facit euaporare, & non constabit uapor circa radices plantarum, & tunc macræ & spinosæ & plurimorum fructuũ efficiuntur. Multitudo autẽ fructus earum ex siccitate prouenit, quia siccitas est causa diuisionis in multa & parua. Vndiq; enim intercipitur nutrimentale humidum sicco, & ideo in multa parua diuiditur. Efficiuntur autem fructus acerbi uel amari, propter hoc quod tale nutrimentum nõ obedit digestioni, & plantæ, sicut facit humidum domesticationis. Modus autem quo syluestres conuertũtur in domesticas ualde est multiplex, & uersatur circa tria in genere, hoc est circa naturam plantarum, & circa umbras & soles ipsarũ quoniam oportet fundum ipsum conuertere & impinguare & solidum & continuũ facere, & tamen nõ depressetur, ita ut superius distillantes bonitates recipere non possit, & inferius ex terra uaporantes circa radices plantarum continere, & oportet cõgerere cum ex tali terra quæ cum stillicidijs in se fluentibus infundatur, & cum uaporatione moueatur apte, & congrue contemperetur ad cõplexionem plantarũ. Circa plantas autem est consideratio, putãdo eas per abscisionem spinarum superfluarũ, et per insitionẽ, & aliquando per unguenta & emolitione eius, & per diuisionem corticis eius, ut ingrossari possit planta, & fit insitio si debeat syluestris domesticari. Oportet quod fragrum eiusdem inferatur stipite suo, aut fragrum alterius, quæ etiam est syluestris, aut fragra eiusdem in stipite suo manentia ultra medullam ex transuerso incidãtur & religantur, quia talis modus incisionis uel insitione generatus ex soliditate sua magis retinet calorem naturalem, sicut lapis calefactus magis & maiorem diuturnum habet calorem quã lignum Humor etiam diutius stat in tali nodo propter tortuositatẽ & etiã propter soliditatem ipsius, & ideo melius ibi digeritur, & fructus fiunt tũc dulciores & conuenientiores, & iste est præcipuus modus domesticandi

sticationis. Considerationem autem diligentißimã oportet habere in umbris & solibus talium locorum: quoniam quædam non bene conualescunt, nisi in umbra, ut cucurbita: & quædam non nisi in so le calido uehementer sicut uitis & ita est de alijs multis, et ideo i-sta sunt ualde attendẽda. Quod autẽ maiores & pauciores sunt fru ctus domesticarum quam syluestrium plantarum, causa est humidi nutrimenti abundantia, quod non est tot diuisionum, eo quod non in tantũ habet in siccis & acutis ptibus sicut nutrimentũ syluestriũ. & ideo cum sit abundans non facile diuisibilẽ in pauciora diuiditur, sed in ea in quæ diuiditur abundantius fluit, & ideo magis crescunt & ingrossantur fructus earum.

De alterationis diuersitate quæ fit in planta. Cap. VIII.

SEcundum autem generationis diuersitatem, notanda etiã occurrit alterationis diuersitas in plãtis, eo quod ipsa fre quenter causat generationis diuersitatem. Hoc traditum est ab antiquis, eo quod arbor ipsa loci frigiditate & antiqtate nimis induratur, & cõpactum habet corticem, qui concludit poros & radices per quas nutrimentum trahere debet, & si scindatur ra dix eius, præcipue in ramis maioribus, ipsius radicis & scissuræ illi lapis immittatur, ne iterato concludatur et consolidetur, incipit tra here nutrimentum per poros partium scissuræ & iterato uegetari & fructificare, & sic de sterili arbore fit aliquando fertilis. Amplius, quædam arbores dicuntur masculi & quædam fœminæ, & discernuntur in hoc quia prius pullulat masculus propter calidum fortius mouens, quod folia plantæ strictiora & minora sunt propter siccitatem masculi, & hoc habet in plantis pluribus locum, sed ma xime in palmis, in quibus rami uel puluis masculi positus super ramos fœminæ confert ad generationem & maturationem fructuũ. Idem est si plantetur masculus iuxta fœminam, & odor masculi, be neficio uenti, deferatur ad fœminam. Similiter si arbores malorum

punico-

punicorum plantentur iuxta oliuas, ut uapor paulatim ad oliuas feratur conferunt. Et per oppositum, quædam plantarum conlocatæ ad alias impediunt generationem & fructificationem earum, sicut corilus impedit uitem, & nux impedit omnes alias plantas, propter pernotabilem amaritudinem quam habet. Ex alteratione etiam aliquando contigit, quod tantum aliquando ex frigiditate, uel alia causa alteratur planta, qd' mutatur omnino in aliã speciem, aut secundũ totum, aut secundũ partẽ, & hoc modo dicitur calamentũ mutari in mentã. Aliquãdo similiter triticũ in siliginẽ mutatur, & ecõuerso siligo in triticum aliquando mutatur. Causa autem maxima alterationum istarum est per cultum, nutrimentum, & locum. Amygdala enim & malagranata, & quædam aliæ plantæ à sua malicia mutantur per culturam. Malagranata etiam stercore porcino fimata, & dulci aqua frigida irrigata meliora redduntur. Amygdalæ autem præcipue quando humidũ superabũdat, si clauis infigatur, uel etiam perforentur in aliquot locis, ut distillet superfluum humidũ cum gummi, quod multum tempore emittunt post confixionem & perforationem & emundationem. Sic etiam plantæ quæ uermiculosos faciunt fructus curantur, sed rustici non faciunt nisi unũ foramen per quod distillat superfluũ, quod cum emittitur, alud melius digeritur à calore naturali. Hoc etiam artificio plantæ syluestres in hortenses quandoq; conuertuntur, educitur enim ex ipsis humidum in cultum, & per cultum alterantur corpora eorum, sicut per medicinam, & tunc ad aliam complexionem conuertuntur, sicut medicus ducit humorem in aliũm, & postea præbet nutrimentum bonum & alterantibus studet ad generationẽ sanguinis boni. Locus tamen & labor industrius in cultu multum conferũt, maxime ad tales alterationes, & præcipue tempore anni in quo fuerint huiusmodi plantationes & alterationes. Quædam enim plantarũ non emũdantur nisi transplantentur, tempus autem in quo præcipue plantantur est in principio ueris, cum tota adhuc uirtus est in planta, tunc enim transplantata con=

tata conualescit, quia iam in se attraxit humorẽ & calorem, ex quibus pullulat, & adhuc frigore iuuatur, ne humidum et calidum eius euanescat per euaporationem. Plantæ autem plantantur in hyeme & melius conualescunt quam ea quæ facta sunt in uere. In hyeme enim calidum naturale clausum est in seminibus plantæ, & calidum quod est in uisceribus terræ conclusum, facit euaporare subtile humidum ad radicem, quæ in locum calidum terræ infigitur, & ex his planta conualescit. Nam uiscera terræ magis sunt calida in hyeme, quàm in aliquo alio tempore anni. Cum autem uiscera plantæ sic humido uaporante implentur, impinguâtur sole appropinquante, emittunt & conualescũt. Et hæc est causa, quod plantatio quæ fit profunde in uiscera terræ optime conualescit in hyeme. In autumno autem paucissime plantantur, quia tunc humor euaporauit, & calor, & terra redacta est in cinerem frigidum per calorem æstatis, & sic nec ex parte terræ, nec ex parte plantæ conualescere potest. In æstate autem generaliter mala est plãtatio, propter calidum & siccum, quod euanescere facit uigores plantarum, præcipue tamen in cancro & leone, postquam oritur stella quæ dicitur canicula, quia tunc tempus calidissimum et siccissimũ est, & sunt corpora plantarum arida, & uirtutes earum debiles, & terra priuata humido nutrimentali. In paucis tamen locis, quæ tanto feruore temperantur, fit plãtatio in tempore dicto, sicut locus qui est totus ad septẽtriones frigidissimus ualde & humidus.

De diuersitate plantarum sumpta iuxta diuersam fructuum productionem, Caput IX.

Vædam arbores uno anno fructificant, in alio reficiuntur, & tales sunt multæ, præcipue magnæ arbores, sicut oliuæ & piri ficulneæ, quæ licet ramos producant quibus

bus cooperiuntur & dilatantur, tamen in ramis illis non est abundans fructus, nisi alterius fructus anni, eo quod multitudo ramorum trahit succum ad sui nutrimentum, & non permittit pullulare fructum nisi in tertio anno cum redundat humor in arborem. Sicut etiam magna animalia non sunt tam fœcunda ut parua. Atq; etiā quædam iuuentute steriliores sunt quàm in profecta ætate, quod ideo contingit quod succus totus transit in nutrimemtum ipsorum, cum autem steterit nutrimentum tunc melius fructificant, sicut uitis quæ uetula est meliores & utiliores producit uuas quam iuuenis, dummodo ad extremam & decrepitam non peruenerit senectutem. Illa enim in omnibus fit sterilis, propter siccum & frigidum quod abundat in ea, quædam autem econtrario melius fructificant in iuuentute quàm in senectute, sicut amygdali, piri. Harum autem plantarum natura perfecta est calida & humida in iuuentute, ex quibus qualitatibus post iuuentutem mutantur in frigidum & siccum, & ideo primum tunc steriles efficiuntur, deinde in totum aridæ, & hoc plus patiuntur amygdali, quàm piri.

De his quibus indiget omnis planta, Caput X.

Mnis planta tota in omnibus partibus quatuor indiget præcipue, sicut & animal, seminali scilicet humido terminato, loco conuenienti, & aqua siue humore temperato nutriente, & aëre sibi consimili & proportionali. Cum quatuor perfecta & cōuenientia fuerint, optime nascetur planta & crescit. Si autem hæc uel aliquid eorum defuerit ab ea, debilitatur, generatio & incrementum plantæ proportionaliter illi quod deest.

De his quæ faciunt ad plantæ generationem & augmentum, Caput XI.

Herbæ autem & quicquid uegetatur & crescit radicitus infixum terræ, indiget uno uel pluribus de quinq; rebus, hæc autem sunt scilicet: semen, putredo, humor, aqua, plãtatio, quæ est plantã super plantam nasci aliam. Horũ autem quinq; primum est quod in se uirtutem habet formatiuam plantæ, & est in ipso materia & efficiens simul. Secundum autem uirtutem informatiuam accipit à uirtute stellarum. Humor autem qui cõmixtus est ex elementis, cibus est & materia tam generationis quã generatæ plantæ, habet enim planta digestionem depuratam quã trahit de terra: Aqua autem sicut in communibus nutrimentis non deseruit, nisi in hoc quod est alimenti uehiculũ, nec fluxum haberet ad partes cibus, nisi per modum aquæ, innutribilis enim existens in seipsa nutribile facit cibum ad membrum, & ad partes illas quæ nutriuntur. Plantatio autem super plantam alia, est quæ fit per insitionem, & cõualescit, propterea quod planta interius habens humorem putridum, uirtute solis exhalat illum. Et sic planta infixa aliæ plantæ in figura differens ab ipsa. Sunt igitur tria istorum generationi plantæ deseruientia, duo autem cõferunt, semen & putredo, & plantatio in planta alia, quod enim generationi confert, oportet quod habeat formans in se aliquid, & ad speciem plantæ deducens, hoc autẽ est formatiuum à uirtute inferiori, sicut semen à uirtute uniuersali superiori, sicut putredo Et hæc quidem duo simpliciter conferunt ad plantæ generationem. Tertium autem est, quod est plantatio plantæ in planta alia, confert similiter ad generationem & transmutationem ipsius in figura. Similiter autem quæ conferunt ad cibũ plantæ diuersitatem habent duplicem, quorundam huiusmodi est ut cibi substantia, aqua autem confert proprium alium motum ad partes nutritas. Sunt autem quædam adhuc quæ uidentur conferre plantarũ

generat.om

generationi & incremēto, de quibus etiam supra est facta mentio, sicut locus conueniens, & aër connaturalis, sed hæc faciunt aliquid ad esse plantæ, sed ad bene esse non conferunt, nisi ratione seminis, aut putredinis, aut humoris, quæ sunt tēperata ex loco & aëre plantæ connaturalibus & conuenientibus. Idem autem aër qui uenit in plantæ constitutionem, infuscatur humore seminis & putredinis & plantæ, sicut fit etiam in animalibus. Plantæ etiam uegetantur in calido tempore in umbra noctis, & lignescunt ad solis feruorem, eoq; calore & humore per euaporationem destituūntur, in hyeme etiam quando constringuntur plantæ exterius, inueniuntur intus succosæ ualde magis quàm in æstate. Accidens autem quod multum uariat & mutat naturam plātarū, est cultus hominis. Et hoc est ideo quod plantæ in genere animatorum, iuxta elementa sunt, & elementorū uires & materiæ multum habentes: ideo quod mutat qualitatem terræ & humoris in qua sita est planta, multū mutat naturā plantæ.

De putredine siue letamine, & stercoratione & cibo plantarum, Caput XII.

LIcet natura sola sit principium rerum naturalium, tamen in omnibus his quorum substantia transmutabilis, multū iuuatur arte & cultu, ut in melius uel peius transmutetur. Hac igitur cōsideratione loquamur de agris & eorum cultu, & hortis, & pomarijs, & cæteris per quæ fit cultus plantarum, & remouentur à syluestri natura, ad, ut sit dicam, domesticationem. Sunt autem maxime quatuor quæ circa hæc consideranda sunt, cibus uidelicet, & aratio siue fossa, seminatio & insitio. Circa hæc student omnes agricultores præcipue. Cibus autē non est aliquod simplex elementū, oportet igitur cibū plantarū cōmixtum esse, si enim simplici plāta nutriretur, ex illo cōstaret, quod omnino irrationabile esset.

Atq; cibus non est aliquis qui ad mĕbra plantæ perduci per se possit, propter quod indiget planta rigato cibo, ut hoc conferatur rigatione, quod animalibus confertur per potum, qui uehiculum est cibi decurrentis ad membrũ. Cibus igitur proprius plantarum erit aliquod cŏmixtum humidum, res autem cŏmixta humida integritate & salute consistens, non est in uia mutationis ad aliquid, sed saluatur in se ipsa, propter quod nihil nutritur à nutrimĕto in sua specie & in sua natura constituto, sed potius ab eo quod iam ante corruptum est, & destitit ab esse ꝓprio, aut est in uia ad aliquid. Propter quod animalibus creatus est uenter, in quo cibus corrumpitur & extrahitur ab eo id quod nutrit animalis humidum nutrimentale, ipsa enim extractio humidi ipsius quod attrahitur in cibum, corruptio est eius quod nutrit quod in uentrem ingestum est per manducationem, omnis enim corruptio quæ est secundum naturam sic fit, quod extrahitur humidũ, & remanet siccum decidens in cinerẽ, sicut cito incineratur omne stercus animalium. Cum igitur uentrẽ non habeant plantæ, sed terra pro uentre utantur, oportet in terra circa plantas esse putrescentem cibum plantæ, & tunc attrahit à radicibus eius humidum cibum. Hæc autem probant opera rusticorum, qui stercore, quod letamen uocant, prope omnium plantarum fimant genera, quod non ad radices distillant, nisi rigatione pluuij aut aquæ desuper fusæ. Hoc autem letamen in genere duos habet humores, unum quidem supenatantem et aëreum, qui non facile est incorporabilis plantæ, sed potius attrahitur & inciditur à sole. Alterum autem habet adiuuatiuũ & immixtum subtili sicco quod est in ipso, & hoc est uere cibus plantarũ. Plantæ generaliter corpus siccius & durius est quã corpus animalium, & tali indigent cibo qui in terrestritate indurabilis & siccabilis sit. Vltimus enim cibus nutriens similis est nutrito. Iudicatur autem & hoc ab accidente plantarum, quæ enim nimis pingui & humido nutriuntur, letamen plantis adfert putredines, ex letamine autem quod coadunatũ

tum suo terrestri habet humiditatem & bonam permixtionem cõualescunt & roborãtur & fructus proferũt cognitos & utiles, fructus enim eorũ saporem ex letamine & substãtia eorũ contrahunt. Atq; si nimis humidũ & pingue sit letamen à quo iam planta attrahit humiditatẽ plurimã, & luxuriabit in folijs & mollibus ramusculis infœcundis, & non sufficienter profert fructum, & ille quẽ profert erit aquosus & inconueniens, hoc ostendũt omnes syluestres plantæ, quæ nutrimentũ siccum habent & terrestre, fructus enim oĩm illarũ calidiores & sicciores sunt & fortiores odoris quã hortensium, quæ cibantur letamine aquoso. Ad hoc autẽ in philosophicis dictum est, fructus creari ex humido uentoso, hoc autem non est nisi quod terrestritati fortissime commixtum est. Hoc igitur est maxime quod cibat & mutat sapores & modos fructuũ. Propter quod stercus auium non aquaticarum, & præcipue columbarũ præcipit Palladius permisceri cũ letamine, stercus enim hoc est feruens ualde, & suo calore in letamine superfluam consumit humiditatem, & tunc magis conuenit plantarum cibo, ideo etiam asininum, equinũ uel ouiũ & caprarũ stercus à rusticis sumitur. Hæc enim ãialia siccas habẽt egestiones, & per inductas rationes magis congruũt letamini plantarũ, hac de causa præcipitur caueri à stercore porcino, quod tam ex specie quã ex accidente quia siccũ non est, plantis affert magnũ nocumentũ. Sic igitur in cõmuni tractatione letaminum oportet quod ipsum letamẽ sit in uia corruptionis, potius quã sit iam incineratũ et ad terrestritatẽ deductũ, & calore naturali destitutũ. Nã optime cõgruit, quũ iam per putrefactionẽ resudat ad superficiẽ suam naturale humidũ, cum enim hoc humidũ nutriat q̃ diu hoc ad radices plantarũ resudat, tãdiu debitum plantis præbet nutrimentũ, qua ppter nec recens letamẽ omnino quæritur, nec quod iam uetustate incineratum exstitit, quod est anni uel tres partes anni habens optimum esse pronuntiatur à cultoribus plantarũ, recẽs enim adhuc in se claudit uaporẽ, uetustum aut in toto amisit in admini-

ministrãdo humorẽ suum in nutrimentũ, propter q etiam peritiores medicorum, consumptorũ habitacula præcipiũt sub tali letamine fieri, fomentum enim huius letaminis à fumigatione sua aliquid carnibus eorum p poros præbet humectationis. Hoc etiã ostendũt *industriæ alchimorũ, qui optimas quasq; maturationes in clibano letaminis præcipiũt fieri, uocantes clibanũ letaminis calorẽ q cum tali de quo dictũ est humido expirat ad fumi suppiciem. Atq; etiam sicco letamine posito, & non bene corrupto uidemus arescere multas plantarum, nisi multo prohibeãtur humido aquæ p cõtinuationem irrigationis, q a siccus calor qui ex tali fimo generatur circa radices intendit in tales radices plantæ, & exiccat & in ariditatem conuertit totam plantam.* Propter quod ex omnibus his colligitur *letamen, quod inuitat plantæ habitudinẽ esse, debere in dispositionibus inductis. Sic igitur administratũ letamen mutat plãtæ naturã, plus q̃ cibus mutat animal quod cibatur ex illo: animal enim magis diuersum est & longius à se attrahit cibũ quã planta, ideo cum letamen hoc sit cibus plãtæ, & uicinior & similior fit cibus q̃ animali, citius mutabitur de cibo quam aliquod animalium.* Iam quoq; *sæpius habitum est q planta terram habet pro uẽtre, & in terra primũ cibus plantæ recipit assimulationẽ, ppter quod attrahit ad se plãtarũ mutationem: uirtutes enim terræ præcipue sunt uirtutes plantarũ, & secundum terræ mutationẽ erit & plãtarum mutatio.* Nec est *aliquis modus ita cõueniens ad mutandum plãtæ naturam sicut per letamen & letaminis cõtemperationem.* Iam enim *ostẽdimus quod in planta non sunt tot numero digestiones sicut in animali.* Scimus *autem quod similium in corpore facilior est mutatio, q̃ heterogeniorum, & ideo uidemus quasdã plantarum ex cibo non solum mutari ad alterum modum saporis fructuum suorum, sed etiam frequenter transeunt in alias species, ex tenuitate cibi & letaminis, sicut supius de tritico & siligine dictum est.* Hoc autẽ *ostendit artis industria, quoniam si quis in arbore pforatis ramis qui sunt iuxta ramusculos à quibus*

à quibus dependent fructus, impleat pulueribus optime contritis foramina, ita quod pulueres ipsi sint ex speciebus multum aromaticis, & obstruatur ab utraq; parte optime cum cera forti & spissa, fructus erunt in sapore aromatice saporē pulueris obtinentes, qui tamen ad fructuum substantiam non perueniunt, nisi per euaporationem. Oportet igitur quod multo magis letamen cuius humor ingreditur per substantiam corporis plantæ & fructuum, mutet naturalem humiditatem ipsius, oportet enim diligenter cauere ne letamē congestum super terram fumet ad flores & fructus, aut etiam ad gemmas plantarum, fumus enim ille siccus intensus & fœtidus est, & per poros ad interiora plantarum ingreditur, & plus corrumpit quàm malus cibus, sicut & animalium corpora corrumpunt huius fumi & odores. Hoc autem iam experti sumus in uitibus super quibus sarmenta & paleæ, & ouorum testæ fumabāt ad gemmas, flores & fructus, & multæ ex his perierunt omnino, postea aruit & exiccatum est, talis enim fumus maxime nocet his quæ raræ substantiæ sunt plantis, sicut est uitis: sic etiam plus nocet uiris quā fœminis, propter raritatem corporis uirilis, fumus enim hic indigestus non alteratus pertingit intra corpus, & ideo corrūpit naturas tam plantarum quàm animalium, propter quod id quod ex herbis plantarum eradicatum est longius proijci ab ipsis debet, ne corruptionis fœtore plantis afferat nocumentū. Oportet etiam nos non latere ex eadem causa paludes ab agricultoribus fieri debere, sicca enim palea, sarmenta & stercora non aperte maturantur, sed potius corrūpuntur & corrumpunt per fumum suum quem emittunt, humefacta autem laxius resoluuntur in superficiebus, & efficiuntur molliora, per quorum spiritusgiositatem exudet ad superficiē naturale humidum, & maturetur in plantarum conueniens nutrimentum. Huius autem indicium est quod plantæ etiam sicut & animalia attrahunt humidum, & cibi sui uehiculum, & tamen non potent sicut & animalia, paludalis enim potus earum permiscetur letamini, qui fecit

ipſum in plantis undiq; florere, & ipſarũ partes infundendo nutrire et mutare. Nec obſtat qđ uidemus quoſdã ruſticorum præparare loca cultuũ ſuorum per intenſos ſtipites & ligna, & tunc terram melius fructificare in plantis, hoc enim non fit propter plantas, ſed ad temperandum duplicem terræ maliciam, friget enim terra & ex frigiditate ſterilis, hoc modo aliquid caloris accipit, quo ſemina in ea iactata melius conualeſcant. Similiter autem & humida nimis, & ex hoc fœcunda intentione & immixto cinere, in cuius poris aqua non tenetur, & contrahit ſiccitatem temperatam, per quam magis habilis efficitur ad fructificandum. Ex omnibus igitur prædictis *conſtat letamen unum eſſe eorum quæ præcipue plantam mutant à ſylueſtritate, ut ita loquar, in domeſticationem. Sylueſtritas enim plantæ nihil aliud eſt niſi neglectus cultus eius, & ſapor fructus eius, qui uſibus humanis non competit.* Et *domeſtica dicitur, quando per cultum eius ſapor ad delectationem & utilitatem hominum redigitur, hoc autem fieri per letamẽ probatur, & ea quæ in animalibus accidunt, quæcunq; enim animalia ſunt domeſtica plurimũ ſunt cana propter nutrimenti abundãtiam, & multarum ſunt qualitatũ, & diuerſorum colorum, propter nutrimẽti diuerſitatem, & ſapor carnium earum alius quã ſylueſtrium. Oportet igitur proportionabiliter hoc etiam in plãtis accidere ex nutrimenti adminiſtratione.* P*alladius autem refert, quod ſtercorum congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter odoris horrẽda à prætorij conuertatur aſpectu. Humor abundans hic præſtabit ſtercori ut ſi qua inſint ſpinarũ ſemina putreſcant. Stercus aſinorum primũ eſt maxime hortis, deinde ouium & caprinũ, & iumentorum, porcinum uero peßimum, cineres optimi, ſed columbinum feruidißimũ, cæterarumq; auium ſatis utile, excẽpto paluſtriũ. Caßius uero ſcribit, ut refert* Varro, *columbinum eſſe præcipuum, poſt ipſum ſtercus hominis, tertio caprinum, ouium, & aſininũ, equinũ nõ bonũ niſi pratis. Stercus quod anno requieuit ſatis eſt utile, nec herbas cre-*

creat, si uetustius est minus proderit, pratis uero recentia stercora proderunt ad ubertatem herbarum. Et maris purgamenta si aquis dulcibus eluantur mixta uicem stercoris adhibebunt. Varro scripsit, quod prope uillam duo debent esse sterquilinia, uidelicet bifariam diuisa, & quod in uno nouum est debet dimitti donec maturescat, alterum uetus in agrum tolli. Necnon illud sterquilinium est melius, cuius latera & summum uirgis ac frondibus à sole est defensum, non enim succus quem quærit terra per solem exugi oportet. Itaq; periti procurant, ut aqua in sterquilinium fluat, quæ maxime retinet succus. Stercorandi sunt agri spissius in colle, in campo rarius, cum luna minuitur, quæ res herbis si seruetur proficiet. Vni iugero asserit Columella 24. stercoris carpenta sufficere, in plano uero 18. Rustici tamen nostri duplum ponunt & ultra, sed Tusci non tantum. Item cumuli tot dissipandi sunt quot ea die poterunt exarari, ne stercora exiccata nil prosint. Eijciuntur quidem letamina qua libet parte hyemis, sed si tempore suo eijci non possunt, ante quam feras more seminis per agros puluerem stercoris sparge uel caprinum manu proijce, & terram sarculis misce. Nec proderit nimium stercorare uno tempore, sed frequenter & modice. Ager aquosus plus stercoris quærit, siccus minus, sed si letaminis copia desit, hoc pro stercore optime cedit, ut sabulosis locis cretam & argillam spargas, cretosis & nimium spissis sabulum, hoc etiam & segetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam letamen in uineis uini consueuit uitiare saporem. Vel seminentur lupini in agris cultis & uineis in mense Augusti, & in mense Aprilis uel Maij, & cum ad debitum quasi augmentum peruenerint euertantur, sic enim loco letaminis uineam & terram impinguant. Et duobus annis ad plus ipsorum durat in eis pinguedo. In partibus autē Tusciæ cultores experti, lupinos serunt tēpore quo seminātur rapæ in terris cultis uel stipulis bis aratis, uidelicet circa tres corbes in iugero, et terra operiūt, deinde tēpore octobris ligonibus incidūt, &

in sulcis ponunt, & ibidem seminantes frumentum aratur, semenq; operiunt, & deinde bonum frumentum colligunt æstate sequenti. Mediolan. uero seminãt ranicias spissas, & cum creuerint eas euertunt. Alij autem serunt gralegam & euertunt cum ad substantiæ uenerit complementũ. Alij uero terras quæ sua macritudine parũ aut nihil fructificant, ad multam fertilitatem cum irrigatione hoc modo reducunt, scilicet quod extracta de campis segete, inducũt in agros aquam per sulcos uel riuulos ordinatos, est autem melius si aqua est turbida de torrente, quæ super faciem agri terram nouam inducat, & replendo sulcos agrum æquat, & præcipue si fuerit ager cretosus, nam si solutus fuerit sufficit aqua clara. Prodest autem maxime talis irrigatio in æstate cum aqua in agris steterit sub radijs solis feruẽtis, hoc enim modo talis ager plurimum impinguatur. Item dicunt Mediolan. & omnes communiter hoc obseruant, quod ubi linum seri debet, lupinos quos ibi seminauerant euertunt, non solum si iam magni sunt, sed etiam si tunc nati sunt, & ualde terram fœcundant, & plus dicunt si aliquibus diebus mollificẽtur in aqua, ita quod bonum gramen emittant & manu serant, & terram arant, eam ualde fœcundant. Item dicunt de cineribus, & ideo fimum cõburunt & manu seminant, & euertunt cum lini, uel cuius uis alterius semine. Ponendum est autem letamen in campis, uineis, hortis, & arboribus, præcipue à Calend. septembris per omnes menses sequentes usq; ad mensem maij subsequenter, & in tempore magni gelu super iam natis segetibus potest congrue spargi, poterit etiam sequentibus mensibus in terra spargi, si eodem de terra operiatur & uineis, & arboribus, si fuerit ualde maturum. Et est sciendum quod ex uno curru palearum quinq; & sex currus letaminis fiunt, & pro sex annis optime una stercoris sparsio terram fœcundat. Item notandum est quod letamen absq; animalibus fit hoc modo, uidelicet quod in hyeme paleæ uel alia stramenta proijciuntur in uijs lutosis, curijs uel fossatis, & quibuscunq; foueis, & cum ibi per quindecim

decim dies uel circa iacuerint, & fuerint conculcatæ sæpeq; pluuijs madefactæ coaceruantur, & ad magnum letaminis montem latum, ut pluuiarum aquas recipiat post dies aliquot deferun tur, & cum sic per totam æstatem steterit, spargantur in agris.

De aqua quæ conuenit maturitati letaminis, & nutrimento plantarum, Caput XIII.

Aqua paludalis conuenienter letamen, quod est nutrimentum plantarum, maturat, & plantas irrigat, aqua enim fluente non bene maturatur, nec irrigatur planta, quoniam illa quidem frigiditate sua constringit poros letaminis ne expiret in eo calidū aut humidum naturale ad superficiem, similiter autem eadem frigiditate constringit poros radicum, & non sinit eos aperiri in tractum nutrimēti, & quod est circa radices leuat & deducit, et ideo fortiter syluestribus aquis paucas, aut nullas uidemus nasci plantas. Terrestritas enim fundi leuatur & educitur, nec remanet nisi lapis durus & frigidus in quo planta nasci uel nutriri non potest. Aqua autem stans fixū in se recipit solis radium, & calefit illo calore quo adiuuat ad letaminis maturationem & radicū apertionem, & ad pullulationem seminum, & maxime aqua quæ descendit in pluuijs & roribus ex nubibus super terram. Hæc est enim calida & uaporabilis, & ideo palus ex illa conuenientißime fit iuxta letamen, quia calore maturat, & uaporabilitate commiscet subtili commixtione, confert ei lenitatem & motum quibus eleuare poßit in uenas & poros organicos plantarum. Si autem aqua lacunalis uel fontium adhibetur in loco paludis, oportet quod stet sub radio solis priusquam letamen inijciatur, & commisceatur cum ea fortiter, & moueatur ita quod ex motu spumam faciat, & uaporabilis fiat, propter dictam causam. Aqua autem grandinum & niuium nisi diu stet antequam fluat ad plantas, plurimum sui frigiditate

plantis nocumentum aufert, est enim in ea frigiditas radices mortificans, & humidum letaminis congelans, & hoc nocumētum non de facili aufertur. Cuius signum est quod terræ niuosæ parum proferunt germinis, & quod proferunt est immaturum, & licet calefiat aliquando aqua per solem, tamen nocumentum quod intulit prima frigiditate non aufertur, quia hoc fuit mortificatiuum, hoc autē uidemus in terris grandinatis & agris, quoniam infra tres annos uix postea reducuntur ad cultum. Sed aqua pluuiæ licet sit frigida, tamen excellentiam frigoris non habet, & habet caliditatem ex nube ex qua descendit & uaporabilitatem. Ros autem est calidus & humidus, & dulcis, qui facile mouetur ad membra plantarum. Palus de qua dictum est, non erit sita iuxta plantas prope, quoniam nimis fusa planta impeditur à fructu conuenienti, sed mediocriter infusa conualescit. Propter quod letamen conuenienter in altiori parte horti uel agri tenetur, ut ipsius nutrimentum & uirtus cum pluuia descendente ad plantarum deducatur radices, ubi calor terræ fumat in radices arborum & aliarum plantarum, & fugitur humor eius naturali calore radicum. Et hæc est causa, quod aquæ puræ cum impetu fluentes steriles efficiunt terras quas influunt. Aquæ autem lacunosæ & paludosæ faciunt eas pingues, & præcipue quando ex pluuijs accipiunt incrementum. Propter quod exeunt ab aluo in agros, sicut Nilus qui crescit in pluuijs sub æquinoctiali descendentibus, quæ sunt calidæ & humidæ, & ideo optime irrigat sata Aegyptiorum. Alia autem aqua grauis est potius descendens à partibus letaminis & à radicibus plantarum qua uaporetur in ipsas, & ideo non est adeò conueniens in lacunis in quibus stetit. Aqua medicamen accipit ex continuo radio solis, & ideo putrescentes in eius fundo herbæ quasi in naturā conuertūtur letaminis. Propter quod etiam lutum de fundo talium lacunarū paludaliū accepiū pinguē agrū & fœcundū facit, habēs effectū letaminis in ipso.

Omnino

Omnino autē conuenientißimū plantarū nutrimentum eſt letamen in plaude temperata humiditate putrefactū, & ex cōuenienti ſter core commixtū, propter cauſas inductas. Sed aqua ſalſa præ omnibus cauēda eſt, ne admiſceatur letamini aut plātis, quoniā illa exiccatiua eſt & aduſtiua & omnino cōtraria plantarū pullulatiōi. Licet enim acredo ſalis fracta ſit in humido aqueo, cū terrore tamē ſo lis conuertitur in acredinē & amaritudinem, & tale nutrimentum omnino plātæ refugiūt, & aliā habet in ſe ſimiliter ſiccitatē potentialē ex combuſta ſalis terreſtreitate, et ex hoc cōtrahit poros plantarum & obturat & exiccat letamen ita quod ſuū humidū non ualet exudare in plantarum cibatione. Adhuc autem aquæ metallorum quæ pmineras decurrunt aut fiſtulas metallinas diu aut longe fluxerunt ſunt inconueniētes, quoniā ex natura metalli corrodunt potius q̄ infundant interiora letaminis & plantarū. Aqua aūt maturans letamen eſt aqua paludalis ex pluuijs & roribus congregata, ſi illa non habetur, ſit aqua lacunalis ſub ſole diu calefacta, et fortiter mota, ſi autem nec illa parata eſt, ſit aqua de fontibus aut fluminibus aut puteis hauſta, fortiter cōmixta, & ſub ſole calefacta.

De utilitatibus arationum & foſſionum, Cap. XIII.

ARationes autem & foſsiones in genere quatuor conferūt utilitates, quarū una eſt terræ apertio, ſecunda eſt eiuſdem adæquatio, tertia eſt agri commixtio, quarta eius dē comminutio. Terram autem aperiri neceſſe eſt, quia aliter nec ſemina in ſe iacta recipit, nec ea quæ in ſe habet ſufficienter expirās amittit & ideo aperiri oportet terrā in omni mutatione plantarum quādo de ſylueſtreitate ut ita loquamur, in domeſticationē mutātur ſolid.tas quippe ſuperficiei per pondus ipſum terræ & conculcationē hom.num & beſtiarum, adhuc aut per imbrium ictus & fluxum facta

facta impedit, ne aliquid in se ab exteriori recipiat, aut etiã aliquid ab interioribus suis emittat, unde plãta in ea fixa aut germinet aut mutetur à dispositione una in aliam, propter quod proscindi terrã oportet, aut aratro aut fossorio. Similiter autem nisi fuerit adæqua ta non bene mutabit plantã, sed potius cõtrariæ in ea dispositiones forte corrumpunt: cum enim id quod est cõtinue in superficie terræ suo pondere & fluxu humoris tendat ad inferius in terræ uiscera, est terra inferius ad duos uel ad tres pedes magis pinguis quam in superficie, & ideo inferiorem superius eleuari, & superiorẽ deprimi per arationem & fossionẽ oportet, ut adæquata uirtus sua in una uirtute unita moueat plantarũ radices & fœcundet. Nec non be= *neficium radiorum solis tangit primitus superficiẽ, sed cum non sit retinẽs aliquid euanescit, & propter redundantiã cõseruatur in in= feriori parte terræ.* Et ad hoc *ꝗ adæquatur quando inferius supius ponitur & ecõuerso, & multæ aliæ adeptiones terræ uirtutum fiũt per fossionem terræ & arationem. Commixtio etiam necessaria est quoniã nisi partes quælibet sibi pmixtæ sint, non erit ipsa proprius locus generatiõis plantarum, plantæ autẽ quæ sunt cõmixtarũ uir= tutum locũ suæ generationis quærũt esse cõmixtum, nec potest fieri quod ager sit æqualiter humidus, & æqualiter siccus, & æqualiter frigidus, & æqualiter calidus, nisi fiat hoc beneficio fossuræ & a= rationũ. Comminutio etiam est necessaria propter subtilitatẽ ipsius, nisi enim comminuatur non subtiliabitur, & nisi subtilietur nõ erit conueniens cibus & materia plantarũ.* Propter *ꝗ præcipit agricul tor* Palladius *quod non aretur tempore quo terra lutosa est, ꝗa tunc in puluerem non reducitur, nec est tempus congruũ arationum tẽ= pus eximie siccitatis, quia tunc glebæ magnæ nõ diuiduntur, sed po tius tempore quo parum mollita est terra, nec tantum habet humo= ris quo contineãt se partes ipsius, tunc enim proprie comminuitur, subtiliatur & aptatur seminibus & plantis, propter causas indu= ctas.* Hac de causa *periti uiri & agricultores ter uel quater crudum*

agrum

agrum arare præcipiunt, dicentes quod habet de tribus uel quatuor arationibus addere fructibus proportionabiliter sui numeri quantitatem, ut quod secunda aratio addat alteram fructuum partem, & tertia tertiam, & quarta quartam, & ultra non progreditur, quia sufficit quod per quatuor arationes est terra subtiliata ad cibū præparatum. Hac de causa præcipiunt periti in rusticatione glebas magnas malleis magnis comminui, quia aliter ut diximus non conuenit generationi plantæ. Quod autem diximus de tribus uel quatuor arationibus uariatur secundum qualitatem agri qui colitur, fortis enim & glutinosus, & adulterinis herbis repletus, non excolitur ad emūdationem & subtiliationem nisi quatuor arationibus, porosam autē subtilem & mundam terram habenti forte sufficit una aratio uel duæ, aut, ut multum, tres, aut plus. Propter quod etiam præcipit Palladius, terram cōsiderari, quoniam si labor fructus excellat utilitatem, relinquenda est, si autem fructus excedit laboris meritum insistendum dicit esse cultui. Sunt autem agri, qui non arando sed fodiendo temperantur, & hij sunt quorum multa est pinguedo in profundo quod uomere aratri pertingere non potest, ad hos enim oportet adhiberi fossorium, quod profundius terram sulcat quàm uomer aratri, compertum est enim experientia rusticorum usque ad decem pedes pluuiæ humorem pinguedinem superficiei terræ semen deferre, cum in profundum distillat. Atque etiam sicut uidemus animalia aquatica quæ sub terra profunde generantur in lacubus subterraneis uenenosa esse, eo quod lucis expertia sunt, & uaporibus spissis nutrita, ita etiam & pingue quod in profundo terræ latet incongruum est & grossum, & frigidum, nisi ad superficiem aliquando tollatur, & luce solis lustratum subtilietur & dissoluatur, & spirituale fiat, quo uaporabili spiritu ad radices & semina pertingere & penetrare possit, & usibus laborantium adaptari, non enim omnis ager colitur uel aratur. Cum enim antiqui Aegyptij primo agrum mensuris Geometricis distinxerunt, qua-

I tuor

tuor genera agrorum esse dixerunt in quibus plantæ domesticantur per cultum, satiuum uidelicet, consitum, compascuum, & noualem, ex his autem duos tantum arando & fodiendo coluerunt, satiuum uidelicet & noualem, uocantes satiuum qui seritur continue singulis annis, uel in eodem anno pluries, noualem autem qui alteratis annis, aut tertio intermissio, aut quarto, uel quinto, aut sexto, aut forte septimo anno quiescit. Et hos fodere & arare præcipiunt propter causas quas diximus. Compascuum autem & consitum non fodiendos esse præceperunt. Compascuum autem uocabant eum qui prata ferebat in pastum animalium. Consitum autem eum qui arboribus erat consitus, quæ portabant fructus salubres usui hominum. Et compascuum nullo modo, consitum uero non fodiebant nisi forte parum circa radices, & non ubiq;, cuius nos inferius rationem dicemus, sic hic dicere sufficit quod satiuus & noualis ager fodiendi & arandi sunt, quia aliter semina in eis non bene conualescunt, propter causas quas diximus.

De agro satiuo, Cap. XV.

Diuersificantur autem in arando & cultu satiuus & noualis ager, quoniam satiuus uirtutem habet magnam & feracem fructificandi, in tantum quod si continue non maceretur in partu, pinguedine nimia luxuriabit in spuria diuersarum plantarum, quod postea sine magno labore emendari non poterit, aut forte in humore, ita quod ipse humor abundans submerget seminum uirtutem. Et si quidem adeò ferax est quod timetur luxuria adulterinarum plantarum, continue seritur omni anno, aut forte in anno pluries, eo quod calidus & humidus est talis ager, & soli calido expositus, qui etiam sol ab æquinoctiali descendens calorem terræ ad pullulationem seminum sufficienter immittit. Nam calor solis commiscet inferiora superioribus ad generationem eorum quæ

quæ in terra nascuntur, & ideo quando solis calor inferiorem terræ humorem eleuat in superficiem agri siccam, efficitur ager continue calidus & humidus, & est ille ager semper porosæ terræ, etiam bonæ commixtionis, & facilis cultus, & paruo labore multam profert fructuum ubertatem, & ille proprie uocatur satiuus, quando autem uincente calore solis eleuatum de profundo humidum non commiscet agrum & mollificat eum, sed consumitur & plus consumit sol de humiditate uel humore quàm eleuet, efficitur ager puluerulentus & sabulosus, salsus & pessimus, qui non recipit bonitatem per cultum, sed potius siccitate redigitur in heremi solitudinem. In qua nulla plantarum recipere potest ad bonum usum mutationem. Adhuc autem si tanta sit solis debilitas, ut nihil de profundo terræ eleuare possit ad superficiem, sed potius comprimitur continue ager loci frigiditate mortificante, quantumcunq; ille colatur non reddit fructum plantarum, nisi forte syluarum, eo quod syluarum arbores ualde in magnam profunditatem dirigunt radices, ubi est calor fumans ex superiore terræ constrictione, ad tantam autem profunditatem nec fossio pertingere potest, nec aratio, nec seminatio. Et ideo tales agri nec arabiles, nec satiui dicuntur. Omnia hæc quæ in superficie terræ nascuntur ex uaporibus de substantijs ad superficiem pertingentibus oriuntur. Satiuus igitur ager optimus est, qui uapore pertingente & non consumpto superius est calidus & humidus, mollem habẽs superficiem & porosam, qui & cultu facilis est & ferax seminibus in eum iactis. Est autem hoc imaginari per similitudinem balneorum, in his enim si quis calore moderate mouente quidem humidum, sed non consumente usus fuerit, diffundetur humidum naturale in mixtum cibale humido per corpus suum extendit carnes suas, & impinguabit eas. Si autem calore immoderato & diu utatur, expirat humidum eius, & destruetur & macerabitur corpus. Propter quod dixit Palladius, maxime eligendum esse pinguem & rarum agrum, qui calore

rarificatus non dissolutus sit, & humido multo spirituali ad superficiem deflexus, impinguatus sit. Secundi autem meriti dicit esse pinguem & densum, hic enim & si densus sit, aratione est subtiliabilis & rarefactibilis, & tunc efficitur conueniens pingui & denso, hic enim labor cultus cum cultoribus non negligentibus ad uota respondebit. Cum autem istæ duæ dispositiones magis inueniantur in agro culto, pinguis & rarus magis uineis congruit, eo quod uites rari ligni sint, & ex denso non ita sugere possunt. Atque plurimo indigent calore & humore uineæ, propter quod non conuenit ad uites terra densa, quæ & calorem impedit ad radices pertingere & humorem: pinguis autem & densa frugibus magis congruit, quæ solidum exigunt fundum & cibum propter granificcitatem & soliditatem, solum autem nimis macrum, & melancholica quadam ariditate, nec frugibus conuenit, nec uineis, hoc enim reprehensam in uicina sui profunditate habet humiditatem, & hæc humiditas parum spirat, nisi forte ad arborum ex profundo generationem, & harum fructus aut nulli sunt propter frigus, aut immaturi, & inconuenientes. Et ideo plantæ in tali terra non domesticantur. Ea autem quæ nimio calore siccitatem patitur præ omnibus peior est, illa enim & in profundo & superficie destituta est humido, & ideo heremus uocatur, eo quod redacta sit in solitudinem, nec aliquid profert propter adustionem & salsedinem sabuli, nisi forte herbas ualde minutas & siccas ex aliquo modico uapore alicuius temperati temporis generatas. Propter quod optimus agricolatorum Palladius dicit: id deterrimum terræ genus esse quod est siccum simul & spissum, macrũ & frigidum.

De medica-

De medicamine agri ut fiat fatiuus, Caput XVI.

Vm autem quidam agri in se quidem frigiditate steriles, aut humore, qui culti primo accipiunt medicinam, & postea in eis optime plantæ præcipue fruges proueniunt. In talibus enim terris argilla fossa terræ frigidæ ministretur, ex argilla enim terra frigida accipit fœcunditatem, eo quod argilla calida est & sicca, proprietatem habens masculi. Terra autem frigida est & humida, eo quod frigus inducit humidum, & cum calidum siccum permisceetur frigido & humido fit temperamẽtum, & tunc terra illa ferax ita diu efficitur, donec per illuuionem imbrium non distillatur ab ea argilla, & tunc plãtæ in talibus terris ad meritũ ueniũt, mutãtes syluestriũ proprietates in domesticarũ qualitates, tam in quãtitate fructuum quam in qualitate. Si terra sicca est & amara nũquam recipit medicinam, quicquid enim ingeri potest tali terræ totum in adustionem & salsedinem & siccitatem conuertitur. Propter quod etiã terra ad Iouem exclamans, se in fabulis poëtarũ legitur conquestum de incendio Phaëtontis, & non cõquesta de gelicidio Saturni, sciens quod malicia quæ ex frigore est potest temporari nõ autẽ adusto quæ est ex siccitate salsuginis. Similiter autẽ si terra humore infœcunda est, aliquod recipit temperamentũ, foditur enim fossatis per transuersum, ad quæ primo descendit humor superfluus, ut postea defluat ab agro, tunc recipit temperamentum. Propter quod omnes fossas agrorum ad unam maiorem & decliuiorem deriuari facias per transuersales arationes & fossas, ut per decliuiorem ager à superfluo mundetur humore. Eo modo quo etiam immutationes & euacuationes corpora curant animalium ex humore, & non qualitate tantum infirmata. Sicut duplex causa est ægritudinis in animalis corpore, quod uidelicet aut qualitate aut humore infirmantur, ita etiam est in agro. Et ideo cum terra frigiditate sola uincibili est sterilis, studeat agricultor in-

infundere alterantem argillã, si autem ex humore solo eius infœcūditas est, studet euacuantibus eam redigere ad cultum, per modum fossarum qui dictus est. Sed terra quæ iam sic destituta cõbusta est, desperata est, sicut animalis corpus mortuũ & incineratum. His igitur modis ager satiius iuuatur ad domesticationē plantarum, præcipue in frugum cultu, quoniam de uineis sermo erit posterius, cum de agro consito tractab'mus, in talibus enim non optimis agris, qui medicina plurima & continua indigent, diligenter obseruãda sunt tempora cultus & sationis. In terris autem frigidis autũnalem tempestiue optet fieri sationē, ut plãta aliquid roboris ante hyemis aduentũ accipiat, nã si debilis nimis ad hyemis peruenerit frigiditatē, ipsa gelãte glacie mortificabitur, et à fructu optato destituetur, hoc autem maxime est in eo agro qui cum frigiditate etiã est siccus, nisi enim tunc tempestiue præueniatur satio, non habebit robur contra hyemē macrã & tenella plantatio. In agro autē calido & pingui differenda est satio quantum commode potest, quod si præueniatur in tali agro luxuriabit in herba, & cum totum in herba posuerit humidũ substãtiale, non habebit uerno tẽpore unde ꝓducat semina utilia, nã eius satio nõ accipit ab hyemis frigore aliquod nocumentũ, eo quod locatum sit semel in agro calido & pingui, & sic etiã à frigore hyemis lædi nõ potest, sed plãtula potius impinguatur & retinetur à frigore hyemis, ne luxuriet, & tunc uerno superueniente calore multiplicia ex se formabit semina, & fructus in maxima ubertate producit. Similiter autem considerandũ est in agris multum frigidis & humidis, qui circũpositi sunt maribus & paludibus multis, hos enim non cõuenit seminare in autumno nimium autem laborant humore frigido, & seminum forma abluitur & perit, ita quod euanescunt in uere, & à fructu destituuntur, sed uerno tẽpore sata multipliciter habent humidum, & cum calor solis conualuerit, cito crescunt & fructificant. Et huius signum est, quod uidemus tales in siccitate temporũ, quæ alios agros impedit, optime fructifi-

dificare, temporis enim siccitas nimio agri humori coniuncta facit temperamentum, & fructuum reddit ubertatem. Propter quod etiam dicimus tales agros per sationem fabæ uel lini, si aliquādo infœcunda sint, redire ad ubertatem, eo quod talia radicitus euulsa superfluam ipsius temperant humiditatem. Propter quod studiū culturæ sit circa huiusmodi agros, ut per congestos aggeres affluentē redundantiam impediant aquarum, ne agri impediant superficiē, & per fossata in extremitate agrorū aperta, ea quæ iam influxit aut per pluuias uenit educant aquæ humiditatem. Nullo autem ingenio, ut dictum est, curari ualet terra ex adustione longa & siccitate sterilis effecta, raritas enim eius humorem inductū non retinet. Siccitas autem letamen absumit appositum, & amaritudo innata impedit seminum aut plantarum nutrimentum. Frequenter tamen super huius salsugine superficiem quandā terræ lenis & pinguis, quæ alluuione maris adducta est, inuenimus quæ longa putredine herbarum ibi est generata, flūmina enim in mare intrantia plurimam secum trahunt terram, quā eradunt de terris optimis, quæ dum ad mare peruenerit reflexu proijcitur sup salsuginē littoris, & dum hoc fit cōtinue tempore longo superficies talis terræ feracissima est in fructibus, q non in profundū figunt radices, eas uero plātas quæ in profundum figunt radices nutrire nō possunt, & ideo talis terra frugum qdem fert copiam, sed arbores aut nullæ aut paulæ nascuntur in ea, huius autem signū est, quod uidemus maria quæ bis in die naturali influūt & refluunt, & iuxta littora sua tales habere agros, maria autem stātia omnino iuxta littora sua sunt sterilia.

De cultu agri mōtuosi et ualliculosi. Cap. XVII.

Gri autem in conuexitatibus mōtium siti frequenter patiuntur siccitatem & macredinem, quoniā pingue quod est in ipsis difluit ad ualles, & ideo ualles quidem pinguissimi conuexa autem montium sunt arida, propter quod plantæ in eis nō

bene

bene domesticantur per cultum, propter quod etiam in talibus locis præcipiũtur etiam ab agricolis per transuersum sulcari, ut in sulcis stet retenta pinguedo, quæ decurrit in præceps si ex directo sulcus descendit. Propter quod etiam fiunt retinacula per materias ex transuerso ante agrum, ne humus defluat postq̃ fuerit exarata, quidã autem subtiliori ingenio humum hanc serunt nõ exaratã sed durã, & postq̃ seminata est humus euertũt eam super semina, aut aratro aut ligone aut alio fossorio, & non arant eam nisi semel, nec in ea cõminuunt glebas magnas, quoniã si araretur sępius comminueretur cũ pluuia quæ cum impetu descendit, ex cõuexu montis tota portaretur ad uallem, & periret quod seminatum est. Semen igitur in tali agro tenue & non bonum debet esse, tum propter cultus defectum, tum propter impoßibilitatem retinendi pinguedinem & humorem ex quibus semina conualescunt, & ideo etiam fimus letaminis sub terra in montibus non ponitur, sed potius in superficie, ne terra in intimis mota per humorem & impetum descendat in uallem, nec letamen æqualiter spargitur in montibus per totum, sed altius plus letaminis ponitur ubi plus de humore abluitur, secundum quod declinat conuexitas de letamine ponitur quantitas. Inferiora enim per se descensu humorum pinguescunt, superiora autem pinguedine per alluuionem restituuntur, dum autem plus letaminis ponitur ubi plus de humore abluitur, & minus in loco ad quem plus letaminis per alluuionem imbrium apportatur, fit quædam temperamenti æqualitas. Fructus autem conuenientiores sunt montium quã uallium, quoniam reuerberatio solis ad montem maior est, & humor moderatus citius obedit digestioni, & loca ipsa montium sunt uaporosa, quia uapor maturantem adiuuat calorem. Ex his ergo animaduertendum est, quod quæcunque plantæ aromaticos & calidos & siccos habent fructus, hos magis congruit in montibus plãtari & seminari, propter loci calorem & siccitatem, quæcunq; aũt frigidos & humidos habent fructus, his magis competit in uallibus semi-

seminari quàm in montibus. Propter quod uina & aromatica meliora sunt in montibus, & in genere frugum auena melius quàm triticum, uel siligo in montibus prouenit. Frumentum autem hordeum & siligo melius in uallibus proueniunt, propter suorum granorum soliditatem. In ualliculoso autem agro necessario est fieri fossatum in medio uallis magnum & multa parua ad ipsum descendentia, per quæ humoris impetus defluat, ne uenientes de monte torrentes submergunt semina quæ iacta sunt in ualle. Sic autem agro culto domest.cum seminibus & radicibus plantæ ingerit nutrimentum: & ideo planta domestica tunc efficitur cum ager satiuus, ut dictum est reperitur, cum enim uenter & mater sint uegetabilium, oportet ut ipsa ad cultum redacta semina secundum agros suas mutent dispositiones. Digerunt autem cibum & faciunt eum cholericum, aut phlegmaticum, aut sanguineum, & postea per dispositiones cibi alterantur corpus & substantia plantarum, nam sicut arte medici dispositiones laudabiles acquirit uenter, & tunc ad laudabiles dispositiones mutat cibum & corpus, sic sapiens agricola laudabiles dispositiones mutat agrum per cultum, quo laudabiliter dispositio etiam plantæ laudabiles acquirunt dispositiones. Eadẽ autem operatio est inter partum & matricem, & agrum, & plantam, quoniam licet operatur sicut sperma masculi, qui sicut artifex mouet & format partum, tamen quia sanguis menstruus trahitur in nutrimentum partus in multis sequitur matris & matricis dispositionem, in agris autem & plantis, hoc est, plusquam in matrice & partu, quia in plantis, sicut in ante habitis est ostensum, non est proprie masculus et fœmina, sed permixtæ sunt hæ uirtutes in eodem, propter quod terræ dispositio tota est quæ alterat plantam ad domesticæ uel syluestris dispositionem.

De cultu agri noualis, Cap. XVIII.

Ger autem qui noualis ab antiquis sapientibus uocatur est duplex,unus quidem qui primum ad cultum redactus est, alter aūt ad quem interpositis quibusdam quietibus, necesse est suam redire nouitatem, sicut est ager qui duobus annis seminatur,in tertio quiescit,aut in quarto,aut in quinto,aut in sexto, aut in septimo, usq; ad hunc enim inuenimus diuersitatem quietis agrorum. Noualis autem qui uno anno seminatur,pluribus annis quiescere uult, omnino malus est, & cultui & cultori ad uota non respondens laboris. Stud um autem quod habetur in agro noualium, qui nunc primum ad cultum sunt redacti,est extirpatio syluestrium, quarum radices nisi extirpentur omnem sugunt agri humorem,& non permittunt semina nutriri, & ad debitum uegetari, propter quod etiam præcipitur,agrum non seri diuersis seminibus,ne humidum adurat, aut exiccet alterum, attrahendo ad se nutrimentum. Extirpatis autem illis, seritur ager, & primo quidem propter non adustam uirtutem terræ quam contraxit longo in ipsa putrefactione herbarum ac stirpium diuersarum diu ferax est,aut sine aut cum paruo letamine,deinde oportet adhiberi letamen si ferax debet permanere,& nisi sit pinguissimus ager oportet aliquā interponi quietem. Præsertim quando cum substantia herbali uel palean plantæ seminatæ,aut metūtur, aut radicitus euelluntur:extracta enim agri pinguedine & uirtute, necesse est ut nudus ager soli exponatur tertio uel alio anno cuius calore et lumine uirtutem accipiat germinandi,sicut habuit in prima seminatione, spiritus enim uiuificus plantædum per semina & plantas attrahitur humore & spiritu uiuifico terra destituitur. Et terminato tempore quiescit, ad agrum iterum reuocatur,sicut reuocatur ad uterum uirtus concipiendi per quietē inter partum & partum. Ad unum autem agrum redit citius,& ad alium tardius,secundum quod ager magis & minus fœcundus cali-

dus

dus, & humidus, & porosus, & siccus, & pinguis, & subtilis inuenitur. Hoc autem ostēdit & ipsum nomen, quoniam nouale est quod redit ad uirtutem pristinã per quietem innouatam, omnium enim operum physicorũ testãtur opera, quæ enim cum labore & expressa uirtute perficiuntur, nisi quiete interposita uim & restaurationem accipiant, & dissoluuntur & corrumpuntur. Quicunq; igitur agri continuatis sat onibus fructificant, continue ex cœlo & humore suorum principiorum accipiunt innouationem, qui instaurati semper possunt accipere pullulationem, & ideo continue seminãtur. Quicunq; autem ager continuo humore non modo infusus est, sed etiam coopertus illo in maiore parte anni, quod ita intelligas in hyeme scilicet & in uere, quando debent pullulare semina, & in autumno quando serendum est, coopertus est nimio humore frigido, & grosso infusus. Ab Aegyptijs qui primitus agros distinxerunt uocatur hic ager subteneus, aut temulentus, & ille nec noualis nec satiuus, quia in æstate quando in superficie siccantur scinditur magnis scissuris lutum, quod est in superficie ipsius ex aqua frigida grossa quæ cooperuerat eum in superiori parte luti eius, & hoc impedit pullulationem bonarum plantarum. Si quæ etiam nascantur plantæ in tali agro syluestres remanent, quia acidæ uel amaræ sunt in sapore propter grossitiem & frigiditatem & copiam humoris, & in semine, & in fructu destituuntur propter defectum humidi, ex quo causantur semina & fructus. Atque igitur quia tempus æstatis non est ad pullulationem fructuum, sed ad maturitatem & exiccationem, & ideo pronunciant de hoc agricultores, quod deserendus est, quia nulla utilis planta in ea mutari potest ex syluestri in conuenientes domesticis plantis proprietates, ut supra. Alium autem agrum uliginosum esse dixerunt antiqui cultores, de quo ratiocinati dixerunt ipsum ad cultum redigi non posse. Et hic est qui heremi habet naturam, cum enim partes in superficie non habeant solidatas & continuitas non radi-

cabit in eo, & florebit, aut fructificabit aliqua perfecta plantarum. Nam planta quærit locum solidæ continuitatis in quo radicetur & floreat & fructum ferat. In uliginoso enim tota superficies est porus, & quod est subtilis humoris in fundo totum euaporat, nec retinetur aliquid in superficie quod reflexum contineatur & constet, & planta perfecte formetur ex ipsa, & ideo quia talis ager plantam non suscipit, non potest etiam per arationes aut fossas ad hoc redigi, ut in eo fiat aliqua domesticatio plantarum, & ideo relinquendus esse censetur, & in piscinas & lacunas redigendus. Alij tamen dicunt quod terra uliginosa in qua semper inseparata manet humiditas, dicêtes, quod uligo est naturalis humor terræ, ab ea nunquam recedens, ut inseparabile accidens, & in hac opinione uidetur esse Palladius, *qui ait, quod omne triticum solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis commutatur. Nam talis transmutatio ex superflua humiditate procedit.* Et *in multis alijs locis idem* Paladius *sentit, & cum eo cõcordat* Varro *& alij multi qui de hac materia tractauerunt.*

De tempore & modo arandi & dissipandi herbas malas, Cap. XIX.

Pingues & sicci agri in locis aridis mense Februario & Ianuario possunt proscindi & arari, in locis uero temperatis & humidis mense Maij & Aprilis, uidelicet quãdo in eis superflua humiditas est consumpta, & terra iam ad æqualitatem inter humiditatem & siccitatem peruenit. Eodem mense A*prili &* Maio *pingues agri, qui diu aquam tenent, proscindantur, cum omnes herbas protulerint, & eorum semina nõdum sint maturitate firmata.* Et *sicci de quibus primo diximus, possunt secunda uice arari mense* Iunio *et* Iulio, *secunda uice arãtur agri humidi, quos diximus mense* Martio *&* Aprili, *uel Maij esse sulcandos.* Mense *Augusti humidi agri tertia, sicci uero secunda uice arentur.* Mense *Septembri*

Septembri pinguis ager & qui diu consueuit habere humorem tertia uice arabitur, quamuis humido anno possit & ante tertiari. Nunc ager humidus, planus, exilis seritur & aratur. Cliui graciles nunc primum arandi sunt & serendi. Boues melius collo quàm capite iunguntur, quos ubi ad uersuram uenerint arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus secundum Palladium longior quàm centum uiginti pedum esse non debet, sed ex consuetudine cultorum Lombardiæ & Romanniolæ usque ad ducentos pedes & ultra sulcus extenditur. Cretosa terra profundius, soluta uero minus profunde aretur. Seruandum est etiam ne inter sulcos terra non mota relinquatur. Glebæ omnes sunt dolabris uel malleis, aut ligonibus dissipandæ. Sed æqualiter totam terram motam esse agnoscis, si trãsuersum per sulcos particam mittes, quæ res sæpius facta bubulcos ab hac negligentia submouebit. Obseruandum est ne lutosus ager aretur, aut qui sit post longas siccitates imbre leui perfusus. Nam terra quæ lutosa tractatur in principio, toto fertur anno tractari non posse, quæ uero leuiter superinfusa est, & subtus sicca, si tunc aretur, asseritur per triennium fieri sterilis, & ideo mediocriter ager infusus, ut nec lutosus sit, nec aridus debet proscindi. Si collis est transuersus sulcetur per latera, quæ forma tunc cum semen accipit est seruanda. Si agros incultos aperire uolueris, considerabis an sit humidus, ager an siccus, syluis, aut germine, filice uel fruticis uestitus. Si humidus erit, fossarum ductibus ex omni parte siccetur, sed apertæ fossæ notæ sunt, cæteræ hoc genere fiunt, imprimuntur sulci per agrum ex transuerso altitudine pedum trium, postea usque ad medietatem lapidibus repletur aut glarea, & desuper terra æquatur, sed fossarum capita unam patentem fossam petant, ad quam decliues recurrant, ita & humor deducetur, & agri spacia non pereunt. Si defuerint lapides sarmentis uel stramine cooperiuntur, uel

quibuscunque uirgultis. Hæc autem mense Maio fiunt, & etiam alijs mensibus secundum qualitatem humiditatis terræ consumptæ. Si nemorosus est, extirpatis aut rare relictis arboribus colatur. Si lapidosus per multas partes saxorum terra collecta purgari poterit, & nutriri uel muniri. Iuncus gramen & filices frequenti aratione uincuntur. Sed filicem si sæpe fabam conseras uel lupinos, & subinde nascentem mucrone falcis recidas, inter exiguum tempus absumes. Mense Iulio utiliter uel ante caniculares dies filicem extirpabimus & caricem hoc mense cum sol cancri tenebit hospitium, luna sexta in capricorni signo posita, gramen ablatum Græci asserunt nihil de radicibus rediturum.

De seminatione in communi, Caput XX.

De seminis autem natura & uirtute in præcedentibus dictum est, sed hic attendendum est, quod semen duo continet, quorum unum est uirtus formatiua, quam habet de cœlo, cum calore & spiritu qui instrumentaliter formatiuæ deseruiunt, calor quidem digerendo, segregando & subtiliando, spiritus autem uehendo uirtutem. Alterum autem quod habet semen est substantia formalis, quæ immixto sibi humido suscipit formationem & figurationem in planta & plantæ organa. Attendendum est igitur in omni seminatione, ut seratur semen quando adiutorium maius habet de cœlo, hoc autem est quando iuuatur calido humido & uiuifico lumine solis temperato, quod in ipso aliquantulum temperatum est adustiuum humidi, in sole enim est coniunctũ sicco, & ideo est aliquantulũ adustiuũ humidi seminis, & ideo nouella semina & plantas teneras aliquando obumbrant à feruore solis ij qui hortos prudenter excolũt, sed in lumine lunæ est lumen eiusdẽ solis coniunctum

coniunctũ frigido temperato & humido, ut ex lumine solis habeat caliditatem mouentem, & ex frigido temperato recipiat temperamentũ, & ex humido moueatur siccitas i sius. Incẽso igitur primo lumine in luna, cum ipsa est calida tẽperata & humida iaciẽda sunt semina, quia tunc conuenientius iuuatur uirtus eorũ à luna, propter rationes iam inductas, mouebit enim tunc uirtutem formatiuã, calor enim eius & spiritus adiuuatur à temperato calore lunæ, & ab humido lunæ iuuatur materia formalis quæ formanda est. Nec oportet attendere ad stellas alias, quoniam uirtus illarum cõmunicatur lumini solis & lunæ p applicationẽ lunæ ad eas, quæ in omnibus applicatur respectibus eorũ quolibet mense per recessum & accessum & ideo antiqui sapientes lunam cœlestis militiæ reginã uocabãt, & uitream Dianæ lampadem. Ratio prioris nominis est, quia uicina nobis existens plus influit sup inferiora q̃ alia cœlestis uirtus, & applicans se in spacio mensis quolibet mense pficit mutato lumine, quod omnia pficiunt in spacio multorum annorum. Propter quod egregius philosophus Arestoteles dixit, quod luna facit in mense, q̃ sol facit in anno, hoc est per hyemem & æstatem uer & autumnũ. Quoniã à prima accessione usq; ad diminutionẽ luminis eius est calida & humida sicut uer, & à diminutione luminis eius usq; ad plenitudinem est calida & sicca, sicut æstas. Et à plenitudine usq; ad diminutionem secundam, est frigida & sicca. Et à diminutione secunda usque ad effectum, est frigida & humida, corrupto seminali humore phlegmatico. Propter q̃ si satio est, & fiet tẽpore quo est calida & sicca, exiccabitur humidum substantiale seminum, q̃ formari debet in organa plantæ, & nõ proueniet plantæ perfectio. Si autem tempore illo fiet satio quo est frigida & sicca, non mouebitur calor seminum, nec iuuabitur humidum. Et ideo satio non erit conueniens. Si autem tempore quo est corruptæ senectutis frigida & humida existens, putrescent forte semina, & non

pro

proueniet utilitas sationis. In prima autẽ satione omnia iuuātur & prouenĩũt utiliter, & ideo dicitur uitrea lampas Dianæ à frigida lu ce succensa. Diana enim lumen aëris esse fabulātur poëte, q aër spi ritualiter existit in corporibus animatorũ. Lampas enim huius spi ritus corpus lunare est, quod per lucem concepta & temperata à sole formata profundit, & spiritus animatorum, & mouet eos, ut moniti proferant uirtutes ad naturales opatiões, quas sol si p se mo ueret, dissolueret, propter nimiam sui intemperamtiã & siccitatem ideo enim frigus lunæ poptime obsequtur, q cõtinens extrinsecus & accidẽs intrinsecus tempate, & mouet interius spiritus ad natura= les opatiões, & non sinit eosdem dissolui per euaporationẽ, qa fri gus temperatũ circundans intrinsecus reprimit & reflectit spiritus ut interioribus confortentur: maxime autẽ hoc est in plantis, quæ non agunt nisi naturales operationes, & non sunt sensibiles, sensus enim magis confortantur extra, & naturalia magis uigent in inte= rioribus. Attendendum igitur est, ut in accensione lunæ seminetur istis rationibus. Oportet autem considerare quartam circuli decli uis, in qua mouentur lumina uiuifica, cum in circulo decliui sit gene ratio & corruptio inuegetabilium. Non est tamen in omnibus par tibus causa generationis, sed in quarta quæ est ab ariete in cancrũ. Omnis ergo satio est perfecta, antequam sol accipiat arietem, quia tunc semina in matricibus suis non inuenies, sed in matrice terræ de morabit ea, & uiuifico lumine mouebit. Et autumnales quidem sa= tiones nunc radicate mouebuntur in debitam suæ substantiæ quan= titatem, & flores & seminum formationem. Vernales autem semi= nationes etiam in matrice terræ iacentes tunc pullulant, & adiuuã te sole temperato florebunt, & generabunt ante tempus ex nimia siccitatis. Nec oportet quod multum obseruentur uenti, quoniam li cet auster euocet terram, & pullulare facit plantas, tamen aquilo quando non est mortificantis frigiditatis continet semen, ne euapo rans dissoluatur. Sed plerunq; cauendum est, quod ager non sera

tur die

tur diuerso simul semine, sæpe enim contigit quod unū semen magis contrahit quàm alterum, & tunc unum adurit alterum, & aliquando per appositum tractum utrunque impeditur à germine. Videmus enim quod planta iuxta helleborum uel scāmoneam posita contrahit proprietates eius, & zizania iuxta triticum posita ipsum adurit, similiter facit corilus, uel caulis circa uitem, & sic est de multis alijs, & sic etiam absque dubio diuersitas seminis subtile humidum, quod est in agro, contrarijs uirtutibus corrumpit, quod non bene proficit ad fructum domesticum, sic etiam diuersitas seminum animalium, quando unum coit cum fœmina alterius speciei, corrumpit utrunque, ita quod neutrum perficit fœcunditatē. Propter quod cauendum est ab huius diuersitate in pluribus. Quædam autem semina per experientiam inueniuntur seinuicem non lædere, sed simul sata conualescere, & fructus ubertatem successiue afferre, ueluti cum seruntur tempore congruo in pastinato solo semina atriplicum, spinachiæ, fœniculorum, lactucarum, petrosilini, satureiæ, bliti & caulium, ex quibus primo euelluntur atriplices, secundo spinachia, & ex caulibus quidam ut transplantentur, uel omnes, uel nimis spissæ rarificentur & sarculantur, & successiue colliguntur remanentibus ex quolibet genere quibusdam seminibus propter semina. Item seruntur congrue simul triticum & spelta, milium & panicum, & phaseoli, & similiter hordeum & frumentum. Amplius autem si ultra mensuram iaciantur semina in agro, macilencia & non proficientia erunt. Sed si seratur ager secundum proportionem cibalis humidi quod est in ipso, ita quod radices dilatari & cōfortari possint, tunc etiam planta exurgens fortis erit, & proferens fructum, quem quærit ex labore culturæ. Hæc igitur diligenter esse attendenda & naturalis suadet ratio & experientia cultus. Oportet etiam attendere ne forte uel ipsa semina iacta sint corrupta, & ideo præcipitur à Palladio, ne semina iacta uetustiora sint quàm annua, si enim uetustatē habent ultra annū, nimis exiccata sunt, & uir

tus formatiua proprio subiecto destituto, humoris radicalis substantiæ destituta euanuit, & ideo talia raro proficiũt. Præterea frumentum & talia semina eligantur, præcipue in ea regione quam colimus, uel probemus aduecta. Nam omnium surculorum uel frugum genera præclara terris tamen tuis experta committere debes, in nouo enim genere seminum ante experimentum non est spes tota ponenda. Et nota quod semina locis humidis citius quàm siccis degenerant. Omnia legumina à Græcis autoribus seri iubentur in terra sicca, faba tamen in humida terra iubetur spargi, licet tẽperatis agris serendum sit, tamen si siccitas longa sit, semina magis in agris quàm in horreis seruabũtur. Si necessitas cogit de salsa terra serere aliquid, post autumnum plantanda uel conserenda est, ut malicia eius uberius imbribus eluetur, aliquid etiam terræ dulcis uel fluuialis arenæ subijciendum est, si illi uirgulata committimus locis uliginosis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis. Mense Septembri circa æquinoctium triticum & alia semina quæ ante hyemem seruntur, dũ serenitas constat congrue seminantur, ut eorum radices ante hyemem conualescant. Siccis uero, aut pinguibus, aut calidis, aut soli expositis locis post dicta tempora seminentur, dummodo usq; ad hyemis gelicidium nullatenus differantur. Præterea fiunt seminaria in quibus nutriuntur tam semina quàm surculi, & cum adoleuerint in alium transferũtur locum. Hoc seminarium talem terram & taliter præparatam desiderat, ut in tractatu proximo scriptum est. Sed ut scribit Varro quæ in seminario nata sunt: Si loca erant frigidiora, quæ molli natura sunt, per brumalia tempora tegere oportet fronde, aut stramentis. Si erunt imbres secuti, uidendum ne alicubi aqua cõsistat, uenenum est propter gelu radicibus tenellis sub terris & supra uirgultis, ne eodem tempore aquæ crescant, quia ratione terræ tempore propagantur, supra terram aëre frigidiore cinguntur. Quod ita esse docent syluestria, ad quæ sator non accessit. Nam primũ radices nasci solent, nec longius procedũt nisi quo tempore uenit

sol,

sol, duplex causa radicum. Nam quædam arbores naturaliter longius producunt radices quàm aliæ, & quia alia terra facilius uiam radicibus quàm alia dat. Si autem seminarium surculis consitum est, cacumina quæ molliora erunt natura, ut oleæ, aut ficus integenda sunt binis tabellis dextra aut sinistra ligatis. Præterea scribit Cato quod terra seminarij talis esse debet qualem desiderant semina & surculi in ea sata. Item dicit quod surculi non debent eminere nisi quatuor digitis supra terrã, & cacumina debent fimo bubalo obliniri.

De plantatione & modis plantandi, & de electione plantarum, Caput XXI.

ARborum quædam fructum faciunt & semen, in fructus carne reclusa: quædam uero nullum fructum ferunt in quo semen aliquod inuenitur, ex quo posit planta similis generari. Quæ fructum & semen faciunt, quædam illud debile faciunt, quædam grossum & potens in dura testa reclusum. Quæ semen paruum & debile faciunt, uirtutem generatiuam habent tam in semine quàm in ramis diffusam, & ideo ex utroq; plantari & conualescere posũt, licet plantatio ex semine tali sit periculosior, & quandoq; in lõgam spretur ætatem, & ex eo non domestica sed syluestris planta nascatur. Ex ramis uero plantatio citius & facilius cõualescit, & inde domestica planta prouenit non syluestris, si ex planta domestica ramus fuerit talis acceptus, & in hoc genere est uitis, malagranata & ficus, & multæ aliæ. Quæ uero semen forte faciunt, uirtutem generatiuam habent, maxime in ipso semine collectam. Ideoq; ex ipso semine melius quàm in ramis prouenĩt, & huius generis sunt nux, castanea, amygdalus, & aliæ similes. Arbores uero quæ multum ferunt fructum, uirtutem generatiuam diffusam necessario habent in ramis, cum natura eis specialem non deputauerit locum, ubi eorum

sperma seu semen colligerent, ideóque ex ipsis ramis cum suis gemmis, aut ex plantis cum radicibus uel sine radicum matre euulsis, optime conualescunt, & maxime quæ poros habent apertos, per quos facile transeat nutrimentum. Siue autem ex semine, siue ex radicibus plantas aliunde diuulsas plantare desideras, considera utrum locus in quo plantare intendis sit insidijs bestiarum expositus, aut clausus, aut tutus à nocumento corrosionis earum, si est insidijs expositus, melius est quod in aliquo loco clauso, umbris tamen libero, cuius terra sit soluta, dulcis & aliquantulum stercorata, & optime subacta ligonibus, & maxime noua sursum & desubtus eleuata. Omnia semina, rami aut plantulæ duobus distantes pedibus aut uno in seminario plantentur, uidelicet si sint fortia semina, ut nuces, amygdala, & similia. Si uero sint debilia, ut uitis, malagranati, plantæ, & pini, & similium, tria uel quatuor coniunctim ponantur, ut debilis uirtus unius alterius auxilo sustentetur, & assidua seu frequenti fossione dissipentur herbæ nascentes, nec ibi aliquæ domesticæ seminentur. Fiant etiam irrigationes tempore magni æstus, cum cœlestis diu negatur infusio. Sit autem aqua irrigans non frigida, mortificans, nuper de puteis hausta, sed de piscinis seu paludibus letaminis aut foueis corruptis accepta, uel sit puteorum uel fontium, postquam eam exhaustam & in aliquo loco positam rectificauerit calor solis, cui multum proderit si in ea modicum fimi ponas, eámque sæpe moueas & impingues, & cum earum summitas iniuriam corrosionis bestiarum duobus uel tribus annis elapsis euaserit cum uniuersis radicibus transferantur ad scrobes, in loco uidelicet ubi eas postmodum stare disponis, iuxta quas palos figas ex spinis si oportunum esse uidebitur inimicis. Si uero locus clausus ab iniurijs bestiarum tutus existat, statim semina, ramos uel plantas in loco ubi perpetuo stare debeant confidenter pone, et eis eadem tribue auxilia quæ super his in seminario nutriendis relata sunt. Spacia uero inter arbores seu uites seruetur

secundum

ſecundum multitudinem arborum & terrarum conſuetudinem approbatam, & præcipue ſecundum quod de ſingulis plantis aridis ſuo loco dicetur. Scrobes autem fiant latæ ac profundæ ſecundum magnitudinem plantæ & radicum, dum tamen in ſolo arido uel decliui profundius, & in humido aut depreſſo minus profunde plantentur, & in mediocri mediocriter infigantur. Si nimis cretoſa eſt, letamen & ſabulum miſceatur, & ſi nimium ſabuloſa letamen cum creta ponatur, ita tamen quod in macra terra plus, & in pingui minus letaminis apponatur. Sit autem fimus qui huic apponitur non porcinus, ſed aliorum animalium, bene maturus. Cum autem planta transfertur domeſtica uel ſylueſtris, pars ad meridiem uerſa rubrica ſignetur, uel aliter, ut translata eiuſdem cœli quibus ante ſteterat cardinibus apponatur. Cum uero plantas in ſcrobe depo nis, quod de radicibus læſum inueneris amputabis. Obſeruandum eſt tamen ne terra in qua plantatur ſit nimis mollis, incõgrue enim radicibus adaptatur, quæ uero nimis ſicca eſt ſua ſuperflua ſiccitate radicum plantulæ naturalem humiditatem conſumit, ſed inter utrunque prædictorum tenens medium, puluerïſabilis ſeu diſſolubilis ſit, & conuenienter aptetur radicibus, aut ramis ſine radice plantatis, & pedibus mediocriter conculcetur. Quod ſi neceſſitas te coëgerit in terra nimis ſicca uel molli plantare, de locis alijs conueniens apporteturuſq; ad omnem coopertionem radicum, & etiam uſq; ferè ſcrobis repletionem, ſi habueris abundantiam eius. Fiant autem plantationes prædictæ menſe Octobri, aut Nouembri in locis aridis & montuoſis & calidis, ut eiuſdem terræ ſuperflua ſiccitas circa plantas humiditatem hyemis temperet. In humidis autem & ualliculoſis locis & frigidis conuenientius in Februario & Martio menſe plantatur ne ſuperflua hyemis & loci humiditas debilis plantæ, calorem extinguat, in temperatis autem locis utroque tempore ſatis congrue plantantur uel etiam tranſplantantur. Hæc quidem dicta in his quæ cum radicibus plan-

tantur proprie locum habent, quæ uero plantantur semine mense ianuario ponenda sunt, non amplius quàm ternis digitis sub terra posita, ut semine mense sequenti februario tumefacto, statim cum primo ueris & solis calorem senserit aperiatur cortex, & pullulet noua planta. Quod si locus sit calidus & siccus, conuenientius octobri uel nouembri mense ponuntur. Et rami qui sine radicibus plantantur mense martio infigantur, ab arbore nuper abscisi, cum uiridis succus sit cortici iam infixus. Quorum quidem plantatio satis etiam aperte fieri poterit mense octobri post humidum autumnum, cum nondum humor & spiritus uiuificus plantæ fugam habuit ad radicem. Nam tempore maximi frigoris calore naturali arboris ad terræ uiscera calida fugiente, secumq; humorem spirituū trahente, si tunc rami aut palmites plantandi recidantur à matre, plantati debiliter conualescunt. Ramusculus qui plantatur torquendus non est, nec aliquo modo uexādus, & pars ea de qua radix speratur, iniuriæ nullæ subijciatur, & maxime in his quæ amplos poros & ligni raram compositionē habuerint, aut medullas magnas, ut est salix & uitis & similia, hæc seruabis. Sed in his plantis quæ solidum & spissum lignū habent, ut buxus & sauina uel similes forsan proderit si rami pars scindatur inferior, & in scissura mittatur lapillus, ut per longitudinē pororū plantæ facile humor terrestris ingrediens plantam nutriat & cōualescere faciat. Caput inferius in terram figendum non rotundo, sed longo uulnere transuersum, ferramentis incidatur acutis, aut ab arbore laceratus plantetur, sic enim poros quibus attrahit nutrimentū apertiores habebit. In omni plantatione quæ post hyemem in locis calidis & siccis faciēda est utile puto, si scrobes modico maturo letamine iuxta repleto succo, aut lauatura letaminis aspergatur leniter, ne terra condenset, & fossa modicū uacua relinquatur, ut æstatis tēpore imbres colligat facilius, q eius superfluam tēperent siccitatem. In his aūt plantationibus quæ ante hyemē fiunt, erit melius terrā circa plantas exaggera-

gerare, ipsamq; fortius cõprimere, ne ad plãtas supflua humiditas digestionẽ impediẽs colligatur, & rami q plãtandi, sint potius biennales, quã anni unius tantũmodo existent, exceptis uitibus & qbusdã alijs in qbus unius anni tantũmodo esse debẽt. Atq; tales eligãtur q sint læti, succosi, nitidi, gẽmis grossis & pluribus oculati, & ad unam tantã materiã redacti, in pluribus autẽ amputatur cõgrue sum mitas, & in determinata lõgitudine relinquũtur, ut in salice, uite, oliua & ulmo placet, & in quibusdam alijs his similibus.

De insitionibus & per quas plantæ syluestres domesticantur, Cap. XXII.

INsitio fit multis modis, sed ea quæ maxime proficit, ut per eam rudis syluestrium dispositio mutetur in domesticã, & usui cõuenientem dispositionem, est quod similium fiat insitio in similia, secundũ genus, & nõ secundũ speciẽ, sicut piri in pirum, & mali in malũ, & sic de alijs, si enim diuersa genere in diuersa inserantur, nutrimentũ taliũ ad alteram dispositionem alteratũ uix bene nutriet, & forte corrũpit plãtam insitam, p ratione quã diximus de corruptione seminis animalium & agrorum, quando diuersa seminum genera permiscentur. Est autem plantarum ad inuicem inter omnia animata plurima similitudo, licet enim arbores speciebus suis differant, tamen lignũ unius speciei non multũ distat à specie alterius, & hoc contingit ideo quod forma formalis plantarum inter animata plus est immersa materiæ, & quasi in nullo uel in modico eleuata supra eam, propter quod etiam uita eius occulta est, hac igitur de causa fit q arbor unius nutrimentũ digestionẽ habet sufficientẽ, prima ut nutriat aliã, & secũda digestio adhibita per aliam conuertit succum in saporem & figuram fructus, secundum quod uenit secundæ. Et ideo etiam quando dissimiles sibi plantæ inseruntur conualescunt & fructificant, optima tamen insitio est, ut diximus, similis quantũ potest in similia, præcipue in truncum aut ramos omnes incisos, ut sæpe probaui. Item ait Varro quod

melior

melior est insitio in arborē domesticam, quàm syluestrem, quia meliores fructus producit. Itē melior fit immutatio in toto quā in pte, quia aut omnis insitio fit per infixionem unius in aliam, & p forte alligationem, ita quod insita quasi uenas radicales spargit in eam cui inferitur, fit quod illa, cuius mollicies tanta est quod citius conteritur q̄ infigi & colligari ualeat, nō posset inseri alicui plantæ, & ideo herbæ molles habētes stipites, ut olera & nimis tenelli surculi nulli plantæ q̄diu tales sunt inseri possunt, quoniā inserta nō cito radicatur in ea cui inseritur, sed oportet quod processu temporis confortetur & continuetur cum ea cui inserta est. Hæc igitur est causa *quod mollis planta, nec in mollem nec in duram, nec in similem nec in dissimilem inseri potest.* Nec etiam in *eam quæ multum dura est conuenienter inseritur, multum enim dura non de facili in se uenas radicales recipit, propter ariditatem & difficultatem duræ perforationis, & ideo tales insitiones plerunq; male pueniunt, sed inserentes quærere debent parua fraga & recentia, in quibus sit multa succositas, & parua durities, quæ quidem sustinere possit colligationem, & facile aperiatur à calore naturali.* Hæc enim cū inseritur *cito aperit se uersus eam cui inseritur, & emittit in eam uenas radicales, p quas sugit melius nutrimentum quam sugeret ex terra, & ideo tunc conualescit insita melius q̄ si in terra esset fixa.* Hæc est ratio *in surculi insitione.* Item *sunt surculi inserendi steriles, q̄a quiserentes fructum tantum ponunt, non facile ad debitū uenire possunt augmentum.* Item *de nouo nati, propter rationes prædictas gēmis grossis, spissis & pluribus oculati, quia ibi abundantia generatiuæ uirtutis, quæ maxime in humore digesto & spisso & optime cōmixto, in gemmis coadunato consistit.* Item *ab orientali arboris parte decisi, quia in ea magis quàm in alia parte in ramis propter illustrationem temperati caloris solis est caliditas & humiditas, quæ omnibus animalibus sunt causa uitæ, sed etiam ex alijs ptibus acceptæ conualescunt.* Oportet autem *scire quod insitionum multi sunt modi,*

modi, qui optime proueniũt, & à syluestritate ad domesticationem plantam transmutant. Primus quidem est, quod fraga eiusdem arboris omnia ultra mediũ medullæ ex transuerso incidantur, & tunc alligetur quod incisum est, sicut uulnera ligari consueuerunt, & circumponatur cera uel lutum ad pluuiæ & extrinsecorum nocumentorum defensionem, & ne rumpi aut eorum plagæ aperiri agitatione uentorum possint, conuenientibus perticis muniantur, statim enim consolidato uulnere superior pars emundatum in sapore profert fructũ, propter digestionem succi in nodo factam, & hoc proprie dicitur incisio, quo quidem plantam in alteram non transmutat speciem seu genus, sed eam de syluestri domesticam facit. Secundus autem modus est, quod una & eadẽ arbor abscindatur in trunco, & fragum superius in eadem arbore acceptum trunco suo inseratur, tunc enim conualescens insita profert fructum alterius generis in sapore, & quantitate, & figura, quam prius protulerat, & iste modus fecit diuersitatem omnem, quæ est in malis & piris, & cæteris fructibus, tanta enim est uis nodi & conuersionis pororum qui prius ascenderunt, quod succum ex nodis retentum dirigunt ad aliam formam plantalem, quæ forma monstratur in quantitate & sapore fructus. Tertius modus inuentus est in uite, & quibusdam alijs quæ ex medulla crescũt, uidelicet quod gẽma unius uitis excidatur usq; ad medullam profunde uulnere trãsuerso & obliquato, & tantundem de gemma uitis alterius eruitur, & loco alterius ponitur, & fit colligatio sicut in alijs, & tunc cõualescit & fructificat, & fieret forte in alijs arboribus, sed in uite expertum est. Quartus uero modus insitionis est, quo fragum unius arboris in aliam inseritur arborem conualescit & fructificat in ea per modum qui sæpe dictus est. Et iste modus regulariter cum fuerit magis similium erit melior, & citius conualescens, & fit proprie in illis arboribus quæ rectos habent poros, & per tunicas ligatas à radice accipiunt nutrimentum. Sed iste modus & similiter secundus in plures subdiui-

duntur modos, & unus quidem est, quo surculus inserendus inter corticem & lignum nouæ matris imprimitur, secundus est, cum surculus scisso infigatur ligno: tertius qui fit more emplastri, quartus qui dicitur ad buccellum, quintus uero salicis pertica perforata. De omnibus per ordinem dicendū est. Primus quidem modus quo surculus inter corticem lignumq; deponitur, fit hoc modo, truncum serra recidamus acuta, in loco nitido et succoso, ipsumq; cum fascia corticis desuper poliamus, deinde uimine salicis aut ulmi ligamus, ibiq; inter corticem & lignum cuneum ferreum, uel osseum in acutū tendens ab una parte latum & ab alia quasi rotundum tribus prope digitis considerandum deponimus, ne corticis fascia scindatur, & in eum locū subducto cuneo statim surculum mergimus ab una parte decisum, salua medulla & cortice partis alterius, pellicula exteriori remota, ita quod optime trunco adhæreat surculi incisura, qui super truncum quatuor aut sex digitis emineat, uel usq; ad octo, duos uel tres, uel plures surculos pro trunci constituimus qualitate, quaternis digitis, uel amplius ad minus inter eos spacium relinquimus, & lutum desuper conuenienter ponimus & disponimus peciam uel ligamus. Hic autem modus optime comprehendit & conualescit, sed fieri non potest nisi mense Martio uel Aprili, cum iam potest lignum à cortice separari. Sed nec fieri potest nisi in trunco grosso uel mediocri, & in his arboribus quæ grossum habent corticem & pinguem, ut ficus, pirus, malus, & similes. Conualescit autem maxime iuxta terram huiusmodi facta incisio, & etiam in quacunq; parte stipitis, & grossorum ramorum satis congrue prouenit, sed duobus ad minus omnis surculus propter uentorum rabiem adminiculis eget. Modus autem secundus qui scisso fit stipite, hoc modo agendus est, resecetur truncus & desuper poliatur, ut dictum est in modo prædicto, deinde scindatur in ea parte quæ magis succosa uidetur, & quæ corticem ibidem planum & adæquationi surculi cōgruum cernatur habere, quod maxime in uenis ubi magis

est spa-

est spacium inter corticem & medullam propter abundantiam nutrimenti quod ad partem illam accessit, quod si antequam scindas uinculum prope summum stipitis ligaueris truncũ cum minima scissura longitudinis defendet, deinde cuneum duobus digitis uel modicum minus longum formabis in surculo ab utraque parte decisum sed ua medulla, & aperta scissura cum aliquo cuneo, & de ipsius scissure labijs sublata omni lanugine, si affuerit cum punica parui cultelli acuti, surculum immerges, taliter quod cortex cortici adæquetur in parte exteriore, & lignum ligno interius, ut succus inter cortices & ligna possit liberius pertransire. In scissura etiam surculi optime trunco nouæ matris adhæreat, deinde subducto cuneo, & in trunco surculus sponte constringatur immissus, super riuulas & cortices cõiungendas aliquid corticis eius arboris, uel panni lanei cerati ponatur, & cum iunco stricte ligetur, deinde, ut ait Cato subtili puluere in superiorem scissuram immisso, creta plurimum comprehensa cũ pauca arena & fimo bubalo, ut idem ait, uel cum cera super truncum & ligaturam ad defensionem caloris uenti & pluuiæ congrue disponatur, & pecia fasciatur. Ego autem plusquam millesies probaui & semper inueni sufficere solam cretam bene compressam sine fimo & arena, uel cera & puluere, in scissura hæc etiam prodeerunt, si uapor à radice ascendens ad nouum alendum surculum foras egrediens denegetur. Notandum est tamen quod istiusmodi & actus, & operatio diuersificatur secundum diuersitatem grossitudinis & tenuitatis stipitis inferendi, & cunei surculi incidendi. Nam inferendus stipes est ualde grossior surculo aut modicum aut nihil. Si quidem stipes est ualde grossior, duobus potest scindi modis, uno modo ut ab una parte stipitis usque ad medullam in tantum cum congruo ad hoc scalpro scindatur, ubi unus tantum surculus infigatur, alio modo ut ab una parte stipitis ad aliam scissurã pertrãseat, ubique duo surculi, scilicet unus à qualibet parte ponatur, uel unus tantum si placuerit ab una parte altera uacua remanente. Si uero stipes est

modicum großior surculo, necessario per medium scinditur, & unum solum recipit surculum. Vbicunque autem unus tantummodo surculus ponendus est, debet cuneus eius formari ut in scissura ex utraque parte facta, tertia cum cortice conuenienti remaneat, in quarta uero quæ intra stipitem stare debet nihil corticis & latitudinis uideatur, aut modicum eo modo melius quo surculus in cortice, quàm in ligni stipite exterius & interius adæquetur. Vbi autem duo surculi sunt ponendi fit in scissura cunei à duabus partibus prope medullam, quæ etiam ad medullam & acumen accedat, ab alijs duabus partibus sit quasi eiusdem latitudinis, ita quod pars parum latior cum omni cortice permanens extra cum cortice matris æquetur, pars uero strictior remota exteriori corticula uersus medullam stipitis interius disponatur. Si autem stipes est æqualis surculo qui inseritur formetur cuneus, ut ab utraque parte sit cortex, & utrarunque fiat æquatio, & cortice, & peciola super riuulas posita, sub tili uinculo scisso uel cordula cum modica structura ligetur, & postmodum cum creta seu terra & peciola fascietur. Et hic modus iuxta terram & in altum & in summitatibus optime conualescit, & omnes istæ formæ quæ fiunt scisso trunco possunt fieri conuenienter mense Februario & Martio, etiam mense Aprili, si surculus omni tenera parte priuetur, & melius si colligantur antequam pullulent, & diu sub terra in loco frigido umbroso seruentur summitatibus non subuersis. Et etiam mense Ianuario cum calefactione ignis facta insitio, comprehendit cum eius auxilio conglutinans curat succus, sed tunc temporis erit insitio cæteris melior, & melius conualescens, cum iam cortici se uiridis succus intulerit, & gemmæ incipiunt esse suspectæ. Ego etiam malorum insitiones feci circa principium Augusti de surculis illa æstate maturatis, & satis congrue prouenerunt, ueruntamen talis insitio facienda est sub terra, uel modicum supra eam, ut tumulatione terræ à tanto æstu insita defensetur, uel supra eam uas aliquod stillans suspendatur, &

hoc

hoc auxilio poterit hoc tempore etiam in altum fieri. Fit etiam, ut ait Varro, hæc insitio commode in solsticio æstiuo & caniculæ signo, & præcipue in fico, ut in tractatu insitionis fici scripsi. Potest etiam prædicta insitio fieri sub terra & circa terram, seu modicum supra terram, ubi sine dubio insiti ramusculi prouenient omnibus alijs locis ad incrementa maiora, quia ibi lignum & cortex maxime beneficio soli adhærentis humescit, cuius insitio loci magis conuenit plantis paruulis in quibus insitio celebratur. Si uero planta mediocriter magna fuerit commodius erit eandem in locis altioribus inserere, ubi cortex sit uiridis & succosus quàm ipsam circa terram inserere, quia sic fructus ex ea pluribus annis tardius haberetur, ueruntamen quantomagis inferius fiat tanto magis domesticatur fructus, ut supra probatum fuit. Si uero fuerit arbor magna, plurimos habens ramos, nil erit utilius quàm ramos in locis nitidis resecare, ibique quotcunque uolueris surculos inserere. Quod si adeò uetusta est arbor quod ramorum cortices nimium sint rugosi, ac humore consumpti, arbor eadem incidatur & relinquatur incisa usque ad annum sequentem, & tunc inserantur surculi qui in ea nati fuerint lætiores, & in commodiore parte locati, circuncisis cæteris & abiectis qui tot numero esse poterunt, quot inserenti placebit, quia omnem numerum surculorum sufficienter nutriet talis arbor. Modus quidem inserendi quem Palladius emplastrationem uocat. sic ab eodem fieri affirmatur, ex nouellis ramis incisis & feracibus gemma quæ bene apparebit sine dubio processura, duobus digitis quadratis circunsignetur, ut ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter cortex leuetur acutissimo scalpro, ne gemma lædatur. Item ex ea arbore cui gestimus inserere similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamen atque uberi loco, tunc ibi conuenienter impressum circa gemmam uinculis cogitur sine læsione germinis cohærere, ut ea quæ apposite redditur loco gemmæ prioris includit, tunc luto superlinis & liberam gemmam relinquis, cui

multum proderit si peciola cum cera super iuncturam & riuulos corticum apponatur, ad extrinsecorum nocumentorum defensionem. & nutrientis succi et uaporis uiuifici retentionem, ramos deinde superiores eius arboris resecabis, ne mater proprios uolens nutrire ramos, alienum filium sibi propter utilitatem radicum per eundem relinquatur: deinde uero uiginti diebus extractis aut pluribus, resolutis uinculis reperies externi seminis gemmam mire in arboris alienæ membra transfixam, hic autem modus mense Iunio fieri posse asseritur, licet & ante & post modicū cōprehēdat, dummodo gemma conueniens habeatur. Et modus igitur qui uulgariter dicitur ad buccellum qui huic proximo plurimum est affinis, fiat hoc modo, buccellum paruum grossitudine pollicis longum, cum gemma in medio de nouo surculo eleuetur, in nouo surculo eiusdem grossitudinis suo cortice in tres uel quatuor partes scisso & denudato ponatur, & tamen ad inferius consideranter comprimatur, quod ligno stipitis mediocriter stricte adhæreat, & cortex appositi surculi non scindatur, & siue gemma posita super locum gemmæ sublatæ ponatur siue non, nihilominus sine aliquo ligaturæ uel alterius rei auxilio conualescit. Abscindenda est tamen omnis circundans soboles surculorum, ne insitæ surripiant nutrimentum, et tamen magnum adminiculum præstab t, si cortex pendens taliter rescindatur, quod remanenti appositus buccellus subtiliter adæquetur, & propter dictam causam peciola, deinde creta super iuncturam & totum buccellum ponatur, libera gemma relicta, deinde ne cera relicta cadat, linea pecia fascietur. Fiat autem hic modus mense Martio, postquam cortex separatur à ligno, & mense Aprili, & Maio, si surculi antequam gemment collecti seruentur, ne pullulent in loco frigido & umbroso, sub terra pro parte submersi. Item expertum est in mense Iunio circa finem & Iulio buccellum paruum cum gemma de nouissimo surculo eleuatum

natum, & in nouissimo surculo positum eiusdem grossitudinis, siue gemmæ adæquantur siue non, sine aliquo auxilio ligaturæ uel alterius rei optime conualere. Et tam hic modus quam superior proximus qui emplastratio dicitur, locum habet in his solis arboribus, quibus succus pinguis est in cortice, ut ficus, oleis, castaneis & similibus. Potest etiam sine abscisione inserendi surculi eleuari buccellum, & domesticum eiusdem grossitudinis ab una pte scissum, ibidem apponi, & cum filo ligari, & præparari, ut dictum est supra, & cum comprehēdisse uidetur supra buccellum abscide, relicta enim summitas succum ad buccellum fortius attrahit quam abscisa, & hoc modo possunt plures eiusdem speciei & diuersarū in una uirga formari. Modus uero qui fit in salicis, pertica, fit hoc modo, pertica uel baculus dictorum lignorū perforetur subtili terebra & acuta, ita quod inter unum foramen & alterum sit spaciū secundum pedis, & surculus modicum raso cortice intromissus iacenter iungatur in scrobe surculis eleuatis, ita tamen quod perticæ saltem salicis summitas aliquid remaneat supra terram, hinc uero post annum materia totaliter eleuata, & inter surculos incisa, plantam q̃libet radicibus plurimis decoratam in ordinata scrobe depone, cui forsan proderit si creta uel cera foramina & eorū scissuræ undiq; optime obturentur. Quidam autem mihi asseruit se expertum fuisse hanc insitionem in palo salicis uiridi perforato usq; ad medullam solummodo & infixisse surculos æqualis grossitudinis remoto cortice, quatenus intrarent in foramen, ut cortex surculi æquaretur cortici pali, & cum cera omnem riuulam obturasse, & posuisse palum sub terra quatuor digitis iacentem in loco aquoso, ita quod de palo nihil apparuit, sed solum surculi supra terram, & cōprehendisse optime omnes, & resecato inter surculos trunco plātasse & bene cōualuisse. Alium autem modū inserendi retulit, Columella dicens: gallica terebra usq; ad medullam arborem perforandam, plaga interius leniter inclinata, ubi deducto omni fragmine, uitem uel ramū

ad modum foraminis deliberatū succidū tamē & humidū strictum imprimi, una uel duabus gemmis foris relictis, & tunc argilla & musco locum diligenter operiri, & ita uites in ulmo inseri posse dixit. Prædicti autem duo modi fieri possunt congrue in mense martij & in principio aprilis ac februarij, siue cum uiridis & nouus succus calore aëris dissolutus mouetur in cortice. Item scribit Varro alium modum inserendi suo tempore inuentum in propinquis arboribus hoc modo, ex arbore qua uult habere surculum in eam quam inserere uult ramulum traducat, & in eius ramo præciso ac defixo, implicare in locum, quod contingit ex utraq; pte, quod intus est falce extenuatū, ita quod ex una pte quo cœlum uisurū est corticem cū cortice æquatum habeat eius ramuli quē inseret, cacumē ut directū sit ad cœlum postero curet anno, cum cōprehenderit unū propagatum ab altera arbore pcedit. Ex prædictis igitur patet q, licet insitio in similia sit melior, tamen in dissimilia plurimū cōualescit, & infinita mirabilia facit, quæ apparent in his qui experiri desiderant & in talibus exercitantur.

Ex qbus dispositionibus & in quas transmutentur plantæ syluestres in domesticationē, Cap. XXIII.

Ex his quæ supra determinata sunt, scimus plantas syluestres esse spinosas & scabiosas in corticis substātia, & pauorum & multorum foliorū, plurimorū fructuum, & in quantitate minorū, & acutiorum succorū, & hæc omnia non dubitamus accidere plantæ propter suū nutrimentū, & ideo planta in omnibus his dispositionibus mutatur p nutrimentū cultoris agri in oppositas dispositiones, spinositas enim uenit ex humido nutrimentali intenso, quod cogitur ad supficiē pertingere ad medullā ipsa sua intensione, & hæc in domestica mutatur per abundantiā humidi, quæ non patitur calorē acui, sed frangit eum, & nō sinit terrestre congregari, sed infundit & currere ipsum facit in poros plantæ.

Similiter autem eiusdem humidi abundantia fluit in maiorem foliorum diuisionem, hæc etiam facit ut maiores sint fructus domesticarum, & quia humor syluestrium tenuis & subtilis est propter paruum earum nutrimentum, erit humor domesticarum spissus & uiscosus ad phlegmatis naturam accedens propter eius abundãtiam, & letaminis administrati commixtionem, tenue autem & subtile facile dispergitur à calore, & diuiditur in plurima, & ideo in numero sunt plurimi fructus arborum syluestrium, & non uermiculati, sed integri in arboribus diu perseuerantes, quoniam subtile & tenue non facile putrescit, nec de facili claudit poros suæ uegetationis, per quam fugit ex arbore, præcipue cum in eodem humido sicut in proximo subiecto sit calor acutus: abũdans autem & spissum, & uiscosum humidum per magnas partes fluit in unum, & non est facilis diuisionis, eo quod calidum eius est hebes, & ideo fiunt ex eo maiores quidem & non tot numero fructus, sicut ex tenui & subtili & acuti caloris existente, & cito hebes eius calor permittit claudi eius porum, per quem fugit arbore, ita quod multi talium fructuum cadunt ante tempus maturationis, & de facili attrahunt uermes. Quod autem emundat succum & digerit in domesticis, nodi præcipue sunt insitionum, qui tenent in corticibus suis & transuersalibus poris humidum, donec ad suauem mutaretur saporem, & talis quidem est transmutatio earum per insitionem domesticarum arborum. Illæ autem plantæ quæ sunt de genere granorum & olerum ex solo cultu & cibo domesticantur, in hoc quod substantiæ & molliores, & maiores efficiuntur, & sui sapores, & humores minus efficiuntur acuti, propter causam quàm supra diximus, subtilitas enim corticis quæ est in domesticis & planicies absq; dubio ex bonitate & abũdantia prouenit nutrimenti.

De locis utilibus & inutilibus generationi plantarũ, Cap. XXIIII.

Lanta in generatione sua duobus indiget, quorum unum est materia ex qua fit, & alterum est locus suæ generationis, quemadmodum est pater. Et materiam quidem impedit loci salsugo, eo quod exiccat humidum radicale plantarũ, cuius signum est quod terræ salsæ uel commixtæ, uel sale seminatæ steriles efficiuntur. Loca autem perpetuis niuibus cooperta omnino non competunt generationi plantarum, quia experimento comperimus niuem à temperamento esse remotißimam, propter frigus glaciale quod est mortificatiuum. Oportet autem scire quod si aliquis locus in se temperatus in hyeme frequenter sit niue coopertus, iste ex tribus ex causis fœcunditatem accipit, quarum una est, quod uis terræ euaporans reflectitur sæpius ad terram, propter niuis cooperimentum, alia autem causa, quia niuis repreßa caliditas ad terram illam expirans, conueniens generationi præbet nutrimentum humidum, quod paulatim per uices distillans superioribus partibus terræ uigorem natiuum plantarum continue infundit. Tertia est causa, quia nix frigiditate sua locum circunstantem & uigorem principiorum generantium plantam continet ne euaporetur, & continet terræ superficiem ne emittat intus in uisceribus terræ uapores generatos, qui congregati ad superficiem ingrediuntur radices plantarum, & præstant ei nutrimentum & fomentationem, & generationem materiæ, quæ ingreditur plantarum commixtioni. Sicut autem diximus, quod locus perpetuus in frigore propter niuositatem non conuenit generationi plantarum, ita eodem modo in locis salsis & siccis non apparet multum generatio plantarum propter remotionem locorum à temperamento. Hæc enim loca multam salsuginem habentia multæ sunt siccitatis, & per consequens multæ frigiditatis, eo quod calor cõplexionalis non concalescit & retinetur nisi in humido temperato, & si alius calor aliquando

quando sit in talibus locis est adurens talis calor, non remanet, sed euolat adustus frigidus, & mortificans ea quae forte nasci debuissent, & signum huius terrae est quod minoratur & contrahitur, & ex siccitate & frigiditate, quia elongatur à calido & humido, quae eleuant & faciunt crescere loca & exaltare. Propter quod terra dulcis quae abundat in calido dissoluente & humido uaporante frequentius eleuatur in colles & montes, & terra salsuginis multae deprimitur. In locis autem calidis per conuenientiam materiae plantarum & loci apte & bene natae proueniunt, in talibus enim locis est aquae subtilis, & bene digesta, eo quod à calore loci talis ex profundo attrahitur terrae & bene commiscetur, & bene digeritur à calore loci terminante, à calore enim multo non adurente prouenit humidi decoctio. Calor enim in talibus locis abundat ex duabus causis, quarum una est calor loci retinens calorem, secunda causa est calor solis, qui ex aliqua reuerberatione multiplicatur super locum illum, & loci quidem calor est sicut instrumentalis, calor autem solis sicut terminans & formalis, & quasi uiuificans, & ideo formatur continue humidum in plantis, aër etiam immixtus est humido locorum talium, & iuuat ad hoc ut humidum sursum spirando educatur in plantae figuram, montes autem qui sunt subtus concaui & uaporosi attrahunt à suis concauitatibus humorem, & adiuuat ad hoc caliditas multa, quae est radiorũ solis & stellarum, & multa ad annexum montis reuerberatio, & ideo festinat in his humidi decoctio, praecipue in latere conuerso circa calidum solis, hoc est, circa meridiem, proter quod plantae multae & benae decoctae prouen unt in montibus praecipue, nimium humidum enim attractum ad montis superficiem ex figura deuexitatis continue defluit, & ideo superius uinum remanens optime decoquitur, quia melius uincitur à calore, quando non est superfluum, nec omnino siccatur, quia cõtinue attrahitur, & ex gibbo montis crescunt uina odorifera & plantae aromaticae, & sunt plantae & uina magis sicciores aliquantulum. Ad pe

des autem eorundem montium sunt plantæ & uina magis humida, & minus digesta, & plantæ spissiores propter multum humidum annexo montibus, cõtinue ad calida loca defluens. Quædam tamē loca siue plana, siue montuosa, perpetuæ sunt sterilitatis, & hæc uocantur heremi, & hæc sunt arenosa & salsa, & hæc sunt uincētem in se habentia salsedinem & siccitatem, & inter arenulas locorum talium sunt raritates, eo quod partes arenarum sunt contiguæ non continuæ sibi compositæ. Planta autem non potest generari ex uapore continuo qui diffidūtur ex circuitu loci, in multis partibus loci continuis à uirtute solis euaporantibus. In talibus igitur locis aut non generatur planta omnino, aut rara, aut debilis essentiæ, sicut est saxifraga, & quædam alia gramina parua. Partibus enim loci non cohærentibus propter adustionem, impossibile est partes uaporis solidæ essentiæ & cohærentis esse, propter quod etiam expirat inter arenas per diuersas partes, & non formantur in plantam. Lutum autem nobile quod ingenuum est & liberum à grossa terrestritate propter unctuositatem suam, cito producit plātam unctuosam, esibilem. Planta autem quæ super solidos lapides nascitur propter carentiam humoris uix longo contingit & crescit tempore: planta enim remanens & crescens indiget terra, & aqua, & aëre, & raro hoc habet planta quæ in lapidum soliditate erumpit. Est & alia plantæ consideratio ex loco plantæ proueniens, quoniam si fuerit in loco qui est prope solem, hoc est, ad directum solis respectū uersus orientem & meridiem, citius nascitur & crescit, eo quod calor solis directius & diutius manens super eam, cōuenientius & fortius mouet humidum eius: & quando fuerit ad aquilonē & occidentem, ita quod sol cito declinat ab ea, tardabitur generatio eius, & incrementū diminuitur. Ait autē hoc dupliciter, naturaliter scilicet aut per accidens, quando locus aliquis ex montibus uel alijs causis proprietatē accipit orientis uel occidentis. Similiter autem si in loco plantæ sit aqua frigida grossa in se concludens aërem, siue uaporem

aëreum

aëreum, qui sua frigiditate & spißitudine ascendere, siue uaporare non permittit, ille uero permittit plantas nutriri ad magnum incrementũ. Eodem autẽ modo impedit siccitas retenta in loco aliquo incrementum plantarũ, propter defectum humidi nutrimenti. Tunc enim calor naturalis diffunditur ad extrema loci, & agit nullos cõburendo & construendo poros uiarum, sicut obstruuntur terrestri adusto, & tunc aqua nutriens etiam si adesset, non haberet meatus per quos in plantæ nutrimentum euaporaret, & remanet destituta nutrimento, & ideo non crescit in magna quantiate.

De terra & cognitione fœcunditatis & sterilitatis eius, Cap. XXV.

TErra est unum ex elementis generatorum, cuius naturalis locus est in medio totius in quo naturaliter manet quieta, et ad ipsum cum ab eo separata fuerit, naturaliter mouetur, est autem frigida & sicca naturaliter, sed accidentaliter rebus intrinsecis immutatur, eius uero esse in generatis iuuamentum præstat ad retentionem faciendam & fixionem, & ad seruandas figuras & formas. In terris uero secundum Palladium *fœcunditas quærenda est, ne alba & nuda gleba sit, ne macer sabulo sine admixtione terreni, ne creta sola, ne arenæ squalentes, ne ieiuna glarea, ne arenosi pulueris lapidosa macies, ne salsa uel amara, ne uliginosa terra, nec mons arenosus atq; ieiunus, ne uallis nimis opaca & squalida, sed sit gleba putris, & ferè nigra, & ad tegendum segraminis sui crate sufficiens, aut mixti coloris, quæ & si rara sit, tamen pinguis & cretosi soli adiunctione glutinetur: quæ protulerit nec scabra sint, nec retorta, nec succi naturalis egentia. Verũ quoniam alia terra dãdis frumẽtis utilis est, quæ naturaliter cõuenit, & alia magis uineis amica est. Sciendum est autem quod frumentis dandis utilis est, quæ naturaliter & sua sponte producit ebulũ, iuncum,*

gramen pingue, trifoliū, calamū, rubos pingues, pruna sylu estria, lappas, maluam, & cæteras huiuſmodi herbas quæ latitudine & pinguitate foliorum lætum ſolum & fœcundū demonſtrant. Color tamen terræ nō magno tempore deſideretur, ſed pinguedo atq; dulcedo, pinguē ſic cognoſcis terrā, glebam parum dulci aqua conſpergis, & ſubigis, ſi glutinoſa eſt et adhæret, cōſtat ibi eſſe pinguedinem. Item ſcrobe effoſſa & repleta, ſi ſuperauerit terra pinguis, ſi defuerit exilis, ſi conuenerit æquata, mediocris. Dulcedo autē cognoſcitur, ſi ea parte agri quæ magis diſplicet, ſi eiuſdem qualitatis totus ager uidetur, fictili uaſe dulci aquam madefactam indicio ſaporis explores. Vineis quoq; utilem per hæc ſigna cognoſces, ſi corporis aliquatenus rari atq; reſolutum eſt, uirgultaq; profert lini nitida, procera, fœcunda ſunt, ut pirus ſyluestris, prunus, rubus, cæteraq; huiuſmodi, neq; intorta, nec debilia, neq; macra, exilitate languentia. Et hæc in cōmuni breuibus in mediū abſoluta qualitercunque ſufficiāt de terra agri ſiue cōgrua uineis, qa plenius dicā de ipſa in libro uinearū. Sed cū ſint genera terrarū plurima, pinguis autē et macra et ſpiſſa uel rara, ſicca uel humida, lapidioſa, uel nō lapidoſa, montuoſa uel plana, & ex his pleraq; uitioſa, tamen propter ſeminum & plantarum differentiā ſæpe neceſſaria, maxime tamen & abſolute eligendus eſt pinguis & reſolutus ager ubicunq; ſitus, qui hic minimum laborem petit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti eſt ſpiſſus & pinguis, quia licet laborem maximum petat, tamen ad uota reſpondet. Illud uero deterrimum genus eſt, quod erit ſiccum & ſpiſſum, macrum & frigidū, qui ager more peſtiferi fugiendus eſt. Veruntamen quod agri ſint uarijs utilitatibus deputati Varro recitat Catonem in nouem genera diuiſiſſe, ac graduum utilitatem ſcripſiſſe, ait enim meliorem eſſe agrum illū, ubi uineta poſſunt eſſe bono uino ac multo, ſecundo ubi ortus irriguus, tertio ubi ſaliceta, quarto ubi olíueta, quinto ubi pratum, ſexto ubi cāpus frumētarius, ſeptimo ubi cœduæ ſyluæ, octauo ubi arbuſta, nono ubi glā

dariæ

daria sylua aliqui dāt prima cū bonis pratis, qa modicas aut nullas requirūrunt expensas, contra in uineis habere, eo quod fructum sæpe sumptus deuorat.

De situ qui congruit agris ratione fœcunditatis eorum, Cap. XXVI.

SItus terrarū nō sit adeo planus, ut stagnet, nec præruptus, ut defluat, nec obrutus ut in imū directa ualle subsidat, nec arduus, ut tēpestates immodice sentiat & calores. Sed ex his oībus utilis semper & æquata mediocritas requiratur, uidelicet ut campus aptior sit, & humorē pluuiarū cliuo fallēte subducens, uel collis molliter p latera inclinata deductus, uel uallis cum quadā moderatiōe & aeris claritate submissa, uel mōs alterius cacuminis defensus, & liber à molestioribus uētis aliquo auxilio, uel sublimis, asper, sed nemorosus & herbidus. Præterea positio agri q eligēdus est, si sit in frigidis ꝓuincijs orietali uel meridionali lateri ager debet esse oppositus, ne alicuius magni mōtis obiectu his duabus ptibus exclusus algore rigeat. In calidis ꝓuincijs ps potius septētrionalis optāda est, quæ utilitati, uoluptati & saluti et æquè bonitati respōdeat. Itē ait Varro, q quatuor extra fundū considerāda sunt q bus fundus utilior uel minus utilis redditur. Primū est, si regio ꝓxima est infesta, q̄uis fertilis sit fūdus inutilis tamē est ꝓpter latrocinia. Secundū est, si in regiōe ꝓpinqua sunt hoīes qui emant, quæ in fūdo sunt uenalia, uel ne care uēdant quæ fundo sunt oportuna, fructuosior enim fundus est. Tertiū si nimis lōginqua est, ut ex ea difficile necessaria portētur ad fundū, minus fructuosior cēsetur. Quarto, eūdē fundū fructuosiorē faciūt uecturæ, si uiæ sunt qbus plaustra uel naues portare ac exportare necessaria possūt. Refert etiā ad fūdi fructus spectādū quēadmodum uicinus in cōfinio cōsitum agrū habeat, si eni ad limina quercū habeat, nō possis recte sub eā quædā serere, oleāq; usq; eo est contrariū natura, ut arbores nō solū minus ferant, sed etiā fugiāt, ut introrsum in fundū se reclinēt, et in confinio uitē & fundum faciunt sterilem.

De munitionibus uinearum, hortorum & agrorũ, Cap. XXVII.

Vinearum hortorum & agrorũ munitiones multis modis fiunt, quidam enim fossatis cingunt, quidã sepibus ex palis & uiminibus factis, qdam spinarum aut aliarũ arborũ plantis. Et fossarũ qdem munitiones plurimũ defendũt ab ingressu hominũ & animaliũ rapaciũ, & ab iniuria uicinarũ aquarũ ad loca defensa fluentiũ, & maxime si ripas habent ualde sufficientes aggeres eleuatas. Multum etiam cõferunt agris & uineis nimium humidis & aquosis, ut ad eas fluat superfluus humor aquosus, segetes necans, & in loliũ & auenã conuertens, & completam digestionem impediens. Et hæc *quidem fossata magna uel parua sunt, secundum quod magis & minus aquosa sunt loca, & secundũ q. magis & minus hominum & animalium intrare uolentiũ timent noxiam.* Fiunt *autem optime toto æstatis tempore, si aqua subterranea uel in fossatis reperandis collecta nõ impediat, in quibus locis facienda sunt mense augusti, septembri & octobri. Quibus mensibus aqua fossarum & superficiei terræ maxima consumpta est. Qualiter autem fiunt noua fossata notum est, quod ab utraq; parte latitudinis filũ seu funis extenditur & signatur, deinde uangis in terra & ligonibus in sabulo fodiuntur, & badilibus extra remanens contrita terra proijcitur, & ripæ cũ zapis seu uangis poliuntur.* Vetera *uero fossata reparantur hoc modo, primo quidem omnia fossorem impedientia cum radicibus extirpantur, deinde cum ligone fundus radatur, & terra cum herba rasa proijciatur ad uiam, deinde cum ligonibus adæquantur & formentur ripæ, secundum quod stare debebunt, & post libere fossatum quantum placuerit fodiatur.* Notan*dum est tamen quod in terra cretosa non debent fieri ripæ nimis dependentes, quia post gelidam hyemen adueniente ueris calore dissoluerẽtur & ruerent. Sed in lapidosa & soluta terra facile ruũt ripæ. Munitiones sepium quædam palis & uiminibus fiunt, præcipue*

aliue locum habent, ubi materiæ ipsarum habetur copia, & ubi arborum multitudo spinarum plantationem & conualescentiam impedirent. Quæ quidem qualiter fiant notum est, quod affixis palis acutis semipede distantibus, texentur uimine & spinis, et desuper muniuntur, & possunt fieri cum paucioribus palis & uiminibus. Debiliores tamen fiant affixis palis duobus uel tribus pedibus inuicem remotis: tres uel quatuor porticæ distantes æqualiter ex transuerso ligantur, deinde sursum rectis uiminibus positis contexantur. Munitiones autem quæ de plantis spinarum & arborum fiunt, hoc modo faciendæ sunt, uidelicet quod fiat in loco munitionis sulcus uno pede concauus & tantundem latus, in quo plantæ aliunde radicatæ uno palmo aut duobus distantes ponantur, & terra quæ inde remota fuerat optime trita operiantur radices, deinde fodiatur fossatum, & terra supra dictas plantulas eleuatur, & cum tota sursum eleuata fuerit in summitate si placuerit alius fiat sulcus, et similis plantatio fiat. Poterunt etiam multæ plantationes fieri propter fortiorem munitionem, si placuerit, secundum modum in primo libro traditum, cum de tumbis et curijs loquerer. Notandum est tamen quod ubi multum necessaria est clausura, ex spinis tantum faciendæ sunt plantationes, ubi uero non tanta est necessitas, et lignorum habetur penuria propter ignem, possunt congrue fieri plantationes, et præcipue ex plantis ulmorum et prunorum, et similium, quæ omnes plantationes tertio anno cum conualuerint plicentur, ut fortes fiant & spissæ, & ubi perditæ fuerint reparentur, deinde cum spissæ creuerint rarius disponantur, & ligentur ubi opus fuerit, & non iuxta terram, sed uno pede supra eam incidantur tempore Octobris uel Nouembris, & melius Februarij & Martij, usquequo incipiunt turgescere gemmæ hoc enim modo loca semper clausa erunt, & seps inspissabitur pullulans, in summo stipite, in medio & radice. Ex his tamen quæ in superiori acie sunt plantatæ, poterunt aliquæ quibusdam pedibus distantes sine

O incisio

incisione relinqui, ut fructum ferant, aut pro igne seruentur, uel ædificijs deputentur. Et plantæ quidem spinarum quæ in acie inferiori ponendæ sunt, aut arborum, aut prunorum, aut rosarum syluestrium spinas acutas habentium, quæ uero in suprema ponendæ sunt, arbores sicut prunæ domesticæ, quæ spinis su s defendunt, & spissa earum pullulatione claudunt. Igni tertio uel quarto anno seruiunt, & plurimum fructum ferunt, uel sicut plantæ ulmorum uel salicum, uel populorum, & citoniorum, uel malorum granatorum in calido aëre uel temperato, & similium arborum, & præcipue facile pullulantium à radice. Notandum est tamen quod si terra sit adeò frigida & dura, quod in ea plantulæ difficile comprehendant, plantulæ solummodo citoniorum cum radicibus uel sine ponantur ibidem, quæ non refugiunt talem terram, quod si est campus ulmus est utilior omnibus à ijs plantis, quod & sepem sustinet & attollit uuas, & frondem iucundissimam ministrat ouibus & bubus, ac sepibus præbet uirgas ac foco & furno, & est multis operibus optimus. Si uero plantulæ desint in partibus illis, aut aliunde portentur radicibus coopertis, & optime præparatis, ut à calore defendantur & uento, aut maturitatis fructuum tempore colligantur, & sole siccentur semina, & in seminario mense Ianuarij & Februarij sata ut planta nutriantur, ut sequenti uel tertio anno ipsorum copia facile habeatur. Palladius tamen præcipit matura colligi semina, rubi et spinæ, quæ rubus caninus uocatur, & cum farina erui ex aqua macerata misceri, funes deinde sparteos ueteres mixtioni sic induci, ut inter funes semina recepta seruentur, usque ad uerni temporis initia, tunc ubi sepis futura est, duo sulci tribus pedibus à se separati sexquipedes altitudine fiant, & per utrosque cum seminibus obruantur funes in leni terra, ita trigesima die procedunt sentes, quos teneros adminiculis opus est adiuuare, qui inter se per spacia relicta ua..as iungentur.

De flumi-

De fluminum defensionibus, Caput XXVIII.

FLumina suo impetu sæpe ripas posseßionum fodiunt, & in eis operantur ruinas, & quandoque suo incremento & depreßione uicinorũ locorum inundant & operiunt terrarum superficiem. Vbi igitur sua rabie sæuiunt rupes modicum superius penaculi fortes fiant, secundum impetum amnis, aut ibidem merganur cistæ cum magnis cornibus ligneis admodum cratis ab utroque capite factis, & uiminibus contextis, & lapidibus plenis, quæ bergullæ dicuntur. Vbi uero aquarum abundantia superficiem operit & segetes necat, fiant aggeres fortes & magni talesq; eorum potentia aquarum iniuriæ contradicant, quod si in aliquo locato debilitabitur ager, antequam deficiat alius conueniens post ipsum fiat, & debilitatus in quibusdam incidatur locis, & currus & bestiæ ac homines nouum aggerem percurrere & conculcare cogantur.

Secundi libri finis.

CRESCENTII

LIBER TERTIVS DE CAMPEstribus agris colendis, & de natura & utilitate fructuum qui ex eis percipiuntur.

Ampestrium agrorum cultus in libro secundo generaliter traditus est. Nunc autem in hoc tertio libro dicam singulariter de cultu & utilitate cuiuslibet seminis & fructus qui seminatur in eis, & ex eisdem percipiuntur, secundum ordinem alphabeti, & primo quidem dicam de area & horreis, quæ unicuique semini communia necessaria & utilia sint.

De Area.

Rea longe à uilla esse non debet, propter deportādi facilitatem, & ut fraus non timeatur domini uel procuratoris in ciuitate suspecta. Sit autem ut Palladius ait, uel strata silice, uel saxo montis excisa, uel sub ipso trituræ tempore ungulis pecorum uel porcorum, & aquæ admixtione solidata. Sit circa hanc locus altus, planus & purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde proximum tectum: uel habeantur sextaria uel similia, ut tempore imbris subito munda, uel semitrita transferantur uel operiantur. Sit autem loco sublimi & perflabili undecunque. Longe tamen ab hortis & uineis atque pomerijs. Nam sicut radicibus uirgultorum prosunt letamen & paleæ, ita insidiantes frondibus perforant & corrumpunt.

De horreis.

Itus horreorum superior longe ab omni olere & letamine, & stabulis ponendus est, frigidus uentosus & siccus.

Sed factis

Sed factis granarijs, ut Palladius ait, amurca luto mixta parietes li nientur, cui aridi oleastri folia uel oliuæ pro paleis adijcitur. Quæ ut siccata fuerint frumenta cōdentur, hæc res gurgulionibus ac mu ribus & cæteris noxijs animalibus inimica est. Aliqui coriandri fo= lia frumentis miscent, ad seruandum profutura: hæc dicit Palladius. Nihil tamen cōmodius erit diu custodiendis frumentis, quā si ex hor reis in alterum locum uicinum transfusa refrigerentur aliquot die bus atq; ita horreis inferantur. Negat Columela uentilanda esse fru menta, quia magis miscentur animalia totis aceruis, quæ si non mo= ueantur in summitate intra mensuram palmi subsident, & hoc cor= rupto uelut corio illæsa durabūt. Ab horreis tamen debet auster esse aduersus. Adhuc cauendum est ne pauimentum super quo ponitur humidum sit aut rarum, sed solidū & bene planum, ne muribus præ beat habitaculum per foramen. Insuper etiam diligenter attenden= dum est, ne sit locus excedens in frigore uel calore, quia utrunq; se= getes corrumpit & perdit in eis uirtutem naturalem. Aliqui puteos faciunt, horum solum & latera paleis substernunt, & curant ne hu= mor aut aër tangere possit, nisi cum promitur ad usum, quo enim spi ritus non peruenit, ibi non oritur gurgulio. Sic conditū triticū manet annis quinquaginta multū uero plus annis centū, ut Varro scribit.

De Auena.

Auena duplex est, syluestris & domestica, syluestris na= scitur in frumento, cum granum eius satum nimia mollitie & intemperantia terræ conuertitur in auenam, quæ ab eo in herba cognoscitur, quia latiores, uiridiores & pilosiores ha= bet frondes, & huius granum nigrum & pilosum est, & matura= tur & cadit ante maturationem frumenti. Domestica est alba non pilosa, & seminatur tempore seminum frumenti, & eodem modo, & melius mense Februario & Martio, & etiam in macra terra bo na prouenit, & eundem quærit aërem, & similem terram deside=

rat. Peritiores tamen dicunt quod ſiccum quær't agrum, & modi-cum poſt meſſem frumenti maturatur & colligitur, & tam herba utriuſque auenæ quàm ſemen eſt opt mum pabulum equorum & boum, & aſinorum, & multorum, neutra uero ipſarum homines noſtri in ſuo cibo utuntur. Virtutem habet relaxandi omnem tumorem & duricies, & faciei immundicias depurandi.

De Cicere.

Cicer notum eſt, & eius quædam diuerſitates ſunt, quia quoddam eſt rubeũ, quoddam paruum albũm, quoddam ſanguineum: & ex his quoddam groſſum, quoddam paruum, quoddam nigrum. Ex quibus ſanguineum tantum rugoſum corticem habet, & eſt melius cæteris, reliqua omnia corticem habent politum. Optime naſcitur in aëre temperato & humido, & terram pinguiſsimam & ſolutam deſiderat, & cretam etiam non formidat. Et terram quidem ualde macilentam reddit, ſeminatur menſe Februario in locis calidis, temperatis Martio. Cui proderit ut cito naſcatur, ſi molle ſeratur, & maxime aqua letaminis cum tarde ſeritur, & circa ſulcos hortorum optime plantatur, & cum maturum eſt colligitur remanentibus herbis. Media corbe ſeminis uacca contenta eſt. Sarculatur & herbis mundatur ut faba, ſed nebulis læditur, & inde in eluuio facile perit. Colligitur quidem granis exiſtentibus ſiccis, & cum luna multam proceſsit in defectu. Cicer albũm ſecundum Iſaac calidum eſt & nimis humidum. ſed Auicenna dicit in medio primi gradus humidum. Rubeum eſt autem calidum & nimis humidum. Sed Auicenna dicit quod eſt calidum & ſiccum in primo gradu, & nigrũ eſt fortius. Cicer plurimi eſt nutrimẽti, & uentrẽ humectat ſed inflationẽ generat et uentoſitatẽ, idcirco auget ſperma, et coitũ ualde cõfortat, quia tres habet in ſe cauſas ad coitũ pertinẽtes, ſcilicet calorẽ, nutrimentũ, et inflationẽ, ideoq; ualde cõpetit admiſſarijs eqs, cũ multitudinẽ

equorum

equorũ necessario habuerit coop're. Hippocrates dicit, quod ciceris potestates duæ sunt, & cum coquitur eas amittit, & in aqua ubi coquitur redeunt, una dulcedinis, & altera salsuginis. Cum dulcedine sua nutrimento bono nutrit, & lac augmentat, & uentrem humectat, cum salsugine uero humorẽ grossum dissoluit ac minuit, urinã & menstrua prouocat, & ualet ictericis & hydropicis, & ad totius corporis prurignẽ. Et si eius iure lauetur impetiginem & serpiginem mundificat. Item secundum Galenum cicer educit lubricos, & ualet ad oppilationem splenis & epatis & fellis, lapides frangit in renibus & uesica, sed nocumentũ est ulnerbus renum & uesicæ. Cicer nigrum est magis diureticũ & apperitiuũ, & ideo plus ualet in apertione splenis & epatis & fractura lapidũ & lübricis educendis, & præcipue si cũ aqua coquatur, & ius ipsius bibatur. Album uero est melius in augmẽtatione lactis & spermatis. Auicenna dicit, quod cicer clarificat uocem & nutrit pulmonẽ melius quã res alia, & ꝓpter hoc fiunt sorbitiões ex farina ciceris. Et oportet q̃ cicer comedatur neq; in principio cibi neq; in fine, sed in medio eius, & uehementer addit in coitũ, & eius infusio facit erigere membrum fortiter quando bibitur ã ieiuno.

De Cicercula.

Icercula nota est, aerẽ humidũ desiderat, & terrã pinguẽ & cretosam seminari potest in solida terra, ut faba, deinde arari & sulcari. Tẽpore ianuarij & februarij & in principio martij seritur. Et media corbis cõplet uaccã, bonus cibus est animalibus, & homines eã utuntur elixa, & in tortis & in pane cum alijs generibus frumentorum pro familijs & his qui laboribus exercentur.

De Canapo.

Anapum est de natura lini, & ideo similẽ aërem et terrã desiderat, sed non optet ut sit toties exarata. Verũtamẽ q uolunt habere canapum, pro funibus, seminare debent ipsum in locis pinguissi-

pinguißimis, in quibus longum ualde proueniet, & grossam & mul tam stuppam habens ex großitie corticis eius, & quanto rarius seminabitur, tãto magis ramosum erit. Qui uult ex eo facere pannos scilicet saccos, linteamina, uestes seminet ipsum in locis mediocriter pinguibus & solutis spißsum, in quibus prouenietsine ramulis, quasi magnum linum, & tale competens erit prædictis operibus, & itcerum erit necessarium piscatoribus pro retibus eorum. Nam canapũ ualde melius defenditur in aqua q̃ linum, & similiter rete ex ipso factum, seritur autem mense aprili & in fine martij, & herbis sarculo mundatur & manibus, colligitur cum matura sunt semina eius scilicet masculinum, & in fascibus ligatum ponuntur in aliquo loco duo fasces simul, ut semina minus sint super semina alterius, & radices oppositæ, & cooperiuntur summitates seminum cum herba, uel aliquo stramine super quo ponuntur lapides uel terra, ut seminum maturitas compleatur, & si per sex uel octo dies iacuerit eleuatur stramen & lapides, & ponitur linteamen sub uel iuxta semina, & excutitur semen quod facile cadit, sed fœmininum, quod semen nõ habet, totũ per decẽ dies ante masculinũ colligitur cũ albescit, deinde totũ simul maceratur in aqua, ibiq; dimittitur donec stuppa poßit à ligno separi, & ipsum lignũ putrefactũ cõteri, et maxime quod ex eo subtile est, quod uero grossũ est ualde longum, uelut ptice, depilari potest à ligno stuppa, quæ facile ab eo carpitur, postq̃ fuerit maceratũ & in aqua lauãdo cõcussum, & postea exiccatum. Et nota q ex eodẽ semine canapi nascitur canapũ ramosum, quod semina infinita producit, & aliud non ramosum, quod seminibus omnino caret, semen eius optimum est pro auiculis, & ipsum libenter assumunt sibi in escam.

De Frumento,

FRumentum est granũ, quod cæteris omnibus corporis humani cõuenientius nutrimentum est propter similitudinem suæ complexionis. Eius quidem diuersitas multæ sunt. Nam

Nam quoddam est nouum, nempe unius anni uel minoris ætatis, et hoc maxime conueniens præbet nutrimẽtum, & tale seri debet, & quoddam est maioris ætatis, & hoc minus laudabiliter nutrit, nec seminibus competit, quia raro uel debiliter nascitur satum. Et cuius dam granum est longum mediocriter & album uel rubeum, subtilem habens corticem, & farinam interius albam, & hoc est optimum. Quod uero est grossum, rotundum, rubeum uel album aut lucidum, est minus bonum, & pasta quidem quæ fit ex eo non est tenax, nec eius panis crescit in altum: quæ uero fit ex primo est ualde tenax, & eius panis multum augetur: sed ex agro collectus, mẽsuræ minus respondet quam grossum. Et granum quidem quod in terra pingui nascitur, est pinguius grauiusq; in pondere & nutribilius: quod uero in terra macra oritur, contrarium existit. Et quod in regione uel terra calida nascitur, est calidius, et quod in frigida frigidius, quod in sicca, siccius, & quod in humida regiõe uel terra prouenit est humidius. Et est quoddam in spicis tonsum, & hoc licet breues faciat spicas, & nebulam timeat, plusquam retonsum ut quidam dicunt, tamen magis à radice pullulat, & spicarum numerum duplat. Grossum uero & maxime spicas habens rubeas, licet eas magnas producat & grossas atq; multum granosas, tamen parum pullulat, & rariores inuenitur spicas habere. In omni climate habitabili nascitur, licet abundantius & nobilius prouentat in regionibus temperatis, sicut in tertio, quarto, quinto climate terram desiderat pinguem, aut mediocris pinguedinis & dulcis saporis. Cretam diligit, & in mediocriter soluta bonum prouenit, minus uero solutam, aut sabulum nudum recusat, patenti campo lætatur et lædi tur umbris, locis humidis & aquosis degenerat in loliũ & auenã, Frumentum uero cum colligitur robustius est, sed mensuræ minus respondet. Seminatur autem frigidis & niuosis locis in fine Augusti, & toto Septembri, temperatis in fine & toto mense Octobri, in calidis uero in fine Octobris & toto Nouembri. In quibus omni-

bus locis primo exiles terræ ferantur, ut frumenti sati radices ante hyemem cõ ualescant. Vltimo pingues quæ si maturi ferantur luxuriant in spuria diuersarum herbarum, quæ frumenta necant. In iugero seminis corbis una sufficiet. Quod si prædicto tempore terra fuerit nimis sicca, sparsa semina melius in agris quàm in horreis seruabuntur, si uero minus, gelicidio sequentis hyemis corrigetur, si extra agrum aqua poterit deriuari, ne germen extinguatur. Si terra sit temperata in octo diebus de terra egreditur, uel paulo post. Colitur campestris frumentarius ager hoc modo, eo diligenter exculto, secundum doctrinam in generalibus traditam, & eo seminato iterum aretur, & ligonibus uniuersum semen operiatur, glebæ rumpentur, & ex eius sulcis mundantur, tam directæ minores quã transuersales maiores per inferiores agrorum partes impreßi, per quos aquæ pluentes libere sine obstaculo ad fossata deriuẽtur, quæ si tempore quo granum est in lacte & incipit germinare in agro remanent, semen extinguent. Mense uero Ianuario & post gelicidiũ Februarij & Martij postquam frumentum est quatuor foliorũ sarculo & manibus ab omnibus adulteris herbis mundetur, fiat autem hoc herbosis locis maturius, non herbosis, serius. Mense uero Maio non sunt tangenda frumenta, quia florent octo diebus, deinde flore deposito diebus quadraginta grandescunt usq; ad maturitatis euentum. Item dicit Palladius de ordeo, & de cæteris quæ sunt seminis singularis, mense Iunio in locis maritimis & calidioribus, ac siccis: temperatis uero ac frigidis mense Iulio tritici meßis abscinditur. Quam paratam esse cognoscis, si æqualiter spicarum populus maturato rubore flauescit. Et modus quidem metendi consuetus notus est. Pars uero Galliarum planior hoc compendio utitur ad metendum, & propter hominum labores unus bouis opera spatium totius mensis assumit: fit itaq; uehiculum quod duabus rotis breuibus fertur, huius superficies tabulis minuitur, quæ forinsecus decliues, in summo reddunt spacia largiora ab eius fronte, carpenti bre-

uior

nior est altitudo tabularum, ut ibi denticuli plurimi ac rari ad spica rũ mensuram constituuntur in ordine ad superiorẽ partem de curru: à tergo uero eiusdem uehiculi duo breuißimi canones figantur, ubi bos capite in uehiculum uerso iugo aptatur, & bos mansuetus qui non modo compulsorem excedat, hic ubi uehiculum per meßes ceperit pellere omnis spica in carpentum denticuli comprensa cumulatur: abruptis ac relictis paleis altitudine uel humilitate plerunq; bubulco moderante qui sequitur, & ita per paucos itus & reditus breui temporis spacio tota meßis impletur. hoc campestribus locis uel æqualibus utile est, ubi necessaria palea non habetur. Secta frumenta in mane usq; in tertiam, uel totam diem, cum aër temperatus est ligantur, quia in horis nimiæ siccitatis spicæ uel ligamina frangũtur, deinde ligata portantur ad aream fasciculis numeratis & sub tecto aliquo disponũtur, ita ut aqua fluẽs intrare non poßit, ibiq; congregantur donec fuerit uniuersa meßis expleta. Postea trituratur aut uirgis aut equis, sed uirgarum trituratio melius totum frumentum ex paleis excutit, trituratio uero equorum ex fractione uelocius paleas nutrimento animalium melius præparat, ab omnibus folliculis & seminibus extraneis, euentatione mundantur, & conuenienter exiccata et refrigerata iterum in areis ad horrea seruanda portantur, cuius durabilitati proderit si sæpe inquiratur ne intra se aceruí extraneo inficiantur calore, quod quidem cũ acciderit, per granaria siue horrea moueantur uel euententur, uel qnod melius est ad solem & aërem deferantur, & refrigerata iterum horreis inferantur, generaliter tamen de omnibus granis prætermilium compertum est, quod in stipulis suis diutius quàm discussa seruantur. Frumentum iuxta Philosophos calidum est & humidum temperate, cortex eius calidus & siccus est & mundificatiuus, nutrimentum eius est minimum in aqua calida missus atque colatus, coctus pectora & pulmones uiscosis humoribus pur-

ribus purgat, & si aqua mittetur in lac nutribilior fit cũ uino aqua mixto coquatur, & fit cataplasma de eo mamillis duris, nam lac coagulatum dissoluit. Farina frumenti cum melle mixta faciei pustulas sanat. Mamillis ex coagulatione lactis induratis cum adipe & uino decocta duriciem mollificat, collectiones & apostemata maturat, neruos induratos & indignatos & quasi spasmaticos relaxat. Frumentum cum sale mixtum apostemata maturat & aperit. Tritici recentis & noui frumenti parum crudum phlegmaticũ & inflatiuũ existit, rugitum & dolorẽ lateri cõmouet, assatum magis nutrit, uentositatem minus facit, & stipticum est: in aqua coctum grauissimum est, & inflatiuum, digestioni durum, & rugitum mouet, humores densissimos & uiscosissimos generat: sed cum bene digeritur, multum nutrit, & membra confortat: propterea dari oportet eis qui magnis laboribus exercentur, granum fractum cum lacte coquatur, sanguinem bonum & laudabilem generat, & nutrimentum multum, si tamen sepe sumatur, oppilationem epatis & duriciem splenis & lapidem in uesica & renibus faciunt, maxime si renes calidos naturaliter uel accidentaliter inueniat. Et pasta quidem frumenti quam pluribus utimur modis. Siquidem azima uiscosa est inflatiua & ad digerendum dura, ideoq; inflationes & dolores & oppilationes generat, & nutrimentum durum & grossum & illaudabile generat, quare exercitantibus tantum conuenit. Si uero fuerit fermentata bonum & ludabile generat nutrimentum. Si uero frixa uel sub prunis cocta mala est, quia exterius dura & interius uiscosa & semicocta remanet, ideoq; nec ociosis competit propter uiscositatem & cruditatan intrinsecam, exercitantibus non conuenit propter adustionem extrinsecam. Panis in forma magnus corticem subtiliorem & duriorem habet, propterea eius cortex parum nutrit, & est ad digerendum durus, humiditatem desiccat, unde & uentrem constipat, medullæ uero multum habet, & ipsa medulla est grossa & uiscosa, humida & inflatiua, & phlegma

gma uiscosum generat. Panis parui & subtilioris ignis interiora perforat, medullæ humiditatem desiccat, unde parum nutrit, & tarde digeritur, uentremq; constipat, præcipue si frigidus est, & uno uel duobus diebus à coctione longinquus, qui uero est mensuræ mediæ in forma est mediæ potestatis. Et panis quidem cuius ignis in coctione magnus & fortis fuit, habet exteriora exsiccata & indurata, item interiora non bene cocta, quia cortex uelociter indurata non permittit focum ad interiora penetrare, ideoq; cortex est durus non nutriens, sicut ferè incensa omnia solent. Vnde siccissimũ sanguinem parit, & constipat uentrem. Et mica quidem uiscosa grossa & indigesta, unde crudos & uiscosos generat humores. Si enim antequam coctus sit extrahatur, uiscosusq; sit, erit fortiter digerentibus & exercitantibus tantum necessarius. Et si dimissus fuerit usquequo coctus fuerit, siccus erit & stipticus, & durius digeritur, mediocris ueto focus temperatus est, quia totum penetrat corpus panis æqualiter, & coctus quidem in furno melior est, quia totus æqualiter coquitur: sub testis uero deterior, quia focus in una parte magis operatur, & altera cruda remanet & uiscosa, si ergo sæpe comedatur post multũ temporis inflatiões & dolores lateris generabit. Similiter subcinericius aut super carbões coctus uelociter extrinsecus desiccatus, interius uero grossus remanet et uiscosus, & multum cineris cum eo admiscetur, maxime si ligna sint mollia & cito incendantur, & ideo inflationes & grauitates membrorum & obscuritates facit. Et panis quidem calidus aut recens magis est humidus & nutritiuus, qui post unum aut duos dies accipitur laudabilis est, quia temperatus est interius, et exterius siccissimus, rarus est & leuis causa ablatæ humiditatis, unde humores desiccat, & generat sitim propter desiccationem stomachi, & uentrem constipat. Panis autem temperate fermentum habens & sal & bene confectus & sicut oportet coctus facile in stomacho digeritur, & sanguinem clarissimum in corpore generat, unde commodior

modior est eis qui inquiete sunt & deliciarum delectatione, exercitantibus & laborantibus inconueniens est propter sui subtilitatem & facilitatem dissolutionis ex membris eorum. Panis uero parum fermentatus & sal non habens nec bene coctus uiscositatem creat & grossitudinem, propter hoc aptus est exercitantibus et fortiter digerentibus. Panis uero superfluum fermenti & salis habens minime nutrit, nec confortat, uirtus enim salis humiditatem eius deficcat, fermentum coniunctione rarificat.

De Faba.

FAba quædam grossa, quædam parua est, quædam alba, & quædam nigra est: & quædam facile coquitur, quædam duræ, & alba quædam quæ facile coquitur est melior, & parua saporosior est & magis fertilis quàm grossa, grossa uero pulchrior est, sed minus fertilis. In omni aëre habitabili prouenire dicitur, terram desiderat pinguem & cretosam, & in ea subtilem facit corticem, & facile coquitur, & in mediocriter soluta satis conuenienter nascitur. In sabulo uero & macra non prouenit bene, & quæ ibi nascitur, grossam habet corticem, & dura est ad coquendum, nisi talis ager letamine impinguetur, tũc enim eius malicia emẽdatur, melior tamẽ semper est quæ nascitur in terra pigui et cretosa. Seminatur aũt in stipulis & terra non arata, licet et inarata seri cõgrue possit. Spargitur autem semen in locis calidis aut tẽperatis mense Ianuario aut Februario cũ terra post forte geliciẽdium talis est quod possit arari post sparsum semen, & melius quidem in humida quàm sicca terra seritur. Sed & seri potest mense Martio, maxime in terra ualde pingui, cui multum proderit cum tarde seritur, si madida seritur, sic enim statim germinare & nasci cogetur. Quod si in aqua letaminis duobus uel tribus diebus mollificari sinatur, quæ nascitur ex melioris erit cocturæ, & etiam

talis

talis mollificatio pinguis eidem contra terræ macredinem auxilium exhibebit. Quidam dicunt aqua fabam cum seritur respersam cœ- ctu rã nõ linbere difficilem. Nec est necessariũ ut nascatur ut glebæ in eius seminatione rũpantur. His enim non obstãtibus, licet pluri mũ infra terrã submersa fuerit erũpit pullulans ad superficiem ter ræ. Corbis una & minus iugerũ cõplet, nam late aspergenda est, ut dilatari in stipitibus poßit, luna aũt plena melius seritur faba. Hoc genere leguminis terra non læditur, & maxime si radices dimittet in ea, sed tamen in eo non fecundatur nisi per accidens ager fuerit multum humidus. Nam Columella dicit, agrum frumentis utiliorẽ probari qui anno superiori uacuus fuerit quàm qui calamos fabaceæ meßis eduxit, & uerum dicit duplici ratione, una quia meßis de nutrimento frumenti aliquid assumpsit, altera quia non potuit in æstate sic commode exarari, ut nudus. Faba secundũ Palladium runcanda est cum quatuor digitis eminet super terram, deinde alia uice sarculetur, cum herbæ nocuæ fuerint in ea renatæ, quo quidem non affligitur, sed proficiet & multũ fructum reddit, & flexa quidem prope nodum sicut inegra respõdet mense Maio & Iunio. Faba quadraginta diebus floret, simulq; grandescit idem est in omnibus qui sunt seminis duplicis, ut pisum & cetera legumina. Mense Iunio faba minuente uelletur ante lucem, & antequam luna procedat, & excussa & refrigerata ponatur in horreo, & sic gurgulio nes aut nullo modo aut minus patietur infestos, ut Palladius ait. Varro scribit quod faba & cætera legumina in uasis olearijs cinere oblita perdiu incolumia seruantur.

Fabæ ut dicunt Medici, aut comeduntur uirides, & tunc frigidæ sunt, & humidæ in primo gradu, & humores generant grossos, crudos & inflatiuos, unde uentositates faciunt, & ideo stomacho ualde nociuæ sunt: siccæ uero & maturatæ, perfectæ frigidæ sunt & siccæ in primo gradu, & il-

laudabilem

laudabilem generant sanguinem, & carnem inflant et dilatant, & operantur in ea quod fermentũ in farina, unde in supioribus uẽtris plurimã grossiciem generant & inflatiuam, ex qua fumus in caput ascendens cerebro nocet, & insomnia multa & corrupta inducit. Cum ergo huius naturæ sint fabæ, non eis aliquo decoctionis modo potest auferri, sed minui, experimento autem hoc probatur, quia fabis qaottidie utentes indigestionem & inflationem patiuntur, etiam si sanissimi sunt, mundificatiuæ autem sunt, & ideo ualent ad lẽtigines, & qui cutem sui corporis mundificare uolunt ex farina eorum lauari assuescant. Diuersis coquuntur modis, *quædã enim aqua coquuntur, quædam igne assantur, coctæ in aqua laudabiliores sunt, quoniam aqua eis plurimum aufert uentositatis & grossiciem, maxime si eiecta aqua priori, altera iungatur.* Hæc quoq; decoctio *duobus fit modis, aut cum cortice, aut sine cortice, & coctæ quidem cum cortice duræ sunt & ad digerendum grossæ, inflatiuæ, spißitas enim corticis egreßionem prohibet uentris, & mora eius diuturna in uentre uẽtositatem & inflationem generat.* Coctæ *uero sine cortice minus sunt inflatiuæ, & cito digeruntur, & si ius fiat ex eis calefactiuis rebus appositis, ut pipere, zingibere, uel oleo, perfecta est medicina ad coitus operationem.* Commesta *autem cum menta origano, cimino & similibus eius uentositatem & inflationem minuunt.* Assatæ *minus uentositatis & inflationis habent, sed ad digerendum durißimæ sunt, ueruntamen si aqua infundatur post assationem, & cum cimino & menta & origano comedantur duriciem amittunt.* Fabæ *confractæ bobus in cibum quotidie abundanter exhibitæ cito eos impinguant, & hoc modo boues magni & senes à peritis uacarijs impinguantur in diebus quindecim & renouatur caro eorum.* Auicenna *dicit: quod fabarum rectificatio est prolongatio infusionis earum, & bonitas decoctionis, & comedere eas cum pipere & sale & similibus & cum oleo, ac meliores omnium sunt grossæ albæ, non perforatæ à gurgulionibus.* Et ex

proprietatibus

proprietatibus earū est quod abscindunt oua gallinarū cū nutriuntur ex eis, et quod faciunt uidere somnia cū alienatione perturbata, et quod faciunt accidere pruritū proprie recentes. Item emplastrum ex corticibus earū super femur infantis, ortū prohibet pilorum, & similiter quando sæpe iteratur super locum rasum. Et fabæ abstergunt morfeam in facie, et præcipue cum cortice. & lentigines, & faciunt colorem bonum, & earum emplastrum est bonū apostemati, & mamillæ, & castitati lactis in ea & quæ ex eis cocta sunt, cū aceto & aqua conferunt solutioni antiquæ, & propriæ cū fuerint cum corticibus suis, & conferunt dissenteriæ. Plinius dicit, quod faba cocta & colatura eius potata pulmonē mūdificat, apostemata mammillarum curat, cū rosis mixta dolorē & liuorem & lippitudinē oculorū curat, masticata & temporibus apposita, humores ad oculos fluentes cōpescit. Item scissa & super uenam incisam posita, sanguinē restringit, lac effluens de māmilis sistit, & fluere non permittit, podagricis & arteticis cum adipe eius decocta subuenit, si super doloris locū emplastretur: tumores & inflationes apostematum repercutit si in principio decocta in aceto tumori apponatur. Itē dicit, quod quādo faba ē in flore aquas maxime concupiscit, cum uero efflorūit, diligit siccitatem. Itē dicit, quod in aqua marina uel salsa uix coquitur, dicit etiā quod ī insulis maris Oceani nascitur faba spinosa per se, quæ coqui non potest. Itē in Aegypto nascitur faba spinosa, longa decē cubitorum, quam crocodili fugiunt, timentes ne oculi eorum spinis eius lædantur.

De Farre.

Far est simile speltæ, sed est grossior in herba et grano seritur tempore tritici & speltæ, & corbis una iugerum cōplet, mundatur & metitur ut triticū. Far temperatæ complexionis est & est bonus cibus sanis & ægris, satis enim nutrit & & confortat, & bonum generat nutrimentū, & potius est stipticū quàm laxatiuum.

De Faseolis.

FAseoli noti sunt, et eorum quidam sunt rubei, quidam albi, terrã & aërem talem desiderant qualem panicum & miliũ. & inter ipsa et cicera cõmode seminantur, serũtur etiã in hortis inter cepas & caules, sed minus soluta terra prouen ũt & eisdem tẽporibus seminantur. & quãto magis terra pinguis fuerit, tãto rarius seminẽtur, herbis sæpe mũdetur. Colligũtur aũt successiue ipsorũ aliqua quotiens albed ne sua maturitatem fatentur, & super linteamina ad solem siccantur: rubei calidi sunt & humidi in medio secundi gradus, albi uero parum minus calidi sunt, sed magis humidi testatur hoc, quia grana eorum ut cætera siccari non possunt, & si desiccantur diu seruari non possunt. Humores generant grossos, & inflationem, uentositatem fumumq; plurimum caput implentẽ, & somnia pessima ac terribilia faciũt & corrupta. Auicenna propterea dicit, quod generant humorẽ grossum, sed si napis prohibet nocumentum & somnia pessima eorũ, & similiter acetum cum sale pipere & origano.

De Git.

GIt est semẽ nigrũ, & quasi triangulum, cuius herba nascitur in frumentis & speltis & siligine, & uulgariter dicitur gittironus & facit flores rubeos admodũ cãpanellarum est autem calidum & siccum in secundo gradu, uirtutem habet dissoluendi, consumendi, contra oppilationẽ splenis & renũ & iliacam passionem & dolorem stomachi, & uentositatem ualet puluis eius in cibis. Contra lumbricos detur puluis eius cũ melle, & fiat etiam emplastrum ex puluere eius & succo absinthij circa umbilicum.

De Lolio.

LOlium siue zizania nascitur inter triticum siccis corruptisq; temporibus uim acutam habet & uenenosam. Oppilitat mentem perturbat & inebriat. Cum uino cocta & stercore asinino & semine lini cataplasmate apostemata dissoluit

soluit, & scrofulas. Cocta cum radicis cortice & uulneribus iam putrefactis apposita sanat & mundificat. Item est adustiua tritici, quia trahit nutrimentum eius sicut papauer est zizania auenæ, & caulis uitis, quia adurit eam.

De Lenticula.

LEnticula nota est, uult habere locum tenuem & resolutũ uel etiam pinguem, sed siccum maxime quia luxuria & humore corrumpitur usq; ad lunã duodecimam: mense februario seritur: quartarium corbis in satione iugeri sufficiet Cum aũt lẽs ualde cito pullulet, & incrementũ accipiat, oportet quod si ager fimãdus est, priusquã seratur, cũ fimo arido misceatur, et cũ illo uel quatuor uel quinq; diebus steterit, tũc spergatur in agrũ. Palladius hoc præcipit fieri debere, ut cito nascatur et crescat. frigida est in primo gradu, sicca in tertio, nutrimentũ eius est grossũ, & ad digerendũ durum, melancholicũ sanguinẽ generat: et si cũ corticibus comedatur cerebrũ fumo grosso implet. & melãcholico, unde causa est doloris & fallacium formidolosorumq; somniorum, uentositatẽ & inflationem & constipationẽ faciunt, propterea cæteris granis stomacho nociuior est & pulmoni et diafragmati & pelliculis cerebri cæterisq; neruis pellicularũ, & præcipue oculorum, quoniã humiditatem eorũ exiccat & exasperat, sanis oculis hoc efficit quã to magis infirmis: est igitur cõplexioni siccæ noxia, sed eis qui sunt humidæ cõplexionis aliquando prosunt, si sine cortice coquantur. Item Hydropicis ualent, cum cortice uero nocent nimis, propter uentositatem & inflationem quam faciunt, grandis & noua melior est et concoctu facilior ad cibum & medicinam, quàm parua, uetus & dura, si cineri misceatur melius seruabitur.

De Lupinis.

LVpini aut terras aut uineas impĩguandi, aut seminis colligendi causa seruntur. qui prima causa in uineis uel agris spargũtur mense augusto uel collectis uuis serendi sunt, cooperiendi ligonibus uel aratro, deinde mense aprili uel maio, cũ

ad debitum augmentum peruenerint euertendi, sic etiam uineas & agros letamis more impinguant & fœcundant & in agris tunc ferātur milium & panicum & tempore iuuāte frumentū. & uineis quidem magis letamen conferunt, quod eis non bene competere dicitur, quia consueuit uini uiciare saporem. Seruntur etiam optime post collectas messes in stipulis bis aratis: uel circa principium augusti, deinde mense octobri iuxta terram ligonibus inciduntur, & per sulcos ponūtur, super quos seminato frumento uomere terra uoluitur, et sic de uno grano optimū efficitur, ubi etiā anno sequēti iterum frumentum seri poterit uel siligo. Possunt etiam seri eodē tempore inter panicum in secunda eius sarculatione qui collecto panico manebunt, ut agrum impinguent frumentarium secundum modum prædictum. Duæ corbe uel plures in iugero ponuntur. qui uero seminis colligendi causa seruntur mēse octobri & nouēbri debent seri, & corbis una iugerum complet. limoso agro lupinus non nascitur, cretam formidat, et exilē terram ac rubricam diligit. lupini sarculandi nō sunt & sarculati extinguuntur, quia unā tantū radicem habēt. nec hoc quidē desiderat, quia herbas præter auxiliū cultoris affligunt, mense iunio & iulio colligitur. & statī si placuerit fertur ex area, sed est ab humore lōge ponendus ī horreis. sic enim diutissime custoditur. maxime si granaria eius afflauerit fumus assiduus. Lupini calidi & sicci sunt in secundo gradu, & eorum alius est amarus qui ex natura sua talis, est & hic medicinæ cōpetit, alius dulcis & insipidus, qui ex multa mora in aqua dulcoratus est & insipidus factus. farina lupinorum cū melle ualet contra lumbricos ad idem ualet panis factus ex farina eius cum melle & absinthio positus super stomachum, & melius si addatur modicum aloēs, eadē farina apostemata maturat & rumpit. Lupinus, ut ait Auicenna, subtiliat capillos, & abstergit panos & morpheam & faciem, & tunc maxime quādo decoquitur cū aqua pluuiali donec dissol natur. Quidā dicunt quod farina lupinorum capillos natos adurit, & exurgere

& exurgere alios non permittit. In aqua dulces facti lupini nutrimentum grossum pariunt & ad dirigendum durum, ideoq; humores generãt uiscosos.

De Lino.

L*Inum desiderat aërem temperatum. & terram solutam & pinguem, & quanto pinguior fuerit tanto ipsius stuppa erit grossior, quanto uero macrior, tãto eius stuppa subtilior erit. Sed ex eo parum & breue in tali terra nascetur. Huius autem seminatione terram satis macrari et lædi creditur, ideoq; auxilio letaminis eget, si tale semen recipere assuescit* Eius terra ante hyemem debet arari *ut glebæ propter gelu sequẽtis hyemis ĩ puluerẽ reducãtur, deinde post hyemẽ cũ primũ poterit secũda uice arabitur, deinde aspergatur & iterũ aratur quinq; uel sex uicibus in tantum ut in puluerem redigatur: ita tamen quod prima uice profundius aretur, secunda minus profunde. & sic semper profundatio usq; ad uicem ultimam minuatur, deinde à medio aprilis usq; ad finem eius, ipsius est optima satioq; in summo terræ fit minus uno palmo, terra super semẽ a ratro reuoluta, in cuius satione secundũ morẽ* Alexandriæ *ibi linũ optime procuratur, potest unus bos unũ ducere aratrũ, et duo simul iuncti possunt ducere duo, ut unum aratrum per unũ brachium uel parum plus quodam fune sequatur ad primũ, quorũ unum quodq; habeat unum bubulcum, qui aratrum teneat & conducet. Tres corbes huius seminis uel parũ plus sufficiũt iugero cui multũ prodcerit si talis ager expexetur postquam fuerit seminatus, quod si tẽpus fuerit magnæ siccitatis ei ualde proderit si poterit irrigari. Potest etiam seri ante hyemem in locis calidisi, n quibus linum natum frigore non læditur, & tunc melius prouenit in terra medio criter cretosa quã nimis soluta, nec est necesse quod sit piguis, & quod ultra duas uices aretur, dũmodo terra pulueri setur, & cum fuerit seminatum melius est quod cum expexe solummodo de quibusdam spinis facto semen operiatur, melius etiam est quod homo unus cum*

fune trahat ex pexem quam boues, propter nocumentũ & hoc est cuilibet homini facile. Hæc herba bis mundanda est quæ maxime suffocatur, ideoq; extirpandum est antequam circa linum inuoluatur, licet per ipsum ambulando lædatur cum magnum est, & ideo mũdatur & debet ante se manibus aperire, & ire per eum optime eleuatis pannis. Sed cum prima uice mundatur, quia tunc parũ est & conculcatum releuatur non læditur ambulando per eum. Colligitur cum maturo colore flauescit, & eodem die ne rore tangatur sub tecto ponatur in fascibus deinde malleolis lignis excutiuntur semina, & ipsum linum ad maturandum in aqua ponitur, in qua quatuor uel quinq; diebus si putrida sit stetisse sufficiat, si autem aqua nõ sit corrupta, usq; ad septẽ dies stare in eadẽ oportet ut putrificat caro herbalis, & cortex ex quo fit stuppa remanet incorrupta. Vel potest optime macrari hoc modo, ut Mediolanenses obseruant, cum maturum est colligitur sine aliquibus herbis admixtis, & in paruis fasciculis ligatur cum herbis uel siligine aut uitijs, uel in campo siccatur, & quantum potest defensetur à pluuijs, præcipue dum est siccum, postea defertur ad domum & sub tecto ponitur, & seruatur usq; ad mensem augusti donec completa triturationis necessitas, tũc ad aquam portatur, & in ea ponatur, ac sæpe cũ perticis submergatur uel ponderatur quibusdam lignis & optime balneetur, & in ea dimittatur per mediam diem tantum & sic bene balneatum reducatur ad domum, & totum ponatur in cumulo iuxta murum sub tecto & paleis operiatur et sic quatuor dimittatur diebus, in quibus calefiat uel macerabitur, & tunc cum infrigdatum fuerit uel tenerum ac leue effectum, uel semina in ea remanẽtia incipiunt germinare, uel stuppa eius à carne remota per se nõ torquetur, cõpleta erit maturatio, et tũc unusquisq; fasciculus diuidatur in tres uel in quatuor manipulos magnos et cũ ipso ligno ligẽtur, et in area optie exicẽtur, et reponatur, postea poterit quolibet tẽpore parari ut moris est. Erit aũt signum temperatæ maturationis, quando maceratur in

aqua cum tactu mollescit adeò quod omnē rigiditatem amiserit,cō gnoscitur etiamsi ex eo aliquid extrahatur de aqua & siccatū probetur,sic caro herbalis à stuppa facile separatur. Veruntamen si minus quam expedit maceretur erit stuppa fortior & albior,sed non perfecte separabitur caro herbalis,& erit durior ad filandū. Deinde optime leuetur & in aqua excutitur,& ad solem siccatur, cum autem siccatum fuerit concutitur malleolis ligneis ut eius caro rumpatur,& deinde ad solem calidum ponatur.& cum fuerit calefactum in pannis calidis in domo simul ponitur,& cum per aliquas horas sic steterit,gramolatur,hoc enim modo mundatur optime,nec stupa rūpitur gramando,quod fieret si statim gramarētur cū eleuarētur de sole. Quod si tempus fuerit humidū cū multis pānis madefactis ad ignē præparatur gramē,deinde spatulis eius mūdifi catio completur,deinc pectinatur & filatur. Virtus seminis lini secundum medicos proxima est uirtuti seminis fœnigræci. Calidum est in primo gradu, mensuratum in humiditate & siccitate,si sumatur cum melle & pipere mouet coitum.

De Ordeo.

ORdeū tollerat omnem aërē,& desiderat terrā pinguem ut optime proficiat,& in mediocri etiam prouenit,& patenti magis quàm umbroso loco lætatur. His temporibus & eodem modo,ut triticum seritur,& septem diebus sub terra moratur,& cum egreditur,ut ait Varro: Legumina uero quinq; diebus præterquam faba,seri etiam ab Alberto dicitur in principio ueris & utrunq; fieri posset,sed huius sationis messis tardius ad maturitatem peruenit. Ordeum tamen margolum quod Bononiæ margola uocatur,seritur toto mense martio et in principio aprilis,et mense in . o est maturum Item inuenitur ordeum quod in trituratione munda tur ut frumentū:& istud eodem tempore seritur quo frumentum,in sem.nando corbis una iugerū perficit, colitur & mundatur ut fru

mentum

frumentum,& maturatur modicũ ante ipsũ,ideoq; eius messis primo recipitur,quæ consumenda est antequam grana refractis spicis lapsa decurrant, quia illis uelut triticum folliculis uestiuntur,eius culmos quos pinguiores dicimus in agris aliquam diu iacere sinamus,quia hoc modo grandescit & trituratur ,ut triticum. Ordeũ secundum Auicennam frigidum est & siccum in primo gradu,uirtutem habet mundificatiuam , & excolatiuam, plus tamen faba desiccat,& proptera ab inflatione liberat.Ordeum & triticum nutribiliora & laudabiliora sunt cæteris granis,sed ordeum citius digeritur,& ideo de membris citius dissoluitur:frumentum uero tardius digeritur & tardius à membris dissoluitur.Galenus de ordeo & faba secundũ medicinam, dicit,ordeum & faba quoniam temperamẽto uicina sunt,in multis secundũ medicinã locum habent,sicut cera & oleum in cataplasmatibus,fit de ordeo confectio utilis,elixatur ordeum prius aqua,postea assatur,deinde farina facta cũ Sacharo conficitur,hoc in æstiuo tempore ad stomachi & epatis refrigerium ualet , ad sitim etiam ualet cum aqua temperatum , siue grossũ,ut cum cochleari edatur , siue liquidum,ut bibatur. Ex eo ptisana conficitur hoc modo, ut cortex auferri possit mensura ordei sumatur una , aquæ nouem & tam diu coquatur,donec redigatur ad unam & colatũ potui detur. hoc ualet ad sanitatẽ custodiendam,corpusq; humectat.si corpus refrigerari plus appetat,parum acceti misceatur,uel addatur semen papaueris albi.Ptisana sanis crebro usu clarissimum & perfectissimum saguinem generat,nec minus quàm panis nutrit, quæ sanis danda est,in infirmis uero diuersis modis prout cuiusq; expedit infirmitati.Si enim uelis sitim & epatis calorem extinguere,bibe supra dicto modo.Si excolatiuum & mundificatiuũ ptisanum habere uolueris cum cortice coque.Si laxatiuum et refrigeratiuum cocto in mane suppone mel uiolaceũ.Si propter epatis oppilationẽ illud uelis accipere,cum eo coque simul radices apij & fœniculi,et accipe

illud

illud cum oxiſiccaria. Alij autem dicũt, quod ptiſana ſit hoc modo: Ordeum mundatum decoquatur multum bene in aqua, & colatur per pannum. Farina ſic fit, ordeum bene mundatum in mola ponitur & teritur, mola tamen aliquantulum ſubleuata ut groſſam operetur farinam, farina talis cocta in aqua diu, eſt optimus cibus febricitantibus, & præcipue laborantibus in apoſtemate ſpiritualium. Auicenna dicit, quod habet proprietates dictas de ſiligine. Item ſi fiat linimentum ex eo cum aceto forti, & ponitur emplaſtri more ſuper ſcabiem ulceratam, ſanat eam. Item fit ex eo emplaſtrum cum citonijs & aceto ſuper podagram, & prohibet fluxum ſuperfluitatum ad iuncturas, & aqua eius confert egritudinibus pectoris, et quãdo bibitur cum ſemine fœniculi facit abundare lac, & aqua eius eſt infrigidatiua & humectiua febrium, in calidis quidem puta, in frigidis cum appio et fœniculo.

De Milica.

Milica eſt notiſſima, eius quidem duplex eſt differentia. Eſt enim quædam rubea, quædam alba. Item inuenitur tertia ſpecies quæ eſt albior milio, & iterum quædam in herba multum excreſcit, quædam parum, & rurſus quædam diu moratur in agris, ut longa, quædam in paucis maturatur diebus, ut milium, & hæc eſt quæ in herba parum creſcit, ut milium. Terram deſyderat ualde pinguem, & cretoſam magis quàm ſolutam, & eam ualde macrat propter multum nutrimentum quod quærit, & locis quaſi paludoſis lætatur, ibiq; optime prouenit cum primo reducuntur ad cultum. Nam nimia pinguedine talis loci frumentũ & faba periret in eo, niſi primo per ſationem milici ſuperflua pinguedo conſummeretur. Seritur in paſtinata terra & in ſolida, poteſt etiam ſeri per ſulcos ſabarum, & ubicunq; raræ natæ fuerint in ſecunda ſarculatione, ipſarũq; ſabis eradicatis, erit denuo ſarculãda. In tẽperato aëre circa finẽ Martij & initiũ menſis Aprilis, et parum ſeminis, ſcilicet octaua corbis, ſufficit ad complendum iuge-

rum in calido uero maturius & in frigido serius est serenda, sed ea quæ parua est toto temperato tempore quo milium seritur sub terra potest seri, quia tantundem moratur in agris, circa 15. uel 20. diebus semē eius sub terra moratur antequam nascatur, & natum, licet sit parua milica, tamē runcatur circa finem Aprilis & initium mensis Maij, & tunc ipsa herba ablaqueatur, ut melius germinet, & pullulet à radice, deinde mense Iunij sarritur siue runcatur secunda uice, & tunc circa ipsius herbam terra cumuletur, ut à casu melius defendatur. Et solo mēse Augusto uel Septembri colligitur, eis iuxta terram incisis, & postea prope panocas si melogaria habere uolueris, si uero eis nō eges perticis flectitur, & panocæ inciduntur, & in fasciculis ligantur, melogarijs super radices in campo relictis. Et in iugero mediocris milicæ circa sedecim corbes prouenient. Siccanda est quantū potest, postquam equabus fuerit tritura uel uirgis facta. Et in loco reponēda uentoso quantum potest aperto nec nimium adunata calefiat, & corrumpatur. Melegaria competunt ad claudenda tuguria, & uias in tempore luti sternendas, & competunt igni & clibanis faciendis, cum fuerint exiccata, & plantis salicum inuoluendis, ne excorientur à bestijs, & ne sole urantur æstiuo. Semen milicæ bonus cibus est porcis & bobus & equis dari potest, & homines eo tempore necessitatis utuntur, & cum alijs granis in pane & præcipue rusticis, qui continuis laboribus exercentur, & est frigidum & siccum, & generat melancholicum sanguinē. Item inflatiuum est, propter suum pondus facit descendere cibum, quem in uentre inuenerit.

De Milio.

MIlium notum est, cuius duplex est differentia, quoddam scilicet, quod circa tres menses moratur in agro, & aliud quod maturitatem recipit in 60 diebus, postquam fuerit seminatum. Terram desiderat ualde aratam, solutam & pinguem. Nam in sabulo & arena prouenit, dūmodo solo irriguo & humido cœlo

cœlo feratur. Nam siccũ & argillosum formidat agrum, & terra in qua feritur pinguedinem ualde consumit. Seri etiam potest per sulcos fabarum, & inter ipsas ubi raræ fuerint inferatur, in secunda sarculatione. Si terra fuerit soluta uel media uel cretosa, quod, euulsis fabis, sarculandũ erit mense Aprili, Maio, & Iunio seri potest. Palladius uero dicit, & cum eo concordat experientia rusticorum, quod seratur milium mense Martio, & erit maturum in mense Iunio, ex quo probabiliter sequitur, quod si terra sit bene pinguis poterit in eadem æstate iterum seminari. Corbis octaua pars sufficit in iugero, herbis propterea liberatur assidue, maturum est cum totum albescit, ab auiculis non multo labore defenditur. Cum siccatum est in fasciculis ligatum erigatur ad solem, ibiq; per duos aut tres dies moretur, deinde portetur ad aream, & statim trituretur, ne si in magnum portetur aceruum calefiat & corrũpatur, nõ bene siccatũ statim calefit & corrumpitur, optime uero siccatum, eo triturato, siccetur optime antequam portetur ad horreũ, optime uero siccum longissimo tempore seruatur, & quidã colligunt solũ spicas, sicut in panico seruatur. Milium secundũ Isaac frigidum est in primo gradu, siccũ in secundo gradu, testatur hoc leuitas & cõcauitas eius & uiscositas, & uentositatis abundantia. Minus nutrit cæteris granis, ex quibus fit panis, gratia tamẽ siccitatis cõfortatiuũ est stomachi, & aliorũ membrorũ corporis, diureticũ est, & idem assatur ad ignẽ, & ad corrosionẽ doloreq; uentris calidum superponitur. Causa eius siccitatis & parui nutrimenti, nõ est accipiendũ ab his, qui carnes suas augmẽtari & impinguari desiderãt, nec ab eis q in corporibus laudabilẽ sanguinẽ generari uolũt, sed tamẽ à quibus refrigeratio aut cõfortatio, et humorũ superfluorũ desiccatio appetitur.

De Panico.

Panicũ desiderat eandẽ terrã et aërem quẽ miliũ, & eisdẽ seritur mensibus, & eodẽ modo, & tantundẽ seminis requiritur in iugero, et eodẽ modo herbis sæpe mũdatur, quod etiã inter

fabas & faseolis & in uineis cõgrue fieri potest, secundũ doctrinã de milio traditã. Et etiã quoddã pãnici genus, quod in paruo tẽpore recipit cõplementũ, & istud cõgrue seminatur post messes cõpletas in stipulis bis uel ter aratis & glebis confractis, in quibus optime prouenit, nisi tempus fuerit eximie siccitatis. Panicum secundum Isaac, in forma & natura simile est milio, minus tamen nutrit, uentrem tamen magis constipat. Accipitur diuersis modis, & per eorum diuersitates actionem suam mutat, quocunq; tamen modo accipiatur, melius est milio. Coquitur aũt sæpe aut cum pinguedine, cũ oleo, sæpe aut cum lacte caprino uel amygdalarũ, et coctũ quidẽ cũ oleo aut cum pinguedine laudabilius est, quoniam siccitatẽ suam amittit, & saporositatẽ bonumq; nutrimentũ acquirit, & cõstipationem perdit, cum lacte uero coctum laudabilius, eo quod cum aqua sola coquitur. Sed coctionis cum aqua duo sunt modi, coquitur enim ut integrum, aut mola fractum, integrum ablato cortice coquitur, ut in una pannici mensura quindecim aquæ ponantur. Item coctum grossum est, & ad digerendum durum, sed non est uentris constipatiuum, quia propter suum pondus ad inferiora descendit. Mola tritum coquitur, ita ut farinæ mundatæ decies tantum aquæ ponatur, postquam bis uel ter bullierit digitis fricetur & coletur et colamentũ susceptũ donec durescat excoquitur, sicq; cõmedi utile esset, cæteris subtilius, digeriturq; facilius, magis uero stipticũ est.

De Riso.

Risum & Ropellia sunt alba & grossa, & seminantur mense septembris et octobris et ianuario et februario, ut puto melius in terra facili & soluta, loco tepido, & aura humida. Duæ partes corbis in iugero sperguntur, & colligi debet siliquis exiccatis & granis fortiter induratis, luna decrescente, postquam multum processerit in defectu. Frigidum est in primo gradu, & temperatum inter humiditatem & siccitatem. Cortex eius stipticus est, cortice ergo mũdatum laudabiles generat chimos,

i. nec

nec inflationem aut uentositatem facit, sicut faba, & ad usum eden di bonum est in æstate in calida regione.

De Spelta.

Pelta nota est, eius quidem diuersitates sunt, quia quædam est grauior, & hæc melior, quædam uero leuior, et hæc deterior est. Aërem desiderat qualem frumentū, & terram, sed melius defenditur à macra quàm frumentum, & in creta & in patenti campo optime prouenit. Et his temporibus seritur quibus frumentum, & eodem modo: sed duæ corbes in iugerū feruntur, cum ex frumento corbis una sufficiat. Colitur & mundatur sicut frumentum, metitur autem immediate post frumentum, cum post ipsum modicum maturetur, & eodem modo trituratur, uerū separata paleis, pluries uirgis semē eius percutitur, ut ab aristis mundetur. Tēperatæ qualitatis est, et equis, bobus, & similibus præbet optimum nutrimentum, sed & homines uti ea cōmode pos sunt, quia eius panis temperatus est & ualde leuis, & ideo si tres partes speltæ cum quarta parte misceatur fabarum. Ex superflua grauitate fabarum & multa leuitate speltæ fit panis satis pulcher & bonus, & familijs conueniens, si in eius artificio diligentia obseruetur, quæ supradicta est in pane frumenti.

De Siligine.

Iligo nota est, & eius quidem non sunt diuersitates, aërē communem cum frumento desiderat, & frigidiorem tolerat, ut alpes, quia citius maturatur, in nemoribus enim alpium mundantur mense Iunio & Maio omnes ramusculi arborū, deinde cum siccati fuerint incidantur mense Augusto, & uertantur in cinerem, & in eis seminatur siligo, quæ optime prouenit an no illo, deinde usq; ad septem quiescit annos, & eadē satio denuo iteratur, sed ubi non sunt nemora herba, cum suis radicibus & modico terræ inciditur, & exiccata comburitur, in cuius cinere et pul uere siligo postea præfato tempore seminatur, & circa octo annos

quiescit, & idem opus postea iteratur. Terram desiderat solutam & sabulosam, & in pingui & patenti campo mollior prouenit. Et his temporibus quibus frumentum seritur conuenientius tamen antequam uel post. Vna quidem corbis sufficit in iugero. Colitur et mundatur sicut frumentum, octo diebus, floret circa finem Aprilis & initium Maij locis temperatis, quo tempore tangi à cultore non debet, & quadraginta diebus deposito flore grandescit usq; ad maturitatis euentum. Maturatur & metitur antequam frumentum, et trituratur, ut ipsum frumentum. Eius quidem substantia est tenax et uiscosa ualde, et ideo conuenienter miscetur cum millica, milio, faba, & similibus ad panem, quem pro laboratoribus & familijs faciemus, quia coniungit & conglutinat pastas eorum, quæ per se cocto pane retinere non possunt, sed franguntur & teruntur, siligine uero sola in pane uel nunquam utimur. Auicenna dicit, quod est de natura ordei, scilicet frigida & sicca in primo gradu, eius nutrimentum est minus nutrimento tritici, & eius aqua frãgit acuitatem humorum, & similiter farina eius super pannos ponitur, & epithima eius calidum accipitur, & fit ex ea decoctio sicut sorbitiones, cum pice emplastrum super apostemata dura, & cum solo furfure super apostemata calida.

De Vicia.

Icia dupliciter utimur, aut seminis colligendi, aut pabuli secandi causa, est enim optimus cibus equis & bobus herba eius & semen eius, serenda est mense Ianuario et Februario non in aurora, quando ros est, sed quando sol absorbuerit rorem, quoniam compertum est uiciam rorem sustinere nõ posse, sed euanescere uirtutem ipsius. Habet hoc uicia proprium, quia uiridis messa si cum eo & quod in terra remanet ager statim aretur letaminis more terram impinguet, si autem exaruerint radices eius antequam terra aretur, succum aufert ab agro.

Tertij libri finis.

CRESCENTII

LIBER QVARTVS DE VITIBVS ET uineis & cultu earum, ac natura & utilitate fructus ipsarum.

Vperius in libro secundo multa de natura & cultu uitis dicta intelliguntur, cum de natura plantarum & rebus communibus cultui cuiuslibet generis agrorum generali sermone diceretur. Nunc uero in hoc quarto libro de natura & cultu uitis & uinearum, & omni utilitate fructus earum specialiter est agendum.

De Vite, quid ipsa sit, & uirtute foliorum eius, & lachrima eius.

Itis apud nos nota est, sed in frigidißimis regionibus, in quibus uiuere non potest ignota, ideoq; dicamus quod est quædam humilis arbustula, multum tortuosa, nodosa & scabiosa, latißimos habens poros, & magnam medullam, & frondes latas & intercisas, quæ sine putatione & palorũ aut arborum aux l o diu uiuere & commode stare non potest, & eius quidã fructus est uua, ex cuius succo fit uinum preciosißimus liquorum. Folia uitis sunt multũ medicinalia. Nã uulnera mũdant & sanant, in aqua decocta, calorem febrilem refrigerant, æstuationem & tumorem stomachi cataplasmata mire sedant, pregnantẽ adiuuant, somnum prouocant, & cerebrum confortant. Eius lachrima potata sæpe calculos frangit, ut dicit Dias. uisum acuit, lippitudinem oculorum tollit, morsibus uenenosis succurrit, & uent[illegible]m sistit, cinis eius ualet ad prædicta cum succo rutæ uel nuce & oleo admixtus. Plinius autem dicitur, quod folia uitis dolorem capitis amputant, inflationem sedant, & cum farina ordei calidam arteticam curant, dissentericos

tericos ualde iuuant, si eorum succum bibant patientes. Cortex uitis & folia arida uulnerum sanguinem sedant, ipsumq; uulnus conglutināt & sanant. Cinis corticis per se pilos ablatos restaurat & multiplicat.

De uinearum diuersitate, Cap. II.

Vinearum genera diuersa sunt, secundum uarias & diuersas consuetudines regionum. Nam quædam cum auxilio palearum & perticarum in ordine fiunt, & hoc duobus modis, uno quidem modo, ut cuilibet palo sit uitis, & sic fiunt in pluribus partibus Lombardiæ & Romaniolæ, & hoc quidem modo in exili terra tribus plantentur pedibus distantes, quaq; uersum in pingui uero quatuor, in mediocri tribus & semis. Alio uero modo, ut una uitis super multos palos & perticas extendatur, & sic fiunt in pluribus partibus Italiæ. Et hoc quidem modo plantantur distantes, considerata pinguedine & exilitate terræ, adeo ut spacium uniuersum possint congrue opperire, & hæc quidem tantum ligonibus coluntur, nisi fuerint alte & plurimum distantes. Rursus quædam fiunt ut arbustulæ, more prouinciali, quas sine pali auxilio stare constat, & hæc quidē aut fiunt per certas acies, adeò ab inuicē distantes, quod arari possint, & diuersis seminibus seri, aut æque distātes undiq;, quod arari non possunt, & hoc quidem modo tribus distant pedibus, aut minus uel amplius, secundū quod fuerit lætum aut exile solum in quo plantantur. Quædam etiam fiunt in aciebus cum palis & perticis, aut in forma pergulariorum paruorum, quæ à parte stipitis sint depressa, & ab opposito eleuata, & hic modus à quibusdam Mutinæ & in alijs locis pluribus, & maxime in hortorū spacijs obseruatur. Quædam uineæ fiunt cum arbustulis ad hoc formatis per agros, plus uel minus æque distantibus secundum quod magis & minus de uino uel de tritico paterfamilias optauerit. Mediocris tamen modus distantiæ sedecim uel uiginti

ginti pedum habetur, & iste modus maxime apud Mediolanum & in illis partibus obseruatur. Quædam plantantur in ripis fossatorum cum fiunt aut per agros iuxta magnas arbores, ut eas quæ sunt in agris aut ripis opperiant & fructificent, & hic modus plurimum obseruatur in partibus Italiæ. & iterum supra dictis uineis quæ in ordinibus fiunt, quibusdam ponuntur pali & perticæ, quibusdam uero pali aut frascones loco ipsorum solummodo, & sarmenta in quatuor uel in duas tantum uelut perticæ extenduntur & ligantur, & hic modus apud Terdonam & Cremonam & Pistoriū præcipue obseruatur, & quædam sine adminiculis iacere sinuntur in terra, quod pro sola indigentia uel necessitate prouinciæ faciendum est, & hoc maxime potest in montibus ualde aridis tollerari, ubi uuæ non putrescunt in terra iacentes, sed à sole nimio feruente seruantur.

De diuersitate generum uitis, Cap. III.

Diuersitates generum uitis multæ sunt. Nam quædam ualde timent nebulas & pruinas, quædam parum, & quædam timent siccitatem & uentos, & quædam facile tollerant, & quædam ualde fœcundæ sunt, quædam parum, et quædam uites sunt quarum fructus cito maturatur, quædam tarde, & quædam uehementer fructum suum in flore perdunt, & quædam non. Et quædam melumine fructu priuantur, quædam fructum suum ab eo defendunt, & quædam facile uentis rumpuntur, quædam adeò tenaces existunt, ut ab eis facile non lædantur. Et quædam timent pluuias, & quædam nimiam siccitatem, & quædam sunt spissos nodos habentes, quædam earum gemmas per longam internodiam distulerunt, & quædam sunt grossos & longos facientes palmites, quædam paruos. Et quædam magnam medullam faciunt, & quædam paruam. Et quædam frondes ualde faciunt intercisas,

quædam parum. Et quædam rotundas & continuas. Et quædam faciunt uuas albas, quædam rubeas, quædam nigras, & quædam faciunt botriones multos & paruos, quædam paucos & magnos, & faciunt grana callosa, quædam mollia, & quædam durum corticem granorũ, quædam subtilem & tenerum, & quædam faciũt grana ualde pulchra & lucida, quædam obscura, & quædam dulcia, quædam acria. Et quædam faciunt uua seruabilia, quædam corruptibilia, quas omnes diuersitates facile uidere potest uir industrius et expertus.

De diuersis speciebus uitium, Cap. IIII.

Species uitis ualde multiplices inueniuntur, & ipsarum multæ diuersis nominibus in diuersis prouincijs & ciuitatibus appellantur. Sed quoniam ex eis quædam sunt meliores, & quædam minus bonæ. Primo meliores & earum bonas conditiones aperte scribam, & earum ponam nomina, deinde breuiter dicam de alijs minus bonis, ut habita utrarumq; noticia, sciant uolentes plantare uel inserere uineas eligere meliores, dico itaq; in primis, quod est quædam species uuæ quæ uocatur sclaua, quæ satis tarde pullulat, & est alba uua quasi rotundum habẽs granum, & faciens mediocriter magnos & spissos botriones, & folium mediocr.ter intercisum, & in quolibet sarmento etiam in uetcr: nato duos uel tres uel quatuor & quinque quandoq; botros producit, & tanta est duricies ligni eius, quod sarmenta non flectuntur inferius, propter uuarum pondus: unde ultra modum ramulos implet, & uua eius est ualde uinosa & lucida, & cito maturitatem recipit. Et uinum eius est ualde subtile & translucidum & mediocriter potens, & seruabile & maturum. Macram terram aut mediocrem & montuosam desiderat, & in ea melius quàm in aliqua alia fructificat, si stricte putetur, nam longos palmites

palmites cum uuis nutrire non potest, & hoc apud Brixiam *& partes montanas* Mantuæ *præcipue frequentatur, & præ cæteris in speciali ueneratione habetur. Est & alia species quæ uocatur* Albana, *quæ tardissime pullulat, & est uua alba modicum longum habens granum, & satis faciens magnos botros, & spissos & longos, & mediocriter fructificat, & facit folia mediocriter intercisa, & eius sarmenta ui ponderis non flectuntur, tanta est duricies ligni eius, & eius grana à sole plurimũ colorantur, & ualde cito maturatio eius completur, & est satis dulcis in sapore, sed corticem austerum aliquantulum amarum habet, & ideo melius est quod uinum ex ea exprimatur quàm quod ferueat in tinis diu cum corticibus & racemis, & uinum quidem eius est ualde potens & nobilis saporis, bene seruabile & mediocriter tenue, & si tempestiue fiat eius incisio uindemiæ, melius seruatur uinum eius. Et hæc species uuæ præ cæteris apud* Forliuium, *& in tota* Romaniola *in ueneratione habetur, ubi strictissime putatur, nam cum longis palmitibus minus defenditur. Est & alia species uuæ quæ* Tribiana *uocatur, quæ est alba cum grano rotundo, paruos & per multos botriones faciens, in iuuentute sterilis, & procedente tempore fœcundatur, nobile uinum faciens, et bene seruabile, & hæc species per totam* Marchiam *præcipue commendatur. Est & alia species quæ* Grangnolata *dicitur, quæ unum os tantum habet in grano, & est lucidissima, & longum habet aliquantulum granum, & facit uinum ualde limpidum & potens, & durabile, & nobilis saporis & odoris, & hoc apud* Terdonam *et in illis partibus maxime commendatur. Est & alia species quæ à quibusdam* Malixia, *à quibusdam* Sarcula *uocatur, quæ granum album & rotundum habet, & turbidum cum subtili cortice, quæ mirо modo ponderat, & in terra satis macra defenditur, & uinũ facit mediocris bonitatis & potentiæ, non multũ subtile, nec multum seruabile, & hoc apud* Bononiam *præcipue in honore habetur.*

Est & alia species quæ garganica dicitur, quæ alba est & rotunda, mirabiliter dulcis, clara seu lucida, & colore aurea, & cũ grosso cortice seruabilis ultra omnes alias, est ualde fertilis fœmina, mascula uero nihil ualet, cuius grana sunt longa, & colore aurea, sed sterilis est omnino, & eius uinũ est ualde subtile & pellucidum, paruæ potentiæ, & satis seruabile. Et hæc apud Bononiam & Paduam *in magna ueneratione habetur. Est & alia species, quæ* Albanica *dicitur, quæ est alba & nõ lucida, sed maculis plena, rotunda, & mirabiliter dulcis.* Et uinum *facit dulcissimũ, & quibusdam annis est fertilis, & sæpe sterilis, & præcipue si stricte putetur, sed satis fertilis si cum longis palmitibus relinquatur.* Et in *quibusdam partibus* Bononiæ, & maxime in Burgo Panitalis *in honore habetur. Est & alia species quæ uocatur* Buranexæ, *quæ est uua alba, multum dulcis, & pulchra, & in arboribus bene fructificat.* Item *est uua quæ dicitur à frigno africogna, quæ non est delectabilis ad edendũ, & in arboribus miro modo fertilis est, & ideo præcipue competit in locis, ubi homines uuas inuadunt, & hæ duæ species ad* Pistorium *præ cæteris diligẽter habentur. Sunt etiam quædam aliæ uuarum species arborũ satis bonæ sicut* Linodella, *quæ bonum & seruabile facit uinum & multum, quæ apud* Pisanum *præcipue* plantatur, et Verdiga *quæ paruos facit palmites & multũ fructum, &* Verdecla, *quæ grana facit uiridia & parua, & multas fert uuas, quæ duæ species & inferiores quæ minus bonæ dicuntur in antiquis uineis & in quibusdam nouis, & per comitatum inueniuntur* Bononiæ. *Sunt & aliæ species uuarum albarum, quarum quædam licet apud quosdam in magno habeantur honore, tamen apud nos diuersis rationibus, aut propter paucitatem fructus ipsarum, aut quod nimium multa pericula timent, minus bonæ per experientiam reperiuntur, & hæc sunt* Muscatellus & Linatica, *quæ appositæ sunt & ad esum & in arboribus, sed in uineis spissis & iuxta terram non respõdent ad uotum.* Et Græca & Vernacia *quæ licet*

apud nos bonum faciunt uinum, faciunt tamen nimis parum. Et ber bigenes & cocerina & groposa & fixolana & bansa, quæ bonū faciunt uinum, & quibusdā annis sunt miro modo fertiles, & maximos botriones agentes, sed alternis annis fructu destituuntur in flore non multis periculis exposita. Vuarum similiter nigrarum uel rubearū multæ sunt species, quædam ualde bonæ, quædam parum. Et bonæ quidem sunt Grilla, Sisaga siue Mardegena, quæ sunt quasi eiusdem conditionis, sunt enim modicū nigræ, multum fertiles, omni anno habentes longa grana & ipsorum corticem subtilem & pulchrum, & delectabile uinum faciūt, & satis seruabile, sed propter nimiam pluuiam crepant eorum grana, & in montibus non bene proueniūt, sed in campestribus locis lætantur, differunt tamē, quia sisaga nobilius uinum facit, sed minus, quia paruos facit botriones & raros, sed multos, & parua grana. Grilla uero facit omnium harum opposita, & hæc species abundanter inuenitur Bononiæ, & in multis locis alijs, est delectabilis ad edendum, & est miro modo uinosa, & uult terram pinguem aut stercoratā, & ualde timet umbras, & mature pullulat, & facit uinum optimum & seruabile & potens ualde, nec audet ultra unum diem uel duos stare in grapsis: & hæc in ciuitate Astensi, & in illis partibus in maximo honore habetur. Est & alia species quæ uocatur Maiolus, quæ est uua nigra, ualde cito maturabilis, & pulchros & spissos & longos botriones faciens, in sapore dulcissima, & uinum facit durum, & satis seruabile quasi nigrum, satis fertilis est, & in plano & in montibus prouenit, & hæc maxime apud Bononiā in locis infinitis habetur. Est & alia species quæ aduracla uocatur, quæ ualde nigra est, & habens longa grana, & uinum faciens ualde nigrum & bonū in terris humidis & aquosis, sed in montibus & siccis locis non lætatur, & hæc apud Ferrariam præ cæteris speciebus eligitur. Est & alia species quæ uocatur Gmaresta, hæc non est multum nigra, longum habens granū, & ante maturitatē omnia folia perdit

in sapore accida, mediocriter fertilis, botriones facit raros, & uinum optimum diu seruabile. Et hæc uua non commeditur ab auibus uel canibus, nec libenter ab hominibus, & ex ea plurimum inuenitur in partibus montanis Bononiæ. Et est alia species quæ dicitur gimnaremus, prædictæ similis in sapore & uini durabilitate et forma, sed maiores ualde botriones facit, & grana grosſiora & abundantius uinum, sed minus nobile, & magis loco pingui lætatur, & hæc in pluribus partibus Bononiæ inuenitur. Est & alia species uuæ nigræ quæ dicitur padrinca, quæ grossos & spissos facit botriones, sed in æstate non durat, & hæc in infinitis uineis Bononiæ inuenitur. Sunt & aliæ multæ species uuarum nigrarũ, quæ propter uarias conditiones malas minus approbantur, sicut est pignolus qui multum diligitur apud Mediolanum in arbustulis, sed apud nos nõ bene fructificat. Et albarica cum qua tinguntur alia uina, quæ nimis melumen timet, & uinum nimis austerum facit. Et uarana clentina & portina, quæ licet sint mirabilis dulcedinis ad edendum, & bonum faciant uinum, tamen sunt ferè steriles, & minus melumen timẽt. Et ualmirica & tusca quæ ualde nigræ sunt, & melegonus, qui ante omnes species denigratur, & canicula quæ pulcherrima uua & seruabilis est, quæ omnes alternis tamen fructificant annis. Est etiam quædam species uuæ rubeã uocant canopum, ualde dulcis & seruabilis, sed parum fertilis. Sunt etiam quædam genera & species uuarum syluestrium, quæ labrustæ uocantur, quarum quædam sunt albæ, quædam nigræ, ualde parua faciunt grana, & paruos grappos, quæ super arbores & species spinarum uiridium suo naturali motu conscendunt & non putantur, sed si putarentur, & per cultum domesticarentur grappos facerent maiores, & grana grosſiora quàm prius. Et hæ quæ nigræ sunt tingunt uinum, & clarificant si integræ uel cum racemis cõquasse, ponantur in dolijs, nec uiciant saporẽ uini, & quæ albæ sunt clarificant & purificant alba uina. Sunt & quædam species uuarum grossarũ & durarum,

quæ

quæ dicuntur pergulæ uel brumestæ, quarum quædam sunt albæ, quædam nigræ, quædam rubeæ, & quædam habent grana rotunda, quædam longa ualde, quædam mediocriter, quædam specialia habent nomina, & earum quædam tempestiue maturationem recipiunt, quædam tarde. Et ex eis eligẽdæ sunt quæ magis placent ad esum, quia propter nihil aliud plantantur, cum ex eis uinũ non fiat, satis tamen competunt ad agrestum faciendum acerbæ.

De aëre qui uitibus conuenit, & de situ uinearum. Cap. V.

Coelum mediocris qualitatis, tepidũ magis quàm frigidũ esse debet, siccũ potius quàm umbrosum, sed ante omnia uitis procellas uẽtosq; nimis formidat, Aquilo tamen uites sibi subiectas fœcũdat, Auster uero nobilitat. Ideoq; in arbitrio nostro est plus de uino habeamus an melius de situ uinearũ. Etiam sciendum est, quod campi à montibus remoti & ualles non aquosæ largius uinum ferunt, colles uero & campi iuxta eos existentes & naturam eorum habentes nobilius uinum faciunt. Præterea est sciendum, quod in locis frigidis & in montibus à meridie uineta ponenda sunt, calidis à septentrione, temperatis ab oriente, uel si necesse fuerit ab occidente, ut hac industria excellens qualitas temperetur, loca naturam sæpe uitibus mutant, & ideo earũ genera frequenter aptentur. Plano igitur loco statues uitem, quæ nebulas sustinet & pruinas, collibus quæ per siccitatem durat, & uentos non timeat, pingui agro graciles atq; fœcundas, macro feraces & solidas, frigido & nebuloso, eas quæ hyemem celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines securius durent, calido loco teneriores sicco eas quæ pluuias ferre non possunt. Et ne multa dicam, eligenda sunt genera quæ pro defensione uiciorũ suorum contraria loca diligunt his in quibus durare non poterant: placida sanè regio & serena cautè genus omne suscipiet. Industrius ergo

uir

uir probata diligat, & locis talibus mãdet, quæ mutare possunt ea unde sumuntur, sic meritum quæq; seruabit.

De terra quæ uitibus apta est, Caput VI.

Olum ad uineas ponendas nec spissum nimis, nec resolutum, propius tamen resoluto esse debet, nec exile, nec lætissimum, tamẽ læto proximum, nec campestre, nec præceps, nec siccum, nec uliginosum, modice tamen roscidum, nec salsum, nec amarum, quod uitium sapore corrupto uinum contristat. Tophus & alia duriora ubi gelu relaxantur & solibus pulcherrimas ferunt uineas, refrigeratis æstate radicibus & humore deten to, sed & soluta glarea, & calculosus ager, & mobiles lapides, si tamen hæc omnia se glebis pinguibus miscuerint, & silex circum terrã suppositus, quia frigidus est & tenax humoris radices æstate sitire non patitur. Item loca ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles quas fluminum saturat aggestio. Argillosa terra cõmoda est, sed argilla sola grauiter inimica. Niger sabulo & rubeus utilis est cui fortis cẽt terra permixta. Carbũculus nisi stercoretur macras uineas reddit. In rubrica difficile comprehendunt, quamuis postea nutriuntur in ea, sed hoc terræ genus est ualde operibus inimicum, quia paruo uel humore uel sole, aut nimium madescit, aut nimis siccatur, ideoq; maxime utile solum est, quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit, et proximius fuerit raro quàm depresso. Vtilem uineis terram per hæc signa cognosces, si coloris et coporis rari aliquatenus ac resoluti est, uirgulta quæ pro tulit leuia, nitida, procera et fœcunda sunt, ut pirus siluestris, prunus, rubus, cæteraq; huiusmodi, neq; intorta, neq; sterilia, neq; scabiosa, nec macra exilitate languentia. Ad pastinandum præterea rudes agros uel maxime syluestres eligamus. Vltima est eius conditio in quo fiunt uineta uetusta, quod si necessitas coẽgerit prius mul tis arationibus exerceatur, ut abolitis radicibus prioris uineæ, &

omni eius carie & squalore depulso, nouella uitis tutius possit induci.

De pastinatione & dispositione terræ, in qua uinea plantanda est, Cap. VII.

Mense Septembri uel Octobri in locis aridis, aut Ianuario, Februario uel Martio locis humidis fieri debet pastinum siue cultura, ubi uinea est plantanda, quod tribus fit generibus, aut terra in totum fossa, aut sulcis, aut scrobibus tota terra debet effodi ubi ager non est mundus, ut syluestribus truncis & radicibus, silicis, uel herbis noxijs spacia liberentur. Vbi autem sunt mundæ nouales, scrobibus pastinemus aut sulcis, sed melius erit sulcis, quia humorem uelut in totum spacia pastinata transmittunt, fiant autem sulci longitudine qua destinaueris tabulæ longitudine trium pedum uel quatuor, altitudine unius pedis in locis humidis, uel duorum in locis siccis. Deinde si ligonibus per homines uinea est colenda tantum crudo solo relinquimus, quod altero sulco impresso uitium acies tribus uel quatuor distet pedibus, scilicet tribus in solo exili, quatuor in pingui, & tribus & semis in mediocri. Si uero arandæ sunt uineæ quinq; uel sex pedum spacia quæ non fodienda sunt, & in medio relinquatur. Quod si scrobes fieri placeat, tantum fiant longæ quantum uites distare debebunt, ut in quolibet scrobis capite planta una ponatur, possunt tamen commodissime sulci fieri distãtes in triplo quàm uinea spissa finaliter esse debebit, & in quolibet sulco plantæ in duplo spissiores quàm esse debeant poni, sicq; acies ligonibus procurari, & spacia per triennium aut quadriennium arari, & omnium generum seminę seri, cumq; uites excreuerint unam trahi à dextris, & alteram à sinistris, & de utraq; duos fieri uites. Sicq; spacium totum impleri, scrobes non sunt ultra duas pedes altius fodiendæ. Neq; pangimus frigore, ne sarmenta laborent, latera in scrobibus æqualiter incisa, ne aliqua uitis sauciet ur, alte nitentibus ferramentis cum fossor incumbit, pastinũ

T autem

autem omne quod uerfetur duorum pedum altitudine uniuerfa terra fodiatur, in quo erit diligentia, ne crudum folum occulta fraude foffor includat, quàm rem per fpacia quæ fodiuntur uirga cuftos exploret, in qua modus eft prædictæ altitudinis defignatus. Et radices omnes & purgamenta, maxime rubi & filicis in fummum redigi faciant, quæ cura in omni pofitionis genere eft undiq; feruanda. Poffunt etiam commode fieri foueæ paruæ & ftrictæ, conuenienter tamen profundæ ubicunq; uites per uniuerfum agrum ftare debent, fecundum quod omnes agricultores experti Bononiæ & in locis alijs pluribus obferuant, poffunt etiam foramina in terra circa uitem fieri, in terra ubicunq; uitis plantanda eft, quæ quidem cum palo fieri confueuerunt, fed melius ualde eft quod fiant cũ forti terra, ut uocant, quod eft inftrumentum ferreum per me primitus inuentum, quo terra educitur, nec in foraminis parietibus conculcatur, ut infixionem debilium radicum impediat, & hoc quidem magno labore perficitur, nifi ager lapidofus fuerit uel faxofus. Locus quidem qui paftinandus erit, prius impedimentis omnibus liberetur arboribus, ne foffa terra poft calcatu aßiduo folidetur, illud quidem experimentis aßiduis compertum eft, uites melius prouenire fi uel ftatim foffæ terræ uel non longe poft pangãtur, cum tumor paftini nondum repetita foliditate fubfidit, & hoc quidem in fulcis & fcrobibus eft probatum.

Quomodo & quando debent colligi plantæ, & qualiter feruari & ad partes remotas portari, Cap. VIII.

Lantæ uitis quæ talcoli dicuntur colligi debent quando plantandæ funt, & ante etiam colligi poffunt fi bene feruentur. Et meliora quidem tempora colligendi eas funt tempus octobri, quando pars foliorũ cecidit, et pars adhuc retinetur in uite, tũc enim calor naturalis uitis adhuc expanfus in ramis,

fed

sed cum omnes frondes ceciderunt omnino, & superuenit gelu intẽ sum in aëre, tunc rami eius calore naturali destituti sunt, propter frigus aëris fugam habuit ad radices ad calida uiscera terræ, quare tales plantæ difficilius comprehendunt. Tempus præterea martij, in quo iam calor & humor ad radices rediit, itaq; eorum gemmæ cum tumescere incipiunt est optimum ad plantarum collectionẽ propter eandem rationem. Eligendarum quidem plantarum ratio multiplex est, & primo quidem ex tali terra eligi debet, quæ non sit pinguior, & ea in qua pangi debent sitæqualis aut exilior. Nam si à pingui terra ad solum exile transferuntur, utiles esse non possunt, nisi sæpe stercore adiuuentur. Item eligenda sunt pangenda sarmenta de uite media, non de summa, nec de infima, quinque uel sex gemmarum spacia à ueteri procedentia, quia non facile degenerant, quæ de locis talibus colliguntur. Summa flagella repudiemus ac surculos, qui licet loco bono nati sunt, tamen feracitatis beneficio caruerunt. Pampinus aut qui de duro nascitur, etiam si fructum protulit pro frugifero non ponatur. In suo enim loco fœcundatur à matre, translatus uero tenet sterilitatis uicium, quod nascendi conditione suscepit. Sumatur etiam de uite fœcunda, nec existimemus ea brachia fertilia quæ uuas singulas aut binas producunt, sed quæ multa ubertate curantur. Nam potest ferax uitis in se habere feratiores materias. Est autem hoc signum fertilitatis, si de duro aliquo loco fructum citabit, si fœtu impleuerit ramulos ex omni parte sur gentes, sed hoc signis proprijs per uindemias est notandum. Asserit autem Columella uno anno explorari fertilitatem non posse, sed quatuor, quo numero cognoscitur uera generositas surculorum. Ad pangendũ nouellos palmites, debet eligi duri in se nihil habens, & ueteris sarmenti, quoniam hoc sæpe corrũpitur et putrescit. Mensura sarmenti unius cubiti secundũ Palladium *esse debet.*

Mihi autem uidetur longius esse debere, maxime in locis decliuis, montuosis & aridis, cum in foueis oblique panguntur, ipsumq; ramulis & capreolis siue anchis esse purgandũ. Seruandæ sunt plantæ uitis taliter quod uento aut sole nõ urantur, aut aliquo modo lædantur, & præcipue sub terra usq; ad dimidiam partem mersæ: si paucis erũt seruandæ diebus. Si uero diu seruari eas necesse fuerit, & maxime iam multo adueniente calore usq; ad summitates ipsorum terra ualde contrita operiantur, adeò quod terra tam intra quã supra diligẽter posita singulas plãtas tãgat. Quod si eas trãsuehi ad partes multum remotas oportuerit, paleæ molles & modicum lutosæ cum plantis optime misceantur, & sacco uel sextorio quod est melius inuolutæ strictè ligentur capite grossiori cum præfatis paleis, & storio cooperto, & cum portantur quantũ fieri potest à sole defendãtur & uentis. Quod si nimia esset aëris siccitas, possunt quãdoq; corpora grossiora in aquã demergi, sic enim dispositæ diu ferri poterunt, & seruari sine læsione ipsarum.

Quando & qualiter uineæ & uites plantandæ sunt, Caput IX.

TEmpore Septẽbri, & Aprilis in locis frigidis uineæ sunt plantandæ, temperatis uero mense Octobri, uel Martio, calidis mense Nouembri & Februario, ita tamen quod in omnibus præfatis locis, si humido & campestria depressa fuerint, post hyemem pangantur, ne calor naturalis ipsarum duplici aquositate, loci uidelicet & hyemis extinguatur, si uero arida & montuosa sint, loca pangenda ante hyemẽ plantentur, ut superflua locorũ siccitas circa plantas humiditate hyemis temperetur. In locis uero temperatis ante hyemem, & post congrue pangi possunt. Item ponendæ sunt uites placidis diebus ac tepidis, quando solum est modice humidum, sed potius aridum quàm lutosum. Cum uinea plantatur in ordine aut plantantur in foraminibus directis, uel parum

rium obliquis, duo sarmenta in parte inferiori, oblique incisa foramini imprimantur, & sabulū uel terra soluta & trita, & cum pauco maturissimo letamine palearum uel uinaciæ mixta usq; ad medium foramen ponatur, deinde creta uel terra ibidem inuenta repleatur, ut in paruis foueis conuenienter profundis panguntur, capitibus plantarū longe positis in parte infima & in suprema iuxta signum, tum fimum undiq; proportionabiliter positum ex cōiunctis, & terra contrita mediocriter super inducitur cōculcata. Caput sarmenti cum deponitur retorquendum non est, nec aliquo modo uexandum. Nam pars ea de qua radix speratur iniuriæ nullæ subijcienda est, duæ gemmæ fertiles remaneant supra terram, nec dimersa ponitur fœcundiori parte supra eam quam est, sterili proximum relinquatur. Vbi pinguis est natura terrarum maiora inter uites spacia relinquamus, scilicet quatuor pedum ubi exilis angusta, scilicet trium, ubi uero mediocris, trium pedum & semis. Præterea non est uno tantum genere uitium omne pastinum conserendum, ne annus iniquus generi uindemiæ spem omnem excludat: & ideo quatuor uel quinq; generis eximia sarmēta pangemus, ac expediet maxime tabulatim disponi. Et sic generum diuersitate distincte posita, poterit eam operariorum minor numerus expedire, & gradatim quæ uelocius maturantur prius condere, deinde quæ serimus, ac melius puro sapore sine admixtione alterius generis una quæq; uina seruare. Et si hoc facere tibi difficile uideatur, non alia simul conseras, quàm quæ sapore & flore & maturitate conueniant. In scrobibus uero magnis & latis, ut uitium distantia esse debet, per angulos quatuor sarmenta deponas, & uinaciam (ut dicit Columella) stercore mixtam simul sparges, & si exile solū fuerit pinguem inferas terrā in scrobē: si uero nimis cretosa, eidem misceas sabulū, quod si arbustante delectat habere, plantam generosæ uitis, prius in seminario nutrire debebis, unde radicata transferatur ad scrobem cui arbor est iuncta, in seminario autem breui spacio distantia inter sar-

menta deponas, & cum conualuerint hinc post biennium radicabitur uitis uel arbustula & transferetur: quas cũ depones in scrobem, ad singulas materias rediges, putatis omnibus quæ scrobi insunt, curtatis etiã radicibus, quas poteris inuenire uexatas. In scrobe autem ad arbustum faciendum duas radicatas uites depones, obseruans ne sua radice contingant, & ipsas uites ad scrobis latera discreta coniunges. Varro asserit scrobem non primo anno esse complendam, quæ res faciet uitem altius fundare radice. Sed hoc aridis prouincijs forte conueniet, humidis uero sata putrescent humore suscepto, nisi terra statim cultui detur. Sed arbusta quæ ferent plantas arborum de his generibus ponat, uel si agro suppetit abundantia his utatur, ulmo, oplo, salice, populo, fraxino, cerasio, nuce, pruno & similibus, sed salice & populo in locis humidis uti possumus, cæteris uero in his & alijs locis. Ex his autem generibus truncos radicatos uel salicem & populum sine radicibus circa scrobem uitis cõstitui oportet. In scrobe uitis ab arbore sua sexquipedes uel duorum pedum spacio distare debebit. Nam arbori nimis proxima uitis aut ipsius opprimet incrementum, aut opprimetur ab ea. Aliud etiam de transferenda uite ingenium fieri potest ex uimine parua corbicula ad arborem uel pergulariũ fertur, cui uitis adhæret, & in fundi media parte pertunditur, & inducto in eam sarmento uitis suspenditur, & terra repletur, quod sarmentum exacto anno in corbiculæ fundo incisum, cum ipsa corbicula portabitur ad locum ubi plantare proponis, cum ipsa corbicula obruitur circa arboris maritandæ radices, & hoc fiet sine ambiguitate ostẽdendo. Caueis etiam munienda est aduersum pecoris appetentis iniurias, & arbori suæ protinus alliganda. Cum uero arbores riparum uitibus munire desideras optimũ est, & facile fulcum in ripa facere, ibiq; spinas et taleolos mixtim ponere, & fossato effosso terrã superinducere, sic enim spinis munietur ager, et per eas uitis tute cõdescendit. Optimum enim genus est prouincialiũ uinearum quæ fiunt ad uites

uelut

uelut arbuſtulæ ſtent, quæ quidem plantantur ut hæ quæ in ordine diſponũtur. Et hæc quidẽ aut undiq; pangũtur æqualiter, aut unum ordinẽ tantũ ſeruant ab alio proximo, ut placet, remota, ſed in his una ſola plãta in qualibet poteſt poni, in duabus uidelicet aciebus, in tertia uero bonum erit ubiq; duas poni, quibus proximæ plantæ prædictæ poſsint annis ſequentibus reparari, quod ſi in quolibet loco duæ ponantur, cum conualuerit debilior auferatur, ut una ſola remaneat. Præterea ſciendum eſt quod naturam uitis cœlum ſolumq; ſuſtentat, ſi genera cõuenienter aptentur, ideoq; in earũ plantatione præcipue obſeruanda ſunt ea, quæ ſupra diximus, cum de aëre & ſitu uinearum loqueremur.

De propagatione & renouatione uitium & uinearum, Caput X.

PRopagationes quandoq; in uineis, quãdoq; ad arbuſta fiunt. In uineis quidẽ quãdoq; propagantur in locũ uacuũ, ubi uitis ſecundũ ordinẽ uineæ debet eſſe: quãdoq; uero in locũ alterius quæ infamati generis eſt ſarmẽtũ uitis nobilis ꝓpagatur, & quãdoq; per circũſtantias adducitur, ut uinea incrementũ recipiat. Et primo quidẽ modo ad ordinatũ protrahitur locũ, aut ſtatim cũ ſarmentũ ſufficienter eſt longũ, aut ſucceſsiue per annos, ubi eiuſdẽ deficit longitudo. Et idẽ ſeruandũ in omni propagationis genere. Si autẽ in locũ eradicandũ uitis propago ducatur: aut hoc ſtatim fiet, aut primo anno per unum pedem prope uitem auferendam protrahitur, ut habito uitis damnandæ fructu anni prioris, & ſequentis leuiter in locum prius eradicatæ trahatur. Cum autem per trahitur ad arbores uel arbuſta, per unum pedem ad minus ab arbore fiat remota propago. In omnibus autem prænarratis modis lætamẽ in fouea ſupra terram circa propaginem apparentem reiicia ponatur, nec ſub terra per contractum propaginis apponatur, alioquin ſuperfluo lætaminis calore debilitatur uel areſcit, niſi fuerit adeò maturũ et uetus, quod omnis calor lætaminis exhalarit.

Eſt

Est autem sciendum, prædictas propagationes fieri, aut in fossione totius uitis quæ propagatur, aut magis sine curuatura sarmenti, ut uelut arcus supra terram relinquatur, alia parte uitis in fossa: quod si fiat, post biennium recidatur aut triennium, quod fiet tutius propter debilitatem biennalium radicum, quæ uitem nouam sæpe non conueuienter defendunt: uetus & antiqua uitis & quæ longæ nimium producit palmites frugiferos, renouatur per studiosum palmitis cultum, congruis temporibus eidem adhibitum, & per fimationem lætaminis aut sarmentorum, aut sabuli in loco nimis cretoso, aut cretæ in terra nimium sabulosa, & per strictam putationē aut incisionē factam in loco stipitis nitido uel succoso. Columella dicit, quod si uitis pergularij & arbusti, quæ est integro trunco in solo robusto strictè putetur, & ablaqueata simetur in terra, tertiū uel quartum pedem à terra mucrone feriatur acuto, ac fosso frequētius incitentur ex eo loco gemmæ, plurimūq; producit in uere ac materiam uitis fundit qua reparetur uitis. Et si truncus uitis est nimia uetustate corruptus, mense Martio iuxta terræ superficiem, uel sub ea modicum recidatur, ut surculus in abscisso trunco uitis eodem renouetur, uel cum uitis (quæ sola est) nimium longe producit frugiferos palmites, plicetur unum remotum à uite, & intrans ibi in terram exeat, appodiatus ad uitem, & post biennium incidatur macer uitis renouandæ, uites autem omnes laudabilis sunt generis, & tunc de omnibus fiat, ut de singulis uitibus supra prox me dictum est. Aut omnes sunt malæ, quo casu nihil erit utilius, quam eam uniuersaliter extirpare, atq; sufficienter uetustis cōsumptis radicibus, eam denuo plantare, & si quædam uites sunt bonæ, quædam malæ, radicitus extirpatis peioribus, et appositis palis in omnibus locis in quibus uites aptantur, quæ relictæ sunt uites adeò fodiantur, quod faci lè flecti poßint, & totaliter submersæ in duas uel in plures partes, secundum exigentiam & poßibilitatem ipsarum una quæq; distribuatur, & duobus palmitibus in singulis locis ad plus relictis cum

duabus

duabus gemmis supra terram, cæteri amputentur, & unicuiq; uiti ex fimo aliquid apponatur. Nec est prætermittendum, quod de nouis palmitibus tantum de unoquoq; terra mergendum est, quod radices in loco congruo nouas mittere poßit, quæ in ueteri nisi sit quasi nouum facile non nascuntur. Quod si aliquis remanet locus ad quem nullus poßit palmes produci, eidem aliunde translati nõui palmites tribuantur. Omnis præterea propagatio fieri potest in mense octobri, nouembri, februario & martio, cum terra nec adeò mollis est, ut commode retractari non poßit, & eius partes commi nui, nec adeò dura, quod nimium foßioni resistat. In aquosis autẽ nimium locis post hyemem, & in siccis ante hyemem utilius propago ducetur, ita tamen quod in plano sub terra quo pede in cliuis & niuosis & rimosis usq; ad duos pedes uitis trahenda mergatur, uel forsan ea quæ fit ante hyemem in omnibus locis est melior, dum tamen in aquosis terra circa eam bene disponatur, quia firmandis radicibus (ut ait Palladius) uitis incumbit, cum proferendi palmites eam cura non permouet.

De insitione uitis, Cap. XI.

Ites inseruntur, aut in uitibus, aut in arboribus. Et in uite quidem insitio duobus fieri potest congrue modis, in trunco uidelicet & palmite. Insitio in trunco hoc modo, eligatur truncus inserendus talis qui sit solidus, & humoris exuberet alimento, neq; ulla uetustate aut iniuria laceratus arescat, recidatur circa terram, aut ad pedem medium infra eam. Nam supra terram difficilius comprehendit. Varro autem scribit, uitem inserendam siccari debere triduo antequam inseratur, ut qui in ea nimius est humor diffluat à uite antequam inseratur, aut paulò infra insitam incidatur, ut inde humor aduenticius effluere poßit. Item inserendi surculi solidi, rotundi, gemmis spißis & pluribus oculati, ex quibus tres oculi uel duo insitione ponatur. Radicatur ergo sarmentum ad duorũ digitorum mensuram, ut ab una parte sit cortex,

ne patiaris nudari medullam, ſed leniter rade, ut inciſſura poſſit ſenſim in acumen exire, & cortici matris aptetur. Infimus oculus ita infigatur, ut trunco iunctus adhæreat, qui oculus exteriorem debet recipere partem, deinde ligetur, ut in alijs inſitionibus eſt narratum, tegmento quoq; aliquo à uentis & ſole defendatur, ne hij quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis ligaturam inuaſerit, ipſi puniculo tenuis humor circa ueſperam debet frequenter affundi, ut hoc alimento contrario uidelicet cœli torrentis rigentur. Poteſt etiam aliquid ueteris cum nouo conuenienter inſeri. Cum ergo germen cœperit incremētum adiutorio calami uel pali debet adnecti, ne motus aliquis fragilem ſarmenti procedentis quaſſet ætatem, leui uinculo & non ſtricte ligetur, ne adoleſcētia molliſſimi germinis nodo duræ conſtrictionis angatur, ſi infra terram inſerueris eā beneficio congeſtionis accumula, ut hæc quoq; nouis ſarmentis miniſtret alimenta. Aliqui etiam in uite uel ramo biennali, uel ultra, inſerunt ſurculū longum, modicum ueteris habentem, & trunci groſſitudinem poſſidentem, uel etiam inæqualem & ſimul utrunq; iunctis abſciſſam, uel ſupra dicto modo in ſciſſione parata et ligatura propaginū obſeruata. In palmite autem inſitio duobus modis fit, et uno quidem qui omnibus melior eſt, ut nouū ſarmentū nouæ præciſſuræ addatur, inciſſura utriusq; in eodem iuxta gemmā adhibita, loco et ligatura cum peciola ex cera imbuta & molli uimine, deinde argilla congrue ſubſecuta, alio modo ut gemma uitis unius excidatur uſq; ad medullā pro fundato uulnere, & tranſuerſo utrūq; obligato uulnere, & tantundē de gēma uitis alterius obruatur, & loco primo ponatur, & fiat colligatio, ut in alijs, & tūc cōualeſcit & fructificat. Quidā etiam expertus mihi aſſeruit, uſq; ad medullā uitē paruâ terebræ perforaſſe, & ibi ſurculū cōuenientē foramini modicū raſum infixiſſe, & cōprehēdiſſe & nō abſciſſa uite, quæ quidē ſi abſcidatur debet melius prouenire. Eſt et alius modus optime proueniēs ut incidatur inſerēda uitis oblique, uſq; ad medullā uel prope eam,

in tan

in tantū quod cuneus duorū prope digitorū poßit immergi, et tunc surculus duarum gemmarū modicum habens ueteris usq; ad medullam rasus ab una parte ut incisura in acutum tendat, & præparatus eo modo quo melius adæquetur alterius partis, exteriora remota corticula imprimatur in plagam, & ligetur, & creta circumposita, peciola postmodum inuoluatur, & per quatuor digitos mater supra insitam sit abscissa, nec supra eam nec iuxta permittatur aliquid pullulare, & possunt circa uites plures surculi conuenienter aptari. Optime etiam prouenit si nouus tantummodo surculus inseratur, & si eiusdem grossitudinis sit, cum trunco erit melius. Alioquin cum una parte corticis adæquetur, uel secundum rationes fiat adæquatio medullarum. Insitio in arbores duobus potest fieri modis, & uno quidem ut uitis trahatur per cerasum, uel aliam arborem, ubi uno tempore fructus arboris maturetur. Alio uero ut inseratur in arbore, sicut omnis insitio in dissimilia fit quandoq;. Et primus quidem modus est, ut plantetur iuxta cerasum, uel aliam arborem pirorum, uel malorum, & perforantur ille, & per foramen uitis trahitur, & cum creuerit arbos & uitis, ita quod efficiuntur ligna eorum continua, præciditur uitis ex parte radicis ita quod non nutritur nisi per radicem & stipitem alterius arboris, & tunc maturatur unà cum fructibus illius arboris. Inseritur autem in arbore ulmi, & forsan in quibusdam alijs, secundum Columellam, ut truncus arboris gallica usq; ad medullam perforetur terebra, ubiq; affigatur surculus uitis, secundum modum supra traditum, cum in communi de insitionibus loqueremur. Fiunt præterea dictæ insitiones in locis calidis mense februario, frigidis uero martio cū uites nō aquoso sed spisso lachrimantur humore, licet factæ tempore quo aquosas effundunt lachrimas, aut postq̄ emiserūt pāpinos quādoq; insitæ cōprehēdāt. Potest etiā fieri mense martio et iunio iā consumptis lachrimis, si palmites inserēdi loco frigido et umbroso à pullulatione fuerint præseruati.

Alium insuper modũ quo nuda gemma loco alterius cum melle uel alia quacunq; re ponitur à quibusdam uulgariter prædicatum non pono, quia eam nullatenus approbare uidetur naturalis ratio propter nimiam teneritudinem gemmæ. Veruntamen quidã Frater Minor mihi asseruit, quod mense Aprili cum folia uitis incipiunt apparere accepit summitatem gemmæ remanentibus folijs paruis, cum quadam concauitate, ac in eodem loco posuit aliam gemmam similem recentissimã aliunde receptam cum mollissimo bubulco, & sine quolibet alio auxilio cõualuit, ideoq; probari potest, licet uideatur cõtra naturalem rationẽ positam à fratre Alberto Germano. Cato autem scribit, quod uitis insitio una est per uer, altera cum uua florret, ea optima est per uer, uitem sic inserito, præcidito quam inseres, eam mediam diffindito per medullam, eo surculos præacutos arcito quos inseres medullã cum medulla componito. Alia insitio est, si uitis uitem contingat utriusq; uitem teneram præacuito oblíquo inter se medullam, cum medulla libro obligato. Tertia insitio terebra, uitem quam inseres pertundito, eo duos surculos uirgineos quod genus esse uoles insectos aliquos arcito ad medullam facito, his medullam cum medulla coniungas, arcito ea quæ terebraueris, alterum ex altera parte, eos surculos facito sint longi pedes binos, eos in terram dimittito, replicatoq; uitis ad uitem caput, medium uitem uinculis in terram defigito, terraq; operito. Hæc omnia luto denso oblinito, alligato integitoq; ad eundem modum tanquam oleas. Ego autem aliam insitionem uitis sæpe probaui, & eam inueni infallibilem & securam, à pullulatione & læsione & scissuræ. Hanc insitionẽ hoc modo facere debes, palmitem nouum, longum, habentem quatuor digitos ueteris præcedentis anni, & remoue dimidiam partem ueteris usq; ad medullã, ea salua remanente in parte inserẽda, & ex alia dimidia, ueteris forma manente in parte cuneum longum tribus digitis usq; ad palmitem nouũ, & ibi fiat una cothcrca & cuncus ibi bene fortis existat incisus, non à parte me-

dullæ

dullæ, sed ab altera tantũ, & fiat bene acutus & postea scinde per medium stipitem inserendum eiusdem grossitudinis, si esse potest, alioquin sit grossior parum, & de parte habente minus de medulla dematur quantitas unius digiti grossi, & in scissura insige cuneum, ut cotherca fortiter adhæreat capiti breuioris stipitis scissi, & alia duo capita æqualia sint aliquantulum intra nouũ, ut uinculum possit stringere utrunq; caput ueteris sarmenti æquatum, deinde liga stricte cum iunco scisso totam scissuram, & eo modo poteris inserere duo uel tria uel plura brachia uitis reliquis omnibus amputatis, deinde totam uitem insitam demerge in terram, & tot sulcos in quàm partem uolueris facias quot brachia sunt insita, ac in quolibet sulco in loco, ubi loca insita in terra iacebunt, unam paruam foueolam facias, in qua tota ligatura insite dimittatur, & terra cooperta pedibus suauiter cõprimatur, & ultra unam spannam ad minus sarmentum superius eleuatum. Item poterunt sarmenta noua in nouo sarmento uel ueteri usitato modo coniungi, & eodem modo in terrã deprimi, sed est opus quod iunctura cannula scissa firmetur, ne flectendo facile rumpatur.

De putatione uitis & arborum uitiferarum, Caput XII.

Locis calidis mense Octobri, Nouẽbri, Februario et Martio, donec earum augentur gemmæ iusta fiet putatio uinearũ, frigidis uero mense Februario & Martio tantũ in temperatis utroq; potest tempore fieri. Sed commodius erit in montibus uineas, quæ septentrionem aut partem occidentis respiciunt, uerno tempore putari, alia pars aduersa clementioribus plagis rescidatur in autumno. Nam in talibus locis & in omnibus calidis pruinarum uis & natura ueftitur. Sed semper secundum Palladium in putatione curetur, ut uitis fiat in cruce robustior, ne debili uiticulæ duo duramẽta seruemus. Quod quidem experti putatores

 nostri

nostri temporis in ordinatis & depressis uineis non obseruant, dicentes melius esse stipitē uitis renouari frequenter. Auferenda sunt lata, intorta, debilia, et malis locis nata, & sarmentū quidem inter duo brachia natum debet inscidi. Quod si pinguedine brachium quodcunq; debilitauerit, illud brachio deciso succedat, oportet tamen optimum putatorem sarmentum inferius bono loco natum semper uitis causa tueri, & ad unam uel duas gemmas relinquere. In locis lætis & clementioribus altius licebit uites expandere. In exilibus aut æstuosis aut decliuis humilior est habenda, sed erit sapientis extimare uim uitis. Nam quæ altius colitur & pinguis & fœcunda est, plusquam octo palmites habere non debet, ita ut semper in parte media unum aut duos relinquamus custodes. Si macra & humilis est, singulis brachijs singula flagella dimitte, sed prouidendum est ne in una parte sint sarmenta quæ seruas, quod si fiat, tanquam & à fulgure tangatur arescit. Circa crus quicquid nascitur amputemus, si non desiderat uitis renouari. Relinquenda sunt sarmenta, neq; circa durum, nec in summo, quia hæc uelut pampinaria minus afferunt, illa uero uitem nimietate fructus onerant, & longius ducunt, quare sunt in loco medio seruanda, non iuxta gemmam, sed aliquantulo superius fiat plaga, & auertatur à gemma propter lachrymam defluentem: ungues etiam custodum siccos & anatinos rescide, & omnia quæ uetera & scabiosa reperies. Quod si truncus uitis sole aut pluuijs aut noxijs animalibus est cauatus, purgemus quicquid est mortuum, plagasq; eius amurca linimus, aut terra, quod proderit aduersus prædicta, cortex etiam recisus & pendens à uite tollatur, quæ res (ut ait Palladius) minorem fecem reddit in uino, muscus etiam radatur ubiq; repertus, sed plagæ quas in duro uitis recipiet oblique ac rotunde fore debebūt. Vetera igitur sarmenta quibus primi anni fructus perpendit omnia recidantur, & noua circuncisis capreolis & ramulis inutilibus relinquantur. Sed sciendum est, quod in quibusdam partibus

sarmenta

sarmenta quantum longa sunt à natura producta à putatione relinquuntur, ut apud Cremonam & Terdonam, & alia multa loca. In quibusdam solum summitates steriles auferuntur, in alijs usq; ad unum pedem palmitum longitudo relinquitur, alibi uero adeò stricte putatur, quod usq; ad semipedis mensuram palmites breuiantur. Et primus quidem modus non est obseruandus, nisi in locis lætis, ubi perticæ non ponuntur, sed uites uelut perticæ uel funes undiq; extenduntur: secundus uero apud Ast obseruatur, cum palis tantum circa uitem affixis, ad eos palmitibus paucis ductis, & hi duo modi præcipue tollerantur in lætis uineis, & in his uitium generibus, quæ suas gemmas per longa internodia distulerũt, & huiusmodi uineæ plurimum fructum ferunt, & multos botros, licet non adeo magnos, ut uites stricte putantur, multumq; & assidue fodi & fimari desiderant tales uineæ, ut fructum & palmites congrue ferre possint. Hæ uero uineæ in quibus usq; ad unum pedem breuiantur palmites, ut Bononiæ, Mutinæ, & in multis alijs locis in mediocri solo defenduntur, & quasi in omni genere uitis, & congrue palmites fructum suum defendunt, quæ uero strictissime putantur, ut apud Forliuium, & in quibusdam alijs locis, & in prouincia taliter procurantur in uitibus, quæ sine palis & perticis uelut arbustulæ in suis stant ordinibus, & in uitibus quæ spissos ualde nodos inueniuntur habere, & maxime in exilibus solis & in speciebus uitis quæ uocatur albana & sclaua, quæ si aliter putentur nimis miseras uuas ferunt, & sufficientes pro anno sequenti palmites non producunt. Et hæc est in uineis putationis ratio: in arboribus autem & pergularijs tot maxime relinquuntur, quot uirtus uitis potest commode tollerare, ut tamen non sint in loco aliquo nimis spissæ, & in sarmentis relinquendis omnes summitates steriles auferantur, putantur autem à pluribus tertio in tertium annum tantum, ut plures uuas ferant, sed si annis singulis putentur, eas pingues uel pinguiores producent,

cent, & longiori temporevitem defendent, quidam autem nunquam putant uites in magnis aut ramosis arboribus cōstitutas propter nimiam difficultatem putationis earum, sed uites fortiter percutiunt, ut quæ arida sunt excutiantur. Et quidam nullo modo percutiunt, sed eas suo naturali motu uiuere sinunt. Item sciendum est, quod in cuiuslibet uitis putatione tria cōsideranda sunt, scilicet fructus spes, ut tales palmites tantum relinquas, de quibus percipiendorum fructuum spes habetur, ut sunt ualde maturi, rotundi, & grossas & rotundas gemmas habentes & spissas, secundum speciem uitis illius. Item successura materiem uidelicet custodes & sarmenta in bono loco nata, ex quibus materia sequentis anni speratur, breuia ualde relinquas. Item locus qui uitem seruat, ut custodem relinquas etiā in parte infima, uel alio congruo loco, cum propter uetustatem aut deformitatem, aut nimiam longitudinem uitis indiget renouari, ut postquam sufficienter creuerit in loco custodis residuum amputetur. Item notandum est, quod si uitis mature putetur, & maturius pullulat, & plura sarmenta & maiora producit, propter retentionem humoris qui non effunditur consolidatis plagis ante cursum eius, quare totum cedit in ramorū augmentum, quod si tarde putetur, serius pullulabit, & fructus plurimos consequeris, propter effusionem superflui humoris aquosi, digestionem humoris uiscosi, ex quo fructus generatur impedientis. Ideoq; uites & uineæ exiles prius, pingues uero quæ superfluo humore indigesto luxuriant nimium in frondes & palmites, & quæ pruinas timent serius amputentur. Item post bonā uindemiam strictius puta, propter cōsumptam uirtutē uitis, post exiguam uero largius, propter uires eiusdem, altera resumpta requie. Arbores uitiferæ quædam nullo modo putantur, ut quæ ferunt labruscas quæ sunt uites siluestres, quæ nunquam putari consueuerunt, uel uites domesticæ quæ perticis tantum à quibusdam ab aridis purgantur, quædam de tertio in tertium putentur annum, ut sunt arbusta & arbores magnæ.

gnæ, quæ uitas domesticas sustinent, nisi sint fructiferæ arbores, quæ auiditate fructus non putantur, utile tamē est si eis annis quibus arbores putandæ non reciduntur, nimia spissitudo & rami superflui amputentur.

De uitis & uinearum & arborum uitiferarum formatione, Cap. XIII.

Nouellam uitem Columella dicit post primum annū ad unā materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiæ consuetudo est anno secundo completo, quia uel interreant uites in totum recisæ, uel infœcunda sarmenta producant, quæ amputato capite uelut pampinaria de duro coguntur exire, quare iuxta ipsam cōmissuram ueteris sarmenti ad unam uel duas gemmas inferiores capitis relinquenda sunt, quod est merito in niticula fortiore seruandum. Nam debilis nimis uiticula secundo anno recidenda relinquitur, & sane ad adiuuandam calamis nouellā uitem uel exiguis palis, ut sequenti anno robustiores accipere possit, & tam diu recidenda est usq; ad unam uel duas gemmas, donec læta & fertilia sarmenta producat, quod cum fecerit, siquidem uitis uelut de arbustula formanda est, ad unā tantum materiam reducatur, si uero, cum pali & perticarū auxilio stare debet, in ea duæ materiæ seruandæ sunt, quæ tantæ longitudinis formentur quanta desideria stipitis altitudo, ut uidelicet in exili solo breuioris, scilicet unius pedis, in pingui uero & læto maioris, duorū uel trium pedum altitudinis disponatur. Anno deinde sequenti quatuor ad plus materias habere debebunt, quæ in partes quatuor diuidantur, deinde sequentibus annis totidem uel plures, secundū doctrinam in eorum putatione traditam. Quod si uitis super arbores uel arbusta cōscendere debet, per ætatem ad hoc ducenda est, donec ad ramos fuerit perducta, ibiq; incidi debet ut in eius summitate nata capita sequēti

anno diuidantur,secūdū diuisionē quæ inuenitur in arborū ramis, deinde cōsequenter per ramos eodem modo uitis procuretur ascē sus,unam semper materiā ad cacumen arboris dirigendam. Formā tur uineæ diuersimode secundū uarias cōsuetudines ciuitatū & locorum,nam in quibusdam locis formantur in ordinibus cum palis & perticis,aut cum sarmentis tensis,aut sine aliquo auxilio,ut alibi dictū est. In quibusdam collocantur in aciebus,& tunc cum una pertica tantū uel duabus siue tribus cū sint in læto solo, & maxime in aciebus arborū in quibus uites mediantibus quibusdam palis sustentantur,aut etiam fiunt in pergularijs paruis,& tunc à parte stipitis sunt depressæ,& altera dirigūtur in altū quas multo iuuāt lætamine & labore,& plurimū fructū ferunt. *Ego aūt pono unā per ticā solam in parte depressa,& unam in parte altera bene fortem quæ omnes palmites ualde lōgos & ferè ad terrā procidentes sustinet,cum magna fertilitate uuarū. Sed unā perticam d stare ab alia facio per unū brachium solūmodo,& talia pergularia facio in ripis uinearū et agrorū,in quibus sunt sepes & arbores,super quas sarmēta multa & maxima pro anno sequenti,& hoc modo paucis expensis multas uuas percipio in ripis & sepib.uirid bus,quæ alias nisi pro clausura & lignis pro igne paucæ ac nullius utilitatis existunt.* Quæ etiā ut plurimū loca exornant,in quibusdā formantur in arbusta humilima undiq; ordinata, uel in magnas arbores aciebus d st nctas de arbusta humilima uitifera formāda sunt,ut eis plantatis postquā biennio uel triennio elapso sufficienter conualuerint,in sex uel septē aut octo pedum altitudine resciudātur, ita quod in exili solo breuiora,in læto uero & pingui altiora formātur,ibiq; natis ramis anno sequenti omnes,exceptis quatuor melioribus,amputentur,& remanentes in quatuor partes d uersas cū perticis aut uineis formentur,& l gatis lapidibus sufficientibus perpendiculariter cogantur per latera extendi,ne dirigātur in altum. Qui cū fortificati fuerint longitudine trium uel quatuor pedum sinantur habere , in

quorum

quorum capitibus erunt uites fortibus uinculis alligandæ. Et hic modus præcipue obseruatur in partibus Mediolani, sed Pergamenses faciunt stipitem magis depressum, uidelicet trium pedũ, & ramos ibi natos etiam plures eleuant in altum formantes arbustulã uitiferam ad modum campanæ inuersæ, in cuius medio super stipite moratur, qui putat uitem & arborem, & ipsam uitem circum circa expandit, faciens palmites omnes foras undiq; stare decliues. Magnæ uero arbores formandæ sunt ut in altum & depressum habeant undiq; multos truncatos ramos secundum possibilitatem uitis arborẽ operientis, super quorum capita ligabuntur uites, quæ postmodum omnes onustæ iacent, & ad inferiora flectuntur. Possunt etiam commode formari ut uites ferant, & ipse arbores augmentum non perdant, hoc modo uidelicet cum populus, salix uel ulmus erunt sicca, crassitudine brachij circa duodecim uel quindecim pedes summitas incidatur, & ramis ibidem nascentibus unis rectior permittatur in altum extolli, quantum uacat ab ea sola summitate, uoluerit & similiter singulis annis alternatis ramusculi auferantur ab ea, sola summitate relicta. Cæteri uero rami infra dimissi formentur, ut in humilibus arbustis uitiferis dictum est, ad quos uites ligantur, nec inde supra condescendere permittantur. Item, ut ait Varro, ubi terra naturaliter humida est, ibi altius uitis tollenda est, eo quod in partu & alimonia non ut in calice, quærit aquam, sed solem. Idcirco utiles esse puto in locis campestribus humidis pampinare uineas temporibus congruis, scilicet mense Maio et iunio & ipsas liberare ab omnibus superfluis, & inutilibus pampinis & farmentis, deinde maturatis ferè uuis post mensem Augustum eas superfluis frondibus denudare, ut sol uniuersas uuas uidere & concoquere possit, ut uinum maturius & fortius fiat, & superflua humiditate consumpta, fiat melius duratiuum, & melioris odoris.

Quo tempore uineæ releuandæ sint & uites leuandæ, Caput XIIII.

Ineæ releuandæ sunt, & uites ligandæ, antequam gemmæ nimium turgescant. Et uineæ quidem quæ in ordinibus cum palis & perticis fiunt, ita ut in eis uites spissæ sunt undiq; distantes æqualiter releuandæ sunt, ut cuilibet uiti palo affixo eodem in medio uitis cingatur conuenienti uinculo, si uinea est depressa, si uero alta in duobus cingenda est locis, prius tamen ad nouem palos, sex perticis aut cannis conuenienti altitudine alligatis, ita quod una uitis sit in medio & cæteræ circunstantes, sic enim defenduntur à casu, & uindemiantibus ad omnes uites apertus patet accessus, deinde palmites in partes quatuor diuidantur, & fortiores fortioribus perticis, debiliores debilioribus alligentur. In his uero uineis quæ rariores habent uites pali, per totum tribus distantes pedibus aßignantur, & eisdem cannis uel perticis ligatis superinducantur uites, & taliter distribuantur quod operiant uniuersa spacia & ligentur, & hic modus obseruatur in uineis multis Marchiæ. Sed mihi non placet, ubi uero palmites uelut funes tenduntur, cuilibet uiti circa eam tres pali parui ponuntur medio pede distantes, & uinculum quoddam circa eos uelut sertum cingitur, deinde palmites extendantur, inter uitem & uitem furcula parua ponatur uel baculus ligetur, ne uuæ flectantur ad terram, & tam huic uineæ quam cæteris in quibus palmites longi relinquuntur multum proderit si facta propè palum ligatura extra eam, postquam iam lachrimas effundit, suauiter modicum torqueantur sarmenta. Nam huiusmodi tortura nascitur infra ligaturam successura materies, nec uuis nascentibus aliquam infert læsionem, & hic est apud Ast, & laudatur ab omnibus, si palmites circa uitem siue perticas ad duos, tres uel quatuor palos post uineæ foßionem satis irrationabiliter & inepte ligantur. In his autem uineis quæ in aciebus consistunt, si cum perticis aut sarmẽtis tantum fiunt, nota est earum operatio.

Si uero in paruis pergularijs affixis paruis palis iuxta uites, & longis tribus pedibus ex opposito remotis baculis fortibus inter utrūq; palū paruum & magnū ligetur, à parte uitis depressus & ad oppositam eleuatus, super quibus sufficientibus perticis positis uites distribuantur æquales. Si uero in arbustis uel arboribus sunt uites nihil aliud agendum, nisi ut uites in pluribus locis ligantur ad stipites, & earū palmites per ramos & truncos æqualiter distributi ligentur. Sed prouidendum est, omnibus annis uitem resolui ac ligari, quia refrigeratur, ut Palladius ait.

De fimatione uinearum, & radicum inutilium amputatione, Caput XV.

MEnse Octobri uel Nouembri, Februario uel Martio fiunt paruæ foueæ circa uites, & amputatis cunctis radicibus quæ in summitate fiunt terræ lætamen imponitur, & maxime hoc in uite nouella seruandum, ut amputentur radices superuacuæ quas produxit ætate: quæ si conualuerunt inferiores radices pereunt in terra, & remanet uitis in summitate suspensa, quæ res eam frigori facit obnoxiam & calori, sed hæ radiculæ non ad stipitem debēt rescindi, ne aut plures inde nascātur, aut noua plaga corpori uitis impresso, insecuturo algore aut calore uratur. Recidantur autem relicto digiti spacio, & si placida hyems est, uites relinquamus apertas, cum ante hyemem hoc est factum. Si uiolenta ante mensem Decembris operimus. Si præfrigida modicum columbini stercoris circa uiticulas largiamur. Sed cum alium fimum ponimus paruis parū, magnis uero uitibus plus apponimus. Plurimum igitur operatur in uineis lætaminis administratio frequens, ad multum proferendum fructum, sed quia cōsueuit uini uitiare saporem, & durabilitatem lædere: qui nobilius uinum habere cupiunt, mense Augusti, ubi uinea miserior est lupinorum corbem unam in iugerum ferunt, & cum ad debitū augmentū peruenerint eos euertunt,

& optimum stercus præbere uineis dicuntur, uel in foueis circa uites factis ponunt, & minutatim incisum sarmentum, & pampinos operiunt.

De uineis fodiendis, Cap. XVI.

MEnse Martio nouella uinea incipiat puluerizari, quod tūc deinceps usq; ad Octobrem singulis mensibus agendū est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc semina solidata terra constringat, sed in mense Iulio mane & uespere iam calore deposito debet effodi, & omni herba & gramine diligenter extirpato radicitus, quoniam radices plurimū obsunt. Fiunt prætereà sulci per illas partes in quibus aqua colligitur, ut ad extremas partes facile defluat, quæ si remanserit nouellas extinguit, & antiquas elidit. Eodem mense Martio est celebranda completarum uinearum fossio, antequam gemmæ minus turgescunt, quia si fossorem apertus uitis uiderit oculus cæcabitur spes magna uindemiæ. Deinde mense Maio fit secunda fossio uinearum, eo tempore quo nondum florent, uel eo quo iam florere desierunt, quia quæ florent constat non esse tangenda. In qualibet autem fossione cauendū est, ne fiat eo tempore quo terra nimis madida uel sicca est, sed cū mediæ dispositionis existit, & quāto magis terra puluerizabitur: tanto melius erit, sufficit tamen si mediocriter profunde fodiatur. Sit autem studium, ut uniuersa terra fodiatur æqualiter, ut nihil in ea crudi soli remaneat, maxime circa uitem, quàm rem uirga (in qua sit altitudinis pastini modus designatus) diligens custos in multis locis exploret. Nam hæc cautela dolosos fossores ab hac negligentia submouebit.

De nocumentis quæ uitibus accidunt, Caput XVII.

ACcidunt nocumenta in primo anno plantatis uitibus ut pereant, uel semiuiuæ remaneant, quod quidē quandoq; fit propter herbas circa eas nascentes, quarum radices eis nutrimentum

nutrimentũ surripiunt, quod si accidit frequenti foßione et herbarum incisione iuuantur: aliquando uicinis arborum uel sepium umbris, tunc aut amputãdæ sunt, aut frondibus denudandæ. Sæpe etiam ex nimio solis ardore deficiunt, quo casu, aut obumbratione, aut operimento terræ circa eas iuuandæ sunt, ne omnino siccentur, ut aquæ conuenientis exhibitione læsionem euitant. Accidit etiã quandoq; nocumentum uitibus ex uicinitate quarundam plantarum, sicut caulis, corili, & lauri, compertum est enim hæc adurere uitem, ideoq; in uineis plantari non debent. Quandoq; patiuntur animalium corrosionem, quæ plurimum lædunt eas & corositant. Ideoq; si paucæ sunt uites spinis congruis muniantur, si plures fossat s cingantur & sæpibus, quandoq; uites in hyeme gelu pereunt, quare rescindendæ sunt iuxta terram, & in talibus locis in putatione curandum est, ut nunquam stipes erigatur aliquid super terram, & cum approximat hyems uites putantur, non ut curtatis fragulis & omnibus simul. In quibusdã locis cum iunco ligatis iuxta terram flectuntur, & supra capita ipsorum ne surgant aliquid terræ ponatur, deinde post hyemem deducto ligamine releuentur. Aliquando autem frigus non totum perimit uitem, sed solum nouos palmites, qui propter ligni teneritudinem & medullæ magnitudinem se defendere nequeunt, quod cũ acciderit sursum in loco idoneo palmitibus procreandis aut eã modico de palmitibus relicto, si aliquid uiriditatis ibidem habuerint, rescindatur, sic enim quasi renouabitur & formabitur uitis, & forsan eodem anno aliquem fructum feret. Accidit etiam plurimũ, ut postquam palmites & uuas protulerint pruinis uiridatem omnem amittant, quare in talibus locis talia genera uitium plantanda sunt, quæ tarde uirescant, ut sunt albana garganica, & maiolus plurimum. Aliquando uineas inuadunt rugæ, quæ omnẽ uiriditatẽ corrodunt, & uermes uirides & asuri parui qui rasiaturi uocãtur Bononiæ, qui natos cũ uuis palmites deuorant & desiccant, cõtra quæ subueniendũ est, ut per manus mulierũ et hominũ colligantur

colligantur, & pedibus conculcentur, uel igne crementur. Accidit etiã sæpissime, ut tempore caloris descendat cũ feruenti sole parua pluuia uenenosa & adusta, quæ uulgariter apud Bononienses melumen uocatur, quæ multa genera uitiũ adeò lædit, ut earũ fructũ in nihilũ omnino reducat, ideoq; ubi hoc frequenter accidit, ea plantentur genera uitiũ, quæ modicũ aut nihil læduntur ab eo, ut est maxia & albana et grilla, & quædam alia genera nota. Tempestas etiam sæpe uineas omnino consumit, contra quàm nihil omnino ualere potest, nisi forsan pia oratio apud deum, mundo corde directa. Licet quidam tam mares quam fœminæ ignorantes naturam & generationem grandinum, imprudenter aut fallaciter asserant contra grandines & fulgur quædã fieri posse. Accidit etiam quandoq; quod uitis ligone lædatur, & tunc quidẽ uitis stricte ligetur in plaga, & ea circumfossa ouinum uel caprinum admisceatur cum terra lætamen. Accidit præterea sæpe, quod uitis tot pampinos profert, quod eos & uuas ad debitum producere nequit augmentũ, in quibus mense Maio consideranda sunt sarmenta, quæ nouella uel uetus uitis protulit, & ei pauca & solida relinquamus, & in nouellis adminiculis firmamus, donec bracha firmata durescant, ne amplius resectæ & pullulanti uiticulæ quàm duas uel tres materias relinquamus & propter uentorum iniuriam alligentur, si relinquas in primordio pauciores, hoc mense pampinari conueniet. Sed tum est pampinatio necessaria cum teneri rami digitis stringentibus crepabunt sine difficultate carpentis: hæc res uuas efficit pinguiores, successuram materiam corroborat, & fructuum utilitati consulit sole admisso. Accidit præterea uitibus sæpe tanta debilitas, ut misera nimis sarmenta & uuas producant, quibus fimo & frequenti fossione, & stricta putatione subueniendum est. Quædam autem adeò lætæ & pingues sunt, quod magnitudine pampinorum uineas claudant, & se uicinasq; uites quasi suffocant, nec fructum suum maturari permittunt, quibus subuenire oportet larga putatione, rara fossione

foßione, fimi priuatione, & palmitum & pampinorum amputatione, tempore maij, & frondium ſpoliatione in locis frigidis, & præcipue cui uuæ putreſcunt, pampinentur per latera triginta diebus ante uindemias, & frons illa ſola ſeruanda eſt, quæ in ſummitate poſita ſolem nimium defendit in uertice, & ſi quæ in terra iaceant ſurſum ſine reuolutione ſuauiter releuentur. In locis autem ardentibus & ſiccis obumbratur uua, ne ui ſolis areſcat. Si modo uineæ breuitas aut facultas permittit operariorum. In quibuſdam etiam locis nimium hominum & canum patiuntur inſidias, quas diligenter die noctuq; maturitatis tempore cuſtodiri oportet, & in eis plãtari debent ea genera quæ non ſunt delectabilia, ſed auſtera ad edendum, ut gnij areſta & gmaronus, quæ non de facili tangũtur ab aliquo, & nobile tamen & ſeruabile uinum faciunt. Aſturnis prætereà ſæpe plurimum infeſtantur, quod cum accidit funibus & ſignis terribilibus per uineas appenſis & perſonis gridantibus & eos terrentibus expellantur, quod ſi tanta eſt ipſorum inuaſio, quod prædictis modis defendi non poteſt, fiat in medio uineæ ſuper quatuor colũnis locus eminẽs, ſuper quo puer aliquis maneat, trahatq; & moueat funes ab alijs capitibus ad longos palos circa uineã ligatos cum cucurbitis & paruis baculis circa eas cum in alia parte uiderit oportunum, ut in ciuitate Clogiæ ab omnibus obſeruatur.

De conuerſatione uuarum recentium & ſiccarum, Cap. XVIII.

Vas quas ſeruare uolumus legamus illæſas, nec acerbitate rigidas, nec maturitate defluentes, ſed quibus eſt granum luce penetrabile & ſplendidum, & tactus cum molli iocunditate callo ſus, ſi qua ſunt uitioſa reſecemus, nec patiamur intereſſe quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æſtiui caloris induruit, tunc inciſos botrionum tenaces calida pice ambiri oportet, atq; ita in loco ſicco frigido & obſcuro ſine luminis irruptione ſuſpendi. Item aliter extracto pane de furno non nimis

calido, ponatur in eo palea, & super eam uuæ, ibiq; per horam, secundum quod tibi melius uidebitur dimitte, donec aliquantulum fiant passæ, uel ponantur super aßide, uel aliqua craticula in furno, & postquam inde fuerint extractæ submergantur in musto dulcißimo, & ponantur ad solem donec aliquantulum sint siccæ seu aliquantulum mustæ & guttatæ, ponantur in uase ueluti in lagena uel sacco. Item aliter, uuas sale decoctas pone in musto feruenti ad ignem modice dimittendo, & pone ad solem iterum, & sunt optimæ. Item uuæ sanißimæ & aliquantulum ad solem passæ seruantur in sabulo siccato ad solem. Item in paleis uel fœno substratis. Item in folijs uitis siccatis. Item in melle. Cato ait uuam in ollis commodißime condi, & in sapa & in musto. Recte uuam passam græcam sic facias, meliores & dulces botriones in ipsa uite torquebis, & patiaris sponte mediocriter siccari, deinde sublatos in umbra suspendis, & uuam districtam componis, & cum uas impleueris desuper pampinos addes, & operculabis, ac statues in loco frigido, sicco, quem nullus fimus infestet. Salernitani autem uuam passam hoc modo faciunt, eligunt enim meliora grana uuarum, & ad solem desiccant, deinde in furnum modicum ponunt cum uuis dulcibus, deinde abluunt, & superaspergunt puluerem cinamoni, & ligant in folijs fici, & seruant per annum. Hæc uirtutem habet lauandi, & decocta in uino, & ipsum uinum ualet contra frigidam tußim. Fit etiam uua passa optime hoc modo, torqueatur in uite, & sic torta per tres uel quatuor pendeat dies, deinde collecto quolibet botrione cum manu uel tenacula in musto dulci feruenti ponatur, & ibi tantum teneatur, ut bis poteß dici salutatio beatæ uirginis, deinde siccetur ad solem, si calidißimus est, & in furno pane extracto, caue tamen ne pluuijs aut rore tangatur, deinde refrigerata in aliquo mundo uase ponatur, & optime compressa desuper ponderetur. Quidam autem ex ea exiccata ad solem iterum in musto dulci feruenti obruunt, & exiccant aliquantulum & componunt.

nunt. Sed ad hæc omnia commode fieri possunt de uuis recentibus sine tortura racemi omnibus alijs obseruatis, quæ dixi, dum tamen scias quod difficilime siccari possunt ad solem in regionibus temperatis. Item Græcis docentibus si uua uel poma in uite uel arbore diu seruare uolueris uasculis clausa fictilibus conseruabis, uel diligenter à summo tecto suspende poma gipso cooperta in longam seruabis ætatem.

De uirtute uuarum, Cap. XIX.

Va in duo diuiditur secundum Isaac, est enim acerba & matura, acerba est frigida in tertio gradu, sicca in secundo, hæc tres habet substantias in se diuersas, scilicet grana, corticem & succum. Granorum natura sicca est & dura, et nullius conuersionis in corpore, sed integra egreditur, sed farina ex eis pistatis facta & bibita confortat, & cholericam egestionem stringit, maxime si assentur. Cortex grossus est, nec conuertitur. & ideo non nutrit, confortatiuus est stomachi, & epatis calorem extinguit, sitim aufert, acumen calidæ & rubeæ choleræ mitigat, uomitum et egestionem cholericã stringit, oculis appositus palpebrarũ grossos humores attenuat & exiccat. Itẽ ualet ad pruriginẽ oculorũ & asperitatem. Succus uero uuæ acerbæ ante dies caniculares ad solẽ poni decet, ut siccetur & spissetur, ut mel, hic ualet humoribus ad gulã descendentibus & ginguinis & articulis. Si clystere facias ualet uulneribus intestinorũ, & diuturnis humoribus in uuluã descentibus. Vua matura quæ est in sua completa dulcedine, sanguinem laudabilem facit, & cæteris fructibus quemadmodũ ficus melior cibus, plus tamen ficus quàm uua nutrit. Testatur autem hoc quia quidam suis temporibus eis solis utuntur, unde pingues fiunt, & clarent eorum cutes, desistentes uero ab eorum esu facile macrescunt. Eius ossa sunt frigida & sicca, granis acerbæ uuæ uicina, habent tamen acumen quoddã propter quod cito exeunt ante conuersionem. Item cortex eius frigidus & siccus, & ad digerendum

durus, & si cum cortice & ossibus edatur indurat egestionem & insufflationem & uentositatem generat, & humores longinquos à sanguine laudabili. Si cõmedantur in hora qua de uite accipiuntur, si quidem inueniat stomachum malis humoribus & cibis uacuum, & fortis sit digerere, digeruntur & in laudabilem sanguinem conuertuntur, & uentris adiuuant solutionem, corpusq; à malis purgant humoribus: econtra si stomachum inueniant malis humoribus uel cibis plenum, & digerere sit imbecillis, in eo morantur & inflationem generant & rugitum, & in humores malos cõuertuntur, & fumum noxium plurimũ creant. Appensæ & ab humoribus superfluis desiccatæ cæteris uuis sunt laudabiliores, & subtilibus dictis conuenientes, ab inflatione longe sunt & fumositate, nec stipticæ sunt nec solubiles, in mustum missæ uel sappam grossæ dictæ sunt, & stomaccho minus conuenientes, uentositatem & inflationẽ producunt, propter extraneos humores ex sapa uel musto assumptos, uuæ multum carnis habentes nutribiliores & duriores existunt, quam hæ quæ plus humoris quàm carnis habent. Item uua cuius sapor est dulcis & grossus melliq; uicinus calidior est, situmq; generat, & grossioris est nutrimenti, & ad digerendum durior, inflationem faciens ac rugitum, & opilationem splenis ac epatis. Et uua cuius sapor est subtilis aquosus, frigidior est & digeri leuior stomacho, cõfortatiua & mundificatiua à cholericis humoribus, sitis mitigatiua, & conueniens complexionibus temperatis. Et uua cuius sapor est medius inter prædictas est leuis nutrituræ, & mediæ potentiæ. Alba uua clara & aquosa facile digeritur & leuiter nutrit, uenas cito permeat, & urinam prouocat. Nigra grossa est, digeri dura, sed confortatiua stomachi, & si bene digeratur nutrimentum bonum præstat. Russa uel citrina est media prædictorum. Passa sicca est ad comparationem uiridis, & ex ea quædam est dulcis, quæ calidior est & humidior, maxime si nigra sit, hæc ualet ad dolorem pectoris & pulmonis, & tussim mitigat, quæ uero acerbitatem

tatem

tatē habet minus nutrit & frigidior est & ſiccior eſt dulci, ideoq; ſtomachum confortat, calorem extinguit, & uentrem conſtipat.

De apparatu uindemiæ, Cap. xx.

Appropinquante uindemiarum tempore præparandæ & aptandæ ſunt tinæ in his locis, in quibus moris eſt uinum cum ſuis racemis & arillis bullire, in alijs uero torcularia. Item corbes, cophini, ciſtæ, & cætera inſtrumenta & uaſa quæ unicuiq; neceſſaria & oportuna ſunt, ſecundum uarias & diuerſas conſuetudines locorum, & omnia uaſa neceſſaria optime mollificanda & lauanda ſunt, iunci ueteres ſeruati quærēdi ſunt, quia meliores durabilioresq; ſunt nouis, qui adhuc ſemimaturi exiſtunt.

De tempore uindemiæ, Cap. xxi.

Vtile eſt agnoſcere quando uindem andum ſit. Nam quidam antequam uuæ maturētur uindemiant, & ideo ſubtile & infirmum, non permanens faciunt uinum. Alij uero tardius uindemiantes, non ſolum uineas lædunt reſolutis iam uiribus eius, ſed etiam tale uinum paßibilius & minus durabile faciunt. Cognoſcitur ergo tempus uindemiæ guſtu & uiſu. Aiunt enim Demetrius & Africanus ſex ſolum dies habere uuam, & non plures permanere maturam, ſi enim granum uuæ iam nō uiride ſit, ſed in ea nigredine uel alio colore, in quo tandem eſſe debet ſecundum naturam generis illius uuæ, ſignificat eam eſſe maturam. Quidam autem exprimunt uuam, & ſi quidem affluxerit granū uuæ nudum, non continens carnē, maturas eſſe ad uindemiam approbat uuas, ſi uero effluxerit granum cum parte carnium eas non eſſe maturas dicunt. Quidam autem ex quo incipiunt paſſæ fieri maturas concinunt uuas. Alij uero probant ita, ex uno denſiſsimo botro unam auferunt uuam, poſt unum uel ſecundum diem conſiderant, ſi manet in eadem forma locus acini, & ſi circunſtantes nullam recipiunt augmentationem, uindemiare feſtinant, ſi uero acini locum minorem

factum considerant, quasi his quæ de circuitu sunt acinis adiunctis, differunt uindemiam donec augmentatione procedit. Palladius *autem ait, maturitatem cognosci si expressa uuæ grana quæ in acinis celantur sint fusca, & aliqua propè modũ nigra, quibus indicatur maturitas naturalis.* Oportet ergo *uindemiare & maxime luna existente in cancro, leone & scorpione uel aquario, ea uero finiente & subterranea existente festinare oportet uindemiam facere, ut* Burgundius *ait.* Et in summa, *sciendum est, quod si uuæ nimis pingues per latera frondibus denudentur, uinũq; ex eis fiet, minus erit aquosum sed potentius & melius duraturum. Si uuæ colligũtur post tertiam, rore consumpto, aëre calido & sereno, uinũ erit potentius & melius duraturum: contraria uero contrarium operantur, uuæ nimis maturæ faciunt dulcius, sed minus potens minusq; durabile. Vuæ nimis acerbæ faciunt uinum acerbius, mediocres faciũt uinum potens & melius duraturum Vuæ in augmẽto lunæ collectæ uinum minus seruabile faciunt, in decrescẽdo magis. Si uuæ nigræ ad bulliendum ponantur in fundo tinæ, uinum erit rubicundius, si maturæ maturius, si acerbæ acerbius, si mel dulcius, si saluia saluiatũ, & generaliter saporem & uirtutem acquirit eius, quod in eo loco ponetur, si diebus congruis simul ebullierint. Si uuæ collectæ quibusdam diebus in aceruo steterint, uinum maturius erit. Si mustum in dolijs sine graspis ebulliat bonum & durabile erit, sed tardius clarificabitur, quàm si cum eis ebulliat.*

Qualiter uindemiandum sit, Cap. XXII.

Qui portant cophinos maiores uel corbes, & qui in cistis uuas colligunt eligant folia, & si quis acerbus aut putridus uel siccus inueniatur botrus auferatur. Oportet *autem ut calcantes uuã si quid obliti sunt, qui præsunt cophinis aut corbibus ipsa eligere folia, ipsa enim contrita cum uuis austerum magis faciunt uinum, & maximum nocumentum fit uino.*

Quali

Qualiter debent uuæ calcari, & ex eis uinum fieri possit, Caput XXIII.

IMmissas torculari uuas statim exprimi oportet pedib. ab his qui ad hoc sunt deputati, et cum omnes uuas æqualiter calcauerint, sursum racemos & grana elcuent, & attrahant ut multum humoris sub torculari defluat, & cum secundo calcauerint, & in altum racemos erexerint & molles ac calidos & non ualde humidos eos fecerint, sic sub ligno & prælo eos supponant. Calidi enim & molles existentes faci lefluxibiles fiunt, si uero humidi ualde disponantur, necesse est granum superpositũ scindi eorum compositionem. Intrantes autem in torculari oportet ualde pedibus esse mundos, & non sæpe exire & intrare nudis pedibus: & esset bonum quod in eis non comedant nec bibant, & quod sint uestiti & cincti propter sudores superuenientes. In quibusdam autẽ partibus, ut Bononiæ calcantur ad uincã in corbibus, sicut mediocriter possunt & calcatæ positæ super curribus in uasis portantur ad tinas, in quibus eas stare ad feruendũ permittũt per octo dies & ultra, & usq; ad 15. uel 20. ex quo multum purificatur uinum, sed sapore racemorum inficitur. Ideoq; melius est, quod super tinam ponatur cratis uel instrumentũ ex aßiduibus perforatum ad hoc dispositũ, super quod stet unus calcator, qui calcando perficiat, quod in corbe cõplere nõ poterat, & cũ bene calcauerit omnes racemos cũ pedibus per unam partẽ in tinam emittat, in quam tantum bulliat quod purificatũ sit, & racemi super liquorẽ eleuati ab eo diuisi, quod in paucis euenit diebus, quo facto reponatur in uasis: & in tinis aquæ ponatur parum uel multum, secundum quod nobiliores & potentiores aut melioris uuæ fuerint, & secundum quod hoc uinum mixtum melius uel peius optatur. Sciendum tamen quòd quãto melius uuæ calcantur, tanto minus & deterius fiat mustum, sed de pluro plus habebit, si uero male calcatæ fuerint, econtra erit, secundum istum modum uinum purificabitur,

& sciendum

& sciendum durabile fict, nec uitiabitur racemorum sapore. Est au*tem sciendum, quasdam species esse uuarum adeò racemos suos austeros habentes, quod cum eis bullire plurimum non potest, sine detrimento sui, quasdam uero adeò modicum austeros habentes, quod cum eis bullire plurimum possit.* Notandū est etiam, *quod quanto uuæ pinguiores & aquosiores sunt, tanto magis cum racemis bullire debent minus, & quanto nobiliores & ficciores fuerint, tanto magis in eis stare opertum.* Item *sciendum est, quod postquam uuæ collectæ & in aceruum positæ sunt, si duobus uel tribus diebus sic steterint, ualde ipsarum & uini augetur maturitas & dulcedo, ideoq; utile est in uineis habere bitumen in quo ponantur, ubi diu stare poterunt, & extra in tina parua ex bitumine facta colligi maturum uinum quod inde liquabit, quod ualde suaue & delectabile erit, non tamen in æstate facile poterit conseruari.* Sciendum est eti*am, quod omne uinū quod cum racemis & corticibus uuarum non feruet est album, quod uero cum eis feruet tingetur ab eis, & corticis colorem nigrum uel album, aut aureum aut rubeum acquirit.*

De his quæ ex uuis fieri possunt, Caput XXIIII.

E*X uuis fieri possunt agresta, passum, defrutū, sapa, uinū, & acetum, de quibus omnibus dicendum est, qualiter fiant & conseruentur, de natura & uirtutem quam habēt in corporibus humanis.*

De agresto, passo, & defruto coroẽno & sapa.

A*Gresta fit duplex, liquida & sicca. Agresta liquida fit hoc modo, cū uuæ adhuc sunt acerbæ, scilicet ad debitum peruenerint augmentum colliguntur & pistantur, & in mastellum uel aliud uas ponuntur ad solem, & in eis aliquid de sale ponetur, & postquam duobus uel tribus d.ebus ad solem steterint, accipitur succus, & repositus usui conseruatur, & quædam de sale*

sale non ponunt, sed cum eo melius conuersatur, & maxime si ex talibus uuis factum fuerit, quarum uinum in æstate sanum seruari potest. Agresta uero sicca sic facienda est, accipe uuas acerbissimas & pista & exprime, & pone in uase extenso, & soli oppone donec siccetur, & serua. Et quidam ponunt ad siccandū in sole absq; decoctione aliqua, si sol calidus adest, quidam etiam agrestam faciunt ex uuis aliquid dulcedinis percipientibus, sed prior stipticior & frigidior est. Potes tertio modo facere agrestam spissam, ut & mel, & est plurimū uirtuosa ut supra dictū est de uirtutibus uuarū passarum. Vniuersa Africa pingue ac iocundum passum sic conficere cōsueuit: leguntur uuæ passæ quam plurimæ, & in fascellis ex iunco factis aliquatenus contextis uirgis positæ fortiter uerberantur, deinde ubi uuarum corpus ius concussionis exoluerit, exprimitur, hinc passum est quicquid effluxerit, & conditum uasculo mellis more seruatur defrutum. Coroënum & sapa fiunt ex musto. Nam defrutum à deferuendo dictum est, ubi ad spissitudinem fortiter dispumat. Coroënum cum tertia parte perdita, duæ partes remanserint. Sapa ubi ad tertiam redacta descendit, quam meliorem simul faciunt citonia cocta.

De purgatione uini facti ex uuis acerbis & corruptis,
Cap. XXV.

Portet omnes uuas acerbas uel qualitercunq; corruptas sperare à reliquis, & quod ex ipsis est mustum, ita est curandum aquæ pluuialis usq; ad dimidium est coquenda & ex hac aqua decocta quanta est musti decima pars superinfundi uino, rursus autem cum uino decoquant consumatur in decoctione decima pars. Quidam autem non faciunt ita, sed ipsis uuis immittunt aquam commiscentes ad futurum mustum tertiam partem post calcantes uuas mustum coquunt, ut consumatur tertia pars.

Z De cu

De curatione uini à pluuia agitati, Caput XXVI.

I pluuialibus imbribus multum superuenientibus uuæ adhuc in uinea existētes uel post uindemiam amplius quàm oportet madefiant ex necessitate ipsas calcabimus. Si aūt uindemiatum mustum imbecillius esse didiceris, docebit autē te hoc gustus, cum uinum in dolijs nutritur post primam ebullitionem confestim transferantur in alia dolia, manet etiam in fundo omne luto sum propter grauedinem. Quidam autem melius faciunt, uinum coquunt donec uicesima pars eius consumatur, immitentes gipsi centesimam partem. Laudarij uero eo usq; ad ignem uinum decoquūt, quousq; quinta pars eius consummatur, & eo post eam consumpto utuntur.

Qualiter uinum mittendum sit in dolia, Caput XXVII.

Olia, antequam immittatur mustum, aqua salsa pura spōgia ablui oportet, & incenso fumigare, oportet aūt neq; nimis facere ea plena, neq; nimis deficiētia, sed opinari oportet quousq; uinum bulliens augmentationē faciat, ut nō supra effundatur, conijcere postea oportet quod in dolijs est mustū per quinq; dies, & manibus et cyphis spuma, & si aliquid superfluū fuerit auferre, & expurgationes omnes à cella educere, & longius proijcere, si enim prope manserint canopes inde generātur, & malus inde exit odor, quæ ambo uinum euerti faciunt, idcirco bonum odorem in torcularibus & maxime in apothecis esse oportet.

Qualiter mustum per totum annū haberi possit, Cap. XXVIII.

Nte quam calcentur botri, quod ex uuis stillat mustū pressmonem quidam uocant, mitte eodem die in uas pice perlinitum interius & exterius ut semiplenum sit uas, & obstrue diligenter gipso, multo enim tempore permanet mustum ualde dulce

de dulce. Multo magis seruabitur, si uase percluso corio in puteum uas immittitur, quia non super ebulliens semper erit mustum. Si quis autem paulatim conculcauerit uuas, & non comprimat fortiter, et hoc mustum utile ad permanētiam habebit, ut Burgundus ait: atq; hoc per experientiam optime uisum est. Alij uas ut dictum est inte rius & exter ius pice perunctū in puteū ponunt, ut labia sola super emicent. Et hoc per experientiam optime uisum est. Alij in arenam humidam uas infodiunt.

De cognitione si mustum uel uinum habeat aquam, & qualiter sepa rabitur ab ea, Cap. XXIX.

T cognoscamus an uinum uel mustum habeat aquam, pira cruda, uel secundum quosdam mora mitti in mustū debent si aquam habet mergentur, sin autem supernatabūt aquam non habet. Quidam cannam græcam quæ nascitur in aquis uel linum uel papirum uel fœnum uel aliquid aridum ungūt oleo, & in uinum mittunt & extrahunt, si aquam habuerit congregabūtur guttæ in oleo, & quanto plus de aqua habuerit, tanto magis erit guttarum aquæ congregatio. Alij simplicius facientes uinum emit tunt in ollam nouam nondum infusam, & appendunt ollam duobus diebus, stillat enim olla aqua mixta. Quidam in calcem uinū supra effundūt, & si quidē aquā habet, diffundit uinū calcem, si aūt parum est depressabit eā. Alij uero in frixorio habent oleum feruens & superinfundūt uinū, & si aquam habet sonabit, & amplius faciens resiliet, quidam uero spongiam nouam oleo ungentes, ea obstruūt os uasis & euertūt, si aquā habet funditur in spōgiam eadem probatione & in oleo utuntur. Alij de musto sibi modicū in manu mittunt, & fricant, si purū est uiscosum est & adhæret, si aquam nō habet non adhæret. Aqua hoc modo separabitur à uino, albumē humidū mitte in testā uini, deinde spōgia uncta oleo obstrue os testæ uel alterius uasis, et incluās fine effunde, et effluit solū aqua.

Vt mustum cito expurgetur, Cap. XXX.

IN metreta dulcis musti cotilam aceti mitte, & post tres dies erit purum.

Qualiter uinum non semper ebulliat, Caput XXXI.

COronam pulegij uel nepaticæ uel origano collo uasorum circumpone, ut ait Burgundius. Quidam autem interiora doliorum circa labia perungunt lacte uaccino, detinebit enim intus bulliens mustum, ut dicunt.

Quo loco debeat stare uinum ut duret, Caput XXXII.

CEllam uinariam septētrioni habere debemus oppositam, frigidam, obscuram, uel obscuro proximam, longe ab aliis stabulis, furno, sterquilinijs, cisternis, aquis, & cæteris odoribus horrendis. In libro tamen uindemiæ à Burgundio ædito dictum est, quod fortius uinum sub diuo ponendum est, auertat tamen occasum & meridiem parietibus quibusdam appositis, reliqua autem uina sub tecto ponenda sunt, fenestras autem excelsiores oportet facere ad aquilonem & orientem uersus.

De transuasatione uini, & apertione doliorum, Caput XXXIII.

OPortet uinum transuasare in borealibus uentis, nequaquam in australi, & imbecilliora quidem in uere, fortiora autem in æstate, uina quæ sunt in aridis locis post solstitium brumale. Cum autem transuasatur uinum in luna plena fit acetum. Scire oportet, quod cum uinum separatur subtilius & imbecillius fit. Affirmant expertissimi uiri, quod si circa festum omnium sanctorum, cum uinum ebullire cessauerit, & fex ad fundum descenderit, ipsum remoueatur à fece grossa, faciet in hyeme matrem subtilem, cum qua melius cōseruabitur, & post hyemem facilius clarificabitur

rificabitur tempore ueris. Item dicunt, quod si uinum diu cum fece moretur, adueniente calore ei adeo incorporabitur, quod eius sapore inficietur, & non poterit aliquibus clarificari modis, nisi coquatur usq; ad principium ebullitionis, lento igne & claro, & in uase mundo ponatur cum saluia bona, habente in fundo duos baculos uel unam tegulã mundam inuersam & mantellũ de grosso panno, uel ponatur in tina mũda, & in idem uas postea reducatur modo prædicto. Prouidendum quidẽ est ut in hyeme quidem calefiat, æstate uero infrigidet. Oportet autẽ transfudare uinum, cum luna minuitur & sub terra est. Oportet etiam cum à dolijs in parua uasa transmittimus uinum obseruare ortus stellarum, & maxime in flore rosarum & florescente uinea mouetur eius fex in occasibus stellarum. Consulunt autem sapientes cum aperitur dolium, uinum quod est in principio dolij, & quod est circa fundum consumetur, medium autem uinum seruetur quod fortius est & permanentius & ad ueterationẽ aptius, uinum enim quod est prope os dolij ac aëri adhærens est imbecille, quia euaporat quod autem est satis profundum seu appropinquans feci, cito uertitur. Oportet autem transmutatum uinum in testis uel alijs uasculis nõ usq; ad labra testarum immitti, sed usq; parum deorsum sub collo ut non suffocetur, sed respirationem habeat, si de acetositate non timetur, sed si de ea timeatur, quasi nihil respiret, & fiat uentilogus de salice uiridi à cortice mundato. Item bonum est quod iuxta spinam ficariam, sit una parua spinella, per quam subtrahitur parum de uino temporibus calidis & uentosis, nam per ipsam egreditur aliquid de fece cum uino, & ipsum clarificabitur parum melius. Item oportet aperientem dolia seruare ortum astrorum, quia tunc uini fit motus, & nõ oportet uinum rimare. Et siquidem uinum in die aperies oportet intendere soli, ut non eius claritas incidat uino, si autem in nocte necessitate multotiens prouocante dolium aperies, superintendere oportet lumen lunæ. Item oportet euacuata dolia cõfestim ablueré aqua

salsa,uel cinere, uel argillosa terra siccari, si uinum est debile, sed si ualde potens est solūmodo bene claudatur undiq;, quia odor & potentia eius tuetur uasa.

De tempore & modo gustandi uinum, Caput XXXIIII.

Vidam borealibus existentibus uentis gustant uinum mutabilia & sincera sunt tunc uina. Alij uero experti cognitiones uini, australi uento flante gustant uinum. Australis enim uentus magis uinum commouet, & redarguit quale est. Ieiunum autem existentem nō oportet gustare uinum, obtunditur enim gustus, nec post ultimam potationem & commestionē, ut Burgundius scribit. Sed ex consuetudine Bononiēses ieiuno stomacho semper gustāt uina. Item oportet gustantē uinum neq; amaram escam, nec salsam, neq; aliquam quæ gustum corrumpit, comedere, sed paucam comedere & bene digerere. Quidam uolētes decipere emptores, testam nouam habent, quàm perfundunt optimo uino ueteri & bene redolenti, & in ea ponunt uinum quod uēdere uolunt. Malitiosi autem quidam attribuunt nuces & caseum gustare uolentibus uinum, ut comedant, ut certißimus falsificetur gustus. Hæc autem dicimus, non ut faciamus, sed ne decipiamur. Oportet etiā emptorem sæpe gustare uinum nouum & uetus, ne obliuiscatur quid effugere debeat.

De signis cognoscendi uinum durabile, Caput XXXV.

Mmisso uino in dolia, per quoddā tempus transuasandum est in aliud uas quiescibiliter: in priori uase relinquenda est ipsa fex, & diligenter uas includatur, demum intuendum est multotiens odorantes, ne aliqua transmutatio fiat circa faciem gignentes cenopes uel fangum album, quem facit subtus butem, uel magis aliquid talium extimandū est uinum esse corrumpendum, si nihil tale generatur, credendum est uinum permanens esse.

Quidam

Quidam aũt calamum integrũ perforantes immittunt usq; ad fundum super feces, & præcludentes calami superioris foramen magno digito, postea auferentes digitũ per olfactum attrahunt inferioris odorem, demũ exugentes attrahunt fecis partẽ ad qualitatem, & secundum qualitatem fecis futurũ uinum reliquum esse credunt. Oportet autẽ ex medio uase futurũ uinum esse opinantes, quidam uero partẽ uini bibentes infrigidant ac gustant, & qualecunq; inuenitur in gustu tale futurũ uinũ reliquũ esse credũt. Oportet aũt ex medio uase gustũ facere. Alij uero ex tegmine uasorũ signũ accipiunt, discooperto enim uase, quod est in tegmine gustatur, si quidẽ uinosum est optimũ est uinum, si uero aquosum non. Alij aũt ex ipso gustu, si à principio austri fuerit signũ certũ, si aũt molle contrariũ.

De nocumentis quæ uino accidunt, Caput XXXVI.

Ccidit uino propter aquositatem corruptibile in uitæ, uel postea sibi admixtum, ut corrũpetur, & uertatur propter uarias causas extraneo calore in ipsa agente, quod si fex uel modicum talis uini codẽ dolio extracto relinquatur in uase, nec aperiatur uas, cõuertitur in muffam quæ uas inficit, deinde quodlibet uinũ in eo positũ consequẽter corrũpitur: Et si ex uino insanum doliũ uel aliud uinũ misceatur aliquid seu imponitur ipsum inficit, & in suã corruptã naturã cõuertit. Item uinũ forte & potẽs & præcipue dulce, grossum, si tẽpore calido dimittatur in uase, nõ plenũ, nec desuper clauso, euaporat calidũ et humidũ uini, remanet frigidũ & siccũ, q in acetositatẽ cõuertitur, de quorũ omniũ cura dicendũ est.

Quibus temporibus uinum faciliter uersetur & corrumpitur, Cap. XXXVII.

OMne uinũ sæpius uertitur circa uergiliarũ occasum, et circa solstitiũ æstiuale, & circa canis æstum, quod uulgariter currus uocatur, & generaliter circa omnes uẽtos annuales, & in æsta

& in

& in gelu, & in largis imbribus, uel propter uiolentum uentum aut terræmotum, uel propter durum tonitruum, uel quando florescunt rosæ uel uineæ, ut Burgundius ait.

Qualiter possit prouideri ne uinum uersetur, Caput XXXVIII.

Ales usti in uinum immisi id uerti & ultra quàm oportet bullire & spumam ampliorem fieri prohibent. Amygdala dulcia nigris uuis immixta permanens illud seruant, uua passa ablatis granis & cum arena immissa musto uel uino cocto pingue & permanēs illud facit. Quidam uuam siccam in uinea natam eligunt, & singulariter utuntur, gypsum immixtum in primordio austerum uinum facit, tempore uero procedente austeritatem euaporat, utilitas autē gypsi multo tempore permanet, & permanentiam uini facit, & uerti nō sinit uinum. Et eius quidem proportio est, ut si uinum sit lentum & sapore humectū, aut pluuia agitatum, centesima pars gypsi sufficiet. Quod si uinum nascitur uirtute solidius medictas abundè sufficiet. Fœnumgræcū si teratur cum sale usto & cum uino, misceantur uina quæ uertūtur à sua mala fece separata, & in fecem boni uini immissa permanētia erunt, quidam autem tædas accendentes in musto extinguunt, & nō sinunt uinum euerti, quidam cedri fructum ustum miscent, & gallas ustas miscentes uino permanens hoc faciūt. Alij cineres ex sarmento uineæ combustos, & semē fœniculi terentes & in massam redigentes miscent cum uino. Quidem uasa quibus utuntur in alia uasa & in aliam domum transferunt, si enim ex calore sint læsa in refrigerantia loca ea reducunt, si autem ab humore & frigiditate in calidis locis & siccis transponunt. Alij uero semen lini, uel lignum querci comburentes cinerem immittunt uino. Alij lac & mel miscentes, ut ualde sint leuia immittunt musto. Argilla post ebullitionem uini immissa expurgat deorsum secum deferens turbulentū ad fecem, magis aūt si usta fuerit, & bene redolens uinum facit & dulce, reptilia en m-

hyeme eam comedentia niuunt, dulcorat enim argilla uinum & permanens facit. Vinũ coctũ usq; ad tertiã partem immissum musto permanens illud facit. Elleborũ nigrum & albũ paucũ immissum expurgat uinũ & permanens facit, frumenti farina permanentia uina facit. Resina pini detinet uina. Alumen scissum stiptica uina facit, & acuentia uel acida sedat. Confectio mirabilis ad uinũ seruandũ quæ uocatur pãnacia. Recipe aloës uncias 2. incensi uncias 2. amomi uncias 2. meliloti uncias 4. cassiæ unciam 1. spicænardi uncias 2. folij uncias 2. mirrhæ uncias duas, hæc omnia panno ligata mitte in uno quoque dolio postquam uinum fuerit ibi missum & iam expurgatum, immitte autem in unoquoque uase unum coclearium harum specierum, & postea panno dissolue, & uino puluerem immitte & postea per tres dies radicẽ calami moue. Quidam autem alium confectionẽ faciunt, recipe croci uncias quatuor hoc bonũ colorem reddit, incensi masculi cribrati, uncias tres, hoc austerũ facit, folij manipulũ, hoc bonũ odorem dat uino, hæc omnia cribrata misce, & in qualibet amphorã uini mitte coclearia duo, cum non uinũ bulliat sed subsistat. In omni uino hæc propria serua, ut iam subsistentia ea speciebus condias. Alij uero sic uina condiunt: Recipe cardamomi, ireos ællyricæ, cassiæ, spicenardi, meliloti, xylobalsami, squinanti, costi, sp cæ celticæ omnia consimili põdere, tere & reconde, et in uino immitte. Itẽ accipe semen artemesiæ, & herbam pentaphylon & pulueriza, & cum uinum deferbuit pone intus, & nõ uersabitur. Alij ut non uersetur duobus uel tribus diebus in grapsis bullire permittunt & in februario transmutant, & ex eo tertiam uel quartam bulliunt, & simul miscent, deinde ponunt unã cõmunem parapsidem salis in duodecim corbibus uini. Vel aliter in februario transmutetur & quarta pars diminuatur, & iuxta finem ebullitionis, & quarta pars ebulliatur ad ignem & dispumctur donec 6. uel 8. pars diminuatur, & iuxta finem ebullitionis ponatur in quolibet caldario in gamula ludecij sicci, uel lin tum tantum, ita

quod parum in uino bulliant, & cum ea calido ponantur in uase, et si ponitur cum ea grapsæ bene ablutæ prius in musto positæ clarius erit uinum, & obturetur uas ut inde non respiret, & sit bene circulatum & hoc certum est. Vel aliter, fit delectabile et mirabile ad bibendum hoc modo, quodcunq; uinum fit exprimantur uuæ, & uinum nihil cum grapsis bulitum totum ad ignem bulliat et dispumetur & in uase ponatur, deinde accipe uiginti gariophilos pro quolibet corbe, & in filo uel pecia positos in os uasis mitte, & est certum. Alij dicunt quod si mustum expressum & in continenti separatum à grapsis ponatur in tina, & coopertum cum aliquo panno mundo uel nouo sextario, sic ad dies quindecim uel uiginti dimittatur, & quolibet die spumetur, deinde in dolium mittatur, erit mirabile in claritate & sapore.

Qualiter uinum uersatum liberetur & clarificetur, Cap. XXXIX.

Accipe cerasa acria in bona quantitate & tota integra in uas ubi est uinum uersatum proijce, & sic uinum incipiet bullire, & sic dimittantur per tres dies uel usq; cesset bullire, quoniam in ipsa bullitione purgatur uinum à fecibus optime, & cum clarum uinum uideris in aliud uas transfer, certum est. Si autem cum uino uersato mel in bona quantitate temperaueris, & in uase ubi est uinum uersatum iactaueris per uendonem cum baculo ipsum uinum cum melle agitaueris, & postea dimiseris, clarescit uinum propter mel quod turbidum est in uino usq; ad fundum descendere facit. Quidem optime facientes tempore uindemiæ racemos recentes non pressos in magna quantitate in uase uersati uinum ponunt, ubi racemi pro matre sunt ipsi uino, nam racemi uersum reducunt ad debitam bonitatem & saporem, post aliquod tempus, hoc aût sciendû quod antequam fiat aliquid de uino uersato transuasandum est. Quidam autem uersum uinum in grapsis de quibus recenter uinum est extractum iactatur, ut in eis clarescat, ibiq; dimittunt

mittunt

mittunt quantum expedit, quod si multum fuerit, non totum subito sed particulariter per uices successiue agendum est, ne calorem grapsarum extinguat, & ebullitionem qua clarificatur in totum prohibeat, & quanto minus mustum steterit in grapsis tanto fortius operatur. Palladius autem dicit, uinum ea die limpidum fieri atq; optimũ, si grana piperis 10. piscacij 20. adiecto modico uini simul conteras, & sex uini sextarios mittas, diu ante omnibus commotis, tunc quiescere patiaris, coles, usui mox futurum. Item secu lẽtum statim limpidum fieri, si 7 pini nucleos in uinum uini sextarium mittas, diuq; commoueas, & paulul um cessare patiaris, mox sumere puritatem colariq; debere & in usum referri. Quidam autem clarificant cum nucleis persicorum. Alij autem cum solo claro ouorum & pauco sale. Vel secundum alios accipe lapides albos fluuij, & eos in clibano coque donec in eis crepaturæ incipiunt apparere, quo facto in puluerem subtilißimum deducantur. Item accipe salem album & contere subtiliter, & in uase 10. corbarum pone 6. uncias pulueris lapidis, & quatuor salis, & in uas commiscendo immittas, & si pro quolibet corbe duo addideris oua uel tria erit optimum, quod etiam de dictis lapidibus crudis subtilißime puluerizatis & sine sale fieri poterit, & hæc approbatißima sunt, & optimum est quod aliquid de melle addatur, nam mel rubeum albi uini restaurat colore perditum, & omne mel est uiscosum & graue, atq; omniũ liquorũ conseruantium, quod si nimis fuerit turbidũ plus de unoquoq; addatur, & hæc retinent fece turbulentiã ad fundum sui pondere, ut non poßit sursum facile denuo eleuari, & nullo prorsus sapore uinum inficiunt. Si uero in tantum turbidum est quod efficiatur humidum & fluat ut oleum, calore naturali eius in toto extincto, nulla tanquam mortuo medicina potest ualere, si uero unum non omnino extinctum rubeum habens colorẽ ruptum & croceũ cum uino albatico uel cum alio multum rubicundo aut cum lauatura corticum recentiũ uel siccarum uuæ albæ,

uel cum colatura seminum ebuli restaurabitur: & succus ipsorum seminum saporem uersati uini corrigit, & similiter mel rosatum. Idem etiam fieri poterit cum lauatura dictorũ seminum siccatorũ. Item optime clarificatur hoc modo in uase 20 corbium accipiantur 40. oua in aliquo uasa fracta cum manibus uel mundo grantello plurimum agitentur, deinde una communis parapsis tartari misceatur, & uino addito ponatur in uase, quo facto cum claua per uendonẽ in uasa posita fortißime agitatur, & pluribus uicibus de subtus per fesariam extrahatur, & in uas iterũ ponatur, cum uero clarificatum fuerit omnis turbulentia per spinam in costis & desubtus per fesariam extrahatur, & in uas iterum ponatur. Sed est sciendum quod in uino albo sola clara ponantur, in rubeo uero uitellum & clara, & in multum turbido plus de rebus apponitur. Item loco tartari optime sal ponitur, & tandem modicum aquæ fluminis in uase ponatur. Alij colligunt in uindemijs uuarum semina, quibus optime siccatis, & ex his facta farina manum plenam in quolibet corbe ponunt, & diligenter permiscent. Clarificari optime atq; à sapore uersati liberari ab experto ualde dicitur, si in carario uase libra media aluminis de rosa clari & tantundẽ facchari rosati cum libris octo mellis ponatur hoc modo, uel coquatur & optime dispumetur, quo refrigerato albumẽ ualde puluerizatũ et faccharum dissolutum in eo permisceatur, & cratere uini in his commixto, cuncta ponantur in uase optime concissa pertica agitentur: & uas disclausum usq; ad diem dimittatur sequentem, & in secunda die uel tertia clarum erit. Quod si ualde turbidum & putridũ erit uinum, de unoquoq; prædictorum plus aliquid ponatur. Ex acerbo autem maturum efficitur modo prædicto, quæ res etiam uinum facit boni saporis, uel clarificabitur optime, ac fit purum & odoriferum hoc modo: accipe mediam libram de bono alumine rosæ, & mediam aluminis saccharini, & subtiliter pulueriza, & pone mediam unciam de prædictis pro quolibet corbe si est parum turbidũ, si est turbidum

bidum multum, pone unam & accipe unam libram casi albi & rubei, secundum quod est uinum 24 corbibus, & accipe plenam manum salis albi, & tria oua recentia pro quolibet corbe, & si uinum est album non ponas uitella ouorum, si est rubeum pone totum, quibus ouis fractis in aliquo uase & fortiter agitetur, & apposita in ipsis ouis una situla aquæ fontis uel putei, & iterum agitatis & supra dictis appositis rebus etiam fortiter iterum agitetur, & in dictam uegetem 24 corbium positis & cum pertica scissa cum uino optimo in uegete agitatis & permixtis donec totum fuerit turbidum, & extrahendo desubtus per fecariam, in secunda die clarum erit, & usq; ad octo dies quolibet die unus ciathus extrahatur, & similiter per spinam inferiorem in costis ter in die tota turbulentia extrahatur, donec consumpta fuerit. Sciendum est tamen quod antequam fiant prædicta, transuasari debet in aliud uas, & à sua mala fece liberari, postea etiam clarificari si parū fuerit cum colatorijs pannorum ubi claretur & coletur.

Qualiter uinum album denigretur, & in alium colorem transmutetur, Cap. XL.

Postquam uinū albū de sua uindemia in aliquod uas transmutaueris, & per unum diem residerit in tinam ex qua unum nigrum extractum fuerit iacta, & post duos dies extrahas clarissimum & ualde rubeum. Item in eius uuis tot albæ, quod parum esset rubeum, uindementur diuisim & in tina cum nigræ primo apponantur & albæ desuper, & totum nigrum erit. Palladius dicit uitibus hanc esse naturam: ut alba uel nigra si redigatur in cinerem uinoq; imponatur ei unamquamq; formam sui coloris imponere. Candidum uero reddetur ex rubeo ea ratione scilicet, ut combusti farmenti cinis modij unius mensura mittatur in dolium, quod habebit amphoras X & triduo sic relictis cooperiatur, eritq; albū uel nigrū XL diebus exactis, uel rubificatur optime

tempore uindemiarum, cum uuis quæ uocantur albaticæ, & cum labruſtis bene maturis cum ſteterint circa 12 dies conquaſſatæ in aliquo uaſe ſi ponatur earum uinum nigrum in illud quod intendimus denigrare, & ex denigrato uino plures lauentur racemi dictæ albaticæ uel labruſcæ, & eſt optimus modus ad nigrandum uinum purum & mixtum in tinis, ut cum grapſi eleuati ſunt ſuper liquorem, quàm melius fieri poteſt premantur in eodem, & iterum bis fiat idem, & ſic à corticibus uuarum nigrarum augetur. Rubificatur autem ſiue denigratur & clarificatur, & eius color mortuus reuiuiſcit hoc modo, pro quolibet corbe accipiatur media libra ſeminum ſiccarum ebuli, & in uino calido mollificentur, deinde manibus uel cum piſtorio piſtentur, conterantur, & pluries cum uino lauentur cum ouis, tartaro & bono rubeo & ſale mittatur, & agitatum ſeruetur.

Qualiter uinum de uno ſapore mutetur in alium, Caput XLI.

AD condiendum muſtum Græci muſtum decoctum ad mediatatem uel tertiam partẽ muſto adijciunt, ſuaue de duro fieri dicũt ſi ordeacei pollinis ciathos duos ſimul cum uino ſubactos mittas in uni uaſculo, hora una ibi eſſe patiaris, aliqui uini dulcis fecem admiſcent, uel melius poſtquã unus currus uuarum poſitus in tina fuerit, mel liquefactum ad ignem in bona quantitate iactant, deinde quoq; uuæ in tina ponantur, quod ſi puluerem piperis melle miſcueris potens fiet, & gariofilos addideris uel aliud odoriferum eorum acquiret odorem. Idem erit, ſi in muſto ſine grapſis bulliente ponatur uinum ad potandum ſuaue ſic dicunt fieri, fœniculi uel ſatureiæ ſingulorum congruum modum uino infundi ac turbari. Vinum quoq; optimi odoris fieri intra paucos dies, ſi baccas myrti agreſtis modo tanas ſiccas & tonſas mittas in cadum ubi aliquot diebus ſaltem 10 requieſcere patiaris & tunc coles & utaris

& utaris. Flores etiā uitis arbust ni collectas in umbra siccare cura bis, tunc diligenter tonsos & tectos herbis in uasculo nouo, & cum uolueris tribus cadis unam florum mensuram, quam afriacam uocant adijce, & dolium superlinias & sexto uel septimo die aperies & utaris. Potest etiam recens in paruißimis manipulis ad funiculum ligare habentem in capite lapillum quo mergatur in uino, & tot diebus in uino suspensum teneri, donec ipsum odoriferum reddiderit, & non ultra quia malo sapore inficeret uinum. Velut uetus efficeret de nouo, si amigdala amara & absinthium & pini gummi & fœnumgræcum simul fricas quantum sufficere extimabis, & pariter fundas, etiam ex his unum ciathum in amphoram mittas. Vinum quoque asserunt ex molli forte fieri sic, altheæ folia uel radices aut eius caulem teneram decoctam mitte, aut gypsum aut ciceris cochlearia duo, aut cupreßi pillulas tres, aut buxi folia quan tum manus capit, aut semen appij & cinerem sarmentorum, cuius uis flammæ corpus relinquit exile cum soliditate detracta, & generaliter quocunq; tempore in acerbū uel forte uinum dulcißimum poni potest, & uinum acerbū in dulce. Si dulcedo displiceat & uinum nobile in ignobile & potēs in debili, quod fiuis ei addere aliquem saporem extraneum, imponere potes, quod uoles ad filum ligatum cum paruo lapillo & tentando gusta, & cum habet de sapore quod sufficiat, extrahere potes filum, & probatum est folium saporem optimum uino conferre.

Qualiter uinum & uasa liberentur à muffa, Caput XLII.

Si uinum muffam habeat uel alium saporem malum, uitem albam cum radicibus suis accipe, & subtus botem infunde radices eius sub terra, ita quod ueniant radices eius recte ad foramen dolij desuper, & immerge ramos in uino palmo uno per foramen dolij desuper, ita quod tribus diebus ibi permaneant

permaneant, & perdent illum malum odorem. Alij accipiunt uitem albam longam, & procurant quod ab uno capite infigatur, & in uase in loco spinæ fecariæ, & flectatur ad terram, & super eam mergatur, ita quod stet firma, & aliud caput reuoluatur duobus uel tribus digitis supra terram, & uidebis quotidie per poros uitis albæ muffam exire, & sic minorabitur sapor muffæ. Ad idem facu͂ panem panicij inter testas, & calidum pone super mufferos dolij. Item à muffa uinum curare fertur, si diebus pluribus pane candidissimo obturetur, quod quidam dicunt totiens faciendu͂ donec appositus panis nullatenus denigretur, uel accipiantur semina lauri, quæ dicuntur orbata, & bulliant cum uino, & ponãtur in uase, hoc etiam modo dicuntur liberari uasa & uina, si uinu͂ malo sapore inficitur, & ideo melius est, ut rami lauri bulliant in caldario uini, & in uase ponatur & misceatur uinum. Rami uero simul uel diuisim ligati per uendonem suspendantur in uino, ibiq; diebus aliquibus dimittantur, donec uinum fuerit liberatu͂, deinde auferantur, & hoc modo non inficitur uinum à malo sapore. Item expertus sum, quod multa nespula acerba in quatuor uel pluribus cordulis incisa per cõtionem, ut descendant in uinum, & ibi per XV dies uel unu͂ mensem dimissa, optime uas liberatur & uinum. Item curari fertur, si mane & sero manipulus saluiæ suspendatur in uase ne uinum contingat, extracta aqua lauetur foramine optime obturato. Item à muffa uinu͂ curari fertur, si sacculus strictus plenus panico calido, in foramine dimittatur per uinum natans & aliquotiens permutetur. Item pro certo liberari dicitur, si accipitur manipulus herbæ, quæ uocatur morella, & in superiori parte cum corbula ligatu͂, in mane per uendone͂ in uase ponatur, taliter quod duobus digitis tantum descendat in uinu͂, & funiculo supra uas aliquod ligato ipsum uas optime obturatur, & sic per illum diem solu͂modo dimittatur: deinde de sero tollatur, & tantundem de recenti herba ponatur, ibiq; usq; in ortum solis diei sequentis dimittatur, & sic per tres uel quatuor

quatuor uices fiat, & liberabitur uinum. Vel ponatur sacculus mã dus lineus plenus sale uel gypso aut calce per uendonem cum funiculo ligatus, ut in medio uini descendat, & sic teneatur semper, & conferet. Vas muffa infectum hoc modo curatur, ponatur calx nõ extincta, scilicet una quartula in 12. corbium & uase bene stricto ponatur aqua uel uinum feruens in eo, & obturetur ne respiret, quo sic per aliquam horam dimisso, pluries reuoluatur, & aqua frigidata aperiatur et lauetur. Vel aliter zaniprus in caldario uini decoctus in uase cum feruenti uino ponatur, & fiat ut supra, & melius erit si utrunq; scilicet secundũ post primum fiat, & optime sine dubio curabitur. Alij dicunt quod curatur sale in uase posito, & tribus mensibus ibidem cõtrahere moram, idem fiet cum calce uel gypso uel cinere. Vel liberabitur hoc modo, radatur optime uas interius cum gratusa in rimulis & gremis cum puncta cultelli, & ab omni nigredine & muffa mundetur, & ponatur in uase 10. corbiũ una quarterula cinerum sarmentorũ, cum omnibus prunis suis, & plus si erit nimis infectum, et ducatur cinis cum prunis tunc per singulas partes uasis, deinde claudatur uas per uendonem, in eo ponatur aqua feruens & obturetur, & ad omnes partes reuoluetur, & sic dimittatur donec cinis & aqua infrigidata erunt, & tunc optime lauetur, ultimo rotetur, cum aqua calida bene salita. Eodem modo curatur tinacia, sed quia non possunt ita claudi, cooperiantur sextorijs & pannis, ut parum respirent. Item uinum & uas à peritis dicitur liberari à muffa si solum puluerizatũ in subtili sacco positũ per uendonem in uase ponatur, ut in medio uini pluribus diebus moretur, & non inficitur malo sapore, & una uncia in uase quinq; corbium sufficit. Item dicitur uas curari cum aceto fortissimo bullito, si ex eo lauetur & aliquantulũ dimittatur. Alij dicũt, si fiat ignis palearũ in eo curatur, uel forte melius curabitur cũ igne sarmentorum. Conseruentur uasa à muffa si cum euacuata erunt usq; ad paruã uini quantitatẽ aperiantur extrahantur & optime siccentur, uel aqua

falita uel uino rorentur, uel eo non extracto si fortiter obturentur, ne uini odor fumus exhalet, & quod in musto non obtinet, ut putatur, in uase audeat remanere.

Qualiter prouideatur ne uinum fiat acetum, & qualiter ab acetositate liberetur. Cap. XLIII.

Inerē de u.te alba pone in uino, & non fiet acetū, ut quidam dicunt. Melius tamen præcauetur, ne fiat acetum, si teneatur in cella frigida, plenis dolijs, & clausis optime ne respiret, quod si uas nō est plenū, & est in loco calido, & de acetositate futura timetur, accipiatur frustū lardi grossi optimi, & in alba & subtili pecia lini ligetur, & ab uno capite ligato funiculo per uendonē immittatur, et in mediū uentris uini descendat, & cum uinū bibēdo minuetur, ipsius lardi fiet descēsus, et desuper uas claudetur, et si teneatur donec uinū consumptū fuerit, & quāto plus lardi fuerit, tanto melius præseruabitur. Vt acetū mutetur in uinū in eum semen porri debere immitti oportet. Alij dicunt quod de accetositate iuuatur super uendonē frōdibus uitis positis et sæpius permutatis, lapide semper aliquo superius existente. Alij dicunt, quod si oleū oliuæ ponatur in uase tantū quod operiat superficiē uini, optime ab acetositate defenditur, et cum ultima parte uini exibit oleum & potest colligi.

Qualiter fiat acetū, Cap. XLIIII.

A Cetū fit hoc modo, ponatur bonū uinū ita quod semiplenū sit uas, et præcipue uinū dulce in loco calido, et in uase aceto infecto, & discooperto, & fiet acetū. Itē si ponas uinū clarum uel turbidum in grapsis unde fit uinū extractū, & paruā quantitatē superaddis aceti, & dimittas per unū mensem uel amplius, optimum fiet acetū. Si uis cito facere, calefacias calibē uel lapidē ponatur ad solē per quatuor dies cū uino addito sale. Vel potes adhuc citius facere hoc modo, accipe quoduis uas et imple uino optimo, et bene oppila, & in caldario pleno aqua facias uas bullire diu, et statim acescit. Ad faciendū acetum fortissimū, accipe corna quando incipiunt rubescere

rubescere, & centimora quæ nascūtur in cāpis quādo similiter incipiūt tumefieri, & de pignolis sepiū acerbis et puluerizà omnia subtiliter simul, & tunc accipe de meliori aceto quod inuenies, & distēpera et cum puluere illo, ita quod facies panes bene desiccatos, & quando uoles facere acetū fortissimū de aliquo uino, si fuerit forte uinum pone unciā 1. & si fuerit debile pone plus, secundū quod uidebitur tibi de illo pane & statim erit acetū fortissimum, uel infra octo dies. Item dicunt experti ualde si grapsi uuarū uindemiarum tempore bene lauentur & à corticibus & omni immūdicia purgentur, et modicū ad solē siccentur, et in aliquod uas ponātur, ut mediū impleatur, tantundē uini addatur, et desuper uas claudatur fiet fortissimū acetum, cui ut puto multū proderit si grapsæ prius madefiāt aceto, & toto tempore poterit inde acetum extrahi & uinū addi. Si radices raffani siccentur & puluerizentur, & in uase ponentur fiet acetum statim. Itē accipiatur acetosa & siccetur & puluerizetur, & ex eo cum forti aceto fiet panis & siccetur, & in uino ponatur, statim fiet acetum, quod etiam in mensa fieri poterit, et idem dicitur de radice raffani.

De uirtutibus aceti, Cap. XLV.

ACetum frigidū & siccum est in secūdo gradu, penetratiuā uirtutē habet, & diuisiuā ex sui substantia, & constrictiuā ex suis qualitatibus. Contra uomitū & fluxum sanguinis bulliant in aceto gallæ uel rosæ uel similia. In tali aceto ponatur lana uel spongia, si sit uomitus supra stomachū: si fluxus uentris supra renes et umbilicū. Sirupus acetosus qui fit de aceto, ualet ad simplicē tertianā et quotidianam de phlegmate salso, et ad oēs acutas febres si mane detur cū aqua calida, diuidit enim naturā cholericā, fiet aūt sic: Saccharū debet resolui in aqua & aceto, & coquatur donec adhæreat tactæ. Itē ualet cōtra omnē materiā calidā hic sirupus. Sic similiter fit de aceto quādoq; simplex, quādoq; cōpositū, simplex fit ex duabus partibus acet. & tertia mellis, cōpositum fit hoc modo, recipe radices appij, fœniculi & petroselini, & tere aliquantulum & per

diem & noctem iaceant in aceto, & coque secundo simul. & postea cola et cum aceto pone mel ad tertiã partẽ, & coque ut supra. Squilliticum acetum sic fit, recipe squillam, & dimitte per diem & noctẽ in aceto stare, & coque & cola, & oportet interiora & exteriora abijci, & mediana admisceri. Deinde admisce mel, & coque ut supra. Si uero non habes squillã loco eius pone radices rafani, & similiter fac de eis. Datur oxymel simplex uel compositum contra frigidam naturam, sicut sirupus acetosus contra calidam, quia diuidit & digerit eam. Salsa ex aceto, saluia, petrosilino & menta & pipere, appetitũ confortat. Item si carnes comedãtur solummodo cum aceto appetitus confortatur. Idem uero acetum si inuenit stomachum plenum, laxat uentrem, si uero inueniat uacuum, tunc constipat. Idem ualet contra debilitatẽ ex ægritudine, si in eo ponatur panis assus, & ex eo pane mollificato tingantur os & nares patientis, & uene pulsatiles in brachio, & super ipsis uenis ligetur panis prædictus. Plus ad hoc ualet, panis intinctus in succo mentæ. Valet etiam acetum cõtra lethargum & phrenesim, sed fiat fricatio circa uolas manuum, & plantas pedum cum aceto & sale. Auicenna autem dicit, quod acetum etiam confert adustioni ignis, quando miscetur cum uino olei aut cum oleo rosato. Et cõquassatur & infunditur in eo lana non abluta, & ponitur super caput confert sodæ calidæ, & oris collutio ex eo ad idem ualet. Et proprie cum albumine oui confert medicinæ dentiũ, & uaporatio aceti calidi, confert difficultati auditus & acuit ipsum, & aperit oppilationes collaterales fortiter, & resoluit sonitum, & quandoq; bibitur calefactum post medicinas mortales confert ad membra.

De uino & uirtutibus eius, Cap. XLVI.

Vinum secundum Isaac, bonum dat corpori sanitatem, & si accipiatur secundum quod oportet quantum ualet natura sufferre, uirtutem digestiuam confortat, tam in stomacho quàm in epate, quia impossibile est uirtute actionem digestiuam

ſtiuam confortari abſq; calore, qui eſt naturalis uirtutis confortatiuus & augmentatiuus fortitudinis, nullus aũt inuenitur cibus aut potus adeò naturalis uirtutis cõfortatiuus & augmẽtatiuus ut uinũ propter familiaritatis conſortiũ, quod cũ natura habet: & ideo cito cõuertitur in naturalẽ & mundiſſimũ ſanguinẽ, unde uinũ non ſolũ naturalẽ cõfortat calorẽ, uerumetiã clarificat turbidũ ſanguinẽ: aditus corporis maxime uenarũ aperit & clarificat, epatis oppilationem aufert, & aperit tenebroſam fumoſitatẽ, triſtitiã generatam à corde repellit, totiusq; corporis membra cõfortat. Et non ſolũ eius bonitas in corpore oſtenditur, ſed etiam in anima, facit enim illam obliuiſci triſtitiam & anguſtiam, & dat ei lætitiam, & confortat eam ad inueſtigandum ſubtilem rem, eiq; tribuit audaciam, neq; ab ea ſentiri dolorẽ neq; laborem permittit. Eſt igitur cõueniens omnibus ætatibus temporibus & regionibus cum ſumptum fuerit ſecundum uim & conſuetudinem bibentis, & ſecundũ quod natura ferrẽ poteſt. Actio enim uini non eodẽ modo operatur in ſenibus, iuuenibus & adoleſcentibus & pueris: in ſenibus eſt ſecundum medicinam: quia calor uini eorum frigiditati repugnat: iuuenibus uero eſt ſecundum cibum, quia natura eius eſt ſimilis naturæ iuuenis. Adoleſcentibus uero & pueris eſt cibus & medicina, quia licet calor eorum naturalis ſit fortis, ſubſtantialiter tamen non dicitur eſſe in perfectione propter abundantiam humiditatis eorum, proinde uinum naturali calori eorum dat augmentum & nutrimentũ, & eorum deſiccat humiditatem, unde eſt medicina. Præterea ſciendũ eſt quod in hyeme & frigida regione conuenit uinum purum, in æſtate uero calidaq; regione uinum non uinoſum multumq; commixtum, neceſſario cõgruit, cum corpora refrigat & humectat per aquam quæ ei eſt mixta, repugnat etiam aëreo calori, ne calida & ſicca faciat corpora, & perducat uelociter cibum cum ſui ſubtilitate ad totius corporis membra. Eſt igitur contra duas cauſas contrarias iuuantiuum, calefacit enim corpora frigida, & deſiccat humida naturaliter

turaliter, infrigidat calida & humectat sicca accidentaliter, quia cum sui subtilitate & perforatione aquã ad membra portat, quãdo necesse habent refrigerari & humectari. Diuersitas uini generaliter est triplex, recens scilicet unius anni, uetus quatuor annorum, & ultra, mediocre duorum annorum uel trium. Recens uero calidum est in primo gradu. Vnde utile frigiditati & humiditati, idcirco est cæteris nutribilius, malosq; generat humores, inoppinata somnia, uentositates stomachi & intestinorũ. Vnde tale uinũ quodcunq; recens fuerit, non habet uim ducendi cibum per corpus, neq; urinam prouocandi, oportet igitur frigidas & humidas habentes naturas illud cauere, ideoq; si necessitas fuerit eligatur uinum clarissimum aquosum, diu à torculari expressum. Vetus autem uinum calidum & siccũ est in quarto gradu, uinũ huiusmodi habet quandam amaritudinẽ, parũ nutrit, caput cito ascendit, & mentem perturbat pro sui punctionis acumine: maxime si ex eo multum bibatur, & ei parũ aquæ misceatur, propter hoc ergo caueant illud debiles neruos habentes, & qui sensus acutos habent magnum eius nocumentũ præstat, nisi multam in suis corporibus humiditatẽ habeant, quæ ei resistat, unde Gal. multum est, inquit, uinum uetus conueniens his, in quorum uasis multitudo humorum crudorum est accumulata. Vinum mediocre est bonum, utpote temperatũ, & hoc est calidum & siccũ in secundo gradu, proinde huiusmodi uinũ eligatur, & antiquißimũ spernatur, similiter nouũ uitetur quod ab ebulitione nõ quieuerit, nec terrestre ad locum suum naturalẽ descenderit, nec quod est aëreum ad locũ suum, id est quod ad superiora ascendit, nec liquor eius mundificatus & lucidißimus apparet. Præterea sciendũ est, quod color, sapor, odor & liquor, debilitas et fortitudo diuersificant uinũ in eius qualitate & actione. Et color quidã generaliter quadruplex est, albus et niger, qui sunt simplices, rubeus & amœnus, qui sunt ex his compositi. Sunt & alij colores inter hos scilicet glaucus et roseus, qui sunt inter rubeũ & albũ, & pallidus & subpallidus

subpallidus, qui sunt inter aureũ & citrinũ. Qui omnes hoc modo generantur. Vinũ quoq; de albis uuis factũ primo est albũ pro aquositate & cruditate & defectione sui coloris naturalis, sed cum aliquantulũ inueterauerit, ut unũ annũ transierit, color eius confortatur, & ipsius humiditas minuitur, fitq; coloris subalbidi, quod si plus inueterauerit, ut duos transeat annos multoplus calor eius confortatur, eiusq; humiditas minuitur, fitq; color eius pallidus, quod si plus fiat uetus, ut quatuor annos excedat, suamq; digestionẽ cõpleat, & naturalis caliditas in statũ uenerit colorem habebit rubedini uicinũ. Cumq; uinum transierit unũ annum confortatur color & digestio eius, & fit rosei coloris, & si duos annos transeat, & suam digestionem compleat & uirtutem, rufum habebit colorem. Quod si uinum fuerit ex uuis nigris in initio est nigerrimũ & obscurum, propter terrestrem partem sibi dominantem, & defectionem sui caloris & digestionis. Quod si uinum transierit annum, eiusq; calor & digestio confortatur, & descendit terrenum ad locum suum, & maxime clarificatur, fit inter rubeum & nigrum mediocre. Si autem transierit annos duos, & eius calor compleuerit complexionem & digestionem, & descendat terrestre ad inferiora, & clarificatum sit, fit rubei coloris. Palàm ergo intelligimus uinum album & nigrum minus cæteris apta, sed album magis quàm nigrum humiditatis & aquositatis habet, nigrũ uero terrestritatis & grossitiei. Diuersitas uini est propter saporem, quia aliud est dulce, aliud ponticum siue acerbum, aliud insipidum, aliud forte. Dulce calidum est in secundo gradu, siccum in primo, aliquantulum humiditatis habet, unde est grossum & illaudabile in sua actione, nisi quia uentrem soluit, quia in omni re dulci est uis laxatiua & colatiua: quod uinum si aliquid inuenerit, quod suæ actioni sit contrarium, & cohibetur adhærendum sibi, & calefit & bulit, ascenditq; ad superiorem partem stomachi, & in cholericos humores conuertitur, sitim generat & uentositatem inflatiuam, oppilatio=

nem splenis & epatis, & lapidem in renibus creat, ac maxime si membra in talibus passionibus præparata inuenerit, aut digestiuam uirtutem debilem. Propter hoc caueant illud ij quibus grossa *& humida natura dominatur, sua enim grossitie facile subtiles uenas oppilat epatis, sed pulmoni non nocet, quia non transit ad eum, nisi quod de ipso est subtilius, quia uenas pulmonis quæ ualde latæ sunt oppilare non potest.* Sed cum uinum dulce ruborē & claritatem habens bibitū fuerit quantum oportet & secundum quod naturæ sufficit, conueniens est ab ægritudine exeuntibus, & quibus necessaria est multitudo nutrimenti. Ponticum uero uinum quod acerbum dicitur durius, clarius & grauius est tardiusq; digeritur, uenas quoq; difficilius permeat quàm dulce, quia dulce calidius est, & acceptabiliorem habet saporem, unde difficile est ad perforandas uenas, neq; digestionem neq; sudorem prouocat, nō ergo bonum sanguinem generat, uentrem & intestina confortat. Vinum autem insipidum melius est pontico, quia temperatum est ad comparationem pontici, unde congruit calidas complexiones habentibus, maxime stomacho parum tamen nutrit, citoq; urinam eijcit. Vinum fortißimū est cunctis calidius, & fortioris actionis, citoq; caput ascendit, & bullire & feruere facit corporis humiditatem. Vnde fumus ascendens à stomacho nocet cerebro, mentemq; percutit, necesse est ergo ut illud caueant calidas complexiones habentes, nisi multū fuerit commixtum, & quantū oportet & decet accipiatur, & secundum quod conuenit ætatibus, regionibus & consuetudinibus laudabilius, quia grossos humores dissoluit, & uias uenarum à putredine mundificat, atq; sanguinem clarificat, senibus autem & qui eorum ætatibus uiciantur propter superfluitatum coadunationē in eorum corporibus est huiusmodi uinum oportunū, maxime si puritati fuerit uicinum, quia eorum calorem confortat crudorumq; humorum abundantiam dissoluit: cōuenit enim his quibus grossi humores & crudi collecti fuerint. Diuersitas uini propter liquorē est, quia aut subtile

subtile aquosum, aut terestre grossum, aut mediocre: uinum autem subtile aquosum semper inuenitur cum albedine & claritate, unde facile in stomacho digeritur & uenas perforat, urinam prouocat, ideoq; est utile febricitantibus quia non fortiter calefaciat, neq; mẽtem percutit, nullum etiam cerebro uel neruo nocumentum infert, & si mixtum nõ fuerit erit melius, maxime ad extenuandam sitim. Vinum terestre & grossum oppositum est subtili aquoso, unde stomachum grauat, quia durum est ad digestionem faciendam, & difficile ad perforandum uenas, urinam nõ prouocat & tarde ad caput ascendit propter sui grauedinem & duriciem, & idcirco facit ebrietatem facile. Item uinum quoddam est odoriferum, quod cito sensum odorabilem in pellicula cerebri stantem perforat, propter sui leuitatem. Quoddam est nullius odoris, & propter grossitiem & grauitatem sui, & quoddam est horribilem habens odorem. Vinum odoriferum suum significat liquorem temperatum esse & subtilem ab omni sorde mundificatũ, penitusq; digestum, unde clarum sanguinem generat, laudabilem & mundum, cordisq; confortatiuum est, animamq; lætificat, tristitiam & angustiam expellit, quoniam mundificat sanguinem à putredine in corde existentem, propterea huiusmodi uinum omnibus ætatibus & complexionibus conueniens est, & si accipiatur secundum quod oportet & secundum quod natura sustinet, præterea mutat uitium animæ in uirtutem, quia auertit eam ab impietate in pietatem, ab auaritia in largitatẽ, à superbia in humilitatem, à pigritia ad alacritatem, de timore ad audaciam, ab ignauia ad facundiam, astutiam et ingenium: sed hoc fit cum temperate prout oportet bibitur, sed si usq; ad ebrietatem potetur, generabitur supradictis contrarium, quia ebrietas rationalis animæ lumen extinguit, unde permanet caput, ut nauis in mari sine gubernatione, & militia sine rectore. Vinum uero nullius odoris innuit suæ fumositatis grossitiem & grauitatem & indigestibilitatem, idcirco nullus est nutrimenti, & turbidum & grossum

ſanguinem generat, & fumũ turbidum & obſcurum: quare fit cau ſa triſtitiæ, ſed non cito caput aſcendit. Vinum autem grauem & horribilem odorem habens, peßimum eſt, nam ſui odoris horribilitate & grauitate cerebro nocet, & mentem percutit, & neruis ce rebrı́q; pelliculis læſionem infert, & peßimum ſanguinem, & maxime ſi eſt ponticum.

PET. DE CRESCENTIIS DE ARBORVM NATVRA & de utilitate fructuum ipſarum, LIBER V.

VPERIVS in libro ſecundo multa de arboribus generaliter dixi, cum de natura plantarum & cuiuslibet generis agrorum cultu communi ſermone locutus ſui. Nunc autem in hoc libro quinto ſpecialiter de ſingulis arboribus eſt tractandum, uerum quia quædam ſunt ipſis communia, quædam propria, primo generaliter loquar de omni cultu ſermone communi, poſtea uero dicetur de cultu ſingularum arborum, quæ in noſtris inueniuntur regionibus, ſecundum ordinem alphabeti, ut facilius uniuſcuiuſq; tractatus inueniatur, & primo de fructiferis latius, ultimo uero de infructiferis & earum utilitatibus breuiter pertranſire intendo. Dicam itaq; de fructiferis quot ſunt, & de diuerſitatibus earum, & qualem terram deſiderant, qualiter plantantur, & quãdo, qualiterq; inſerantur, & qualiter colantur, & qualiter ſeruentur ſeu formentur, & qualiter à nocumentis liberentur. Item de fructibus earum qualiter colligantur, & quando & qualiter ſeruari poßint, & quod ex eis fieri poteſt, & de uirtutibus quas habent in corporibus humanis.

De arboribus in communi, Caput I.

De ſcri=

Descriptiones arborum & diuersitates earum narrare in cõmuni non expedit, quia satis unicuiq; notæ sunt in regione propria, et per singulares earũ tractatus inuenitur, aërem uero quædam calidum ualde desiderant, ut piper & palma, quædam frigidum ut castaneæ, plurimæ uero temperatum ut ferè omnes, quædam in omni aëre uiuunt, ut malus, pirus, & quædam aliæ, & quædam desiderant terram ualde pinguem, ut morus & ficus & similes, quædam macram & sabulosam, ut palma & pinus. In hoc tamen omnes arbores conueniunt, quod desiderant terram in superficie siccam, & in uisceribus humectam, ad quam dirigantur radices earum, magna quippe corpora arborum multum desiderant cibum, præcipue corpora domesticarum, quarum fructus ex magnis & pluribus singulis desiderant annis. Qualiter autem plantentur, & quando & qualiter inserantur sufficienter dictum est in libro secundo. Colendæ sunt hoc modo: circa autumnũ oportet fodere terram circa eas usq; ad denudationem radicum, & aliquid imponi lætaminis, ut hoc ipsum ablaqueatis arboribus per pluuiæ fluxum radicibus apportetur. Quod si nimiũ sabulosa est terra, conuenienter recipiat terram uel cretã pinguedinẽ. Et si nimis cretosa est, eidem sabulum loco simi ponatur. Hæc aũt non solum stipiti apponenda, sed tribus quatuor uel quinq; pedibus circũquaq; secundũ magnitudinẽ arborũ et radicũ, & cum terra quæ ibi primo fuerat cõgrue misceatur, q̃ si hoc usq; ad extẽsionẽ radicũ fieret sine dubio plurimũ arbori iuuamẽ afferret, ex his enim emẽdato nutrimẽto nitidior efficietur arbor, & redit ad ipsam aliquid iuuẽtutis ex tali cibo, propter quod in loco inter duas aquas sito proueniunt arbores, aut in loco qui est supra riuos, & talium arborum planior & subtilior est cortex, & rami magis confortati & exaltati quam aliarum. In loco etiam decliui ad quem fluit humor de montibus & pinguedo, propter similem humoris abundantiam, nam in uallis uisceribus optime colitur ager consitus, & nobilitat

arbores locus talis. Si autem aliud habere non posset pro cannale inducatur riuus; qui quandoq; clausus ad radices arborum inundet, & reddat terræ uiscera humecta. Sin autem hæc & fieri apte non possint, neq; terra sit bona, proueniunt arbores cito spissos & hispidos habentes cortices, qui sua spissitudine incrementum & fructum arborum impediunt. Formandæ sunt arbores ut antequã plantentur si quidem parua fuerit planta ab ea omnes circunstantes rescindantur ramusculi, & sola summitate relicta ponatur in scrobē. Si uero magna sit planta ab ea omnibus prorsus amputatis ramis & solo stipite eidem relicto, plantetur. Si uero fuerit insita, quæ duos habet stipites debilior auferatur, ut lætior relictus solus in arborem erigatur, nisi sit forsan ficus uel malupunicus uel similis, quæ potest unum uel duos uel plures habere cõmode stipites, pro domini uoluntate. Cum planta uero comprehenderit usq; ad triennium non putetur, nisi forsan loco incongruo nascerentur in ea ramusculi adeò læti quod summitati eius optatum augmentum nutrimenta subducant, quo casu tales, relictis cæteris, tanquã totius arboris inimici tollantur: post prænarratam ætatem putentur quæcunq; in parte stipitis natæ erunt, uel minus secundum naturam arboris, & pinguedinem uel macredinem, ut in pingui solo altius, in exili depressius erigatur, ibi ramorum diuisio in partes congruas procuretur. Si stipes sursum directus non perexerit, pertica cũ uinculis corrigatur, & si diuisus supra truncum in partes non fecerit ramum, cuius summitas sursum directa cœlum aspiciat idoneorum sensim leuetur in altum, & directæ perticæ alligetur. Quod si commode fieri poterit, nihil utilius erit quàm plantam præscindere ubi conueniens ramus nasci speratur; ut cum natus erit & conualuerit leuibus uinculis alligetur, ut quod sponte noluit faciat iusticia uiolenta coactus, deinde per tempora ubi rami nimium spissi aut scabri aut non conuenientibus nascantur locis, duris & acutis ferramentis ab arbore rescindantur, & si aliquam cœli plagam deferentes ad quasdam.

dam se conspirantes contulerint, à prauo proposito reuocati desertum locum inhabitare cogantur. Si uero superbiens humor per latera non diffundens ramos in altum extulerit, in eo rescindatur loco ubi fragra sint conuenientius processura. Sic ergo ab adolescentia eius usq; ad debitum complementum procuretur sollicite ut stipes in ramos, & rami in uirgas & uirgæ in fragra fructifera diuidantur. Deinde cum minorata uirtute ac succedēte senescentis arboris impotentia pondere fructuum rami rumpuntur, aut humore deficiente arescunt, & alternis tantum proferantur annis, amputetur ab ea omne ramorum superfluū & importabile pondus, ut non totus humor necessario sed pars potius in substantiā cōuertatur ramorum, & alia nutrimento fructuum ne pereant tribuatur. Considerare tamen oportet quantitatem nutrimenti sufficiens, quod potest præstare locus generationis arborum, in ea enim proportione oportet defalcari de uirgis & ramis ut non relinquantur nisi tot quot nutrimentum sufficiens poßit ex loco. Si aūt ita non fiat, erunt arbores intermißis annis ferentes fructus, & non satisfacient cultori ad uotum. Dictæ autē putationes & formationes fieri possunt à principio Nouembris usq; ad finem Martij, ut naturalius & magis proprie loquar, à tempore casus foliorū, (excepto tempore frigoris maioris) usq; quo incipiunt pullulare. Accidit quādoq; nouellis plantis ut quasi arescant, propter uehementem intemperantiam estus solis, quibus subuenire oportet foßione atq; irrigatiōe frequenti, obiectis etiam defendantur umbraculis, & straminibus ligatis ad plantam, uel luxuriosis frondibus & herbis, uel uiscosa emplastrentur argilla, uel seuo aut oleo, uel unguento frigido cortices liniantur australes. Formicæ præterea plantam insitam teneram conualescentem inuadere cōsueuerunt, & in frondibus quibusdam ab eis generatis uermiculis folia contrahere, ramusculorū etiam impedire augmentū, cui subueniendum est intercisis folijs, quæ læsa & contracta perspicis, à uermiculis diligenter manuū, seu digitorum

constrictione purgetur: quo facto, ab eis importunis hostibus plantula liberata in altum tuta conscendit. Et ut plantis paruis uel magnis, aut etiam fructuum lectoribus ascendentes formicæ præfatam aut aliam non inferant læsionem eisdem, ne rursum repetere possint, tale obstaculum faciamus, succum portulacæ cum aceti media parte permixtum præcepit Palladius *debere infundi, uel uini fecibus truncum arboris illiniri, aut rubrica cum pice liquida, sed moderate pro arboris robore, ne idem quod pro remedio exhibitum est fiat uenenũ. Vel quod puto melius, uellus lanæ aut lini uel fœni aut paleæ quãtitas circa stipitem in altiori dictarum parte ligetur, in inferiori sparsim, & quasi pectinata pendente. Vel fiat uas figuli rotundum & latum, in cuius medio sit amplum foramen per quod planta figatur, sitq; ut aquam undiq; possit sine effusione tenere, ut ad plantam formicæ accedere non possint, sic enim earum nociuus exercitus à solito impeditus ascensu inuitus ab arbore deuiabit. Alij dicũt, quod si arbor cordula sirica oleo uncta cingatur, prohibetur formicarum ascensus. Præ omnibus autem cauendũ est ab animalium ingressu, quia illa plurimumq; plantas rodunt, ex quo planta plurimum contristatur & quandoq; arescit, aut nimis nodosa efficitur, ita quod substantiam eius crescere impedit, & fructificare nõ permittit. Quod si est in tali loco quod ab ingressu animaliũ defendi non possit, affixo eodem congruo palo spinis pungentibus muniatur. Contra impulsus & rabiem uentorum, quibus nouellæ insitiones & maxime in locis eminentibus factæ facile dissipantur, unicuiq; uirgæ insitæ cõueniens adminiculum spissis uinculis alligetur, & si facta fuerit insitio scisso trunco, duplici uinculo cum adminiculis relinquatur æstate. Surculum uero inter corticem lignumq; depositum oportet triennio sub adminiculorum custodia remanere. Oportet autem in omni arbore attendere, ne spuria in arbore nata, aut ex radicibus iuxta stipitem erumpentia permittantur, quoniam illa rami nutrimentum subtrahitur arbori, & eum conualuerit & multiplicata*

multiplicata fuerint arescet arbor, primum quidem in ramis, postea uero in stipite, oportet igitur talia in principijs amputare, amputanda etiam sunt in ramis quæcunq; in uirgis aruerint. Accidit etiam plurimum arboribus, quod humor superfluus indigestus expellitur ad corticem, ut ad cutem in hominibus & animalibus. Idq; plurimū uidemus, cuius putrefactio uermes generat, qui arboris salutem nequiter prosequuntur, ideoq; cum in aliqua parte stipitis corticem tumefieri uides, illico locum scinde, ut inde uirus noxium elabatur. Quod si iam uermes creauerit, unco ferreo curabis auferre, si uero perpenderis in plurimis locis humores indigestos, & uides corticem mutari, præstat in quibusdā scindi locis ab alto stipitis usq; ad ircium, ut putrescentia in ipsa durescant. Si languida est arbor, ut fructus uermiculosos aut lapidosi generis ferat uitio forsan humoris, à malitia qualitatis terræ prodeuntis, sublata terra circa partem radicum, alia melioris addatur saporis, & perforato circa terram stipite, cuneus ex quercu foramini imprimatur seu infigatur, quod etiam augendum puto, cum in arbore adeò nutrimentū abundat, quod calor naturalis eiusdem quasi extinctus diminuta digestione succum inspirare ad debitam fructuum generationem non potest, ideoq; luxuriare cogitur in multitudine foliorum. Sed nascuntur super arbores aliæ plantæ capillares, uirides, studiū autem est radere aliquid de h spitate corticis, & deponere uiridia desuper nata, & sæpius stercorare radices maiores, & infundere eas bene apte & imponere lapidem in scissuram, ut melius attrahendo possint restaurare tempore humido sitim quàm ex ariditate ægri patiuntur. Si autem terra nimis conculcata est, aut magnas habeat herbas, & profundas radices habentes plurimum generat impedimentum, consolidata enim terra non permittit ad radices descendere humorem, & sua compressione implet & obturat poros radicum & extrahere nutrimentum non potest, impedit etiam euaporationem quæ ab inferioribus fit ad radices pertingere,

eo quod uaporis debilis calor tantam uirtutem spißitudinis loci penetrare non ualet. Huic autem impedimento foßione succurritur, non aratione, quoniam aratri continuus sulcus multam infert radicibus læsionem. Herbæ autem magnæ quæ radicibus usq; ad ima pertingunt, præripiunt nutrimēta arboribus, eo quod habent radices molliores & rariores quàm arbores, & ideo citius attrahunt nutrimentum. Oportet igitur eradicari illas, & radicitus euelli, sed forte quia loco denudato penitus ab herbis, indelectabilis nimis efficitur, dimitti possunt gramina subtilia, sicut fila illa quæ nō nisi de suprema superficie nutrimentum trahunt. Horum igitur graminum nocumentum, aut omnino nullum est, aut non tantum de quo sit curandum. Plurimum autem nocet erucarū genus, folia & quicquid uiriditatis in eis est corrodens, & flores dißipans, ut omnino fructus pereat. Igitur in Decembri, Ianuario & Februario ipsorū oua quæ super ramusculis sunt quibusdā telis inuoluta, priusquā nascantur optime colligantur, & igne crementur, quia conculcatione aut concußione uix omnia deleri possunt, sed ignis cuncta cōsumit. Accidit etiam plerunq; piris in decrepita ætate, ut duritie corticis radicum attrahere nutrimentum nō possunt sufficiens ad nutrimentum ramorum arborum & fructuum, quare sequitur ut alternis aut rarioribus annis ferant fructū, scindantur ergo per medium großiores radices arboris, & in scissura ne claudi poßint fluuiales immittantur lapilli, ut humor sufficienter digestus, qui per compactū corticem subintrare non poterat, per scissuram aperti ingrediatur meatus. Ramorū etiam superfluus adeò minuatur numerus, quod succus attractus sufficere poßit nutrimento fructuum & ramorū. Arboribus ergo prædictis modis excultis, si ager est nimis humidus, proferent arbores fructus uermiculosos, eo quod humidum conceptum, indigestū putrescit interius à qua putredine cum subtile humidum uaporare incipit, animal de genere uermium procreatur, quod postea arboris fructum corrodit, & inutilem reddit, cuius signum

signum est, quod semper in loco feminis ubi subtilior est humor uermis generatur, oportet igitur (si poßibile est) ut proportionabiliter exiccetur locus, ut plantæ non ultra modum cibentur, si autem forte faciliter fieri non poterit, perforentur stipites arboris iuxta terram, ubi ad stipitem uniuntur radices maiores, ut per foramen illud stilletur humor superfluus, & tunc curabuntur fructus. Si autem econtrario aridus est locus & exilis, ita quod cultu curari uix potest, arbores efficientur spinosæ, & fructus afferent paruos & accidos, & ideo à talibus locis plantæ excidendæ sunt. Fructus colligentur sine ramorum fractura, & colligentis euitatio casu præcipiti in arboribus, quorum fructus perticis non excutiuntur, si rami altiores debiles sint congruis funibus cum fortioribus alligentur, inferiores uero longis secundum quod sufficiat, scalionibus ligentur cum uncino ferreo bene firmante ab utroq; capite: cuius unum caput ad ramum inferiorem debilem colligendum ponatur, aliud uero ad superiorem ramum fortem ubi melius aptabitur & confirmetur. Leguntur autem fructus & præcipue pira diuersis temporibus secundum diuersitatem maturationis eorum, hac cõsideratione adhibita, ut hi qui tempore maturantur æstiuo, tunc legantur cum odore, sapore & colore sibi attributis maturitatem fatentur, qui si aliquantulum ante legantur uidelicet cum prima indicia maturitatis apparuerint diebus pluribus seruabuntur ad usum, quam hij qui fuerunt ultima maturatione collecti, qui uero in fine maturantur autumni ad usum ueris uel saltem hyemis seruaturi octobri mense legantur, sereno & sicco tempore existente, cum luna sui fulgoris minuta potitur ætate. Et hæc de arboribus in commune dixisse sufficiat.

dd De

De Amygdalo.

Mygdalus est arbor satis nota, & eius quidem diuersitates in fructu duæ sunt, quoniam quædam faciũt fructus dulces, quædam amaros: dulces usui hominum in cibo cõpetunt, amari quia sunt calidiores magis cõpetunt usui medicinæ. Item quædã sunt grossum & durũ ualde habẽtes corticẽ, & quędã subtilẽ amant aërẽ calidißimũ, licet in tẽperato proueniẽt, in terris calidis multum fructum ferunt, propter abundantiam sui humoris, ut ait Albertus. In terris autem frigidis inspissatus est succus eius, ita quod fructui non est habilis. Et ideo in terris multum frigidis natus, aut omnino perit, aut parum uel nihil fructificat, & fructus eius non diu durat. Sed in hoc genere nil utilius est quàm seminarium facere, formemus seu fodiemus ergo altam secundum Palladium sesquipede aream, uel secundum Albertum duobus pedibus, mihi autem unius pedis foßio satis sufficiens esse uidetur, deinde in ipsa area seu seminario obruemus amygdala non amplius quatuor digitorum, ita quod cacumina figamus in terram, spacio inter se binorum pedum, uel unius solummodo separata. Sed ipsa amygdala ad ponendum grandia legamus, & noua non nimis grossam testam habentia, quæ antequam ponamus in mulsa maceremus multum aquata, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alij eas nuces prius liquido fimo per triduum macerant, demum die ac nocte eas stare patiuntur in mulsa, sed quæ suspitionem tantum poßit habere dulcedinis. Terra autem seminarij debet habere lætamen admixtum, cui etiam multum proderit si sabulum admisceatur, ut terra sit soluta & mollis. Cum uero in seminario dispposita erunt, si siccitas interuenerit, ter in mense conuenienti aqua rigemus, herbis circumstantibus sæpe purgantes. Est autem diligentis cultoris unicuiq; nuci eius positæ signum paruum infigere, ut seminarium sine læsione germinum antequam supra terram emittat uel emineat fodi poßit. Proderit etiam multo seminario

si an

si antequam in eo ponantur amygdala terra noua quæ subtus fuerat desuper eleuetur, & optime puluerizata semina recipiat. Cum in seminario adoleuerint duobus annis elapsis prædictis mensibus transferantur ad locum ubi perpetuo stare debent. Statuendæ autem sunt ut ad meridiem spectent uiginti aut quindecim pedibus ab inuicem separate. Inseritur mense decembri & Ianuario & locis frigidis Februario. Si surculos colligis & condas antequam germinent, utiles autem sunt qui de summitate sumuntur, sub cortice inseruntur & in trunco, in se, in persico & in pruno. Sed eius insitio non est ita utilis, ut satio, ut ait Albertus. Primo anno quo plantatur ut optime cõualescat à mense Februario usq; ad Octobrem singulis circumfodiatur mensibus, & herbis iam nascentibus liberentur, uel quater ad minus dicto tempore cum terra non nimis mollis est, ut in puluerem aliquid humoris habentem conuertatur, & imbres accipere possit, quia conculcata nimium terra de negat humorem. Tempore autem florum non fodiantur, quia flos eius facile fossura excutitur, ut idem dicit, si terra eius macra fuerit in autumno effossa lætamen accipiat, si nimium sabulosa, lapides uel lætamen & cretam accipiat. Formari autem debet, ut supra dixi, cum in communi de formatione arborum locutus fui. Sit autem uno solo stipite cõtenta qui primos ramos à sex pedibus usq; ad octo uel decem erigatur à terra usq; ad primos ramos. Eidem multa nocumenta emergunt, quæ alijs arboribus pluribus eueniũt & earum cura superius est sufficienter inserta. Præterea accidit eis si rodantur quod fiunt fructus earum amari, ideo plurimum sunt à pecore seruandæ. Item cum timetur ne pluuia seu pruina lædantur, nudentur radices earum antequam floreant, ut Martialis asseruit. Albertus uero addit, quod lapidibus albis paruis cum arena grossa operiantur. Et si de pruina nõ timetur submoueatur arena & reponatur humus. Teneras nuces creare dicit Palladius Martialem asseruisse, si ante florem radicibus ablaqueatis aqua

calida per dies aliquot inseratur. Ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite tribus digitis fiat à radice cauerna, per quam noxius humor exudet, uel medius terebretur truncus, & melle ligni cuncus oblinitus imprimatur, uel si etiam circa radices ouis stercus aut parui suis infundas, ut Palladius ait. Infixos clauos plurimũ iuuatur fructus, & maxime si aurei sunt, ut ait Albertus. Si non feraces uero sunt tedæ cuneum, terebrata radice immergamus seu iungamus, uel si silicem inseramus, ut cortice tegente claudatur. Hæc arbor hoc habet propriũ quod in senectute plus fructificat, eo quod humor eius tunc à calore non exiccetur, sicut in iuuentute. Fructus eius colliguntur perticis excußi cum maturi sint, licet acerbi & adhuc teneri appetentur à mulieribus & maxime pregnantibus cum multa auiditate. Matura autem sunt amygdala cum cortex extra te stam existens apertus separatur ab ea, decoriata autem si aqua salsa lauentur candida fiunt & duratura, sed & sine aliqua industria uel cura seruantur in longum, si fuerint exiccata. Si difficulter corium amittant, paleis obruta, continuo relaxabunt. Ex uirgis amygdalis fiunt optimæ uirgæ clauorũ quibus utuntur milites. Item ex stipite earum iuxta radices fiunt fortißimi mallei ad scindenda ligna. Amygdala dulcia calida sunt, in medio primi gradus, uiridia teneriora & laudabiliora sunt quàm sicca, propter earum humiditatem, idcirco si sicca in aqua calida una nocte excorticata iacent, fiunt in actione uiridibus uicina Et si uiridia priusquã habeant aperturam edantur gingiuas confortant, & stomachi dolorem uel calorem refrigerant. Dioscorides confirmat, & addit quod caput grauant, caliginem nutriunt, uenerem accendunt, somnum faciunt, & ebrietati resistunt. Amygdala amara calida est & sicca in secundo gradu, ualet contra asma & tußim ex frigiditate cum saccharo ad reprimendum earum amaritudinem. Oleum ipsarum ualet contra surditatem & saniem in auribus immißum. Item ualet contra lumbricos cum farina lupinorum super umbilicũ posita. Idem ualet ad menstrua

ad menstrua prouocanda cum triphora magna suppositorium factum. Auicenna dicit, quod amygdala amara sua proprietate interficiunt uulpem, si cum aliquo cibo comedantur ab ea. Item cōferunt posita super panum, contra lentigines, cicatrices & percussiones, & applanant contritionem faciei, & cum radix coquitur & linitur super panum est medicina fortis. Et cortex & folia sunt mundificatiua & extenuatiua & sanatiua, ut dicit Diosc. & comedere amygdala dulcia, impinguat. Galenus uero dicit, quod aperiunt oppilationes epatis mirabili apertione amara amigdala.

De Auellana.

Auellanæ notæ sunt, ex his quædam sunt syluestres, quæ nascuntur in nemoribus, quædā domesticæ. Syluestres sunt paruæ saporosæ, grossam testā habentes: domesticæ quædam sunt rotundæ grossæ, & quædam longæ, ex quibus longæ saporosiores sunt, & citius maturantur. Omnes tamen maturitatem fatentur cum suis folliculis spoliantur, & cum fuerint ad solem siccatæ possunt diu seruari. In omni ferè aëre proueniunt, loco gaudent macro, frigido, humido, sabuloso, licet in omni genere terræ ferè nascantur & conualescant. Ponendæ sunt autem nucibus suis, nec amplius duobus digitis terra super eas ducenda est, melius autem plantis & sabulo proueniūt. Mense Februario plātandæ sunt, licet mense Martio & Octobri & Nouembri plantari possunt & conualescant. Ex ligno huiusmodi arboris fiunt optimi circuli uasorum uini, & arcus ad sagittandum satis boni. Auellanæ sunt calidæ & parum siccæ, & nucibus frigidiores & potētiores, earum enim corpora sunt solidiora & spissiora, uentositate carētia: ideoq; plus ad descendendum ex uentre nucibus sunt nutritiuæ, tamen tardiores ad digerendum & ad descendendum ex uentre, inflationem in corpore generant, maxime si cum interiori corticula comedantur, ablata ea fiunt utiliores, digestibiliores & utiles, antiquam haben

tibus tussim, præcipue si pistatæ cum melle esui dentur. Itẽ eius cortex est stipticus & stringit uentrem.

De Berberis.

BErberi est fructus cuiusdam arboris paruæ ualde spinosæ similis arbori mali granati, & sunt rotundi, rubei qua si nigri, ut fructus spinæ albæ aliquãtulum oblongi quasi subnigri, plantantur ut mala punica. Frigidi sunt & sicci in secundo gradu, ualent contra febrilem dispositionem. Sirupus ex eis & sacchard factus, contra calefactionem epatis. Puluis eorũ cum suc co solatri conficiatur, & supponatur epati, Auicenna dicit, quod sint frigidi & sicci in tertio gradu. Dicit etiã & sunt uincentes choleram & extingunt sitim ualde huiusmodi fructus. Arbustula optima est pro clausuris & sepibus si haberetur plantarum copia: quæ quidem per sationem fructus uel seminis eius facile haberi potest.

De Cerafo.

CErasus est arbor nota, & desiderat aërem frigidum & temperatum, calidum uero sustinere non potest, in tepidis tamen regionibus parua proueniunt, cerasi montana uel in collibus uel prope montes constituta regione lætantur: solum autem desiderant positionis humectæ. Quædam sunt dulcia, quædam pontica, & hæc magnã faciunt arborem, & sua sponte directe sursum ascendunt, & hæc propriæ dicuntur cerasa. Alia uero sunt ualde acria, & hæc minorem faciunt arborem, & sursum non diriguntur, sed solummodo per latera diffunduntur, & hæc uocantur uulgo marenæ siue marescha, quæ multas plantas in circuitu faciunt super radices ad plantandum habiles, plantantur semine eius posito tempore Octobris uel Nouembris, uirgultis etiam ipsius paruulis positis, affirmatur à Palladio facile in arborem prosilire, quæ autem seminibus plantatæ fuerint prædictis mensibus tra sp an antur. Inseritur mense Nouembri, uel si necesse fuerit

rit extremo Ianuario. Ego autem inueni eius insitionem factam tempore Februario & Martio optime prouenire, licet sit melius, & omnium arborum germina habentium insitio, quãdo humor uel his non dum est uel fluere desinit. Varro scribit, quod inseritur temporibus brumalibus, hoc est à die duodecima Decembris usque ad calendas Februarij. Inseritur autem optime sub cortice & trunco fisso & in summitatibus eius, sed qui in trunco inseruntur omnem lanuginem auferre debebunt. Inseritur in se in pruno uel in platano, &, ut quidam dicunt, in populo amant, scrobes altas, & spacia largiora uidelicet triginta uel quadraginta pedum, & aßiduas foßiones, putari in cis putrida & sicca debebunt, & quæ preßius arctata protulit, ut arescant. Fimum non amat, atq; inde degenerat, formantur ut stipites dulcium ab octo pedibus usq; ad duodecim erigatur à terra, plus etiam uel minus, secundum quod in læto solo fuerit uel exili. Stipes uero marenarum acrium, sex pedibus uel circa eleuentur à terra. Si cerasus humore excepto putrescat in trunco foramẽ accipiat. Si formicas patitur uel alio modo lædatur ei subueniendum est: ut supra dixi cum locutus fui de arboribus in communi. Cerasa non aliter quàm in sole siccata seruantur. Vt sine oßibus nascantur sic fieri debere asserit Martialis, arborẽ teneram ad duos pedes rescindes, & eam usq; ad radicem findes Medullam partis utriusq; abradere ferro curabis, & statim utrasq; partes unculo stringes & oblines, fimo summam partem uel creta & laterum diuisuras, post annum solidatur cortex uel cicatrix. Hanc plantam surculis qui adhuc fructũ non attulerint inseris, & ex his absq; oßibus poma nascẽtur. Cerasa dulcia cito de stomacho descendunt, & earũ iuuamentũ stomacho est paruũ, & põtica faciunt contrariũ harũ, acetosa uero desiccant plus quàm pontica, & cũ hoc incidunt & conferunt stomacho phlegmatico pleno superfluitate. Diascorides autẽ dicit, quod humida molliunt uentrẽ, & sicca retinent eum, gũmi eius cũ uino & aqua mixtũ curat tußim antiquã, & meliorem

reddit

reddit colorem faciei, & acuit u sum, prouocat appetitum : & cum uino solo confert lapidi.

De Castanea,

Astanea est arbor nota. Ex his quædam sunt domesticæ, quædã syluestres, & domesticæ sunt mediocres fructus facientes qui castaneæ dicũtur, & quædam faciunt fructus ualde grossos, quos Mediolanenses marronas uocãt. Diligunt cœli statum frigidum, & tepidum non recusant, si humor assenserit delectantur cliuis & opacis regionibus, ac maxime ad septentrionalem uersis, amant solum molle & solutum nõ tamen arenosum, & in sabulone prouenjũt sed humecto, terra nigra illis est apta & diligenter comminuta in agro spisso & rubrica uix proueniunt. In argilla & glarea non possunt nasci. Seruntur plantæ & quæ sponte nascuntur ex semine, sed quæ plantæ seruntur ita ægræ sunt, ut biennio de earum uita sæpius dubitetur. Serendæ sunt igitur castaneæ mense Nouembri & Decembri. Item Ianuario & Februario. Eligendæ sunt castaneæ ad serendum recentes, grandes maturæ, sed ita faciendum est, ut durent usque ad Februarium, castaneæ in umbra siccentur expansæ, tunc in angustũ & siccum translatæ cumulatæq; diligenter fluuiali operiantur arena post dies 30 eas arena remota in aquam frigidam mittas, quæ sanæ sunt mergũtur, quæ supernatant non ualent. Item quas probasti similiter obrues, post 30 dies iterũ probabis, & hoc cum tertio feceris ad ueris initium serere debebis, quæ manserint illibatæ, aliqui in uasculis seruant, arena pariter immissa. Pastinari ergo locus debebit, qui huic deputatur arbusto, altitudinis pedis unius & semis, uel duorum sulcis in ordine destinatis. Aut terra aratris resolui debet glebis redactis in puluerem, castanearũ semen accipiat, non amplius pedes dodrante demersum. Vnicuiq; semẽ propter notam surculis debet affigi, & ipsa scientia simul trina uel quina ponantur, & inter se quatuor uel trium pedum spacio separata. Quas cum transferre placauerit

binas

binas plantas transferre debebit, ita tamen quod in nemoribus spissiores, in agris uero seminalibus rariores putentur, scilicet quadraginta pedes distantes, ut possint per latera conuenienter diffundi. Locus tamen deductorium liquorē accipiat, ita ne insedens humor humor limo germē extinguat. Inseritur mense aprili, martio & maio in se & in salice, tardius prouenit & maturatur, in cortice inseritur & inoculatur, et melius inseritur ad buccellū, hoc modo praescindatur arbor nobilis generis, & ad modū populi colligātur surculi antequam germinēt, & in frigido & umbroso loco seruētur obruti, ut postmodum mense aprili & maio habeantur, & tunc ex eis cōmode fiet insitio ad bucellum uel more emplastri. Et si multas insitiones fieri oportet ex surculis inserendis multi fient buccelli cum germine longi, secundum latitudinem unius digiti grossi & plurimi, deinde insitio surculo inserendo in loco congruo, & cortice in tres uel quatuor partes scisso eligatur surculus aequalis stipiti, qui tantum deprimatur inferius quod aequetur, & cortex eleuatur, minus bucello formetur, & quod excorticatū est super bucellū totaliter incidatur. Nouū castaneum circūfodi debet assidue mense martio & septembri, incrementum maius accipit, si putationibus adiuuetur, in nemoribus latis depressius, in agris uero qui seminantur altius in eis rami formentur. Castaneae colliguntur cum propter maturitatem suam de ericijs suis deciderint in terram, uel cum in eis apparere incipiunt excutiuntur perticis, & collectis ericijs in aceruum intra sepem timore porcorum coaceruantur, & cum sic in gazara aliquibus diebus manserint aperiuntur & hae meliores quam praedictae sunt ad seruandum uirides, quia per totum martium possunt uirides seruari. Sed aliae quae maturae ab arbore cadunt usq; ad quindecim dies solum seruantur. Virides si ad fumum positae, ut siccentur diu seruari possunt, & saporosiores caeteris esse dicuntur, seruantur uirides in sabulone, ut dixi, uel in cratibus ad fumū duobus saepe mensibus positae, ut postmodum siccatae

mundẽtur & diu seruãtur, lignũ castaneæ optimũ est in domibus, & mirabilis durabilitatis sub terra, & ad pluuias extra tecta, & ideo ex eius fiunt optimi pali pro uineis & pergularijs, & ex eis fiunt optimæ uegetes tinæ & uasa in quibus castaneæ siccæ seruãtur. Castaneæ secundũ Isaac calidæ sunt in primo gradu, & sicci in secũdo. Significatio caloris earum est dulcedo earũ, quoniam saporositas & ponticitas innuit siccitatem. Et ad digerendũ satis sunt faciles & nutribiles, non multũ stipticæ & diureticæ sunt, si assantur earũ corpus rarificatur & si aqua elixentur, quia earũ complexio temperatur ex aqua mollitie, & humiditate, sunt boni chumi in corpore generatiui, & siccitatis in corpore & in pectore temperamentum, & urinæ difficultatẽ dissoluunt. Cholerici eas cum saccharo comedant, phlegmatici uero cum melle. Item hæ secundũ medicinã uirtutem habent laudabilem, quia abominationis & uomitus constipatiuæ sunt, ieiuniũq; intestini cõfortatiuæ. Cataplasma quoq; ex eis cũ ordei farina & aceto siue uino factũ super mamillarũ tumorem positum, eis potenter auxiliabitur. Castanearũ uero corticibus ustis uel puluerizatis cũ sapa tẽperatis capitiq; adolescentis in modũ cataplasmatis positis eorũ capillos confortat & augmentat, & cõtra allopeciã ualet. Auicen. dicit, quod castanea est absterfio et inflatio in uentre inferiore & stipticitas, & cõfortat mẽbra, & est tarde digestiõis, sed est boni nutrimẽti, si ergo cũ saccharo misceatur eius nutrimentum est bonum. Galenus dicit, quod est nutribilior omnibus granis, adeo quod est proxima granis panis.

De Citonio.

Itonio est arbor nota, & ex his quædã sunt quæ faciũt pira citonia, & hæ arbores maiores sunt, & minora habẽt folia, & quædã sunt arbores minores & latiores habentes frondes, quorũ fructus proprie uocantur citonia, amãt locũ frigidũ & humidum, si in tepido statuantur opus est illis irrigatione. Ferunt tamẽ statũ mediocris situs inter naturã frigoris & caloris,

& in

& in planis & decliuibus proueniũt, magis tamẽ inclinata & cõuexa desiderant, terrã desiderant satis pinguẽ, & in soluta magis q̃ in creta lætãtur, plantantur plantis iuxta ipsas arbores cũ radicibus inuentis. Itẽ taleis & cacuminibus. Itẽ locis calidis mense octobri & nouẽbri, frigidis uero mense februario & martio, in temperatis in utroq; tẽpore possunt seri. Itẽ longe ponẽdæ sunt secundũ Palladiũ, ne altera quatiente uento stillicidiũ tangat alterius. Mense februario inserũtur in trũco & cortice, in seipsas inserantur aũt nouellæ arbores quibus succus in cortice est, si maior est circa radicem melius inseritur, ubi cortex & lignum beneficio soli adhærentis humescat. Item recipiunt in se surculos pene omnis generis, scilicet punici, sorbi omniumq; malorum meliora producunt. Dum minor est iuuetur stercore, maior uero cinere uel cretæ puluere, semel toto anno misso radicibus. Poma in his cito matura & maioris prouentus assiduus humor cito efficiet. Rigandæ sunt quotiens cœlestis negatur infusio, & circũfodiendo locis calidis octobri & nouẽbri, locis frigidis februario & martio. Et nisi circũfodiatur assidue, aut steriles efficitur aut eius poma degenerant, formãtur ut unũ solum stipitem habeant, quatuor uel quinq; pedibus eleuatis à terra, putandæ sunt & à nocumentis seu uiciosis omnibus liberandæ. Si ægra est arbor amurca æqualiter mixta aqua radicibus debet infundi, quod annis singulis factum à uitijs custodiet, sed arbores longæ derogabit ætati. Colliguntur citonia mense octobri cum aduenιente pruina maturitatem aureo colore fatentur, & quæ magis odorifera sunt, debent eligi, sed si per cotilidones suspendãtur in frigida regione forte durabũt per annum & amplius, uel seruãtur inter binas tegulas posita si luto ex omni parte claudantur, uel si defruto incoquãtur aut passo. Alij aũt quæ meliora sunt fici foleis inuoluta custodiũt alij siccis locis tantũ reponũt, à quibus uẽtus excludatur, alij in melle dimittunt, quo genere condiendi satis matura eligũtur, alij milio

obruunt,uel in paleis separata demergunt, alij uasculis optimo uino plenis dimittunt, alij dolijs musti immergunt, quod odoratũ uinum reddit. Ex citonijs fiunt bonæ & spissæ sepes sp nas tamẽ non habent,sed ingressus animalium inhibent,& quandoq; fructũ reddunt,& incisæ satis igni respondent. Citonia,ut ait Isaac generaliter in duo diuiduntur,uidelicet in crudum & ligneum, & perfecte maturatum,crudum itaq; ligneum pessimum est & dur ßimũ ad digerendum & nihil nutrit, idcirco ea uitare omnino oportet,maturatum naturaliter frigidum est in fine primi gradus, & siccum in medio secundi, præterea ponticitas eius maior est quàm in alijs malis,ideo ualet ad sanguinis fluxum & egestionem & uomitum.Confortatiuũ est stomachi si moretur in eo, & si comedatur sub uacuo constringit uentrem, si post cibum accipiatur laxat comprimendo & constringendo os stomachi. Sed ex his quædã sunt pontica,quædam acetosa,& quædã dulcia pontica stiptica, & frigidiora sunt, ad digerendum duriora,& ideo nõ sunt cum carne sua edenda,sed liquor eius tantum naturam stomachi confortat, & urinam prouocat, egestionem uomitumq; constringit, & si cum carne edatur ingeniari,ut sic loquar, oportet ut carnis durities auferatur, uel elixando uel supra aquam calidam apponendo, uel quod melius est scindantur, & abiectis granis in eius concauitate ponatur mel, & excorticentur, & in lino uel stuppa uel quod melius est in pasta inuoluta in cineres calidos mittantur, sic enim erũt stiptica ualde confortatiua. Acetosa subtiliora & penetrabiliora sunt,ideo sitim extinguunt,& acumen choleræ rubeæ,& uomitui cholerico & egestioni conferunt,urinam prouocant,& uim appetitus augent,odor earum uomitum prohibet, & succus post uinum bibitũ deponit fumum salientẽ ad caput. Vnde dicit Auicenna, quod citonia conferunt uomitui & ebrietati & sedant sitim, & confortant stomachum, recipientẽ superfluitates,& conferunt dyssenteriæ,& quando sumuntur post cibum soluunt adeò quod quando plur.mũ ex eis

sumitur

sumitur extrahunt cibum ante digestionem, dulcia uero sunt magis temperata quiddam caloris habentia, unde uis eis manifesta nō est ad sitim extinguendam uel calorem.

De Citro.

Rbor citri nota est, desiderat aëre calidū, sed irriguis & maritimis locis gaudet & quibus humor exundat, solum desiderat rarioris naturæ. Si quis hoc genus arboris in regione frigida nutrire desiderat loco parietibus munito uel in parte meridionalem uersus disponat hanc arborem, hybernis mensibus tectum stramine uelat agresti, & ubi æstas redierit arbor aëri nuda & secura reddatur, terram rarioris naturæ desiderat. Mense Martio seritur multis modis, scilicet semine, ramo, talea & claba, si granis uelis serere ita facies, terram in duos pedes fodies, & eidem cinerem misce bis, breues areas facias, & utrinq; per cannales aqua decurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperias, & tria grana deorsum uerso cacumine iunctam constitues, & obruta quotidie rigabis, citius procedent si beneficio aquæ tepidæ utaris, natis germinibus semper proxima herba truncetur, potest trina planta transferri. Si ramum uelis ponere non amplius sesquipede seu sexquipede debebis immergere ne putrescat, clabāq; seri commodius est quæ sit manubrij grossitud ne, longitudine cubitali ex utraq; parte longa nodis & aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores tamen simum bubalum adhibent utrinq; quod summum est, uel marina alga uestiunt, uel argilla subacta partis utr usq; extrema cooperiunt, atq; ita in pastinato solo deponunt taleam, & gracilior & breuior esse potest, quæ similiter ut glabam mergetur, sed talea palmis duabus superstit, claba omnis obruitur, alijs arboribus non debent aduerti seu annecti. Talea siue claba calidissimis regionibus per autumnum ponitur, frigidissimis Iulio uel Augusto positas, & quotidianis irritationibus animatas, Palladius usq; ad poma &

magna incrementa produxisse affirmat. Inseritur mense Aprili calidis locis, Maio frigidis, non sub cortice, sed scisso trunco, circa ipsas radices, & in piro & in moro secundũ quasdam. Gaudent assidua fossione, & hinc proueniunt poma maiora, nisi quæ arida sunt rarissime debemus abscindere, hæc arbor pomis non caret cum humoris abundantia maturis se acerba substituant, arborum uero ætatem florentia consequantur orbem, quendam continuæ fœcunditatis administrante sibi natura. Feruntur acres medullas mutare dulcibus si per triduum mulsa aqua semina ponenda macerentur uel lacte ouili. Aliqui mense Februarij truncũ obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte non exeat ex hoc humorem permittunt fluere, donec poma formentur, tunc foramen luto replẽt, sicq; quod est med ũ dulce fieri affirmant, poma eius in arbore toto ferè anno seruari possunt, uel in paleis uel melius si in uasculis quibusdã claudantur. Poma citrina secundum Isaac ex quatuor rebus sunt composita, prima est cortex, secunda caro, tertia medulla, quarta semen. Cortex est calidus in primo gradu, siccus in secundo, quod acumen eiusq; odor ostendunt, eius tamẽ substantia dura est & solida, idcirco non est pro cibo accipienda, sed si exigua pars eius pro medicina sumatur, stomachum confortabit, & digestiuam uim adiuuabit, bonumq; odorem præstabit, atq; erit contra uenenũ mortiferum potatũ cum uino datus, qui succus inter pannos missus eos à tineis conseruat incolumes. Item prægnantibus esui datus escarum irrationabilem appetitũ curat. Caro autem frigida est & humida in primo gradu, unde est stomachi refrigeratiua, & ad digerendum difficilis propter eius duritiem, quapropter necesse est stomacho exinanito cum melle & sacchardo accipi ante omnẽ cibum, & si in medio aut fine cibi edatur fit causa ac materiæ duræ & grossæ febris. Medulla uero subtilis & aquosa, omniq; caret nutrimento, & hæc est duplex, quia quædam est insipida, quædã acetosa. Insipida frigida est et humida in secundo gradu. Vnde calorẽ refrigerat

refrigerat & sitim mitigat. Acetosa uero frigida est & sicca in secundo gradu, uirtutem habet incidentem, extenuantem & refrigerantem, ideo quo fit caloris epatis mitigatiua, & stomachi confortatiua, uirtutem appetitiuam excitat, & acumen cholerae rubeae mitigationem praebet, sitientibus perfecte subuenit, suspitionem ac tristitiam de cholerica cardiaca generata remouet, egestionem uomitumq; cholericum sedat, impetigines & lentigines cum ea fricatas destruit, quod testatur quia pannus in causto madefactus, cũ ea purificatus ad colorem pristinum redit. Semen calidum est & siccum in secundo gradu, quod amaritudo ostendit, ideoq; secundum cibum conueniens, secundum medicinam est salubre, apostematum quoq; dissolutiuum, & contra uenenum propiciatũ cum uino. Frondes quoq; ipsius arboris sunt corticibus pomorum propinquae in iuuaminis actione, quia sunt odoriferae, & quiddam acuminis habent.

De Corno.

Cornus est arbor parua, quae licet nascatur in nemoribus, & sit cõmuniter arbor syluestris, tamen quia domestica per culturam facit fructum ad quedã utilem, ideo de ipsa dicam. Haec arbor ferè omnẽ aërem sustinet, & in omni terra maxime in pingui & in humida conualescit. Plantatur semine suo & plantulis, quae cum radicibus iuxta ipsas inueniuntur. Fructus eius maturitatem fatetur cum ex rubedine colorẽ nigrum assumpsit, & facile ab arbore cadit. Ex ligno huius arboris quia durissimũ & tenax est, fiunt optimi dentes molendinorũ & manubria malleorum, & uirgae ad triturandum frumenta & carminandũ lanam, & generaliter omnia quae ligni duritiem & tenacitatẽ requirũt, ideo utile est ex eis facere sepes, ubi nõ est necessaria clausura spinarũ, nam haec arbor spinas nõ habet. Et quia non habetur ipsarũ plantarũ copia fiat seminariũ, de semine eius tarde collecto, & ad solẽ siccato, seminẽtur aũt mense Octobri & Nouẽbri. Corna ualde pontica & stiptica

ſtiptica ſunt, & quanto minus ſunt nigra, tanto magis pontica. Ad uſum cibi non competunt, ſed propter medicinam ualent ad fluxum uentris & uomitum cōſtringendū, qui fit ex acumine cholerae, propter ipſorum frigiditatem & ſtipticitatem. Item ex eis fit optimum acetum ſi piſtentur, & cum fortiſſimo aceto miſceantur, & in pane formata & ſiccata ſeruentur, & uino cum opus fuerit miſceantur.

De Fico.

Ficus eſt arbor nota, & eius quidem diuerſitates ſunt multae, ideo unuſquiſq; illa genera eligat, quae in loco in quo plantare deſiderat, uel in ſimili uideat melius prouenire: hoc tamen prouideat, ut in locis aridis, macris, nō plantet eas. Item in locis non tutis, non plantet ea genera, quae cum folijs uel ante folia ficus producunt. Haec arbor aërem calidum & temperatum deſiderat, & in oriente & in mediocriter frigido cum hominis auxilio ſuſtentatur, uidelicet ſi eſt ab oriente & meridie cooperta, & ab alijs duabus partibus aliquibus obſtaculis munita. Item non impinguetur terra eius ne eam nimis teneram hyems inueniat, & tūc ſtipes eius paleis muniatur uſq; ad ramos circūquaq; ligatis, & ſupra terram circa pedes fimus animalium recens ponatur, & maxime columbinus, qui recedente frigore poſt hyemem auferatur, niſi fuerit terra macra nimis, frigidum ualde aërem recuſat, terram pinguem uel mediocrem deſiderat, & in macra etiam & in ſicca quaedam eius ſpecies defendūtur, in qua ſicciores & dulciores fructus proueniūt, in pingui uero & humida aquoſiores & minus dulces mag ſq; inſipidi & groſſiores. Plantantur plantulis aliunde acceptis, locis ſiccis menſe Octobri & Nouembri, temperatis menſe Februario, frigidis uero menſe Martio uel in menſe Aprili ſi taleam uel cacumen ponas ultimo Martij uel in menſe Aprili cum eis ſe uiridis ſuccus infuderit, ſi acumen ponas ramum binum uel trinum ab auſtrali parte decides, & ſic obrues, ut diuiſa cacumina terrae interiacenti

interiacente uelut tres surculos reddant, taleam sic ponemus ut ei leuiter ab una parte diuisæ lapide insisso mergemus, legendæ sunt plantæ in quibus frequens nodus exuberet, quæ uero nitidæ sunt et oculos suos per longa internodia distulerunt steriles esse credũtur. Si plantam fici nutries in seminario, & maturã in scrobem transferas, poma generosiora producet, scrobes amat altas, & magna interualla propter longitudinẽ radicum eius. In locis frigidis ficum feramus, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc possit occurrere, calidis uero & æstuosis, eam quæ serius maturat. Ficus inseritur mense aprili inter corticem, uel si nouellæ sint arbores, scisso ligno, statimq; cooperiendum est & ligandum ne uentus introẽat. Melius comprehendunt si circa terram rescisa inserantur arbusta, aliqui & iunio mense inserunt. Varro scribit, quod ea quæ uerno tempore inseruntur, possunt etiam circa solstitium inseri, ut ficus, quod densa materia nõ est, & ideo sequitur calidiorẽ, à quo fit, ut in locis frigidis ficeta fieri nõ possunt, aqua recẽs inimica est, tenellum cito facit putrefacere, ita quod caniculæ signo cõmodissime extimetur ea inseri. Quæ autem natura minus sunt mollia, uas aliquod supra ligatur unde stillet lente aqua, ne prius arescat surculus quàm coalescat. Cuius surculi corticem integrum seruandũ & ita exacuendum, ut non diuidetur medulla, ne extrinsecus imbres noceant, aut nimius calor, argilla obliniendum & libro ligandum. Cato scribit quod etiam per uindemiam ficus inseri potest. Surculus est legendus anniculus, inutilis enim creditur maioris uel minoris ætatis. Item inoculari siue emplastrari & ad buccellum inseri potest mense maio & aprili, iunio & iulio. Inseritur autem in caprifico, in moro, & in platano & oculis & surculis. Gaudetur assidua fossione, cui multum proderit si per autumnum stercus apponas maxime de armentis. Formatur ficus in locis frigidis ut unum solum habeat stipitem à terra modicum eleuatum, sic enim melius à frigore defendetur, in locis uero calidis unum uel plu-

res, dummodo non ultra tres uel quatuor stipites habeat pro domini uoluntate, rescindenda sunt in ea quæcunq; aut putrida aut male nata reperies, & ea ratione putanda est ut inclinata per latera possit expandi. Truncus arboris scarificādus, quo loco tumet, ut humor possit fluere, ne uermes creet, qui si creati fuerint uncis ferreis trahantur seu tollantur à fico. Alij solam calcem uiuam latebris uermium apponunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butiro & pice liquida mixta, circa truncum induci debet. Si fructus suos uelut ægra proijcit, aliqui radici terebratæ cuneum infigunt, uel securi arboris corium sepe proscindunt cum folia incipit producere. Fici ut multum & pinguem faciant fructū in principio germinis cacumina summa decidamus, uel hoc tantum cacumine quod ex arboris medietate procedit. Vt ficus cito maturet, succum cepæ longioris cum oleo & pipere mixto unge poma quando grossa incipiunt subrubere. Ficus uirides seruari possunt uel in melle ordinate ne se contingant, uel singulæ intra uiridem cucurbitam clausæ locis unicuiq; cauatis. Siccantur autem & seruantur hoc modo, quo Campania tota custodit. In cratibus ficus expanditur usq; ad meridiem, & adhuc mollis in qualum refunditur, tunc calefacto furno ubi bis cocta ficus fuerit sicut est calida interpositis folijs suis in uas fictile clauditur bene picatum densius pressa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abundantibus crates non potes expandere sub tecto eas ita compones, ut semipede erigatur à terra, & eas ad lucem solis cui subiectus uaporet, subinde ficus sicut est diuisa uertatur, ut ficorum coria & pulpæ siccentur, tunc duplicata in cistellis seruantur aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus & diuisas in cratibus expandunt, coctas sole siccandas, & recipiunt nocte sub tecto. Ficus siccæ cum pinguedine sua seruantur. Secundum Hispanorum morem hoc modo, siccentur mediocriter & optime refrigeratæ in uase aliquo componantur, & ponderatæ bene seruentur, ficus siccæ quas cesenates optimas habent, procurantur hoc modo

modo ab eis, colliguntur ficus grassulæ mediocriter maturæ, & ad solem per biduum integræ dimittuntur, deinde pinguiores scinduntur per medium ex transuerso, & iterum parte inferiori seu interiori conuersa ad solem duobus uel tribus diebus siccentur, uel duabus simul iunctis, ac iterum duobus uel tribus diebus ad solem relictis, tandem in testa ponantur & iterum ad solem triduo dimittunt, deinde in scrinio per quindecim dies tenentur, & postea iterum ad solem si necessarium uidebitur reponuntur, quibus postea refrigeratis in aliquo uase stricte fortiter ponderantur, & caue cum siccantur ut imbrem & pluuiam unquam tangant. Ficus cæteris fructibus laudabilior est & nutribilior, sed grossos creat humores, uirides uero sunt cruda non perfecte matura, parum est calida magis grossa, propter dominium terrestris partis in ea. Vnde Hippocrates ficus quando longinquior à maturitate tanto minus calida est & grossa, perfecta matura est, calida in primo gradu, & temperata inter humiditatem & siccitatem. Ficus ex trium rerum compositione consistit, scilicet semine, pulpa & cortice, seminis nutrimentum nullum, ut arenæ uel lapidis, cortex siccus est ut cutis, propterea durissimus ad digerendum, caro nutribilior salubriorq; existit. Sicca uero ficus calida est in principio secundi gradus, sicca in medio primi, quamobrem calefacit, & sitim creat & in cholericos mutatur humores, cæteris tamen fructibus nutribilior est, minusq; inflationis habet, sed si superfluos in stomacho humores inuenit, dura fit ad digerendum, ad corruptionemq; mutatur, & inflationem & uentositatem generat, ac pessimum sanguinem, in superficie etiam corporum pediculos creat, si autem humoribus mundificatos inueniat, bene digeritur, ac sanguinem laudabilem facit, corpusq; pulmonem, renes & intestina ab humoribus grossis mundificat. Qui uult eius uentositates uitare, ieiunus accipiat, & post ipsas piper & zinziberim, & ut laudabilem sangui-

guinem generat, nuces simul siccas aut amygdala manducet. Item secundum medicinam ualet si cum hyssopo coquetur, pectus pulmonemq; mundificat, tussim diuturnam emēdat, gargaryssata in hunc modum in cannalibus pulmonis apostemata dissoluit. Cocta in uino si clystere fiat, ualet ad dolorem uentris, qui ex grossis procedit humoribus. Auicenna dicit, quod alba est melior, deinde rubea, postea nigra, & succus foliorum eius uehementis est calefactionis & absterfionis, & in ipsa quidem est lenificatio ultima, & lac quidem eius coagulat liquefactionem sanguinis & lactis, & liquefacit congelatum, & illa quidem quæ humida est uelocis est nutrimenti, & in ramis quidem fici inest tantum subtiliationis, quod quando caro coquitur cum eis, dissoluitur, & ficuum decoctio confert apostematibus gutturis, & apostematibus radicum aurium gargarissata, lac eius confert puncturæ scorpionis in uentre, & similiter rutellæ, & similiter illa quæ est immatura, aut folia recentia apponūtur super morsum canis rabidi & conferunt.

De Lauro.

Laurus est arbor satis magna, cuius frondes latæ & longæ & solidæ, semper uirides & odoriferæ ualde sunt, cuius arboris est fructus quem orbatam uocant niger & paruus. In omni ferè aëre prouenit, maxime in temperato & calido delectatur, terram solutam & maritimam diligit. Plantatur ramis & surculis aut semine eius mense Martio proprie cū humor ad corticem ramorum peruenit. Eius folia & rami sunt optima ut in eis ficus siccæ seruentur, & in geladia ponuntur, ut eam odoriferā reddant, circa diacitoniten parua ipsius frustra ponūtur, in quacunq; autem re ad coquendum ponantur plurimum eius odorem augent, & stomachum ac cerebrum odore ac sua ponticitate confortant. Fructus eius qui orbata dicitur, in uino musti a infecto positus sanat, sed ipsum suo sapore satis incongruo inficit. Auicenna dicit, quod grana

grana, cortices & folia eius sicca & calida sunt, sed grana sunt calidiora & licciora, nam sunt in secundo gradu, & eius oleū est calidius oleo mucum, & confert doloribus neruorum omnibus, & resoluit laxitudinem, & quando de cortice eius aut granis bibitur aureus frangit lapidem, & interficit fœtum propter suam amaritudinem additam super amaritudinem aliorum, & confert morsui scorpionum cum uino, & est bona uespæ & api quando pungunt, & omnino est theriaca uenenis omnibus bibita. Diascor. dicit, quod frondes lauri libros & uestes cum quibus ponūtur à tineis defendunt, & à uermibus & corrosione tutos reddunt.

De Malo.

MAlus est arbor notissima, & eius quidē diuersitates sunt multæ, nam quædam mala mense Iulio & Iunio maturantur, quæ si usq; ad completam maturationē in arbore dimittuntur fiunt dulcia & odorifera ualde, quædam parua, quædam mediocria, quædam rubea, quædā crocea, quædam uiridia, quædam dulcia, & quædam acetosa, & quædam pontica & acria, & quædam longa, & quædam lata, & quædam rotunda, & quædam diu seruabilia, quædam parum, quædam dura & solida, quædam mollia & facile frangibilia, quædam in arbore durabilia, & quædam facile cadentia. Sunt autem malorum multæ species, quorum meliores aut deteriores quilibet poterit per experientiam in qualibet regione eligere uel refutare, hæc arbor & in omni aëre prouenit, & pingue ac lætum solum diligit, cui humorem non tam rigatio quàm natura suppeditet, & si arena uel argilla sit irrigationibus adiuuetur, montanis locis debet ad meridiē uersa constitui. Macer & aridus locus poma uermiculosa, & caduca facit. Seritur ramis & semine, sed tardius est in utroq; prouentus, melius igitur in locis calidis Octobri & Nouembri: in frigidis uero Februario & Martio. Plantas syluestres malorum ponamus, & cum conualuerint inserantur, spacia uero inter ipsas arbores 20 pedum esse debebunt.

Malus inseri potest in se, piro, spina, sorbo, ficu, platano, populo, & salice, mense Februario & Martio per solstitiu quinquaginta dies, ut ait Cato, & alijs, quibus pirus, in cortice & trunco, emplastro & ad buccellam, & in amidam uel salicis pertica perforata, ut in generalibus est traditu plene, libro secundo. Hae arbores primo plantationis suae anno circumfodiantur, & ab herbis omnibus liberentur, quolibet mense aestatis, deinde quibusdam annis bis uel ter quolibet circumfodiantur aestate, sed postquam conaluer nt & suas radices fundauerint, neq; exarari neq; effodi desiderant: ideirco magis eis prata conuenient, stercus non exigunt quidem, sed libenter assumunt, & maxime si eis cineres misceantur. Amant moderatas irrigatiões, putatio his apta est, & maxime arida & male nata tollantur: formantur sex uel octo pedibus stipes erigatur à terra, qui alio stipiti nunquam sociatus existat, cureturq; ut stipes in multos diuidatur ramos, & rami in uirgas & fragra, quae fructum ferant, & quod aequaliter per omnia latera expandatur, taliter quod rami quandoq; nimium onerati ligamine apposito sustententur, & haec in capitulo communi de arboribus plenius sunt tractata. Accidit facile huic plantae quod poma eius sint caduca, quod si euenerit scissae radici lapis iniectus poma tenebit. Si spissa poma ramos onerauerint mense Iunio & Iulio interlegenda sunt, quaeq; uitiosa, ut succus ad meliora uertatur, generosis abundantiam ministret, quã numerosa uilitate perdebant, & si hoc commode fieri nõ posit, palis, perticis & funibus defendantur à ruptura ramorum ne copiosa ipsarum liberalitas uertatur eis in interitu & perniciem Colligenda sunt, cum colore, odore & sapore dulci maturitatem fatentur, seruabilia uero colligenda sunt circa finem Septembris, & usq; ad medium mensis Octobris, quando casu plurimum sanorum, & nigredine seminum maturitatẽ praetendunt, cum longis scalis, usq; ad ramos quos attingere possunt, ab inde supra cum manibus debilibus ramis cũ funibus uel uncinis ad fortes bene firmatis. Legenda sunt diligenter

diligenter quæ uolumus mala seruare, & ea ponenda sunt in obscuro loco ubi uentus nõ fit uel paruus, ut ait Var. Nã si forte sint fenestræ claudatur fenestræ framẽtis, prius ĩ crate suppositis uel paleis aut loco aut in cumulos secreta disponimus, aliqui oĩa simul ponũt. Vinũ & acetũ fit de malis sicut de piris infra dicetur. Poma diuidũtur in duo, scilicet in cruda, nõ matura ac in cõpleta, & perfecte in sua arbore maturata, cruda dura sunt & lignea, male nutriunt, stomacho nocent, dolorem generant, & uenas non penetrant, & eorũ assuefactio causa est febris diuturnæ, quæ dure dissoluitur, quod & de cæteris fructibus intelligendum est, & qui non sunt perfecte in arboribus maturati. Perfecte in sua arbore maturata diuersa sunt pro sui diuersitate saporis, quædã enim sunt pontica, quædam acetosa, quædam dulcia, quædã sunt terrestria frigida & sicca, & ad digerendũ dura seu tarda, multum autẽ stomachũ confortatiua, propterea quod stomachũ comprimunt & humiditatẽ superfluam ibi inuentam descendere faciunt, sunt etiam egestionis constrictiua, maxime si ante cibum sumantur, & conuenientia his sunt quorum stomacho calor & humiditas dominatur, sed sunt grossa digeri & dura, tarde penetrantia uenas, inflationem faciunt, neruis nocent, liquor uero eorum laudabilior & subtilior est & leuior, idcirco stomachum cõfortat & intestina, & ualet ad sanguinis fluxum & ad dyssenteriã ex cholerica digestione & uomitũ, propterea pomorũ huiusmodi succus debet madẽdo exprimi, caro uero eijci. Mutatur aũt eorũ asperitas & duritia tribus modis, aut illa elixando in aqua, ut ex aqua humiditatẽ attrahat & mollitiem, aut super fumum aquæ calidæ suspẽdenda ut humectetur & maturẽtur, aut secta per mediũ granis interioribus duris reiectis eorũ locis mel & saccharũ apponendo, secundũ naturã accipientiũ, & pasta inuoluendo, & in cineribus calidis & prunis dimittendo donec pasta exterius decoquatur. Huiusmodi enim ars mollitiẽ præstat, & maturitatẽ, saporositatẽ, et ad digerendũ uelocitatẽ, et noxitatẽ eorũ in neruos aufert.

Acetosis

Acetosis autem dominatur aquosa substantia, cum terrestri exiguo, quare frigidate eorum & siccitate temperantiores sunt ponticis propter uicinitatem liquoris aëreæ naturæ, unde actio eius composita cum sua stipticitate confortat & constringit stomachū, & uentrem & egestionem cholericam & uomitum inhibet, cum frigiditate & tenuitate liquoris sitim extinguit, & acumē choleræ rubeæ & cardiacæ cholericæ uires aufert & humores grossos qui calidi sunt in stomacho destruit, dulces uero chimos tenuat, ut totum corpus ualeant penetrare. Huiusmodi poma ante cibū & post cibum sunt bona edi, sed pira ante cibū sunt nociua, dulcia uero quia temperata sunt inter quatuor qualitates stomacho minime nocent, & ad constrictionem uel laxationem uentris uim manifestam non habent. Frondes, rami, cortices quia stiptici sunt & accidi confortatiui sunt stomachi, uulnera sanant, & humores malos ad ea concurrentes prohibent. Auicenna dicit, quod in eorum substantia dominatur humiditas superflua & frigida sunt. illa quæ sunt uehementis dulcedinis, in caliditate sunt temperata, aut declinant ad eam, & in pomis quidem est inflatio, & proprie in eis quæ non sunt dulcia, & insipida sunt aquea ualde ad partem humidam superflue decliua. Et acetosa & immatura generant phlegma, putredines, & febres proprietate sui humoris & suæ cruditatis, quia facile recipiunt putrefactiones. Et uinum pomorum & reliquorū antiquum est melius quam recens, propter resolutionem uaporū malorum ab eo. Et assiduitas comestionis pomorum facit euenire dolores neruorum. Et proprie uernalia & odorifera confortant cor, & si sit ibi angustia ex caliditate, sunt magni iuuamenti, & confortant debilitatem stomachi quæ stiptica sunt aut pontica uel acetosa, & conferunt dyssenteriæ, maxime pontica, & tam poma quàm succus & folia conferunt uenenis.

De Malispunicis.

Alapunica sunt malagranata, quæ nota sunt, ex quibus quædam sunt dulcia, quædam acria siue acetosa, quædam autem mediocris saporis inter dulcia & acria. Regio illis apta est calida aut quæ temperata existit, frigidam uero sustinere non potest. Solum cretosum amat hæc arbor, & in soluto etiam conualescit, item macilentum, licet etiam in pingui prouenit. Albertus tamen dicit, quod uult solum arenosum & pingue. Seritur plantis de matrum radice euulsis, melius si ramus eius cubicularis incisus manubrij grossitudine, ac de utroq; capite falce leuigatus acuta uelut obliquus immergitur, prius tamen porcino stercore & in capite & in parte quæ ima est liniatur. Vel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora desigi. Melius tamen proueniet, si ponendus ramus gemmata iam matre sumatur, curandumq; est ne uirgulta ponas inuersa siue corticibus spoliata. Si in scrobem depones tres lapillos in ipsa radice constitutos, prouidetur ut Palladius ait, ne poma scindantur. Fiunt autem prædictæ plantationes locis temperatis martio uel aprili, calidis autem & siccis nouēbri inseri posse dicunt. Et inseruntur ramorum connexione, ut medulla utriusq; diuisa se iungat. In se tantum inseri potest circa finem martij Kalend. aprilis, in trunco seritur in quo surculus recentissimus statim inseri debet, ne mora exiguū qui est exiccet humorem. Circumfodi debent autumno & uere, & formari ut duos uel tres habeant stipites, à terra modicum eleuatos & singulis annis resciди omnia quæ in stipite nascentur, aut etiam circa radices. Plantæ illi accidunt nocumenta, quare si aridæ fiunt rigentur assidue, nam humiditas moderata suauitatem præstat & copiam, cuius tamen radicibus cuneus seu clauus debet infigi. Alij algā marinam obruunt ad radices, cui nōnulli stercus asininum atq; porcinum miscent. Si florem non continet cum aqua pari mensura temperabis, & ter per annum radicibus infundes, uel amurcam mittes infusam, uel

radicibus algam iunges, bisq; rigabis in mense, uel arboris florentis truncum, ut Palladius ait, plumbeo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si crepant poma lapidem in media arboris radice suppones, uel squillam circa arborem feras. Si uermibus laborant, & tangas radices felle bubulo, continuo morientur, aut si clauo æneo uermes eiusdem purges, difficile nascentur, uel asini urina stercori admixta porcino uermibus obuiabis. Lixiuio circa punici truncum frequenter infuso læta & fructuosa punica reddit arbusta. Asserit Martialis candida in his grana fieri, si argillæ & cretæ partẽ quartam gypsi misceas, toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Itẽ dicit miræ magnitudinis poma fieri, si olla fictilis circa punici arborẽ obruatur, & in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum, tunc cooperta olla contra aquæ muniatur incursus, autumno patefacta suæ magnitudinis poma uidebit. Multa in punico ait poma procedere si tithimali & portulacæ succus æqualiter mixtus antequam germinet illiniatur arbor in trunco. Colliguntur autem cum suorum granorum rubedine completa maturitatem prætendunt. Seruantur si picatis appendiculis ordinate suspendas, uel aliter lecta integra in aquam marinam uel salsam mittantur ut combibant, post triduum sole siccentur, ut sub diuo nocte permaneant, postea in loco frigido suspendantur, & cum eis uti uolueris, dulci aqua pridie macerabis. Item si induantur argilla, & ea siccata frigido loco pendeant. Item si olla sub diuo obruta quæ habeat arenas usq; ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis, uel sambuci uirgultis, & ita separata in arenis figantur, ut quatuor digitis emineant ab arena, & hoc sub tecto in scrobe fieri potest, & utilius est ad seruandum si non ramo longiori tollantur. Aliter in feriola cui ad medium aquæ mittatur suspenduntur mala ne humorem tangant, & feria clauditur ne uentus irrumpat. Item in dolio sic ordinantur inter ordeum, ne se inuicem

tangãt

tangant, & dollum desuper operitur. Ex malisgranatis hoc modo fit uinum, grana matura diligenter purgata in palmeam fiscellam mittas, & in corbea exprimis, & leniter coquis usq; ad medietatē, & cum refrigerescerit picatis & gypsatis uasculis claudis. Alij succum non excoquunt, sed singulis sextorijs libras singulas mel=lis miscent & in prædicto uase custodiunt. Ex malispunicis fiunt optimæ sepes spissæ & spinosæ, fortes & multū ferentes fructum. Malapunica utiliora sunt medicinæ quam esui, nutrimentum quippe eorum & si laudabile est & bonum, tamen parum propter subtilitatem eorū facilemq; digestionem. Hæc autem quatuor partibus composita sunt, quæ omnes stipticæ sunt, prima est cortex, secunda caro, tertia liquor, quarta grana, liquor frigidus est, sed diuersis modis, secundum suos sapores & liquiditates, sunt nam pontica, acida, muza, dulcia & insipida, pontica impoßibile est accipi secundum cibum, quia propter aßperitatem & duriciem abhorret ab eis natura, nec recipit nisi secundū medicinam, proinde huiusmodi malagranata si parum in superficie excorticentur & ipsorū succus aut cum uino aut cum sirupo laxatiuo potetur, superiora stoma=chi exprimunt, & expellunt humiditatem putrefactam de infe=rioribus, & post mundificationes stomachum confortant absq; læsione neruorum eius, idcirco ualet ad febres diuturnas, quæ ex putrefactis humoribus procreantur, & ad pruriginē & scabiem de putredine salsi phlegmatis ortā. Acida in multis rebus propter paruitatem terrestris substantiæ, melioris sunt actionis quam cætera, calores epatis extinguunt, mēbra confortāt, & præsertim os stomachi, epar & cor, unde ualēt ad cardiacā cholericā, & ad dolorē qui nascitur in ore stomachi, ex cholera rubea, habet etiam hoc propriū, q, in oculis ictericorū stillatū citrinum ab eis abijcit colorē, propterea si ablato cortice malagranata acetosa omnia pistentur, & succus extractus cum melle coquatur, ut unguenti similitudinem habeat, ualet ad expulsionem unguium, oculorum purificatio=

aciem à großis & uiscosis humoribus. Maligranati liquor dulcis grosior est & calidior & digestibilior, & propterea caloris aliquantulum stomacho ingerit, citoq; in choleram rubeam mutatur, & ideo febricitantibus est incōueniens, sed humectat uentrem, pectoris lenit asperitatem, & tußi mitigatio nē tribuit. Muzum uero quod est inter dulce & acetosum medium ad epatis calorē non minus ualet & stomachi quàm acetosum, sed uim uomitū compescendi ac uentrem constringendi nō habet. Insipidum quoq; quod quasi aquæ saporem refert, propter sui liquoris & aquositatis copiam ad frigiditatem pertinet, unde est inconueniens & secundum medicinam & secundum potum, secundum cibum quia saporem non habet, ut membris attrahat, secundum medicinam, quia propter aquositatem nec stomachum confortat, nec uomitum, nec solutionē prohibet: idcirco fastidium facit stomacho, debilē & exilem mollemq; ipsum reddit, & cibum in stomacho digerere non permittit, unde fit causa rugitus. Malorum granatorū nuclei à succo expreßi sunt utiles ad uomitum cholericum constringendum, & egestionem: præcipue si assantur, eorumq; puluis bibatur, calorem etiam stomachi atq; choleræ rubeæ acumen extinguunt, eorum uero cortices frigidæ ac siccæ & terrestres sunt, quod si in aqua coquātur, ut fiat clystere ualet contra dysenteriam & diarrhæam. Item decoctio ex eis facta gingiuas confortat, & constringit fluxum sanguinis hæmorrhoidorum & mulierum. Item idem cortex in uino coctus & potatus lumbricos, ascarides & cucurbitinos ex uētre mortuos abijcit. Flos eorū quæ balaustia uocatur stipticior & siccior est prædictis omnibus, debet aliquantulū siccari, & uitreo uase recondi, est enim frigidum & siccum in secundo gradu, & seruatur in multa efficacia per duos annos. Valet etiam contra uomitum cholericum & fluxum uentris ex debilitate uirtutis contentiuæ, nam contra uomitum cholericum terantur balaustiæ, & coquantur in aceto, & spongia intincta ponatur super furcula pectoris, & cōtra fluxum coquātur in aqua

aqua pluuiali & fiat fomentum. Auicenna dicit, quod cortex mali granati & balaustiæ utrumq; retinet omnem fluxum sanguinis, & cōsolidat plagas & ulcera antiqua, & fortes efficit dentes motos.

De Moro.

Morus est arbor nota, plurimum uitis amica, quæ calidum desiderat aërem aut temperatum, frigidum uero recusat. Loca autem quærit sabulosa & plerūq; maritima, & in mediocriter soluta prouenit, sed in topha uel argilla uix comprehendit, stercore uel terra pingui ualde lætatur, ideoq; inter domos in ciuitatibus ubi est multa pinguedo plurimum lætatur, & magis uiridisq; efficitur. Seri potest locis temperatis mense Martio & circa finē Februarij, calidis uero mense Octobri & Nouembri. Seri autem potest semine, sed poma & uirgulta degenerant, melius autem seritur taleis & cacuminibus & melius taleis sexquipedalibus ex utraq; leuigatis & fimo oblitis, cum scrobem ante fecerimus, immergamus, & cinere terræ admixto tegamus, nec amplius quā quatuor digitis supra terram relinquamus. Plantam robustam transferas mense Octobri & Nouembri, teneram Februarij & Martij. Scrobes desiderant altas & interualla magna 30 pedum uel circa, ne una umbris prematur alterius, & in radicibus se impediat. Inseritur autem in se, & in persico, secundum quosdam & in ficu, ulmo etiam insita, ut ait Palladius, comprehendit. Morus ablaqueandus est, & radicibus eius uini fæces ueteris recentissimæ infundendæ. Formanda est autem, ut uno stipite sit contenta, & rami principales circa octo pedes eleuentur à terra uel plus aut minus, secundum quod in læto fuerit solo uel exili: ut in læto altiores, in exili depressiores formentur. Feraciem latioremq; mori arborē aliqui fieri tradiderunt, si perforato hincinde trunco, singulos cuneos inseramus terebinthi, accidit præterea nocumētum magnum moro, ut eius imediatur augmentum & fructibus eius, ut omnino inutiles fiant, si suis folijs spolientur, & maxime si non fuerint quæ in summitatibus

sunt ramusculorum in eis relicta: uel quod peius est, si sint ipsæ sum mitates cum frondibus collectæ, ut sæpe importunæ nimium faciunt mulieres, cum eas propter escas uermium colligunt, quæ uermibus sunt optimus cibus. Colliguntur statim cũ uermes nati fuerint, usq; quo à cibo desistunt, & incipiunt opus facere. Fructus autem cum sua nigredine & teneritudine maturitatem fatentur. Mora duobus sunt modis, acria non perfecte matura, aut perfecte dulcia matura ta: Acria frigida sunt & sicca, uim habent stipticam, stomacho & intestinorum confortatiuam, & uentrem constipant, quare humore siccata ualent ad diarrhæã & dyssenteriã, maxime siccata se cholericæ sint. Item eorum succus plurimum ualet ad gutturis & faucium & urinæ dolorem, & maxime cum sapa & modico sacchare coctus, matura autem & dulcia modicum ad calorem pertinent, ad humiditatem uero multum, quare cito de stomacho eijciuntur, uentrem humectant, & urinam prouocant. Si tamen cibum in stomacho ante se acceptum inuenerint, commoratæ cibo resistente, in corruptionem conuertuntur, & stomacho & epati & capiti nocent. Si uero stomachum uacuum inuenerint, bene digeruntur, modicum tamẽ nutriunt. Ieiunis accepta in aqua uel uino refrigeratiua sunt. Refrigerantia ualde sitim auferunt & incensionem caloris extinguunt. Radix mori cum aqua cocta & potata uentrẽ humectat, & lumbricos & cucurbitinos expellit. Si uero frondes simul cum radice coquantur, & aqua eorũ retineatur in ore, ualet ad dolorem dentium, si autem cum uino coquantur, & gargarismus fiat, ualet contra humores, ad uuam descendentem & guttur. Si pistata mori radix in aceto ponatur ad solem, & diebus 12 dimittatur, & desiccata redigatur in puluerem, hic dentes perforatos & putridos euellit appositus. Auicenna dicit, quod morum est malũ stomacho nam corrumpitur in eo, & quando corrumpitur, stomacho uelociter nocet. Et oportet quod comedantur omnes species ante cibum, & recipiantur in stomacho in quo non sit corruptio, & morũ quod

salutum

falitũ eſt & ſiccatũ, retinet uentrẽ uehementer & prodeſt dyſſenteriæ, & in cortice eius eſt mundificatio & ſolutio eius eſt plurima, & in omnibus ſpeciebus mori eſt prouocatio urinæ, & cortex mori eſt theriaca hyoſcyami.

De Muniaco.

Vniacus eſt arbor quædã, quæ eſt quaſi ſimilis pruno, ſed eſt magis nodoſa, & eius fructus eſt magnitudinis cõmunium prunorũ, ſimilis fructuum perſicorũ in forma, tamen eſt ualde odoriferũ, & in calore aureũ eius pomũ, aërem & terrã deſiderat ut prunus, ſolutũ tamẽ ſolũ deſiderat non argillã, uel cretam. Seritur ſemine, menſe Februario, & Martio tranſplãtantur, in ſe uero pruno & perſico & forſan amygdalo poteſt inſeri. Circũfodi debet aſſidue, & ſiccis temporibus irrigari, atq; putrida & arida in ea recidi, atq; ut prunus formari, minus ſunt humida poma eius quã perſica, aut pruna, magis tamẽ ſtomacho & cerebro cõfortatiua, cum optime matura exiſtunt, quod eorum color, ſapor, & odor aperte demonſtrat.

De Meſpilo.

Eſpilus arbor nota. Et ex pomis eius quædam ſunt groſſa, domeſtica, media, põtica: & quædam ſunt ſylueſtria parua, ualde pontica. Aërem calidum, temperatum & frigidũ ſuſtinent, & terram deſyderant ſabuloſam, & pinguem, uel glareoſam, cui arena permixta eſt, uel argilla cũ ſaxis. Seritur menſe Martio uel Nouembri taleis, ſed ſolo ſtercorato, ita quod utrunq; caput ſtercus obruat. Seritur & ſemine, ſed in longam ſperatur ætatem, inſeritur in ſe, in piro, & pomo, in ſpina alba, & citonio. Surculus autẽ eius ex arbore media debet aſſumi, nam de ſummitatibus uitioſus eſt. In trunco fiſſo inſerenda eſt, nã corticis materies ieiuna non poteſt nutrire, & amat putari & circũfodi, fimus & uiti ũ cinis, ſi radicibus infundatur, eam fertilem reddunt, formaturut modicum

ſupra

supra terram, scilicet circa quatuor pedes habeat stipites siue ramos, & exteriora eleuati tendantur, ut altitudinē bonam excedant. Albertus autem dicit, quod quando insitio fit de eis in truncum alterius generis scilicet mali, uel piri, uel etiam alicuius spinæ magnæ quæ est similis fago, in ligno ac cortice, & uocatur spina fagina uulgariter, crescūt mespila maiora, & meliora quàm sint alia, si autem defecerunt mespila in aliqua regione, expertum est, ut dicit Albertus, quod seritur fagrum persici in truncum spinæ magnæ quæ est similis fago, crescunt mespila maiora & meliora, quæ non producūt ossa. Ego autem sæpe inserui mespila in pirum, & malum in cotanum, & spinam albam & non inueni ossibus carere, nec in quantitate augeri. Si uermibus occupatur stilo æneo secundum Palladium sunt purgandi, & amurca uel humana ueteri urina uel calce perfundendi, sed parcius propter arboris noxam, uel aqua decocta cū lupinis. Sed putatur hæc arbor sterilis fieri, si formicæ infestæ sunt, rubrica cum aceto & cinere temperata necabunt. Si poma labuntur frustrum de eius radice abscisum uel præcisum in media trunci parte figamus. Mespila ad seruandum legantur nondum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in uasculis picatis, uel in ordinē suspensa, uel cum pēdiculis semimatura & aqua salsa per quinq; dies macerata, ita tamen ne innatent. Die serena legantur ac media, & paleis obruantur discreta, ne ea uicißim tactus officiat. Seruantur & in melle, si nimis matura collegeris. Ex mespilis fieri bonæ sepes possunt, si spissæ plantentur, uel uirgis propaginentur, uel spinis albis sæpius inserantur. Mespila siue frigida sunt et sicca in primo gradu: proprietates habent stomachum confortandi, & cholericam egestionem ac uomitum auferunt, urinam prouocant, magisq; ad medicinam pertinent quam ad cibum, parum enim nutriunt et grossum faciunt cibum. Meliora sunt si ante cibum sumantur quam post, quia stomachi sunt confortatiua & neruositati eius non nociua.

De Myrto

De Myrto.

Myrtus est frutex in littore maris, super quo mare sæpe exundat præcipue abundans. Aërem quærit calidum aut temperatum aut frigidum, secundum Albertum. Terram autem desiderat sabulosam, solutam, macram, & heremi proprietates habentem. Seritur plantis ab ipsa matre euulsis, myrtuli qui sunt fructus eius frigidi sunt in primo gradu, & sicci in secundo, principaliter competunt medicinæ, secundario folia & flores, & quanto recentiores sunt fructus & flores, tanto meliores. Fructus post maturitatem collectus in magna efficatia per biennium seruantur, ad solem debent siccari, flores autem non possunt diu seruari, sed sola folia diutius, uirtutem habent constringendi ex ponticitate, & confortandi ex aromaticitate. Contra uomitum & fluxum uentris & profluuium mulierum ex debilitate uirtutis contentiuæ uel ex humiditate, dentur ipsi fructus ad comedendum uel succus expressus detur, etiā sirupus ex succo eorum & sacchαro addito, quod optimū est contra prædicta, & potest per annum seruari, si bene coquatur succus. Si uero nō habes saccharum adde mel ex puluere uel fructibus decoctis, & albumine oui, fiat emplastrum circa os stomachi, contra uomitum, & contra dyssenteriam, circa renes, & pectinem, & umbilicum. Fiat etiam fomentum ex aqua pluuiali decoctionis foliorum eius circa inferiora propter fluxum & dyssenteriam, & profluuiorū mulierum. Item fomentum ex hac aqua circa frontem, & tempora & pedes, somnū prouocat in febre acuta, & soluit dolorem capitis ex caliditate. Et fasciculi summitatis eius in aceto uel aqua pluuiali cocti & super os stomachi positi refrenant uomitum, & super renes, pectus & umbilicū, ualent contra fluxum uentris, & in acuta febre soluunt dolorem, qui fit ex acumine doloris dissoluentis. Sirupus ex frondibus factus miro modo ualet contra prædicta, puluis etiam florum ipsius datus in cibis ad eadem ualet, & ulceribus supperpositus cōsolidat. Item puluis myrtulorum

& florum eius mane ante cibum datus confert laborātibus fœtore oris qui stomachi uitio factus est. Auicenna dicit, quod retinet solutionem, & sudorem, & omnem fluxū sanguinis, & omnē fluxum ad membra, & quando cum eo fit fricatio in balneo cōfortatur corpus, desiccantur humiditates quæ sunt sub cute. Item oleum & succus & decoctio ipsius confortant radices capillorū & prohibent casum & perlongant eos & denigrant. Et proprie eius fructus semina & folia eius sicca prohibent fœtorem axillarū & inguinum. Itē sedant apostemata calida, & adustionē ignis cum oleo: & similiter emplastrum ex ipso fructu & prohibet à morbis uesicæ. Item emplastrum factum ex fructibus eiusdem coctū cum uino est conueniens mollificationi iuncturarum. Et eius folia cum uino decoquantur, & fit inde emplastrum, sedant sodam uehementē. Itē sedat ophtalmiā, & cum decoquitur cum ordeo seu oleo, sanat eorum apostemata. Item confortat cor & aufert tremorem cordis. Item confortat stomachum, & proprie robur eius, & eius semina prohibent cursum superfluitatum ad stomachum. Item est bonus in prohibendo menstrua. Item eius succus confert puncturæ scorpionis.

De Nuce.

NVx dicitur à nocendo, eo quod umbra eius nocet alijs arboribus. Hæc arbor nullū recusat aërē, neq; genus terræ, licet in pingui soluto latior & maior efficiatur. Seritur extremo ianuario nucibus suis, eo modo quo feruntur amygdala & eisdem mensibus. Sed quas nouembri dispōnis aliquatenus sole siccabis, & exiccetur noxiū uirus humoris. Quas uero mense ianuario uel februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponentur aūt transuerse ut latus eiecto cacumine, id est, ipsa tarma figatur in terrā. Cacumen ipsum cum in seminario uel alibi nucē componimus ad partē dirigimus aquilonis, lapis subtus uel testa, ut ait Palladius, ponenda est, ut radicē nō simplicet, sed repercussa respergat. Transplantatur in locis calidis & siccis mense octobri, cū ca-

sum foliorũ passa est, & melius mense nouẽbri, in frigidis uero mẽse februario & martio, sed in temperatis satis cõmode utroq; tempore transplantatur, biennalis in frigidis, & triennalis in calidis regionibus transferatur. Radices autem plantarũ in hoc resecare nõ debes, lætior fiet si sæpius transferatur, fimo bubulo planta est obducenda. Sed melius cinis in locis frigidis, & sabulum in calidis spargetur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur. Nam & cinis creditur corticem, & teneritudinem procurare & fructuum densitatem, altis delectatur scrobibus pro arboris magnitudine, & inter ualla maiora desiderat, scilicet quadraginta uel quinquaginta pedum ad minus, quia stillicidijs foliorum suorũ proximis uel sui generis nocebit arboribus. Inseritur autem in se in trunco februario mẽse, & in pruno, ut ait Albertus. Debet aliquando circũfodi, ne cana fiat uitio senectutis, & cãnalis longus à summo trũco usq; ad imũ tempore ueris debet extendi, ut beneficio solis & uenti durescant quæ in putredinem transibant. Sormatur autem ut sex uel octo aut decem pedibus, stipes earum eleuetur in altum ibiq; diuidatur in ramos, qui primo sursum deinde procedente tempore flectentur inferius, & per magna latera se diffundent. Si dura nux erit, uel nodosa, stricta, ut inde nucleum facile auferri non possit. Cortex circũcidendus est, ut uitiũ mali deducat humoris. Alij radicum summa præscindunt. Alij terebratæ radici palum de buxo imprimunt, uel cuprinum clauum, aut ferreum figunt, sed ea inutilia puto, & omni ratione carere. Colligunt autem eas perticis excutiendo, cum inter nucleum & testam aliqua rubedo apparet, aut cum exterioribus corticibus incipiunt posse expoliari, ut in aceruum congregantur, ut quibusdam diebus elapsis possint cum lapidibus aut modico ligno ductis corticibus facile remoueri. Deinde duobus tribus uel quatuor diebus in aëra secundũ quod sol magis uel minus calidus fuerit ponantur ut siccentur, & seruabiles fiant. Et si antequã ad solẽ ponantur aqua lauentur, pulchriores & magis uenales efficientur

cientur, & cũ ficcatæ fuerint utile erit omnes perforatas & à uermibus occupatas eligere, & ab alijs fegregare, ut ftatim rumpantur. Et nucleis ficcatis feruentur propter oleum faciendum, qui propter diuturnitatem temporis remanentes in teftis à uermibus confumpti fuiffent. Reliquas autem electas feruare, quas in arena feruandas obrues uel folijs fuis aridis, uel in arca ex ligno fuo facta includes, uel cepis mifcebis quod etiam eis acredinẽ tollitur. Martialis autem expertum fe ait, ut uirides nuces putaminibus fuis liberatas in melle demergi, & poft annum uirides effe, & ipfum mel medicabile fieri, ut ex eo facto & potio arterias curet & fauces. Ex ligno eius fiunt optima fcrinia, & ualde pulchra, & diu durabilia, & cætera uafa ad res gubernandas, & fortes rotæ pro curribus, & tenaces diuq; perdurabiles, & in his operibus excedunt omnia ligna quæ in noftris inueniuntur partibus. Ex fructu eius fit oleum cum inftrumentis ad hoc paratis, quod eft ualde pulchrum & delectabile crudum in cibis fumptum. Ex uno aũt corbe nucum fit tertia pars nucleorum, ex quibus fiunt 24. libræ olei, fi bonæ fuerint nuces, quædam funt uirides, quædam ficcæ, uirides minus funt calidæ ficcis, aliquantulum enim humorẽ habent, & parum ftomacho funt nociuæ, quæ manducatæ cum ruta faciunt contra uenenum. Siccæ uero nuces calidæ funt fecundũ Auicennam in tertio gradu, & ficcæ in principio fecundi. Et funt tripliciter, nam quædam funt uicinæ tempori, quo fuerũt uirides, quædam remotæ, & quædam mediocres: uicinæ funt humidæ, modicũ uentofitatis habentes, & quanto magis ab eodem remouentur tempore, tanto magis eorum humiditas confumitur, eisq; uentofitas dominatur. Ideoq; tunc comeftæ cito in humores cholericos cõuertuntur. Quibus it aq; uetuftioribus exiftentibus, & uentofitate eis multomagis dominante, fit earum fapor quafi uetuftiffimũ oleum, & cibi naturam amittunt. Nuces ftomacho funt contrariæ, nifi cum inuenerint ftomachum temperatum, aut tantam habentem frigiditatem qui calore

nucum ualet repugnare. Idcirco tali stomacho fiunt boni nutrimenti, bonæq; digestionis. Sed calidum habentibus stomachum, putrescunt seu prestant ustionē, & in cholericos mutantur humores, & furiosas. Capitiq; dolorem faciunt, & oculorum uertiginem, sed ut ab eis omne auferatur nocumentū. mundari eas est necesse, & per noctem unam in calida aqua poni, ut partem humiditatis aquæ acquirant, fiantq; quasi uirides nuces. Si ante cibū cum ficubus edantur contra rem uenenosam corpus defendunt. Quod si ex eis cataplasma fecerimus cū cepis, melle, & sale proficiet morsui canis rabidi. Rursus cataplasma factū ex eis cum ruta & melle supra apostemata ex cholera nigra ea mire dissoluit, quæ etiam cum suis tritæ corticibus & super umbilicum positæ destruunt apostema intrinsecus corpori manens. Corticis quoq; uel frondiū siue arboris unum exagium esui datus cum uino stranguriæ optime subuenit. Et si cum aceto potetur, repugnat febris rigorem habentibus. Auicenna dicit quod folia & cortex nucis sunt constringentia fluxum sanguinis, & eius cortex adustus, est desiccatiuus sine moderatione, & eius medulla masticata, id est, nucleus uiridis ponitur super apostemata melancholicum ulcerosum & confert. Item cum melle & ruta confert torsioni neruorum, & facit sodam. Et oleum antiquū facit euenire dolorem gutturis. Et emplastrum nucis confert mamillæ apostemosæ, & mixta cum melle confert stomacho frigido, & cum ficubus & ruta est medicamen omnibus uenenis. Diasc. præterea dicit, quod umbra nucis est ualde mala dormientibus sub ea, & diuersorum ægritudinum generatiua, & succus corticis eius & radicum eius potatus subuenit difficultati urinæ, ad quantitatem unius exagij, & cum aceto potatus repugnat febribus uenientibus cum rigore & frigore, crines tingit & mundat & prohibet casum capillorum.

De Olea.

Lea est arbor nota, & eius quidem multa sunt genera, quæ propter similitudinē earum uirtutis numerare non expedit aërem calidum & temperatū requirit, & in modice frigido uiuit, sed ualde frigidum sustinere non potest. Terram desiderat cui glarea sit mixta, aut creta sabulonis admixtione resoluta, aut pingue sabulū, aut terram naturæ depreßionis uiuide. Cretam figuli omnino repudiat, & uliginosam, & in qua semper humor existit, & macrum sabulonē, & nudam glaream, quāuis enim comprehendat in eis non conualescit. Et situs quidē terrarum oleæ aptus est hoc modo. Quod locis æstuosis, septentrionali colle, frigidis meridiana gaudet, medijs, cliuis delectatur, neq; imum neq; arduum patitur locum. In his enim continue propter deflexum stillat ad eam humor, quem multum requirit & satis retinetur circa radices eius, eo quod locus non est præceps, sed latæ deuexitatis, neq; imum neq; arduum patitur locum, quia in imo nimia est aquositas, in arduo pauca. Locis calidis & siccis Octobri & Nouembri, frigidis uero Februario & mense Martio plantantur, quæ uel pastino constituenda sunt, uel suum locum scrobibus tenere debebunt. Seruntur autem ex radicatis plantis aut à stipitibus euulsis, & ad inferius laceratis, aut ex ramis pullulat, & ex nucleo suæ amurcæ, sed à plantis euulsis & ramis in terram infixis melius conualescit. Propter quod miratus fuit Virgilius: Ramum oliuæ qui ferè siccus uidebatur pullulasse cum in terram fuisset infixus. Quæ cum ponuntur in pastino aut scrobibus decisis capitibus, & brachijs & in trūcum redactę usq; ad mensuram cubiti unius, & palmi in fermento terræ fossæ defigantur, locum palo ante deprimente. Ordei grana secundum Palladium subtus iaceantur, & deputetur, & amputetur, quicquid putridi uel arentis inuentum fuerit, & tunc capita eorum luto uelantur & musco, uinculis quibuscunq; constricta, sed maximum beneficium est, ut proueniat incremento, si partes rubrica uel aliter

aliter notentur, quibus oppositè steterint, & contra eas simili ratione ponantur. Cum plantantur in scrobibus, fiant quatuor uel tribus pedibus latæ, cum duobus profundæ in quibus ubi lapides sunt, glarea misceatur: & stercus si clausus est locus, modiceq; ponantur supra terram, ut emineant. Si uero pecora formidantur, altiores trunci esse debebunt. Si oliuetum constituas sint à se distincte uigintiquinq; pedibus subinde circa eas herba uellatur, & quotiens se imber infunderit, frequentißimis foßionibus sollicitentur, & subinde ducta à trunco terra atq; permixta in aliquanto altiores cumulos congregatur seu congeratur. Si autem frumentarius est ager & pinguis, quem conserimus olivueta inter se quadrigenis pedibus distent, si macer uicenis quinis. Cui proderit si ordines in satione dirigamus. Si prouincia in qua plantare desideras indiget olieto, & non est unde plantæ sumantur, seminarium faciendum est, ut & ibi rami ferro incisi in modum sexquipedalem disponantur. Inde in quinquennium poterit ualida planta transferri, plerique autem quod facilius & utilius est radices oliuarum quæ in syluis plerunq; sunt aut in locis desertis, in cubitalem mensuram diuisas in seminario, & postmodum in olieta instituunt & d sponunt & admixtione stercoris adiuuant. Quare prouenit & ex arboris unius radicibus numerosa planta nascatur. Inseritur autem in se, & rami quidem in trunco subtili insiti illico conualescunt, hæc insitio fit optime per uindemias, ut ait Cato. Coluntur autem ut in singulis mensibus, quæ sunt in seminario uel scrobibus nouellæ pastinentur. Cum uero adoleuerint, ter in æstate uel bis ad minus fodi eas oportet, & omnibus herbis circum nascentibus liberari, in locis aridis aut tepidis mense Octobri ablaqueandæ sunt oleæ. Ita ut ab eis superiore parte poßit humor induci, omnem sobolem Columella præcipit conuelli. Palladio autem uidetur dimitti paucas semper, aut solidas, ex quibus in uetustate matris loco noua succedat, uel melius nutrita & eggestæ

aggestæ terræ beneficio etiam suas habens radices ad oliuetum faciendum sine seminarij cura transferatur arbustula. Eodem Octobri mense locis frigidis, & exilibus sunt stercoranda olìueta. Columella dicit octo annorum ætate transacta. Palladio autem uidetur unoquoq; anno sicca infructuosa cum aliqua debilitate nascentia re secare debere. Cui magis assentio: Ait etiam Palladius egregie, quod hæc arbor amat mediocriter ab humore suspendi, scalpi, assidue lætaminis ubertate pinguescere, uentis clemẽter feracibus agitari, formatur ut paucos habeat stipites, et parum eleuatos à terra, ut per latera quantum poterit diffundatur. Accidit oleis ex uicinitate aliarum plantarum plurimum nocumentum, eo quod ipsa olea plurimo humido indiget, & ideo quicquid iuxta eam plãtatur ei nutrimentum surripit, & ipsam macilentam facit: quare oportet plantas propinquas euellere, nec ibi aliquas dimittere. Item uult diligenter custodiri à bestiarum accessu, quoniam corrosio eam plurimum lædit, nec radatur cortex eius, quia tunc exudaret & efficeretur sterilis & arida. Similiter nocet ei plurimum transitus quorumcunq;, ea conculcata terra & indurata in transitu non permittit ad eam descendere sufficienter humorem, quare fodienda est & stercoranda est. Non uult autem hæc arbor irrigari fontibus uel riuis, eo quod talis aqua grauis est & cito fluit à radice deorsum. Sed potius pluuijs gaudet quæ aqua uaporosa est, & statim fumat ad radices ipsius. Si sterilis est olea, gallica terebra perforabis, tunc duos frugiferæ arboris ab australi parte ramos eiusdem magnitudinis tolles, & stricte in foramine utrunq; concuties, uel lapide m uel pini uel querci palos, & absciso eo quod superabit, luto paleato curatis occulere. Si sine fruge luxuriant oleastri, palum radicibus eius infige, quod si fructus arbor læta non fert, terebratur gallica terebra usq; ad medullam, impresso foramine cui oleastri informis taleā immittitur & ablaqueatæ arbori amurca infunditur, uel uetus infundatur urina. Hoc modo steriles arbores uberantur, quas tamen

men durante malicia inserere oportebit,mense nouembri, oliua tol litur, cum uaria esse cœperit uel manibus uel excutiendo pertic s suauiter ne ramusculi lædantur. Ipsis enim læsis sequenti anno fructui plurimū derogabitur. Ex qua primū fiet oleū,sed cū tota nigrescit melior est,& illud quod spei merito derogauit fœcunditate cōpensat. Aristot. autem dicit,quod nunquā perfecte in arbore maturescunt,etiam si per multos annos ibi essent,sed ut ueram & perfectam consequantur maturationē oportetut collectæ de arbore per plures dies in una congerie coaccruantur,ut sic per presßionē mutuā confortato calore & retento ad interiora ad plenā maturationem producantur. Plinius uero dicit, quod quamdiu in arbore dimittuntur eo meliores fiunt, semper enim nouas uires sumunt, & difficilius cadunt. Varro scribit, quod olea de qua fit oleum debet congeri & mundari seu aceruari per dies singulos in tabulato,ut ibi mediocriter fracescat, ac prius quisq; aceruus dimittitur in sex partibus seu uicibus ad uasa olearia, & trapetas,& submittitur molæ olearie,quæ est de duro & aspero lapide. Olea lecta si diu nimium fuerit in aceruis,calore fracescit. Itaq; si nequeas mature conficere in aceruis iactando uentilari oportet. Item scribit Cato, quod oleum quanto ab amurca steterit tanto deterius erit. Item dicit quod olea purganda est à frondibus, & omni immundicia antequam oleum fiat. Item scribit Varro, quod amurca est huius uirtutis quod si de ipsa nimis ponatur in agro terram denigrat, & sterilem facit. Si modicum ad agri culturam uehementer pertinet, & circa radices arborum infundi solet, & maxime ad taleam & ubicunq; in agro herba nocet. Amplius scribit Cato uestimenta ne tineæ tangant, amurca decoquito ad dimidiam eo ungito fundum arcæ,& extrinsecus pedes,& angulos ubi ea aruerit, si hoc feceris tineæ nō nocebunt. Item ligneam omnē suppellectilem si ungues non putrescit, & cum ea terseris splendidior fiet. Item ænea omnia ungito,sed prius extergito bene,postea cū uti uolueris extergito,splendidior erit;

& erugo nō erit molesta. Oleum si in uas nouū traditurus es, amurca ita utēda est, calida uel cruda prius collinito, oppilato agitatoq; diu, ut bene combibat, id si feceris uas oleum non bibet, & oleū melius & ipsum uas firmius erit, oliuæ quædam sunt domesticæ, quædam syluestres, & domesticæ quædam sunt acerbæ uirides, quædā mediocres, scilicet uariæ, & rubeæ, quædam nigræ & maturæ. Acerbæ & uirides nihil habent adhuc unctuositatis, sed aquositatis tantum, & hæ sunt terrestres, ponticæ & frigidæ & siccæ. Vnde sunt stomachi confortatiuæ, & uentris constipatiuæ, & ad digerēdum tardæ, & corpus nihil ferè nutriunt, sed has oliuas quidā præparant cum sale & aceto. Alij cum aceto tantū, & hæc sunt frigidiores & tenuiores, quare choleræ acumen extingunt, & uirtutē appetitiuam excitant, maxime si in medio prandij accipiantur, quæ uirtuti digestiuæ obedientes ualde stomachū confortāt, & uentrem stringunt. Cato scribit eas optime usui conditas, si sale sint confricatæ diebus quinq;, & tūc sale excusso si biduo in sole fuerint positæ, & manere idoneas. Et solere easdem sine sale in defrutum condere. Nigræ quidem maturæ calidæ sunt & temperate humidæ, quare cibus earū est multum nutribilis, & grossus, mollificās stomachū, tardus ad digerendum, & faciles ad egerendum. Et tardioris quidem digestionis propter unctuositatem, facientē cibum uacare in stomacho uel in ore stomachi. Facilitas uero egestionis propter unctuositatem accidit, quæ facit stomachū lubricum unde priusquam digeratur de stomacho descendit, & nonnunquam in choleram rubeam cōuertūtur. Mediocres uero minus nigris sunt nutritiuæ, propter uentositatem suæq; ponticitatis priuationē & paucitatem. Oleum quidem quod de oliuis fit, aliud est recens, nouiter de olearum fructibus expressum. Aliud uetus quod diu de fructibus manauerit. Cognoscitur aūt laudabile oleum in odore, si est odoriferū, in sapore si est optimi saporis, cuius scilicet ponticitas in lingua sentitur, acuminis indigens qualitate, quia ponticitatis quantum habet tan-

tum

tum frigiditati & ſiccitati pertinet, & ob hoc ſtomachum confortat, proinde antiqui aſsimilauerũt ipſum oleo roſato, illudq́; in multis paßionibus olei roſati uice dederunt. Oleũ quidem recens ex oliuis nigris & maturis calidũ et humidũ eſt, mediocriter ſtomachi & uentris mollificatiuũ, citoq́; in cholerã rubeam cõuertitur, quod uero longe ab oliuis maturis fluit omni carebit malitia, quo ad aliquid retinebit ponticitatis. Sed ablata penitus ponticitate fit nocibile, citoq́; in malos humores conuertibile. Quod ſi multomagis inueterauerit, ut ſaporis fiat aſperioris & horribilioris inconueniens erit eſui, tamen utile medicinæ

De Piro.

Pirus eſt arbor nota, & eius quidẽ diuerſitates infinitæ ſũt et in qualibet ciuitate diuerſa inueniuntur pira. Ideoq́; infinita et inutilia omiſſa, hoc ſolũ hic dicere ſufficiat, quod quædam maturantur in menſe iunio. Quædam in menſe iulio, quædam auguſto, quædam ſeptembri, & quædam octobri, & quædam ſi ſunt collecta & ſeruata in ſequenti tantum maturantur æſtate, ut pira regina, hæc arbor omnem cœli ſtatum patitur, nam in calido, frigido & temperato aëre ſatis congrue cõualeſcit, & fructum profert. In macra & pingui poteſt terra plantari, uerũ in macro, arido & cretoſo ſolo pira minora & duriora erunt, & ipſæ arbores paruæ & quaſi uetuſtate cõſumptæ, & maxime ubi ſalſedo eſt uel amaritudo terræ ad ipſarum radices. In loco autem dulci & pingui ſolo ualidas arbores & fructus nobiles & plurimos conſequimur. Et maxime ſi tale ſolum in lateribus montium uel in planis prope montes fuerit, in quo pirorum arbores ſunt plantatæ. Non enim in talibus locis degenerabit hæc arbor, nec in ſe aut in fructibus de facili patietur defectum. In locis autem multum à montibus remotis, nimium humidis, & aquoſis erunt arbores magnæ & frondoſæ, fructusq́; ipſarum turgentes & uirides, ac uiuo calore carentes, & eorũ odor & ſapor quodãmodo inſipidus et obtuſus.

Plantari possunt rami pirorum, ut de oliuis dictum est, & eodē modo, sed quandoq; tardus est euentus, & non perfecte fructificant. Item plantātur pira & nasci quidem necesse est originem suam repetentia, sed quandoq; hoc est huiusmodi homini expectare longinquum, & non domestica sed syluestria nascentur. Melius ergo est ut pirorum plantas radicatas seruamus agrestium, & cum comprehenderint inserantur. Spacia uero inter ipsas arbores ut melius conualescant 30 pedum esse debebunt. In aridis & siccis locis mense Octobri & Nouembri, frigidis Februario & Martio, temperatis utroq; tempore congrue pirus plantatur, aut etiam transplantatur. Inseritur conuenienter in piro agresti uel domestico & in malo, in quibus optime prouenit. Itē in spina, sed in hac ad debitū augmentum peruenire non potest. Item in quibusdam alijs arboribus insita comprehendit, sed inutiliter, & ideo hoc omitto. Potest autē inseri hæc arbor sub terra, & supra eam iuxta terram & in altum secundum distinctionem traditam in libro secundo, cum in communi de insitionibus locutus fui. Fit eius insitio sub cortice, & in trunco scisso. Item in salicem pertica perforata & sub terra sepulta. Item per illum modum qui emplastratio nominatur. Item per illum qui dicitur ad buccellum. Horum autem nodorum doctrinam in libro secundo sufficienter ostendimus. Assidue gaudet fossione, ac lætaminis ubertate pinguescere. Formatur autem ut unum solum habeat stipitem, qui usq; ad octo uel decem pedes aut plures eleuetur à terra, ibiq; ramorum diuisio procuretur. Accidunt piris multa nocumenta, quæ cum eorū cura nominata sunt in principio huius libri, cum sermonem feci de arboribus in communi, & colliguntur sine periculo, si rami debiles altiores congruis funibus cum fortioribus alligentur. Hæc enim arbor ualde fragiles habet ramos & casui colligentium expositos, & maxime cum ad ætatem decrepitam incipit declinare. Pira colliguntur diuersis temporibus, secundū diuersitates maturationis ipsorum, ut cum æstiua, tunc legantur cum

odore & colore sibi proprio maturitatem prætendunt, quæ si duobus aut tribus diebus ante legantur, uidelicet aperentibus primis maturitatis indicijs, pluribus seruabuntur diebus ad usum quam si sint ultima maturatione collecta. Quæ uero in fine autumni maturantur per hyemem seruanda Octobri mense legantur, sicco tempore & in lunæ decremento. Seruantur pira si à caducis diligenter electa, integra & prope dura & aliquantulum uiridia obruta inter paleas uel frumenta ponantur, in loco tamen obscuro & sicco. Alij cum tenacibus suis statim lecta picatis urceis condiderunt, & oribus uasculorum gipso clausis aut pice ipsa sub diuo obruta sabulone texerunt. Alij pira diuisa & granis purgata in sole siccant, & in frigida aqua salsa manere permittunt. Postea in aqua puro biduo macerētur, deinde in fine in uino dulci mersa custodiuntur, uel in sapa uel passo usui reseruantur. Vinum fit de piris si concussa & sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur uel prælo, hoc in hyemem durat, sed prima aceßit æstate. Acetum de piris sic fit pira syluestria uel asperi generis in cumulo seruantur matura per triduum, deinde mittantur in uasculum. Cui fontana uel pluuialis aqua miscetur, & opertū uas per triginta relinquitur dies, ut subinde quantum sublatum fuerit ad usum aceti, tantum aquæ ad reparationem reddatur. Liquamen de piris sic fit, pira maturiß ma cū sale calcantur, ubi carnes eorum fuerint resolutæ, uel in capsellis uel in uasis fictilibus paratis clauduntur, post mensem tertium suspensæ hæ carnes liquorem dimittunt, saporis iucundi, & coloris albiduli. Ex ligno piri pulchræ aßides & tabulæ fiunt, quæ optime leuigātur, ex quibus multa opera cōgrue fiunt. Pira quædam domestica, quædam syluestria sunt. Syluestria frigidiora, duriora & sicciora & magis pontica sunt domesticis. Rursus pira quædam sunt acerba pontica, & quædam matura dulcia, acerba pontica omnia sunt de natura syluestriū, & stomachum cōfortant, uentremq; constipant, & sunt frigidæ & siccæ medicinæ, non nutrimento conuenientia.

Ideoq; oportet operam dare ut mollescant & asperitatem amittant, ut uidelicet elixentur, aut super calidā aquæ fumum suspendantur, aut operta pasta assentur, aut cum melle condantur. Pira siue cocta siue cruda sint, uentrē constipant, & si cocta sint in aqua pluuiali posita super os stomachi cōpescunt uomitum ex cholera, & super pectinem posita fluxū uentris constringunt. Pira dulcia matura temperatæ complexionis sunt, quia minus cæteris frigida sunt, quapropter calefaciūt & augent digestionē, ualētq; in his quoq; quorū stomachi frigidi sunt & sicci, habent autē pira proprietatē, quod si cū fungis coquantur omnē auferunt læsionē, præcipue si syluestria sunt, propter ponticitatē suā. Cinis arboris piri agrestis bibitus in his qui fungorū sunt comestione suffocati multū ualet. Frondes pirorum & rami stiptica sunt, sed pirorū stipticitas cū aquosa dulcedine mixta est. Auic. dicit, q pira syluestria exiccata cōsolidant uulnera.

De Prunis.

Prunus est arbor nota, & eius quidem diuersitates sunt, quia quædā est domestica, & quædam syluestris, domesticæ quædā faciunt pruna alba, quædam nigra, quædam rubea, & rursus quædam mollia, quædam callosa & dura, & iterum quædam grossa, quædam parua. Aërem desiderant tepidum principaliter, & frigidum satis commode sustinere possunt: loco gaudent læto & humido, & similiter lapidoso & glareoso iuuantur loco, læta men recusant, quia ex hoc fructus uermiculosos & caducos faciunt. Seruntur ossibus suis autumno mense nouembri, putri solo & subacto duobus palmis uel minus obruantur ossa: eadem ponuntur & Februario, sed tunc sunt per triduum lixiuio macerand da, ut cito germinare cogantur. Cui rei proderit, si in seminario nutriantur, ut postmodum elapso biennio transferātur, ponantur etiam eisdem mensibus & plantis quas sumemus de radicibus & cortice matris, radicibus cū ponuntur fimo oblitis. Hæc arbor nō multum profundas quærit scrobes, quia non multū in profundo radices

figit, nec multa magna spacia, quia se inuicem parum impediunt. Inseritur in se & in persico & amygdalo, sed eam degenerem red dit & paruam, & in se recipit amygdalū & malum secundū quosdam, & optime persicum. Extremo Martij fit eius insitio, uel mense Ianuario anteq̃ gummi eius incipiat lachrymare. Sed ego etiam in se Februario expertus sum sæpe optime prouenire, iuuatur frequēti humore, & assidua fossione. Extirpādæ sunt soboles circa radices, exceptis rectoribus, quæ seruabuntur ad plantas, formantur aūt ut unū solū habeant stipitē, nō multū eleuatū à terra, si languida est ar bor pruni, amurca cum aqua æqualiter temperata radicibus debet affundi, uel cineres ex furno et maxime sarmentorū, si poma decidunt oleastri cuneū terebratæ infige radici. Si uermes aut formicas patitur, curetur ut supra in tractatu cōmuni de arboribus dixi. Pruna siccantur etiā in sole, scissa in tribus uel quatuor partibus circa ossa, alij in aqua marina, uel aqua feruente recenter lecta pruna de mergūt, & inde sublata in furno faciūt uel in sole siccari. Ex prunis fiūt optime sepes & utiles, quia sua spissa pullulatione eas spissas et fortes faciūt, & fructū abūdanter præbēt, & cū duobus uel tribus uel quatuor annis elapsis incidūtur, qbusdā rarioribus relictis mul tos præparant uinearū palos, & igni satisfaciūt abundanter. Sed ut diuersorum prunorū plantæ pro sepibus faciendis habeatur copia, nihil erit utilius quàm tempore maturitatis earū pueros ad forum plateasq; mittere ubi uendūtur, & à personis uilibus comeduntur, quia omnia ossa cuiuslibet generis inuenta colligant, et hæc sicca su pradictis temporibus plantanda seruentur, ex quibus quatuor usq; ad sex simul in seminario poni possunt, & postea in seminario nutriuntur, & cum conualuerint ad loca sepium transferantur & sul cos. Pruna parum nutriunt, & alba quædam dura sunt ad digerendum, stomacho nociua, sed exiguum solutiua. Ideoq; cum sint grossa non debent comedi nisi grandia & perfecte in arbore maturata, & pruna nigra quædam sunt domestica, quædā agrestia,

rursus

rursus domestica, quædã sunt nigra, perfecte in arbore maturata, & dulcia nimis, sunt frigida & magis humida in secundo gradu, ut Auicenna dicit. Nam *eius frigiditas est in initio primi gradus, humiditas uero in fine.* Platearius *tamen dicit, quod sunt frigida & humida in secundo gradu.* Auicenna *dicit, quod sunt frigida in principio secundi, & humida in fine tertij, stomachũ humectant, uentrem molliunt, & choleram rubeam soluunt & proijciunt, tamen si nimium utamur stomacho nocent.* Cruda *uero dura, uiridia & pontica pessima sunt in medicina & cibo, durum enim stomacho ualde nociuum est, & minime nutrit atq; fatigat.* Rufa *uero magis sunt frigida & humida.* Nimis *agrestia nimis stiptica sunt, ideoq; ualent ad diarrheam & dyssenteriam, & quidem ea matura colligũt, & scindunt per medium & ad solem siccant, aceto aspergunt, & in uase reponunt, & hæc magis sicca, habent uirtutem infrigidandi, & intestina leniendi, unde ualent in acutis ægritudinibus, & ad uentris constipationem ex humero cholerico.* Et *si sunt uiridia, dentur ad edendum, si sicca coquantur in aqua, & pruna comedantur & aqua bibatur.* Auicenna *dicit, quod gummi eius est subtiliatiuum & incisiuũ & conglutinatiuum & consolidat ulcera.* Et *cum ex folijs prunorum colluitur os, prohibet fluxum in uuam.*

De Persico.

P*Ersicus est arbor nota, quæ parua est, cito tamen crescit, & paruo tempore uiuit: in locis quibuscunq; proueniũt, sed pomis & frondibus & durabilitate præcipua sunt, si cœlum calidum, solum arenosum, & humidum sortiantur.* Frigidis *uero & maxime uentosis intereunt, nisi aliquo defendantur obiectu mense* Nouembris *in locis calidis, cæteris uero* Ianuarij *persici ossa in pastinatis areuis sunt ponenda, binis uel uno à se pedibus separata, & cum ibi plantæ excreuerint transferantur, & non amplius quàm duobus palmis uel tribus secundum* Palladium *obruantur, dum tenera sunt germina, herbis persæpe circumfossa liberentur,*

plantam

plantam bimam recte transferimus breui scrobe, nec à se longe sta tuendæ sunt, ut inuicem à se calorem solis excutiant ianuarij & februarij in locis frigidis. Nouembri calidis persicus inseritur, maxime circa terram surculis plenioribus & prope arborem seu stipitem natis. Nam cacumina uel non tenebunt uel diu durare nō poterunt. Inseritur in se, & in amygdalo, & pruno, aprili mense uel maij locis calidis. In Italia uero maio existente & in iunio persicus inoculari potest, quod emplastrari dicitur, præciso desuper trunco & emplastratis plurimis gemmis, eo modo quo dictum est. Ego autem inueni eius insitionem in pruno factam mense februarij optime conualere, ablaqueandæ sunt per autumnū, & suis folijs stercorandæ. Item putandi sunt, putrida & arida tantum uirgulta tollantur, nam si aliquod uiride auferatur arescūt, ut Palladius ait. Apud nos experientia contradicit, imò si rami uirides loco incongruo nati tolluntur pulchrior & melior efficitur arbor, sed forsan in sua regione loca erant arida nimis, hæc arbor ardore solis arescit. Et ideo cumuletur aggestione frequenti, uespertino iuuetur humore, & obiectus defendatur umbraculis, ut idem Palladius dicit, quod intelligo in locis nimiū calidis & siccis, quia in nostris partibus temperatis nō eget. Vnum solū stipitē habere debet à terra modicū eleuatū. Languenti arbori ueteris uini feces aqua mixtas oportet infundere. Contra pruinas stercus ingeratur persico, uel, ut modo dixi, uini feces cum aqua mixta, uel quod magis prodest faba, in qua aqua decocta est, ut idem Palladius ait. Si uermes patitur, cinis amurcæ mixtus eos extinguit, uel bouis urina, cum aceti tertia parte confusa. Si poma caduca fiant, radices eius nudatæ uel trunco lentisci uel terebinthi cuneus infigatur, ut ait Palladius. Vel terebratæ in medio palus salicis imprimatur. Si poma rugosa creabit aut putrida, circa unum truncum cortex rescindatur, & cum inde modicus humor effluxerit, argilla uel palleato luto tegatur. Contra uitia persici fertur proficere spartea ad ramos suspensa. Per=

sica seruantur si detractis ossibus in sole siccantur. Item detractis ossibus melle condiuntur, & sic saporis iucundi fiunt. Item seruari dicuntur si umbilicum eius gutta picis calentis oppleueris, & in uase clauso reponas. Persica diuiduntur in duo, quædam enim sunt grossa mollia, hæc sunt magis aquosa, scilicet frigida & humida, & quædam sunt parua, solida, dura, & hæc sunt magis terrestria, scilicet frigida, & quodammodo sicca, & maxime si non fuerint perfecte in arbore maturata, aut fuerint omnino acerba & cruda. Frondium eius succus potatus lumbricos & cucurbitiuos eijcit. Persica frigida & humida sunt in secundo gradu. Phlegma generant, ieiuno stomacho sunt edenda, & post uinum uetus odoriferum est potandum, idem facit si ex eo cataplasma feceris umbilico, secundum Auicennam. Et succus foliorum eius in aurem missus uermes interficit. Matura sunt bona stomacho, & in eis est uirtus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem ut non comedantur post alium cibum, quoniam corrumpuntur post ipsum, & corrumpunt eum qui præcessit, & sicca sunt tardæ digestionis, & non boni nutrimenti, quamuis sint multi nutrimenti, & matura leniunt uentrem, & immatura constringunt.

De Palma.

Palma est arbor ferens dactylos, aërem desiderans calidum aut temperatum, nam in climate calido ante hyemem maturat fructum, sed in frigido, quod est quintum uel sextum clima, non maturat, nisi post hyemem ad principium ueris aut æstatis anni sequentis. Sed circa septimum uel quartum clima pullulat, sed propter frigus non conualescit, sed est uerius dicere quod nec in sexto climate uiuat, uel in quinto difficile. Terram solutam & sabulosam requirit, nam constat locum prope nullis fructibus esse utilem, in quo palmæ sponte nascuntur. Seritur plantis aprili mense uel maio tamen quando planta

ponitur circa eam uel sub ea pinguis terra fundatur. Item seritur mense octobri semine siue ossibus dactylorum non ueterum, sed recentium & pinguium in cuius seminario terrae cinis miscendus est, uel notandum est tamen quod ex uno nucleo uix unquam planta crescens conualescit, sed potius ex multis simul positis, & hoc ideo est quia plantula quae ex uno oritur adeò debilis est quod truncum qui arborem portare possit facere non potest. Sed multae plantae simul exortae, propter compressionem sibi inuicem cõtinuatae perficiunt illius arboris truncum. Porrò cum semina & nuclei aliarum plantarum habent uirtutem pullulatiuam, quaedam in summo, quaedam in imo, quaedam in circuitu, quaedam in medio, nucleus palmae qui est os dactyli habet quasi in dorso suo, & ibi est foramen strictum aliquantulum longum, per quod germen suum egreditur. Quare optima plantatio eius est, quod haec ossa in sacculo lineo in sabulo ponantur, & quanto fieri potest foramen unius foramini alterius applicetur, ut plantulae unius coniunctae perfectiorem faciant arborem, palma enim unius uirtutis non proficit, tam propter sexũ qui in ea districtior, quàm in alijs plãtis, tum etiã propter ligni debilitatẽ. Item palma masculus nũquã facit aliquẽ fructũ, sed plãtatus masculus iuxta foeminã inclinat se ad eã, ita quod tangũt se rami maris & foeminae, & cõprimit bifurcatio ramorũ foeminae ramos maris, & tũc rectae palmae decedũt à se inuicẽ, tunc foemina cõcipit nõ substantiã aliquã emissam à masculo, sed uirtute ipsius. Similiter autem haec ostendunt opera rusticorum, quoniam cum longae sunt abinuicẽ plantatae masculus & foemina abstrahũt masculi ramos, et ponunt super foeminã, & illa in furcis suis uel cõprimit eos, & cõcipit ex eis. Cum aũt stat foemina fructu onusta, per uentũ qui spiritũ & humorẽ masculi ducit super fructus foeminae, & eius maturãtur fructus. Nõ aũt est arbitrandũ q̃ ista in pregnatiõe et maturatione foemina indigeat, quãdo ex pluribus seminib. planta cõualescit, quia tunc plures masculos in uirtute & substantia in se habet.

Annua uel bima debet transferri mense Iunio, & Iulio inchoante, circumfodiatur assiduè, ut irrigatio continua æstatis uincat ardores. Aquis aliquatenus salsis palmæ iuuantur. Si ægra est arbor, feces uini ueteris ablaqueatæ oportet affundi, uel radicum superuacuam capillationem decidere, uel cuneum salicis interfossis radicibus imprimere. Hæc arbor difficilime crescit, & longissimo tempore uiuit, ante centũ annos fructum non facit, ut dicit Plinius. Et est sciendum quod fructus dactylorum nõ percutiliones dependent à ramis eius, sed potius habent sedes quasdam in quibus immediate super ramos existunt. Et quod mirabile est in una, si aliqua profert fructus suos & ramulos in quibus fructus sui consistunt, quæ si aliqua in superiori parte aperitur, sicut fit in siliqua rosæ & lilijs, & aliorum multorum florum, sed aperiuntur inferius ex parte rami super quos sunt, eo modo quo aperitur siliqua papaueris & porri. In summo autẽ cacumine habet hæc arbor cassam, in qua est substantia mellis, quæ multũ accidit ad substantiam dactyli, hæcq; cum abscinditur palma arescit. Dactyli calidi sunt & humidi in secundo gradu, grossi sanguinis generatiui, & difficilis digestionis, sicu bus tamẽ siccis sunt digestibiliores, & magis urinam prouocantes: sed illis assuescentes epatis & splenis constipationem duritiem atq; grossitiem & tumorem patiuntur. Gingiuis, & dentibus sunt nociui, & dolorem in ore stomachi faciunt.

De Pino.

Pinus est arbor nota, quæ creditur prodesse omnibus quæ sub ea sunt: amat locum gracilem, sæpe maritimum, inter montes & saxa uastior & procerior inuenitur, uentosis & humidis locis arborũ fiunt incrementa lætiora. Sed huic generi deputabis ea spa tia uel montes, quæ alteri utilia esse non possunt. Exarabis ergo ea loca diligenter atq; purgabis, & frumenti more semẽ aspergas, ac leni sarculo curabis operire, nec plusquam palmo debet abscondi,

& nata

& nata non transferantur, quia non facile comprehendũt, & uix crescunt, nec aliquo tempore incidantur, quia moriuntur, & loco rami siue radicis incisæ aliæ non nascuntur. Seritur igitur nucleis suis, aqua per triduum maceratis, calidis & siccis regionibus mense Octobri & Nouembri: frigidis uero & humidis Februario & Martio. Alij dicunt, fructum pineum translatione in multa semina duci, in colliculis terra & fimo repletis obruunt, quæ ubi creuerint relicto eo quod solidius est, auferunt alia. Vbi iustum ceperit nutrimentum, trinam plantam cum ipsis colliculis transferunt, in scrobe indulgent radicibus largitatem terræ, tamen equi stercus admiscent. Seruandũ est autem ut radix eius quæ una & directa est usq; ad summitatem eius poßit integra & illæsa transferri, defendenda est arbor tenera à pecore, solumq; ne calcetur inualida. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet, ut paucis annis in iustam magnitudinem crescat. Item fertur quod sub eius cortice nascuntur facile uermes, qui lignum corrodunt & destruunt, & ideo longiori tempore durat, si sæpe corticibus spolietur, nuces pinei usq; ad mensem Nouembris in arbore esse possunt. Maturiores pineæ legentur prius tamen quam putrescant nuclei, qui nisi purgati durare non possunt. Tamẽ aliqui in uasis fictilibus nouis & terra repletis cum testis suis asserunt custodiri. Pinea calida est & humida in secundo gradu, secundum Auicennam in tertio, uirtutẽ habet leniendi, humectandi, & aliquantulum aperiendi. Optimus cibus est laborantibus in instrumentis spiritualibus, & apostemate ex frigido humore, asmaticis, id est, siccæ tußientibus, hectica febre laborantibus & consumptis. Sanguinem augmentat, libidinem incitat, per se potest dari, uel cũ sirupo uel electuario, uel in cibis. Contra tußim ualet cortex exterior, cum primo pinea ab arbore sumitur, si decoquatur bene in aqua, & postea super carbones ponatur, ut patiens fumum recipiat.

De Pipere.

Piper est arbor parua, & nascitur optime, & fructificat sub cancro, & climate ubi est multa adustio solis, & præcipue in monte Caucaso, ut dicit Isidorus, dicit etiam quod eius syluas serpentes custodiũt, sed incolæ illius regionis tempore maturitatis syluas incendunt, & serpentes fugiunt, & ex incendio grana piperis quæ naturaliter erant alba, efficiuntur nigra & rugosa. Diasc. dicit quod Saraceni collectam ponunt in clibano, ut uirtus generatiua auferatur, & non poßit in alijs partibus mundi seri, in locis etiam temperatis nascitur, sed in eis fructum non facit. Ideo apud nos ipsius plantatio & industria nullius utilitatis est. Piper calidus est & siccus in tertio gradu, uirtutem habet dissoluendi & confortandi, puluis eius naribus appositus sternutationẽ prouocat, & cerebrũ à superfluitate phlegmatum mundificat, uinum decoctionis eius & ficuum siccarum, spiritualia mundificat à glutinoso humore, & miro modo ualet cõtra frigidũ asma. Puluis etiam eius cum ficubus datus ad idem ualet, puluis etiam in cibis datus digerit, & confortat, sanguineis & cholericis non est utilis usus piperis, dissoluit enim & quandoq; inducit lepram. Item puluis eius super carnem positus eam corrodit. Auicenna dicit, quod cum melle positus in palato est conueniens ad anginam, & pulmonẽ mundificat cum aceto bibitum, & linitum est bonum apostematibus splenis. Item prouocat urinam, & eijcit fœtum cum fortitudine.

De quercu, rouere, & cerro.

Quercus, rouer & cerrus sunt arbores magnæ, quæ sunt ferè eiusdem naturæ, multamq; similitudinẽ habent in soliditate, & duritie lignorum, & foliorum forma & fructus, nam omnes producũt glandes, omnesq; profundas multas & magnas radices faciunt, sed in arborum forma differunt, nam quercus breuem facit stipitem, & ramos magnos, ab omni parte diffusos. Cerrus est quæ stipitem facit longißimum, & ualde rectum, & paucos

paucos ramos. Rouer uero facit stipitem directam & altum, cum paucioribus ramis. Hæ arbores terram solidam & duram ac mediocrem quærunt, & mortuosam uel montibus propinquam, resolutam uero & aquosam & præcipue sabulosam refugiunt. Seruntur glãdibus suis in seminario, uel in agro, uel ad ripas fossatorum positis, mense Ianuario uel Februario & etiã mense Nouembri colliguntur glandes, tempore quo maturæ uel ab arbore cadunt, & ad solem siccatæ seruantur pro cibo porcorum, quibus est conueniens & bonus, omnes prædictæ arbores in aquosis sub terra diu durabiles sunt. Supra terram uero rouer melior cerro est. Glandes frigidæ sunt in primo gradu, siccæ in secundo, non utimur eis in cibo hominum, sed porcorũ, quia sunt digestioni inobedientes, & uentrium cõstipatiuæ, & ideo ualent dyssenteriæ, & ulceribus intestinorum, & fluxui sanguinis. Sed tamen urinam prouocant, & corporis sunt nutritiuæ, quasi quædã grana, tardæq; de stomacho descendunt, & capitis dolorem faciunt, propter fumum earum ex stomacho ascendentem, sed eius superficies multum est stiptica, & similiter ipsarum arborum gallæ, unde ualet ad sanguinis fluxum mulierum. Item decoctio earum conuenit intestinorum uulneribus, puluis etiam eorum combustorum in loco uulnerum immissis humores putridos fluentes desiccat. Auicenna dicit, quod earũ folia sunt uehementis stipticitatis, & fructus quidẽ glandis confert apostematibus calidis in principio. Folia præterea glandis faciunt coërcere plagas cum teruntur & puluerizantur desuper. Et gallæ ipsarum liniantur cum aceto super impetiginem & auferunt eam. Et puluis earum spargitur super aquam & bibitur ad uulnera intestinorum & ad fluxum antiquum: & similiter quando ponitur in medicinis conueniens est ad hanc operationem.

De Sorbo

De Sorbo,

Sorbus est arbor nota, cuius fructus duplex est, scilicet paruus, rotūdus, & hic ex fœmina producitur, uel maior parum longus & acutus, qui ex masculа procreatur, amat loca humida, & proxima frigida, & in montanis uel montibus proximis locis magis quam in uallibus & remotis à montibus delectatur, solum pinguißimum desiderat, cuius indicium certißimū facit, quod in huiusmodi locis frequētes uidentur nasci. Mense Ianuario, Februario & Martio locis frigidis. Calidis uero Octobri & Nouembri. Sorba seruntur egregie, ita ut maturata in seminario ipsa poma pangantur. Plantas etiā si quis ponere uoluerit, habebit arbitrum, dummodo calidis locis mense Nouembri: temperatis Ianuario & Februario, frigidis Martio disponat, planta est transferenda robustior: scrobem desiderat altiorem, & spacia longiora, ut quod illi maximo prodest à uentis frequētibus agitata grandescat. Mense Aprili uel ultimo Martij sorbæ inseruntur in citonia, spinam albam, licet in ea parua proueniat, sub cortice & in trunco, uel, ut puto, etiam in piro, & in malis competenter inseri potest. Gaudet irrigatione temporibus siccis, & aßidua foßione. Formanda est, ut unum solum habeat stipitem circa 10 uel 12 eleuatū à terra. Si uermes patiatur infestos, qui in ea rufi aut pilosi solent internam medullam secare, aliquos ex his ab arbore detractos, incendio uicino, cremare debere Palladius ait. Quo genere alij creduntur fugere uel perire. Sorba seruantur hoc modo, lecta duriora & posita ubi mitescere cœperint, fictilibus usq; ad plenum clauduntur urceolis, gypso desuper tectis, et in bipedanea scrobe loco sicco sub sole mergentur, ore peruerso, & desuper spißius terra calcatur. Item secta per tres partes siccantur in sole, & seruantur, uel per medium diuisa siccantur. Cum uero uoles uti aqua feruenti macerata reuiuiscunt sapore iucundo, aliqui tamen pendiculis suis uiridia lecta suponunt locis opacis & siccis. Ex sorbis maturis fit uinum sicut ex

piris

piris. Lignum sorbi est solidum non corrigenũ, sed facile frangibile, quare optime leuigatur. Ideo ualdè est conueniens operibus uasorum scrineorum, & idoneum ijs quæ superficiem tersam & politam requirunt. Rubeum tamen habet lignum. Sorba frigida sunt et sicca, uentrisq; constipatiua, etiamsi sint perfecte matura.

De Zezulo.

Zezulus est arbor quædam parua, multum scabiosa. Cuius folia multa, quasi in uno ramunculo sunt coniuncta, simulq; tempore hyemis ab arbore cadunt. Eius fructus similis est baccis rosarum, uel fructui oliuarum, unam tantum habẽs os, aërem desiderat temperatum, nec frigidum formidat. Et in terra pingui & soluta lætatur, seritur nucleis suis in seminario mense nouẽbri aut februario, satis & diligenter nutrire oportet, quæ cũ conualuerint biennio uel triẽnio transferantur. Seritur etiam plãtis super radicibus matris natis. Inseri eam posse putato in spina alba, & forsan in pruno mense februario & martio scisso trunco. Et formatur ut unum solum habeat stipitem, per sex pedes eleuatus à terra. Colliguntur autem zezula uindemiarum tempore, quãdo rubedinem uel uarietatem ostendunt, & quia satis sunt delectabilia, ad edendum tamen modicum nutriunt.

De Zanipro.

Zaniprus est arbustula satis nota, quæ aërem calidum aut temperatum desiderat, & terram arenosam, solutam & ferè sterilem, & maxime oritur & fructificat in littore maris, & in montibus ferè sterilibus, in quibus est soluta terra, quæ lima uocatur. In locis uero aquosis et uallibus non uiuit, quia nimia humiditate corrumpitur, & nutrimento sicco & modico sustentatur. Huius arbustulæ sunt duæ species, sed species masculà, quæ in altum porrigitur, & ualde modicum fructum facit, & fœmina quæ iuxta terram ramos quasi serpendo expandit, quæ miro modo toto ferè

tempore anni fructificat, & fructum maturat. Item est tertia species pulchrior & melior. Fructus superioris speciei est paruus, rubeus, & grossus, ut parua cerasa, sed fructus superioris speciei est paruus & niger. Hæc arbustula syluestris est, & in dictis sponte nascitur locis. Tamen si quis eam plantare desiderat nucleis suis serat, uel plantulas eradicatas de loco matris quo uoluerit transferat. Item eius radices multum sub terra demergat, quæ nec fossione lætatur, ubi locus nimis fuerit adustus, uel nimis siccus & durus, mense februario & martio est serenda, putari aut formari nō eget nisi forte quis masculum uelit propter uoluptatē aliquam in altum extollere. Colligitur autē fructus, cum successiue eius nigredine uel rubedine maturitatem fatentur. Eius lignum rubrum pulchrum & quodammodo uarium est, odoriferum, competitq; uerubus, quæ suum saporem carnibus ex ipsis assatis conferre dicuntur, fiunt etiam ex ea coclearia satis pulchra. Fructus eius calidus & siccus est, & multum ualet contra frigidum tussim si comestus edatur. Rami eius cum fructu & frōdibus in aqua uel uino cocti, & in uasa ex mussa infecta, cum ipso uino uel aqua calidissima positi & obdurato uenedone in eadem agitati, uasa mirabiliter liberant, ipsisq; saporem & odorem laudabilem præstant.

De arboribus non fructiferis & omni utilitate ipsarum.

Vfficienter dictum est supra de arboribus fructiferis, & de cultu & utilitate ipsarum. Nunc autem dicendum breuiter de omnibus arboribus & fructibus infructiferis quæ reperiuntur in partibus nostris, & de utilitate ipsarum, secundum ordinem alphabeti.

De Abiete.

Abies & quæ uulgo uocatur piella & aresæ ferè eædem sunt arbores, non enim coluntur, & in alpibus & locis niuosis magnæ ualde proueniunt, & omnes miro modo directe in altum extolluntur, frondes uirides omni tempore habent ex ipsis fiunt arbores, & antennæ nauium magnarũ, quibus nullæ aliæ arbores sufficere possunt, optimæ sunt in omnibus operibus sic cis ædificiorũ, quia leues & rigidæ sunt & durabiles, & aßides ex eis factæ ubiq; plurimũ domos exornant, fiunt etiã ex eis uasa uina ria, tam magna quàm parua, sed in eis facile uinum in acetum muta tur. Sed aresæ præcipue competit situlis in quibus aqua defertur. Nam species per aquam facile uitiantur.

De Amedano.

Amedanus quæ alnus uocatur, arbor est quæ nõ colitur, sed in locis palustribus & aquosis præcipue delectatur, & fa bricis inutilis est, sed necessaria si locus humidus fundamẽtis planã dus est. Nã sub terra ilico radices infixa uiridis emittit, & in grossa ta ex pluribus palis prope positis & in unã corpus redactus fortis simũ & diu durabile fundamentũ facit. Item ex ea conueuienter in cisoria fiunt, & paßides, quibus rarißime accidunt crepaturæ.

De Azero.

Azerus est arbor satis magna, quæ in alpibus inuenitur, quæ optime cõuenit cyphis, & parapsidibus & incisorijs facien dis & uasculis, et omnibus delicatis opibus, quia eius lignũ est ma gnũ, albũ et solidũ, & ualde politũ efficitur, sed eius parapsides fa cile per calorẽ scindũtur, nisi factæ sint de quaterno, id est, de ligno in quatuor partes scisso aut de nodosa siue neruosa radice.

De Anoruo.

Noruus est arbor parua, quæ similiter circa alpes oritur. Cuius medianus cortex datus in cibis aut potibus, mirabili ter uentrem laxat.

De Agnuscasto.

Gnuscastus est frutex, id est arbustula parua, quæ omni tempore uiridis reperitur in aquosis locis magis, & in siccis minus, & eius lignum est durum, & folia eius sunt sicut folia oliuæ, sed sunt leuiora. Calidus est & siccus in tertio gradu, secundum Auicennam est calidus in primo & siccus in secundo. Flores, folia competunt usui medicinæ, & magis flores quàm folia, & flores quidem agnuscastus uocantur, qui in uere colliguntur, & per annum tantũ seruantur, & uirides sunt maiores efficatiæ, quàm siccati. Dicitur autem agnuscastus, quia libidinem reprimendo castum facit, lectus enim ex eo factus libidinem stringit, prohibendo pollutionem, & uirgæ erectionem, ut Auicenna dicit. Fomẽtentur genitalia, etiam ex aqua decoctionis eius, & succus potetur. Contra gomorrhæam decoquatur modicum castorij in succo eius, & detur in potu. Item folia & flores eius decoquantur in aceto, addito castoreo, & genitalia cataplasmentur. Et nota quod quidem extinguunt libidinem inspissando sperma, ut semen lactucæ, citrulli, melones, cucumeres, cucurbitæ, portulaca, acetum, agresta, camphora, & similia, quædam muniendo spiritus & consumendo sperma, ut ruta, maiorana, agnuscastus, cyminũ, calamentum, & anethum. Hæc sunt calida apertiua, & uentositatem exterminant & soluunt. Item fomentum factum ex aqua decoctionis agnuscasti matricis exiccat superfluitates, & ipsius angustat orificium. Contra lethargiam ualet decoctio agnuscasti, apij, & saluiæ in aqua salsa. Si ex ea fortiter capitis pars posterior fricetur, Auicen. dicit, quod suffumigantur mulieres, cum uehemẽs desiderium coitus adest, & liberantur, & eius folia fugant uenenosa.

De Buxo.

Vxus est arbor parua, quæ solidissimum, croceum & pulcherrimum habet lignum, pulchrisq; frondibus & uiridibus semper uestita est, ex quibus domicellæ serta faciunt.

tur. Plantari potest nõ solum si plantulæ radicatæ de stipite matris euulsæ ponantur, sed etiam si rami eius denudatis frondibus infiguntur in terram. Rasura huius ligni quia frigida est & sicca, decocta in aqua putei constringit fluxum, ut dicit Diasc. Tingit etiam crines si eius decoctione sæpius abluantur. Ex ipsius ligno fiunt optimi pectines, & cochlearia, & manubria cultellorum, & calculi & tabulæ cereæ, & omne opus paruum quod pulcherrimũ lignum sculpendum requirit, recipit. enim & retinet commode omnem formam.

De Grillo.

Grillus est arbustula parua, quæ in arenis fluuiorum oritur, quæ pulchras ualde uirgulas & multas emittit. Quæ colliguntur mense Aprili, cum succus in eis mouetur, & excoriantur. Deinde fiunt ex eis corbes, caueæ auium, & casci ficcandi & conseruandi, & canistra, in quibus panes portantur & fructus. Item ex radicibus eius ligantur manubria falcium, & falcellinorum, & quæ ad incidendum ligna & putandas uineas sunt necessaria.

De Cypresso.

Cypressus est arbor nota, & pulchra, quæ uiridis semper existit, & ideo in claustris monachorũ frequenter plantatur. Eius lignum est ualde odoriferũ & pulchrum, & ex eo fiunt pulcherrimæ asides, quas homines libenter ponunt in fundis instrumentorum musicorum, ut citharæ, & aliorum, & in omnibus operibus delicatis. Hæc arbor, ut ait Auicen. calida est in primo gradu, & sicca in secundo. Et quidam dicunt, quod est frigida' folia & nux eius stiptica sunt, & folia eius delent morpheam, & consolidant uulnera, & nux eius confortat neruos, & roborant mollificationem, & stringunt etiam, & decoctio nucis cum aceto sedat dolorem dentium.

De Canna siue arundine.

Canna siue arundo nota est, terram desiderat mediocriter humidam & pinguem. Canneta fiunt hoc modo, uidelicet quod pastinata æqualiter terra mense Februario & breuissimis scrobibus uno pede distantibus cannarũ oculi per scrobes singulas obruuntur. Si calida & sicca prouincia est, ualles humidas irriguas opus est deputare cannetis. Si est humida regio, locis medijs instituantur, sed succo uillarum subditis. Ligonizantur ut uineæ, & ligonibus in æqualitatẽ terræ æquabimus mense Octobri & Nouembri. Sed si qua sunt antiqua canneta, mense Februario sarcientur, recisis quæ sunt in radice purganda, & putribus male porrectis, & si qua gignendi non habent oculos. Ex cannis fiunt pali, & perticæ uinearũ, & scoreæ quibus intra se domus pauperum distinguuntur, & secundum Auicennã sunt uehementis infrigidationis. Et folia cannæ, radix & cortex conferunt allopeciæ, & abstergunt sordes, & radix cum cæpa syluestri extrahit carni infixa. Et lanugo quæ est flos eius quando cadit in aurem, facit euenire surditatem, qui inuiscatur in ea & non egreditur.

De Genesta.

Genesta est quædam arbustula, adeò parua, quæ plurimum ad herbæ naturam accedit, quæ in montibus & locis maritimis oritur, & flores facit ualde pulchros, quibus pro sertis domicellæ utuntur ramusculis eius. Deficientibus iuncis possunt palmites uinearum ligari. Item ex genestis potest fieri stuppa, quæ loco canapi uel lini succedere potest.

De Fago.

Fagus est arbor magna, nascens in alpibus, ex qua optimæ fiunt lanceæ, & sellarum assides & librorum. Item fabricis utilis est in sicco, sed humore corrumpitur. Isidorus autem dicit, quod glans siue fructus fagi est multum dul-

tis. Et eius medulla est muribus amica, & glires impinguat, turdis & columbis conuenit, & eos nutrit, & eius carnes concoctu faciles facit. Eius ligni substantia multum operibus est apta, sed non multum durat, quia à uermibus corroditur. Item est necessaria uitriariæ arti, si nondum à uermibus corrosa est: quia ex eius cinere uitrum cum aliorum quorundam appositione per ignis conflagrationem artificialiter præparatur.

De Fraxino.

F*Raxinus est arbor satis magna, quæ in pinguibus & humidis nemoribus delectatur, cius lignum satis igni competit, & est optimum pro circulis uegetum & cadorum & scalis turrium. Item ædificijs idonea est hæc arbor exiccata, non uiridis, dum tamen terram non contingat, quia statim humore corrumpitur. Eius etiam sylua de tertio in tertium uel quartum annum incisa optimas pro uineis profert perticas. Plinius autē dicit, quod folia fraxini sunt utilia contra uenenum. Nam succo expresso potui dato cōtra serpentes, & eius umbra summe auxiliatur: tantaq; ei est uis contra serpentes, ut eius umbram uespertinam uel matutinam non attingant. Et si inter ignem & fraxini folia ponitur serpens, in ignem potius quàm in folia fraxini fugit. Et eius cortices & folia uentrem stringunt, & uomitum ex defectu uirtutis contentiuæ factum, si cū aqua pluuiali & aceto coquatur, & super stomachum ponatur, sedat. Et est arbor calida & sicca in secundo gradu.*

De fraxinagolo.

F*Raxinagolus est arbor fraxino in frondibus & in ligno similis, quæ in locis domesticis seu cultis delectatur. Hæc arbor fructum quendam siue granula parua producit, quæ nigra sunt quando matura existunt, & ualde dulcia, sed ferè nihil super ossa ex pulpa habent. Item exiccata multis mensibus conseruantur.*

De Fusaro

De Fusano.

Fusanus est arbor parua quæ in sepibus oritur, ex cuius ligno fiunt fusæ optimæ, & alia hoc genus.

De Oplo.

Oplus, id est, taxus, est arbor parua, quæ in alpibus & montibus eis proximis inuenitur, quæ optima est pro balistis ligneis & arcubus faciendis.

De Opolo.

Opolus est arbor satis magna, quæ lignum habet ualde album & pulchrū, ex quo fiunt optima iuga boum, incisoriæ paßides, & aßides, pro delicatis operibus faciendis.

De populo & albaro.

Populus & albarus sunt ferè similes arbores in magnitudine, & forma frondium, sed populus magis in altum extollitur, & eius lignum non politur. Albarus uero magis per latera ramos extendit, & est lignum eius albius & pulchrius pro aßidibus faciendis, ædificijs in sicco satis competunt, licet longißimo tempore in eis non duret, locis humidis & arenosis præcipue populus delectatur. In montibus locisq; saxosis ac cretosis durare non possunt. Plantatur ramis annalibus uel biennalibus, uel etiam maioris ætatis in terram infixis, & facilime comprehēdunt. Item compertum, albarum incidi & quocunq; inerint fragmina incissuræ, inde quasi spissam syluam nasci, potest etiā hoc euenire ex pullulatione radicum, quæ circa præcisam arborem uniuersam occupant terram in superficie eius, propter quod etiam præfatæ arbores plurimum inueniuntur obesse uineis, & frumentarijs agris. Populus hoc habet proprium, quod si æstiuo putetur tempore, aut perit, aut infirmatur, aut scabiosa efficitur.

Dicitur autem populus, eò quod incisa pullulat ad modum populi, ut dicit Isidorus.

De Rosarijs.

Rosaria nota sunt. Ex his aût quædam alba, quædã rubea. Et iterum quædam domestica, quædam sylueſtria ſunt, alba uero tam ſylueſtria quàm domeſtica fortes conſtituunt ſepes, quia multas & fortes habent ſpinas, & omnes adeò retortas et uolentes ingredi retinent uioleter. Sed rubea roſaria debiles uirgulas producunt. Plantantur autẽ plantulis & uirgultis in paruas particulas diuiſis, & in ſeminario ſatis ſeminibus. Et ſemina quædã ſunt quæ in pomulo rubeo ſunt collecta, quorũ maturitas ad plantandũ apta cognoſcitur, cũ poſt uindemias calorem fuſcum et mollitiem quandam habent. Si qua ſunt antiqua roſaria circũfodiãtur, & ariditas reciditur uniuerſa. Item quæ rara ſunt, poſſunt uirgarum propagine reparari. Roſa frigida eſt in primo gradu, ſicca in ſecundo. Viridis & ſicca competit uſui medicinæ. Siccantur aũt aliquantulum ad ſolem, & poſſunt per trienniũ ſeruari. Cum receptio roſarum inuenitur, ſiccæ ponendæ ſunt in medicinis, quia facilius conteruntur. Ex uiridibus autem fit mel, uel ſaccharũ roſatum, aqua roſata. Mel roſatum ſic fit, primo mel ſpumatur, deinde coletur, poſtea addantur folia roſarũ, abiectis ſtipitibus, & quibuſdam albis, quæ ſunt in parte inferiori, & minutatim inciſa ponantur, & fiat decoctio aliquantula, & ſignum decoctionis eius eſt odor, & color ruffus. In ſeptem libris mellis una roſarum ponatur, per quinq; annos ſeruari poteſt. Et habet uirtutem confortandi, ex aromaticitate, mundificandi ex melle, competẽter datur phlegmaticis, cholericis & melãcholicis, in hyeme & æſtate debilitatis, cum mulſa facta ex aqua & melle roſato; & facit mundificationem ſtomachi ex frigidis humoribus mel roſatum cum aqua decoctionis fœniculi ſeminis tribus granis ſalis additis. Vel fit hoc modo: Succi recentium roſarum una libra ponatur in cacabo ad ignem poſito, cum bullire cœperit uiridium roſarum cum ſorficibus uel cultello inciſarum libræ quattuor addantur, & dum bullierint, ſemper a-

gitetur, & in fictili uase repositis quantomagis tenebitur tanto melius erit. Cum aqua frigida stomachum confortat, & constipat, & cum calida mundificat, detur in mane & meridie. Eodem modo fit mel uiolatum, & ualet capitis doloribus febricitantibus cum tepida datum. Saccharum rosatum fit sic, folia rosarum uiridium pistata conterantur bene, & ponantur in uase uitreo per uiginti dies ad solem, & quotidie moueantur, & bene commisceantur. In quatuor libris sacchari libra una ponatur rosarum, & potest per triennium seruari, uirtutem habet constringendi, & confortandi, & ualet contra dyssenteriam, & lienteriam, & diariam ex debilitate uirtutis contentiuæ factam. Item ualet contra uomitum cholericum, contra sincopim, & cardiacam paßionem, cum fit ex calefactione spiritualium detur cum aqua rosata. Electuarium de succo rosarum fit sic: Recipe sacchari, succi rosarum ana lib 2. & drach. 4. sandali trium generũ drach. 6. spodij drach. 9. diagridij drach. 12. camphoræ drach. 1. tempera admodum electuarij, cum sirupo facto ex saccharo, & succo rosarum, & detur cum aqua calida admodum castaneæ in matutinali hora, ualet etiam contra guttam calidam & cholericam rubeam purgatur, & conualescentes tertianarios quotidie purgat, sine molestia, & reliquias malorum humorum, quæ ibi remanserunt potenter educit. Sirupus rosatus sic fit, quidam decoquunt rosas in aqua, & in tali aqua rosata addunt saccharum, & faciunt sirupum. Alij autem faciunt, ponentes rosas in alio uase, habentem strictum orificium, & superessundunt aquam feruentem, & dimittunt ibi stare donec aqua fit rubea, & inde faciunt sirupum, & hic est optimus. Et nota quod sirupus factus ex recentibus rosis prius aliquãtulum laxat, postea constringit, factus uero ex siccis in principio & in fine constringit. Contra fluxum uentris, & uomitum cholericum, detur cum aqua pluuiali, uel rosata. Febricitantibus post minutionem cum aqua frigida potui detur. Contra sincopim similiter secundum Nicolaum

colaum sic fit: Accipe rosas recentes, & pone in uase per se & in caldario pone aquam donec bulliat, & bullientem super rosas prædictas infunde, & postea uas ipsum tege, ne fumus exeat, ex quo aqua ibi refriguerit, rosas eijce, & alijs recentibus aquam bullitam eandem, iterum superinfunde, mutando rosas, donec aqua illa rubea fiat, de hac autem aqua quatuor libras accipe, & ibi libras quatuor sacchari infunde. Cum autem bullire inceperit, album ouorum aliquod in aqua frigida multum concutias donec spumescat, & illā spumam in sirupo bulliente spargendo infunde, & cum ferè nigrescere illa spuma inceperit, suauiter cum tacia remoue, & iterum aliam infunde, donec clarus fiat sirupus & cum cœperit sirupus quasi filum facere si cum digito tetigeris aut taciæ dependens adhæreat, coctus est. Valet calori & siccitati febrium, sitim reprimit & confortat & constipat. Eodem modo fit sirupus uiolatus, & sirupus nenufarinus, qui ualet contra maximos calores in acutißimis ægritudinibus. Oleum rosatum sic fit: quidam decoquunt rosas in oleo communi, & colant, alij terunt rosas uirides, & in oleo & uase uitreo soli exponunt per dies quinquaginta, & hoc est bonum. Sed secundum Nicolaum fit hoc modo: in duabus libris olei communis abluti libram unam uiridium rosarum aliquantulum concuttarum ponantur in olla plena, posita super ignem in caldario pleno aqua suspenso, & tam diu bulliant donec aquæ tertia pars inde minuatur, quod demum album pannum lini immissum torculari deprimatur, eodem modo fit uiolatum sabatinum & mirtinum oleum, & ualent ista olea contra acutas febres, inuncta super epar, & pulsus & tempora, & plantas manuum & pedum, quoniam calorem extinguunt. Aqua rosata fit multis modis: Nam quidam sunt qui habent patellam plumbeam quam ponunt super quodam texto euerso, cui est ab una parte ostium, unde sub eo ponatur ignis, & inter textum & patellam est cinis, grossitudinis digitorum duo-

rum, ne aqua saporem fumi accipiat, & circa textum est fornacella parua, de lapidibus ac luto facta, deinde patella rosis impletur, & capellum plumbeum ponitur super ipsam, ita quod uersus partem unde aqua rosata egreditur aliquantulum pendeat, & ignis continuo pendeat super ipsa patella, tantum quod rosæ dimittantur in ea, quod in eis humiditas sit consumpta, & tunc reijciuntur. Et aliæ recentes in earum locum ponuntur, & in alio uase uitreo super pipeo capellæ posito, aqua recipitur, deinde in gestarijs ad solem positis, quibusdam diebus decoquenda relinquitur, & seruatur. Alij uolentes succi omnem uaporem fumi & odorem euitare, in aqua rosata ponunt patellam prædictam ad capellam in cacabo aqua pleno, atq; in fornacella d. sposita, quod ab una parte possit in eo aqua immitti, quæ loco eius quæ ab igne consumitur succedere possit, hæc est optima. Quædam in filo folia rosarum posita in uase uitreo ut suspensa in uase ex aliqua parte adhæreat, soli exponunt, desuper adeo claudunt ut uapor rosarum exire non possit. Et hæc est melior quàm ulla poterit esse: tamen ualde parū & cum nimio labore fieri potest. Habet autem uirtutem constringendi, & confortandi fluxum uentris, & uomitum cholericum. Detur rosata simplex uel aqua decoctionis masticbis & gariophylorū, & præcipue contra fluxum ex debilitatæ uirtutis cōtentiuæ, uel acumine medicinæ, & quando ipsa nimis ducit, sincopantibus & cardiacam patientibus detur in potu, & superaspergatur faciei. In colyrijs competenter ad oculos ponitur, & in unguentis ad faciem quia abstergit pannum faciei & subtiliat cutem. Rosæ siccæ naribus appositæ cerebrum confortant, & reparant spiritus, contra fluxum uentris ex cholera detur aqua pluuialis in qua rosæ sunt decoctæ, ad idem ualet emplastrum de rosis. & albumine oui & aceto posito super renes et pectinem. Contra uomitum fiat decoctio in aceto & spongia marina intincta ori stomachi superponatur. Contra sincopim detur aqua decoctionis rosarū, detur etiā puluis in ouo sorbili.

Item

Item contra ruborem oculorum, si sentiantur punctura, ualent rosæ coctæ in aqua & cataplasmate. Flos rosæ, quæ interius reperitur, ualet contra fluxum uentris & uomitum. Item puluis eius linæ superpositus humiditatem eius consumit. Et nota quod succus rosarum tridium in uase uitreo potest seruari per annum. Auicena dicit, quod rosa rectificat fœtorem sudoris, quando in balneo administratur. Et emplastrū de rosis coctis & contritis, & non expressis positum super apostemata calida soluit ea.

De Rosmarino.

Rosmarinus est quædam parua arbustula odorifera, quæ semper habet frondes uirides, & quæ simulatur zanipro & scopæ, marinis locis præcipue delectatur, & ideo rosmarinus appellatur, plantatur autem plantulis euulsis de matris radice. Item ramis in terrā affixis, his mensibus quibus aliæ fiunt plantationes. Calidus & humidus est, sed excessus eius non determinatur in gradu, flores & frondes eius medicinæ usui sunt. Et flos eius dicitur anthos unde dianthos electuarium fit ex eo, arbustula ipsa etiam lanotides dicitur, uel detrolibanos. Vnde cum istorum receptio inuenitur folia debent poni. Flores autem aliquantulum desiccatæ ad solem per annum seruantur, similiter & folia, uirtutem habet cōfortandi ex aromaticitate, dissoluendi ex caliditate, extergendi, mundificandi & consumendi ex siccitate, & diaforeticam ex caliditate. Contra syncopim & cardiacam detur dianthos cum uino. Item aliter fiat decoctio florum in uino: & tale uinum detur patienti contra frigiditatē stomachi & ad digestionem cōfortandam, detur dianthos uel uinum decoctionis florū & masticbis contra dolorem intestinorum & stomachi ex uentositate detur uinum decoctionis eius & cymini, & contra cerebri frigiditatem fiat eius decoctio in uino & patiens capite cooperto fumū recipiat. Contra humiditatem uuæ acetum uel uinū decoctionis eius gargarizetur. Contra stranguiriam & dyssenteriam, flores uel saltem folia decocta in

uino cataplasmentur. Ad mundificationes matricis & conceptum iuuandum fiat fomentum circa pudenda ex aqua decoctionis eius, flores autem in oleo decoctos supponunt sibi mulieres.

De Rubo.

R*Vbus notus est, competit sepibus faciendis, quia eas fortes ac spissas & pungentes facit, sed per se non multũ, nisi plantas arborum uel aliarum spinarum admixtas habeat, quibus sustineatur, quæ adeò sunt solidæ, quod non flectantur & destruantur ab eo. Plantatur autem plantulis suis, quæ facile inueniuntur, ubi capita tangunt terram, quia ibi statim radices emittunt. Item plantatur seminibus suis mature collectis, & siccatis, usq; ad initium ueris seruatis, & tunc seminatis, fructus eius sunt mora, quæ mulieres & pueri comedunt, sed optima sunt pro porcis. Rubus calidus est & siccus, ut quidam dicunt, Constantinus autem dicit summitates eius esse stipticas, & ualere contra usturas, & calida apostemata, unde uidetur, quod sit frigida & sicca. Contra ruborem oculorũ turiones eius cum uitello ouorum conterantur, & addito croco superponantur oculis. Contra quaslibet usturas cera munda resoluatur, postea addatur oleum rosatum, deinde succus turionũ eius cum maiori quantitate. Contra calida apostemata folia summitatũ trita cum aqua rosata superponantur. Cõtra dyssenteriam succus turionum eius cum aqua ordei pro clystere iniiciatur, uel ex turionibus cum albumine oui & aceto fiat emplastrum super pectinem & renes, si sit uitio superiorum, lenticula aliquantulum exusta in succo eius detur ad manducandum.*

De Salice.

S*Alix est arbor nota, sic dicta eo quod plantata facile salit in altum. Hæc arbor in locis humidis & arenosis & solutis delectatur, & non multum radices profunde figit. Plantatur optime sine radicibus, si terra perforata cum palo aut cum foratura. Planta biennalis in parte inferiori acuta foramini fortiter imprimatur,*

matur, & usq; ad superficiem foramen ex sabulo impleatur, uel terra soluta. Terra ubi plantatur cretosa sit, deinde creta superponatur, quod si soluta est, terra in qua plantatur sufficit si ex eadē impleatur foramen. Cui multum proderit si eisdem cardinibus, quibus in salice steterat apponatur, fit autē eius plantatio mense Octobri & Nouembri aut Februario & melius mense Martio, cum iam ipsis plantis, super salice adhuc existentibus, uiridis succus se effunderit. Eis autem planta mense Aprili & Maio abradatur quicquid in stipite præter superiorem oritur partem. Tertio quoq; aut quarto anno inciduntur omnes æqualiter, sex pedibus supra terram, sed si duobus tantum pedibus supra terram ipsius formarentur stipites, proceriores produceret perticas, & longiori duraret tempore: quia hæc arbor tanto in ramis erit fœcundior, quanto est terræ propinquior, & est ad incidendum aptior. Veruntamen si est in loco animalibus exposito magis timetur corrosio ipsarum, quæ octo uel decem pedibus à se inuicem distare debebunt, ne si nimis spissæ fuerint superfluis umbris perimant ea quæ seminantur in agris. De tertio in tertium annum perticæ inciduntur, uidelicet subtiles iuxta salicem, & grossæ tribus uel quatuor digitis remota ab ea, incidantur rotundæ, uel non multum obliquæ, & quicquid est in salice siccum uel mortuum amputetur, nec fiant in eis cannatæ remotæ sed paulatim per omnia latera æqualiter diffundantur. Hoc enim modo perticas proceriores, & minus ramosas efficient, & tempore longiori durabunt. Et nota si eo anno quo non inciduntur & amputentur, nimie parua & inutilia remanentes uirgæ suscipient maius incrementum. Ex ligno salicis solido pro perticis faciendo non exciso, fiunt trabes & materiæ domorum satis bonæ, & ex grossis fiunt asides & conchæ, & incisoria, & uasa multa uinaria, ex concauis uero fiunt cochlearia & situlæ & staria, ex ramis fiunt uimina, & ex uiminibus fiunt sepes & clausuræ curiarum, & porticorum, & multa alia utilia. Hæc arbor competit

usui

usui medicinæ secundum corticem, folia & flores, habet uirtutem constringendi & cõsolidandi contra dyssenteriam. Succus expressus, ex folijs, & potui datus ualet contra ulcerationẽ intestinorum, ex dyssenteria factam. Puluis ulcerationem exteriorum partiũ consolidat, detur puluis eius corticis combusti in potu aliquo. Item puluis, ut testatur Dioscor. *cum aceto potui datus & cum aceto cataplasmatus, neruos & poros curat. Item folia salicis respersa aqua ponenda sunt circa febricitantes. Isaac autem dicit, floris & seminis salicis hanc esse uirtutẽ, quod si qua illud in potu sumpserit prolem non generat, sed efficitur infœcunda.*

De Sauina.

SAuina est arbor satis parua, quæ semper uiridis est, & habet folia cypreßo similia. Hæc arbor satis commode uiuit in omni aëre & loco, & in uiridarijs & in claustris religiosorum, quia circulis & perticis circa eam positis ramos undiq; conuenienter expandit, plantatur autem ramus, sicut de buxo dixi in terram affixus. Hæc arbor calida & sicca est in tertio gradu. Cuius sola folia competunt medicinæ, & per bienniũ seruari possunt, uinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum. Item decocta cum uino ualet contra dyssenteriam & stranguriam cataplasmata ualet etiam contra iliacum dolorem. Est enim diaphoretica & diuretica, fomentatio autem ex aqua decoctionis eius in uino ualet contra prædicta, & etiam menstrua prouocat, & fœtum mortuum educit. Item decocta cum oleo & superposita idem melius operatur. Contra tenasmon ex frigida causa ualet, si fiat decoctio eius in aceto & uino, & fumũ patiens recipiat.

De Sambuco.

SAmbucus est arbor quædam quæ in sepibus nascitur, & ramis in terram affixis plantatur, & facillime comprehendit. Ex cuius ligno grosso uel mediocri fiunt arcus, & ex großiori nõ nodosa fiunt optime sagittæ. Item fiunt canellæ-

tinaciorum

t inaciorum & uegetum ex eius ligno. Virtus eius est calida & sicca in secundo gradu, medicinæ competit principaliter cortex eius, secundo flores & folia, uirtutem habet diureticam & attractiuam & purgatiuam. Contra quotidianam præcedente purgatione, ante horam accessionis detur uinum decoctionis corticis mediani sambuci. Item succus sambuci per se datus uel cum melle lumbricos interficit. Ad menstrua prouocanda succus corticis eius per sarigetur uel folia cataplasmentur, fomentum ex aqua salsa decoctionis eius corticis tumorem pedum soluit & dolorem exteriorum partium.

De Sycomoro.

Sycomorus est quædam arbustula paruula similis sanguino, & forma ligni, quæ pulchras ualde producit uirgas, & eius cortex ualde pulcherrimus, adeò adhæret ligno, quod ex eo fiunt pulchra manubria cultellorum, & nascitur in nemoribus prope alpes.

De Sanguino.

Sanguinus est arbor quædam similiter parua quæ multum pullulat in sepibus, & eas ualde inspissat, sed spinis caret, & pulchras & solidas uirgas producit, ex quibus fiunt brenixelli ad aui culas capiendas, & uimina ipsius texendis telis optima sunt.

De Spina alba.

Spina alba est arbor satis parua, quæ optima est pro sepibus, quia ualde acutas habet spinas, nec in radicibus per agros pullulat, & in se optime recipit insitionem, mespila & pirus & malus in ea facile comprehendunt, sed ad debitum augmentum ue nire non possunt, propter inæqualitatem magnitudinum earum. Lignum habet album & solidum. Ideoq; competit pyxidibus & coclearijs. Frigida & sicca est in secundo gradu, & eius decoctio confert instrumentis iuncturarum & podagræ, & confert ad mollificationem stomachi.

De Spina Iudaica.

Spina iudaica melior est omnibus prosepibus, quia in quolibet folio duas habet spinas, unam habet uidelicet magnã rectam & acutissimam, & aliam paruam retortam, & spissam sua pullulatione constituit sepem.

De Spina ceruina.

Spina ceruina non multum sepibus competit, quia non est bene spinosa, sed ex ea pro uineis optimi fiunt pali, quia sub terra multo tempora durant.

De Scopa.

Scopa est arbustula ualde parua, similis zanipro. Cuius radix est rotunda & adeò dura & nodosa, quod ex ea optimi fiunt cyphi.

De Tamarice.

Tamarix est arbor calida & sicca in secundo gradu. Vinum decoctionis eius ualet ad oppilationem splenis et epatis. Item stranguriam dissoluit, & plus in cibo cocta, ad idem ualet, frequens bibitio cum uase ex tali ligno facto, cortices aut maioris sunt efficatiæ quàm folia.

De Vlmo.

Vlmus est arbor nota quæ plantatur plantulis cum radicibus uiuentis, quæ facile conualescunt, hæc arbor optima est ut uites super eam ascendant. Ex ligno eius fiunt trabes, & materia domuum, licet non diu durent in eis. Item fiunt mozoli rotarum, & fusoli molendinorum, & scalæ turrium in his ualde competunt. Item fiunt mallei ad ligna scindenda & uasa uinaria stringenda, quia tenax est & non facile scinditur lignum eius. Item fiunt forcæ, & competenter omnia instrumenta quæ tenacitatem requirunt, ut potius curuentur quàm rumpentur

aut

aut scinduntur, & folia quidem eius optima fiunt pro pabulo boum.

De Vinco.

Vincus est nota, quæ plantatur, ut salix, quæ eiusdem est naturæ, & ideo conuenienter in eam inseritur. Et quædam facit uirgas croceas, quædam nigras, quædam rubeas, item quæ in loco calido & exili oritur tenaciores uirgas producit, quæ uero in umbris aut in loco pinguißimo minus tenaces facit. Item est alia species uincorum quæ gorræ uocantur, quæ optimæ sunt pro tinis & uegetibus, quia longis ramulis carentes & in summitate grossas & ualde tenaces uirgas producunt. Et hæc quidem facilime comprehendit, si ex uirgis fiunt frusta semipede minora, & in terram figantur duobus solum digitis supra terram relictis, quæ nullo tempore in stipite altius ascendere debet.

De Vindecto.

Vindectus est arbor nota quæ locis delectatur aquosis, ex qua fiunt pro uineis competentes pali.

De Subere.

Suber est arbor, cuius cortex grossus est, & optimus ad planellas & zinaros, qui singulis tribus annis uel quatuor ab arbore sua tolli dicitur & renasci, quod est contra naturam corticum aliarum arborum, quæ excorticatæ siccantur. Est enim cortex in arboribus sicut cutis in animalibus. Cuius si qua pars ab scisa sublata fuerit non renascitur in eodem statu, sed cum deformitate & maxima cicatrice.

LIBRI V FINIS.

PET. DE CRE-SCENTIIS, DE HORTIS ET DE

natura & utilitate tam herbarum, quæ feruntur in eis quam cæterarum quæ in alijs locis sine hominum industria naturaliter nascuntur.

LIBER SEXTVS.

Ractaturus de hortis & de industria cultus ipsorum, & de omnibus herbis quæ propter alimentum humani corporis feruntur in eis, dicam de his mixtim, secundum ordinē alphabeti, quæ sine hominis ministerio ex ipsorum elementorum commixtione in alijs nascuntur locis, quibus frequenter utimur, ut earum uirtute corpora in aliqua ægritudine lapsa ad salutem pristinam reducantur, uel ante lapsum sana seruentur, huiusmodi namq; cognitio ualde utilis erit omnibus & præcipue habitantibus rura, ubi medicinarum compositarum copia non habetur.

De uirtutibus herbarum in communi.

Dicimus quod arbor sola perfectam plantæ contingit naturam, & in ipsa qualitates elementares magis recedunt ab excellentijs, quas habent in ipsis simplicibus elementis. Herbæ autem & olera secundum minorem satis rationem accipiunt rationem & nomen plantæ, & qualitates elementales in ipsis magis sunt acutæ, & minus ab excellentijs simpliciū elementorum recedentes propter quod etiam sunt meliores, & quod à primo humore pinguescente in terra minus recedūt, nec alte eleuantur, propter debilem uirtutem animæ uegetabilis in ipsis, quo autē uiciniores sunt elemētis, eo uiciniores sunt materiæ. Et forma, quæ est uegetabilis animæ, minus uincit in eis, & propter hoc sunt efficatiores

ad

ad transmutandum corpora. Et ideo magis sunt adhibitæ medicinæ, quàm aliæ, quod quasdam qualitates habent à componentibus, quasdam à compositione, quasdam autem à specie secundum sydera: à componentibus uero habent calefacere & refrigerare, humectare, exiccare, à compositione autem habent has qualitates fractas & aliquando adhærentes, & aliquando subtiles, & penetrantes, quoniam multæ earum nisi habent calores fractos in humido præcipue & frigido, absq; dubio ea quibus adhærent exurerent & incenderent: idem autem est de frigiditate, quoniam nisi fracta esset mortificaret, similiter autẽ est de humido & sicco. Atq; calor non staret adhærens in floribus, nisi teneretur ab humido & sicco aliquantulum passo: nec siccum penetraret, nisi subtilitatem acciperet ab humido, & acumen à calido, & retinentiã à frigido, & detentionem à specie. Habent autem qualitates & operationes multas & mirabiles, sic quod aliqua uirtute purgat choleram, ut scamonia: & aliqua uirtute purgat phlegma, ut ebulus: & aliqua melancholiam, ut sene, & sic de alijs. Has enim uirtutes non habent à componentibus elementis, neq; ab ipsa compositione, quoniam compositio non dat uirtutem, sed uirtus componentis ipsa dat modum agendi uel patiendi, sed sunt compositiones istæ & qualitates à tota specie causatæ, à uirtutibus cœlestibus & à uirtute animæ, non enim unquam calidum purgaret, sed potius consumeret, nisi à uirtute cœlesti causaretur hæc operatio. Sicut enim in intellectu practica sunt formæ per se mouentes corpus eius in cuius sunt intellectu, & in exterminationibus animalium sunt formæ quæ mouent animalia, ita sunt formæ quæ à motoribus orbium per figuras stellarum influxæ generalibus, quæ sunt formæ per se etiam mouentes ipsas ad quædam qualitates elementares, per illum modũ nullo modo mouent. Experimento autem scimus formam fœminæ intra existentem, mouere ad uenerem per seipsam, & ipsa sibi mouetur in corpora instrumenta & membra per quæ exercetur coitus, & similiter

militer forma artis per seipsam mouet, & quærit instrumenta conuenientia fini suo: & secundum hunc modum efficatiores sunt motores orbium mouentes formas influere suis materijs, quas mouent motus stellarum & cœli, quam sit anima ad influendum formas tales corporis sibi coniuncti. Hæ autẽ formæ obtinentes materias generabilium & corruptibilium multis probantur effectibus, in lapidibus & plantis. Erunt enim multi effectus lapidum & plantarũ, quæ experimento accipiuntur in eisdem in quibus student magici, & mira per eas operantur, & istæ operationes sunt quæ nec componentium elementorum sunt nec compositionis ipsius secundũ se, sed sunt formarũ secundũ quod influxæ sunt ab intellectualibus & separatis substantijs. Amplius autem sciendum est, quod materia nihil agit per se, sed omnia patitur, & non sunt nisi tria formaliter in plantis, formæ enim sunt quæ sunt in eis aut sunt complexionales aut cœlestes, aut animales ex anima uegetabili quæ est in eis. Et forma quidem complexionalis est in eis absoluta & comparata. Absoluta uero est ut calor, & frigus, humiditas & siccitas, & istæ absolutæ formæ uariantur maxime, secundum duo quæ sunt in plãtis, quorũ unum est elementi componentis quantitas secundũ uirtutẽ, in una enim est plus caloris, in alia plus frigoris. Alterũ autem per quod uariatur ista forma in agendo, est loci natura in quo crescit: plantæ enim habent qualitates locorum in quibus crescunt. Et secundum diuersitates climatũ uariatur actio qualitatũ & plantarum. Plantæ radicitus terræ adhærent & habent plus de qualitate loci, quàm cætera quæ sunt mobilia de loco ad locum, quamuis enim mutabilia sunt secundum locum, immobilia tamen sunt dura, nisi suggentia locorũ proprietates quæ etiam molles sunt primitus, & maxime herbæ, & sugunt nutrimentũ suũ à locis, sicut à uentre quodã: cõpositæ aũt istæ eadẽ qualitates & acuũtur & franguntur. Calor enim acuitur sicci dominio, frangitur aũt & hæbetatur & ab aqua humiditate, et inde fit, quod aliquãdo duæ plantæ habẽt duas

qualitates æquales, secundũ essentiã, & tamẽ inæqualiter agũt secundũ eã, quod calidit as unius acuta est, et alterius fracta, inde etiã fit quod una fortius agit in profundũ, altera fortius in superficie, quæ enim est in subtili humido, fortius penetrat in profundo, & illi adhæret, & in eo congregatur uirtus eius, & quæ adhæret grosso sicco, forte maior est, & tamẽ nõ pertingit nisi ad superficiem, eo quod penetrare nõ potest grossa siccitas ipsius. Hoc aũt modo etiam *frigidũ cõparatur ad siccũ & humidũ, quia licet omnis qualitas actiua fortificetur in grossa substãtia postquã receperit eam, tamẽ ipsa grossities eius impedit penetrationẽ, & ideo minus agit in aliã, aliquãdo minor uel æqualis quæ est in substãtia subtili.* Atq; etiã *qualitas illa actiua quæ est in substantia subtili, licet forte maior sit quàm alia quæ sit in substantia grossa, tamen non perficiet operationem suam, quia euaporabitur cum subtili humido, in quo est antequam complet operationem suam, sed sic eam diutius agit, quia retinebitur in substantia grossa ipsa qualitas actiua.*

De hortis & cultura ipsorum.

GEnerali sermone de hortis loquens, dicam in primis quod aẽrẽ desiderãt liberũ & temperatũ, uel tẽperato proximũ, quod patet ex eo quod tẽpora & loca nimiæ calidit atis aut frigidatis formidãt, & in eis herbæ quasi ad ultimã ariditatẽ proueniunt, nisi tunc mult is pluuijs aut irrigationibus adiuuentur, & similiter uidemus quod loca & tẽpora mortificantis frigiditatis tollerare non possunt, item uidemus, quod in locis umbrosis nullius uel modicæ utilitatis existunt. Terrã desiderant mediocriter solutã, & humidã potius quàm siccã. Creta enim & argilla sunt hortis & cultoribus plurimũ inimica, & herbæ in nimis soluta terra positæ in principio ueris optime cõualescũt, sed in æstate siccãtur. Itẽ irriguus esse desyderat, ut supra se riuũ habeat, quo possit per cõuenientes sulcos cũ opus fuerit irrigari, q, si hoc habere nõ potest, habeat in se piscinã, uel fouẽã fontẽ uel puteũ qui in loco riui succedãt, & si nullũ habere

habere potest fiant foueæ multæ paruæ per ortũ, in q̃bus pluuiarũ humor aliquandiu retineatur. Vnde Palladius egregie dicit, quod hortus qui cœlo clemẽti subiacet, & fontano humore percurritur, prope est ut liber sit, & nullam serendi disciplinam requirat. Item requirit terram pinguißimam, ideoq; in altiori parte sui fimum sem per habeat. Cuius succus cum sponte fœcũdat, & ex eo semel quo libet anno, si habetur copia eius, singula hortorum spacia impinguentur, eo tempore quo seri debebunt. Sit autẽ hortus domui proximus, longe tamen ab area situs, nam puluerem pallearum (quia herbarum folia perforat & exiccat,) patitur inimicũ. Felix autem horti positio est, cui leuiter inclinata planicies cursus atq; fluentis aquæ per spacia discreta dimittat. Si habetur copia terræ hortis expositæ, partes eius sic diuidendæ sunt, ut hæc in quibus autumno seminabitur, uno tempore pastinemus, & quas semine uere complebimus, autumni tẽpore debemus fodere, ita ut utraq; pastinatio decoquatur beneficio algoris & solis. In locis autẽ humidis seminandis in uere utile erit circa finem Nouembris multos imprimere sulcos concauos, ad quos labatur superfluus arearum humor temporе sationis, ut maturius talis locus tunc sulcis repletis seminibus impleatur. Si uero penuria terræ habetur, quocunq; tempore anni terra inter humiditatem & siccitatem inuenitur æqualis pastinari potest, & statim seri: sed si optime fiunt impinguata ea quæ sata erũt, magis suscipient incrementum. Pastinum uero fiat profundum prima uice grossum cum uanga, & super terram fimus spargatur, deinde cum ligonibus iterum minutatim pastinetur, & quantum fieri potest lætamẽ & terra misceantur, & in puluerem deducantur. Cum autem seminandum erit, cum tunc fiant areæ circa decem pedes amplæ & longæ quantum uolueris, super quibus iactabitur semẽ, & rastro operietur: & siquid terræ duræ in superficie remanserit conteratur, & iterum areæ fimo operiantur, maxime cum sit satio hyemalis, impinguat enim terram & à frigore semen defendit,

dit, herbæ autem scilicet lactucæ, betæ, borago, colliculi, & cæteræ quæ in eo loco ubi fit seminarium prædictum erant euulsæ, cum fit pastinum cōmode plantantur circa sulcos arearum, ut in sequenti habeantur quadragesima, & seminario non auferunt nocumentū, ex quibus quas uolueris poteris ad semen producendum seruare. Potest autē in hortis satio plurimum herbarū fieri toto tempore anni, quo aër & terra naturaliter seu hominis industria inueniuntur æquales, aut ab æqualitate non nimium discrepantes. Sed principalis & præcipue satio duplex est, una uernalis quæ fit mense februario uel martio, altera autumnalis quæ fit mense septembri uel octobri, ita tamen quod locis frigidis autumnalis satio maturius fiat, uernalis tardior. In calidis uero regionibus autumnalis serius fieri potest, & uerna maturius. Hoc tamen scias, quod in temperatis locis & etiam calidis præfata satio uerna melior inuenitur, si facta fuerit in fine nouembris, uel in principio decembris, quàm si februario uel martio mense fiat, licet ante aduentum februarij semina non nascuntur, & porri & cepæ citius poterunt transplantari, possunt autem cōmode seminari herbæ separatim & mixtim. Nam si mixtim seminantur, cum conualuerint euellent quæ fuerint transplantandæ, ut porri, caules & cepæ, & ex his quæ transplantari non debent, primo euellentur atriplices & spinachia, quæ non durant in hortis, & remanebunt beta & petrosilinum, satureia & aliqui caules, & ex lactucis & fœniculis aliquæ quibus ad congruam rar.tatem deductis sarculabuntur, & ad debitum ueniant complementum, & herbæ quidē quæ transplantari non debent raræ serendæ sunt, quæ uero transplātantur spissius seri debēt. Et est notādū, quod ubi debēt plantari porri, cepæ, & caules, phaseoli, miliū, panicū, cucurbitæ, cucumeres, melones, & citrulli possunt mense decembri, ianuario & februario seri omnes herbæ quæ consumuntur ante prædictā plantatiōnē, ut sunt spinachia, atriplices & lactucæ, caules porrinæ & cepæ & cæteræ similes. Cauendū est ne quæ se-

runtur semina sunt corrupta. Ideoq; eligenda sint quæ farinā interius habent albā, & quæ magis fuerint ponderosa & pinguia, siue grossa & in pluribus sint utilia, quæ nō excesserint anni ætatem. Sæpe tamē euenit quod semina quantūcunq; sunt bona, si iacta fuerint non nascūtur ex aliqua malitia corporū cœlestiū impedita. Ideoq; utile est diuersa semina simul seri, ne tempus alicui seminū cōtrariū ex toto terram destituant, licet enim aliquando plantæ se inuicē impediant, ut supra probatū est in secundo libro, tamen herbas, ut plurimū uidemus, cōmode simul nasci & uiuere, ut aperte patet in pratis & in locis cæteris in quibus diuersis simul herbis & raro unius tantū generis natura suo naturali motu producit, quam quidē sequi debemus in omnibus tanquā ducem. Sciasq; aūt quod omnis herbarū satio est optima cum luna fuerit in augmento propter ratione quam supra dixi in libro secundo, & sæpe euenit ut non sit utilis satio cū luna processerit in defectu. Fit autem transplantatio, ut sapor herbarum in melius cōmutetur & domesticetur, & quæ nimis spissæ natæ fuerint, adeò raræ ponantur, ut sarculari possint, & ad debitū perucnire augmentū, nec est in transplantatione necesse firmari radices, sed in quibusdā est utile amputari radicū summitates, ut in tractatu cuiuslibet herbæ patebit. Sarculantur autem quotiens herbæ nociuæ nascuntur in eis, quæ tam sarculo quàm manibus optime auferantur, ne melioribus herbis surripiant nutrimentum. Fit etiam sarculatio cum propter pondus terræ, ac imbrium compreßione & ambulantium conculcatione terra nimis fuerit consolidata, dum tamen scias, quod quando terra fuerit nimis mollis non tangatur, sed si fuerit nimis sicca, licet terra moueri non poßit, herbæ nihilominus sarculo recidātur, quæ res multū proficit hortis. Accidūt hortis multa nocumēta, quandoq; aūt neceßitas nos cogit hortū facere in terra nimis solida et cretosa. Cui mulū proderit si sabulū misceatur uel lætaminis multitudo, et terra sæpißime moueatur. Et quādoq; terra est adeò soluta q̄ humor cōceptus facile resoluitur, et hortus

tus æstiuo tēpore nimiū exiccatur. Cui proderit si eidē misceatur læta mē & creta, si nō potest facile irrigari aut diu negatur cœlestis infusio. Si aūt hortus est omnino nimis aquosus, magnis cingatur fossatis & per ipsum hortū fiant etiam fossæ quod humor aquosus superflu us defluat ad partes extremas: si fuerit uero nimis siccus & aridus foueis non cingatur, quia horto subducūt humores, & altæ duobus pedibus pastinetur, quia hortus sic cultus negliget siccitates, & tempore magni æstus irrigetur, & plantæ paruulæ obumbrentur. Hieme uero frigida cooperiantur nouæ seminationes, ne superfluo frigore quæ sata fuerint corrūpantur. Cōtra nebulas & rubiginē paleas & purgamenta pluribus locis per hortū disposita simul omnia cum nebulam uideris instare cōbure. Contra limaces qui eas de horto remoueant sint lectores. Contra formicas qui habent in horto cor nocuæ foramini apponamus, ut Palladius ait, uel origano uel sulphure tritis foramē asperge, si deforis ueniant, omne hortū spacium cinere aut creta cingamus. Si feceris lineā de oleo, nō audebunt intrare donec fuerit exiccatum sed hoc est difficile. sed utile erit hoc facere cōtra arbores patiētes formicas & cōtra erucas: semina quæ spargēda sunt semper succo madefiant erucarū per manus puerorū colligantur & occidantur cum hortū infestant. Cicer est inter olera propter multa portenta serendū, ut olera infesta nō generet animalia in corio testudinis, omnia semina quæ sparsurus es desicca, uel mentā locis pluribus & maxime inter caules sere. Cōtra mures & talpas prodest in hortis cattas habere, aut mansuetas mustelas. Alij foramina eorū creta & succo agrestis cucumeris implent, & alij foramē cum pastino usq; ad terrā solidam auferūt, deinde ponunt aquā in foramine in terra solida existente, & inde egrediens animal occidūt. Præterea omnia semina horti ferūtur & agri ab omnibus malis & noxijs animalibus aut mōstris intacta seruari, si succo radicū agrestis cucumeris et erucarū mixta macerētur. Herbæ colligūtur propter cibū, ipsis recisis cultello modicū supra

terrā, & ex multis sola folia colligūtur, quæ ad debitū peruenerint augmentū, ut in bcta, sclarea, boragine, petroselino, et in caulib. obseruatur, sed in hyeme caules totaliter incidūtur. Porrò in his omnibus excepto petroselino, fœniculo, et saluia, et qbusdā alijs, si sæpe stipites cum nati fuerint uel creuerint auferantur, longiori tempore sine sem nibus uir des habebuntur. Verum propter medicinam oportet colligere, postquam integram incipiunt habere quantitatem, antequam florum alteretur color & cadant, sed semina colliguntur postquam eorum terminus figitur & exiccatur cruditas, & aquositas, & radices sumendæ sunt cum adest foliorum casus, flores colligere oportet post apertionem integram, ante exterminationem & casum: sed tota herba colligi debet cum ad suam integritatem peruenerit. Et fructus quidem sunt colligendi postquam finitur complementum eorum, & antequam sint parati ad cadendum, & quæcunq; colliguntur decrescente luna meliora sunt, & magis seruabilia his quæ colliguntur crescente luna, & in eius augmento, & similiter quæcunq; colliguntur claro aëre, meliora sunt his quæ colligūtur in dispositione humiditatis aëris, & uicinitatis ipsius pluuiæ. Et syluestres quidē domesticis sunt fortiores & minoris quantatis, secundū Plinium, & ex syluestribus montanæ sunt fortiores, & illæ quorum loca sunt uentosa & sublimia sunt præter alias fortiores, & illæ quarū color fuerit magis tinctus & sapor magis apparens, & odor fortior, erunt potentiores in genere suo. Atq; et ā scias, quod uirtus herbarum debilitatur post duos uel tres annos, sed plurimum herbæ, flores & semina seruanda sunt in locis siccis, & obscuris, & in sacculis, aut in uasis constrictis melius seruantur, ne odor & uirtus eis exhaletur, & præcipue flores, radices autem melius in subtili arena seruantur, nisi sint radices quæ siccatæ seruantur, quæ similiter in loco sicco & obscuro melius seruabuntur, semina tamen porri, & ceparum melius, quàm aliter, in suis siliquis seruabuntur.

De

De Allio.

Llium mense Septembri & Nouembri optime plantatur, in terra maxime alba, fossa et subacta, sine stercore, licet in alia terra etiam stercorata proueniat: sed inseri potest mense Octobri, Septembri, Februario & Martio, & in locis calidis mense Decembri, & si d.mittantur in terra quādo matura sunt, reperiuntur eorum radices & folia, & faciunt semen sequenti anno, quod seminari potest, & allia producit. Plantātur in areis uno pede seu palmo distantes. Item possunt poni in areis herbarum duæ aut tres acies in qualibet. Sarculanda sunt frequenter, ut melius eorum capita crescant, si bene capitata facere uolueris, ubi cœperint eorum stipites prodire, procul calca, ita quod succus reuertetur ad ea. Colliguntur cum eorū stip.tes se amplius sustinere non possunt, in lunæ defectu & claro aëre. Fertur enim quod si serūtur luna sub terra posita, & sub terris luna latente uellantur, odoris fœditate carebunt. Item in paleis condita uel fimo suspensa durabunt. Allium siccum & calidum est in medio quarti gradus, uirtutem habet consumendi, dissoluendi & expellendi uenenum. Contra morsus uenenatorum animalium, accipe allia & tere & cataplasmentur. Succus eius interius receptus discutit uenenū, ut theriaca dicitur rusticorum. Contra lumbricos accipe allium, parum piperis, petroselini succum, mentæ & acetum, & inde fiat salsamentum, & comede cum pane uel carnibus. Ad aperiēdas uias epatis urinales meatus, fiat salsamentum cum uino & succo herbarum diureticarū, & detur patienti. Contra stranguriam & dysenteriam & dolorē iliorum accipe allia & coque in uino & oleo, & facias inde emplastrum & impone pectini & circa uirgam & loca dolentia. Allium uisui obest, quia desiccat, & toti corpori nocet, si ultra modum sumatur, quia generat lepram, apoplexiam, maniam & multa alia. Auicenna insuper dicit, quod allium coctū clarificat uocem & guttur, & confert tussi antiquæ & doloribus pectoris ex frigore. Isaac

dicit, quod parum dant nutrimentum, & sunt nociua cholericis, & calorem naturalem habentibus, frigidis & humidis seu liquidis naturaliter urinam prouocant, & uentrem humectant, & siccis natura contrarium faciunt, sed uolentes caloris eorum nocumentum uitare bis ea elixent, deinde condiant ea cum aceto.

De Atriplice.

Atriplex seritur mense februario & martio, & aprili & cæteris mensibus, usq; ad autumnum, si poterit irrigari, & non desiderat transplantari, & à quibusdam seritur mense decembri, in terra bene culta & stercorata, & melius prouenit si rare fuerit seminata, potest autẽ seri per se in suis areis simul cum alijs herbis, & semper amputandus est ferro, quia pullulare non cessat. Sæpe etiam irrigari desiderat, si tempus fuerit magnæ siccitatis. Semina eius per quatuor annos seruari possunt. Atriplex frigida in primo gradu, humida in secũdo, parum nutrit, eius liquor est aquosus, & cito eijcitur, & non est uẽtris solutiuus. Cataplasmata super calidum apostema, ilico refrigerat & sanat. Semen eius est mũdificatiuum & colatiuum, & proinde utile est ictericiam habẽtibus, quæ nascitur de epatis oppilatione, ex quo duabus drachmis cum melle & aqua calida potui datus cholericis ualde prouocatur uomitus.

De Aniso.

Anisum desiderat terram bene pastinatam & pinguem, et optime prouenit si humore iuuetur & stercore seritur mẽse februario & martio per se, & cum alijs herbis, ac semen eius suspensum per triennium durat. Anisum calidum & siccum est in tertio gradu, alio nomine dicitur cyminum uel fœniculum romanũ, & est semen cuiusdam herbæ, quæ simili nomine appellatur, uirtutem habet dissoluendi & consumendi, potest autem conseruari per quatuor annos multa efficatia. Cum lauatur facies ex aqua ipsius clarificat eam, & similiter eius acceptio & usus cum mensura, sed

nimis

nimis usus ipsius faciem citrinat. Contra uentositatem, indigestionem & acidas eructationes detur. Vinum decoctionis anisi, fœniculi, & mastichis uel puluis ipsorũ in cibis, addito puluere cinamomi, & dolorem intestinorum ex frigiditate mitigat. Contra uitium matricis ex frigiditate, ualet decoctio eius cum alijs rebus diureticis. Contra liuorem ex percussione, & præcipue si sit in facie iuxta oculos coquatur cum cymino, & supponatur cum cera calefacta. Ad augmentationem lactis & spermatis ualet puluis eius sumptus in cibo & potu, & hoc operatur aperiendo meatus lactis & spermatis.

De Anetho.

ANethum desiderat communem hortorũ terram, & seritur mense februario & martio, septembri & octobri, & in locis clementibus etiam mense decembri per se & cum alijs herbis, omnem cœli statum patitur. Sed in tepidiori lætatur, rarius seratur & irrigetur, si non pluat, aliqui semen eius obruũt, oppinãtes quod ab aue nulla tangatur. Anethum calidum est & siccum in secundo gradu. Eius semen principaliter competit medicinæ. Secundario radix recens. Nam radix recens habet uirtutem diureticã, calculi fractiuam, & uiarum urinalium apertiuam. Sicca uero nullius est utilitatis. Tertio herba. Semen per triennium potest seruari, melius tamen est si singulis annis innouetur, decoctio herbæ & seminis ualet ad stranguriam & dyssenteriam, & lac augmentat. Contra dolorem matricis fasciculi anethi bulliant in uino, & cataplasmentur. Semen eius uentositatem tumorem & inflationem dissoluit, & similiter rami eius, & ipsum semen uentrem de humorũ putredine mũdificat, habet etiam proprietatem extinguendi singultum de plenitudine factum, quod si uratur, calidum & siccum est in tertio gradu. Etiam ualet contra uulnera putrifacta & diuturna in uentre nata. Auicenna dicit quod assiduatio comestionis anethi debilitat uisum.

De Appio

De Appio.

Appium mense Februario, Martio, Aprili & Maio seri debet & multum multiplicatur in circuitu, & eius uetustior as semina citius nascuntur. Appiũ aliud est domesticum, aliud syluestre: domesticum aliud hortense, aliud aquaticũ. Quod in hortis nascitur calidum est, in principio tertij gradus, & siccum in medio. Ideoq; coctum uel crudum esui datum oppilationem aperit, urinam prouocat, & uentrem stringit: habet proprietatẽ constipationem membrorum soluendi, & uiam humoribus faciendi: unde nocet epilepticis & pregnantibus, eosq; ad stomachũ uuluam & caput attrahendi habet uirtutem, nocet epilepticis & pregnantibus, & uomitum inducit. Vinum eius decoctionis torsionem uentris factam ex uentositate compescit. Semen est efficatiæ minoris, secundo radix, tertio herba. Aquaticum autem ranum dicitur, eo quod in aquis nascitur ubi ranæ morantur, uel eo quod renibus opitulatur, parum est calidum, unde digestibilius est & calidis naturis conueniens. Cataplasmatio facta de eo & mica panis super stomachum positus eius ardorem mitigat, syluestræ dicitur apium risus, eo quod melancholicum purgat humorem, ex cuius abundantia tristitia generatur. Apium risus in uino uel aqua decoctus strangurium & dyssenteriam soluit, & fumigium ex eo factũ menstrua prouocat, uel succus eius suppositus. Et nota quod appium risus ore sumi debet, quia in quibusdam locis adeo uehementissimum inuenitur, quod si sumatur est causa mortis.

De Absinthio,

Absinthium calidum est in primo gradu, & siccum in secundo, duas dicitur habere uirtutes contrarias, scilicet laxatiuam & constrictiuam, primam ex caliditate & amaritudine, secundam ex grossitie & ponticitate substantiæ, unde non est dandum nisi materia existente digesta. Debet autem colligi circa medium Maij, & in umbra siccari. Contra lumbricos in inferioribus

ribus intestinis existentes detur cum puluere centaureæ, uel persicariæ uel nucleorum persicorum aut foliorum. Ad menstrua prouocanda perfundatur succus eius, uel fiat suppositorium ex eo, & apio & artemesia coctis in oleo. Contra ebrietatem detur succus eius cum melle & aqua tepida. Contra suffocationem ex sanguine, detur succus eius cum aceto & aqua calida. Ad duriciem splenis absinthium coctum cataplasmetur. Contra liuorem & dolorem membrorũ ex percußione ex absinthij puluere & cymini & melle fiat emplastrum. Contra duriciem & uermes aurium, instilletur succus eius. Succus eius potatus uisum clarificat, & oculis impositus ruborem & panum remouet, libros & pannos à uermibus & tineis tutos reddit, & tuetur & carthas à corrosione & corruptione.

De Artemisia.

ARtemisia, quæ alio nomine dicitur mater herbarum, calida & sicca est in tertio gradu, folia eius magis quàm radix competit medicinæ. & uiridia magis quàm sicca. Valet contra sterilitatem, quæ fit à frigiditate. Nam si esset ex caliditate magis obesset, quod satis perpendi potest ex complexione mulierum, si sunt macræ uel pingues, detur ergo puluis eius cũ puluere bistortæ, & nucis muscatæ, cũ melle confectus, uel sirupo simplici, in modũ electuarij. Item balneatur in aqua in qua sit cocta artemisia, uel ex tali aqua somẽtetur uulua, uel ex ea & oleo cõmuni fiat suppositoriũ. Ad menstrua prouocanda fiat pessarium ex succo eiusdem. Contra tenasmon ex frigida causa, patiens recipiat fumum eius per anum, & herba calefacta & super lapidem posita sedeat super eam.

De Ariſtolochia.

Ariſtolochia duplex eſt ſcilicet lōga & rotunda, & utraq; calida & ſicca eſt in tertio gradu, & quidam dicunt quod eſt ſicca in tertio gradu, radix magis quàm folia competit medicinæ. Radix colligitur in autumno, & exiccata per biennium poteſt ſeruari in multa efficatia. Et folia cum floribus habent diſſoluendi & conſumendi & expellendi uenenum, & morſum uenenatorum animalium, detur ſuccus rutæ cum puluere eius, puluis etiam eius carnes corrodit in uulnere, & in fiſtula, ad expellendum fœtum mortuum coquatur bene in uino & oleo, & radix eius, & fiat fomentum iuxta femur, puluis eius aceto mixtus cutem optime & ſcabiem & ſaniem mundificat. Albertus dicit, quod habet mirabilem uirtutem in attrahendo ſpinas & alia carni infixa. Item dicit, quod mundificat ſordes auris, & mundificat & confortat aurem quando ponitur ipſa cum melle, & prohibet ſaniem ſi generetur in ea, ſi linitur ſuper ſplenem cum aceto confert ualde, & rotunda in omnibus eſt fortior.

De Abrotano.

Abrotanum eſt herba calida & humida in primo gradu, & ſubtiliat ua & apertiua ualde. Cuius emplaſtri m prohibet attractionem neruorum ad membra. Item frangit lapidem in renibus, & prouocat menſtrua ſedendo ſuper eius decoctionem, et confert ulceribus eius, & eijcit ſecundinam, & fœtum, & confert coadunatione oris matricis, & aperit ipſum, & duriciem eius bibitum, & more emplaſtri ſuperpoſitum.

De Aſphodelo.

Aſphodelū & centumcapita & albutium idem eſt calidum & ſiccum in ſecundo gradu, folia eius ſunt ſimilia folijs porri, radix eius competit medicinæ magis quàm herba, & uiridis melius quàm ſicca. In radicibus eius inueniuntur quædam capita in modum teſticulorum, diureticam habet uirtutem attrahendi, diſ

ſoluendi

soluendi & consumendi, & ualet ad ea ad quæ ualet anethum, & eodem modo. Item ualet ad ea quæ ualent contra maculas & omne uitium oculorum, hoc modo, accipe unciam croci & uncias 3. mirrhæ, bullias in libra media boni uini rubei, & libra media succi asphodeli usq; ad mediæ partis consumptionem, uel ponatur ad solē in uase æneo, per tot dies ut ad medietatem reducatur miro modo dest, si tali collyrio illiniantur oculi.

De Acetosa.

Acetosa frigida & sicca est in secundo gradu, in ipsa est stipticitas & superat choleram, & eius humor est laudabilis, radix eius cum aceto confert scabiei ulcerosæ, & excoriatio ni inguinis. Ex ea fit emplastrum scrofolis, ita quod dicitur si radix eius suspendatur in collo habentis ea iuuetur, & eius decoctio cum aqua calida confert pruritui, & similiter ipsa in balneo est pro utilissima, & comeditur propter desiderium cibi.

De Blito.

Blitum desiderat terram pinguissimā, humidam, stercoratam & subactam, & optime proficiet. Scritur propter cibum mense decembri, februario & martio præcipue. Sed potest ferè toto anno seri, si inueniatur terra æqualis, & optime quæ spissa fuerit rarificatur, & alibi transplantatur, cum aliquantulum creuerit, ut sit quinq; uel quatuor foliorū, radicibus suis fimo recenti obrutū, & quæ inuenitur in loco ubi sunt seminaria euulsa et seminatis areis, plātetur circa ipsa ab utraq; parte sulcorū. Itē potest seri in areis ubi sunt melones & citrulli aut cucurbitæ, cum incipiunt ramos extendere, siue sint ibi cepæ siue non, quæ remanebūt remotis melonibus, citrullis & cucurbitis. Sarculanda est sæpe, et ab herbis inutilibus liberanda, si per se sola fuerit. Sed blitum quæ propter semina colligenda serítur optima erit, si seratur mense augusto, deinde mense ianuario per sulcos hortorum uel per areas transplantetur, hæc enim

postea nobiliora semina ferunt. Et nota, quod ex eodem semine bliti nascuntur nobiles, quædam quæ primo anno non producunt, sed solummodo anno sequenti. Et hæc debent propter esum seruari. Et quædam nascuntur ignobiles, quæ prima æstate surgunt in stipitem, & semen producunt, & hæc extirpentur de horto, cum semen proferunt. Item seri potest & cum alijs mixtim quæ remanebit & sarculabitur remotis quasi cæteris herbis. Eius semen per quatuor annos durat. Blitum frigida & humida herba est in tertio gradu, laudabilem chimum generat, uentrem humectat, & conuenit calidis natura uel accidentaliter calefactis, & sitim extinguit. Blitum lendes & alias immundicias capitis & faciei maculas emundat. Capillos capitis reparat, & conseruat, malos humores nutrit, si nimium sæpe in usu habeatur, ut dicit Dioscor. *Auicenna dicit, quod super eius radicem sicut & super caulem potest plantari surculus, qui tandem roborata radice in arborem transmutatur.*

De Boragine.

B*orago seritur mense augusto, septembri, decembri & aprili, uel sola in areis, uel circa nouellas areas aliarum herbarũ, nec apte alio tempore seri potest, & transplantatur congruo ferè toto tempore anni, semina eius colliguntur seminatura, ne de siliquis cadant, & herba cum seminibus per duos uel per tres dies ponitur in aceruum, ut semina maturitatis recipiant complementum, & super linteamine concutitur seu conteritur, super quo semen facilime cadit, aliter enim haberi non posset, semen per duos annos seruatur. Borago calida & humida est in primo gradu, habet enim proprietatem læticiam generandi, si in uino missa potui datur. Cor enim ualde confortat, unde ualet cardiacis cum aqua cocta, & cum melle, aut sacharo potui data. Cannales pulmonis, pectoris & gutturis optime mundat, optimum sanguinem generat, unde conualescentibus ex ægritudine, sincopen patientibus*

tibus, cardiacis & melancholicis commesta cum carnibus uel condita cum sanguine. Contra sincopim detur sirupus ex succo eius & saccharo factus. Contra cardiacam addatur dicto sirupo puluis de corde cerui. Contra ictericiam comedatur frequenter cocta cum carnibus, item succo eius & scariolæ utatur patiens.

De Ocimo.

Basilicon quæ est Ocimũ, calida & sicca est in primo gradu. Cuius tres sunt species, scilicet gariophilatum, quod habet folia minuta, & hæc maioris est efficatiæ. Item est beneuentanum quod latissima habet folia. Hæc herba ex aromaticitate uirtutem habet confortandi, & ex qualitatibus dissoluendi, consumendi, extrahendi, extergendi & mundificandi. Contra sincopim & cardiacam ipsius herbæ decoctio detur, cum aqua rosata. Ad idem ualet uinum in quo eadem herba per noctem steterit & si in eo cocta fuerit, tale uinum multum confortatiuum & aromaticum erit, & ualet contra prædicta & contra indigestionem ex fluxu uentris ex frigiditate. Sed contra fluxum ualet præcipue si herba uel semen quod est melius decoquatur in aqua pluuiali, cũ modico aceto, & talis aqua detur patienti. Item ualet ad matricem mundificandam & menstrua prouocanda.

De Betonica.

Betonica calida & sicca est in primo gradu, folia eius præcipue competunt usui medicinæ uiridia & sicca. Ad dolorem capitis ex frigida causa fiat gargarismus ex colatura decoctionis eius cum straxigonia in aceto. Contra dolorem stomachi detur decoctio eius in succo absinthij cum aqua calida. Ad matricem mundificandam & conceptum iuuandum fiat fomentum ex aqua decoctionis eius, fiat etiam suppositoriũ & detur electuarium confortatiuum ex puluere eius & melle.

De Branca ursina.

Branca ursina calida & humida in primo gradu, uirtutem habet molliendi, contra frigida apostemata conterantur folia eius cum axungia porcina ueteri & superponatur. Contra uitium splenis fiat unguentum ex ea contrita diu in oleo macerata & colaturæ eius addatur cera.

De Bistorta.

Bistorta est radix cuiusdam herbæ simile nomine appellatæ, & quæ frigida & sicca est in tertio uel in secundo gradu, uirtutem habet constringendi & consolidandi & confortandi. Contra uomitū ex debilitate uel feruore, puluis eius conficiatur cum albumine oui super tegulā coquatur, & detur patienti. Contra dysenteriam detur cum succo plantaginis: ad menstrua constringenda fiat fomentum ex aqua decoctionis eius & puluere ipsius.

De cucurbita.

Cucurbita desiderat terram pinguem, bene subactam, stercoratam & humidam, plantatur in fine Aprilis, & principio Maij, tribus uel quatuor pedibus distantes, hoc modo, bina grana simul mittantur circa tres digitos in terra, & rami deorsum & acutas sursum maneant eleuata, sed per noctem antequam plantentur mittantur in uas aqua plenum, deinde grana eijciantur natantia, & plantentur alia quæ non natant in loco, ubi ponuntur, misceantur cum terra & lætamine. Nec plantentur in foueis ne pluuiæ aggregentur in eis, & germen extinguant cum bene natæ fuerint & eleuata, modicum supra terram sarculantur, & circa eas terra ponatur, & cum opus fuerit paulatim irrigentur. Et si plantatæ fuerint in terra parū mota, cum augeri incipiunt, uniuersa terra circa eas posita fodiatur profunde, ut radices possint extendere per spacia uniuersa, & cum creuerit coopertura fiat desuper ad modu m

modum uineæ ad staturam hominis, & rami foliati ponantur desuper propter umbram, & super ipsas cucurbitas propter calorem herba ponatur, ut melius crescant. Vel sinantur ire super terram earum uites si placuerit: cui multum proderit, ut multa & citius poma faciat, si ipsius capita principalia & grossiora modicum in summitate rumpantur, ut ramos faciant qui poma producant. Item inuentus est modus plantandi maturius cucurbitas & melones, & habendi maturius fructus, ponatur parum de terra trita super massam fimi calidi nuper extracti de stabulis mense Martio, & super dicta terra plantentur semina, hæc cito nascuntur, propter calidum fumum & fimum eius, & nata defendantur in noctibus à pruinis coopertorio aliquo, & tempore quo pruina cadere destitit, statim cum modico illius terræ & fimi transplantentur ubi uolueris eas esse, quæ pro seminibus seruare uolueris grossiora, quæ de primo natæ fuerint usque ad hyemem in uite sua indurare permitte, deinde ad parum fumum suspende ubi semina optime seruabuntur. Et nota quod grossities appendentij futuram cucurbitæ magnitudinem indicat, & cum plantare uolueris aperias, & scias quod quanto in altiori loco cucurbitæ semina fuerint, tanto longiores creabuntur. Et nota quod semina prædicto modo seruata per triennium seruabuntur. Cucurbita frigida & humida est in secundo gradu, phlegmaticum chimum generat, unde competit calidis natura & proprie cholericis, nam ipsorum calorem mitigat, & sitim extinguit, & est eis optima, & maxime si cum cotonijs aut maligranati succo aut agresta aut aceto malorum granatorum detur. Phlegmaticis autem detur cum pipere, sinapi uel menta. Et si in pasta inuoluta assetur, & succus in pasta inuentus potui detur, calorem febris mitigat, & sitim extinguit. In acutis febribus datur aqua eius uel sirupus ex ea factus, & ipsa cum carnibus cocta cholericis in æstate confert.

Semina

Semina eius frigida & diuretica sunt, propter subtilitatem substantiæ, & præcipue competunt medicinis. Contra oppilationem epatis renum & uesicæ, & contra apostemata pectoris semina munda ta & à corticibus suis bene terantur, & in aqua hordei aliqualiter coquantur & aqua colata potui detur patienti. Si autem non potest bibere talem aquam fiet ex ea sirupus. Et nota quod maiorem habent efficatiam si non bullierint, sed ablactentur.

De Cucumeribus & citrullis.

CVcumer & citrulli desiderant eandem terram cum cucurbita, & eisdem mensibus, eodem modo plantantur & circūfodiuntur, sed habere debet interualla maiora & post quam nati fuerint omnino non rigentur, quia in rigatione facile destruuntur, & cum plantata fuerint, eorum sem na per sex uel octo dies inquirantur ne sint corrupta, quod scietur si dura sunt uel aperiantur, quod si mollia, non sunt bona. Ideo loco ipsorum alia sunt ponenda, & iterum post sex dies rimanda, & alia ponenda si inueniantur corrupta. Herbis iuuantur, & ideo sarculo & runcatione non indigent. Si semina omnino lacte & mulsa maceres dulces nascuntur, & candidi, longi & teneri, & si aqua in patenti uasculo sub eis ponas duobus palmis inferiores tales fiunt ut Martialis affirmat. Cucumeres & citrulli frig da & humida sunt in secundo gradu, & sunt ualde indigestibiles, & citrulli deteriores sunt cucumeribus, & in utroq; pars exterior est durissima ad digerendum, sed medulla ipsorum perfectiorem generat chimum, habentibus calidum & fortem stomachum, & exercitantibus in æstate conferunt cum substantia sua phlegmaticis, & ociosis nocent multum, et specialiter stomacho & neruositati eius. Sed aqua siue succus eorū confert febricitantibus, & statim sedat, non comeduntur cocti, sed crudi tantum. Sed cucurbitæ coctæ solummodo comeduntur. Citrulli quanto minores & teneriores & uiridiores seu acriores sunt tanto melio

to meliores, nec boni sunt postquam eorum substantia ad duriciem & color ad citrinitatem accedit. Sed cucumeres meliores sunt, maturi existunt, quod cognoscitur cum molles sunt & leuiores fiunt.

De Caulibus.

CAules in omni aére proueniunt, & terram desiderant pinguem mediocrem & stercoratam, & profunde fossam, & amant potius terram mediocrem quàm sabulum aut cretam. Caulium quidam habent folia plana lata & grossa, & his cõmuniter utimur in partibus nostris. Quædam sunt folia crispissima, & hij licet boni sint, tamen sunt minus mundi propter erucas & alios uermes qui nimis occultantur in eis. Sunt etiam caules quidam habentes folia magna, subtilia & aliquantulum crispa per totum, qui caules romani dicuntur, & hij meliores sunt omnibus magisq; coquibiles, si terram ualde pinguem habuerint, in macra meliores sunt. Seminari possunt & transplantari toto tempore anni, quo tempore terra non fuerit congelata, aut adeò siccata quod coli non possit, & durant eorum semina per quatuor annos. Et qui seruntur mense decembri, februario, martio & aprili & maio habentur toto æstate & hyeme, donec pruinis & nimio frigido destruantur. Quod si stipites eorum nõ euellantur, in uere producunt semina, quæ cum matura fuerint colligantur, ueruntamen si plures, auferantur ab eis ramusculi seminum cum nascuntur, ita quod materia seminis consumatur, uinciuntur: & postea folia pulchra producunt, & per annos plures eorum uita durabit. Quidam tamen nimis facile semina producunt, & hij non possunt sic facile seruari. Alij uero sunt qui non sic facile semina proferunt, & his propriè competit hæc cautela: Et qui seminantur postmodum augusto usque ad octo dies intrante septembri, deinde plantantur de mense septembri uel octobri uel aliquantulum creuerint erunt magis pulchri in quadragesima sequenti, & post ipsam, & semina non producunt & gelu & pruinam hyemis non timebunt. Si uero ante dictum tempus

serantur semina producunt in quadragesima, & conuenientes erunt, quod si post dictum tempus serantur nimis teneri et debiles erũt, quod si post dictũ, & ueniente frigore hyemis nõ durabunt, & hæc in partibus Tusciæ Bonon. sunt probata. Spissi ualde seri possunt, & irrigari si tempus fuerit nimiæ siccitatis. Et nota, quod cau lium semina per quinq; annos dicuntur posse seruari. Cum uero plã tantur in foramine cũ palo facto amputẽtur summitates radicum, ne cum ponuntur sursum plicentur, quod eis magnũ nutrimentum auferret. Et nota quod ponendæ sunt incrementi maioris quoq;, quia licet serius cõprehendant tamen fortiores sunt, nec est necesse quod radices fango uel molli lætamine liniantur, nec quod terra sit mollis. Nam & in mediocriter sicca plantæ uiuũt, licet arescant fo lia, donec ueniente pluuia prima confortabitur uigor eorũ. Et non solum caules mense martio uel aprili plantate, sed etiam quæ iunio iulio, augustoq; mense plantantur erunt in hyeme magnæ, plãtentur autem soli in loco ubi nihil aliud est. Et optime & similiter proueniunt per sulcos omnium herbarum, ceparum & aliorum, scilicet una acies per sulcum uel duæ, si una in qualibet parte sulci per unũ brachium uel minus ab inuicem sint separati. Sed quanto rariores plantantur, tanto maiores efficiuntur, & quanto spissiores tanto minores erunt. Item caules quoq; diximus pro quadragesima esse plãtandas, optime plantãtur inter magnos caules in duplo spissiores quam ipsi magni sunt; prius optime culta terra, & quasi in puluerẽ redacta, qui remanebunt maioribus resecatis poterunt rarificari, ut magni fiant & durent per totum annum, & tota illa æstate semina non producent. Item plantari possunt per agros inter milium, panicum, & fabas per sulcos frumenti, & cæterorum granorum, & inter cicera & sulcos melonum & cucumerum. Item possunt plantari in uineis & in his bene proueniunt, sed eas maxime lædunt. Compertum est enim caulem esse inimicum uitis, & debilitare plurimum, & adurere si fuerit iuxta ipsam. Item caue

cum

cum caulem plantas, ne tantum terræ submergas quod summitas stipitis plantulæ non remaneat super terram, quia statim planta periret. Caules sarculandi sunt & herbis inutilibus liberandi, & cum post incensionem, siccitatem æstatis ueniunt pluuiæ quibus renouari sperantur, auferantur & ab eis folia inutilia quæ sicca fuerint & perforata. Caulis frigida & sicca inprimo gradu. Sed Auicenna dicit quod est siccus in secundo gradu. Turbidum & melancholicum generat sanguinem, & eius nutrimentum paruum est. Cum uero coquetur cum carne pingui aut gallinis fit bonus, parum ius eorum uentrem humectat, & urinam prouocat. Eorum uero corpus est siccum unde constipatiui sunt, ergo simul recepti in hac actione temperati, sed solum ius datum soluit, & substantia sola cōstipat. Nocumentum eorum aufertur si elixentur, & aqua proiecta coquantur in allia cum pingui carne pecudum, aut suis cum pipere aut cum cymino aut oleo dentur. Auicenna dicit, quod eius decoctio & semen ebrietatem tardant. Et ex proprietatibus eius est exiccatio linguæ, & facit somnum comestio eius clarificat uocem. Galenus dicit: si caules assati dentur pueris ad comedendum, faciunt eos citius ambulare. Plinius dicit, quod folia caulium mire sanant uulnera canum. Item dicit, quod caulis parum coctus soluit uentrem, & multum coctus stringit eum: & dicit, quod caules confortant neruos, unde ualet paralyticis & tremulosis, lactis ubertatem præbent, & eius succus ualet contra uenenum, & contra morsum rabidi canis.

De Cepa.

Cepa desiderat terram solutam, pinguem & optime subactam, eorum semina durant per annum tantum. Sed in matri suspensa per triennium seruantur illæsa. Seritur à quibusdam mense nouembri circa principium & maxime per uniuersam Tusciam, & fit super ipsarum seminarium uelut pergularum de aliquibus strami-

nibus coopertum uersus aquilonem, per unum brachium, & per duos uersus meridiem eleuatum, & à multis seritur mense Decembri, Ianuario, Februario, Martio, cum primum possunt seri Solæ seruntur in areis, mixtimq; cum alijs herbis seri possunt, cum aliquãtulum creuerint siue sit mense Aprili uel Martio uel Iunio plantantur in areis per unum semissem uel spannam ab inuicem separata, & in area quatuor acies poni debent. Quas uero uis ante maturitatem comedere, plantabis in areis ubi sunt cucurbitæ, cucumeres citrulli uel melones. Et cum hæc creuerint sæpe colliguntur, ubi etiam si dimittantur ad maturitatem perueniunt, licet non sint ita grossæ sicut hæc quæ in areis solæ plãtantur. Cum plantari debent, rescindentur radices usq; ad grossitudinem unius uel medij digiti, iuxta cepam, & per unum digitum tantum sub terra mergentur. Hæc enim planta facile adeò comprehendit, quod si solummodo poneretur uel caderet super terram uel ad partes longinquas portaretur etiam discooperta in terra quasi arida, dum tamẽ optime puluerizata plantentur summa facilitate nascetur & augebitur. Sæpe circunfodi desiderant & ab herbis quibuslibet liberari, quod si terra eodem anno stercorata non fuerit debet plantationis tempore stercorari, ut optime conualescat. Collectis autem cepis maturis quod patet cum se sustinere non possunt & amplius non augetur. Meliores earum plantarum mense Augusto ut anno sequenti semen faciant, deteriores uero plantantur ut in quadragesima uiridia habeantur, mediocres uero seruantur, quæ si in augmento lunæ euulsæ fuerint claro uel sicco tempore existente, melius seruabuntur in loco obscuro & sicco. Cepæ calidæ sunt & humidæ in tertio gradu, proinde sæpius comestæ cum sui acumine humores malos in stomacho generant: & sitim, inflationem, uentositatem, dolorem capitis atq; insaniam faciunt, propter fumũ ex eis ad caput ascendentem, & cerebrum percutientem. Vnde assuescentes eis, cadunt in maniam & terribilia somnia, & melancholica cernunt, præsertim si ex

ægritudine excuntes eas comederint, crudæ uero comestæ nihil nutrimenti corporis tribuunt, sed si elixentur & in aqua proiecta in alia coquantur dant nutrimentum bonum & plurimum, maxime si cum carne pinguissima & cum bono condimento odorifero condiantur. Si autem cruda propter medicinam moderate secundū quod oportet sumantur, calorem inducunt grossos & uiscosos humores incidunt, uenarum ora aperiūt, urinam & menstrua prouocant, & appetitum augmentant, & uenerem suo calore & humiditate augent. Succusq; earum naribus intrusus, uel si odor earum patienti naribus fuerit attractus caput optime purgat. Cruda uero comestæ incrementa capillorum præstant. Auicenna dicit, quod in cepis est acuitas incisiua, amaritudo, stipticitas: & quod est longius est acutius, & rubeum est acutius albo, & siccum humido, & crudum cocto, & in ipso est attractio sanguinis ad exteriora, quare est rubificatiuum cutis. Cepæ præterea cum comedantur proprie prodest nocumento aquarum, & semen eius delet morpheam, & cum fricatur ex eo in circuitu alopeciæ confert ualde, & ipsum cum melle eradicat uerucas, & plurimus usus eius nocet cerebro, & sunt ex eis quæ nocent intellectui, propterea quod generat humorē malū.

De Cymino.

Cyminum desiderat terram pinguem, & aërem calidum, & seritur mense Martio, siccum & calidum est in tertio gradu, per quinq; annos potest seruari, uirtutem habet diureticam & fumositatem subtiliandi, unde sumptum in cibis & potibus & salsamentis digestionem confortat, uinum decoctionis eius & ficuum siccarum & seminis fœniculi dolorem & torsionem intestinorum ex uentositate mitigat. Item uinum ualet contra frigidam tussim. Contra tumorem faucium cyminum & ficus bene tritæ in uino coquantur & emplastrum factum super locum dolentem imponatur. Contra frigidum reuma capitis puluis eius & baccarum lauri simul

in testa calefactus, & in sacculo positus capiti superponatur. Contra strangúriam & dyssenteriam & alios dolores ex frigiditate cyminum cum uino coctum superponatur. Contra sanguinem oculorum non in principio sed post puluis cymini cum uitello oui confectus super tegulam calidam ponatur, & diuisum per medium sepius superponatur. Contra liuorem, & commixtionem, uel alio modo factũ, dum recens est puluis cymini subtilis bene cõfectus ad ignem, & sæpius appositus certum remediũ est. Et nota quod ex frequenti usu cymini fit discoloratio cutis, ideo fratres minores, quia multũ eo utuntur, sunt multum crocei sic uolunt uideri multũ ieiunare & de hoc summe gloriantur.

De Croco.

Crocus est duplex, scilicet syluestris, qui seritur sicut aliæ herbæ, qui est modicæ utilitatis, sed facit altum stipitem, & multas maculas in quibus nascitur crocus, qui cum aparet in ortu solis colligitur. Item est bonus crocus domesticus, qui non seritur, quia semina non producit, sed cepulæ eius colliguntur mense Aprili uel Maio, & dimittuntur octo diebus in aceruo, ut maturentur, & tunc mundantur & siccantur in loco calido, non tamen ad solem, ne coquantur, cum sint maturæ, quod cognoscitur quia tunc folia eorum sunt sicca, & seruantur usq; ad mensem Augusti, & tunc uel ante aut post una separata ab alia in areis pastinatis plantentur cum radicibus quas habent per unam spannam distantes, in quatuor digitis submergantur in sulcis uel duobus uel tribus annis dimittãtur, & quolibet anno mense Aprili si fuerint tunc folia sicca & mense Maio, Iunio, Iulio, si herba nascitur in areis immittantur, superando terram per totam superficiem per duos digitos deorsum, ut non tangatur cepæ. Et si plantantur circa finem Augusti aut mense Septembri raditur terra, ut area ab omni humiditate seu uiridate mundetur, deinde nascentibus floribus colligantur, &

tur, & crocus ſiccus ſiccetur ad lentum ignem & aliquo loco clauſo ſeruatur, & elapſis duobus uel tribus annis totus euellatur menſe Aprili, & iterum plantatur, ut dixi. Terram deſiderat cretoſam uel mediocrem, & poteſt optime plantari ubi fuerint cepæ, ubi ſunt euulſæ. Et eſt ſciendum quod crocus non multum læditur umbris, ſed plurimum læditur à muribus, qui ſub terra corrodunt cepas eius: contra quos nihil qui ſub terra tantum ualet contra tendere trapulas iuxta eorum foramen, & ſulcos inter areas concauos facere, qui eam defendunt ab humore aqueo, quē ualde timent, & propter hoc ſunt impeditiones tranſitū murū & talparum, quæ multū appetunt cepas eius. Crocus eſt calida & ſicca in primo gradu, in ſuis qualitatibus temperatus, & ideo confortatiuus ualde, unde contra debilitatem & defectum cordis multum ualet. Ruborē oculorum ex ſanguine uel macula tollit, ſi tritus cum roſis & uitello oui apponatur oculo, ut dicit Dioſc. Item qui crocū prius bibit ebrietatem & crapulam non timebit. Item coronæ ex eo factæ non permittunt homines inebriari. Item ſomnum facit & ſtimulat uenerem, ut dicit Plinius. Item dicit, quod curat morſus ſerpentium & arenarum & puncturas ſcorpionum.

De Cepulis.

Cepulæ Maliciæ plantantur ut porri cum palo menſe Iunio ſcilicet unā in foramen per unum pedem diſtantes, quæ magnum ut uulgo uocant, caſpum faciunt. Quo poſtea utimur æſtate ſequenti poſt paſcha, & ſunt ferè eiuſdem complexionis cum alijs cepis.

De Carduo.

Carduus ſeritur menſe Martio, terram ſtercoratam diligit & ſolutam, quamuis in pingui poſſet melius prouenire, & hoc illi prodeſt contra talpas, ſi, non in ſolidiori terra pangatur, ne ab inimicis animalibus facile perforetur. Sunt in area

area iam peracta cardui luna crescente serendi, semina discreta spacio semipedis. Cauendum est ne semina immersa ponantur, nam debiles & curuos creabunt & duros, non alte imprimenda sunt, sed tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos digitorum è terra proueniat: herbis liberentur assidue, donec plantatura solidentur, & si æstas calidior fuerit, irrigentur, si acumina seminum constringas, spinulis carere Palladius *affirmat. Mense Octobri cardui plantæ ponantur inter frumentum iam natum uel alias segetes cum palo, quod est utilius, quàm eas in crudo solo ponere. Quas cum ponemus radices summas corũ ferro resecamus, ac fimo cingimus ternorum pedum spacio separamus, cum incrementi canna pedali scrobe depositas binas aut trinas. Cinerem sæpe sub hyeme siccis diebus, fimumq́; miscebimus. Colliguntur autem non simul, sed successiue maturantur, nam tunc est colligendus carduus cum habet adhuc flores in parte inferiori, sicut fertur non ante nec cum flores omnes ceciderint, quia deterior esset. Sane singulis annis quotidie auferendæ sunt plantæ, ut nec macres fatigentur, & soboles per alia spacia dirigantur, cum tamen aliqua sunt radices parte uellendæ quas seruabis ad semina colligenda liberatas omnibus pullis, testa supertegere debebis aut cortice, nam solent semina sole uel imbribus interire.*

De Chamomila.

CHamomila calida & sicca est in primo gradu, & est propinqua uirtuti rosæ in sui subtiliatione, & ipsius caliditas est sicut caliditas olei cõueniens, & aperitiua & subtiliatiua spissitudinis, mollificatiua & resolutiua absq; attractione, et hæc est eius proprietas in medicinis, sed at apostemata calida mollificando & resoluendo, & confortat membra neruosa omnia, & est ex medicinis plus conferentibus laxitudini quàm reliquæ.

Et est confortatiua cerebri, quia resoluit materias capitis.

De Cuscuta podagra lini.

CVscuta id est podagra lini uel grungus, calida est in primo gradu, & sicca in secundo, cum floribus debet colligi, & per duos annos potest seruari, principaliter uirtutem habet purgandi melancholiam, secundo phlegma, unde conuenienter ponitur, in decoctionibus purgantibus melancholiam & phlegma. Aqua decoctionis eius ualet contra stranguriam & dyssenteriam, et etiam herba si poteris habere in magna quantitate, decoctam in uino & oleo renibus pectori & alijs partibus dolentibus cataplasmata. Auicenna dicit, quod aqua cuscutæ est mirabilis ad ictericiam, sed Aristoteles dicit, quod de proprietatibus eius est expellere superfluitates antiquas à uenis.

De Calamentho.

CAlamenthum aliud est aquaticum, & uocatur mentastrum, aliud est montanum & uocatur nepeta. Montanum melius est, quia est magis siccum, cum floreſcit debet colligi, & in umbroso loco siccari, & potest per annum seruari, uirtutem habet dissoluendi, consumendi & confortandi. Contra frigidam tussim & contra frigidum asma, uinum decoctionis eius pulueris & ficuum siccarum ualet, nam ex eo & alijs quibusdam rebus fit diacalamenthum, quod ad idem ualet. Item puluis eius in ouo sorbili & in farina hordei ad idem ualet. Contra dolorē stomachi ex frigiditate utatur patiens puluere eius in cibis & in uino decocto. Item contra frigidum rheuma ungatur occipitium ex melle decoctionis pulueris eius, postea fiat satellatio ex puluere calefacto in olla cruda, uel ex ipsa herba, multum enim confert. Contra relaxationem uuæ fiat gargarismus ex aceto decoctionis pulueris eius uel herbæ, & ponatur puluis eius & puluis rosarum. Contra tenasmon ex phlegmate, nitro, uel ex alio humore frigido inungantur renes ex melle & aqua decoctionis pulueris eius uel herbæ. Et sic etiam liberatur

tur matrix. Vel fiat fomentum ex aqua decoctionis eius ad desiccandas superfluitates matricis, & multum ualebit.

De Centaurea.

Centaurea calida & sicca est in tertio gradu. Hæc herba amarissima est, & alia est maior, alia minor, sed maior est maioris efficatiæ, competit medicinæ principaliter, secundum folia & flores, unde cum incipit flores producere debet colligi, & in umbroso loco siccari. Per annũ in multa efficatia potest seruari, uirtutem habet dureticã attractiuam & consumptiuam. Vinum decoctionis eius ualet ad oppilationem epatis, splenis, renum, uesicæ, stranguriam & dyssenteriam. Vnde Galenus, centaurea est ex melioribus & nobilioribus medicinis ad oppilationem epatis, & confert magnifice duriciei splenis emplastrata & bibita. Contra uermes aurium iniiciatur succus eius cum succo porrorum. Ad lumbricos detur puluis eius cum melle. Ad usum clarificandam succus radicum centaureæ maioris cum aqua rosata conficiatur, & oculi liniantur.

De Capillo ueneris.

Capillus ueneris frigidum & siccum est temperate, uirtutem habet dureticam ex subtili substantia, recens multæ est efficatiæ, parum potest seruari, quia subtilis herba est. Contra calefactionem epatis detur aqua decoctionis eius. item ex ipsa aqua & saccharo fiat sirupus, & sistit cum uitio splenis, addatur aliquid calidum dureticum. Item plagellæ intinctæ in succo eius uel ipsa herba trita superponatur. Auicenna autem dicit, quod parũ declinat ad caliditatẽ, et sic est subtiliatiuus, resolutiuus & apertiuus, et in ipso est stipticitas, & quãdo permiscetur cibo gallorũ et coturnicum facit eos fortes ad dimicandum & interficiendum. Cinis eius cum aceto & oleo confert alopeciæ, & cum oleo mirtino & uino & lixiuio prolongat capillos, & prohibet casum illorum, &

eius

eius cinis cum lixiuio confert furfuribus capitis, & delet eas & eradicat ulcera humida in eo, & confert pulmoni purgãdo ipsum, ualde prouocat urinam, frangit lapidem, & prouocat etiam menstrua, & trahit secundinam & purgat mulierum fœtum, & abscidit fluxum sanguinis.

De Cicuta.

Cicuta calida & sicca est in quarto gradu, uirtutem habet attrahendi, dissoluendi & consumendi, eatamen non utimur in interioribus medicinis, quia uenenosa est & in substantia & in suis qualitatibus, dissoluit enim tantum ut spiritus minuantur, ex quorum inanitione membra mortificantur, uirtutem habet potissimam secundum radices, deinde secundum folia, ultimo secundum semina, unde semen eius quandoq; ponitur in medicinis contra uitium splenis, talis fit usus: tota herba in aceto cum bolo armenico per decem dies iaceat, deinde bulliant quousq; resolutum fuerit armenicum, & postea coletur per pannum, illa liquorositas bulliat bene ad ignem, & addita cera & oleo fiat unguentum, quod est potissimum contra splenis duriciem, & contra dura apostemata, & contra arteticam & epilepsiam si inũgatur. Contra podagram & artetică coquatur radix in pasta fissa per medium, ponantur supra arteticam, tutissimum remedium est. Contra iliacam passionem, stranguriam & dyssenteriam ex decoctione eius in uino forti & oleo dolentia loca cataplasmentur. Ad matricem mundificandam ex frigidis humoribus & glutinosis, & ad menstrua prouocanda fiat fomentum ex uino & aqua salsa decoctionis eius. Contra scrofulas siccas fiat usus herbarum diureticarum, postea fiat cataplasma ex duabus partibus cicutæ, & tertia scabiosæ.

De Catapucia.

Catapucia calida est in tertio gradu, & humida in secundo. Sed sunt qui dicunt esse calidam & siccam in tertio gradu. Est autem semen cuiusdam herbæ simili nomine appellatæ, quæ remoto exteriori cortice seruatur per annum, eligenda est quæ uiridis non perforata interius, nec liuida, sed alba uirtutem habet purgandi per superiora ex uentositate & lenitate quam habet, unde quandoq; datur sanis ad conseruationem sanitatis, quandoq; ægris ad ægritudinem remouendam. Contra quotidianam de phlegmate salso & scabie conteratur catapucia in magna quantitate, & postea caulium folijs inuoluta sub cinere ponatur, diuq; dimittatur, ut bene coquatur, deinde cõtracta comprimatur, & oleum quod inde fluit seruetur, quod per annum seruari potest. Et cum necesse fuerit detur patienti in cibis, uel aliquo alio modo, & ita possunt decipi multi, ut fiat claretum ex catapucijs bene contritis, & cum melle decoctis. Deinde commisceatur uinum & fiat claretum. Et nota quod in 20 lib. uini debet esse catapucij una libra, idem in uncijs & alijs ponderibus minoribus. Item possunt poni catapuciæ bene contritæ in iure carnium uel piscium uel aliorum ciborum, & comestæ multum ualent sanis & ægris. Gerhardus tamen dicit, quod catapucia est multum laxatiua & purgat superius & inferius laboriose, & cum angustia, unde cauendum est ne detur nisi facile uomenti, & nisi sit materia digesta, nec sunt dandæ habentibus stomachum debilem, & intestina, quoniam subuertunt ipsum, nec dentur nisi detemperatæ, ne moram faciant in stomacho, nec est sumpto hoc medicamento dormiendum, nec quiescendum, sicut ne in cæteris uomitiuis medicinis. Et usus eorum est ut ex eis acuantur medicinæ. Item dicit, quod per se possunt dari tritæ & distemperatæ cum aqua calida uel uino, & dicit quod purgant principaliter phlegma & uiscosos humores, & maxime à stomacho & intestinis, unde prosunt cholericis, cardiacis, iliacis, arteticis, febri quotidianæ.

dianæ, & ex uitrio uel naturali phlegmate. Diosc. autē dicit, quod dantur an. 5. granis usq; ad 9. & quando stomachus fuerit fortis dentur integra, & si sit debilis dentur contrita. Item dicit, quod si folia catapuciæ dentur cocta cum pullis aut cum oleribus aut alijs cibis laxant phlegma & choleram.

De Cretano.

CRetanus, id est, rinci marini, est calidū & siccum in tertio gradu, herba est quæ in locis marinis inuenitur, uirtutem habet ualde diureticam ex substant æ subtilitate. Contra stranguriam, uitium lapidis & iliacam paßionē herba in multa quantitate in aqua bullita salinaria uino & oleo & in illa aqua patiens sedeat usq; ad umbilicum, & si tantam quantitatem habere non potest, cataplasma ponat ad loca dolentia, herba etiam comesta uel uinum decoctionis eius urinam prouocat.

De Chelidonia.

CHelidonia calida & sicca est in quarto gradu, cuius duplex est differentia scilicet indica, quæ maioris est efficatiæ, & citrinam habet radicem, & est communis, quæ est in partibus nostris, & est minoris efficatiæ, una tamē pro altera ponitur, & cum in receptionibus inuenitur radix non herba debet poni, uirtutē habet dissoluendi, attrahendi, & consumendi. Contra dolorem dentium ex frigida causa radix inter dentes aliquantulum contrita, & allium superponatur ad caput purgandum, & uuæ ex frigido humore radix in uino decocta patienti superponatur, & patiens fumum per os recipiat, deinde uinū gargarizet, quod uuam desiccat, & caput purgat. Plinius autem dicit quod succo chelidoniæ oculi hirundinum eruti uel læsi ad statum pristinum reducuntur.

De Cherefolio.

CHerefolium seritur mense Augusti, & est bonum per totum hyemem, & post ipsam.

De Coriandro.

Coriandrum est herba satis communis, quæ calida & sicca est in secundo gradu, cuius semen in receptionibus debet poni quod per duos annos seruatur, uirtutem habet confortandi ex aromaticitate, ad digestionem confortandam, & dolorem stomachi ex uentositate, detur semẽ eius in cibis & uinũ decoctionis eius in potu. Item puluis eius seminis super carnes aspersus eas sapidas facit. Isidorus dicit, quod eius semen in uino datus dulci reddit homines ad uenerem proniores. Sed cauẽdum est ne nimis detur quia amentiam parit & furorem, cuius herba cum semine est canibus uenenosa, & eos interficit, si ab eis aliquotiens sumatur.

De consolida maiore.

Consolida maior, id est, symphytum, frigidæ & siccæ complexionis est, sed proprie radix ipsius est medicinalis, uirtutem habet constringendi substantiam seu materiam grossam. Per quinq; annos seruatur, puluis eius datur in cibis, ualet contra fluxum sanguinis menstruorum, & similiter fomentum ex ipsa herba factum.

De Cucumere.

Cucumer agrestis est herba sic uocata, ex cuius succo fit electuarium hoc modo, in canicularibus diebus colligitur fructus ipsius herbæ. Cum est ferè maturus, & conteritur, & succus ipsius expressus soli exponitur & desiccatur, & quidam decoquunt succum cum melle ferè usq; ad consumptionem succi, & dant ad modum electuarij quod satis laxat per inferiora, per duos annos potest seruari, habet autem uirtutem purgandi phlegma & uiscosos humores, secundario choleram nigram, siue melancholiam, unde ualet cõtra paralisim ex phlegmate uitreo uel naturali, schiaticis, arteticis, podagricis subuenit, attrahit enim maxime à remotis partibus & purgat. Item coctum paßionibus ex phlegmate medetur, non tamen per se solum datur, purgat per os & per

& peruenirem, & usus eius quidem est ut admisceatur alijs confectionibus, & ex drachma medicina acuatur, & qui electuarium accipit non dormiat, sed moueatur sicut qui susceperit helleborum, quoniam solet suffocationem inducere. In iliaca passione præcedat aliquod clystere mollitiuum, & postea fiat aliquod ex aqua maluarum oleo & melle cum uncia 1 craderij, & inijciatur, & erit contra iliacam & contra arteticam, chiragram, & podagram. Item herba ipsa si habere poterit conteratur aliquantulum, & decocta in uino & oleo dolenti superposita stranguriæ, iliacæ & podagræ subuenit, ad menstrua prouocanda puluis electuarij cõficiatur cum oleo mustelino uel rosato, & bombex intinctus superponatur, & apostemata frigida maturanda electuarij uncias 5 & farina hordei conficiantur cum uitello oui, & superponatur. Ad apostemata rumpenda fit optimum ruptorium ex electuario & terebinthina. Ad uermes auris conficiatur electuarium in quantitate granorum quinq; cum modico aceto, & modicum infundatur tepidum, ad omnem dolorem stomachi ex frigida causa inungatur ex confectione electuarij, & aceti, ad lentigines faciei & ad omnes superfluitates eius remouendas, accipe cerussam & camphoram & electuarij in quantitate illorum duorum, & conficias cum aceto in modum unguenti, & pista in mortario plumbeo uel pistello plumbeo, & ponatur in uase uitreo per quindecim dies, & postea in prædicto mortario cum pistello eodem moueatur addito aceto, si durum sit, ex eo ungatur facies, omnem enim panum abstergit, & lentigines.

De Dictamno.

D*Ictamnus qui alio nomine dicitur fraxinella, quia frondes habet ad modum fraxini, calida & sicca est in tertio gradu, radix eius est similis cuiusdam herbæ simili nomine appellatæ, quæ in locis calidis, lapidosis & siccis præcipue reperitur, habet autem præcipue ipsa radix uirtutem attrahendi, consumendi*

consumendi & dissoluendi uenenū. Contra morsum uenenatorum animalium ipsa herba uel radix trita superponatur. Succus etiā eius cum uino detur, puluis eius cum succo mentæ conficiatur & super ponatur & potui detur. Isidorus insuper dicit, quod est tantæ uirtutis, ut ferrum à corpore extrahat, unde & eius pabulo feræ percussæ eijciunt sagittas corpori infixas.

De Endiuia.

E*Ndiuia (quæ alio nomine dicitur scariola) uel lactuca agrestis, frigida & sicca est in secundo gradu: semina & folia competunt usui medicinæ, & folia etiam usui ciborum competunt. Sed radix nullam habet uirtutem. Folia uiridia maximæ sunt efficatiæ, sicca nullius: uirtutem habet confortandi & alterandi, unde contra oppilationem splenis & epatis ex cholerica causa prouenienti, ualet contra tertianam duplicem & simplicem, ictteritiam & calefactionem epatis, & apostemata calida curant commestæ elixæ uel crudæ. Item sirupus ex decoctione eius & saccharo ualet ad idem. Item succus eius uel sirupus cum rheumbarbaro datus in quarto uel sexto die materia existēte digesta ualet. Item contra dolorem epatis & calida apostema ualet ipsa herba contrita & superposita, & ad idem ualet succus appositus. Et si non habes folia coque semen herbæ tritum in aqua & pone super eius locum. Albertus dicit, quod aqua endiuiæ cum cerussa & aceto est epithima mirabile ad infrigidandum quicquid infrigidari debet.*

De Enula.

E*Nula non seritur, quia semen non habet, sed plantatur corona eius tota, uel maior pars eius in terra pingui & alte fossa, & bene subacta. Calida & humida est in tertio gradu, humida in primo. Cuius duplex est differētia scilicet hortulana & campana quæ est maioris efficatiæ, secundum radices. Colligitur in principio æstatis, radix & sole siccatur ne humiditate corrumpatur. Radix in medicinis potest poni per biennium & triennium*

ennium poteſt ſeruari. Item habet uirtutem leniendi & mundifi- candi, unde ualet contra neruos ex frigiditate indignatos, contra dolorem ſpiritualium ex frigida cauſa detur uinũ decoctionis eius, ſecundum iſtud: Enula campana reddit præcordia ſana. Contra dolorem ſtomachi ex frigida cauſa, & contra uentoſitatem & contra tuſsim frigidam detur uinum decoctionis eius. Puluis cum puluere cinamomi delicatis ſoluit uentoſitatem ſpiritualiũ. Herba tota decocta in uino & oleo & cataplaſmata dolorem ſpiritualium, iliacum, cholicum & ſtranguriam ſoluit. Contra frigidum aſma detur farina hordei in qua coctus ſit puluis eius. Item nota quod in enula eſt uirtus rubificatiua, & abſtractio ultima.

De Epatica.

E*Patica frigida & ſicca eſt in primo gradu. Herba eſt creſcens in aquoſis locis & præcipue lapidoſis, habens folia multa terræ ac lapidibus adhærentia, uirtutem habet diureticam ex ſubtili ſubſtantia, & infrigidatiuam, unde ualet contra oppilationem epatis & ſplenis ex calida cauſa, & contra calorem epatis & ictericiam, & ideo detur epaticis. Sirupus ex aqua decoctionis eius addito rheũbarbaro in fine decoctionis, optimus eſt contra ictericiam.*

De Eruca.

E*Ruca calida eſt & ſicca in quarto gradu, domeſtica maioris efficatiæ quàm ſylueſtris. Semina præcipue competunt medicinæ, ſecundo folia, uirtutem habet conſumendi, & coitũ incitandi, decocta cum carnibus ualet ad coitum incitandũ, ſtranguriam & dyſſenteriam ſoluit & paraliſim. Item in uino decocta & renibus cataplaſmata libidinẽ incitat, pectini ſuppoſita urinam prouocat. Semen erucæ & maxime ſylueſtris facit uirgæ erectionem.*

De Ebulo.

E*Bulus eſt calidus & ſiccus in tertio gradu, cortices radicum & turiones præcipue competunt medicinæ. Cortices radicũ*

in uere colliguntur, & ficcantur ad solem.per annum seruantur, habent autem uirtutem dissoluendi,consumendi & purgandi phlegma, & uiscosos humores. Succus eius purgat attrahendo superius & inferius angustiose, unde non debet dari nisi digesta materia & corpore fluxui præparato,ut in alijs uomitiuis medicinis,ualet febri quotidianæ diuturnæ, tertianæ ex cholera citrina & uitellina, item epatis oppilationi & ictericiæ & colicæ & iliacæ & aquam leucophlegmaticorum educit. Vsus eius est ut detur succus eius per se uel in eius decoctione distēperetur alia medicina,uel addatur sirupo uel oxymelli laxatiuis, uel coquatur cum melle ad consumptionem succi. Contra tremorem extremitatum, & arteticam, & leucophlegmaticam fiat balneum ex aqua salsa decoctionis radicum eius, & turionum uel totius herbæ.

De Fœniculo.

Foeniculus seritur mēse decembri,ianuario, februario et martio, & toto tempore transplantatur. Calidus & siccus est in secundo gradu,uirtutem habet diureticam extenuandi grossam uentositatē,comestum post prandiū confert acidis eructuatiōibus,quæ fiunt ex indigestione,& hoc facit ex subtili substantia & qualitatibus suis. Semen eius folia,& flores & corti ces radicum usui medicinæ competunt. Semen colligitur in principio autumni,& seruatur per tres annos. Cortices radicum colligūtur in principio ueris, & seruantur per medium annū.Contra oppilationem epatis,splenis,stranguriam, dysenteriam,& uitium lapidis ex frigida causa detur ex aqua decoctionis eius.Item fœniculus coctus & commestus ualet contra prædicta. Item eadem aqua uel uinum soluit dolorem stomachi ex frigiditate uel uentositate, & digestionem confortat, idem facit puluis seminis eius. Contra panum oculorum et pruritum succus radicum eius fœniculi in uase æneo per quindecim dies ad solē ponatur, & more collyrij oculis

appona

apponatur. Contra pruritum oculorum certum est experimentũ, cõficiatur aloë optima cum succo fœniculi,& ponatur in uase æneo ad solē per quindecim dies, deinde ponatur in oculis more collyrij.

De Flamula.

Flamula est calida & sicca in quarto gradu, flamula quia uirtutem habet intentiuam, est autem similis uidallæ in folijs & flor bus, sed habet flores concauos, uiridis multæ est efficatiæ, sed exsiccitate nullius uel modicæ. Ad cauterium siue ignem faciendum conteratur flamula & super locum ponatur & dimittatur per diem, & postea inuenitur cutis combusta. Ad apostema rumpenda quando uersum est ad saniem, & caput est durum, conteratur cum oleo, & supponatur oleum, ponitur ad relaxationem ne flamula nimis exiccet.

De Fumoterræ.

Fumus terræ est herba nota, sic dicta, quia generaliter à quodam grossa fumositate terræ calidum est in primo gradu, sic ca in secundo, uiridis & sicca à quadam magna efficatia. Principaliter purgat melancholiã, secundo phlegma salsum & cholerã adustam, et est diuretica, contra scabiem uncias 2 succi eius addito sacacharo, fiat sirupus, & cum aqua calida detur, ut addantur semina fœniculi. Item fiat hoc unguentũ cum oleo nucum, & ponatur puluis fuliginis subtilis, & conficiatur addito aceto & succo fumiterræ in maiori quãtitati quàm de alijs, & ungatur patiens in balneo, optimum est. Et nota quod si succus eius detur ter in septimana, ut diximus, optime purgat humores inducentes scabiem. Item herba fumiterræ in uino cocta & posita super locum podagricum multum ualet.

De Fungo.

Fungi quidam sunt boni, quidam mortiferi, boni sunt parui, rotundi ad modum pilei, qui in principio ueris apparent, & in maio deficiunt, nunquam enim isti tales aliquẽ interfecerunt,

aut multum læserunt subito, sed tamen omnes malum generant nutrimentum. Mortiferi autem sunt qui nascuntur iuxta ferrum æruginosum. Alij autem sunt mortiferi licet non statim interficiant, scilicet illi qui nascuntur iuxta alias res putridas, aut iuxta habitatione alicuius reptilis uenenosi, aut iuxta quasdã speciales arbores, quæ in proprietate habent fungos corrumpere, sicut oliua est. Signum autem mortiferi est, quod in superficie eius quædam humiditas uiscosa & corrupta est, & quod cito alteratur, & corrumpitur inter manus colligentium fungos. In nostris autem habitationibus inuenitur fungus qui latus est, & spissus aliquod ruboris habẽs in superficie & in illo rubore habet multas ampullas eleuatas, quarum quædam sunt fractæ, & quædã non. Nam & ille mortalis est, & statim interficiens, & uocatur fungus muscarum, eo quod in lacte puluerizatus interficit muscas.

De Fœnugræco.

F*oenumgræcum calidum est & siccum, substantiam habet conglutinosam, unde uirtutem habet maturandi & laxandi. Ad apostemata exterius maturandũ farina fœnugræci cum uitello oui cõficiatur, & superponatur, maturat enim & extenuat. Ad maturandum & rumpendum conficiatur cum trebenthina, & superponatur. Herba etiã cocta in oleo superponatur ad maturandum. Ad apostema spiritualium farina fœnugræci in saculo posita & decocta in aqua cum maluauisco ponatur desuper. Ad apostema stomachi & intestinorum ex farina fœnugræci & aqua prædicta fiant pultes & superponantur.*

De Gabusia.

G*Abusia sunt de natura caulium & habent formam caulium, donec clausa fuerint, sed postquam clausi sunt folia ipsorum fiunt quasi alba & grossa sicut tunicæ ceparum, aërem desyderant frigidum, nam in aëre calido uel temperato non clauduntur*

claudūtur, ſed aperta remanent ſicut caules, terram uero deſiderant qualem caules, ex eis fiunt compoſita ſicut ex rapis. Item ſeminantur ut caules.

De Gramine.

Graminis uirtus eſt ſtiptica, & uulnerum conglutinatiua, uentris conſtrictiua, uulnerum, renum & ueſicæ ſanatiua, & doloris ſplenis mitigatiua, & eius ſuccus potui datus ſua proprietate lumbricos occidit, hanc herbam noſcunt canes & eam comedunt quando ſe purgare uolunt, ut Plinius dicit.

De Gralega.

Gralega dicitur impinguare terram ſi uiridis uertatur in ea. Item dicitur quod eius ſemen mirabiliter facit ouare gallinas.

De Gentiana.

Gentiana eſt radix cuiuſdam herbæ ſimili nomine appellatæ, cuius ſola radix eſt medicinalis. In fine ueris colligitur, & exiccata per tres annos ſeruatur. Naſcitur autem frequentius in montibus & in locis umbroſis & humidis, calida & ſicca eſt in primo gradu, uirtutem habet diſſoluendi, conſumendi & aperiendi. Vnde diuretica eſt contra antiquum aſma, detur puluis eius cum uino addita aqua hordei, ſuccus radicis eius abſtergit morpheam, & ſanat plagas & ulcera corroſiua. Bibita etiam multum iuuat eum qui cecidit ex alto & colliſus eſt, & ultima medicina eſt contra morſum ſcorpionis, ſerpentium & uermium uenenatorum, ac canis rabidi, ſi bibuntur ex ea cum uino duæ unciæ.

De Gariophylata.

Gariophylata ſimilis eſt nouellis folijs rubi, ſeu ſlaponibus, & eius redolent folia, calida & ſicca eſt in tertio gradu. Recens maioris eſt efficatiæ quàm exiccata, & ſeruatur per annum, uirtutem habet diſſoluendi, conſumendi & aperiendi, & dicitur gariophylata quia odorem habet ſimilem gariophylis ſecundum.

dum ſaporem uel effectum. Contra cardiacam paßionem in aquã marina & oleo cocta parti anteriori & poſteriori ſuperponatur. Ad digeſtionem confortandam, & dolorem ſtomachi & inteſtinorum ex frigiditate uel uentoſitate detur uinum decoctionis eius.

De Humulo.

H*umulus, id eſt, liatigo, flos eius propter ſiccitatem ſuam conſeruatur per longitudinem maximam temporis in uirtute ſua, ita uulgaris opinio eſt quod nunquam putreſcit, & eſt acuti odoris & fortis, & eſt calidum & ſiccum, diſſolutiuus uiſcoſitatum & inciſiuus, & conſeruat à putredine liquores quibus admiſcetur.*

De Hyoſcyamo.

H*Yoſcyamus eſt frigidus in tertio gradu, ſemen eius eſt cuiuſdam herbæ quæ caßilago uocatur ſiue deuscaballinus. Seminum autem triplex eſt diuerſitas, eſt enim album, rubeum & nigrum. Album & rubeum competunt medicinæ, nigrum uero mortale eſt. Nota quod ſi hyoſcyamus debet recipi per os interius, ponendum eſt ſemen, ſi exterius herba: & ſemen maioris eſt efficatiæ, uirtutem habet ſomniferam, cõſtringendi & mortificandi. Ad ſomnum prouocandum in acuta ægritudine fiat fomentum ex aqua decoctionis eius herbæ circa frontem & tempora, & pedes, fiat etiam ablutio, poſtea fiat hoc emplaſtrum, puluis ſeminis ſubtilis cum albumine oui & lacte mulieris puellam nutrientis & modico aceto, & fronti & temporibus apponatur. Item ad lachrymas conſtringendas fiat idem emplaſtrum ex ipſa. Contra dyſſenteriam fiat emplaſtrum ex ipſa herba & ſuperponatur, dolorem eius tollit. Contra dolorem dentium ſemina ſuper carbones ponantur, & patiens fumum per os accipiat & teneat ſuper aquam, & apparebunt quaſi uermes ſupernatantes. Semen ſuperpoſitum denti & in cauſa*

in causa calida dolorem tollit, & nota quod per decem annos seruatur.

De Hissopo.

Hissopus est calidus & siccus in tertio gradu. Habet uirtutem *secundum folia & flores, non secundum radices, diuretica est dissoluendi, consumendi & attrahendi.* Contra *frigidam tussim ualet uinum decoctionis eius & ficuum siccarum.* Item *uinum decoctionis eius & seminis fœniculi, dolorem stomachi & intestinorum tollit: fomentum factum ex aqua decoctionis eius matricem à superfluitatibus mundificat, & abstergit.* Idem *facit suppositorium ex puluere eius & oleo mustelino.* Puluis *eius uel ipsa herba in testa calefacta & superposita capiti per se uel in sacculo ualet contra frigidum catarrhum, & casum uuæ. Contra uuam fit gargarismus ex aceto decoctionis eius.* Item *ipsa herba in uino decocta & cataplasmata tollit dolorem ex uentositate.*

De Iruncijs.

Runcij & saluida eadem est herba, multum spinosa, de quorum radicibus fit cincibarum, hoc modo, in duabus libris mellis, & una iruncіorum mundatorũ ponantur piperis libra uel dimidia & duæ zinziberis uel medietas piperis tantum, hoc modo lauentur iruncij & abijciatur lignũ deinde minutatim incidantur, & posito melle ad ignem, & optime despumato ponantur in eo iruncij & zinziber siue piper, & usq; ad spißitudinem congruam bulliant. Et *si in fine decoctionis addatur puluis seminis erucæ & pinei erit optimum ad coitum & membri erectionem.*

De Aro

De Aro.

Rus qui alio nomine dicitur barba Iouis, aliâs barbaron uel pes uituli, calida & sicca est in secundo gradu. In locis siccis & humidis montuosis & planis inuenitur, in hyeme & æstate magnam habet efficatiam secundum folia, maiorem secundum radices, maximam secundum quasdam tuberositates quæ colliguntur, scinduntur & desiccantur, uirtutem habet dissoluendi, relaxandi & extenuandi. Contra tumorẽ aurium herba ipsa cum tuberositatibus decoquatur in uino & oleo, addito cymino, & fiat emplastrum, auribus superponatur. Contra frigida apostemata ipsa herba tota cum tuberositate & axungia ursina teratur, & postmodum in testa calefacta superponatur. Contra scrofolas nouellas herba ipsa cum axungia ueteri & squilla uel axungia ursina si potest haberi teratur, & superponatur & liberabitur, si recentes fuerint. Ad faciem depurandam, & cutim subtiliandam ex tuberositatibus desiccatis fiat puluis subtilis & cum aqua rosata conficiatur, & ponatur ad solem donec aqua consumatur. Et ita fiat ter uel quater uel amplius ex illo puluere solo, uel cũ aqua rosata, puluis eius carnem superfluam corrodit.

De Iride.

Ris siue gladiolus, cuius folia sunt similia ensi, cum floribus purpureis uel albis. Nam iris purpureã habet florem, aut album, & sunt eiusdem uirtutis, radice tantum utimur in medicinis, in fine ueris colligitur & siccatur, per duos annos seruatur, calida & sicca est in secundo gradu, uirtutem habet diureticam, unde dissoluit & aperit. Cõtra uitium spiritualium & cõtra oppilationem splenis, epatis, renum ac uesicæ, & dolorem ex uentositate unum decoctionis ireos iuuat. Puluis eius leuiter superfluam carnem corrodit. Ad panum oculorum fiat collyrium ex puluere eius, & aqua rosata.

De Liquiritia.

Liquiritia est radix cuiusdam herbæ, quæ desiderat terram bene solutam, & præcipue sabulum, ut in eo facile multas & lōgas producat radices, quæ si plantatur faciliter cōprehendit, & circa se multum pullulat, & forte si hasta eius adhuc tenera flectatur ad terram & operiatur conuertetur in radicem, sicut accidit in menta, ruta & gramine, calida & humida est temperate. Eligenda est non nimis grossa, nec multum tenuis, interius crocea, non puluerisabilis, nigra uero & alba est abijcienda, succus eiusdem est efficatiæ & etiam fortioris, qui hoc modo fit: Cum uiridis est bene conteratur, & in aqua bulliat & decoquatur usq; ad consumptionem ferè, postea exprimatur, ualet contra omnia uitia pectoris. Decoctio eius ualet contra tussim, & ad idem ualet electuarium confectum ex succo liquiritiæ & melle. Item liquiritia masticata & sub lingua retenta sitim & asperitatem linguæ & gutturis mitigat.

De Lingua arietis.

Lingua arietis (quæ plantago uocatur) frigida & sicca est, folia eius sicca consolidant optime uulnera & ulcera, & ad hoc nihil est melius ea, ut dicit Dioscor. Et mirabile uidetur, quod si bibatur succus trium radicum eius tribus uncijs uini aliquando curat tertianam. Et quatuor radicum succus cum quatuor uncijs uini bibatur, aliquādo curat quartanam. Item dicit Dioscor. quod sanat uulnera canis rabidi. Hydropicos iuuat, ueneno repugnat, eius succus lumbricos necat, & uehementer eius solutionē uentris mitigat, menstrua constringit, & tumores apostematum in principio repercutit & dissipat, gingiuas tumidas & sanguineas reprimit, & sanat.

De Lilio.

Lilium plantatur mense octobri, septembri, nouembri in terra pingui & bene subacta. Nam accipiuntur spici siue bulbi

eius uirides, uel ficci ponuntur per unam ſpannã, uel unum pedem, quod eſt melius, ſeparati ſicut fit de alijs. Item dicit Ariſtot. quod ſi haſta lilij quando nondum apertũ eſt ſemen ſiue flos eius flectatur in terram, ita quod cepa non radicetur & cooperiatur terra, infra paucos dies emittet in qualibet nodo haſtæ cepam paruulã ſicut ſunt bulli eius. Calidum & humidũ eſt. Aliud eſt domeſticum, aliud ſylueſtre. Sed ſylueſtre aliud gerit florem purpureum, quod efficatius eſt, aliud croceum habet colorem. Domeſticũ autem cũ axungia ueteri tritum uel cum oleo coctum & ſuperpoſitum frigidum apoſtema maturat. Contra ſplenis duritiem radix lilij in multa quãtitate cum branca urſina & radice miſce, ponatur in uino & oleo per decem dies, & poſtea coletur & colatura addita cera & oleo, & fiat unguentum. Ad faciem colorandam accipe tuberoſitates radicis lilij agreſtis & ſicca, & puluerẽ inde fac & diſtempera cum aqua roſacea & deſiccetur, quo facto ter uel quater illum puluerẽ ſolum & cum aqua roſacea cõfectum ducas ſuper faciem. Item abluendo mundabit faciem & renouabit contractionẽ rugarum. Item folia eius ſi trita cum oleo apponantur quia uirtus eius mitigatiua eſt. Item educit purgationem menſtrualem, quia eſt aperitiua ex uentoſitate, & eſt tumoris repreſsiua. Et ideo ualet contra apoſtemata ex uentoſitate, ſi radix eius trita cum oleo ſæpius apponatur. Plinius dicit, quod cepæ cum uino decoctæ & oleo admixto clauos pedum & nodos ſoluunt, piloſq; locis aduſtis reddunt, in uino etiam coctæ addito melle uenis præciſis ſubueniunt, folia ipſius cocta in uino uulnera ſanant. Ex floribus eius fit oleũ, & aqua ſicut ex roſis, & ſunt uere eiuſdem uirtutis cum oleo & aqua roſata.

De Lingua auis.

Lingua auis calida et ſicca eſt in primo gradu, folia habet parua et acuta linguæ auis ſimilia. Viridis multæ eſt efficatiæ, exiccata nullius. Virtutem habet incitandi libidinẽ, & humectandi. Herba iſta cũ carnibus cocta uel oleo cocta uel ſanguine, libidinem incitat,

incitat,ualet etiam decocta, addito saccharo, cōsumptis. Cōtra siccitatem pectoris detur aqua decoctionis ipsius & addito traganto magis ualet.

De Lapatho.

Lapathum calidū & siccum est in tertio gradu uel in secūdo secundū Auicen. Est autē triplex lapathum, scilicet acutum acuta habens folia, uirtutem habet dissoluendi & relaxandi, aperiendi & extenuandi. Contra scabiem succus lapathi acuti & oleum mustelinū & pix liquida simul bulliant, postea coletur & colaturæ addatur puluis tartari & fuliginis, & fiat unguentū quod satis cōpetens est scabiosis. Auicenna dicit, quod radix eius cum aceto cocta confert scabiei ulcerosæ, & impetigini, & eius decoctio cum aqua calida pruritui. Et similiter ipsa met in balneo est optima. Cōtra impetiginem & serpiginē fiat decoctio succi lapathi & ex puluere auripigmenti. Ad apostemata maturandū lapathum rotundum tritum & in oleo decoctum uel cum axungia superponatur ad rumpendū, eodem modo superponatur acutum. Contra stranguriam et dyssenteriam fiat decoctio lapathi in uino & oleo & pectini superponatur, urinam prouocat in multa quantitate. Aqua uel uinū decoctionis eius soluit oppilationem splenis & epatis. Contra scrofulas nouellas fiat emplastrū ex lapatho acuto & axūgia simul tritis. Contra lumbricos ualet succus eius datus cum melle. Cōtra phlegma abundans in cerebro succus eius cū succo rutæ in modica quātitate naribus injiciatur in aëre calido uel balneo. Item lapathum crudum uel coctum commestum ualet scabiosis.

De Lactuca.

Lactuca seri & transplantari potest ferè toto tempore anni in terra pingui bene subacta per se mixtim cum alijs herbis, & quæ sata fuerit in autūno, utiliter plantatur mense decembri, circa areas aliarū herbarum quæ tunc seruntur. Ipsa enim non timet gelu, sed roboratur ex eo, & erit bona post hyemē cū alijs herbis, quousq; semē producet. Sed quæ de natura paruarū non transplā-

tantur. Quæ uero sunt ex magnis quæ Romanæ dicuntur, quæ habent alba semina transplantari debent, ut crescant & dulcedinem habeant, multum iuuantur irrigatione tempore siccitatis. Lactuca frigida est et humida tẽperate. Alij dicunt quod est calida & humida temperate, & ideo est melior cæteris herbis, & temperatissima respectu aliarum herbarum, sanguinem generat & lac, & urinam prouocat & choleram extinguit, sanguinis ebullitionem refrigerat, & somnum inducit. Item ualet contra calida apostemata, capitis dolorem de cholera rubea, sanguinem factum amputat cataplasmata. Sed cocta plus quã cruda fit esui conueniens, quia eius lac calore ignis minuitur, per quod fit somnum inducens, unde fit aperitiua. Sanguinem tamẽ pessimum generat, idcirco ea assuescentibus fit nociua, quia tenebrositatem oculis facit, & spermatis materiam corrumpit. Sed cum est adhuc tenera ualet multum in febribus elixata uel cruda in aceto cocta, addito croco, soluit oppilationem splenis & epatis. Ad prouocandum somnum semen conficiatur cum lacte mulieris puellam nutrientis & cum albumine oui, & fiat emplastrũ super tempora. Item puluis seminis eius cũ lacte somnũ prouocat. Item facit febricitantibus datus cum aqua calida. Contra calidum apostema conficiatur cum oleo rosato & superponatur & destruunt ipsum. Item cataplasma frondium ipsius habentibus crispilam subuenit. Item semen eius datũ in potu sæpe pollutionem patienti celeriter succurrit. Item est quædã species lactucæ agrestis quæ longiora & strictiora habet folia, subtiliora & asperiora & nimis uiridia, hæc est amara & est maioris caliditatis & siccitatis quàm domestica. Item dicit Plinius, quod est quædam species lactucæ sponte nascentis quam caprinam uocant, quæ proiecta in mari protinus necantur pisces, qui sunt in circuitu uicini. Itẽ est alia species lactucæ quæ nascitur in aruis, cuius folia trita cum polenta conferunt uisceribus, & hæc ἀγρία θρίδαξ græcis uocatur. Item est alia species quæ crescit in syluis quã uocant uulgo

scaricion

ſcaricion cuius folia trita cum polenta uulneribus proſunt, ſanguinem ſtringunt, & putreſcentia uulnera ſanant. Et eſt alia ſpecies lactucæ habens rotunda folia & breuia, quam multi etiam uocant uulgo acriam. Cuius ſuccum accipitres ſcalpando terrã herbam extrahunt, & intingentes oculos, diſcutiunt obſcuritatem, & caliginem cũ ſeneſcunt. Cuius herbæ ſuccus ſanat omnia uitia oculorum, & maxime quando ei lac mulierum admiſcetur. Serpentum morſibus & ſcorpionum ictibus medetur. Si ſuccus eius cum uino potetur & folia trita ſuper uulnus emplaſtrentur, omnem enim inflationem diſcutit & compeſcit.

De Lentiſco.

Lentiſcus calidæ & ſiccæ complexionis eſt, uirtutem habet conſtringendi & conſolidandi. Contra fluxum menſtruorum & diſſenteriam & uomitum ex debilitate uirtutis contentiuæ, faſciculi parui facti cum folijs decoquantur in aceto, & pectini & renibus cataplaſma factum ſuperponatur. Contra uomitum ſuper furculam pectoris. Alius uſus contra prædictas teneritates, lentiſci bulliant uſq; ad aceti conſumptionem, deinde ſiccetur, & fiat inde puluis, & detur in cibis & potibus. Contra ulcerationem uirgæ puluis factus ex folijs eius ſuper teſtam calidam deſiccatis & puluerizatis ulcera conſolidat & ſaniem conſumit, ſed non debet poni niſi quando eſt ſanies. Contra ulcerationem oris linguæ & labiorum in febre acuta, fiat decoctio eius foliorũ in aceto, & patiens ſæpe gargarizet.

De Laureola.

Laureola eſt herba multum laxatiua, calida & ſicca eſt in ſecundo gradu. Cuius fructus ſiue ſemen eius, eſt rotundum, ſubruffum ad quantitatem piperis, quod eſt adhuc magis laxatiuum quàm laureola, & tamen ipſa herba multum eſt laxatiua, & purgat multum phlegma & uiſcoſos humores, principaliter à remotis partibus & iuncturis membrorũ, ſecundario melancholicam.

unde ualet ischiadicis, arteticis & podagricis. Item cōtra apoplexiam & paralisim. Vsus enim eius est cum alijs medicinis in oxymelle & similibus, datur etiam in apozematibus per se non datur, quoniam habet naturam ulcerandi intestina, ex nimio suo acumine. Si tamen ea per se uti uolumus decoctionem eius damus, addito gummi arabico, & mastiche, ut malitia eius exprimatur, nō autē eis est danda nisi eis qui difficiles sunt ad soluendū, & carnosum uentrem & intestina habentibus, eiusdem uirtutis est semen eius.

De Lappa.

Lappa est herba quæ habet in summitatibus capitella uestibus ualde adhærentia. Lappæ multæ sunt species omnes medicinales. Nam Plinius dicit, quod ictibus scorpionum medentur, nec feriunt hominem, si inunctus fuerit succo eius. Decoctio radicis eius confirmat dentes, si tepida in ore teneatur, semen eius multa uitia stomachi curat, reijcientibus sanguinē prodest, dyssenteriæ subuenit. Nam radix cum uino sistit, & folia adiecto sale soluunt.

De Libystico.

Libysticum est calida & sicca in secundo gradu. Semen non herba uel radix in medicinis ponatur, uirtutem habet diureticam aperiendi & extenuandi, unde uinum decoctionis eius contra oppilationem splenis & epatis ualet, contra dolorem stomachi, & intestinorum ex uentositate prouenientem aqua decoctionis eius ualet. Puluis etiam eius cum puluere cymini datus ad prædicta ualet.

De Melonibus.

Melones desiderant talem terram & aërem qualem citrulli, sed minus pinguem & minus stercoratam, ut saporiosiores & solidiores fiant, & citius maturentur, & eodem modo & tempore plantari debent, & cum nati sunt irrigari non audent. Ex his quidem sunt longi qui comeduntur maturi, scilicet cum incipiunt

piunt redolere & crocei fieri. Ex quibus grossi qui habent semina ualde parua sunt cæteris melonum generibus meliores. Alij uero sunt subtiles, uirides ualde longi, & quasi omnes curuati, & uocantur melanguli, qui comeduntur acerbi sicut citrulli, & sunt eiusdem saporis, sed sunt minus frigidi magisq; digestibiles, & ideo meliores citrullis esse dicuntur. Melones sunt frigidi & humidi in secundo gradu, & qui dulces sunt temperate & frigidi. Auicenna dicit, quod radix melonis eodem modo est uomitiua, quo dictum est de radice citrulli, & cucumeris. Oportet autem utentem melonibus, ut melo præcedat aliquod aliud cibarium, ne nauseam faciat. Sed Isaac dicit, quod eo commesto oportet aliquantulam expectare, donec sit digestum, antequam alius sumatur cibus. Item dicit Auicenna, quod melo est tardæ digestionis, nisi quando comeditur cum eo quod est interius eius, & ipsius nutrimentū est, & humor eius est conuenientior quàm citrulli & cumeres. Sed cum melo corrumpitur in stomacho conuertitur ad naturam uenenosam, oportet ergo ut cum grauat extrahatur uelociter. Et de his quæ iuuant post eorum commestionem in cholericis sunt exicara, marathrum, mastiche. Phlegmatici uero accipiant oxymel, zinziber conditū aut zinziber solum, aut diacyminum & purum uinum bibant. Semen autem melonum mundatum urinam prouocat, renes & uesicam mundificat ab arenis & lapidibus.

De Meliloto.

Melilotum calidum & siccum est in primo gradu, herba est cuius semen simili nomine appellatur, & dicitur etiam corona regis, quia formatur ad modum semicirculi. Semen cum ipsis corticibus in medicinis ponitur, quia adeò paruum est & cohærens, quod uix separari potest. Virtutem habet confortandi ex aromaticitate, & diureticam ex subtili substantia, uinum decoctionis eius digestionem confortat, uentositatem excludit, opilationem

tionem uesicæ & renum aperit. Semen eius in brodio & cibis positum eos boni saporis & odoriferos facit.

De Mercuriali.

Mercurialis frigida & humida est in primo gradu. Viscosam habet substantiã, unde le nificando educit choleram ab epate, stomacho & intestinis. Datur autẽ succus eius cum saccharo non coctus, quia uim laxandi amittit ex parte si coquatur.

De Malua.

Malua frigida & humida est in secundo gradu. Cuius duplex est differentia, scilicet domestica quæ subtiliorẽ & frigidiorem habet humiditatem, & est syluestris quæ dicitur uulgo maluauiscus & bismalua crescens altius, quæ minus est frigida, & habet substantiam uiscosam. Contra calidum apostema in principio folia maluæ terantur, & superponantur ad maturandum, & terantur cum axungia porcina recenti, & super tegula calefacta ponantur, hoc etiam ualet contra duritiem splenis & epatis. Fomentum ex aqua decoctionis circa pedes ad prouocandum somnum in acutis febribus multum ualet. Malua cocta & cõmesta uentrem soluit, ualet etiam in febribus propter constipationẽ uentris, ex qua etiam aqua cõpetens fiat clystere, maluauiscus plus mollificat & maturat, secundum folia sua, & magis radix cum axungia trita aliquantulum calefacta apostemata maturat superposita, & duritiem mollificat. Herba etiam cocta cum radice usq; ad consumptionem aquæ apparebit quædam uiscositas, quæ superposita apostematibus ipsa maturat, & duritiem remollit et relaxat, & ex aqua addita cera & oleo fit unguentum competens ad prædicta. Aqua decoctionis seminis eius & maluæ ualet cõtra tussim siccam, cõfert etiam hecticis. Semina etiam sacellata in oleo decocta duritiem soluit & mundificat. Isidorus & Plinius præterea dicũt, quod si aliquis se inunxerit succo maluæ admixto cum oleo puncturis

apum lædi non poterit, nec patietur in membris inunctis punctu-ram, neq; morsum scorpionum nec araneæ.

De Menta.

Menta est calida & sicca in secundo gradu, cuius tres sunt species, est enim quædam domestica, quæ proprie hortulana dicitur, & hæc mediocriter calefacit, & confortat, & alia est sylvestris quæ mentastrum dicitur & magis calefacit. Et est menta quæ longiora, latiora, acutiora habet folia, & hæc menta romana uel sarracenica uocatur, uulgariter herba sanctæ mariæ dicitur, et hæc magis diuretica est quam alia. Menta domestica est herba facile se multiplicans, & cito de terra pullulans, & ascendens & cũ hastula in terram reflexa, & si ab humo tecta fuerit conuertitur in radicem, & cito ex se nouam producit prolem. Hæc esui magis quã medicinæ competit, & uiridis & exiccata magnæ efficatiæ est, debet autem siccari in loco umbroso, & per annum in multa efficatia seruantur. Virtutem habet dissoluendi ex proprijs qualitatibus, et confortandi ex aromaticitate. Contra fœtorem oris & putredinem gingiuarum & dentium abluatur os & gingiuæ ex aceto decoctionis eius mentæ hortulanæ, deinde fricentur ex puluere mentæ siccæ uel cum menta sicca. Ad appetitum confortandum, quando impeditur ex frigidis humoribus in ore stomachi existentibus, fiat salsamentum ex aceto & menta, & modico cynamomo seu etiam pipere. Contra uomitum ex debilitate uirtutis contentiuæ factum uel ex frigida causa, fiat decoctio mentæ in aqua salsamentiua & aceto, & spongia intincta ori stomachi superponatur, & etiam ipsam mentam coctam patiens comedat. Contra sincopim ex debilitate ex febre uel sine febre, siue ex materia siue ex quacunq; causa conteratur menta, cum aceto & modico uino, & si sit sine febre, si cũ febre solo aceto, & in eo pone panem assum, & aliquantulum dimittatur ut humectetur & applicetur naribus, & ex eo fricentur labia, dentes, gingiuæ & tempora, & ligetur su-

per uenas pulsatiles temporum, & brachiorum patiens etiam masticet & humositatē transglutiet. Contra coagulationē lactis fasciculi coquantur in uino & oleo, & mamillis cataplasmentur. Et nota cum aliqua medicina datur contra uenenum, debet dari cum succo mentæ, uel cum uino decoctionis eius, si non habeas succum. Contra uenenum solus succus mentæ romanæ uel uinum decoctionis uel succus cum melle commixtus ualet. Item ualet contra oppilationem splenis & epatis & uiarum urinalium ex frigido humore, & ex calido siue febre. Succus etiam datus cum melle lumbricos interficit, auribus instillatus uermes necat decocta in uino & oleo. Herba ipsa & cataplasmata soluit duritiem apostematum frigidorum. Mentastrum & carice & saliua decoquantur in uino, & detur patienti. Contra frigidam tussim uinum decoctionis ipsorum. Item eius fomentum infrigidatam matricem calefacit & mundificat. Sacellatio facta ex puluere eius frigidum rheuma capitis constringit. Et nota quod menta romana pro hortulana poni potest.

De Mandragora.

Mandragora frigida & sicca est, scilicet eius excessus non determinatur ab autoribus. Cuius duæ sunt species scilicet masculus & fœmina, & utraq; indifferenter utimur, & quidem ut Auicenna & alij dicunt fœminam esse formatam ad modum fœminæ, & masculum ad modum uiri, quod falsum est, sed masculus habet folia longiora, fœmina uero latiora. Quidam tamen operantur tales incisiones, ut decipiant mulieres. Radicum autem cortices competunt principaliter usui medicinæ, secundo poma, tertio folia. Cortex radicis collectus per quatuor annos seruatur in magna efficatia, uirtutem habet constringendi, infrigidandi, somnū inducendi in acutis febribus. Ad somni prouocationem puluis corticis eius conficiatur cum lacte mulieris puellam nutrientis, & albumine oui & superponatur fronti

fronti & tẽporibus. Contra dolorẽ capitis ex caliditate folia ipsius trita super tempora ponãtur, inungatur etiam oleo mãdragorato, quod sic fit: poma mandragoræ trita in oleo communi diu macerentur, postea fiat aliquantulum decoctio, & coletur, & illud postea erit oleum mandragoratum, quod ualet ad somnum prouocandum & dolorem capitis ex caliditate, si frons & tempora inungantur, & calorem febrilem reprimit. Item ipsius oleum repercutit materiam apostematum calidorum in principio, fructus etiam uel folia cataplasmentur supra, uel saltem puluis eius cum succo alicuius herbæ. Contra fluxum uentris ex impetu choleræ ex prædicto oleo uenter & tota spina ungatur & inijciatur modicũ cum aliquo leui clistere. Auicenna dicit, quod maculæ fricatæ cum folijs eius delent lẽtigines. Item statim facit somnum, & posita in uino inebriat uehementius. Cura eorum et omniũ nocumentorum mãdragoræ est cum butyro, melle & uomitu. Item nota quod publice prædicatur mandragoram habere uirtutem impregnandi mulieres steriles, si ex ea comedant, quod uerum non est, nisi forsan comedant cum sterilitas esset ex superflua matricis caliditate, tunc enim reduceretur ad temperamentum matrix, ut semen uiri non aduratur in ea.

De Meu.

MEu calidum & siccum est in secundo gradu, herba est cuius semen simili nomine appellatur, quæ præcipue medicinæ competit, per duos annos potest seruari, uirtutem habet diureticam ex subtili substantia sua, uinũ uel aqua decoctionis eius ualet cõtra oppilationẽ splenis & epatis ex frigida causa, & stranguriam dissoluit, aqua uero competentius potest dari in esca iuuenibus, uinum in hyeme senibus, puluis meu cum semine fœniculi in cibo uel potu datus uentositatem intestinorum & stomachi excludit, & digestionẽ confortat.

De Marrubio.

Marrubium calida & sicca est in tertio gradu, quæ alio nomine dicitur uulgariter prasium, folia eius præcipue competunt medicinæ, secũdario cortices & radices, herba suspensa in umbroso loco per annum seruatur: uirtutem habet consumendi & dissoluendi ex qualitatibus, dissoluendi & aperiendi ex amaritudine. Contra uitiũ pectoris scilicet asma ex frigido & uiscoso humore detur diaprasium, uel fiat electuarium ex una parte sua, & quinta mellis dispumati, & fiat decoctio aliquantula usque ad spißitudinem, & postea ponatur puluis draganti & gummi arabici & liquiritiæ, quod erit optimum contra uitium pectoris, uel saltem puluis eius cõficiatur cum melle dispumato, addito puluere liquiritiæ. Contra tußim ualet decoctio eius & ficuum siccarum. Contra stranguriam & dyssenteriam detur uinum decoctionis eius, & ficuum siccarum, fiat etiam emplastrũ ex ipsa herba cocta in uino & oleo supra renes & pectinem. Item ualet contra cholicam ex frigida causa. Contra hæmorrhoides inflatas & influentes fiat eucarisma ex aqua salsa & uino decoctionis eius, & postea suppositoriũ ex puluere eius cõfecto cum melle, uel fiat decoctio pulueris uel succi eius cum oleo mustelino & bombix superponatur. Contra lumbricos detur puluis eius confectus cum melle. Contra uermes aurium succus eius auribus iniiciatur. Contra splenis uitium cortices radicum cum ipsa herba macerentur per 15 dies in uino & oleo, postmodum fiat decoctio & coletur, & colaturæ addatur cera & oleum & fiat unguentum.

De Maiorana.

Maiorana calida & sicca est in secundo gradu, alio nomine dicitur esceron, cuius flos & folia cõpetunt medicinæ. Colligitur in æstate cũ floribus, & in umbroso loco siccatur, & per annum seruatur, uirtutem habet confortandi ex aromaticitate, dissoluendi & consumendi ex qualitatibus & etiam mundificandi.

Puluis maioranæ in cibo datur uel uinum decoctionis eius, stomachum infrigidatum calefacit, & digestionē confortat, naribus appositi cerebrum confortat. Flores & folia in testa calefacta & in saculo posita & loco dolenti superposita dolorē ex uentositate prouenientem soluit. Item capiti superposita ualet contra rheuma capitis. Item nota quod mures insidiantur radicibus eius, inde medicinam quærentes.

De Napo.

Napus omnem ferè aërem patitur, terram desiderat pinguem, & in solo sicco & tenui & prope riuum & desexo & sabuloso melius nascitur loco. Proprietas napi in rapam, & econuerso transmutatur, sed ut optime proficiat subactū solum stercoratumq; & uersatū quærit, & in illis locis optime prouenit in quibus segetes eo anno fuerunt. Si spissi sunt nimis interualles aliquos, ut alij roborentur, quos in locis uacuis transferre poteris, seruntur circa finem Iulij & toto tempore mensis Augusti, si pluuiæ desunt, irrigatione iuuentur, possunt etiā commode seri inter milium & panicum maxime serotanum, in secunda sarculatione ipsius sarculatione iuuantur napus & rapa, ex napis nobilioris saporis sunt illi, qui sunt longi & ferè rugosi, non grossi, multas radices habentes, sed unam tantū acutam & rectam. Ex napis fiunt optima composita cum raphano & modico sale, aceto, melle & sinapi & speciebus odoriferis, & sine speciebus possunt fieri satis bonæ. Calidi sunt in secundo gradu & multum nutriunt, sed duræ digeruntur, mollem & inflatam minus tamen quam rapæ faciunt carnem, qui si in aqua coquatur & illa eiecta in alia recoquatur duritia eius substantiæ temperatur, & mediocriter inter bonum & malum generant nutrimentum, qui bene cocti non sunt difficile digeruntur, uentositatem faciunt, & in uenis & poris oppilationem. Idcirco utiles sunt si bis coquantur, & utraq; aqua proiecta in alia recoquantur, cum pinguissima carne.

De Nasturtio.

Nasturtium calidũ & siccum est in quarto gradu, semen eius præcipue competit usui medicinæ, per quinq; annos seruatur, herba etiam uiridis multæ est efficatiæ, sicca modicæ: uirtutem habet consumendi, dissoluendi ex qualitatibus suis. Contra paralisim linguæ cum oppilantur nerui & replentur ex humiditatibus, ut solet accidere in acutis febribus, semẽ nasturtij masticetur & superponatur linguæ. Contra paralisim aliorum membrorum semen eius in saculo positum, & in uino coctũ membro dolenti superpositum Ipsa herba decocta cum carnibus & commesta ualet contra humiditatem superfluam cerebri, & in lethargo prouocetur sternutatio ex puluere seminis nasturtij naribus apposito. Contra relaxationem uuæ, fiat gargarismus ex aceto decoctionis eius & ficuum siccarum. Contra iliacam passionem calidam & ex frigida causa semen eius in saculo positum etiam in uino decocto superponatur. Ad idem ualet, & ad stranguriam, herba ipsa decocta in uino & oleo superposita. Contra tenasmon ex humore conglutinoso cum anus eminet puluis superponatur ano, renes etiam inungantur melle & superspergatur puluis seminis & cymini & colophoniæ.

De Nenuphare.

Nenuphar est frigida & humida in secundo gradu, herba est lata habens folia, quæ in aquosis inuenitur locis. Cuius duplex est differẽtia, una purpureos habẽs flores, & alia croceos, quæ nõ est adeo bona. flos cõpetit usui medicinæ, in septẽbri colligitur, & per duos annos in multa efficatia seruatur. Ex floribus fit sirupus præcipue contra acutas febres, & pro distemperato in caliditate. Flores coquantur in aqua addito saccharo, & fiat sirupus, contra dolorem capitis ex caliditate. Saraceni ponunt in aqua per noctem unam & mane talem aquam cum floribus naribus applicant.

De Napello

De Napello.

Napellus est napus marinus, in littore maris crescens, & est uenenum pessimum & perniciosum, quod in summo ca liditatis & siccitatis est, linitum delet maculas cutis, etiam cum in potu sumitur rectificatum studio medicinæ, ualet contra lepram. Est autem uenenum homini bibere ultra dimidiam unciam, & minus hoc interficit hominem, & quod miraculosum est, ut quidam di cunt, mus paruulus qui pascitur & inuenitur iuxta ipsum & ille mus est theriaca contra uenenum ipsius napelli.

De Nigella.

Nigella calida & sicca est in tertio gradu, semen est cuiusdam herbæ, quæ in locis paludosis & inter frumentum re peritur. Semen per decem annos seruatur. Est autem rotundum & planum subrussum & subamarum, unde habet uirtutem diureticam ex amaritudine, dissoluendi & consumendi ex suis qualitatibus. Emplastrum factum ex farina nigellæ & succo absinthij circa umbilicum, & præcipue pueris, lumbricos necat: maioribus conficiatur cum melle & detur farina nigellæ facta cum aceto tepido, & auribus inflata uermes necat. Vnguentum autem sic fit, nigellæ in multa quantitate fiat decoctio in forti aceto usq; ad consumptionem, & ad aliquantulã spissitudinem, & tunc addito oleo fiat quasi unguentũ, quod optimũ est ad scabiem, & impetiginẽ facile tollit.

De Origano.

Origanum calidum & siccum est in tertio gradu. Alio no mine dicitur uulgo gonella. Cuius duplex est differentia, scilicet origanum agreste, quod latiora habet folia, sed & fortius operatur, & est domesticum quod in hortis reperitur, & minora habet folia & suauius operatur, & est domesticum quod in hortis reperitur, quod in medicinis ponitur. Colligitur autem in tempore productionis florum, debet in medicinis poni abiectis stipitibus, per annũ seruatur & in umbra suspenditur, & siccan

& ſiccantur folia. Virtutem habet diſſoluendi, conſumendi & attrahendi. Contra frigidum rheuma capitis folia cum floribus in teſta ſine liquore bene calefacta in ſaculo ponantur & ſaculum capiti ſuperponatur, & patiens cooperiatur pannis, ut caput ſudet, uinum decoctionis eius gargariſatum ginguiarum & faucium conſumit humiditatem. Contra frigidum aſma detur uinum decoctionis eius & ficuum ſiccarum, uel puluis eius digeſtionem confortat confectus cum melle detur cum aqua calida, uinum decoctionis eius digeſtionem confortat, dolorem ſtomachi & inteſtinorum excludit. Item faſciculi facti ex herba ipſius decocti in uino & renibus ſuper poſiti ſtranguriam & dyſſenteriam ſoluunt.

De Porris.

Porri ſuſtinent ferè omnem aërem, & terram deſiderant mediocriter ſolutam, ut optime proficiant, & pinguem & ſtercoratam. Seruntur autem in locis calidis & temperato proximis menſe Decembri & menſe Ianuario, & Februario & Martio in temperatis & frigidis cum terra fuerit ad æqualitatem redacta. Hæc autem ſatio fit aut ſola aut in alijs herbis mixtim in terra optime culta, & deſuper lætamine cooperta. Hæc ſemina ſunt ſpiſſa ſpargenda, deinde euelluntur groſsiores, primo nec aufertur aliquid de ipſarum radicibus cum ſulcis plantantur, ſed quando cum palis debent plantari abſcindũtur radices & ſummitas foliorum, & plantantur menſe Aprili & Maio per totum menſem Iunij, ſed plantari poſſunt menſe Iulio, Auguſto, Septembri & Octobri, & erunt utiles in ſequenti menſe Martio, & Aprili. Nec in plantatione porrorum quærenda eſt mollis terra, ſed mediocris eſt optima, & ſatis bona eſt illa quæ fuerit ferè ſicca. Fit autem duobus modis porrorum plantatio, uno modo ſubtilis, ut Bononiæ moris eſt, ut ſcilicet per unam completam ſpannam unus ſulcus ab altero diſtet, & ſint ab inuicem in ſulco iacentes poſiti quaternis ſeparatis digitis, & cũ ſequens ſulcus terra trahitur ſuper porros &

ros & pedibus molliter conculcatur. Secundo aūt modo palo plantantur, scilicet ut optime pastinatis & dispositis areis fiant foramina cum palo grosso, ferè ut lancea & concaua per unam spannam, & ultra uno semisse distantia, in quibus ponuntur præparatæ por rectæ, foramina uero replentur, aut quicquid terræ in eis ponitur, sed elapsis tribus septimanis cū herba in eis nascitur sarculantur, & herbis mundantur. Et quod porri sic plantati sint meliores alijs, nec possunt facile furtim euelli, sed hic modus magis laboriosus existit. Item hoc modo plantantur optime inter cepas iam quasi grossas, & euulsis cepis sarculantur & inueniuntur optime prouenire, cum euellentur, aliqui in uno loco relinquentur & pro seminibus reseruantur. Cuius quidem semina possunt per triennium illæsa suspensa seruari, calida et sicca est in tertio gradu, secundū cibū illaudabilis est, nocet enim stomacho faciens inflationem ac uentositatem, & cum sui acumine neruos eius mordet, habet etiam proprietatem faciendi fumum nigrum melancholiæ generatiuum, qui ad caput saliens uisui tenebrositatem facit, atq; somnia terribilia & formidulosa inducit, unde caueant ab ipso cholerici, maniaci, & oppilationem in capite habentes. Sed diligentes eos comedere accipiāt post eos lactucas, & portulacas, enduias, & similia, ut eorum calor temperetur ab istis, aut elixentur. Deinde bis aut ter lauentur & esui postea dentur, ualent tamen secundum medicinam, crudi enim comesti pulmonem à grossis mundificant humoribus, & oppilationem epatis aperiunt. Item succus porri cum aceto, oleo & thure naribus immissus sanguinem ex eis fluentem stringit, eis scilicet qui frigidæ sunt naturæ. Item in aure distillatus dolorem ex frigiditate & humiditate factum placat. Item porrum crudum cataplasmatum super morsum serpentis bene prodest. Item coctum cum oleo amygdalino conditum uenerem suscitat. Plinius autem dicit, quod porrum contritum cum melle emplastratū super uulnera, sanat ea. Cum uino bibitus succus eius lumborum dolorem soluit,

cum sale mixtum uulnera cito claudit & sanat, duritias relaxat & rupturas cito consolidat. Item porrum crudum commestum ualet contra ebrietatem, & stimulat uenerem. Item solo odore fugat serpentes, & scorpiones. Item ualet contra dolorem dentium, & eorum interficit uermes, sed aciem oculorum hebetat, stomachum grauat, sitim creat, sanguinem incendit & inflammat, si ex eo nimium comedatur. Semen porri siccius est & fortioris actionis, de quo tres drachmæ potui datæ cum duabus seminis allij mire sanguinem de pectore screantibus fluentem stringit.

De Papauere.

Papauer seritur mense septembri in locis calidis & siccis, temperatis uero & frigidis mense ianuario, februario & martio & nouembri potest etiam cum alijs herbis seri, & est frigidũ & siccum in primo gradu, cuius duplex est differentia scilicet album & nigrũ. Album frigidũ & humidũ, nigrũ frigidũ & siccum, & magis fortificat. Semen eius collectum per decem annos seruatur, habet autem uirtutem inducendi somnum leniendi & mortificandi. Ad somnum prouocandum fiat emplastrum ex semine utriusq; uel alterius cum lacte mulieris & albumine oui circa tempora. Mulieres Salernitanæ dant pueris puluerem seminis papaueris albi cum propria lacte. Semen autem papaueris nigri non debet dari, quia magis mortificat. Contra calida apostemata in principio & contra calefactionem epatis semen papaueris uel ipsa herba trita conficiatur cum oleo rosarum & superponatur. Contra siccitatem membrorum, ut est in hectica & in alijs infirmitatibus oleum uiolatum calefiat aliquantulum, & puluis papaueris albi conficiatur cum eo, & inungatur spina per totum, idem contra siccitatem pectoris multum ualet. Dicunt Plinius, Dioscorides & Macrobius quod ex succo foliorum capitulorum eius fit opium, unde somnus febricitantibus prouocatur, quod cum cautela dari debet, quia

multum

multum oppilat, infrigidat & mortificat, & maxime nigrum papauer.

De Peucedano.

P*Eucedanus est herba quæ alio nomine dicitur uermiculus porcinus, quæ calida & sicca est. Et uinum decoctionis eius ualet contra strangurium, dyssenteriam & oppilationem splenis & epatis. Herba eius etiam decocta in uino et oleo & cataplasmata spleni et epati duritiem eorũ remollit. Contra frigidos humores in spiritualibus existẽtes, detur aqua decoctionis hordei, & si fuerit multũ frigidum detur uinũ decoctionis eius & succi liquiritiæ.*

De Petroselino.

P*Etroselinum seri potest mense decembri, februario, martio & aprili, & transplantari fere toto tempore anni solum et cum alijs herbis simul: semina eius per quinq; annos possunt seruari. Est autem calidum & siccum in secundo gradu, diureticũ est, & incidens urinã & menstrua prouocans, uentositatem & inflationem dissoluens, & præcipue semen eius. Galenus dicit, quod cataplasma tum super pustulas, scabiem & morpheam mire mundificat, unde confert hydropicis, periodicam febrem patientibus, renũ dolorem ac uesicæ placat, & corporis poros uiasq; rarificat, & humores extenuando cum sudore proijcit, & urinam, epar & uulnera mundificat, oppilationem eorum aperit, & apostemata eorum curat, maxime quæ sunt in renibus, uentositatem colicæ paßionis dissoluit, tritum & in uuluam immissum menstrua prouocat, secundinam & & mortuum fœtum educit, & expellit etiam potui datus, mundificat fœtus ab humoribus großis & uiscosis.*

De Psyllio.

P*Syllium frigidũ & humidũ est in quarto gradu, herba est, cuius sẽmẽ simili nomine appellatur, semen in medicinis debet poni, in æstate colligitur, per duos annos potest seruari. Habet aũt uirtutẽ infrigidãdi & humectãdi. Cõtra ariditatẽ linguæ in acutis*

febribus semen in subtilissimo panno ligetur, & in aqua infundatur, & tali aqua illiniatur lingua, prius tamen abrasa cum cultello ligneo. Contra siccitatem spiritualium & constrictionem uentris in acutis febribus ponatur psyllium in aqua & dimittatur aliquantulum, deinde aqua abiecta illa psyllium detur cum frigida in sirupo. Etiam contra acutas febres competenter psyllium ponitur, & multa fiat decoctio, & postquam gutta adhæret faciæ, quæ cito adhæret propter uiscositatem ipsius psyllij. Contra dyssenteriam comburatur in aliqua testa, & puluis inde factus cũ ouo sorbili uel melius cum aqua rosata detur, si fiat uitio superiorum intestinorum. Si uero uitio inferiorũ cum anathanasia puluis eius superponatur: ad idem ualet emplastrum ex puluere eius cum albumine oui, & modico aceto & aqua rosata super pectinem, & renes uel super umbilicum, si fit uitio superiorum. Contra fluxum sanguinis ex naribus ualet idem emplastrum super frontem & tempora positum, uel scutellum factum ex puluere eius ex succo sanguinariæ naribus imponatur. Contra calida apostemata saculus plenus ex semine psyllij prodest. Item sua frigiditate & humiditate cõseruat camphoram, quia camphora nimis est subtilis substantiæ.

De Polipodio.

Polipodium calida est in quarto gradu, siccum in secundo, herba est similis filici, quæ crescit super quercus, muros & lapides, sed quod crescit in quercubus melius est. Radix eius collecta & aliquantulum mundata, & ad solem per unum diem exiccata per biennium in multa efficatia conseruatur. Illa autem quæ fracta interius apparet arida, abijcienda est. Habet uirtutẽ dissoluendi & consumendi & purgandi principaliter phlegma & melancholiam, & maxime à stomacho & intestinis, & est parum laxatiua. Et nota quod in decoctione polipodij debet poni aliud exclusiuum uentositatis ut anisum, fœniculus uel cyminũ, quia polipodium solum mutat humores in uentositatem. Item utimur eo

in apo

in apozematibus & confectionibus & in iure gallinæ uel alterius carnis,& damus etiam puluerem ipsius ad laxandū, & ualet quotidianæ & tertianæ, ex cholera uitellina & citrina soluit etiam oppilationem epatis ex grossis & uiscosis humoribus: febri etiā quartanæ confert & iliacis & cholericis & habentibus phlegma mucilaginosum in intestinis utiliter medetur. Contra quotidianā & iliacam passionem & alopeciam & dolorem articulorum & ad conseruationem sanitatis talis fit usus, conteratur polipodium unc. 1. uel 2. ad plus si sit multum laxatiuum, & fiat decoctio eius in aqua cū prunis & uiolis, addito semine fœniculi & anisi in multa quantitate & colatum mane uel sero detur patienti.

De Pastinaca.

Pastinaca seritur mense Decembri, Ianuario, Februario, & Martio in terra pingui, alte fossa & soluta, & optime pastinata. Alia est syluestris, alia domestica, & utraq; in radice duri est nutrimenti, & minus quàm rapa nutrit, habet autem aliquid acuminis unde est extenuans & diaphoresim faciens. Ideoq; urinam & menstrua prouocat, habet etiam aliquātulum inflammationis, unde coitus iuuatiua, quæ in frequēti usu laudabilem generat sanguinem. Igitur ut temperetur bis in aqua elixari oportet, & aqua eiecta, tertio coque. Pastinaca syluestris dicitur alio nomine daucus asininus, & domestica daucus creticus, earum radix secundum Isaac calida in medio secundi gradus, & humida in medio primi, & folia et flores secundum aliquos sunt calida & sicca in tertio gradu, & una pro alio in medicinis ponitur, quia sunt fermè eiusdē uirtutis, sed domestica melior est. Item est quædam pastinaca rubea, quæ cruda potest comedi, & cocta cum napis optima est composita, & rubicundo colore decorata, quæ seritur ut aliæ pastinacæ. Pastinaca syluestris habet efficatiam præcipue secūdum folia & secundum flores, modicam aut nullam secundum radices. Hæc herba debet colligi cum flores producit abiectis radicibus, &

in umbroso loco siccari, & per annum seruatur, uirtutẽ habet dissoluendi, attrahendi ex qualitatibus, & diureticã ex subtili substantia. Contra frigidum rheuma sacelletur caput ex puluere facto ex ipsa herba bene calefacta. Ad dolorem stomachi ex uentositate uel frigiditate & contra stranguriam & dyssenteriam & iliacam passionem detur uinum decoctionis eius, & herba in multa quantitate in uino & oleo decocta, super locum dolentem ponatur. Contra stranguriam & dyssenteriam & uitium lapidis, detur uinum decoctionis seminis eius & saxiphragæ. Contra oppilationem splenis & epatis ex frigida causa, & contra hydropisim fiat sirupus ex succo fœniculi & decoctionis eius. Contra duritiem splenis, et epatis ponatur ipsa herba in multa quantitate in uino et oleo, maceretur ita per 10 dies, in decimo die coquatur usq; redigatur in oleum, et exprimatur herba bene et coletur, et colatura postea ponatur ad ignem, et imponatur cera, et fiat cerotum quod contra prædicta et contra talia apostemata est multum conueniens.

De Portulaca.

Portulaca quocunq; ferè tempore seminatur. Nascitur ad ueniente calore, et præcipue nascitur mense Aprili, Maio et Iunio. Potest etiam seri per se cum puluere mixta, et inter caules optime prouenit, et inter cepas et porrum, et in uineis congrue seminatur. Terram tamen ualde pinguẽ desiderat, ut optime conualescat, ubi semel sata fuerit quolibet anno sequenti nascetur, et maxime si ibidem ad aliquam maturitatem prouenit, multum læditur nimia siccitate aëris, nisi frequẽti irrigatione iuuetur, et sub umbris arborum non facit cespites. Eius quidem sunt duæ species. Est enim quædam portulaca ualde lata producens folia quæ Romana seu beneuentana dicitur, quæ multum est humida, sed insipida, et est alia portulaca communis parua producens folia, et hæc minus est humida, sed plus sapida, sed si inter alias herbas spisse seminatis seratur in cespites non poterit dilatari. Portulaca frigida est

in tertio gradu, in secundo humida. Viridis est multæ efficatiæ, exiccata non tantum, uirtutem habet leniendi stomachum, humectandi & infrigidandi, optimus cibus est febricitantibus cruda uel cocta. Contra constrictionem uentris coquantur cum pruinis in aqua & comedat patiens pruna & portulacas, & postea bibat aquam, non quod portulaca conuenienter cum diureticis ponitur. Item portulaca aliquid ponticitatis habet, & ideo confortat stomachum & intestina, & ualet cõtra uulnera in renibus & uesica nascentibus. Valet etiam fluxui sanguinis, & undecunq; manatum fuerit ipsum stringit. Item si in capite uel in frontibus uel temporibus inungatur dolorem & calorem aufert. Item ualet cõmesta contra dyssenteriam, & confert cholericas egestiones habentibus. Auicenna dicit, quod ipsa sua proprietate eradicat uerrucas, si ex ea confricentur & delet stuporem dentium, abscidit desiderium coitus, tamen in complexione calida & sicca addit in coitum.

De Papyro.

Papyrus dicitur quasi pabulũ, πῦρ, id est, ignis, quia desiccatus ad nutrimentũ ignis in lucernis & lampadibus est ualde aptus, est enim herba exterius ualde plana, habens interius medullam albam, bibulã & porosam, & nascitur in locis aquosis, & dicitur uulgariter apud nos iunccus. Siccatur enim & excoriatur parũ remanente de cortice in uno latere, ut medulla subsistet, & quanto minus habet de cortice tanto clarius ardet in lampade, & facilius inflammatur, & ex eo fiunt sportulæ pulchræ, & ex eo fiunt in aliquibus locis uasa & naues, uidelicet in Memphi & India, ut dicit Plinius, & hæc testantur historiæ Alexandri. De papyris etiã fiunt chartæ in quibus scribitur. Item ex eis fiunt sportulæ et pulchra sextoria, & uaria utensilia, & ligantur ex eis uela nauiũ, & quidã ex eis faciunt uestimẽta. Et dicitur Plinius, quod eius medulla multũ ualet ad aquam de auribus extrahendam, quia eam naturaliter imbibit, & ad se trahit, & ideo cum papyro aqua de uno extrahitur.

De Pulegio

De Pulegio.

Pulegium calida & sicca est in tertio gradu. Colligitur tempore florum, & in umbra siccatur, & per annum seruatur. Folia cum floribus, abiectis stipitibus in medicinis ponuntur. Virtutem habet assumendi & dissoluendi. Satellatio capiti facta ex pulegio, calefacta in testa sine liquore, ualet contra frigidum rheuma, gargarismus factus ex decoctione pulegij & aceto & ficuum siccarum ualet contra frigidam tußim, quæ est ex glutinoso uel frigido humore. Item uinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex uentositate uel frigiditate factum. Item emplastrum ex eodem factum in uino coctum & superpositũ ualet ad idem. Item fomentũ factum ex aqua decoctionis eius, humiditatem matricis desiccat, & uuluam coarctat: & ideo hac fomentatione mulieres Salernitanæ multum utuntur.

De Rapa.

Rapa in omni aëre habitabili prouenit, & desiderat terram solutam ac pinguem: & adeò solutam quod ferè in puluerem sit redacta, ut optime conualescat. Seritur semen eius, ne nimis spisse spergatur, cum puluere mixtũ circa finem Iulij & usq; ad medium mensem Augusti, uel parũ post, & etiam per totum mensem Augusti, in principio Septembris, in locis calidis & siccis, & præcipue cum terra fuerit rorida per pluuiam præcedentem. Si rare seratur magis grandescit: & ideo ubi nimis spissæ plantulæ eius natæ fuerint, cum aliquod robur acceperint euellantur aliquæ, ut cæteræ roborentur, & in locis uacuis transferantur, uel abijciantur. Frequenti sarculatione & herbarum liberatione multum iuuantur. Seritur in agris nudis, & in stipulis etiam egregie, seritur si optime fuerint exaratæ & solo opertæ, semẽ eius operiendum est ne nimium mergatur in terra. Possunt etiam conuenienter seri inter panicum & milium serotinum, quæ cum panicũ & milium sublata sunt, sarculari debebunt. Lætantur agro patenti &

ualde læditur umbris, quod si tanta fuerit aëris siccitas ut tempore congruo seri non poßint, poteſt in aliquo irrigabili loco & etiam umbroſo ſpiſſe ſeri, ut caules, deinde cum cõualuerint plantæ eius, & pluuijs terra fuerit madefacta, transferri poterunt circa finem auguſti, & uſq; ad medium mẽſem ſeptembris in terra optime culta. Colliguntur menſe octobri, & quæ pulchriores erunt ſublatis frondibus plantentur, ut folia ſequenti æſtate producant. Ex rapis fiunt compoſita cum aqua ut pro coquina tempore hyemis & quadrageſimæ habeantur, hoc modo: Rapæ optime lauentur, deinde crudæ componantur in uaſe de ſolo ad ſolum, & in quolibet ſolo ſeminetur ſal mixtũ ſeminib. fœniculorũ, & ſatureia, uel ſal tantũ, ultimo põderentur et ſeruabũtur per octo dies et dimittãtur, deinde ponatur aqua frigida tantũ, quod cooperiãtur, & ſic ſeruabuntur per totũ annũ. Itẽ fiunt cõpoſita cũ aceto et raphano, ſinapi, fœniculis & ſale hoc modo, uidelicet in quantitate duarũ cõmuniũ ſitularũ accipiatur de rapis, una libra raphani uel plus ſi bene fortes habere uolueris, & una libra ſinapis, & dimidia libra fœniculi, et tres libræ mellis, & una libra ſalis, & raphani incidãtur ſubtiliter per longum & piſtentur minutatim & cum illis ſemina & ſal miſceantur, mel liquefiat & cum ſinapi diſtemperatio cum optimo aceto circa medietatem unius ſitulæ miſceatur. Deinde rapis uel napis uel radicibus rubeis & paſtinacis & piris & pomis ſi uolueris congruo modo coctis & optime infrigiditatis & diuiſis fiat ſolum de prædictis & ſeminetur deſuper raphanum cum ſeminibus & ſale prius poſito ſinapi uſq; ad æqualitatem, deinde fiat aliud ſolum & ponatur ſinapis et ſemina & ſic fiat uſq; ad complementum & ſeruentur. Rapa ſecundum Iſaac calida eſt in ſecundo gradu, multum plus cæteris herbis nutrit, dure tamen digeritur, mollem & inflatam carnem propter ſui uentoſitatem & inflationem facit, proinde coitũ ſuſcitat, quæ ſi in aqua coquatur et illa eiecta in alia recoquatur, duritia eius ſubſtantiæ temperatur, et mediocriter inter

bonū et malū nutriet. Quæ ut bene cocta est, difficile digeritur, uētositatem generat, et in poris opilationem facit, idcirco utilis est & bis cocta et utraq; aqua proiecta recoquatur, cum pinguissima carne. Præterea secundum medicinam est congrua podagris, si in eius iure pedes eorum lauentur.

De Raphano.

Aphanum non seritur, quia semen nō habet, sed plantatur corona recens tota uel media, uel fiunt de radicibus eius parua frusta, & plantatur mense nouembri & decembri, ianuario, februario & martio. Terram desiderat profunde fossam, solutam, pinguem & optime pastinatam, sicut cæteræ herbæ quarum radices grossas & longas fieri optamus. Raphano præcipue utimur ad faciendum cōposita de rapis. Raphanum calidum & siccum est in secundo gradu, radix enim magis competit usui medicinæ, uiridis & exiccata, sed magis uiridis, uirtutem habet incidendi & dissoluendi, & ex eo fit competens oxymel hoc modo. Cortex radicum aliquantulum teratur, & dimittatur biduo uel triduo in aceto, postmodum addatur ei tertia pars mellis, & tamen oxymel ualet contra quartanam & quotidianam, nisi sit de phlegmate salso, si frigidi humores & indigesti sunt stomacho. Cortices radicum raphani perfusas melle & in aceto comedat patiens usq; ad saturitatem, postmodum bibat aquam calidam & digitis in ore missis, uel penna uel inuncta oleo uomitus prouocetur. Contra duritiem splenis & epatis herba ipsa decocta uino & oleo cataplasmetur, pectini etiam cataplasmata & stranguriam dissoluit. De proprietatibus eius est quod si frustum raphani ponatur super scorpionem moritur. Et ideo dicit Democritus, quod qui habet manum infectam maturato semine raphani, sine suo nocumēto tractat serpentes. Hermes etiam tradit, quod si succus raphani misceatur cum succo lumbricorum terræ concussorum, & per pannum expressorum, & in ipso extinguitur gladius,

us, ferrum sicut plumbum incidet gladius ille. Et nota quod *rapha num dicitur esse uitibus inimicum, & dicitur quod si prope ferãtur natura discordante refugiũt, ut Pallad. peritus agricultor affirmat.*

De Radice.

R*Adix est herba cuius radix simili nomine appellatur. Cœli statu nebuloso lætatur, licet in omni aëre proueniat, amat terram pinguem, solutã, diu subactam & profunde fossam, toffam & glaream reformidat. Seritur in mense iunio & iulio locis temperatis & siccis. Serendæ sunt radices spacijs grãdibus, & alte fossis, melius proueniũt in arenis. Serãtur post nouã pluuiam, nisi forte possint irrigari.* Quod *satum est statim debet operiri leui sarculo. Lætamen non est ingerendũ sed potius palcæ, quia fumigosæ fiunt. Suauiores fiunt si aqua salsa frequenter irrigentur.* Radices *fœminini generis esse putantur, quæ minus acres sunt, habent latiora folia, & cum iucunditate uirentia, ex his ergo semina colligemus, maiores fieri creduntur si sublatis folijs omnibus & solo tenui calidissimo sæpe terris operiantur, unde optime plantantur in sulcis, ut terra sæpius circa eas possit amplius cumulari. Si ex nimis acribus dulces fieri uelis, semina die ac nocte melle macerabis. Calidũ & siccum est in secundo gradu, minus quàm rapa nutrit, propter suũ acumen, quod est fortius acumine rapæ, nutrimentũ tamen eius est grossius durumq́; stomacho & indigestioni nociuum, & inconueniens oculis, dentibus & omnibus uulneribus & doloribus, sumpta secũdum cibum, sed secundum medicinam couuenit.* Est *enim lauatiua renum, & uesicæ & grossis humoribus, & urinam prouocat, & manducata lapides frangit, & si cocta comedatur tussi ex frigida & humida causa subuenit, & secundum cibum cõmesta torsionem & inflationem generet, & stomacho fit illaudabilis, quod testatur ructus putridus, qui ex ea fit maxime ante cibũ. Illa enim quæ ieiunis esui datur eleuat cibũ, & cohibet ne ad locũ decoctionis descendat, unde fit causa indurandæ digestionis, et prouocãdæ uomitum,*

maxime eis qui naturaliter uentositatē in stomacho habent. Sed post cibū accepta minorē agit uentositatē superius ascendentē, & cum sua grauitate ad inferiora descendit, deponitq; cibū ad locū digestionis, et digerit, ut oportet, proinde uolētes eam pro uomitu accipere, accipiāt ante cibū. Itē habet uirtutē similē raphano, & cōtra easdē causas et eodē modo datur, sed nō est adeò efficax, ut raphanum.

De Ruta.

Ruta seritur mense Augusto, & melius propagatur de abruptis ramusculis in terram positis, & si summitas alicuius ramusculi eius incuruati in terram statim in terra fixa radicatur & difficilime arescit. Hæc herba, ut Plinius dicit, odit frigidam hyemem et imbris humorē, siccis gaudet temporibus. Terra lateritia uel cinere uult nutriri, ideo diligit ficū quod melius sub eo uel iuxta eum quàm alibi cōualescit, uerno autē tempore transplantatur, aut in mense Septembri, & aßiduè irrigetur, si non habet imbrem. Si permittatur florere, arescit antiquata & lignescit, si rami eius bis omni anno terrausq; ad folia non operiantur. Quando autem indurata est & lignea facta, nō bene pullulat nisi abscindatur iuxta terram seu radices. Tunc enim renouatis ramis redit ad eam iuuentus. Calida & sicca est in secūdo gradu. Cuius duplex est differentia scilicet domestica & syluestris, quæ πήγανον ἄγριον dicitur, folia & semina competunt medicinæ usui. Semina possunt per quinq; annos seruari. Folia siccata per annum, uirtutē habent diureticam, dissoluendi & consumendi. Contra cephaliam & epilepsiam in balneo iniiciatur parū succi eius calefacti per nares, quod phlegma & cerebrum mundificat. Item uinum decoctionis eius ualet ad idem. Contra defectum uisus ex fumositate collecta in dolio ponatur cum uino ruta, & patiens tali uino utatur. Item cum aqua rosata mixta & super oculos lippos aut sanguinolentos posita, mirabiliter eos sanat & mundat. Contra dolorem dentium ruta cocta cum uino cataplasmetur super locum dolentē: uel aliter, accipe fu-

stem

ftem eius & exure aliquantulum ad ignem & concauitatē eius cauterisa, & satis confert. Contra frigiditatem stomachi, & eius paralisim & aliorum membrorum detur uinum decoctionis eius & radicis fœniculi, uel puluis eius cum succo. Item contra stranguriam & dyssenteriam ruta in uino cocta & oleo pectini cataplasmetur. Contra tenasmon ex frigida causa, decoquatur in uino, & fiat ἐγχεῖσις uel calefiat bonum uinum, & fundatur super rutam, & patiens recipiat fumum. Ad menstrua prouocanda & secundinam & fœtum mortuum educendum, detur triphera magna cum succo rutæ. Idem operatur succus eius solus per os receptus, aut pessaritatus, aut teneritates eius in oleo frixe & superposite. Contra exteriorem dolorem ex concussione uel alia causa, ruta calefacta sine aliquo liquore superponatur. Contra lippitudinem & dolorem oculorum, puluis cymini cum succo eius cōficiatur, & in eo bombix intincta super oculos ponatur. Ruta etiam bibita ualet contra uenenum bibitum, & morsum uenenatorum animalium, & etiam cataplasmata. Et nota si quis esset totus circundatus ruta uiridi, secure posset transire ad basiliscum. Eius odore de hortis fugantur serpentes, & omnia uenenosa, & ideo plantatur cōuenienter in locis ubi sunt aluearia apum. Item succo rutæ liniti à scorpionibus, araneis, uespis, & apibus, non punguntur.

De Rubula.

Rubula desiderat terram solutam & pinguem, ut optime prouen at, & in mediocriter pingui prouenit: quæ cum uangis alte fodienda est mense Octobri & Nouembri, & sequenti mense Februario, Martio, uel Aprili. Seritur spissa ut frumentum uel spelta, & fiunt areolæ sicut in hortis uel quaterni ut in seminatione frumenti ubi rastris semen aperiendum est. Et ab omnibus herbis & radicibus maxime gramine optime liberentur cum uangatur, & cum areolæ fiunt, deinde resecatur quotiens herbæ nascuntur in ea manibus uel sarculo. Deinde in Augusto semina cum nigra fuerint

colliguntur cum tota herba & bene ſiccata ſeruantur ad fumũ. Et poſtea menſe Decembri, Octobri, uel menſe Nouembri fodiuntur ſulci ex ipſa terra, areæ modicũ operiuntur, deinde ſequenti æſtate runcatur quotiens in ea herbæ naſcũtur, & menſe Augusti iterum ut dictum eſt ſemina colliguntur, & ipſius herbæ radices, ſi placet effoſſæ terra paulatim ſub radicibus colliguntur, & in ſole ſiccantur, ſed melius eſt quod uſq; ad ſequentem annum dimittantur in terra, ut groſſiores fiant & meliores, cauando iterum ſulcos & operiendo areas ut dictum eſt. Cum radices ſiccatæ fuerint, circuli uerberantur ut rumpantur & à terra & à puluere liberentur, & clare fiant, & ſi de ipſis fiat puluis, plus ualebit. Et nota quod terra ubi ponitur rubula ſolo aratro bene ſubmerſo fodi poteſt.

De Spinachia.

SPinachia optime ſeritur menſe Septẽbri & Octobri pro hyeme & quadrageſima ſequente. Item menſe Decembri in locis calidis Ianuario, Februario, & Martio, pro menſe Aprili & Maio, & alijs etiam menſibus poteſt ſeri. Seritur autem & ſola in areis & cum alijs herbis mixta in terra pingui & bene paſtinata, cũ colligitur ſi una uice inciditur medietas ceſpitis & alia uice alia medietas diu durabit utilitas eius. Frigida eſt & humida in fine primi gradus, uentrem humectat, & ualet gulæ dolẽti de ſanguine & cholera rubea, & melior eſt ſtomacho quàm atriplex.

De Solatro.

SOlatrum, græcis eſt ϛϱύχνος, frigidum & ſiccum eſt, aliquantulum diureticum, uirides ſecundum folia & flores multæ ſunt efficatiæ, exiccatum nullius. Virtutem habet infrigidandi, contra oppilationẽ ſplenis & epatis, & maxime contra icteritiam, quando oppilata eſt pars ſuperior cyſtis fellis, ſuccus eius detur in potu, aut fiat ſirupus ex ſaccharo & ſucco eius, uel quod melius eſt, dentur lib. 2. ſucci eius cum unc. rheũbarbari. Cõtra apoſtemata in ſtomacho & in teſtinis & in epate detur ſuccus eius cum aqua hordei

hordei. Contra calefactionem epatis pecia intincta in succo eius superponatur, uel quod melius erit, si cum succo eius addatur acetum uel agresta, uel oleum rosatum. Contra calidam podagram herba ipsa sæpius superponatur. Contra calida apostemata in principio ad repercussionem materiei herba ipsa trita superponatur.

De Semperuiua.

Semperuiua est herba sic dicta, quia semper uiridis reperitur, frigida est in secundo gradu, sicca in primo, uiridis multæ est efficatiæ, exiccata nullius, uirtutē habet infrigidandi, plagellæ intinctæ ex succo eius & aceto uel agresta & epati epitimatæ multum ualent contra calefactionem eius, & contra dolorem ex frigida causa. Item herba ipsa trita & superposita ualet contra calida apostemata in principio ad repercussionem materiei. Contra ustu-ras ex igne uel aqua fit ungentum ex succo eius, oleo rosato & cera, sed non debet poni in primis quatuor diebus, sed calida apponatur ut fumi tantum fiat euaporatio, unde prius ungimus sapone & similibus, deinde unguento prædicto. Contra fluxum sanguinis qui fit per ebullitionē eius in epate & in renibus, in æstate plagellæ in succo eius & aquæ rosatæ intinctæ frigidæ fronti & temporibus superponantur & gutturi.

De Satyrion.

Satyrion dicitur esse apium syluestre, & est calidū & siccum in tertio gradu, uirtutem habet attrahendi à remotis partibus, unde testiculi eius cum melle confecti coitum prouocant, melius tamen si fiat confectio ex eis & dactylis & pistacijs & melle. Item succus eius cum melle datus prodest arteticis.

De Sponsa solis.

Sponsa solis, cichorea, incuba, & solsequium, herba ipsa commesta ualet contra uenenum si fit ex morsu. Item succus eius superpositus ualet ad oppilationem epatis ex frigida causa. Item ualet etiam contra calefactionem eiusdem.

De Siler

De Silermontano.

Silermontanum, siue ut uulgo officinæ uocant, silefeos, calidum est & siccum in secundo gradu. Semen eius collectum per tres annos potest seruari. Semẽ ponitur in medicinis, & habet uirtutẽ diureticam dissoluendi & consumendi & attrahendi. Contra asma ex frigida causa detur uinum decoctionis eius & ficuum siccarum, uel detur puluis eius cum ficubus siccis & assatis. Contra oppilationẽ epatis, renum & uesicæ, stranguriam & dyssenteriam detur uinum decoctionis eius.

De Saxifragia.

Saxifragia calida & sicca est in tertio gradu. Semen eius herbæ simili nomine appellatur, magnæ efficatiæ est, & dicitur etiam caputpurgium, quia ipsum à phlegmate purgat, uuam desiccat, & rheuma prohibet, & stomachũ mundificat; uinum decoctionis eius & rosarum cõtra prædicta gargarizetur. Contra scabiem & pediculos ungentũ factũ ex puluere eius & aceto ualet. Item ualet cõtra paralisim si ex eo fiat inunctio. Semen pulueris eius cum melle datus lumbricos necat.

De Scilla.

Scilla calida & sicca est in secundo gradu, herba est similis capulæ, unde tuberosa magis cõpetit medicinæ, quàm herba. Si sola reperitur mortifera est. Habet autem uirtutem diureticam, unde ualet ad digestionem materiæ tam in quotidiana quam in quartana, ualet etiam contra oppilationem splenis & epatis & contra dolorem iliacam & articulorum, ut testatur Isaac. Contra dictas passiones talis fit usus, scilla diuidatur per medium, & tot tunicæ ab inferiori parte abijciantur quot ab exteriori, & tot in medio reseruentur, exteriores debent abijci, quia uenenosæ sunt et multũ calidæ, interiores similiter abijciantur, quia mortiferæ sunt ex nimia frigiditate, mediæ tunicæ sunt ẽtperatæ. Vnde istarum fiat decoctio in furno pasta inuolutarum, postea fiat deco-

ctio in aceto & in colatura addatur mel. Si uis ut oxymel fortius operetur scillæ non fiat decoctio in pasta, sed tantum in aceto. Contra omnem dolorem exteriarum partium ex frigida causa ualet.

De Sinapi.

Sinapis seritur ante hyemem & post, & terram pinguem desiderat si rara seratur melior efficitur, quod si nimis spissa est poterunt aliquæ plantulæ inde transferri, & alibi transplantari. Hæc uerba ita se multiplicat, quod ubi semel seritur, uix locus ille ab ea postea liberatur, & ubi semen eius cadit protinus uiret. Calidum & siccum est in medio quarti gradus, habet uirtutem dissoluēdi, attrahendi & extenuandi, nō herba, sed semē, quod collectū est per quinq; annos potest seruari. Cōtra paralisim linguæ semen eius masticatū & sub lingua retentum, ualet. Contra paralisim aliorum membrorū ponatur in saculo & decoquatur in uino, & super locū dolentem ponatur, & præcipue in principio ægritudinis. Puluis eius naribus impositus sternutationem prouocat, & cerebrū a superfluitatibus mundificat. Contra antiquum asma ex glutinoso humore detur uinum decoctionis eius et ficuum siccarū. Contra oppilationem splenis & epatis & leucophlegmatiam decoquatur in aqua cum radice fœniculi, aqua colata addatur mel, & talis confectio detur contra splenis duritiem. Herba ipsa cum axungia porcina bene trita superponatur. Fomentū factum ex aqua decoctionis eius menstrua educit. Item herba ipsa decocta in uino & cataplasmata dyssenteriam, & stranguriam soluit. Vinum decoctionis seminis eius & dragantū, humiditatē uuæ, cerebri & faucium exiccat, dragantum ponitur ne uehementer exurat & excoriet. Pithagoras autem ultra omnes herbas sinapim cōmendat. Vnde Plinius dicit dē ipsa quod humores grossos & uiscosos extenuat, & puncturas serpentum & scorpionum ictus addito aceto sanat, fungorum uenena superat, dentium dolorem mitigat, ad cerebrum penetrat, & ipsum mirabiliter purgat, frangit lapidem, & menstruis im-

perat, appetitum excitat, & stomachum confortat, epilepticos iuuat, & hydropicos curat, & lethargicos excitat & eos multum iuuat. Capillos mundat, & eorum casum compescit, incongruos aurium sonos & tinnitos tollit, & oculorum caliginem detergit, paralyticis subuenit, quia poros aperit & humorem prementem neruos dissoluit & consumit. Et dicit, quod maior est uirtus in semine quàm in herba.

De Scutio.

Scutium & culiculus agrestis idem sunt, calidũ et siccũ est in secundo gradu. Semen, succus et folia competunt usui medicinæ. Contra paralysim linguæ semen eius masticatum in ore diu sub lingua teneatur. Et si aliqua in parte corporis fuerit, folia cocta in uino cataplasmentur. Contra lethargiã puluis seminis eius naribus insuffletur. Item fiat decoctio seminis triti ex succi rutæ agrestis in fortißimo aceto, et ex ipso fricentur posteriores partes capitis, tamen prius rasæ. Fomentatio ex folijs decoctis in uino et oleo si pectini et uirgæ superponatur meatus prouocat urinales.

De Scordione.

Scordion, idest, allium agreste, est calidũ & siccum in tertio gradu. Solus flos eius competit medicinæ, aqua uel uinum decoctionis eius spiritualia mundificat à phlegmate & ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex uentositate, & contra oppilationem splenis & epatis ex frigida causa. Item stranguriam & dyssenteriam soluit.

De Asparago.

Asparagus calidus est in tertio gradu, frutex & semen cõpetunt medicinæ, frutices tenerrimi cocti scilicet cũ carnibus siue cum aqua ualent contra oppilationem splenis & epatis, stranguriam, & dyssenteriam. Item contra dolorem stomachi & intestinorũ & contra iliacam paßionem ualet. Item uinũ decoctionis eius ualet contra prædicta.

De Sin

De Sisymbrio.

Sisymbrium calidũ et siccum est in tertio gradu, aliud est domesticum, aliud sylvestre quod calamenthũ dicitur, uirtutem habet diureticam consumendi & dissoluendi. Contra uitiũ pectoris fiant pultes ex farina hordei & aqua, addito pulvere eius, & detur patienti. Contra frigidum rheuma folia eius in uase sine aliquo liquore torrefacta & in sacculo posita capiti super ponantur. Vinum decoctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex frigiditate, & contra oppilationẽ splenis & epatis, & urinales uias aperit. Item herba in uino decocta & cataplasmata ualet contra dolorẽ stomachi ex uentositate, mẽstrua etiã adducit, & matricẽ mundificat, fomentatio eius conceptũ adiuuat.

De Saluia.

Saluia plãtatur plãtulis aut ramulis iuuenibus mense Octobri, Nouembri, Februario & Martio. Calida est in primo gradu, sicca in secundo. Sola folia competunt medicinæ, uirida & sicca per annũ seruantur. Alia dicitur domestica, alia sylvestris, quæ dicitur eupatoriũ, domestica magis cõsumit & fortificat, sylvestris magis est diaforetica. Vinum decoctionis saluiæ ualet cõtra paralysim, et epilepsiam in uino decocta & cataplasmata super partẽ paraliticam multũ ualet, contra stranguriam, et dyssenteriam mundificat matricem. Item in salsamentis conuenienter ponitur.

De Scabiosa.

Scabiosa calida et sicca est in secũdo gradu, sicca nullius est efficatiæ. Succus eius cum oleo & aceto bulliant usq; ad spissitudinem aliquantulũ. Et hoc unguentum aliquãtulum ualet cõtra scabiem, balneum ex aqua decoctionis eius ualet contra alopeciam, succus eius ualet ad idem, & lumbricos necat, & auribus cum oleo iniectus eas mundificat, fumus uini decoctionis eius ualet contra hæmorrhoides.

De Senetione.

Senetion calida est & sicca in secundo gradu. Alio nomine dicitur nasturtium, aquaticum, cocta in aqua uel cum carnibus spiritualia mundificat. Fomentum ex aqua salsa decoctionis eius ualet ad iliacam passionem, ad stranguriam & dyssenteriam in uino etiam decocta & cataplasmata ad idem ualet.

De Serpentaria.

Serpentaria, columbina, dragantea idem sunt. Dicitur aũt serpentina siue dragantea, quia hasta eius in modum serpentis maculis repleta. Calida & sicca est in tertio gradu. Radix eius per frusta minuta diuiditur & siccatur & pulverizatur, & per pannũ cribellatur, & tunc conficiatur cum aqua, & ad solem siccetur, & ex tali unguento cum aqua rosata uel sine facies illiniatur, ipsam enim reddit nitentem & claram, pannũ etiam deponit. Item si puluis eius conficiatur cum sapone, & fistulæ imponatur in tantum foramen eius dilatat, ut inde os fractum uel putrefactũ extrahi possit, puluis etiam eius cum calce uiua confectus & aceto fortissimo, optimus est ad cancrum, ita ut pars tertia sit calcis. Diascorides dicit, quod ipsa odore suo serpentes fugat, nec læditur corpus à serpente si eius succo corpus inunctum fuerit.

De Serpillo.

Serpillum calidũ est & siccum in secundo gradu, & aliud domesticum, aliud syluestre. Domesticum ramos per terram diffundit. Syluestre crescit in longum & altum. flores & folia competunt medicinæ, quæ in rudiolla calefacta & in sacculo posita, & capiti superposita, ualet contra frigidum rheuma capitis. Vinũ decoctionis eius & succus liquiritiæ ualet cõtra tussim, & contra dolorem stomachi ex uentositate. Item uinum decoctionis eius & anisi ualet contra dolorem stomachi. Item fomentum ex aqua decoctionis ualet ad stranguriam & dyssenteriam, & mundat matricem &

cem & calefacit & confortat. Vinum decoctionis eius stomachum infrigidatū & epar & splenem calefacit.

De Satureia.

SAtureia calida & sicca est in secundo gradu. Seritur mense Decembri & Martio mixtim cum alijs herbis. Et sola seri potest. Puls ex farina & aqua eiusq; puluere spiritualia mundificat, puluis etiam confectus ualet ad idem. Diascorides dicit, quod usus satureiæ est conueniens ad conseruationem sanitatis, & ponitur in cibis. Albumasar dicit, quod proprietas eius est expellere uentositatem & inflationes & torsiones, & digerere cibum, & expellit superfluitates stomachi, & prouocat urinam & menstrua, & acuit uisum debilitatum ab humiditate mala.

De Sclarea.

SClarea seritur mense Decembri, Ianuario, Februario, Martio, & Aprili. Talem desiderat terram qualē aliæ herbæ communes. Optima herba est & est perpetua, quia postquam est in ordinibus transplatata, sicut cepæ plantatur cū fecerit semen & maturum collectum fuerit, si incidatur per tres uel quatuor digitos supra terram reuiuiscit, & pulcherrima efficitur in autumno. Et si incidatur stipes arescit, & nihilominus in Septembri pullulat, uel in æstate sequenti sicut fœniculus, & optime uiuit in umbra.

De Scalonijs.

SCaloniæ plātantur mense Februario, sicut allia per se in areis, & in areis aliarum herbarū, & unaquæq; facit multas filias, & maxime si terra fuerit bene pinguis cum plantatur. Item dicit, quod si spicula allei ponatur in cepa factis in ea foraminibus in quibus ipsius spicula posit poni, & sub terra plantentur fient scaloniæ. Sunt autem de natura ceparum, sed sunt minus humidæ, appetitum confortant & malitiam ciborum uenenosorum emendant, no

cent uisui & dolorem capitis efficiunt, & fœtorē oris inducunt, & non competunt habentibus calidas complexiones, sed cum carnibus pinguibus edi possunt, quia malitiam ipsarum emendant.

De Tetracta.

Tetracta, id est, herba iudaica, calida & sicca est in tertio gradu. Vinum decoctionis eius digestionem procurat, & dolorem, cōfortat stomachum & intestinorum dolorem ex acetositate curat. Crispellæ ex eo & farina & aqua factæ, naturalem calorem confortant, urinam prouocant. Emplastrū ex ipsa herba decocta in aqua stranguriam soluit. Item fomentum ex aqua decoctionis eius matricem calefacit & mundificat.

De Thapsia.

Thapsia est calida & sicca in tertio gradu, per tres annos seruatur, & inuenitur in Arabia, India, & Calabria. In uomitiuis medicinis ponitur. Caute poni debet. Si autem inflationem inde fieri contingit, fricetur cum panno aceto infuso, uel pars tumens inungatur cum populeo & aceto addito.

De Tapsa.

Tapsa est herba tunicanorum contrita, facit enim inflare faciem & corpus ac si esset leprosus, & curatur ut hic cum succo semperuiuæ.

De Tapso barbato.

Tapsus barbatus calidus & siccus est. Fomentatio ex uino decoctionis eius contra hæmorrhoidas ualet, ad idem ualet si anus patientis inde post assellationem tergatur. Valet etiam eius decoctio in aqua ad tenasmon & contra fluxum uentris.

De Testiculo uulpis.

Testiculus uulpis est bona & dulcis in gustu, facit autem in uino sumptus appetitum coitus, & adiuuat ad ipsum, & est calidus & humidus, & est species satyriæ.

De Testiculo canis.

TEsticulus canis est alia species satyriæ, & est in folijs & stipitē similis testiculis uulpis, & radix ipsius est duorum modorum, habet enim unum globum superius, & alterum inferius, & unus est mollis, alter durus & plenus, & in illo est humiditas superflua. Et si ante coitum masculus sumat maiorem testem, id quod concipitur ex coitu erit frequenter masculus. Si autem fœmina sumat minorem & concipiet, fiet magis fœmina, dicitur autem quod maior auget coitum, minor uero abscidit ipsum, & sic uterq; amborum destruit operationem alterius, & hoc dicit Albertus de plantis.

De Thimo.

THimus est herba ualde aromatica, cuius flos dicitur epithimum, & est flos medicinalis, habet enim uirtutem purgandi melancholiam, & phlegma, & ideo ualet contra quartanā & alias melancholicas passiones, & ex eo debemus acuere medicinas, non ipsum per se dare, quia naturam habet inducendi sincopim & angustiam præcordiorum.

De Viola.

VIola est frigida & humida, de uiolis fit saccharum uiolaceum. Sirupus autem uiolaceus fit deinde de uiridibus & siccis. Saccharum uiolaceum fit eodem modo quo rosaceum. Sirupus sic fit, uiolæ in aqua decoquantur, & ex colatura & saccharo fit sirupus. Si autem ex ipsarum succo & saccharo fieret, melior esset. Oleum uiolatum ualet interius receptum contra distrasiam laboris totius corporis. Item inunctio ipsius facta super frontem & tempora remouet dolorem frontis ex calore factum. Violæ habent uirtutem leniendi, humectandi, infrigidandi, laxandi, sed parum sunt laxatiuæ, & purgant principaliter cholerā rubeam, unde ualet febri tertianæ, & cōtra distemperantiā epatis & in calore & cōtra oppilationē epatis & ictericiam. Contra defectum

appetitus

appetitus ex cholera. Item uiolæ contritæ positæ super calida apostemata in principio conferunt, idem facit ipsa herba. Fomentatio ex aqua decoctionis ipsius herbæ facta secundū pedes & frontem in acutis ægritudinibus somnū prouocat. Sirupus uiolaceus est magis coquendus quàm rosearius alioquin cito corrumperetur.

De Virga pastoris.

Virga pastoris est carduus syluestris, & est frigida & sicca, solum folia eius competunt medicinæ uiridia & sicca, sed uiridia maioris sunt efficatiæ, uirtutem habet constringendi repellendi & infrigidandi. Emplastrum ex puluere eius & aceto & albumine oui super pectinē & renes ualet, & contra fluxum uentris. Pulu's etiam datus in ouo sorbili ad idem ualet, & ad profluuium mulieris. Item ad idem ualet fomentatio ex aqua decoctionis eius. Trita ualet ad calida apostemata in principio ut ad erisipelam, & cataplasmata capiti abraso ualet contra phrenesim & dolorem ex calida causa. Item hæc herba multum est consolidatiua recentium uulnerum. Semina & uermiculos quæ sunt in carduis super radices siccatis quærunt auiculæ & cantant cum dantur eis. Isidorus dicit, quod radix eius in aqua decocta cupiditatem potatoribus administrat. Item quod matrici utilißimus est carduus, & iuuat mulieres ut filios masculos generent.

De Volubili.

Volubilis est herba inuoluens se super plantas proximas. Est autem parum calida, sed multū sicca, quod ostendit eius tortura. Quædam autem species eius quæ uocatur funus pauperū, & hæc terrestris est & aquea. Habens ex terrestritate sua constrictionem, & ex aquositate mundificationem & lenitionem, folia autem eius sunt consolidatiua uulnerum magnorum, nec est eis par in illo effectu, coquuntur autem in uino & emplastrentur super ea cum aceto, sunt etiam medicina adustionis ignis. Est etiam alia

species

ſpecies quæ dicitur uolubilis maior, & lac ipſius abradit pilos, & interficit pediculos.

De Vrtica.

VRtica dicitur, quia tactus eius corpus adurit. Eſt enim igneæ naturæ, ut dicit Macrob. hæc duplex eſt, nam quædã eſt pungens, & quædam mortua, quæ non pungit, & eius folia ſunt albiora & molliora et magis rotũda, & utraq; eſt medicinalis, nam ſuccus eius cũ uino bibitus ualet contra ictericiã et cõtra colicam paßionem, cum melle curat antiquam tußim & mundat pulmonẽ & uentris inflationẽ, & tumorem ſedat. Folia eius cũ ſale contrita uulnera ſordida mundant et curant. Similiter morſum canis atq; cancros ſanat. Radix eius contrita in uino & cocta in oleo ualet contra tumorem ſplenis. Succus eius fluxũ ſanguinis de naribus ſiſtit, ſemen eius cum uino bibitum præcipue mixtum melle et pipere mouet uenerem, uentrem mollit ſi comedatur, & præcipue menſe martio cum oleo cocta.

De Vitriolo.

VItriolum quod alio nomine dicitur parietaria, eſt herba calida & ſicca in tertio gradu, & dicitur uitriolum quia ex eo optime uitra mũdantur. Exiccata nullius eſt efficatiæ, uiridis multæ. Virtutem habet diaforeticam et extenuatam. Contra frigiditatem ſtomachi & inteſtinorum & eorundem dolorem, & contra ſtranguriam & dyſſenteriam parietaria calefacta in teſta ſine aliquo liquore ſuperponatur loco dolenti, uel etiam decocta in uino albo aliquantulum acido cum furfure. Contra ſtranguriam & dyſſenteriam coquatur in aqua ſalſa & oleo & pectini cataplaſmetur Cocta & cõmeſta multum ualet contra dolorem ſtomachi ex frigiditate uel uentoſitate. Item contrita aliquantulum calefacta cum uino & furfure tumorem minuit.

Libri Sexti finis.

PET. DE CRESCENTIIS, DE PRATIS ET nemoribus, Liber VII.

OSTQVAM *in libris superioribus sufficienter dixi de cultu campestrium agroru, uinearum, arborum & hortorum, quæ multam requirunt industriam, dicā nunc de pratis & nemoribus, quæ non tantam quærunt doctrinam, sed ferè sponte idonea proueniunt à natura, & primo de pratis, quare creata fuerint, & qualem aërem, terram, aquam, & situm desiderant, ad ampliorem copiam & ubertatem herbarum, & qualiter fiant, & qualiter procurentur & renouentur, & de fœno quod est eius fructus qualiter colligatur, & conseruetur, & de utilitate ipsius.*

Qualiter prata creata fuerint, & qualem aërem, terram & aquam desiderant. Caput I.

Rata fuerunt à natura diuinoq; mandato creata, ut terra quæ primo nuda fuit uestiretur & ornaretur. Et ut ipsarum herbæ tam uirides quam siccæ nutrimentum coueniens animalibus herbis utentibus præstent. Nascuntur autem in ipsis diuersarum herbarum genera, ex diuersitate humorum in superficie terræ contentorum, quam quidam sagax natura, quæ nusquam in necessarijs deficit, operata est, propter diuersitatem animalium nutriendorum ex eis, quorum appetitus in omnibus est diuersus. Aërem uero desiderant temperatum, aut frigiditati & humiditati proximum, si enim superflua fuerit in loco rigiditas erunt ibi perpetuo niues & glacies, quæ omnino impediunt generationem herbarum. Et similiter si caliditas aut

sicci

ficcitas superflua fuerit omnem uigorem consumit, nisi ei succurratur irrigatione frequenti. Terram desiderāt pinguē ad herbarum copiam, uerum si nō fuerit multæ pinguedinis saporosiores & magis odoriferas & subtiliores creabit herbas. Si fuerit nimis macra, modicas aut nullas producit, talis enim terra & similiter salsa uel amara, sua imbecillitate aut malitia se uestire non potest. Aqua competens magis pratis est aqua pluuialis quæ calida coruscatione descendit. Et similiter aqua mense aprili & maio subtilis descendit, et quæcunq; in æstate de cœlo prouenit bona est, dū tamē gelida nō existat ex natura grandinis liquefactæ. Secundi meriti est aqua lacualis, quæ clara, calida & pinguis est. Tertio aqua fluminum. Vltimo aqua fontium, & quanto magis à suo elongatur principio, tanta melior, quia minus frigiditatis in se habet. Prata desiderant suū depressum ubi continuo sit humor inclusus, uerum si adeò sit profundus talis locus quod ibi quasi semper aqua operiat superficiem terræ, non erit aptus ad aliquas herbas, sed erit accedens ad naturam paludis, produceti q; iuncos & pannias, quadrellum, & similes herbas paludales grossas, insipidas, aquaticas, & ferè omnibus animalibus inutiles. Et si fuerit adeò eminens quod irrigari non possit, facile siccitatem & ariditatem patietur, nisi fuerit in alpibus et locis frigidis, in talib. enim locis et si paucas proferūt herbas, subtiles tamē sapidas et odoriferas ferūt, felix aūt prati positio est, quæ super se riuū fluentē habeat, quo possit quotiēs opus fuerit irrigari.

Qualiter prata fiunt & procurantur & renouantur, Cap. II.

PRata quidem naturaliter proueniunt ubicunq; terra solis radijs illustratur, & fiunt etiam opere manuali, aut ex locis agrestibus nemorosis, aut ex campestribus agris. Et primo quidem modo extirpandus est locus mense septembri uel octobri, & impedimentis omnibus liberandus, non solum spinetis & uirgultis, sed etiam herbis latioribus & solidis, deinde

cum frequenter excultus fuerit, ac multa aratione solutus, submotis lapidibus & glebis confractis stercoretur luna crescente, recenti lætamine. Ab ungulis iumentorum, summa intentione seruetur intactus, præcipue cum humescit, ne inæquale solum reddant multis locis impressa uestigia. Si uero ex campestribus locis fiant æquandus est omnis locus, & glebis confractis, tam huic quam superiori semen uiciæ cũ fœni semine spargendus est. Rigari uero antequam durum solum fuerit non debebit, ne eius ætatem minus solidam materia superflui corrumpat humoris. Qui uero uolunt quibusdam annis habere pratum, & alijs segetes, etiam ex terris macris cum irrigatione optime faciunt, hoc modo, immittunt in agrum aquam turbidam, ut ex terra noua sulci repleantur, & ager æquetur, & fiet optimum pratum sine herbarum satione, et si taliter dimittatur per quatuor uel quinq; annos, & postea aretur omni anno usque ad quinq; uel sex, poterit congrue de frumento seri, & melius si post duos annos genus segetis transmutetur. Qui autem uolunt uno anno habere frumentum, & sequenti pratum conuenienter hoc modo procurant, immittunt enim aquam in agro extracta blada ibiq; dimittunt in æstate, & in autumno, si aëris fuerit siccitas, sequenti uero æstate cum fœnum secauerint terram arrumpunt, & secunda & tertia uice arant, & seminant. Sed si etiam uolunt granum habere non arant, nisi circa finem Augusti extracto gramine, & tunc arant, secundo reiterant & seminant, & tamen bonũ frumentum ibi prouenit. Et quidam omni anno seminant, & tamẽ herbam graminis fœn. seca colligunt, hoc modo, scilicet quod existente frumento in campis uel statim post extractionem eius, mittunt aquam in agrum potius claram quam turbidam, & à pecore custodiunt, deinde gramen cũ stipula secant, & hyeme animalibus præbent, quæ herbas secernunt, & de stipulis sibi lectum & fimum faciunt, stipula autem & herba secata, arant semel, & bis, & tertio seminant, & ibi bonum frumentum nascitur. Procuratur autẽ ut ex pratis euellantur

lantur omnia impedimenta quot nascuntur in eis, & etiam herbæ pratis incongruæ, præcipue post magnas pluuias quæ terram adeò mollicauerint, quod herbæ nociuæ radicitus euellantur. Plurimum etiam confert pratis si tempore hyemali recenti fimentur lætamine ad ubertatē herbarū, amplius si statim cū secata fuerint copiose irrigentur ter aut quater fructificabunt in anno, sed cum uetusta fuerint musco cooperta radantur, ad muscum autem necandū, ait Palladius, sæpe cinerem ingerendum. Quod si sterilis omnino factus est locus aretur pluries, & denuo æquatus formet pratum.

Qualiter fœnum colligatur & conseruetur, & de utilitatibus eius, Cap. III.

S*Ecanda sunt prata cum herbæ ad debitum augmentū peruenerint, floresq́; cōpleuerint, nam si maturius, antequam ad easum florum & foliorum & siccitatem peruenerint secentur, erit fœnum aquosum, non præbens solidum nutrimentum equis & bobus laborem tollerantibus, & si nimis fuerit maturum calore & humiditate naturali consumptis, erit insipidum & modicum, & abominabile nutrimentum animalibus præbens. Sunt autem secanda tempore sereno cum aëris caliditas & siccitas diuturna speratur, secatum uero in pratis dimittendū est per unum uel duos dies antequam uoluatur, deinde uoluendum & conuenienter siccandum, demum colligendum, portandum & reponendum sub tectis, quibus deficientibus sub diuo ponatur, taliter præparatum, ut aqua in illud intrare nequeat, quod si eo nouiter in pratis secato pluuia superuenerit antequam uoluatur modicū uel nihil læditur. Sed, ut ait Palladius, post pluuiam nō debet conuerti antequā pars ipsius summa siccetur, siue iam fuerit siue non fuerit reuolutum. Si uero eo reuoluto superueniat, omnino destruitur, nullius utilitatis fœnum erit. Et toto anno seruetur, quod etiam per biennium seruari commode poterit, & bobus, equis, asinis & quibusdā alijs animalibus nutrimentum congruum præbet, ut possint sustinere labo-*

res, qui eis propter necessitates hominum iniunguntur. Quibus uero tempore niuium subuenit, quo de terra nutrimentum sumere nequeunt. Si quod fœnum subtile, frondosum, odoriferum & laudabile fuerit, erit quasi annona solum animalibus, tam calido quàm frigido tempore sufficiens ad laborem. Si uero fuerit fœnũ grossum, paludale aut nimis mature uel serò secatum, non erit sufficiens animalibus multum laborem tollerantibus, nisi eis annonæ auxilio aliquando succurratur, uel nisi tempore magni frigoris in quo animalia non laborant & omne pabulum auidius appetunt.

SECVNDA PARS LIBRI HVIVS DE nemoribus & primo de his quæ naturaliter proueniunt.

DICO in primis, quod nemora uel naturaliter proueniunt, uel hominum industria instituuntur, & quæ à natura producuntur, fiunt ex humore & semine in matrice terræ cõtentis, quæ uirtute cœlesti erumpunt ad superficiem terræ, & eriguntur in stipites diuersarum plantarum, secundum diuersitatem humoris, seminis, & locorum, in quibus proueniunt, fiunt etiam sine hominis ministerio ex seminibus, quæ à propinquis arboribus in terram decidunt, aut ab auibus uel fluminibus de longe feruntur. In alpibus uero naturaliter nascuntur siluæ pinorum maximarum & phagorum, castanearum, quercuum, cedrorũ & similium, in locis uero depressis & paludosis sponte nascuntur salices, populi, & alni, cannæ syluestres, uindictæ, & similes plantæ. In pluribus autem locis nascuntur spineta, & arbores paruæ, tortuosæ & infinitæ spinetæ diuersorum generum, & piri et mali sorbi, ulmi fraxini, populi & similes arbores, & quanto pinguior erit terra tanto prôceriores prouenient arbores, in macra uero & salsa uel amara nascuntur spineta, & arbores

arbores paruæ, tortuosæ, spinosæ, scabiosæ & hyspidæ. Hæc autem nemora procuranda sunt diuersimode. Nam ea in quibus sunt castaneæ, piri, mali & similes arbores fructum ferentes extirpanda & purgāda sunt ab omnibus spinetis, & plantis extraneis. Et fructiferæ arbores rarificandæ, ubi nimis spissæ fuerint, & incidendæ in altiori loco, quam bestiæ attingere poßint, & ex plantis domesticis & nobilibus inserendæ secundum doctrinam traditam in libro secundo cum de insitionibus locutus fui. Ea uero quæ alijs arboribus & spinetis occupata sunt si arbores nobiles & pulchras habuerint ædificijs & alijs operibus aptas similiter sunt extirpanda, & ubi nimis spissa fuerint sublatis turpioribus lignis rarificanda paulisper ut omnis humor conuertatur totaliter in substantiam meliorum. Ea uero in quibus sunt arbores igni solummodo cōgruæ non sunt mouenda nisi forte spinis purgentur & tribulis, quæ quolibet quinto aut sexto uel rarioribus annis sunt incidenda, & ligna ad focum paranda.

De nemoribus quæ hominum industria fiunt, Caput IIII.

Qui cupit nemus seu syluam plantare uel serere, consideret primo situm & naturam terræ in qua facere syluam constituit, & ubiq; tales conferat arbores quæ illi loco conueniant, & tantum uotum instituentis adimpleant. Nam si fiunt in altis alpibus aut earum uallibus, si quidem soluta terra est, congrue recipiet plantas & semina castanearum, quæ ad minus 40 pedibus ab inuicem distare debebunt. Si uero terra cretosa uel lapidosa in talibus locis extitit, ei competunt præcipue quercus, rouer & cerrus. Quod si talis terra fuerit in mōtibus calidis, remotis ab alpibus amygdala ei conuenienter aptantur. Quod si loca sint pinguia congrue recipient piraria & pomaria, & in locis calidis olivetum & ficcetum & malorum granatorum syluam, in frigidis uero & temperatis auellanas coctana & mespila; si uero locus fuerit humidus

humidus & depressus, solutus, cōuenientius recipiet salicetum, albarctum, alnum, & populum. Et si cretosus talis locus extiterit, ei conueniet ulmetum, fraxinetum, opulus & rouer. Quod si locus marinus arenosus & ferè sterilis extiterit, desiderabit pinetum, & in calidis climatibus palmam fœminam & masculum. Instituuntur autem prædicta omnia uel ex plantis aliunde translatis, uel seminibus satis, aut manu in congruis locis plantatis, non tamen ignores quod castaneæ 40 pedibus ad minus quaq; uersum distare debebunt, ut in ramis possint congrue dilatari & plurimū fructum ferre, quercus uero non minus distare conueniet, quia naturaliter plurimum per latera se diffundit, rouer & cerrus uiginti pedibus aut paucioribus distare sufficiet. Hæc enim tria genera arborum glandem ferunt, quæ cibus optimus est porcorum. Piraria uero & pomaria 20 pedibus uel usq; ad 30 distabunt. Oliuetum, ficus, malagranata, auellanæ, coctana & nespila 12 uel usq; ad 20 pedes distare poterunt. Salicetum uero aut propter perticas minimas aut propter naturam ædificiorum plantatur. Primo quidem modo decem pedibus ab inuicem distent, secundo uero per duos uel tres aut quatuor pedes distare sufficiet, quia eius spissitudo in altum procurabit rectitudinem & augmentum. Populus autē & alnus qui non multum diffundunt se, in altum uero naturaliter extolluntur, non sunt raræ ponendæ. Sed albarus utilior est si ingrossetur in stipite, propter assides quæ multis operibus congrue ex ipso fiunt, & propterea ramos plurimum per latera spargit. Ideoq; non inconuenienter usq; ad uiginti pedes uel amplius separate plantetur, quæ etiam ex quibusdam ramis aliquid corticis habentibus summa facilitate nascetur, possunt etiā spissæ poni ut ramos faciant subtiles & longos, ulmus autē oplus & fraxinus non incongrue spissæ raræq; poni possunt, quia tam grossæ quàm subtiles & longæ tales arbores diuersis operibus adaptantur. Pinus uero & palma circa triginta pedes distare ab inuicem satis congrue possunt. De singulis autem

arborum

arborum generibus prædictorum plene tractatum est in libro quinto, prout disponuntur in campestribus agris, nunc uero prout ex eis nemora fiunt & syluæ breuiter de ipsis tetigisse sufficiat.

PET. DE CRESCENTIIS, DE VIRIDARIIS ET rebus delectabilibus ex arboribus, herbis & fructu ipsorum, LIBER VIII.

N superioribus libris tractatum est de arboribus & herbis secundum quod utilia corpori humano existunt. Nunc uero de eisdem dicendum est, secũdum quod animæ rationali delectationem afferũt, & consequenter corporis salutem cõseruant, quia complexio corporis animi semper adhæret affectui.

De uiridarijs herbarum paruis, Cap. I.

Iridaria quædam ex herbis tãtum, quædam ex arboribus, quædam ex utroq; fieri possunt, & quæ de herbis solummodo fiunt desiderant terram macram et solidam, ut herbas subtiles capillares creare poßint, quæ maxime uisum delectãt. Oportet igitur locum qui ad uiridarium tale paratur primo bene liberari ab herbis & radicibus adulterinis & magnis, quod uix fieri poterit, nisi primum effoßis radicibus optime planetur locus, & ubiq; fortiter infundatur aqua feruentißima ut reliquiæ radicum & seminum in terra latentium germinare nullatenus ualeant, & deinde cespite macro subtilis graminis totus locus impleatur & ipsi cespites fortißime comprimantur ligneis malleis & conculcentur gramina pedibus, donec uix de ipsis aliquid appareat, & tunc enim paulatim erumpent capillariter & superficiem admodum pan

ni uiridis operient. Sit autem locus uiridarij quadratus tantæ mensuræ quod sufficiat his qui in eo stare debebunt, in circuitu uero eius herbæ aromaticæ omniū generum plantentur, ut sunt ruta, saluia, basilicon, maiorana, menta, & similes, & similiter omnis generis flores, sicut uiola, lilium, rosa, gladiolus & similia. Inter quas herbas & cespitem planum sit cespis eleuatior, & quasi per modum sedilium aptatus, florens & amœnus, in cespite etiam contra tiam solis plantandæ sunt arbores aut uites deducendæ, ex quarum frondibus quasi protectus cespis umbram habeat delectabilem & refrigerantem, in arboribus autem illis plus quæritur umbra quam fructus, & ideo non curetur de eorum fossura & fimatione quæ cespite nocumentum afferrent. Cauendum est autem in his ne sint arbores nimis spissæ aut plurimæ secundum numerū, quoniam ablatio auræ sanitatem corrumpit, & ideo uiridarium liberum aërē desiderat, & superflua umbra infirmitates generat. Amplius non sint arbores malæ sicut nux & quædam aliæ, sed sint dulces, aromaticæ in flore, & iucundæ in umbra, sicut sunt uites, piri, mali, malapunica, lauri, cypressi & huiusmodi. Post cespitem sit magna herbarū medicinaliū & aromaticarū diuersitas, cū nō modo delectēt ex odore secundū olfactū, sed & flores diuersitate reficiūt uisum, in quib. ruta plurib. locis admisceatur, eo quod pulchre est uiriditatis, & ipsa sua amaritudine fugat extra uiridaria animalia uenenosa. In medio aūt cespitis nihil sit arborū, sed potius ipsa planicies libero gaudeat aëre & syncero, quia ille aër salubrior est, & etiā araneanrū telæ extēso de ramo arborū ad ramū impedirēt & inficerēt uultus trāseuntiū, si arbores in medio uiridarij siue cespitis plātatas haberet. Si aūt possibile sit fōs purissimus deriuetur in mediū, quia ipsius puritas multā affert iucunditatē. Ad aquilonē & etiā ad orientē uiridarium sit patulū, propter illorum uentorū sanitatem & puritatem. Ad oppositos aūt uentos scilicet meridionalē & occidentalem sit clausum, propter eorū uentorū turbulentiam, impuritatē et infirmitatem

nitatem, quamuis etiam aquilonaris impediat fructus, miro tamen modo conseruat spiritus, & sanitatem custodit, delectatio enim quæritur in uiridario & non fructus.

De uiridarijs mediocribus & mediocrium personarum, Cap. II.

Ecundũ facultates & dignitatẽ mediocriũ personarum mensuretur spaciũ terræ uiridario deputandæ, uidelicet duo uel tria aut quatuor uel plura iugera, cingatur fossatis & sepibus spinarũ uel rosarũ, & desuper fiat seps de malispuni cis, in calidis locis, & in frigidis de nucleis seu prunis uel malis citonijs. Itẽ aretur, & ligonibus planetur undiq; locus, deinde funiculo uniuersus signetur locus, ubi arbores sunt plantandæ, plantentur in eis acies pirorũ, & malorũ & palmarũ, in locis calidis & citoniorum. Item mororũ, cerusorum, & prunorũ & similiũ arborum nobilium, ut ficuũ, nucleorũ, amygdalorum, citoniorũ, & similium, unũ quodq; uidelicet genus in suo ordine. Distent aũt ordines uiginti pedibus ad minus, aut pluribus pro domini uolũtate, in acie distent arbores ab inuicẽ magnæ uiginti pedibus, paruæ decẽ. Inter arbores ab inuicem in aciebus plantari poterunt uites nobiles diuersorũ generum quæ delectationẽ & utilitatem afferent, ligonisentur acies arborũ & uites melius conualescunt, & uniuersa spacia deputẽtur pratis, atq; sæpe de ipsis adulterinæ siue magnæ euellentur herbæ. Secantur bis in anno, prata uiridarij, ut pulchriora permaneãt, plãtẽtur & formẽtur arbores, ut supra libro quinto dictũ est per ordinẽ de unoquoq; genere. Itẽ fiant in eo pergularia in conuenientiori parte ad modum domus uel papilionis formata.

De Viridarijs regum & aliorum illustrium & diuitum dominorum, Cap. III.

Voniam tales personæ propter eorum diuitias & potentiam possunt in huiusmodi uiridarijs, rebus integris suæ satisfacere uoluntati, nec deest eis plerunq; nisi industria

ordinandi, sciant quod uiridarium multam delectationem habens hoc modo facere possunt. Eligant igitur planum locum non paludosum, neq; impeditum ab insufflatione bonorum uentorum, in quo sit fons per loca fluens. Sit autem locus 20 iugerum aut plurium pro domini uoluntate, cingatur muris conuenienter altis, plantetur in eo ex parte septentrionis nemus arborum diuersarum, in quo fugiant & lateant animalia syluestria in uiridario posita, ex parte uero meridiei fiat palatium speciosum, in quo rex uel regina morentur cũ uoluerint graues cogitationes effugere. Ab hac enim parte faciet æstiuo tempore umbram uiridario, & ipsius fenestræ ad uiridarij temperatum habebunt aspectum, non feruore solis infectum. In eo fiant in aliqua parte uiridaria supradicta. Fiant etiam in eodem piscinæ, in qua diuersa genera piscium nutriantur. Atque etiam terrestria ut lepores, cerui, capreoli, cuniculi, & similia, rapacia ponantur in eo supra quasdam arbustulas prope palatium positas. Fiat sicut domus quædam tectum & parietes habens de folio rameo spissæ reticulatus. In qua ponantur phasiani, perdices, philomenæ, merulæ, carduelini, fumelli, & omnia genera auicularum cantentium. Sint autẽ acies arborum uiridarij à palatio ad nemus non ex transuerso, ut facilius de palatio uideantur quæcunq; agunt animalia quæ in uiridario posita sunt. Fiant etiam in dicto uiridario palatium cum caminatis & cameris de solis arboribus, in quo possunt rex & regina cum baronibus & dominabus esse tempore non pluuioso: huiusmodi autem palatium fieri commode poterit tali modo. Mensurentur & signentur spacia uniuersa caminatæ & camerarũ, & in locis parietũ plantentur arbores fructiferæ, si placet quæ facile crescant, ut sunt cerasa & mali, uel, quod melius est, plantentur salices uel ulmi, & tam insitionibus quàm palis & perticis & uinculis per plures annos eorũ procuretur augmentũ in tantum, ut parietes & tectum ex eis fiãt. Velocius uero & facilius poterit palatium siue domus prædicta fieri de lignamine sicco & undiq; circa ipsum

ipsum plantari uites & uniuersum ædificium operiri. Poterunt etiam in ipso uiridario fieri tentoria magna de lignamine sicco uel arboribus uiridibus & uitibus operiri. Atq; etiam multam affert delectationem si in uiridario fiant insitiones mirabiles, & diuersæ in eisdem arboribus, quas diligens uiridarij cultor facile scire poterit ex his quæ infra in eodem libro dicentur. Propterea scire oportet quod omnia genera arborum & herbarũ in tali uiridario sunt ponenda unumquodq; separatum ab alio, & distinctum ne aliquẽ inueniatur habere defectum. In tali autem uiridaria non semper delectetur rex, sed aliquando cum serijs necessarijsq; satisfecerit rebus, renouetur in eo, glorificans deum excelsum, qui omnium bonorum delecta i nem autor principium est & causa.

De his quæ ad delectationem fieri possunt in munitionibus curiarum & uiridariorum, Caput IIII.

Circa tumbas & curias siue circa uiridaria congrue fieri possunt munitiones ex arboribus uiridibus, similes munitionibus murorum, seu palangatæ uel stictatæ cum turribus, modo in summitate riparum cingentium locum, liberatum optime ab omnibus spinis & arboribus uetustis, profunde plantentur salices uel populi, si solum competat eis, uel ulmi si diligant talem terram spisse per unum pedẽ, uel minus, & linea recte ducta. Hæc cum optime conualuerint incidantur iuxta terram, & sequenti anno surculorum proles per loca lineæ quaternis digitis inspissentur, & cum palis pert.eis & uinculis sursum directe ducant donec augmentum 8 uel 10 pedum susceperint in ea altitudine, cum aliqualiter ingrossatæ fuerint incidantur, infra locum uero munitionis per quinq; pedes uel circa similes plantæ tempore priorum primarum ponantur 10 pedibus æque distantes, quæ cum in prædictæ fuerint altitudine incidantur, & cum auxilio perticarũ uersus proximas & uersus posteriores plicentur plantas & exteriores, similiter

liter circa eas, & sic totiens quolibet anno fiat donec quasi cratis quædam fortis effecta sit, super quam possint homines secure morari, deinde pars exterior dimittatur augeri ad modũ muri super cursorium positi, quæ in altitudine congrua quolibet anno incidi cum forma merlorũ super mures positorũ poterit, & tali modo teneri. Circa talem munitionem in angulis, & alibi si placuerit poterunt quatuor arbores plantari, & sursum directe cõduci, & singulis 10 pedibus incidi, et uersus seipsas plicari cum auxilio perticarum, & uelut solaria ex eisdem fieri, & iterum in altum extolli, & eodem modo formari, & tandem desuper plicari admodum tecti domorum, uel cum merlis formari, supra ianuam uero optime stabit domus, & ante ipsam solarium arborũ prædictarum. In curijs etiam siue uiridarijs fieri potest domus cum columnis uiridibus ipsis iam grossis optime transplantatis, & trabibus super ipsis affixis & tecto cannarum uel palearũ opertis, dum tamen aliquis ramus ex singulis columnis emineat supra tectum, qui ipsam columnam semper ab ariditate tueatur, & domum ipsam mirabiliter ab æstiuo feruore defendat.

De his quæ in campestribus agris ad delectationem fieri possunt, Cap. v.

IN agris plurimum delectat pulcher ipsorum situs, quod non sint plures deformes agelli. Sed magna quantitas in unum sine interuallo redacta directos habens confines. Et ideo procurare debet diligens paterfamilias prope suos agros potius quam alibi emere, & in alijs partibus agellos uendere, & cum uicinis permutare partes superfluas, & tortuosas agrorũ, & suum agrum cum uicino rectificare, & omnem locum fossatis & sepibus spinorum uiridium cum arboribus conuenientibus permixtim æque distantibus cingere, atq; fossata parua scolatoria quæ in planis necessaria sunt intrinseca recte formare, quantum possibile est, seruata semper utilitate agrorum, delectationẽ enim utilitas præcedere

debet

debet in agris: licet in uiridarijs oppositum sit seruandum, & ideo quæcunq; in eis maiorem frugum pollicentur ubertatem sunt meliora, & magis eligenda. Atq; etiam procuretur pro posse quod per agros aquarum riui decurrant, quibus poßint cum opus fuerit irrigari, & ab eis cum necessarium sit auerti, per spaciosos agros formentur etiam itinera congrua, quibus paterfamilias eques & pedes & coloni cum plaustris & bobus cõmode accedere poßint, ad omnes partes agrorum, hæc enim omnia plurimum cum utilitate delectant.

De his quæ circa uites & fructus ipsarum delectationem præbent, Cap. VI.

Plurimum delectat habere pulchra uineta in planis siue in paruis mõtibus orienti exposita, diuersorũ generum uuas ferentia, & ideo diligenter procuret dominus ea in congruo situ plantare, & in locis pinguibus in arboribus & pergularijs ea formare, in exilibus uero iuxta solum in directis aciebus disponere, atq; plurium generum bonorum uuas in his conserere, insitionesq; mirabiles in eisdem experiri, quæ ab antiquis sapientibus, & præcipue Palladio, posse fieri prædicantur, quarũ unus modus est, ut plantetur uitis iuxta cerasum uel aliam arborẽ, & cum optime apprehenderit & cõualuerit perforetur arbor acuta terebra, & per foramen uitis ducatur, & luto ab utraq; parte obturetur foramen, ne sol aut pluuia uel uentus consolidationem impediat. Deinde cum lignũ uitis optime cũ ligno arboris unitũ fuerit, iuxta corticem arboris incidatur uitis, ut deinceps succo arboris nutriatur, sic enim uua fertur tẽpore fructuũ arborũ maturari. Est quidẽ modus faciendi uitẽ & uuam theriacã aut muscatã uel gariophylatam uel laxatiuã, uel alterius qualitatis, quod sic fit. Sarmentũ quod pangandũ est in una parte scindatur, & sublata medulla loco eius theriaca uel muscus puluis gariophylorum uel alterius rei ponatur, & terræ mandetur, uinculo diligenter astrictum, quo facto uua quæ nascetur

nascetur uirtutem eius quod in uite positum est tenebit. Sane si sarmentū de hac uite sumetur & plantetur materni medicaminis potentiam non tenebit. Oportebit autem theriacæ uel alterius rei assidua infusione senescentis succi uim reiterare. Sed in hoc idem breuius fieri posse puto, si in initio maturitatis uuarū scindatur sarmentum uuæ pendentis, & medicamine immisso ligetur. Est quædam pulchra species uuæ quæ granis interioribus caret, quæ Græcis autoribus sic, recitante Palladio, fit. Sarmentum quod obruendum est quantum placebit in terra debemus tantum findere, ut omni medulla subtracta ac diligenter exculpta membra iterum diuisæ partis adunare & uinculo dimissa constringere, & deponere. Vinculū autem de papyro asserunt esse faciendū, & sic in humida ponendum, diligentius quidem sarmentum reuinctum quantum excisum est inter scyllæ bulbum demergunt, cuius beneficio asserunt fata omnia comprehendere posse facilius. Alij tempore quo uites putant sarmentum frugiferum putatæ uitis in ipsa uite quam possunt de alto sublata medulla excauant non diuisim, & calamo affixo alligant, ne possit inuerti, tunc τευκρὸν quod Græci sic appellant in excauata parte suffundunt ex aqua prius ad sapæ pinguedinem resolutum. Et hoc transactis octo diebus semper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Vt uites botriones ferant albos & nigros, sic fieri Græci asserunt: si uicinæ sunt uites alba & nigra cum putantur sarmenta utriusq; sic diuisa inter se cōiunge, ut medios utriusq; oculos æquando possis reddere unitati. Tunc papyro stricto ligabis, & molli, atq; humida terra linire curabis, & interiectis trinis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat, & sic tempore poteris hoc genus efficere per plura sarmenta. Quidam expertus mihi asseruit, se inseruisse surculum album & nigrū in una uite continuatis summitatibus gemmarum, corticula tantum gemmarū de medio sublata, & optime comprehendisse. Vel potest hoc fieri exceptis duobus surculis, & diuisis iunctis oculis diuisis simul

& optime

& optime ligatis tanquã sit unus surculus inferatur, uel duabus gemmis diuisis & coniunctis cũ modica quantitate ligni, & in loco gemmæ inseritis. Plurimũ etiam delectat habere uina diuersorũ colorum & saporũ, & ideo diligens paterfamilias tempestiue quasdam colligat uuas, ut uinum habeat acerbũ, quasdam bene maturas, ut potens, quasdam nimiũ maturas, ut dulce faciat etiam uina diuersorũ colorum cum rebus colorantibus & saporem non corrumpentibus, faciat etiam ea diuersorũ saporum cum rebus odoriferis, & saporẽ nouũ tribuentibus, in quibus delectetur odor & gustus, quæ in aliqua parte mixti in caldario ad ignem mittantur, & demittantur donec optime uinũ in illo sapore uel odore infectũ fuerit. Et tunc in uas in quo sit simile uinũ, uel alterius generis immittatur, seruetur usui mox futurum. Bonum est etiam habere uina medicinalia quibus utatur corpus, cuius ad aliquam ægritudinẽ facile sit declinans. Hoc quidem fiet cũ medicinæ simplices uel compositæ contra illam ægritudinem habentes uirtutẽ prædicto modo miscebuntur uino. Procuret etiam semper habere in domo agrestũ, sapam, uuas passas, acetum & similia, quæ facias secundum modos supra in libro quarto notatos, multum enim delectat animum tam pro se quàm pro amicis, quæ appetit facile inuenire. Si botrio postquam defloruerit mittatur in uasculum terreum uel uitreum paruum tamen, ex toto botrione dicitur fieri unum granum,

De his quæ circa arbores delectationem augent, Cap. VII.

Ex his quæ patremfamilias delectant, est habere in locis suis copiam bonarũ arborum, & generum diuersorũ, & ideo procurare debet ubicunq; inuenit arbores nobiles afferentes fructus inde ad loca sua transferre, & plantare siue inserere de eisdem, & non inordinate, ut ferè omnes faciũt, eas disponat, sed in congruis ordinibus, uidelicet magnarũ arborum genera

rare, ut in ramis dilatari poßint, & superfluis umbris nõ cõsumant fertilitatem agrorũ, eas uero quæ paruæ natura prouenıũt spißiores ponere poteſt, & unũquodq; genus formare ſecundum naturã ipſius maiores à partibus ſeptentrionis & occidẽtis ponere debet, minores uero ab oriente & meridie, hoc enim modo frumenta quæ patenti campo lætantur minorem ſentient læſionẽ, propterea inciſiones facient mirabiles & diuerſas, in eodem uel diuerſis truncis, quæ ualde admirabiles ſe oſtendunt, his qui experimenta in talibus probant, nam infinitorũ pirorum & malorũ genera, citoniorum et ſorbarum & ſimiliũ in eodem trunco inſeri poſſunt. Inſeritur etiam malus in ſalice & populo, & uitis in ulmo & moro. Itẽ ſi perſicus inſeratur in ſpinam uel phaginã prouenıũt maiora & meliora alijs. Et ſi amygdalus & perſicus coniunctis oculis inſerantur in pruno erunt eorũ poma carnem perſicorum habentia, & ipſorũ oſſa mutabuntur in amygdalarum naturam. Morus etiam inſeri poteſt in ulmo, ſed magnæ parturit infelicitatis augmenta. Aſſerit Martialis candida genera in maliſpunicis fieri ſi argillæ & cretæ quartã partem gypſi miſceas & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas, idem dicit miræ magnitudinis eius poma fieri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus cum flore claudatur, ne reſiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla contra aquã quæ minatur incurſus autũno patefacta, ſuæ magnitudinis exhibebit poma. Sed etiam menſe maio & iunio poſſe fieri cõmodius affirmatur. Varro autem aliter ſpecificat modũ dicens: Si mala punica immatura cũ hæreant in ſua uirga, demerſeris in ollam ſine fundo, eamq; ſi poſueris in terram & operueris circa ramum ne extrinſecus ſpiritus afflet, ea non modo integra eximi, ſed etiam maiora quã in arbore unquam penderint. Vt uarios fructus ficus exhibeat, ramos duos nigræ & albæ ita inter ſe uinculo conſtringes ac torques ut germina miſcere cogantur, ſic obruti & ſtercorati & humoribus adiuti, ubi prodire cœperint, germinantes oculos aliqua ad-

iunctione conglutina, tunc germen adunatum parturiet duos colores quos unitate diuidet & diuisione coniungat. Rosas nondũ patefactas hoc modo seruabis, in canna uiridi stante scissa recludas, ita ut patiaris coire scissuram, & eo tempore cannam recidas, quo rosas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi conditas ac bene munitas sub diuo obruunt & reseruãt. Cerasa ut sine oßibus nascantur, sic asserit Martialis, arborẽ teneram ad duos pedes recides, & eã usq; ad radicem findes, medullã partis utriusq; abradere ferro curabis, & statim utrasq; partes uinculo stringes, & oblinis fimo summam partẽ et laterũ diuisuras & post annũ solidatur dicta cicatrix, in hanc arborẽ surculos qui adhuc fructũ non attulerint inseres, & ex his sine oßibus poma nascẽtur. Si ramus paruus cerasi scindatur & loco medullæ ponatur scamonea, fructus illius rami eo anno laxandi uirtutem acquirit. Affirmantibus Græcis persicus scr pta nascetur, si ossa eius obruas, & post septem dies ubi patefieri cœperit apertis his nucleos tollas, & hos cinnabari inscribas, mox ligatis simul cum suis oßibus obruas diligẽtius adhærentes. Sine oßibus persica fiunt si persicus & salix prope plantentur, deinde inclinato salice admodũ arcus perforetur in medio, et per foramen persici plãta ponatur, & cera uel luto perfecte obturetur foramen, & usq; super ipsum terra cumuletur, & cum anno uel biennio transacto persici & salicis lignum unitum fuerit, sub arcu salicis persicus incidatur, ut ex solo salicis humore alatur.

De delectationibus hortorum, Cap. VIII.

Quoniam multũ delectat hortum bene dispositum & industria sufficienti cultũ habere. Ideo paterfamilias diligenter procuret habere hortũ in solo pingui et soluto. Cui fõs uel riuus si fieri potest per spacia decliua defluat, ut poßit irrigari tẽpore magni æstus, ibi omnia genera herbarũ bonarũ tã cõmestibiliũ quã medicinaliũ nutriat, unumquodq; secundũ q requirit natura

eius,in areis rectis & cum extenso fune & latitudinis modo formã tis æqualiter prout in hoc sexto plene trad tum est. Fimum in eo semper habeat abundanter, ne propter macredinem tæd o conspicientem afficiat. Et ut plen us delectetur, res musicatas operetur in eo, possunt enim in eis quædam naturalia fieri, quæ quibusdam miraculosa u dentur, nam si capr.n stercor s baccam subtiliter subula excauaueris, & in eam semen lactucæ, nasturtij, erucæ, radicis immiseris, & tunc inuolutam fimo baccam terræ optime cultæ breui scrobe demerseris. Raffanus nit tur in radicem, cætera semina in summo, lactuca pariter emergente, prosiliunt, singulorum sapore seruato. Si plura sem na porrorum in unum ligata deposueris grandis ex omn bus nascetur porrus. Item si capiti eius rapæ semen immittas sine ferro, & pangis multum increscere fertur, uel plantas semina in unum strictum foramen posita, omniũ pullulatio in unum grande porrum concrescet. Si aqua in patenti uasculo sub cucumere uel citrullo aut cucurbita ponas in flore tales fiant. Aliqui florem cucumeris cum uiticulæ suæ capite absciso cannæ inserunt, cui prius omnes nodos perforauerunt ibi cucumer nascetur nimia longitudine tensus. Oleam sic metũt, ut si iuxta posueris uelut arcus plicetur. Si eius florem sicut in u te sua est in forma fictili clauseris, ac ligaueris qualis uultus formam hom nis uel animalis habuerit, talem cucumer s figuram præstabit. Hæc en m omnia Virgilius, Martialis asseruit. Rẽ mirandã de ocimo Martial. affirmat, quod modo purpureos modo albos flores modo roseos afferat. Et si ex eo semine frequenter seratur modo in serpillum modo in sisymbriũ mutetur. Hermes autem dicit, quod cucurbita in cineribus ossium humanorum plãtata & oleo rigata nono die habet fructũ. Et quod mirabile est, semina quæ in uase cucurbitæ sunt, in sublimi nata faciunt cucurbitas longas & exiles, quæ autem in medio eius nascuntur, faciunt grossas, & quæ in profundo iacent, faciunt latas.

Pet.

PET. DE CRESCENTIIS, DE RE PECVARIA & omnibus animalibus que in rure nutriuntur, LIBER IX.

N *superioribus libris dictum est de cultura agrorum, uinearum, hortorum, arborum, pratorum et nemorum, & de omni utilitate ipsorum, & etiam de his quæ ad delectationẽ spectant tam in uiridarijs quàm in mirabilibus ex herbis et arboribus artificiose agendis, in hoc autẽ nono libro dicetur de animalibus quæ propter utilitatem & delectationem nutriuntur in rure. Verum ne antiquitas ignoretur, sciendum est (ut ait Varro egregius philosophus) quod primis tẽporibus fuerint animalia semper quæ naturaliter uiuebant ex his rebus quas inculta terra ferebat, ex hac uita in secundam descenderunt, agriculturam uidelicet & pastoricam, & propter utilitatem cœperunt colere agros, & fructus percipere, plantare arbores utiles & colligere fructus: item deprehendere animalia, concludere & mansuefacere ipsa. Et primo cœperunt oues propter utilitatem & facilitatem, hæ namque maxime naturæ quiete sunt, ad uitam hominum aptissime ad cibum enim lac & caseum competunt, ad uestitum uero pelles et lana: Deinde autem cœperunt & domesticauerũt animalia cætera quæ humano gener. utilia esse perpenderunt, & ad hæc ex omnibus generibus domesticatis multa siluestria esse affirmatur in locis diuersis. Nam in Phrigia multi dicũtur esse ouium ferarum greges. In Samotrace capræ. in Italia multas esse sues feras nemini est ignotum. In Dardania, Media & Thracia multi boues feræ. Asini feri in Phrigia et Caonia. Equi feri in Hispania citriore. Dicã itaq; de animalibus nutriendis quæ scire potui ex doctrina prudentiũ antiquorũ & experiẽtia neotericorum

tericorum. Et quia non omnes per omnia, sed certi & per certa pẽ ritiores uel minus periti inueniũtur. Supplementũ huius operis re linquo uiris maxime expertis in talibus, nam ut ait Philosophus, experientia facit artẽ, & plenius ea cui naturalis ratio est annexa. Verum quia inter cætera animalia equus censetur nobilior & magis necessarius regibus & alijs principibus tempore bellorũ & pacis, & cæteris, dicam primo de ipsis plenius, de cæteris sub compendio quibus de genere equorum dicta multa poterunt aptari, propter affinitatem naturæ ipsorum.

De ætate equorum & equarum, Caput I.

Greges equorum & equarũ qui habere uoluerit primum, ut ait Varro, spectare oportet ætatem, uideat ne sint minores trium annorũ, maiores decem annorum. Aetas cognoscitur equorũ & ferè omniũ quæ ungulas indiuisas habent, & etiam cornuta sunt, ut idem ait, & similiter Pallad. quod equus in triginta mensibus primũ dentes medios dicit amittere, duos superiores, & totidem proximos, & primis eiectis, totidem inferiores incipientes quartum agere annum eijciunt, & totidem proximos, & primi eiecti renascuntur. Quinto anno incipiente amittunt similiter alios quatuor, scilicet duos superiores, & duos inferiores prædictis proximos, qui renascentes sexto anno implere incipiunt. Septimo omnes habere solent relatos & completos. Cum autem sunt maiores cuius ætatis sint intelligi negant posse, præterquã cũ dentes sint facti plicati & supercilia cana, & sub eius lacus, id est, concauitas, quod cum aparuerit dicitur habere annos sedecim. Vir autem prudens & expertus nostris temporibus ait, quod equus habet duodecim dentes, scilicet sex superiores, & sex inferiores, qui omnes sunt anteriores, cum quibus cognoscuntur ætates & tempora equorum, deinde habent scalones, & post illos habent molares. Et potest esse quod quidã equi plures habent, & tũc dẽtes sunt

sunt dupli, & potest esse quod equus eijciat ex his aliquos, & amplius non renascuntur, & non nocet equo nisi ad pascendum, quoniã ipsi per dentes anteriores pascuntur. Et ideo erit minoris precij, *& masticare equorum est per dentes molares, dentes aũt primi quos ibi mittitant sunt duo superiores, & duo inferiores, qui uocantur primus morsus, & uocatur pullus primi morsus, quod quidã dicit fieri secundo anno, & postea mutat alios quattuor dentes proximos, scilicet duos superiores, & duos inferiores, qui uocantur medij, id est, secundus morsus, & tunc uocatur pullus secundi morsus deinde mutat alios quatuor, scilicet duos superiores, & duos inferiores, qui uocantur quadrati, id est, tertius morsus, & quãdo pullus nascitur cum anterioribus nascitur, & postea nascuntur scalones, & quando isti scalones nascuntur nimis longi adeò quod equum impediũt annonam molere & impinguare, propter quod marischalchi quos uocant, scalones resecant, & quando pullus factus est equus dentes eius fiunt rariores, & capita dẽtium fiũt nigra & elongantur, & per aliquos annos stabũt cani, & cũ incipit senescere color dentiũ reuertitur ad albedinẽ, et trãsit ad colorẽ mellis, & post hoc fiunt albi ut color pulueris, et fiunt longiores. Sed ipsa dentium lõgitudo est aliquãdo per naturam absq; senectute, propter quã causam resecentur senibus dentes, ut iuuenes esse credantur.*

De forma bonarum equarum & admissarij & qualiter teneri debent, Cap. II.

Formam esse oportet, ut ait Varro, magnitudine media, quia nec uastas nec exiles decet esse equas, clunibus ac uẽtribus latis: equos quos propter admissuram uelis habere legere oportet amplo corpore, formosos, nulla parte corporis incongruos, equorum pecus pascendum in pratis, potissimum herba in stabulis ac præsepibus arido fœno cum pepererint hordeo adiecto, bis in die, data aqua. Horum fœturæ initium

tium admißionis facere oportet ab æquinoctio uerno ad solsticium, ut partus idoneo tempore fiat, scilicet multarum herbarum, ut mater habeat abundantiam lactis. Ex hoc enim corpus et membra pulli grandiora fient. Duodecimo enim mense, die decimo nasci dicuntur qui ante ipsum tempus nascuntur inutiles exist ūt. Admitti oportet cum tempus anni uenerit bis in die scilicet mane & uespere, sed alternis diebus equa alligata celerius admittūtur, neq; equi frustra cupiditate impulsi, semen eijciunt. Satis autem concepisse signisicatum cum se defendunt. Si fastidiū saliend: est scyllæ mediū conterunt cum aqua ad mellis spißitudinem tum natura equæ cum ea tangunt, & postea cum eadem nares equi. Sciēdum etiam quod equus debet gigni à stellione quem gnaragnum uocamus uulgariter, diligenter custodito, parum uel nihil equitato, & cum minimo labore poterit, quia quanto magis cupiuerit equam, tanto plus & completius sperma emittet, & maior in uētre matris gignetur pullus. Amplius mater cum fuerit pregnans non nimis pinguis nec nimis macra existat, sed medium teneat, quia ex nimia pinguedine intrinseca locus pulli arctatur, ut corpus & membra pulli sufficienter dilatari, non poßint, nimis aūt macra non potest sufficiens nutrimentum filio ministrare, qua propter macilentus & debilis nascitur. Iterum, ut ait Palladius, equa pregnans non urgeatur, nec famem frigusq; tolleret, nec inter se locis comprimatur angustijs. Item equas generosas & quæ masculos nutriunt alternis annis submittere debemus, ut pullis copiam puri lactis infundant, cætere paßim replendæ sunt. Item dicit quod admissarius quinq; annorum adminus esse debet, sed femina recte bima concipiet, quæ si decennium excedat iners ex ea nascetur soboles. Itē scribit Varro, quod equas pregnātes cauere oportet ne laborent plusculū, neq; frigidis sint, eo quod rigor maxime pregnantibus obest. Ideo in stabulis humum aut ab humore prohiberi oportet, clausaq; habeat hostia ac fenestras, & in præsepibus inter singulas ponantur longarij, id est longa ligna

quæ

quæ eas discernant, ne interse pugnare possint. Item dicit pregnã- tem neq; impleri cibo neq; esurire oportet.

De natura equi & natis qualiter tene ri debent, Cap. III.

Cum pullus nascitur utile est, quod nascatur in loco petroso et duro & mõtuoso, ideo quod ex loco petroso et duro fiũt ungulæ duriores, ex loco montoso fiunt crura meliora, propter exercitium eundi superius & deorsum natus pullus per bona pascua matrem sequatur duobus annis, non amplius, eo quod tunc naturaliter incipit se habere ad coitum, & uolens matrem uel aliam equam ascendere & ascendens deterior redderetur, & de fa cili posset in aliqua parte lædi, uerum si sine matre ac cæteris equa- bus stare usq; ad triennium posset in pascuis plurimum sibi confortet ad crurium & totius corporis salutem. Quinq; mensiũ pullis factis cum reuertuntur ad stabulum dãdam farinã hordeaceam mollitam, & furfures & si quid aliud terra natum libenter edent, ut ait Var ro anniculis iam factis dandum hordeũ & furfures donec erunt la ctantes, nec prius biennio sunt remouendi à lacte, donecq; stant cũ matribus interdũ tangendi sunt manibus ne cũ seiuncti erunt exter reantur, eadẽ mq; causa ibi frenos suspendentes ut simul consuescãt hominum uidere facies & frenorum audire strepitus.

De captione & domatione equi, Cap. IIII.

Cum pullus est duorum annorum laqueari debet molliter, laqueo grosso & forti de lano composito, eo quod lana propter suã molliciem ad hoc habilior est lino uel cãnabi. Debet autem laqueari recenti uel nubilo tempore, nam si tempore calido insueta captione nimium laborent, possent facile lædi. Ipso autem capto & laqueato ad societatem cuiusdam equi domestici con- ducatur. Tum enim salubrius cõducetur, quia similia similibus gau dent. Varro autem dicit, meliorem fieri equum qui triennio com- pleto domatur, à quo tempore dar. farrago, id est, farina, solet,

quæ propter purgationem equino pecori maxime necessaria est, quod diebus decem fieri debet, nec pati ullum aliū cibum gustare. Ab undecimo uero die usq; ad quartumdecimū diem & decem diebus ultra dandū hordeum quotidie adijcientem minutatim, deinde mediocriter extergendū & extrahendum, & cum sudarit oleo per ungendū. Si frigus erit, faciendus in stabulo ignis erit, ad domandū binis retinis de forti corio, & humili præsepio alligetur, ne propter suam sæuitiam fractis retinis lædatur in cruribus, uel alia sui parte, & donec in sua perseuerauerit sæuitia semper sui similis domiti societatem obtineat, & cum manu sæpe tangatur leniter & suauiter, nec unquam cum eo grauiter indignetur domans, ne ob indignationem uitiū aliquod sibi assumat, sed enim cum magna perseuerantia lenitatis mansuescat, donec mansuetus efficiatur, ut decet, & pedes lauari & percuti patiatur admodum ferrandi. Imponendus est etiam super eum bis in die puer aut ter uel pluries.

De custodia equorum, Cap. v.

Equo talis præbeatur custodia, capistrum factū de corio forti, primo in equi capite imponatur, & binis retinis alligetur præsepio, ut superius est expressum, & eius pedes anteriores pedica de lana facta uinculentur, & uni pedum posteriorum alligetur, ne ante ire aliquo modo possit, inde quidem fit pro sanitate crurium conseruanda. Locus præterea ubi equus moratur bene mundus existat in die, nocte uero fiat eidem lectus de palea uel grossiori fœno usq; ad genua pro quiete, summo mane inde tollatur & tergatur eius dorsum & crura & omnia membra equi, decenti tersorio, deinde pro potu ducatur ad aquam paruo passu, teneatur autē equus tam mane quàm sero usq; ad genua uel paulo supra spacio trium horarum in aqua dulci frigida uel marina, eo quod aquæ naturaliter equis conueniunt, uel propter frigiditatem dulcis, uel siccitatem marinæ coartando humores descendentes ad crura quæ sunt ægritudinū causæ. Postea uero cum equus redit ad stabulum non intret ullo

ullo modo donec eius crura tergãtur & desiccentur ab aqua, quia fumositas stabuli ex sua caliditate solet adducere gallas & malos humores cruribus madefactis. Est etiam utile ualde quod equus assi due comedat in terra iuxta pedes anteriores, ut uix possit fœnum ore capere, ita quod collum cogatur extendere pro cibo sumendo, quia ex hoc collum efficitur gracilius & pulchrius. Comedat equus iuuenis fœnum, herbam, hordeum, auenã, speltam & similia, nam fœnum & herbã propter humiditatem ipsorũ uentrem & corpus totum dilatant & augent. Cum uero fiunt in completa ætate comedat etiam paleas hordei, ex quibus non superflue impinguatur, sed in competẽtibus carnibus retinetur, & sic potest securius fatigari, nam equus esse debet nec nimis pinguis, nec nimis macer, sed medi us inter ea. Si enim fuerit nimis pinguis, humores superflui facile ad crura descendunt, & ægritudines creant, quæ solent in equorũ cruribus euenire, & præcipue accidũt eis facile cum subito aliquib. laboribus uexãtur, ex nimia uero macie deficiunt uires eius, & red ditur turpior ad uidendũ, equus præterea perfectæ ætatis in ueris tẽpore circa messem herbas solum comedat ad purgandũ, nõ foris, sed sub tecto permanẽs, grosso tegmine laneo coopertus, ne ex frigiditate herbarũ infrigidetur, uel morbos grauiores incurrat. Aqua præterea pro potu equi aliquantulũ salta sit suauiter, currẽs uel pa rũ turbata eo, quod tales aquæ sunt calidæ & grossæ, ideoq; nutribiliores et magis cõgruæ sunt equorũ corporibus. Nam quãto aqua frigidior & uelocior est in motu, tãto minus equũ nutrit & reficit. Ferrari debet equus ferris sibi conuenientibus rotundis admodum ungulæ lenibus, & ungulis in circuitu strictis, & bene adhærentibus nam leuitas ferri reddit equum agilem ad leuandum pedes, & ipsius strictura ungulas maiores & fortiores facit. Equus præterea sudatus uel fortiter calefactus non debet aliquid comedere uel portare, donec cooptus uel paulisper ductus à sudore & calore fue rit liberatus. Est sciendũ quod insueta equitatio serotina nocet equo

sed matutina plurimū cōmedatur. Oportet præterea equū habere continue coopertur am lineam tempore calido, propter muscas, & laneam, tempore frigido, propter frigus. Et nota, quod propter sanitatem equi seruandam, de uena colli consueta quater est phlebotomandus in anno, scilicet uere, æstate, autumno & hyeme. Notandum est etiam quod equus bene & diligenter custoditur, & moderate, ut conuenit equitatus, ut in plurimum circa spacium 20 annorum ualidus perseuerat.

De doctrina & morigeratione equi, Cap. VI.

IN equi morigeratione primum adhibeatur ei frenū leuissimum & ualde debile, cuius morsus sit melle uel alio dulci liquore perunctus, nam tale frenum facilius & acceptabilius sustinebit, & propter dulcedinem ipsum libentius iterato recipiet, & postquam frenum sine difficultate recipiet, aliquibus diebus mane & sero ducatur ad manum, donec optime ductorem sequatur. Deinde absq; strepitu sine sella quàm suauius & leuius potest fieri potum equitetur paulisper, & paruo passu, & à dextris & sinistris sæpe uoluatur: & si oportuerit pedester cum aliquibus antecedat, & omni die per loca plana non saxosa mane tempestiue usq; ad mediam tertiam equitetur: cum uero spacio unius mensis sine sella fuerit equitatus, eidem sella suauiter & sine strepitu imponatur, & cum ea ducatur leuiter, donec tempus uenerit hyemale. Cum autem equitator equum ascenderit, eum non moueat, donec sibi pānos aptauerit, nam equus ex hoc quietū usum assumit ad commodum equitantis, post hoc autem frigido tempore accedente modus instruendi equū talis sequatur, uidelicet quod equitator faciat ipsum per agros aratos summo mane moderate trotare, ut uulgus loquitur, tam à dextris quàm à sinistris sæpe uoluendo habena freni dextera per unum pollicem ex trāsuerso curtiore alia existente, quia equus naturaliter est pronior ad sinistram, & si expedierit mutet sibi frenum fortius, adeò quod pro uelle facile teneatur. Trotare iubeo

re iubeo equum per terram aratam & non aratam & per æqualē & inæqualē, ut aßuescat pedes et curra leuius eleuare, & idem fiat per loca arenosa eadem ratione, & cum bene trotare sciuerit per eadem loca, & eadem hora breuiori saltu quo poterit calopetur, hoc autem nō fiat nisi semel in die, nam ex superfluitate calopandi sæpe retrogradi fiunt. Obseruet etiā equitator in principio cursus & in trotando, & calopando, ut manibus teneat freni habenas, inferius iuxta dorsum, itaq; equus paulatim curuando collum caput inclinet in tantum quod os semper deferat iuxta pectus, ex hoc enim clarius uidet greßus suos, & melius ad utranq; partem uoluitur, & facilius retinetur ad libitum equitantis, præterea considerari & cognosci debet durities & mollities oris equi, & secundum eius duritiē & mollitiem imponatur eidē frenum, quorū multa sunt genera, nam sunt ualde leuia, & quædam minus, & quædam sunt aspe rrima & durißima, quædam minus & quædam media inter prædicta, sed ipsorū formas scribere omitto quia nota sunt apud frenorū artifices, nec poßunt sic apte scribi, quemadmodū poßunt oculata fide uideri. Est etiam plurimum utile per ciuitates equitare frequenter et præcipue ubi ars exercetur fabrilis, uel fit strepitus uel tumultus. Ex hoc enim desinit esse pauidus, & securitatem atq; audaciam sumit, quod si prædicta loca transire trepidat, non cogatur acriter calcaribus, aut uirgæ uerberibus, sed leue uerbere blandiendo ducatur. Oportet etiā sæpe ascēdere equū & de ipso descēdere leuiter, ut assuescat in ascēsu et descēsu stare pacifice et quiete. Et prædicta omnia seruāda sunt donec dētes equi perfecte fuerint immutati, quod fit per spatiū quinq; completorū annorū, mutatis dentibus q̄ salubrius poterit sibi de maxilla inferiori quatuor extripētur dētes, duo uidelicet ex parte una, & totidē ex altera, qui scaliones & plani nūcupātur à pluribus, freni morsu cōtinue aduersantes, et anteq̄ frenū imponatur eidē permittantur uulnera solidari paulisper, & tūc frenū bene sibi adhibeatur. Et nota quod os eq debet esse nec ni

nis durū,nec nimis molle,sed mediū inter ea. Item nota quod equus propter dictam dentium extirpatonē fit pinguior, eo quod ex hoc amittit ferociam et furorē,post extirpationem dentiū equitetur, ut dixi remouendo eum ad saltus paruulos, & sæpe obuiādo ut assuescat intrare in eos, & discedere ab eisdem. Cum frenum inuentum est conueniens equo, non mutetur, ne ipsa mutatione os deuastetur equi. Et curetur summo mane, semel qualibet hebdomada per uiam bene planam circa spatiū quartæ partis milliarij unius in principio,& deinde usq; ad unū milliare cursus poterit augmentari & amplius,si placebit.Et est sciendū,quod quanto frequētius moderate curatur tanto fit celerior & agilior,propter usum. Est tamē contrariū frequentato usui currendi,quod equus ex hoc fit flagrantior de facili,& impatiens,si nimis festinatur ad cursum, & suæ assuetæ affrenationis maximā partē perdit. Sciendū est etiā quod postq̄ equus perfecte doctus & consuetus fuerit affrenādi, equitator frequenter ipsum debet facere calopare, currere,& salire, moderate tamen, quia longa quies desidiā parit equo, & ea in quibus fuerat instructus facile obliuiscetur. Quæ dicta sunt de instructione equorum locū habent in equis ad rem militarem pertinentibus tantum, nam alij deputātur ad uecturā, alij ad admissurā,alij ad cursurā, ut qui ad prædicta parantur,alij ad quadrigam, qui diuersimode sunt ad sua officia instruendi. Item quidā equos habere uolūt placidos et quietos,& tales castrādi sunt, quia dēptis testiculis quietiores fiūt.

De cognitione pulchritudinis equorū, Cap. VII.

EQuus pulcher habet corpus magnum & longum & suæ longitudini proportionaliter omnia mēbra respondent. Caput eius sit gracile,siccū & conuenientur longum,& magnum & laceratum, habeat nares inflatas & magnas, oculos grossos uel non occultos, auriculas paruas & aspideas deferat. Collum habeat longū & gracile,uelut caput,crines paucos & planos, pectus grossum,& quasi rotundū, dorsum curtū & quasi planum,

lumbos

lumbos rotundos grossos, costas grossas & bouinas, uentrem longum, anchas lōgas & densas, crinem longū & amplum. Caudam habeat longam cum paucis & planis crinibus. Cropas latas & bene carnosas. Gareta satis ampla et sicca. Falces habeat curuas, ut ceruus. Crura bene ampla & pilosa, iūcturas crurū grossas et curtas ut bos, ungulas pedum amplas, duras & cōcauas, prout decet. Sit etiam equus altior aliquātulum in parte posteriori quàm in anteriori, ut ceruus, collū deferat eleuatū, & sit in eo grossities circa pectus. De pilo diuersi diuersa sentiunt, sed pluribus uidetur quod bouinis sturus super omnibus est laudādus. Sciendū est deniq; quod pulchritudo equi melius potest cognosci in macie quàm pinguedine equi existente.

De signis bonitatis equorum, Cap. VIII.

Melior equorum est ille qui habet uisum amplum, & acute uidet in longinquum, & habet quadratum corpus & fortes aures, & longas comas, & curtas gambas de retro, & subtile musellū, & caput fastum, et suaues pilos, et amplas grappas, & collum grossum, & comedit bene. Equus habens nares magnas & inflatas, & oculos grossos, non concauos, audax naturaliter reperitur: equus habens os magnum maxillas graciles, & macras, & collum longum & gracile uersus caput, ad frenandum est habilis. Equus habens costas grossas, ut bouinas & uentrē amplum pendentem laboriosus & sufferens indicatur. Equus habens garecta quæ uulgo uocant ampla & extensa, & falces extensas & curtas, quod garecta interius respiciant in gressu celer & agilis debet esse. Equus habens garecta curta, & faces extensas & anchas firmas debet naturaliter ambulare. Equus habens iuncturas crurium naturaliter grossas, & pasturalia curta uelut bouina fortis esse censetur. Equus tenens ad se truncum caudæ stricte inter coxas, fortis & sufferens est, ut in pluribus, sed nō celer. Equus habens crura & iuncturas cruriū satis pilosas, & pilos in eisdē lōgos, laboriosus existit.

existit, sed agilis non de facili reperitur. Equus habens clunem longam & amplam, & anchas longas & extensas, qui sit altior posterius quam anterius, velox in longo cursu, ut in pluribus reperitur.

De signis malitiæ & utilitate equorum, Caput IX.

Equus habens maxillas grossas & collum curtum non facilis affrenatur decenter. Equus habens albas ungulas universas vix uel nunquam duros pedes habebit. Equus habens auriculas pendentes et magnas, oculos concauos lentus & remissus existit. Quando supremum nasi equi est multum crassum, non potest respirare per nares, & ideo minus ualet, quando equus uidet in die & non in nocte dimidiatur pretium eius, hoc autem cognoscitur si ducis equum in nocte ad rem quam timet in die & tunc non timet, & quando non mouet pedes in die, sicut in nocte. Si oculi equi sunt albi minoratur ualde pretium eius, quia ductus ad niuem uel locum frigidum non uidet, sed in loco non lucido & tempore calido bene uidet. Equus iactans aures suas retrorsum in omni tempore minoris est pretij, quia surdus est. Quando equus non hinnit neq; clamat nec aliquem sonum cum ore facit surdus est. Equus habens durum collum & ipsum est semper extensum, & cum ambulat non leuat caput & non mouet ad collum ad dexteram uel sinistram est pessimi uitij, & est magnum periculum equitantibus, quia non potest uolui pro uoluntate eius, ideoq; pro milite non est bonus. Equus cui uadunt genua intra ut arcus, parui est precij, quia pessime uadit. Equus cuius anteriora crura torquentur, ut arcus, teneri non debet cum sit pauci ualoris. Equus cuius anteriora crura mouere uidentur semper malorum est morum. Equus leuans caudam superius & inferius mali est uitij. Equus cui semper est inflatio super genu breui non poterit ire. Si equo uidetur inflatio dura in pedibus anterioribus uel postremis in sua operatione non nocet,

cei, & dicunt quod si in pedibus anterioribus est inflatio dura securus est, quod aliud malum non descendit ad ea. Equus habens in omnibus pedibus rapas, & non potest curari, minoris est pretij, quia turpioris aparitionis existit. Equus cuius pili de iuncturis reuersantur & in sursum in sua operatione, & non læditur, & ungulæ eius fortiores existunt. Si equus mouet pedes alio modo quàm alij equi, læditur in sua operatione, ideoq; minuitur pretium eius. Si unus pedum de retro eundo alium tangit multum in sua operatione nocet eidem. Si testiculi equi sunt multum magni turpior est, & in operatione nocent. Et si eius uirga semper est pendens turpior est, & non est ab honesto homine equitandus. Morphea, id est, albedo in collo mustellino uel supra oculos turpiorem facit equum, sed in operatione non lædit.

De ægritudinibus equorum & cura eorum, Cap. X.

Viso superius de pulchritudine & bonitate equorum, uidendum est de ægritudinibus & morbis eisdem uenientibus tam naturaliter quàm accidentaliter Et primo de his quæ eis obueniunt per naturam, quæ quandoq; defectu uel occasione aliqua minutis, uel augmentat, auget tamen raro, ut tamen nascitur, habens maxillam inferiorem superiore longiorem & similia. Et quando nascitur cum aliqua superfluitate in pedibus uel aliqua corporis parte, quæ murus uel callum dicitur uulgariter, qui murus sine corio efficitur. Et quandoq; accidit quod in aliqua parte corporis quæ murus uel callum dicitur fiunt superfluitates carnium, uelut glandulæ subtus corium. Minuit uero cum nascitur habens oculum uel auriculam aut nares alijs minores, uel habens unam ancham alia curtiorem, unde totum crus aliquibus minuitur. Præterea natura & fallit quando equus nascitur obliquis cruribus tam in anteriori parte quam posteriori, simili modo de ungulis & pedibus, qui quandoq; naturaliter obliquantur, & quandoq; nascitur

scitur cum zardis & garectis & gallis in cruribus prouenictibus, ex patre uel matre habentibus eas. Est enim zarda quædam inflatio ad modum oui uel maior uel minor, quæ tam in parte inferiori quam exteriori nascitur in garectis. Galla est quædam tumefactio, ad modum paruæ uesicæ magna ut nux, quæ circa iuncturas cruriũ iuxta ungulas generatur. Cura. In prædictis morbis qui nascuntur equo in uentre matris ex defectu naturæ, non potest medicina congrua inueniri, nam cum equus nascitur obliquis cruribus posterioribus, ita quod ipsa crura obliquantur interius percutiendo uel intus ferrendo unum pedem ad alium in egressu equo in parte interiori coxarum iuxta testiculos ferris ad hoc decentibus decoquatur, faciendo ex transuerso tres lineas in utraq; parte coxarum, deinde quotidie more solito equitetur. Tunc enim in suis greßibus una coxa uel alia fricabitur, & ex frequenti tactu coxarum excoriabitur per cocturam, uelut plaga, ex quo equus crebros ardores sentiens perget apertius solito. simili modo fiat in cruribus anterioribus faciendo cocturas prædictas interius in lacertis obliquis ungulis uel pedibus, hoc remedium inuenitur, nam ferrando equũ frequenter poßunt unguli aptari decenter, et ad modũ rotunditatis ferri dirigi quoquomodo. Solet etiam equus aliquando infirmari de uno pede ad alium propter maciei debilitatem cui potest adiuncta pinguedine subueniri.

De infirmitate muri curanda, Cap. XI.

Contra infirmitatẽ muri dico, quod illa superfluitas carnium quam prædixi usq; ad superficiem corij cautius incidatur, deinde si locus neruosus non fuerit ferris rotundis calefactis decenter coquatur. Si uero locus fuerit neruosus resalgarũ puluerizatum pondere unius carent super aspergatur aut plus uel minus ponatur, ut expedire uidebitur. Nam resalgarum uelut ignis corrodit, deinde corrosis muri radicibus funditus, intromittatur in uulnere stuppa in oui albumine madefacta, ex ea totũ impleatur uulnus &

nus & ad tertiũ diem mutetur semel in die, ab inde in antea pro soli datione festina accipiatur calx uiua & tantundem mollis & simul misceantur & ponãtur in aliquo panniculo incendantur lento igne donec ex eo fiant carbones, & pulverizentur subtiliter, et in uulnere ponatur cum stuppa inuoluta in dicto puluere mane & sero, donec carnes fuerint solidatæ, semper prius abluto uulnere cum uino forti aliquantulũ calefacto in defecto resalgari ponatur cum calce uiua tartarũ, auripigmẽtũ et uerderamus puluerizata simul æquali pondere ter uel quater, donec radices muri fuerint cõuenienter cõtusæ, prius optime abluto uulnere cũ aceto, qui puluis est minus uiolentus alio supradicto, sed uix aut nunquam ibidem pili nascuntur, sed de his nascendis aliquid infra scribetur.

De glandulis & scrophulis, Cap XII.

De cæteris superfluitatibus carniũ quæ nascũtur inter coriũ & carnes quæ dicũtur uulgariter glãdulæ siue testudines siue scrophulæ, dico quod scisso corio per longũ nisi est aliqua glandularũ extrahatur manibus, eã prius ungulis excarnando, uel scisso corio super aspergatur puluis calcis resalgarũ tritum, uel ferro candenti coquatur, uel super aspergatur puluis calcis uiuæ, auripigmẽti & tartari quã in proximo capitulo muri dixi, deinde utatur cura in Cap. muri scripta. Si uero post prædictã incisionẽ uel excarnationẽ aliqua uena prorũpit in sanguinẽ cõstringatur hoc modo, accipiantur thuris duæ partes, & tertia aloës epaticæ et puluerizata subtiliter cũ oui albumine agitentur, & misceantur, & cũ pilis leporũ ponãtur in uena, ad idẽ ualet gypsum cũ calce tritum, et cum granulis uuarũ. Item ualet ad idem stercus equi recens mixtũ cum creta, & cum aceto fortissimo agitata. Et nota quod prædicta super uenam constringendã posita non debent usq; ad diem secundũ uel tertium remoueri. Item sciendũ est quod salubrius est prædictas glandulas destruere super dictis puluerib. corio prius scisso per longũ, quàm ustione uel manuũ extractione, si locis neruosis uel uenenosis existant.

De ægritudinibus accidentibus equis, & cura eorum, Cap. XIII.

Supra dictum est de morbis et ægritudinibus naturalibus, sequitur tractatus accidentalium, dicam ergo primo quæ accidunt eis in capite, & intra corpus, secũdo de his quæ accidunt eis in capite, & in tergo. Tercio de his morbis quæ accidunt eis in membris, à pedibus supra. Quarto de læsionibus ungularum & pedum.

De infirmitate, quæ uulgariter dicitur uermis, & cura ipsius, Cap. XIIII.

Haec infirmitas euenit equo in pectore prope cor, et in coxis prope testiculos, ex malis humoribus calidis congregatis in quibusdam glandulis quas habẽt in pectore & in coxis, qui concurrunt ad loca illa, propter aliquem dolorem ibi accidentaliter uenientem, deinde descendunt ad crura, & in eis faciũt inflationes, & ea crebris ulceribus perforant, & quãdoq; occasione uermis prædicti fiunt in equi corpore, præcipue in capite diuersa ulcera, plurimũ tamen parua, ipsum caput inflãtia, et quãdoq; per nares faciunt emittere humores uelut aquam, & tũc dicitur uermis uolatiuus. Cognoscitur autem hæc ægritudo ex inflatione quæ fit ex dictis humoribus in locis prædictis, & ex ulceribus quæ dicti humores faciunt cum exire conantur. Curatur autem hac uia: Cum dictæ glandulæ tumefieri uel plus solito augmentari uidentur, statim de consueta uena colli iuxta caput & in utraque parte pectoris uel coxarum cõsuetis uenis usq; ferè ad debilitatem equi minuatur, & superflui euacuentur humores, deinde ponantur decentes setones in pectore uel in coxis, qui humores aßidue attrahunt per crebram et congruam agitationem setonum, ex tali enim agitatione fit dolor, & inde propter dolorem exeunt humores, nec ad crura descendunt, dicti uero setones agitari non debent nisi duobus diebus elapsis, deinde mane & sero quotidie agitentur in tãtum, quod duo

iuuenes fatigentur, equo prius paruo passo, non modicum equitato, deinde non cesset equus die qualibet fatigari, & caue ne comedat herbas, de rebus alijs adeo parũ sumat, quod uix uires retineat & in locis frigidis in nocte quiescat. Si uero glãdula illa uel uermis per supradictas curas non decrescat, sed per abundantiam humores tu mefacientes superflue grauent tibias: tunc illæ glandulæ uel uermis extrahatur hoc modo, scindatur corium & caro per longum usque ad inuentionem glandularum uel uermis, deinde uero illæ glandulæ ungulis excarnẽtur, & extra manibus extirpẽtur, ita quod ipsis nihil ibi remaneat, uerme aut glãdulis radicitus extirpatis, ex stuppa mũda & albumine oui infusa, uulnus totaliter impleatur, & uulnus suatur, ne stuppa poßit exire, quod si uulnus sit in pectore ligetur ante pectus pecia linea, propter uentum, deinde uulnus usq; ad diem tertiam mutari non debet. Sed ab inde semper bis in die mutetur, stuppa madefacta cum oleo & albumine oui agitato, uulnere tamẽ prius cum uino abluto, & 9 diebus talis adhibeatur cura. Postea uero bis in die abluatur uulnus cum uino aliquantulum calefacto, & intromittatur in uulnus, stuppa in tali puluere inuoluta, ut in muri cap. dicitur, quod fit de melle & calce uiua, & prædicto utatur puluere donec uulnus fuerit solidatũ, setonibus nihilominus agitatis, & equo quotidie fatigato, ut superius est expressum, nota tamen quod equus equitari non debet usq; ad diem tertium, postq̃ uermis fuerit extirpatus, sed postea sic curet die qualibet, ut prædixi. Aliud medicamen fortius ad dictum uermem omnino tollendum scißo corio per longum & carnibus usq; ad denudationem uermis, ut d. xi resalgatum bene tritum & puluerisatum ponatur super uerme prædicto, postmodum bombyce os uulneris sanatur, ne resalgarum poßit exire, quod uermem in nouem diebus potenter corrodit quo corroso uel destructo curetur uulnus, ut superius est expressum. Si prædictis omnibus humores constringi uel exiccari non possunt, quin ad crura descendant foramina uelut uesicas paruas uel ad

cera facientes, tunc statim ferro rotundo in capite illa uel ulcera uel uesicæ funditus decoquatur, prius coquēdo magnā uenā pectoris ex transuerso, quæ tendit à loco uermis inferius usq; ad pedem, postea uero decoctis foraminibus crurium, ut dixi, super aspergatur in lateribus calx uiua solummodo in die bis separata prius coctura foraminum ibi facta. Quod si ex uerme remansit crus inflatum, tali subueniatur cura, ponantur sanguisugæ ad crurium inflationes abraso prius loco tumefacto uel etiam toto crure, deinde sanguine quantum poterit cum sanguisugis extracto, totum crus cum aceto et creta alba simul agitatis emplastretur, uel teneatur in aqua frigida quotidie mane & sero, & hæc fiant donec crura gracilia reddantur. Contra uermem uolatiuum, ut humores à capite subtrahantur, de ambabus consuetis uenis temporum sufficienter minuatur sanguis, deinde setones sub gutture imponantur, & agitentur, & nutriatur, & equitetur, & in loco teneatur, & omnia fiant, ut supra in alio uerme dixi. Si uero uermis uolatiuus in hæmogrā conuertatur, quod sæpe accidit, danda sunt ei calida panno laneo, capite cooperto & in loco calido, pro quiete morāte, ne fatigetur aliquo modo, & semper comedat calida ut fœnum & auenum, quia hic morbus frigidus est, sed ex eo raro euadet.

De morbo qui auticax uulgariter nominatur, & cura eius, Cap. XV.

Accidit aliquando quod illa glandula dicta quæ circa cor extat et in tantum augetur propter humores ad eum decursos more solito non descendentes ad crura, quod augmētatio & inflatio eius facit apostemata, quod quia propinquum est cordi crudeliter aduersatur ei, et hæc infirmitas auticax uulgariter à pluribus antiquorum uocatur. Cura. Cum dicta glandula uidetur cum furore subito augmētari uel plus solito ingrossari, absq; mora de pectore radicibus extirpetur, ut in cura uermis supra expressum, & cum sit cordi propinqua, cautissime & cum summa diligentia

ligentia extirpetur. Si uero in extirpatione uel excarnatione ipsius aperiatur aliqua uena, & prorumpat in sanguinem, tunc statim capiatur & stricta manibus filo serica stricte ligetur, quod si propter sanguinis abundantiam uena capi non posset, ponantur in uulnere medicinæ stringentes sanguinem scriptæ supra de cura glādularū.

De cognitione strangulionis & cura eius, Cap. XVI.

Sunt et aliæ aliquot glandulæ circa caput equi quarū aliquæ sunt sub gutture, quæ accidentaliter augentur propter humores equi infrigidati ad eas de capite descendentes, ex quarum augmentatione totum guttur inflatur, & constringuntur meatus flatus exeuntes per guttur, propter quod equus uix respirare potest. Cura. Cum dictæ glandulæ uidentur subito crescere, uel plus solito augeri statim setones duces sub equi gutture imponantur, & mane ac sero sufficienter ducantur, ponatur etiam in equi capite lanea cooperta & guttur pluries ungatur butyro, præcipue strangulonis locus: & in loco calido teneatur. Si uero dictæ glandulæ per setonum agitationem non detumescant, extirpentur radicitus, & uulnera curentur, ut in cura uermis prædixi. Sed in appositione resalgari diligens adhibeatur cautela, quia immoderate ponatur, nimium carnes corrodit.

De morbo uuularum & cura eius, Cap. XVII.

Sunt & aliæ glandulæ quæ nascūtur inter caput & collum sub utraq; parte maxillarum quæ similiter augentur ex fluxu rheumatis à capite, coarctantes adeò meatus gutturis, quod equus uix poterit comedere uel potare, & hæc ægritudo uocatur uuulæ. Cui nisi succurratur instanter subito morietur. Cura. Cum dictæ glandulæ subito uidentur augeri & tumefieri uelut oua coarctātes gutturis arterias ferro decenter calido in cuspide decoquantur,

decoquantur, uel acuta lanea cautius incidantur, uel quod melius est, modo dicto in uerme tantũ ex una parte quãtum in alia ſi expedire uidebitur, & uulnus eodem modo curetur, & niſi medicinis prædictis ſuccurratur reſpirare impeditur et moritur.

De doloribus & ipſorum curis, Cap. XVIII.

Dolores accidunt equis multis modis, primo ex ſuperfluitate humorum malorum in uenis ſanguinis interclusorum: ſecundo ex uentoſitate ingrediẽte in corpus equi ea lefacti per poros, uel orta in inteſtinis ex humoribus uiſcoſis in eis exiſtẽtibus: tertio ex ſuperflua cõmeſtione hordei uel alterius ſimilis tumefacti in ſtomacho ſeu uentre, quarto ex ſuperflua retentione urinæ ueſicam inflantis, fit etiam, ſed raro, ex nimia potatione aquæ frigidiſsimæ, cum equus fuerit multum calefactus. Cura. Si dolor ſit ex ſuperfluitate humorũ uel ſanguinis, quod cognoſcitur quia torquetur & mouentur ilia ſine tumefactione aliqua, & frequenter cadit in terram & iacet & uenæ plus ſolito tumeſiunt, ſtatim à uena cingularia quæ eſt prope cingula ab utraq; parte ſanguis minuatur. Et ex quacunq; parte corporis ſanguis haberi poteſt uſq; ferè ad debilitatẽ corporis minuatur, deinde ducatur ad manũ paruo paſſu, nec comedat neq; bibat, donec ex toto ceſſauerit dolor. Dolor ex uẽtoſitate cognoſcitur, quia dolet intra corpus, & habet cõtinue ilia tumefacta, & ferè totum corpus plus ſolito tumefactum. Cum hæc apparent, canolus unus de canna quàm groſsior poterit inuenire lõgitudine unius palmi unctus oleo ſuperponatur in aluũ equi, pro parte maiori, & optime ligetur cũ aliquo ſpacio in capite caudæ, ne poſsit extra exire, deinde ſtatim cũ feſtinantia equitetur diu, trotando uel ambulando uerſus montuoſa, & ſi tempus frigidum fuerit cooperta lanea teneatur coopertus: & cum manibus oleo unctus fricentur ilia fortiter, ex his enim calefit equus & per canolum extra uentoſitatem emittit, deinde dãda ſunt ei calida pro commeſtione & potu, bibat enim aquam cum cymino & ſemine fœnicu li co-

& coctum æquali mensura in bona quantitate, cũ fuerit aliquantulũ infrigidata & farina tritici ei admixta, & tam diu sitiat quo ad huiusmodi aquã bibat, similiter comedat calida, & moretur in loco calido tegmine laneo coopertus. Si autẽ dolor fuerit ex superflua cõmestione hordei uel alterius similis tumefacti in uentre equi uel stomacho, quod cognoscitur quia uentrem habet durum & ilia tumefacta, fiat decoctio maluæ, mercurialis, brancæ ursinæ, uiolarum, peritariæ, & aliarũ herbarum laxatiuarũ in aqua, & addatur de melle sale & oleo & furfure tritici & tepefacta ponatur in quodã uentriculo habente canolum de cãna conuenienter longũ & grossum ad modum clysterij, et per illud instrumentũ mittatur dicta decoctio in uentrem equi per anum, & tunc quãdo mittitur stet equus ualde altior posterius quàm anterius, & aqua immissa oppiletur cõ grue anus, ne aqua possit exire, postea uero ligno rotundo bene polito uenter ducatur à duobus hominibus existẽtibus ab utraq; parte, qui à parte anteriori incipiant & usq; posterius premendo uentrẽ ducant, eo prius uncto cũ oleo, uel re alia liquida unctuosa, postquã autẽ uenter bene fuerit ductus deoppiletur anus, & per loca montuosa equitetur paruo passu continue, donec egerit omnia quæ in uentre sibi missa fuerint, & de alijs magnã partẽ, & sic dolor cessabit. Si uero dolor fuerit ex retentione urinæ uesicam inflantis, quod cognoscitur, quia sub uẽtre uel circa loca uirgæ aliquantulum tumere uidetur, & sæpe se iactat in terrã, tunc accipiantur senationes, curtania, peritaria & radices asparagi quantitate æquali, & simul coquantur, & decoctæ cum quodam fascia longa & ampla calidæ circa loca uirgæ ponantur, & hoc sæpe fiat calefaciendo emplastrum cum fuerit infrigidatum. Quod si ex hoc nõ prouocatur urina experimentum tale fiat, uirga equi manibus unctis oleo extrahatur, oleoq; fricetur, deinde teratur aliquantulum piperis cum oleo, & inter foramen uirgæ auriculari digito imponatur, uel quod melius est cimices triti aliquantulum cocti in oleo imponantur, quod si hoc

non profuerit, equus cum quadã equa per stabulũ libere permittatur abire, sicq; necessario prouocabitur ad urinã. Et nota quod hoc remedium de iumento quod dixi ad omnes dolores utile reperitur, quia uoluntas coitus ualde naturam corroborat & confortat.

De morbo infunditi & cura eius, Cap. XIX.

HIc morbus accidit equo ex superflua cõmestione uel potatione, ex quibus sanguis superflue augmẽtatur, & ad crura descendẽs per ipsa spargitur & impedit gressus eius. Item accidit ex immoderato labore faciente sanguinẽ & humores ad crura & pedes descendere, gressus eius impedientes, ex quo unguiæ mutari coguntur, nisi succurratur eidem. Accidit etiam quandoq; propter dolores ex nimio labore & calefactione uenientes & humores ad crura descendere facientes, & hæc ægritudo uulgariter infusio nominatur. Cura. Cum equus uidetur uno uel duobus aut pluribus pedibus claudicare & ingressu crura grauiter mouere, in sua etiam reuolutione grauiter se habere, ea enim sunt infunditi signa, si est pinguis & ætatis perfectæ, potus eidem ad eius libitum præbeatur, & postea de ambob. tẽporibus & singulis crurib. de uenis solitis usq; ad debilitatem corporis minuatur, deinde in aqua frigida currẽti usq; ad uentrem equi ponatur, uelociter & assidue teneatur in ea, nec aliquid comedat donec integer fuerit liberatus. Si uero fuerit iuuenis aut macer, non detur ei potus prædictus, sed in tantũ cũ freno in aëre frigido teneatur, quod collum & caput cogatur extẽdere quantũ potest, deinde rotundi lapides grossitudinis pugilli sufficienter pedibus equi supponantur, ac si ei fieret cubile ad stratum, nam ex assidua appositione lapidum rotundorũ pedes & crura in motu existũt, ex quo nerui crurium indignati propter humores grauitatem expellunt, sed prius panno lineo in aqua infuso sit coopertus, nec comedat neq; bibat, nec in sole moretur, donec fuerit ad statum primũ reductus. Et nota, quod hæc ægritudo parũ uel nihil nocet iuuenibus equis, nam ex ea ipsorum tibiæ ingrossantur.

De mora

De morbo pulcini siue mulsiui & cura eius, Caput XX.

Egritudo ista fit ex calore liquefaciente pinguedinē, quæ oppilat pulmonis arterias taliter quod equus uix respira re potest. Et cognoscitur quia fit narium magna sufflatio & iliorū crebra pulsatio, & hæc ægritudo pulsiuus uulgariter appellatur. Cura. Fiat potio de gariophilis, nucibus muscatis, zingibe re, galanga, æquali pondere, cymino, semine fœniculi, æquali pon dere puluerizatis cum bono uino, & addatur crocus in cōgrua quā titate, & tot uitella ouorū quanta est quātitas prædictorū, & dicta potio ponatur in quodam cornu bouino, & equo tenenti artificiali ter os apertū, & caput altū sine freno propinetur. Ita quod in gut tur eius descendat, equi capite spacio unius horæ suspēso, ut potio in intestina descendat, deinde ducatur ad manum uel breui equitetur passu, ne ipsam uomere possit, qui per unū diem uel noctē nihil co medat, ut dicta potio non impediatur exequi suū effectum, die uero secunda comedat recentes herbas, uel cānarum frondes aut salicis uel frigidarum herbarū, ut potionis tēperetur calor, ex dicta nanq; cura liberatur equus, si passio recens existat. Si uero fuerit antiqua ta, incurabilis esse censetur, tamen hoc modo curari tētetur: Vtraq; ilia duabus lineis una super aliam ab utroq; capite coquantur, ut coarctatione ignis iliorū pulsatio minuatur, nares etiā decēter per longum scindantur, ut leuius aërem attrahat & emittat, uel tempo re uindemiarum cibetur uuis maturis, uel dulci musto potetur. Et sic curabitur à pulcina.

De morbo infestati & cura eius, Caput XXI.

Ccidit etiam hæc ægritudo cum equus sudauit uel super flue calefactus ponitur in loco frigido uel uentoso, nā per poros aptos uētus per os & mēbra sub ntrat, unde sequi tur neruorū attractio, parū tumoris habēs, dolores inducēs, ac impe

dic's greſſus equi, & uocatur hæc ægritudo equi uulgariter infuſtatus, quæ cognoſcitur quia equus uidetur habere collū parū extēſum ita quod digitis uix poteſt capi uel aſtringi, & in ſuo motu uelut infunditus impedire uidetur & eius oculi lachrimātur. Cura. Tūc ponatur in loco calido, deinde aliquod uini lapides fiant calidiſſimi prout poteſt, & ponantur in terra ſub equi uentre, prius tamen ſit coopertus de panno lanæ longo & lato in tantum, quod in qualibet parte ſatis ſuper totam equi perſonam, cuius medium ſtet ſuper dorſum equi, & extremitates ab utraq; parte deorſum pendeant, quæ à duobus hominibus inferius teneantur, & dicti lapides paulatim et ſæpe aſpergantur aqua calida, donec totum corpus & membra equi redacta fuerint in ſudorē, & tunc inuoluatur equus in dicto panno, & cinguletur, et ſic tam diu teneatur quod ſudor ceſſet, & tūc butyro uel oleo calido, uel aliquo alio liquido unctuoſo ſæpe in die ſingula equi crura fricentur, uel fiat decoctio paleæ frumenti, ariſtarum, allij, cineris & maluarum, & cum ipſa decoctione tantum calida quantum pati poteſt, crura, & ſpecialiter nerui, madefiant, & ſemper in loco calido teneatur, & pro commeſtione utatur cibis calidis, donec ad ſtatum priſtinum reducatur.

De morbo ſcalamati & cura eius, Cap. XXII.

HAec infirmitas interiora equi deſiccat, et corpus macerat, & fimū eius plusq̄ hominis fœtere facit, & accidit eis ex diuturna macie, proueniente ex pauco cibo exhibito, & multo labore cālefaciente, ac membra exiccante, adeò quod non poteſt impinguari, neq; aſſumere carnes, nec etiam comedere curat. Cura. In hac ægritudine quæ ſcalamatus uulgariter dicitur, inſtandum eſt uniuerſaliter, ut corpus equi humectetur, fiat ergo decoctio herbæ uiolariæ, perietariæ, maluæ & furfuris hordei, quib. bene decoctis, coletur, & in hac aqua ponatur butyrū in bona quantitate, & pondus ſeptem drachmarū caſſiæ fiſtulæ liquefactæ, ac cum inſtrumento ſupra ſcripto admodū clyſterij parū calida immittatur in anū equi,

equi,& fiat per omnia ut in capitulo dolorum supra dixi,eo excepto,quod hæc aqua tenenda est quantum potest in equi uentre,postea fiat de uitellis ouorum,croco & oleo uiolarum,agitatis decenter cum bono uino albo,& ponatur in corno bouino, & bis uel ter ei detur,ut dictũ est in tractatu pulcini. Aliud experimentum:equus in stabulo solus ponatur, & per duos aut tres dies nihil comedat neq; bibat,postea detur ei ad comedendum lardum, uel carnes porcinæ salitæ ad libitum eius,nam ipsa propter famem & lardi salsedinem libenter comedet,& detur statim ei ad bibendum aqua calida quantum uolet, deinde equitetur paulisper donec uentrem de prædictis euacuet,quo euacuato detur ei frumentũ bene mũdum, et cum pauco sale coctum,& ad solem siccatum,uel aliter,bis in die antequam bibat,nam tale granum adeo nutrit & reficit, quod equus ex eo facile impinguatur.

De morbo aragaici & cura eius, Cap. XXIII

HAec infirmitas aragaicus uulgariter dicitur,fit in equi uẽtre adducens ei torsiones,& in testinis rugitum faciens,equum emittere indigesta cogens stercora,& liquida,uelut aquam,quãdo nix potest equus aliquid comedere quin emittat anteq̃ digeratur in uẽtre eius,quæ quãdoq; accidit ex comestiõne hordei uel alterius similis rei comestæ neq; digestæ,aliquando ex potatione aquæ frigidæ,post comestionem hordei facta sine aliquo interuallo,& aliquãdo propter festinum cursum seu galoppum factũ statim post aquam pro uelle ab equo potatam,quæ agitatur in uisceribus propter cursum,fit etiam aliquando ex nimia inflatione corporis equi,dolorem habentis,ex quibus causis equus debilitatur in tantum,quod uix potest à cruribus sustineri. Cura. Cum uidetur equus bis uel ter stercus lõge emittere,uelut aquam & hordeum indigestum, statim auferatur ei frenum & sella & liber per pascua dimittatur abire, donec fuerit cõstipatus,nec ante moueri debet,quia motus uẽtrem agitat, & facit ut cibum emittat antequam digestus existat. Item quantum

potest caueatur à potu, nã in hac ægritudine aqua ei nocet, propter liquiditatem ipsius. Quãdoq; etiam ex dicta ægritudine infundetur equus, & tunc curetur ut in dicto morbo docetur.

De cimona & cura eius, Cap. XXIIII.

Est alia ægritudo quæ cimona uocatur uulgariter, quæ accidit cum equus diu stetit infrigidatus in capite, in qua fluxus rheumatis fit per nares co tinue, uelut aqua, fit etiam aliquando ex infirmitate quæ uermis uolatiuus dicitur, unde sequitur ut equus per nares fere totã capitis humiditatem emittat. Cura. Fiant equo in capite cooperta, & semper in loco calido teneatur, & pro cibo calida dẽtur. Prodesse solet aßidue paruas pascere herbas, quia cum pro ea extirpanda diu teneatur caput depressum maxima pars ipsorum humorum per nares discurrit. Valet etiam si fumus peciarum uel bombicis per nares ad cerebrum mittatur, nam humores antiquitus coagulatos dißoluit. Sed ut plurimum hæc infirmitas incurabilis reperitur.

De frigiditate capitis & cura eius, Cap. XXV.

Capitis frigiditas dolorẽ equo facit in capite, & sternutationes, & tußim adducit & prouocat guttur, quæ leuiter accidit cũ equus in stabulo satis calido ponitur, et postea subito ad frigidum uẽtum producitur, & plurimũ quæ ex aliis frigiditatibus occasione aliqua iam recepta unde equus tußire aliquãdo cogitur, & potationis atq; comestionis partẽ maximã perdit. Cura. Cũ oculi equi uidebũtur paululũ inflati, & aliquãdo lachrimantes, aures frigidæ, flatus nariũ frigidus, & ilia plus solito comedere et bibere satis minus, et tußire ac sternutare sæpius frigiditas capitis esse cẽsetur, propter quam coquentur glandulæ quæ mulæ uocantur, existentes inter collum & caput sub maxillis cum ferro cuspido glãdulas perforante, & similiter coquentur in medio frontis ut humores frigi-

di

di calefacti extrinsecus uaporare cogantur. Setones etiam ei sub gutture ponantur, ut per eas humores uiam habeat exeundi. Teneat insuper lancam coopertam in capite, ac decenter fiat inter auriculas fricatio cum butyro. Ad idem ualet oleum laurinum in pecia linea positum, & morsu freni decenter ligatum, equo semper cum freno bibente. Et idem operatur sauina in freno ligata, ad idem ualet fumus panni linei combusti, per nares receptus. Item ualet frumentum bene coctum positum in sacculo calidum, quantum pati poterit, & in capite equi ligatum ita quod positis ore & naribus inter sacculum per nares fumum recipiat, & de grano comedat ualet, cui proderit si dictum frumentum coquatur cum pulegio & sauina. Item ualet si pecia stricte ligetur ad bacculum, & sapone saracenico liniatur & quantum commode potest mittatur leuiter inter nares, & post paulum extrahatur, quia ex hoc equus sternutabit, & humores frigidos & liquidos uelut aquam emittet. Item ualet butyrum cũ oleo laurino mixtim, & positũ inter nares. Itẽ ab omnibus caueatur frigidis & utatur calidis & assidue bibat aquã coctam & calidam, ut in doloribus capitulo continetur, & sic poterit liberari.

De morbo qui auticax uulgariter nominatur & cura eius, Cap. XXVI.

Accidit aliquando quod ex dicta ægritudine capitis humores descendunt ad oculos, facientes eos lachrimare, uel in eis panum uel turbulentiam, ac ruborem uel caliginem, propter quæ non ualet equus, ut decet respicere uel uidere. Cura. Si oculi lachrimantur fiat strictoriũ de olibano & mastiche puluerizatis, & cum oui albumine agitatis super una pecia quatuor digitis lato positis & longa, quæ posita super frontem sub temporibus possit ligari, abraso tamen prius loco, ubi strictorium poni debet, & in tantũ dimittatur ei strictorium, quod oculi desierint lachrimari, & quando lauari uoluerit cum aqua calida & oleo, uel alia re unctuosa agitata simul eleuctur. Ad idem ualet si ambæ uenæ utrusq; temporum

intendantur

intendantur cum igne. Si uero caliginati sint oculi astoleti sub ambobus oculis imponatur, quattuor tamen digitis dorsum & sal subtiliter pistus cum quodam cănolo in oculo sæpius infletur uel insuffletur. Si uero panus in oculo recēs uel antiquus accipe tartarum & sal gēmæ æquali mensura subtilißime trita, bis in die occulis cum cannalo insuffletur, ad idem ualet sal nitidum cum stercore lacertarum tritum, & in oculos sufflatum. Sed cauendum est ne superflue ponatur in eis ne oculi destruantur. Si uero panus uetustus fuerit cum pinguedine gallinæ bis uel ter prius ungatur.

De corio & cura eius, Cap. XXVII.

Dicto de infirmitatibus quæ accidunt equo in capite, & intra corpus dicendum est de his quæ eueniunt eis iuxta tergum, fit igitur qualibet læsio in equi tergo, rumpens aliquando aliquam partem corij dorsi in tergo, & quandoq; fodens dorsum usq; ad oßa, quæ ex nimia oppreßione sellæ uel alterius ponderis efficitur, quæ læsio cornus à pluribus nūcupatur. Cura. Folia caulium cum axungia porci trita superponatur, et sella uel pānellum supponatur, ut prematur medicinam super ipsum cornu continue, ad idem ualet scabiosa cum axungia porcina simul trita. Item, ad idem ualet cinis suppositus cum oleo agitatus. Item, ad idem fulligo cum sale & oleo agitata. Item, ad idem stercus humanum recens superpositum multum ualet. Et nota quod cornus citius curatur radicitus, si equus equitetur supposito aliquo medicamine prædictorū, & medicinis sæpius renouatis deuulso cornu & radicitus extirpato, locus stuppa minutißime incisa & postea inuoluta in puluere de calce & melle, ut dictum est de uerme capitulo, impleatur, abluto tamen prius decenter uulnere cum aceto uel cum forti uino aliquantulum calefacto, & hoc fiat bis in die, donec fuerit solidatum. Cauendum tamen est ne aliquod pōdus super ponatur in tergo donec carnes uulneris corio fuerint adæquatæ.

De

De morbo pulmonis & cura eius, Cap. XXVIII.

Fit & alia læsio in equi dorso faciens inflationes in eo, deinde generat ibidem carnes putrefactas, quæ accidit ex pressione indecētis sellæ uel alicuius superflui oneris frequentati. Nam talis inflatio cum ueterascit putrefactionem inducit, quandoq; putrefactione antiquata iuxta ossa efficitur quædam coagulatio carnis infectæ, eijciens continue putredinem, uelut aquam, & hic morbus dicitur læsio pulmonis uulgo. Cura. Hic morbus circumquaq; funditus incidatur, postea supponatur stuppa in albumine oui infusa, & usq; ad tertiam diem semel tantum in die mutetur, deinde fiat, ut de cornu dictū est supra. Salubrius uero curatur cum puluere resalgaris, ut in infirmitate uermis dixi, nam sine incisione aliqua medicatur equo dolorem minimo patiente.

De morbo spallatici & cura eius, Cap. XXIX.

Fit & alia læsio in tergo, tumefactionē inducens in summitate spallarum equi, faciens quandam callositatē carnium circa spallas equi, superficiem superantē tumefactione supra dicta, eidem antiquitus imminente quæ accidit similiter ex nimia oppressione, ut dixi, & hæc spallatiæ dicuntur nomen ex opere sumentes. Cura. Curatur per omnia, ut dictū est in præcedenti capitulo de pulmone. Si uero spallatiæ duræ fuerint, mollificentur cum maluauisco, & canalibus tritis cum axungia porcina ueteri, additis etiam absinthio, peritaria, & pranca ursina, & simul bene tritis. Et postmodum decoctis in olla & suppositis, hoc autem mollificatiuum, fiat antequam spallatiæ incidantur, uel resalgarū superaspergatur, ut dixi.

De diuersis ægritudinibus quæ tergo accidunt, Caput XXX.

Fiunt & aliæ multæ læsiones in dorso equi, propter oppressionem prædictam, ineptæ sellæ, uel ponderis uel oneris in hu-

meris. Et quādoq; fiunt ex superfluo sanguine, uel humore uelut uesicæ paruulæ plenæ sanguine putrido, quæ rumpunt corium, & carnem equi in dorso, deinde efficiuntur uulnera paruula siue magna quæ omnes dicuntur uulgariter læsiones. Sed est sciendū, quod læsiones prædictæ quanto propinquiores sunt ossibus dorsi, tanto deteriores existunt, periculum aliquando inferentes. Cura. Omnes ferè læsiones quæ tergo accidūt, habent principium à tumore, unde cum principijs sit obstandū, statim cum uidetur tumor fieri, in aliqua parte dorsi cum rasorio illa tumefactio abradatur, deinde fiat emplastrum cum farina tritici comminuta decenter, & cum oui albumine agitetur, & ea super linea pecia posita, super tumefactionem ponatur: nec remoueatur inde uiolenter emplastrum, sed cum leuiter uidebitur tolli posse tollatur, & si putredo erit ibi congregata, corium cum ferro cuspideo aliquantulū calido in parte inferiori tumefactionis perforetur, ut inde egrediatur putredo, post hoc uero sæpe ungatur in die cū aliquo liquido unctuoso, fiunt etiā quādoquidē rupturæ uel excoriationes in dorso equi ex oppressione oneris, ut prædixi, uel occasione alicuius baroli uel carbunculi ex superfluitate sanguinis generati, quæ illico debent radi, & superaspergi assidue puluis calcis uiuæ cum melle combusto, ut in tertio capitulo edocetur, ablutis prius uulneribus cum uino calido uel aceto. Et cæ ucri debet à sella, uel alio simili semper donec liberatus existit. Sciendum est tamen quod ubicunq; fiunt tumefactiones in dorso uel in tergo equi, subuenire debet cū emplastro farinæ tritici agitatæ cum oui albumine, ut supra dixi. Et in omnibus planis læsionibus solidandis supponuntur ij pulueres scilicet myrtum siccum puluerizatum, uel gala leuis puluerizata uel pecia lini combusta, uel corium aptatum combustum, uel putredo ligni putrefacti, quæ carolus uocatur, & super omnibus alijs supradictis dictis puluis de calce & melle mirabiliter operatur, ante tamen appositionē puluerum prædictorū læsiones semper ablui debent decenter cum uino calido uel

aceto. Et ut pili post consolidationem carnium renascantur, testa auellanæ uel testitudinis combusta teratur, & cum oleo agitato sæpe ungatur, ad idem ualet cartha bombycina, uel bombyx combustus, & cum oleo agitatus. Item nota, quod sal in aqua sufficienter infusum, uel in aceto, quod est melius, multum ualet contra omnem tumefactionem incipientem in dorso.

De morbis qui accidunt in cruribus equi & alijs quibusdam, & de morbo maleferruti & cura eius, Caput XXXIII.

Ompleto tractatu læsionum tergi, sequitur de his qui accidunt in cruribus & pedibus & quibusdam alijs membris. Et primo de morbo maleferruti, qui ueniens in lumbis equi dolores in eis uel in renibus equi infert attrahens neruos lumborum & renum incessanter, qui subitò accidit ex superfluitate malorum humorum, & aliquãdo ex frigiditate diu ante assumpta, & sæpe accidit propter superfluum & immoderatum pondus in equi tergo improuide positũ, unde equus uix potest se ex parte posteriori erigere, uel crura decenter leuare, & hic morbus uulgariter dicitur maleferrutus. Cura. In hac ægritudine renes uel lumbi equi patientis optime abradantur, deinde fiat ibi strictoriũ tali modo, accipiatur pix noualis, uel liquefacta decenter in quadam pellicula, extendatur ad longitudinẽ & latitudinem lumborum uel renum, deinde accipiatur bolum armenum, armoniacum, pix græca, galbanum, olibanum, mastiche, sanguis draconis, galla, æquali pondere, & omnia ista terantur & decenter puluerizata superaspergantur super picem prædictam aliquantulum calefactam, & ponatur super renibus patientis, pilis abrasis, & inde non moueatur donec leuissime poterit remoueri. Ad idem aliud strictorium melius accipiatur consolida maior, bolum armenum, galbacum, armoniacum, pix græca, mastiche, olibanum, sanguis draconis, sanguis equinus recens uel siccatus, tantum uero domesticæ

 picis

picis græcæ, & olibani, quantum de alijs omnibus, & puluerizentur simul uel per se uel cum albumine oui, & bona quantitate farinæ tritici misceantur, & super una pecia forti de lana bene extensa ponantur, & fiat per omnia, ut de præcedenti lumbi dixi emplastro. Item ad idem *remedium ultimum renes uel lumbi patientis decenti ferro calidissimo coquantur, crebras & multas lineas per longum & ex transuerso faciendo, ab una parte renum, usq; ad aliam procedentes, nam supradicta emplastra renes consolidant, humores desiccant, neruos mitigant, & ignis carnes desiccat, attrahit, & coarctat.*

De morbo scalamati & cura eius, Cap. XXXII.

Accidit hæc ægritudo quæ uulgo dicitur scalamatus, quæ mouet uel separat caput anchæ de loco ubi stare naturaliter debet in motu uel cursu equi, cũ pes labitur ultra uel ille, uel cum uersus terram premitur indirecte. Accidit etiam quando pedes posteriores equi retinis mutilantur. Cura. Ponatur astalata cõueniens per unum semissem sub læso capite anchæ, ut humores ad locum concursi per astalatum uiam habeant exeundi, & locus circum circa manibus sæpe prematur, ut egrediatur putredo, & paruo passu moueatur equus, ut humores facilius exeant propter motum, deinde fiat strictoriũ tali modo, accipiatur pix naualis & græca, olibanum & mastiche & aliquantulum sanguinis draconis, & tantum de pice nauali quantũ de omnibus alijs, & puluerizentur, & cum pice nauali simul omnia liquefiant, & tantum calida quantum pati poterit ponatur in capite anchæ læsæ extensa, & super ea ponatur stuppa minute incisa, ad idem ualet si ponantur in loco læso setones, qui assidue humores ibi uenientes expellant. Ad idem quod ultimum est remedium locus læsus anchæ tam per longum quam ex transuerso decentibus lineis decoquatur, ut restringantur humores.

De læsione

De læsione spallati & cura eius, Cap. XXXIII.

Accidit in spalla læsio, ut in ancha, ex eisdẽ causis, & etiam ex ictu calcium alicuius equi, qui curatur eodem modo, ut in ancha, ut in eius læsione prædictum est.

De grauedine pectorali & cura eius, Caput XXXIIII.

Accidit item quãdoq; quod pectus equi ex superfluo sanguine uel labore uel onere aggrauatur, in tantum quod equus uidetur in motu anterius aliquantulũ impediri. Cura. Consuetæ ue- næ sufficienter ab utraq; parte pectoris minuantur, deinde seto- nes ponantur sub pectore, quibus agitetur in die, ut in capitulo uer mium dixi, & usq; ad quindecim dies non tollantur ab eo.

De morbo zarde & cura eius, Cap. XXXV.

Licet supra dixerim morbum zarde naturaliter equo cue nire, tamen etiã accidentaliter ei contingit, cum immode rate oppressus est & crebris equitatibus festinatus, pro pter debilitatem & teneritatem ipsorum, citius tamẽ accidit in cru ribus equi superflue impinguati, cum oportet equitando subito fati gari, quoniam dissoluuntur ex dictis causis humores superflui, et ad crura descendunt, unde fiunt zarde in garecto, ut supra dixi. Cura. Cum equus uidetur in garectis tumefieri admodum nucis uel ampli us exterius uel interius, statim subueniatur cum decenti decoctione per longum & obliquum in tumido loco. Alia cura. Zardis deco- ctis stercus bouinum calidum cum oleo agitatum superponatur, se- mel tantum non amplius, deinde retinis & prædictis tam anterius quã posterius taliter alligetur, quod equus cocturas ore nullo modo carpere possit, nec ad aliũ pedẽ fricare, nec in aliquo loco duro pe dem fricare, ne possint excoriari cocturæ, nã per assiduas cocturas plurimũ equus auide fricat, uel locũ mordet decoctũ, & à die deco- ctionis usq; ad dies 11 erit hoc diligenter seruandum. Excoriato uel separato corio cocturarum, quod in 9. uel in 10 diebus contingit,

equus in aqua frigida uelocißima teneatur, à summo mane usq; ad mediam tertiam, ita quod aqua superet & tanget cocturas præfatas, eo uero ab aqua remoto, super lineis cocturarũ puluis terræ subtilißimus uel cinis aspergatur, idem etiam in sero fiat, ut teneatur in aqua ab hora uespertina usq; ad solis occasum, & puluis superaspergatur, ut dixi, & continuetur hoc omni die & mane & sero, donec ignis fuerit solidatus decenter. Nam *aqua uelox & frigida humores desiccat & ulcera, ignis consolidat & constringit.* Et *nota, quod in omni coctura debet equus diligentißime custodiri, ne cocturam poßit mordere, uel in aliquo loco fricare, quia ex nimio pruritu locum dentibus usq; ad neruos & ossa morderet.*

De morbo spaneni & cura eius, Caput XXXVI.

Hic morbus fit circa garectum intrinsecus ex latere garecti paulo inferius inflationem adducens, circa uenam magnam qua dicitur fontanella, trahens humorem per uenã aßidue prædictam, unde equus fatigatus cogitur dolere, & hæc læsio contingit equo per omnia, uelut zarda, quæ uocatur spanenus. Cura. *De prædicta uena trahatur sanguinis tantum, ut per se sanguinem non emittat, deinde tumefactio spaneni per longum & oblιquum decentibus lineis decoquatur, fiat per omnia, ut in dicto Zardæ capitulo continetur.*

De morbo tubæ & cura eius, Caput XXXVII.

Fit ægritudo hæc subtus caput garecti in magno posteriori neruo, aliquam putrefactionem faciens per longitudinem ipsius nerui, indignans continue ipsum & lædens, & quia idem neruus quasi totum corpus equi sustinet, cogitur necessario claudicare. Accidit autem hæc ægritudo cum equus ætate minor equitetur indebite, sæpiusq; contingit

contingit ex onere superfluo imposito ei, tunc enim propter teneritatem ætatis incuruatur neruus, ex quo nominatur turba, ex opere nomen assumens. Cura. Cum dictus neruus qui incipit à capite garecti & inferius tendit iuxta pedes in posteriori parte cruris uidetur aliqu d incuruari, uel plus solito ingrossari, statim ingrossatio illa tam per longum quam per obliquum decenter coquatur, deinde fiat per omnia, ut supra de cocturis expressi. Et est notandum, quod ubicunq; fiunt cocturæ in cruribus equi, fieri debent per longum & obliquum, sicut pilus equi descendit inferius, quia melius cooperiuntur à pilis, & minus apparent quam si fierent ex transuerso, & minus læderent equum, si neruus aliquis crurium tangeretur ab igne.

De spinellis & cura eius, Cap. XXXVIII.

Hic morbus qui spinella uocatur, fit subtus garectum in iunctura ossis eiusdem garecti in utroq; latere, & quandoq; in uno tantum, creans os ad magnitudinem auellanæ, uel magis reprimens iuncturam in tantum, quod equus multotiens cogitur claudicare, & accidit equo his causis, quæ supra sæpe dictæ sunt. Cura. Dictæ spinellæ sunt decenter coquendæ atq; curandæ diligenter, ut prædictæ cocturæ in omnibus curantur.

De morbo suppressi & eius cura, Caput XXXIX.

Fiunt in eius cruribus multa & diuersa suppressa, uel cũ mordetur uel calce percutitur, uel ipso de crure percutit rem aliquã durã quæ non in tantũ nociua quantũ inde formia sunt in equo. Quæ etiã in alijs partibus corporis, non solũ in cruribus sæpe fiunt. Cura. Cũ omnia suppressa incipiant fieri ex quadã callositate carnium, ex percußione aliqua aduenιẽte, statim cũ fieri uidebitur callositas abradatur, et accipiatur absinthiũ pontetaria, et brãca ursina, scilicet folia tenera, et terantur simul cum axungia porcina ueteri, & coquantur

coquantur, & cocta tantum calida quantum pati poterit super callositatem ponantur, & bene ligentur. Et nota, quod hoc mollificatiuum multũ ualet ad omnes inflationes cruriũ ex percußiõe aliqua uenientes. Item ad eandẽ callositatem omnino dißipandã ualet radix maluauisci & radix lilij & thapsi barbati trita cum axungia, et decocta, cum petia superposita admodũ emplastri, & pluries remoueatur. Item ualet cepe assatum cũ lumbricis terrestribus tritũ, & cum oleo cõmuni agitatũ, & coctum & calidũ superpositum & renouatum in die. Si uero callositas illa fuerit antiquata & dura effecta, ea prius abrasa, sacrificetur minute ad sanguinẽ, deinde sal tartarum æquali pondere subtiliter tritũ, super callositatẽ ponantur, & ligentur stricte, nec usq; ad diem tertiũ dissoluantur, & tunc dissoluta locus ungatur butyro uel aliquo unctuoso. Itẽ ad idem omniũ usq; duriciem decoctum & mundatũ calidum super callositatem abrasam ponatur, admodum placentulæ, & ligetur usq; ad diem tertium, non mouetur si uidetur expediens. Item ualet stercus caprinum cataplasmatũ cum farina hordei, & creata in aceto fortißimo agitatum, & postea superpositum admodum emplastri. Si uero callositas illa dura non decrescat, sed suppressum redigatur antiquum, decentibus cocturis, quod est ultimum remedium, succurratur.

De attractione & cura eius,
Caput XL.

It & alia ægritudo in parte cruri anteriori tumefaciens & indignans neruum, & faciens claudicare, quæ facile accidit equo in cursu, in motu, cum pes posterior percutit neruum anterioris cruris, quæ paßio attractio uocatur uulgo. Cura. Cum neruus prædictus tumescit, statim de uena consueta quæ est parum super genua in parte anteriori minuatur, deinde fiat hoc mollificatiuum ualens cõtra indignationem & tumorem neruorũ, accipiatur fœnumgræcum & semen lini, scylla, centaurea & radices maluauisci, æquali mensura, & cum axungia ueteri porcina decenter

decenter terantur, & simul incorporentur, postea bullient & sem per agitentur cum spatula, & sufficienter cocta ponantur calida super longitudinem nerui læsi, & cum fascia lata ligentur, & bis remoueantur in die. Ad idem etiam ualet satis cepe assatum cum ter restribus lumbricis & limacijs & butyro liquefacto simul agitatis, & usq; ad spißitudinem decoquentur, & semper agitentur cum spatula, ut fiat sicut unguētum, & de ipso abrasis pilis ter in die ner uus læsus per longum ungatur. Si uero cruris attractio sit uetusta phlebotometur de consueta uena, quæ posita est inter iuncturam et pedem ex latere interiori, & fiant postea medicinæ quas supra nar raui. Si dicta medicamina per aliquos dies parum uel nihil proficiant. Tunc neruo læso & circumquaq; abraso fiat strictorium de puluere rubeo uel albumine oui & farina, ut docui in Cap. malesferruti. Crus ubi læsio est cum canabo uel lino & prædicto strictorio inuoluendo, nec inde remoueatur usque ad nouem dies, & postea cum aliqua calida strictorium à crure caute leuetur, & neruus ungatur cum aliquo unctuoso, & si prædicta omnia non profuerint cocturis decentibus succurratur.

De morbo scortilati & cura eius, Caput XLI.

Ccidit quandoq; quod iunctura cruris iuxta pedes lædi tur ex percußione, quam facit in aliquo loco duro, uel ex præcipitatione eius in cursu uel motu, aut quia quandoq; pes indirecte premitur uersus terram, quæ paßio uulgariter dicitur scortilatus. Cura. Fiant pultes de furfure tritici & aceto forti ad spißitudinem bulli, aut agitata decenter & calida quantum pa ti poterit ponantur super locum læsum, & cum pecia congrua be ne ligentur, in quolibet die sæpius remoueatur. Si uero iunctura tumefacta patitur indignationem neruorum, fiat emplastrum fœnigræci, seminis lini & scyllæ & aliorum, ut in præcedenti capitulo dixi. Sed si occasione scortilati prædicti os à suo loco mouetur,

pes equi fectus claudicantis eleuetur in altum, & cum equi cauda ligetur, deinde ducatur ad manum uersus loca montuosa, quia ex necessaria oppressione iuncturæ uersus terram os disiunctum aliquod ab alio uel aliquo modo motũ instanter ad suum locum reuertitur, sicut debet, sed tamen prius fieri debet mollificatiuum, quod prædixi. Accidit quandoq; quod unum os ab alio sic disiungitur, quod uix aut nunquam commode ad suum locum potest reduci, ex quo iunctura tumescere cogitur inflatione durissima cui cocturæ beneficio succurri oportet. Nota quod omnium curarum notatarũ superius, coctura ignis ultimum est remedium.

De læsione spini uel ligni & cura eius, Caput XLII.

Contingit aliquando quod spina uel lignum intrant in iuncturas pedum, uel genua uel in aliam partem cruris, & inter carnes remanet, propter quod uulnus uel totum crus tumescit, & maxime si neruum tangat, unde cogitur claudicare. Cura. Abradatur undiq; circa ipsum pili, & superlinis trita capita lacertarum, aliquantulum trita ponantur super uulnus, & cum pecia fascictur. Ad idem ualent radicces arundinis, & radicces dictamni tritæ & superpositæ. Idem faciunt limaciæ cum butyro tritæ & coctæ & postea superpositæ, quæ sæpe renouatæ lignum uel spinam infixa carni mirabile exteriora deducunt. Et nota, quod ad omnem inflationem mollẽ & recenter factam, quæ sit præter naturam ex percussione aliqua in genubus, uel iuncturis, uel in aliqua parte crurum, satis ualet decoctio mixturæ supra scripta, uidelicet accipiatur peritariæ, absinthij, brancæ ursinæ de folijs quod deterrimum est, & cum axungia porcina ueteri tamdiu terantur, donec optime misceantur, & postea in aliquo uase bulliant, continue agitata & cocta & calida quantum pati poterit super loco læso ponantur, & cum pecia fascientur, & sæpius remoueatur.

De gal

De gallis & cura ipsorum, Cap XLIII.

Fiunt gallæ naturaliter iuxta iuncturas & sæpe accidentaliter ex fumositate fimi stabuli, cruribus madefactis, ex quo humores facile dissoluütur: fiunt etiam quandoq; in equo iuuene ex superfluo equitatu. Cura. Sunt aliqui qui curare uolentes gallas, & cum lauceta scindunt coriũ, & deinde gallas trahunt, uel resalgarium intus ponũt, quod malum est, quia talis locus nimis neruosus existit, & ideo in tantum dolor augetur, quod superflui humores ad locũ concurrunt, ideoq; melius est, ut equus gallosus usq; ad genua mane & sero in aqua frigidißima & uelocißima teneatur, totiẽs quod gallæ minuãtur propter coarctationem aquæ frigidæ, deinde circa iũcturã gallarũ, fiant tã per longũ quã per obliquũ cocturæ decẽtes, & postea curẽtur, ut pluries est expressum.

De garpis & cura eorum, Cap. XLIIII.

Fiunt garpæ in iuncturis crurium circa pedes, & in parte posteriori rumpentes sibi corium, & carnes ex transuerso incidentes, & quandoq; per longam sæpe proijcientes, per scissuras putredinem uelut aquam, ardere equum aßidue affligentes, quæ accidunt ex superfluitate malorũ humorũ ad crura descẽdentiũ. Cura. Pili iuncturæ sunt depilandi prius hoc modo: Accipiatur calcis uiuæ tres partes, & auripigmẽti quarta, quæ trita decenter cũ aqua calidißima agitentur, & tãdiu coquentur, quod pẽna immissa subito depiletur. Et læsa iunctura garparum ex ea tantum calida quantum pati poterit inũgatur, & spacio unius horæ dimittatur ibidem. Postea uero cum aqua calida locus garparum lauetur, ut pili cadant in totum, quibus euulsis lauentur garpæ cũ decoctione maluarũ & furfurũ & ipsorum substantia cũ panno ligentur circum circa iuncturas, & ibi dimittãtur, à sero usq; ad mane, & ecõuerso. Postea uero fiat unguentũ de seuo arietis, cera et resina æquali mẽsura, et inuicẽ decẽter bulliãt, et aßidue agitẽtur, et de tali unguẽto aliquãtulũ bis

in die garpæ ungantur cum penna gallinæ, & hoc unguẽto utatur donec scissuræ & rupturæ garparum fuerint solidatæ, semperq; caueatur ab omni sorde & aqua. Cum autem fuerit soliditatæ ablaqueetur & incidetur uena magna sursum in coxa interius, ut in spa- nenæ cap. dixi. Sanguine autem, ut decet, detracto, garpæ coquentur, & cocturæ curentur, ut dictum est supra. Sciendum est tamen quod garparum infirmitas rarò perfectè curatur.

De crepatijs & cura eorum, Cap. XLV.

Fiunt similiter ægritudines inter iuncturã cruris & ungulam, corium rumpentes & carnem, ad similitudinem scabiei, aliquando putredinem emittentes, & ex ardore multotiens equum dolere facientes, quæ solent euenire pluries ex fumositate stabuli, cruribus madefactis. Cura. Curentur ut dictum est in capitulo præcedenti, excepto quod uena magna non laqueatur nec crepatione eis coctis aliquibus sunt coquendi, in præcedenti tamen capite additur quod euulsis prius pilis, modo præscripto hoc unguento utatur: Accipiatur de fuligine de uiridi ramo, de auripigmento, & tantum de melle liquido, ut de omnibus supradictis: quæ trita & simul agitata usq; ad spißitudinẽ decoquantur, & misceatur cum eis aliquantulum calcis uiuæ, semperq; misceantur cum spatula, donec fiat unguentum de quo aliquãtulum calido bis in die ungantur crepatiæ, ipsis prius ablutis cum uino albo, & aliquantulum calefacto, cauendo semper eas à sordibus, ut prædixi. Hoc enim unguentum crepatias mirabiliter consolidat & constringit. Ad idem ualet satis fricatio fortis & frequens crepatiarum, cum puerili urina. Item ualet si equus patiens diu teneatur in aqua marina, fit etiam quædam alia crepatia longa & magna ex transuerso in bulcsis inter carnem uiuam & ungulam, quæ deterior est alijs, et magis equos affligit, quæ nõ curatur unguentis nec alijs medicaminibus, nisi cocturis, et ideo ipsa crepatia in extremitatibus suis cũ ferro in capite rotundo fun

ditus

ditus est coquenda, nam beneficio ignis ipsa crepatia non potest augeri, scilicet minui.

De cancro & cura eius, Cap. XLVI.

Cancer fit iuxta iuncturas cruriũ circa pedes, & quandoq; in alijs partibus crurium uel corporis ueniens ex aliquo uulnere ibi facto, & postmodum per negligentiam cum equus habens uulnus in iunctura prædicta equitatur per turpitudines aut aquas. Cura. In quacunq; parte sit corporis, hoc modo curatur: Accipiatur succus asphodelorum in bona quantitate, & agitetur diu, cum duabus partibus calcis uiuæ, & tertia auripigmenti subtiliter triti, deinde ponatur in quodã uase fictili oppilato, postmodum ne fumus uel uapor inde possit exire, & tantum dimittatur bullire ac coqui, quod in puluerem redigatur, & de tali puluere ponatur in uulnere. Mortificato cancro curetur uulnus cum albumine oui, & alijs, ut superius continetur, abluto semper prius cancro cum aceto. Signum autẽ mortificationis cancri est, cum uulnus circumquaq; tumescit. Ad idem ualet stercus humanũ puluerizatum & mixtum cum tartaro combustum æquali mensura. Item ualet ad idem tartarum combustum cum sale minute mixtum, & superpositum. Item aliud medicamen melius mortificans cancrum, allium bene tritum cum pipere & pyrethro, & aliquantulum axungiæ porcinæ tritis adinuicem mittatur in uulnus cancri, & stricte ligetur, & bis in die mutetur donec cancer mortificetur, deinde curetur uulnus, ut dixi. Et nota, quod prædictæ medicinæ sunt bonæ in locis neruosis, & in arterijs undiq; intricatis & uenis, nam in talibus locis non est utendum cocturis, sed in carnosis eis uti nullatenus est uitandum, imò cum cocturis facilius curatur in ipsis.

De fistula & cura eius, Cap. XLVII.

Si uulnus prædictum cancri, et ipse cancer antiquetur & non curetur, conuertitur in fistulam, quæ est deterior & difficilior ad curandum, sed solent curari aliquando cum

asphodelorum puluere, immiscendo eidem tantum de puluere auripigmenti, quantum de calce uiua, ut uiolentior fiat. Item aliud ad sanandum uiolentius fistulam, accipiatur calx uiua & tantundem auripigmenti, quæ puluerizata decenter agitentur cum succis allij, cepæ & ebuli, æquali mensura & sufficienter bulliant in melle liquido, & aceto, & agitentur continue donec fiat ungentum, de quo mittatur in fistulam, bis in die uulnere cum aceto fortissimo prius abluto. Item aliud uiolentius omnibus alijs prædictis resalgarũ pulverizatum, ad idem accipiatur auripigmentum uiride ramum, calx uiua, æquali pondere & de atramento & pyrethro cum aceto & melle aliquantulum decoquantur, & semper agitentur, & de illo magdaleones bis in die mittatur in fistulam donec mortificata erit, abluto semper uulnere cum aceto fortissimo. Est autem signũ mortificationis eius quando tumescit & rubet, mortificata uero fistula curetur, ut in alijs uulneribus continetur. Si uero in locis carnosis creatur fistula, fiat per omnia ut in cura canceris continetur.

De morbo malpitio & cura eius, Cap. XLVIII.

Est & alia ægritudo quæ uulgariter dicitur malpitio, quæ fit proprie in bulletis ungularum equi, ut carnes uiuæ iunguntur ungulis, quæ uelut infusio impedit gressus equi: et quandoq; in uno pedum, & quandoque transit ad omnes, si non curetur instanter, & quandoque facit ulcera euenire in lingua equi, accidit autem de leui ex malis humoribus ad ipsum locum decursis, & sæpius ex stabuli fumositate, pedibus ab aqua & sordibus non siccatis. Cura. Primo equi patientis ungulæ usq; ad subtilitatem præparentur. Deinde diligenter senecta ferrea bullesia pedis usq; quasi ad unum ungulæ admibiletur, ut bullesia possit undiq; uaporare: deinde ab utraq; parte bullesiæ sic phlebotometur, ut inde euacuentur humores ad locum cõcursi: uel cum ferreo cuspideo ab utraq; parte funditus decoquatur, & semper caueatur à sordibus ab aqua, & nõ debet fatigari. Postea uero fiant pultes de fur-

fure

fure & aceto, quæ in simul bulliant, & continue agitentur, quæ tan tum calida quantum pati poterit super quadam pecia bene ampla extendatur, & circa pedem læsum ponatur, & bis in die mutetur. Et ab herbarum cõmestione caueatur omnino, & etiam de alijs rebus parum comedat, donec fuerit liberatus. Nam herbæ cæteraq; cibaria multa humores augmentant.

De furma, id est, furmelli & cura eius, Cap. XLIX.

Fit autem quædam infirmitas quæ furma uulgariter dicitur, inter iuncturam pedis & pedem, super coronã prope in pastura, quæ accidit ex percussione mala, in aliquo duro loco, & etiam occasione mala & indecenter impedita solent sæpius euenire, quæ n si cum adhuc sit recens curetur efficitur super os durissimum cum ueterascit, extendens se aliqualiter super coronam, cui uniuersaliter subueniendum est, siue sit recens, siue fuerit antiquatum, ut prædictum est in cura suppressi. Et nota, quod hæc infirmitas plurimum impedit gressus equi, quia locus ubi furma oritur neruosus & plenus uenis & arterijs undiq; intricatus.

De ægritudinibus pedum & ungularũ, Cap. L.

Completo tractatu de læsionibus membrorum equi & crurium, restat uidere & dicere de infirmitatibus ungulorum pedum, & primo de fica quæ fit in equi ungula siue pedis ungula, usq; ad tuellum intrinsecum per medium scindens. Et quandoq; incipit in corona pedis, & incedit per longum inferius usq; ad extremitatem ungulæ uel pedis, emittens aliquando uiscum sanguinem per scissuram. Accidit autem cum equus est ex læsione tuelli intus ungulam existentis. Cum hæc infirmitas initium & caput habeat à tuello, & quandoq; accidit cũ equus est iuuenis propter ungulæ teneritatẽ. Nam percutiendo uel acriter premẽdo in aliquo loco duro læditur tuellus tenerrimus, ut prædixi, propter quæ claudicat equus, cũ sæpius equitatur. Cura. Inquiratur radices

ficæ

fici uersus tuellum iuxta coronam pedis inter uiuum & mortuũ un guli, cum rosuecta, & desuper incidatur donec ungula incipiat san guinare: deinde accipiatur serpens & ad minutum incisus, abiectis cauda & capite in quodam uase, oleo cõmuni pleno decoquatur in tantũ, quod carnes serpentis in oleo liqueant, et ab oßibus separan tur, & de his fiat ungentum, ex quo aliquantulum calefacto radi= ces ficæ bis in die ungantur, donec mortificetur fica, & ungula in statum pristinum iterum ducatur. Semperq; cauendum est ne pes patiens à sordibus uel aqua tangatur, & quod equus herbas ullo modo comedat.

De morbo superpositæ & cura eius, Caput LI.

F*It hæc læsio quæ superposita dicitur inter carnem & ungu= lam, faciens rupturam carnis ibidem, sed si antiquatur sæpe cancer efficitur, & accidit cum casu equi pes ponitur super aliũ pe= dem. Cura. Statim cum uulnus fit occasione prædicta, incidatur ros= uecta tantum de ungula circa uulnus, quod ungula carnem uiuam non premat, nec tangat eandem, nam si premeretur consolidatio impediretur omnino. Abscisa autẽ ungula circumquaq; ablutoq; uul nere cum uino calido uel aceto curetur, & consolidetur uulnus, ut in præcedenti capitulo continetur. Semperq; caueatur uulnus à sor= dibus & aqua, donec fuerit solidatum. Si uero per negligentiam re digatur in cancrum, curatur ut in capitulo cancri continetur, si au= tem cõuertatur in fistulã, cu ratur ut in capitulo fistulæ cõtinetur.*

De infusione descendente ad ungu- las, Caput LII.

A*Ccidit aliquando quod equi infusio non curata, descendit ad pedes sub ungulis, cui si recens est, succurratur hoc modo. Extremitates ungulæ in parte anteriori rosuecta parua caueantur funditus, donec uena magna quæ illuc tendit rosue cta rumpatur, & sanguis fluat usq; ferè, ad debilitatem equi. Et si*

expediret

si expediret in alijs pedibus claudicantibus idem fiat, post extracti onem ferè sanguinis impleatur uulnus sale minuto, & super ipsum ponatur stuppa in aceto perfusa, deinde ligetur fascia, nec dissolua tur usq; ad diem secundum, deinde curetur uulnus cum puluere gal læ uel myrti uel lentisci, bis in die abluto semper uulnere prius cum aceto, et à sordibus & aqua caueatur, donec fuerit liberatus.

De dissolutiua ungularum & cura eius, Caput LIII.

I uero humores decursi ad pedes actione infusionis iam dictæ inter ungulas ex incongrua cura fuerint antiquati, oportet pedes claudicantes penitus desolari, ut humores & sanguis ibidem inclusi euacuentur in totũ, incidatur ergo subtus ungula circa extremitatẽ ungulæ rosucesta, deinde uiolẽter extremi tates ungulæ extirpentur extrinsecus, & stuppa in albumine oui suf ficienter infusa ponatur in uulnus, & pes totus optime fascietur, & sic dimittatur usq; ad diẽ sequentẽ. Postea uero aceto fortissimo ali quãtulũ calido abluatur uulnus, & de sale minuto et tartaro imple a tur et supponatur et superaspergatur de puluere gallæ, myrti aut lẽ tisci, qui carnes consolidant & humores cõstringuntur, abluto sem per prius cum aceto uulnere. Et talis curatio fiat usq; ad carniũ con solidationem, & ungulæ renatione, & semper caueatur pes læsus à sordibus & ab aqua. Ad idem aliud unguentum utendũ post appo sitionem salis & tartari, consolidationem carnium prohibens flu xum humoris. Accipiatur puluis olibani, masticbis & picis græcæ, & aliquantulũ sanguinis draconis misceatur, cum cera noua lique facta, & tantundem de seuo arietis, & bulliant simul, ut fiat ungen tum. Calido utatur in cura prædicta. Et nota quod multæ sunt infir mitates in quibus oportet ungulas desolari, in quibus omnibus est prædicta cura utendum. Item ad humectandum singulas ungulas ut leuius præparentur, accipiantur malua, perietaria, furfur & se uum, & omnia in simul bulliant, & agitentur continue, ac de ipsa

coctione sufficienter calida ungulæ cum pecia inuoluantur.

De mutatione ungularum & cura eius, Caput LIIII.

SAepe accidit quod desidia marischalci humores concursi ad pedes & diu inclusi tantum inter ungulam antiquantur, à tuello intrinseco separãt, exeundi uiam quærentes. Accidit etiam aliquando quod ungula penitus & subito separatur à tuello, & cadit propter furorem multorum humorum ad ungulã discursorum, & quandoq; paulat in ungula se diuidit à tuello, & nascitur sequens noua ungula separantem quod accidit propter paucitatem humorum, cui sic subuen iatur. Cura. Statim cum rosue cta circum circa uetus ungula inciditur aliquantulum, ubi iungitur cum nouella, ita quod uetus ungula dura nouam non premat, nec in aliquo lædat, deinde accipiantur duæ partes seui arietis & tertia ceræ, bulliant simul agitando, & addendo aliquantulum olei, donec fiat unguentum, de quo aliquantulum calido bis in die noua ungula ungatur. Et nota quod hoc unguentũ ualet ad renouationem & augmentationem omniũ ungularũ, sed caueatur semper à sordibus & ab aqua. Vngula uero quæ subito diuiditur à tuello et cadit, incurabilis creditur, sed talis cura probetur. Accipiatur pix græca, olibanũ, mastiche, bolũ, sanguis draconis, & galbanũ æquali mẽsura puluerizata subtiliter cum duabus partibus seui arietis, & tertia ceræ agitando coquantur, deinde pannus lineus infundatur in eis, & de tali panno fiat capellũ seu subcellare ad modũ tuelli, in quo tuellus ponatur, & bis in die extracto capello tuellus abluatur cũ aceto fortissimo tepefacto, & iterũ in capellum mittatur, & est ualde cauendũ, ne tuellus ab aliquo duro tangatur, & quandoq; equus propter ungulæ amissionem recte stare non potest, & tũc fiat eidem stratũ de longis paleis super quo pro uelle quiescat; & quia graue & tædiosum esset equo semper iacere, accipiatur fortis pecia panni, uel fortificetur cum cingulis, & in capitibus optime ligetur

ligetur cũ funibus, à medietate corporis usq; ad pectus sub eo pona tur, & funes ligētur ad trabes, taliter quod equus pedibus terram tãgat, & sustineatur ab eis, & in tantũ eleuetur. Et nota quod hoc artificio potest equus iuuari, quando propter aliquod impedimen tum recte stare non potest.

De diuersis inclauaturis & cura eorũ, Cap. LV.

Fit quædam species inclauaturæ lædens funditus tuellũ intrin secum, fit & alia, quæ transit inter tuellum & ungulam, in trinsecus tuellũ minus lædens. Fit etiam tertiũ, non lædens tuellum in aliquo, sed uiuam ungulam attingit & lædit. Prima species satis periculosa est pedi, quia tuellum lædit, quæ est quædam tene ritas ossis ad modũ ungulæ facta, ungulam nutriens, & radicem ungulæ in se tenens. Cura. Si tuellus fuerit funditus nimis læsus, sub uenitur ei salubriter, cũ ungulæ dissolutione. Si uero fuerit parũ læ dens, discooperiatur cũ ferreo instrumento, sola ungula circa uul nus & in tantũ circum circa læsionẽ de ungula funditus incidatur, quod læsio attingat & discooperiatur decenter. Quo discooperta subtilicetur ungula sola circa læsionem, in tantũ quod spacium conue niens sit inter læsionem & ungulam, ita quod ipsa non premat, nec adhæreat læsioni. Quo facto uulnus cum stuppa & albumine oui impleatur, deinde cũretur uulnus cũ sale minuto, & aceto forti, & puluere gallæ ac myrti aut lentisci, ut dictũ est in Cap. præcedenti. Si uero clauellus inter tuellũ & ungulam transierit minus periculo sus existit, quia tuellus non læditur nisi ex latere. Sic aũt curatur in clauatura prius usq; ad uiuũ funditus detegatur, incidendo per lon gum ungulam, & ampliando circa uulnus decenter, & circũcida tur ungula læsioni propinqua, ut uulneri nõ cohæreat ullo modo. In clauatura aũt discoopta uulnus abluatur, cum forti aceto & implea tur de sale minuto, & cooperiatur cũ stuppa in aceto posita, & cũ pecia fasciẽtur & curetur læsio bis in die, ut supra narraui. Si uero fit tertia species quæ non lædit tuellum, sed uiuũ ungulam tangit &

lædit, fiat omnino idem, ut in secunda specie dixi, adiungitur tamen ei, quod discooperta prius inclauatura decenter exterius ungula incidatur, usq; ad læsionem clauellæ, ut nihil turpitudinis uel alterius rei inter læsionem modo aliquo retinetur. Et nota quod omnes aliæ inclauaturæ quæ nõ tangunt neq; lædunt tuellum intrinsecum, possunt leuiter curari, attentis prius læsionibus prout debet, hoc modo seuũ uel cera uel oleũ uel aliud unctuosum calida cum sale uel tartaro tritis fortiter mittatur in uulnus. Item ualet uligo cum oleo agitata. Item ualet ad idem albumen oui cum aceto & oleo agitatum. Et nota, quod omnes læsiones pedum & ungularum, quæ acci dunt occasione clauelli uel ligni uel alterius rei intrantis in uiuũ ungulæ, antequam ungula uel pes tangatur inclauatura, inquiratur ut conuenit. Fiant etiam pultes de furfure seui & maluis, quæ omnia bulliant cum aceto usq; ad spissitudinem, & calida quantum pati po terit in quadam pecia posita super pedem læsum ligentur, & sic à sero usq; ad mane uel econtrario dimittantur. Nam hæc dolorẽ mitigant, & poros ungulæ temperant & humectant, ut facilius ungu la incidatur, semperq; ab equitatu aqua & sordibus caueatur. Accidit etiam aliquando inclauatura ex imperitia medicantis quæ non bene attingitur, nec curatur. Vnde contingit quod putredo læsionis inclusa inter ungulam facit sibi uiam inter carnem & ungulam, ut exterius egrediatur rumpens carnem super pedem, ibiq; efficitur quoddam uulnus emittens putredinem, quod uulnus curari debet, ut scilicet in capite eodem dixi. Inclauatura tamen iterum requiratur & attingatur usq; ad uiuum, deinde curetur ut in aliis clauaturis dixi.

De morbo qui dicitur ficus & cura eius, Caput LVI.

Ccidit quandoq; quod pes læditur subtus ungulam in medio solæ ex ferro uel alia re dura intrantem usq; ad tuellum, ex quo tuellus læditur, ex qua læsione cũ ungula non

inciditur circunquaq;,ut debet, nascitur super tuello quædam carnis superfluitas,quæ superat solæ superficiem ficus uulgariter nominatur.Cura. Prius de ungula quæ circa uulnus incidatur in tantum quod fiat conueniens spacium inter solam pedis & ficum, postea usq; solæ superficiem incidatur ficus,extracto sanguine.spõgia marina super ficum ligetur, ut ipsa ficus usq; ad tuellũ funditus corrodatur,& spongia non moueatur donec ficus fuerit in totum corrosus,postea uero curetur læsio,ut dictum est in alijs læsionibus pedum. In defectu tamẽ spongiæ ualet puluis asphodelorum uel rei alterius corrosiuæ,prædicto resalgari excepto,quod immoderate uiolentum existit. Et est cauendum ne ibi coctura omnino fiet, nam tuellus propter teneritudinem suam posset taliter lædi quod ungula diuideretur ab ipso.

De generalibus ægritudinibus equorum, Caput LVII.

Equus claudicans de pede anteriori, si nõ premit terram nisi cum puncta pedis in ungula patitur. Equus claudicãs si non plicat postucalia uel iuncturas, circa iuncturas est læsio. Si equus claudicans anterius in reuolutione à dextris uel à finistris fit claudicatior, in spatulis dolor existit, si equus posterius claudicans in sua reuolutione fit claudicatior, in ancha fit passio. Si equus portans dorsum depressum uersus terrã facit passus in gressu minutos & crebros, pectoris læsione grauatur. Si equus anterius claudicans, cum quiescit ponit pedem claudicantem ante alium subsistens super posteriorem, non sustineat se nisi in puncto pedis posterioris & in suo motu iuncturam non plicat, in iunctura est læsio. Si equus habens anticar, flatum narium emittat frigidum, & habeat oculos quotidiæ lachrimãtes quasi mortuus iudicatur, equus habens infirmitatẽ cimorræ uel uermis uolatiui in capite emittens per nares humores cõtinuè uelut aquam pinguem & frigidam uix euadit. Si equus habens infirmitatem aragaici, emittat in tantũ per

 stercora.

stercora liquefacta, quod nihil in eius uentre fimi remaneat, & per effusionem non cessat infirmitas, in proximo morietur. Si equus habens ægritudinem uiuularũ subitò & utiliter redigitur in sudorem, & membra eius omnia tremant, nõ uidetur euadere posse. Si equus habens ægritudinem frigiditatis, caput inflatum, & habet oculos tumidos, & caput defert ualde deorsum pendens extremitates auricularum pendentes & frigiditas, & nares etiam frigidas, uix aut nunquam euadet. Si equus patiens morbum strangulonis cum difficultate aut sonitu narium, aut gutturis spiritum emittat, & totũ guttur inflatumq; difficilime liberatur.

De mulis, Cap. LVIII.

I quem mulorum genus creare delectat, equam magni corporis solidis ossibus, & forma egregia debet eligere, in qua non uelocitatem, sed robur exquirat, cius ætas à quadriennio usq; ad decennium existat. Ex equo & asina uel asino & equa muli creantur, sed generosius nullum est huiusmodi animal, quàm quod ex asino & equa nascetur. Admissarius ergo asinus sit huiusmodi, corpore amplo & solido, musculoso, strictis & fortibus membris, nigri uel murini coloris aut rubei, qui tamen si discolores pilos in palpebris aut auribus gerit, uariabit sobolis plurimum colorem: minor triennio, maior decennio, non debet admitti. Si asinus uisam equam fastidit, ostensam prius asinam donec uoluptas sollicitetur postea subducimus. Et tunc equam incitata libido non spernet & raptus illecebris sui generis in permixtione consentiet alieni. Aetas muli cognosci, ut equorũ dicitur. Si nascantur & morantur in montibus ungulæ duræ fiant, si uero in palustribus aut uliginosis nati sunt ungulas habent molles, & ideo tales cum anniculi sunt debent à matre repelli, & per minores asperos pasci, ut eorum ungulæ durescant, & ne itineris laborum in ætate tenera solidatæ contemnent, mensibus duodecim ut equi, moratur in uentre matris.

Accidunt

Accidunt illis ægritudines aliquæ, sicut equis, quæ cognosci & curari possunt, ut satis plene dictum est in tractatu equorum.

De asinis, Caput LIX.

Asinorum genus qui uult facere bonum, primo uidendũ est ut mares fœminasq; bona ætate sumat, firmas omnibus partibus corporis, amplo semineo bono, ex his locis in quibus optimi existunt. Horum genera sunt duo, unũ ferum quod uocant onagros, in Phrygia & Licaonia, *ubi sunt greges multi feri, alterum mansuetum, ut sunt in* Italia *omnes.* Ad *feminationem onagri idonei eligendi sunt, masculus & fœmina.* E *fero fit mansuetus facile, è mansueto feras nunquam, semper enim similes parentibus nascuntur.* Comodè *pascuntur farre & furfuribus hordeacijs, admittuntur ante solstitium æstiuũ ut in eodem tempore alternis annis pariant, 12 enim mense conceptum semen reddunt pregnantes.* Opere *alleuiandæ sunt pregnantes ex labore, eò quod natione deteriorem reddit: mares uero labori alleuiandi non sunt, eò quod remißione laborum deteriores fiunt, in pastu ferè eadem seruanda sunt quæ in equis.* Remouendi *à matre proximo anno, noctibus patiantur esse cum eis, & leuiter campistris laqueati habeantur iuncti, tertio anno domari incipiunt & instrui ad eas res quas quisq; eos uult habere in usu, nam aliqui eos non eligunt nisi ad hoc ut onera portant, alij ut molas ducant, nonnulli eos ad uehendum disponunt, & plerique ad arandum ubi leuis est terra.* Accidunt *eis aliquæ ægritudines quæ cognosci & curari possunt, ut in equis curantur.*

De bubulis & grege boum quales debent esse tauri & uaccæ. Caput LX.

In bubulo genere gradus ætatũ quatuor esse dicuntur, prima uitularũ, secunda iumentorũ, tertia boũ, quarta uetulorum. Qui *gregẽ armentorũ emere uult, obseruare debet primũ, ut sint uaccæ ad fructus ferẽdos ætatis potius integræ quam imperfectæ*

imperfectæ, bene composite, ut omnia membra sint grossa, inuicem sibi respondeant, altissima forma corporum, uteri capacis & longi, lata fronte, oculis nigris & grādibus, pulchris cornibus, & præcipue nigris, pilosis auribus, compressis malis, palearijs maximis, apertis naribus, ceruicibus grossis & longis, & collo latis cruribus nigris & paruis, cauda profusa usq; ad calces, in inferiori parte frequentibus pilis subcrispis, rectis genibus, uirgulis breuibus, & paribus, corio ad tactum non aspero neq; duro, sed grosso, potissimum nigro, inde rubeo, tertio caluo, quarto albo. Mollissimus enim hic est, primus durissimus. Cæterum medij ætatis, maxime trimæ, quia usq; ad decēnium fœtus procedit, ex his utilior. Tauri cognoscūtur his signis, ut sint alti atq; uigentibus membris, ætatis mediæ, & magis qui in iuuentute minor est, quam qui declinant ad senium, parua facie, paruis cornibus, tortosa uastaq; ceruice, uentre substricto, & qui ex his orti sunt respōdent ad parentum speciem, ex quibus regionibus nati sunt, refert, meliores enim in una, deteriores inueniuntur in alia, ut experientia docet.

Qualiter uaccæ ad tauros submitti debent, Caput LXI.

His armentis hyeme maritima, æstate opaca & frigida paremus montana maxime, quia melius frutecis & internascente herba saturantur, quamuis circa fluuios recte propter amœna loca pascantur: fœturæ tamen aquis tepidioribus adiuuantur, unde utilius habentur ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas, ut ait Palladius. Stabula utilia sunt saxo uel glareis aut arena uel lapidibus strata, deuexa aliquantulum, ut elabi possit humor. Parti meridianæ aduersa, propter flatos glaciales, quibus aliquis obsistere debet obiectis. Cauere oportet ne aut angustius stent aut feriantur aut concurrant, & quia eas æstate tabani concitare solent & bestiolæ quædam minutæ sub cauda, ne concitentur, includantur septis. His substerni oportet frōdes uel stramē, aliudúe

in cubi

in cubilia, quo mollius quiescāt, æstate ad aquā bis appellandæ sunt in die, sed hyeme semel, eum parere cœperint quod fieri solet mēse aprili, iuxta stabulū pabulum seruari oportet integrum, quod regre dientes degustare poßint, ut sufficere poßint tributo laboris & lactis, fastidiosæ enim propter partū fiunt. Et prouidendū quo recipiantur se ne frigidus locus sit, algor enim & fames eas macrescere cogit, & nocte lactantes cum matribus non cubent, obteruntur enim, ad eas mane adigi oportet, ut cum redierint à pastu. Custos diligēs debet uetulis & sterilibus amotis reparare nouellas & steriles aratro & laboribus deputare. Si quæ amiserunt uitulos, eis supponere oportet eos, quibus non satis præbent matres.

Qualiter & quando uaccæ submitti debent, Caput LXII.

PRopter fœturā hoc seruare debere ait Varro, ante admissuram per unū mensem cibo & potu se nō impleant, quia æstimātur facilius macræ cōcipere. Cōtra tauri duobus mēsibus ante admissurā herba, palea & fœno debent fieri pleniores, & secerni à fœminis, deinde in gregem redigi mense maio circa finem uel toto iunio & initio iulij, secundū Palladium, ut quæ tunc cōcipiunt temperatißimo tempore anni pariāt. Vaccæ enim decē mensibus sunt pregnantes, ante binam ætatem eis taurus non debet admitti, ut triennæ pariant. Asserunt græci si mares creare uolueris sinistrū tauri in coitu ligandum testiculū, si fœminas dextrū, eo quod semen dexter generet masculum, sinister fœminam. Tauri diu ante admissuram sunt abstinendi, ut cum tempus erit admittendi acrius in causas feruoris incumbant, sexaginta uaccis duo tauri secundum Varronem, sed Palladius ait quod quindecim uaccæ sufficiunt uni tauro. Si abundātia pabuli est in regione qua pascimus potest annis omnibus in fœtura uacca submitti, sed si deest sunt alternis annis onerandæ, maxime si alicui operi consueuerunt seruire.

Qualiter uituli debent teneri, & quando castrari & domari, Cap. LXIII.

Cum creuerint uituli leuandæ sunt matres, pabulo uiridi obijciendo in præsepijs. Item his ut ferè in omnibus stabulis lapides substernendi sunt, uel quid aliud ne ungulæ putrescant, ab æquinoxio autũnali unà pascuntur cum matribus. Castrare nõ debent ante biennium, quia difficulter si ante feceris se recipiũt, qui autem postea castrantur duri & inutiles fiunt. Castrantur autẽ secundum modũ Palladij sic: alligato enim uitulo, ac deiecto testiculo, scissa pelle claudũtur, ignitis securibus aut dolabris, uel quod est melius formato ad hoc ferramento, ut gladij similitudinem teneat, ita enim circa ipsam regulam ferri acies imprimitur, un oq; ictu mo ram doloris beneficio celeritatis assumit, & ustis uenis & pellibus à sanguinis fluxu cicatrix quodãmodo cum ipso uulnere nata defenditur. Vulnera uero castratorum cinere sarmenti & spuma liniantur argenti. A potu castratus abstineatur, & cibis pascatur eximijs & sequente triduo ei præbeantur arborũ teneræ summitates, & fruteta mollia, & herbæ uiridis coma. Pice etiam liquida mixto cinere puto uel sine, ferro ignito castrantur, sed si cum ferro acuto ignitus fiat non est necessaria præsens cura. Semestribus uitulis dẽtur furfures tritici & farina hordei, & tenera herba, & ut bibant mane & uespere curentur. Circa finem martij uel aprilis initium domandi sunt boues trimi, nam post quinquenniũ domari non possunt, ætatis duritia repugnante. Capite ergo statim domentur, qui quidem prius cum teneri sunt frequẽti manus attrectatione mãsuescant, sed stabulum noui boues largioribus spacijs habere debebunt, ad stabula ducantur, quorum si nimia fuerit asperitas uno die atq; nocte uinculis & ieiunijs uincentur seu mitigentur. Tunc appellationibus & illecebris oblatorum non à latere neq; à tergo pertractet, sed à fronte accedens bubulcus, admulceat nares & terra pertractet, si tamen ne aliquẽ calce uel cornu percutiãt, quod uitiũ si in

primordijs affectauerit obtinebit. Aliqui eos inter se iungũt & docent eos onera leuiora portare, & quod utile est si arationi parandas subacto prius solo exercendi sunt in arena. Quos ad uecturã pa ras fac primũ inania ducere plaustra, & si poßis per uicum aut oppidum ubi sit strepitus ducas, & quę feceris dextrum fac etiam sinistrum, & sic laboranti requies erit. Vbi terra leuis est non fortibus bobus, sed uaccis & asinis uti poßumus. Et in leui plaustro similiter & ad molam olei facile, ut nouus labor adhuc tenera colla nõ quasset. Expeditior aũt domandi ratio est, si asperum bouẽ mansueto & & ualido boue iungas, quo ostendente, facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram decumbet in sulco non afficiatur igne uel uerbere, sed potius cum decumbit pedes eius ita ligentur uinculis, ut nõ poßit progredi aut stare uel pascere quo facto siti uel fame laßatus carebit hoc uitio.

De bobus qualiter debent emi & de cognitione ætatis eorum, Cap. LXIIII.

IN *bobus emendis hæc signa expectentur, ut sint nouelli, quadratis & grandibus mẽbris, solidi corporis, musculis ubiq; surgentibus, magnis auribus, lata fronte, & crispa, labijs oculisq; nigrãtib. cornib. robustis, ac sine curuaturæ prauitate, limatis patulis narib. & summa ceruice coriosa atq; cõpacta, palearibus largis & genua circa fluẽtib. pectore grãdi, arm s robustis, uẽtre non paruo, porrectis lateribus, latis lũbis, dorso recto et plano crurib. solidis et neruosis, & breuib. ungulis, magnis caudis, lõgis & setosis, pilo totius corporis denso et breui, rubei maxime coloris & fusci. Melius aũt boues et de uicinis locis cõparabimus, qui nõ illa soli aut aëris uarietate terrẽtur, uel si hoc deest de locis similibus ad simila trãsferemus. Illud est enim ante omnia curãdũ, ut uirib. ad trahẽdũ cõparẽtur æquales, ne ualẽtior b. robur alteri procuret exercitiũ, in morib. aũt hæc cõsideranda sunt, sicut arguti, mãsueti hor tamẽta timẽtes, clamores et uerbera, cibũ appetẽtes. Sed si regionis*

tio patitur nullus cibus est melior quam uiride pabulum, ubi uero deest, ex ordine ministretur quo pabuli copia, & laboris coget accessio. Tenendi sunt boues in talibus stabulis, ut de uaccis dictum est supra, uidelicet stratis & bene clausis, ut pedes ungulæ conseruentur illæsi, ac ipsi defendi possunt à zentalis, mustis & tabanis. Aetas ipsorum cognoscitur quando mutant dentes anteriores post annum completũ ante decem uel octo menses, deinde post sex menses successiue mutant proximos, donec in tribus annis mutauerint omnes, & tunc in bono statu existũt in quo perseuerant usq; ad decem uel duodecim annos, & uiuunt usq; ad quatuordecim uel quindecim annos, & cum sunt in statu dentes habent, pulchros longos & æquales, & cum senescunt minorantur & denigrantur ac corroduntur.

De infirmitatibus boum & cura ipsorum, Caput LXV.

Sciendum est quod ægritudines multæ accidũt bobus, quarum una est, quod in capitibus ipsorum multiplicatur rheuma, quæ uulgariter dicitur gutta robea. Et fit ex superflua commestione, & potu, proprie nimis humidarum herbarũ; ex nimia requie & aëris humiditate superflua. Et cognoscitur quia inflatur eorum uultus & oculi. Ex quo bos moritur, si non curetur, sed curatur, quia statim phlebotomandus est bos infirmus, de uena quæ est sub lingua, scilicet quod duæ glandulæ quæ sunt ibi signentur in pluribus locis cum puncta cutelli bene incidentis, ita quod multus egrediatur sanguis, & cum thure fiat fumigium ad nares eius. Item accidunt eis febres ex immoderato labore aut calore. Et morborum causæ in bobus, ut ait Varro, hæc ferè sunt quod laborant propter æstus, aut propter frigora, aut propter nimium laborem, uel econtra, propter nullam exercitationem, aut si cum exercueris statim sine interuallo cibũ aut potum dederis. Et cognoscuntur cum febriunt, quia sunt calidi tactu & maxime in lingua & auribus, & anhelitus ipsorũ est spissus & calidus

& calidus. Quibus subueniri debet cum regimine frigido, scilicet quod à labore omnino cessent, & in loco frigido teneantur, de frondibus salicum & uitis cooperti, comedant frondes salicum, & frigidas herbas & hordeum infrigidatũ, & si uidebuntur nimis repleti de ipsorum sanguine minuatur. Item bibant aquam malorum acrium & prunorum & ipsa mala & pruna edant, uel secundum Varronem curetur hic morbus, quod perfunditur aqua & perungitur oleo & uino tepefacto, & sustinetur cibo & inijcitur aliquid ne frigidus cedat sitienti aqua frigida, datur, si hoc non proficitur, demitur sanguis maxime à capite. Item oppilatur & ingrossatur splen ipsorum de quo non liberantur, sed diu sic infirmi existant. Et cognoscuntur quod bulliunt siue tussiunt & maxime cũ trotare coguntur. Item inflantur boues constipatione uel uentositate in ipsorum uentribus generata, & cognoscuntur quod si manu uel digito superfluo uellis, quæ sunt iuxta posteriores anchas percutiuntur, sonat ut tympanum uel uisu inflati apparẽt & dolore torquentur, & quandoq; in terram se prosternũt & libenter iacent. Curantur autem cum clysteri uel canulo, de quibus dictum est supra cum tracta batur de doloribus equorum, uel cum manu pueri oleo uncta extrahantur feces, uel incidatur uena caudæ cũ acuto cultello, per quatuor digitos longe ab ano de subtus. Item lædũtur in collo ex nimia oppreßione indecentis iugeris, & maxime cum pluuiæ ceciderint super collum. Et quandoq; fit ibi ruptura propter humores ibi concursos quæ curatur cum medicinis consolidatiuis carnium, & generatiuis cutis stipitis in curis ægritudinum equorum in pluribus locis & etiam cum alijs quibus marischalci boum utuntur, & præcipue cum unctione agrippæ intrantibus in pedibus ipsorũ, uel alibi casualiter ex quibus claudicare cogũtur, & curantur ut extrahatur quod intrauit in pedem uel in aliam partem, cum radicibus arundinis tritis, uel cum radicibus dictamni superpositis, & pecia fastiatis, uel cum alijs medicinis de læsione spinæ scriptis in tractatu equorum,

& curantur ut plene dictũ est ibi. Itẽ accidunt eis multæ aliæ ægritudines occultæ & aliquæ manifestæ, & lassitudines quæ proueniũt ex nimio labore atq; calore, quæ cognoscuntur ex eo quod nõ comedũt, uel solitũ modũ comedẽdi mutant, et libenter iacent, & ex calore linguã extrahũt, & multæ aliæ mutationes possunt in eis uideri ab his qui eos sanos & incolumes cognouerunt. Boues autem sani fortes & agiles cognoscuntur, quia facile se mouent cum tanguntur uel punguntur, & habent membra grossa, & auriculas eleuatas, pulchri & fortes aũt generaliter cognoscuntur si omnia membra grossa sunt, & sibi inuicẽ bene respondent, possunt etiam aliæ infirmitates accidere bobus, quas cognoscere possunt & curare nouerunt optimi marischalci boum, qui multis annis in talibus sunt experti. Ego autem ea quæ ferè scire potui fideliter scripsi.

De diuersitate & uarietate boum & uaccarum & de omni utilitate ipsorum, Caput LXVI.

Ex genere boum aliqui sunt nigri, magni, fortes & quasi indomiti, qui bubali uocantur, non bene habiles ad plaustra & aratro, sed in trahendis per terram magnis ponderibus exercentur, ligati artificialiter quibusdam cathenis, libenter morantur in aquis. Eorum coria non sunt adeò bona, ut aliorum boum, licet ualde grossa sint. Et eorum carnes nimis melancholicæ sunt, & ideo non multum bonæ, neq; boni saporis, & licet crudæ satis sint pulchre, tamen coctæ turpes efficiuntur. Item alij sunt boues quibus communiter utimur, quorum quidam sunt maiores qui propriæ locis planis conueniunt, quidam minores qui magis proprie exercentur in montibus: & quidam sunt in magnitudine ac paruitate medij, qui utrisq; conueniunt locis. Amplius quidam sunt minores, quorum carnes temperatæ complexionis sunt, ideo humano corpori nutrimentum bonum præstant, & in eo robur & sanitatem conseruant. Alij sunt ætatis perfectæ, qui proprie

propter

propter eorum uires sunt laboribus deputandi, eorum coria pro so leis calciamentorum sunt optima, & eorum carnes mediocriter melancholicæ nõ multum conuenientes, nisi habentibus stomachum fortem & calidum, & in his qui grauibus laboribus exercentur, sunt & alij senes qui ad labores sunt pigri, & minus utiles quàm perfecti, eorum carnes nimis melancholicæ & indigestibiles iudicantur, sed eorum coria bona sunt, & præcipue si sunt grossa cornua boum, sunt pectinibus apta, ossa taxillis, & paruorum cultellorum manubrijs & eorum fimus stercorandis agris & arboribus ac uineis, & imbuendis gernarijs & quibusdam usibus & canistris. Item uaccarum quædam sunt magnæ uel mediæ, quæ ab omnibus hominibus tenentur propter utilitatem generandorum & nutriendorum uitulorum & boum, qui plaustris & aratris humano generi necessarijs deputantur. Quarum carnes & coria sunt similia masculinis, sed earum lac licet ad esum & caseum bonus sit, non tamen eis tollendus sed pro nutrimento uitulorum, quorum uita uires & augmentum optatur, matribus dimittendus, Aliæ uero uaccæ sunt paruæ, quæ solũ propter lac & caseum retinẽtur, & ideo post partum quindecim diebus elapsis occidendi sunt uituli & esui hominum deputandæ, quorum carnes temperatæ ac digestibiles ualde sunt, & optime his qui in quiete morantur. Lac uero & caseus satis humano esui competunt, licet non adeò perfecta ut bouina exstant. Eligendæ autem sunt tales uaccæ quæ non nimis paruæ sunt, & ubera magna habent.

De ouibus quales emi & eligi debent, & de cognitione sanitatis ipsarum ac infirmitatis, Cap LXVII.

Ves bonæ cognoscuntur ab ætate, si neque uetulæ sunt, neque meræ agnæ, nam alere nondum possunt, nec dare fructum. Sed ea melior ætas est quam sequitur spes, quam ea, quam mors. Item cognoscitur à forma, nam

nam ouem esse oportet corpore amplo, quæ lana multa sit & molli, uillis altis & densis toto corpore, maxime circa ceruicem & collum, uentrem quoq; ut habeat pilosum esse oportet. Cruribus humilibus, caudis prolixis, in Italia, sed in Siria breuibus. Item cognoscuntur ex progenie si agnos solent procurare formosas. Sanitas & infirmitas eorum cognoscitur, nam si aperiantur earũ oculi & uenæ sint rubicundæ & subtiles, sunt sanæ. Si albæ uel rubicundæ & grossæ sunt infirmæ. Item si capite in pelli colli & ante tractæ uix trahi possunt sunt sanæ, sed si sequũtur facile, sunt infirmæ. Item si manu capiuntur in schina prope anchas & stringuntur, nec flectuntur, sunt sanæ & fortes, si flectuntur sunt infirmæ. Item si audacter uadunt per uiam, sunt sanæ. Si moleste capite inclinato sunt ægræ.

Qualiter debent teneri & pasceri ac in quibus locis, Caput LXVIII.

DE pastione primum uidendum est, ut per totum annum recte pascantur intus & foris. In stabulo idoneo sint, nõ uentoso, quod magis ad orientẽ quam ad meridiem spectet, ubi stent solum oportet esse uirgultis aut paleis aut alijs stramin ibus stratum atq; decliuum, ut mundari ac purum fieri ab humiditate urinæ facile possit, non enim solum ea uligo lanas corrũpit ouium, sed etiam ungulas scabras fieri cogit: cũ aliquot dies steterint, subijcere oportet alia uirgula uel paleas, quo melius requiescant, purioresq; sint, libentius enim ita pascuntur. Faciendum quoq; infirmis, & his qui agnos paruos habent secreta septa ab alijs, quo eas recludere possis, hæc autem magis in uillaticis gregibus sunt seruanda, nam in his quæ pascuntur in saltibus, custodes secũ portant crates aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant, cæteraq; utensilia, longe enim & late & uarie in diuersis locis pasci solent. Pascua ouili generi utilia sunt quæ uel in noualibus uel in pratis siccioribus excitantur. Palustria uero noxia sunt, & syluestria damnosa

mnosa, sal uero crebro oblatus in canalib. debet pecoris leuare fastidium: nam per hyemem si penuria est fœni uel paleæ, uicia uel facilior uictus ulmi uel fraxineis seruatis frondibus præbeatur. Aestiuis autem mensibus pascuntur sub lucis initio, cum gram n's teneri suauitatē roris mixtura comedat, quarta hora calescente po tus puri fluminis præbeatur, uel putei aut fontis: medios sol s ardores aut uallis aut arbor umbrosa declinet, deinde cum ardor infringitur & solum primò umbræ uespertini & hora roris humescit gregem reuocemus ad pascua. Prouidendum est in hoc genere ut pabuli ubertate saturentur, & longe pascuntur à sentibus quæ etiam lanam diminuunt, & corpus incidunt, sed canicularibus & æstiuis diebus ita pascendæ sunt oues ut capita gregis auertantur semper à solis obiectu. Hyeme autem uel uere nō solutis gelicidijs ad pascua prodire nō debent, nam pruinosa herba huic generi mor bos creat, & tantum semel aquare sufficiet. Cum messes sunt factæ teneantur in stipulis, quod est utile duabus ex causis, nam & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis & stercorationem faciunt in annum sequentem, & segetes meliores. Per totam æstatem aurora surgente festinanter mulgeantur, ne solitum pastum perdant, & cum dies incaluerit, ducantur ut calor solis aut uētus urens non poßit nocere eis. In uespere autem tam diu foris sint, quod re cuperent pastum quem perdiderunt in die, & cum redierint semper prospiciatur ne sint calidæ cum in ouilibus includuntur. Si autem magnus feruor fuerit eant in proximis pascuis, ne si longius abierint non poßint recurrere ad umbracula, nec pastores sinant eas importune aggregare tempore caloris si semper moderate dispergant, & cum adducantur calidæ non mulgeātur. Cum aurora apparuerit, mox agniculi ducantur ex umbraculis, ubi solicite custodiantur, cum uiderint mane telas aranearum oneratas aqua non permittant pascere. Si feruor fuerit & pluuia ceciderit, non sinantur iacere, sed ad celsiora ducātur ubi tangantur à uento semperq;

moueantur. Cauendæ autem sunt ab herbis, in quas uenit arena. Et dicit pastor expertus, quod mense Aprili, Maio, Iunio, & Iulio non sunt dimittendæ multum pascere, ne nimium impinguentur, sed mense Septembri, Octobri & Nouembri post mediam tertiam sunt tota die dimittendæ in pascuis, ut impinguentur quantum possint, autumno debiles pretio quoq; mutentur, ne imbecilliores eas hybernum tempus assumat.

Quando debeant submitti arietibus, & qualiter, & quanto tempore sint pregnantes, & quales debent esse arietes, & quot oues sufficiunt uni, Cap. LXIX.

MEnse Aprili prima est arietum admissura, ut agnos iam maturos inueniat tempus. Hybernũ: fit etiam mense Iunio, & etiam si fiat in mense Iulio nati ante hyemem conualescũt. Secunda fit admissura post medium mensem Octobris, ut pariant circa principium ueris, nascentibus herbis. Aristotiles asserit, si masculos creare uelis admissuræ tempore flatum septentrionis eligendum, & contra eum uentum greges pascendos: si fœminas generare uelis, austri captandos flatus, & in eum pascua dirigenda. Aliqui duobus mẽsibus ante arietes à coitu reuocant, & facem libidinis auget delectatio uoluptatis. Quidã co.re sine discretione permittunt, ut ei per totum annum fœtura non desit, quamdiu admissura fit, eadem aqua uti oportet, quia commutatio aquæ & lanam uariam, & corrumpit uterum, ut ait Varro. Cum oues conciperint arietes secernendi sunt, quia cum sunt molesti obsunt, nec oportet pati minores quàm bimas saliri neq; natum ex his idoneum est, nec non ipsæ fiunt deteriores. Ouis pregnans est centum quinquaginta diebus, itaq; admissura fieri debet tali tempore, quod partus nascatur circa finem autumni. Cum aër est modice temperatus, & primitus oritur herba imbribus prioribus euocata, eligendi sunt arietes candidissimi in regionibus illis, in quibus sunt oues albæ. Itẽ

mollibus lanis, in quibus non solum corporis splendor consideran-dus est, sed etiam lingua, quæ si maculis fuscatur, uarietatem reddit in sobole, & si nigra est, nigros creat. De albo quoque nascetur coloris alterius, de nigris nunquã potest alius creari, ut ait Columella. Eligemus autem arietẽ altum, procerũ, uentre promisso & lanis candidis tecto, cauda longissima & lata, curtis cornibus, pronis ad rostrum lana, apertis auribus, amplo pectore, scapulis & clunibus latis, uelleris depressi, fronte lata, magnis testibus, ætatis primæ quæ tamen usque ad octo annos utiliter possit sufficere. Fœmina debet bima submitti, quæ usque ad quinquennium fœtura necessaria est, anno septimo deficit. Item ex progenie animaduertatur aries si agnos procreat formosos, centũ ouibus unus aries sufficere fertur, & quotque sunt centenaria tot arietes sufficere, ait Varro.

Qualiter debent tondi & qualiter signari & quando, Caput LXX.

MEnse Aprili locis calidis tondeantur oues, & serotini fœtus signentur, temperatis uero mense Maio celebranda est tonsura, & præcipue cum sudare incipiunt, quandocunque id fiat ab æquinoctio uerno ad solstitiũ, ut ait Varro, sed tonsas oues hoc modo iuuabis: Succum decoctum lupini, feces uini ueteris, eisque misceb is amurcam, quibus in unum corpus redactis, tonsas oues linire curabis, post triduum, si mare uicinum est, littori mergantur extremo. Si uero alijs locis pascimus, aqua cœlestis cum sale paululum decocta sub diuo debebit ouium tonsarum & uncta membra diluere, hoc enim modo si curatur pecus anno toto, nec scabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, & molles, sed tribus diebus per annum lotas oues oleo & uino ungere oportebit. Propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum uel galbanum uel mulierum capillos, aut ceruinum cornu frequenter uramus, sed quæ in tonsura plagam

accipit, his locis pice liquida liniatur, quidam in anno bis tondent, ut in Hispania, ac semestres faciunt tonsuras.

De cognitione ætatis ouium, Cap. LXXI.

D*Entes ouium mutantur post unum annum & dimidium, scilicet duo anteriores, & postea per sex menses mutantur duo proximi, & postea mutant cæteros, ita quod eijciantur in tribus annis uel quatuor ad plus, & donec sint inæquales sunt iuuenes, quando æquales sunt in statu quando discalcantur, & minuuntur, & corrumpuntur sunt senes, & tunc in usus earum fit bassus gressus, & stant in bono statu usque ad octo annos, & quædam usq; ad decem, si copiose pascantur, sed quæ famem patiuntur necessario cito senescunt.*

Quando & qualiter debent mulgi & casei fieri, Caput LXXII.

V*Sq; ad festum sanctæ Michaëlis bis in die mulgũtur oues, & postea semel lac elici potest, ne nimis pingues cum arietibus mittantur, ne importuno tempore fœtus emittant, sed post coniunctionem arietum ut pingues fiant custodiantur, ut hora congrua ducantur ad pascua, & custodiantur per totam estatem, festinanter mulgeantur aurora surgente, ut hora congrua ducantur ad pascua, omnes silentium teneant dum mulgeant oues, excepto magistro qui tantum necessaria loquatur. Caseum coagulamus sincero lacte, coagulis agni uel hœdi ad pellicula, quæ solet pullorum uentribus adhærere, uel agrestis cardui floribus, uel lacte ficulneo, cui serum debet omne deduci, ut ex ponderibus urgeatur: ubi cœperit solidari opaco loco ponatur, aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate ponderibus trito & torrefacto sale debet aspergi, & iam durior uehementius premi potest. Post aliquos dies solidatæ iam formulæ statuantur, ita per crates ne inuicem se unaquæq; contingat, sit autem loco clauso, & à uentis remoto, ut teneritudinem & pinguedinem seruet.*

Vitia

vitia casei sunt, si aut siccus aut fistulosus est, quod euenit, si aut parum præmatur, aut nimium salis accipiat, aut calore solis utatur. Item recenti caseo cõficiendo aliqui uirides nucleos pineos terunt, atq; sic lacte mixto congelant, aliqui cyminum tritum frequenter colatum congelant, qualecunq; etiam sapore uelis efficere, poteris adiecto quod elegeris cõdimentis seu piperis cuiuscunq; pigmenti.

De morbo ouium & cura eius, Cap. LXXIII.

Nascitur eis gossum sub gula ex fluxu humorũ à capite descendentiũ, & perforatur ibi pellis, & inde quasi aqua paulatim egreditur, & curantur. Item patiuntur grossitiem splenis, & inflantur, & hoc sæpe de mense Maio & Aprili ex multitudine sanguinis grossi & uiscosi, ex quo sæpe subito moriuntur, & confert eis unum stetum, ut uulgo uocant, duorum digitorum, ponetur inter nares, & facere quod multũ egrediatur sanguis, ex quo quædam liberantur, & quædam nihllominus moriuntur. Item patiuntur febres quæ cognosci & curari possunt, ut dictum est de febribus in tractatu boum, possunt etiam eis aliæ accidere ægritudines, quas cognoscere & curare pastores nouerunt expertißimi, qui eorum temporum in sola custodia ouium exercentur, in talibus solummodo student.

De agnis qualiter teneri debent, & quomodo castrari, Caput LXXIIII.

Cum nascuntur agni unaquaq; septimana per mensem sal detur eis, deinde postea omni tẽpore quintadecima die. Quando autem separantur à matribus, mox tondentur propter pediculos, uel quia melius crescunt, & unaquæq; hebdomada sal detur eisdem, circa natiuitatem domini unguntur cum matribus, ut hoc de agnis Palladius dicit. Varro autem ait: Cum parere incipiunt oues, pastores eos inijciunt in ea stabula, quæ ad

eam rem habent seclusa, ibiq; agnos recenter natos ad ignem appo nunt, & per biduũ aut triduum retinent cum matribus dum cognoscunt matrẽ, & pabulo se saturant, deinde cum matres ad pastũ cũ grege prodeunt, retinent agnos, qui cum creati ad uesperum fuerint, aluntur lacte, & rursus secernuntur noctu à matribus ne cõcul centur. Hoc idem *faciunt mane antequam matres ad pabulũ exeãt, ut agni fiant saturi lacte circiter decem dies, cũ præterierint palos affigunt, & ad eos alligant libro & cortice, aut qua alia re leni distantes, ne tota die cursantes inter se teneri debent aliquod mẽbrorum.* Si *ad matris mãmam nõ accedent admouere oportet, & labra agni ungere butyro, aut adipe suillo, & olfacere labra lacte: diebus post paucis, obijcere his ultiam mollitam, aut herbam tenerã anteq̃ exeant pastum, & cum reuertuntur & sic nutriuntur quo ad facti sunt quadrimestres, interea matres eorũ his temporibus nõ mulgẽt donec depulsi sunt agni à matribus.* Diligentia *est adhibenda, ne desiderio senescant, itaq; deliniendũ in nutritatu pabuli bonitate, & à frigore & æstu ne quid laborent curandũ. Cũ obliuione iam lactis non desiderant matrem, tum deniq; compellendi in gregem ouium.*

De utilitate ouium & agnorum, Caput LXXV.

Vtilitas ouium magna est, nam ex pilis earum fiunt indumenta necessaria & delectabilia ad hominũ salutem & uitam, qui quanto sunt subtiliores, tanto meliores & maioris pretij, ex pellibus cum pilis fiunt pelliceæ pannorum tempore frigoris oportunæ, & ex ipsis depilatis fiunt calciamenta, & carni ipsarum lac adiunctũ est conueniens, & satis salubre, qui quanto recentior est, tanto melior est, & quanto spißior, tanto amplioris est nutrimenti. Et *ipsius aquositas quæ est serum est solutiuã uentris & choleram educit ab eo.* Caseus *autem qui ex eo fit nutrimentum est corporis humani, qui quanto recentior est, tanto melior est, & quanto uetustior & durior tanto peior, & qui ex eo est nimis*

est nimis salitus uel nimis uiscosus uel nimis frangibilis non est bonus, ut ait Rasis, sed ille bonus est qui tenet medium inter utrunq;. Caro autem huius pecoris est indelectabilis saporis & humida nimis, atq; inconueniens est nisi forte uilioribus rusticis assuetis, qui continuis laboribus exercentur, agnorum uero caro satis est conueniens cum fuerit à lacte remota, sed castratorum optima, nutrimentum bonum & multum præbens, si annalis fuerit ut ait Auicenna. Sed si eam ætatem excesserit fit deterior, & quanto uetustior, tanto peior, & ad digerendum durior. Pelles autem & lanæ agnorum sunt optimæ, atq; ad operimentum humani corporis aptiores quam matrum.

De capris, hircis & hœdis, qualiter debent eligi, & quanto tempore sint pregnantes & de ipsarum utilitate & ætate, Caput LXXVI.

Vi caprinum gregem constituere uult, in eligendo animaduertere oportet, primo ætatem, ut eam pareret quæ iam ferre possit fructum, & de his eam potius quæ diutius, nouella quam uetus utilior est. In forma uidendum, ut sint formæ magnæ, corpus leue, crebro pilo, sub mento duas ut mammillas pensiles habeant, quia hæ fœcundiores sunt, ubere grandiore sint, & lac multum & pingue habeant. Hircus cum similibus sub mento mammillis, gurgulione longi, breui plenaq; ceruice, auribus flexis & grandibus, paruo capite, nitido, spisso & longo capillo. Ad ineundas fœminas ante annum congruus est hircus, non aũt durat ultra decenniũ, ex capris meliores sunt quæ bis pariũt, ex his potissimũ mares sunt eligendi ad admissuras. Huic pecori stabula meliores sunt quæ spectãt ad hibernos solis ortus, quæ lapide aut teste sunt strata, ut caprile minus sit uliginosum aut

aut lutulentum. Item substernantur uirgultis, ne obliniantur teneri, & pasci hoc pecus debet quasi ouillum, sed habet propria quædam quod potius syluestribus saltibus delectantur quàm pratis, studiose enim de agrestis saltibus pascuntur, atq; in locis cultis uirgulta carpunt, itaq; à carpendo capræ dicuntur, ideoq; in lege locationis fundi excipi solet, ne colonus capram in fundo pascat: post autumnum exigunt in gregem hircos, quia quæ concipit post quartū mensem reddit tempore uerno, hœdi cum trimestres sunt facti submittuntur, & in grege incipiunt esse, satis magnum putant esse circiter quinquagenas, eo quod capræ lasciuæ sunt, & sic dispergunt, cōtra oues se congregant ac condensant in locum unum. Singulis decem capris singuli sufficiunt hirci, ultra octo annos seruandæ non sunt, nam hoc genus longiori sterilescit ætate. Sanas capras nemo promittit, nunquam enim sine febre sunt (ut ait Varro.) Accidit etiam sæpe ut in corporibus uulnerentur, quibus subueniēdum est, eo quod inter se cornibus pugnant, ac etiam spissis spinosis locis pascuntur, quibus subueniendum est, ut in curis uulnerum equorum dictum est plerisq; capitulis. Vtilitas caprarum est præcipue in pelle & lacte ac hœdis, nam & ex ipsarum pellibus fiunt optima calciamenta, & equorum sellæ operiuntur, lac ipsarum multum est & humano corpori optimum, & præcipue non coagulatum, parum caseitatis habens, & qui ex eo fit caseus non est adeo laudabilis ut ouium, earum carnes nimiæ siccitatis ad digerendum duræ existunt, ideoq; malæ. Sed hœdorum carnes sunt oportunæ ad salutem & delectationem, & præcipue lactātium, & ex ipsorum pellibus fiunt optimæ chartæ, ac delicata calciamenta, his conuenientia, qui uoluptuose uiuere cupiunt.

De scrophis

De ſcrophis, uerribus & ſuibus, quales debẽt eligi, & qualiter teneri, & quanto tempore ſunt pregnã-tes. & de ipſarum ſanitate & utilitate, Cap. LXXVII.

Verres eligendi ſunt uaſti & ampli corporis, ſed rotundi potius quam longi, uentre & clunibus magnis, roſtro breui, ceruice glãdulis ſpiſſa, unius coloris potius quam uarij, libidinoſi anniculi qui uſq; ad quadriennĩu ĩnire fœminas poſſunt. Scrophas uero longi lateris debemus eligere, & quibus ad ſuſtinendum fœturæ onus ſic magnus uenter effundat, cætera uerribus ſimilia. Sed in regionibus frigidis depreſſi nigriq; pili ſint, in tepidis qualeſcunq; ſint nihil refert. Item ex bona progenie ut porcos multos pariat, hoc genus in omnibus locis haberi poteſt, melius tamen agris paluſtribus quam ſiccis, præcipue ubi arborũ fructuoſior ſylua ſuppetit, quæ ſubinde maturis fructibus alterna per annũ mutatione ſuccurrat, locis maxime graminoſis & cannarũ radicibus nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hiemem præbẽda ſunt pabula glandium, caſtanearum, & ſimilium, uel faba uel hordeum uel frumentum. Hæc enim non ſolũmodo pinguedinem efficiunt, ſed etiam carni iucundum ſaporem addunt. Aeſtate mane & antequam æſtus incipiat ſubigunt in locum umbroſum, maxime ubi ſit aqua, poſt meridiem rurſus lento feruore paſcuntur, hyberno tempore non prius exigunt paſtum quàm pruina euanuit, & liquefacta eſt glacies. Porci gregatim more aliorũ pecudum claudendi non ſunt, ſed aras ſub porticibus faciemus, quibus mater unaquæq; claudantur, quæ aræ ſuper ori ſint parte detectæ, ut libere numerum paſtor exploret, & oppreſſis à matre fœtibus ſæpe ſubueniat ſubtrahendo. Curabit autẽ ut fœtus proprios cum unaquæq; præcludat, plus uero quam octo (ut Columella dicit) nutriri non debet. Palladio autem ſex ſufficere uidetur, quia licet plures ualeat educare, tamen maiore numero onerata ante tempus deficiat. Varro ait, quot tot porcos parere poteſt, quod mãmas habet, ſi minus pariat eſſe por

tentum. In quo illud antiquißimũ fuisse scribitur, quod sus Aeneæ Lauin. triginta porcos peperit albos, nutricari octo porci paruuli possunt primo, incremento facto à porcis dimidia pars remoueri, quia neq; mater sufficienter potest lac præbere, neq; generati roborari. Ad fœturam uerres duobus mensibus ante secernendi sunt, optimũ adm ssuræ tempus à fauonio ad æquinoctium uernũ, id est, Kal. februarijs, ad diem 12 martij, ita enim cõtingit ut æstate pariant, quatuor enim mensibus est pregnans, & tunc pariat cum pabulo abundat terra. Neq; minores admittendæ, quàm anniculæ, melius uiginti menses expectare, ut bimæ pariant. Cum cœperint, dicũtur hoc facere usq; ad septimum annũ recte. In luto uolutantur libenter, quæ illorũ requies est, ut lauatio hominis. Cum omnes cõceperint rursus segreguntuerres, uerris octo mẽsium incipit salire, idq; usq; ad qua driennũ recte facere potest, deinde saginatus peruenit ad lanium. Sus usq; adeo pinguedine crescere solet, ut se ipsa stans sustinere nõ posit neq; progredi usquã. Nam in Lusitania fertur sus esse occisus, qui fuit inuentus uiginti tribus põdo, id est, quingentis septuaginta quinq; libris, eiusq; suis à cute ad os pedem & tres digitos fuisse, lardum cũ carne uno pede & tribus digitis grossum, ut ait Varro. Addit etiam se in Arcadia uidisse suem, qui præ pinguedine non modo surgere non posset, sed etiam in eam murem nidum fecisse & peperisse mures. Fœcunditas scrophæ perpenditur, quia in primo partu agit, non multũ in reliquis mutat. Subulci binis mensibus porcos sinunt cum matribus, deinde cum iam pasci possunt secernunt. Porci nati hyeme fiũt exiles, propter frigora, & quia matres aspernantur eos, propter exiguitatem lactis, quia ex hoc dentibus sauciãtur ab eis earum mammæ: diu sus est earum annus bifariã, quia bis pariunt in anno, quaternis mensibus fert uentrẽ, binis nutrit. Aram facere oportet circiter trium pedum altam & latam amplius paulo ea altitudine abs terra, ne dum uelit exire pregnans abortet, altitudinis modus sit ut subulcus facile circũspicere posit, ne quis por

cellus

cellus à matre opprimatur, & ut facile pregnare posit cubile in aris hostium esse debet, & limen inferius altum palmipedale, id est, uno pede & palmo, ne porcelli ex ara cum mater prodit transire posint. Quotienscunq; aras subulcus purgat, totiens arenam mitte re oportet, aut quid aliud quod exugat humorem, & cum pepcrit largiori cibatu sustentet, quo facilius lac suppeditare posit, in quibus hordei circiter binas libras aqua madefactas dare solēt, mane & uesbere, si alia quæ obijciant non habuerint. Scrophæ bis in die lactis causa bibant, cum porci à mamma depulsi sunt, si fundus ministrat dare solent uinaceæ ac scropei ex uuis, à partu decem dieb. proximis non producunt ex aris matrem, nisi propter potū elapsis decem diebus sinunt exire pastū in proximum locum uillæ, crebro reditu lacte alere posint porcos. Cum creuerint secuntur matrē ad pastum, den q; secernunt à matribus ac seorsum pascunt nutrices subulcus assuescere debet, ut omnia faciant ad buccinā primo cum incluserunt cum buccinatum est aperiunt, ut exire posint in eum locum ubi hordeum effusum sit in longitudine, sic enim minus dispereit quàm in aceruos positum. Et plures faciliter accedūt, ideoq; ad buccinam conuenire dicuntur, ne syluestri loco dispersi pereat. Castrātur uerres cōmode anniculi, nec minores quàm semestres, quo facto nomen mu'āt, & pro uerribus dicuntur maiales, de sanitate suū unū solum exempli causa dicam, porcis lactantibus si scropha lac suppeditare non potest, triticum frictum dare oportet, crudum enim sol uit aluū, uel hordeum obijci ex aqua, quoad fiant trimestres, in centū scrophis decē uerres satis esse putantur, utilitas porcorū est, quia earū carnes ad cibū cōpetunt recentes & siccæ, & optima pro calciamētis, et eorū lardus est optimus in cōdiēdis omnib. cibis, et eorū adeps optimus pro calciamētis cōseruandis, & in plurib. unguētis ad curandas ægritudines oportunus. Itē est alia utilitas, quod uineis immißi nec dū turgentib. & exacta uindem'a gramine persecuto uertunt solū, postea relicta foßoris dil gētia mutantur.

De canibus quales debent eligi, & qualiter teneri & instrui & de ipsorum utilitate, Caput LXXVIII.

CAnis est custos eius pecoris, qui eo comite indigent, ad se defendendum, in quo genere sunt maxime oues & capræ, eas enim lupus captare solet, cui canes apponimus defensores, in stullo pecore sunt qui se defendunt, ut sues, uerres, maiales, & scrophæ. Canum genera sunt duo, unum uenaticum pertinens ad feras, alterum quod custodiæ causa paratur, pertinens ad pastores, de quo dicere intendo. Ad formam huius artis primum ætate idonea parandi sunt, nam catuli et senes nec sibi nec ouibus sunt præsidio, & lupis nonunquam prædæ fiunt. Debent esse formosi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus, naribus cögruentibus, labris subnigris, aut rubicundis, mento suppresso, & ex eo natis duobus dentibus dextra & sinistra paulo eminentibus superioribus, directis potius quam tortis, habentes acutos dentes, labro tectos, capitibus & auriculis magnis ac latis, id est, plicatis, grossis ceruicibus, ac collo, internodijs articulorum longis, pedibus magnis & altis, digitis discretis & ungulis duris neq; curuis, corpore suppresso spina neque eminula, id est sima, neq; curua, cauda grossa, latratu graui, hiatu magno, colore potissimum leonino, fœminæ uero debent esse mãmosæ, papillis æqualibus. Cauendum est ne à lanceis, néue à uenatoribus canes emas. Nam alij ad pecus sequendum inertes, sicut alteri si uiderint leporem aut ceruum eum potius quàm oues sequuntur, quare à pastoribus emptus melior est, qui oues sequi consueuit, aut qui sine consuetudine fuerit, canis enim facile aliquid assuescit: pane bene pascendi cum grege sunt, ne propter famem uolens quærere cibum à grege recedat: morticinæ ouis carnes nõ patiantur pasci, ne ductu sapore minus se abstineant, sed dentur eis ossa bene concussa, nam ex his dentes fiunt firmiores, & os magis patulum, propterea quod uehementius ducuntur malæ, acrioresq; fiunt, propter

pter medullarum saporem. In die cibum capiant ubi pascuntur, ue= spere ubi stabulantur. Catulæ tribus mensibus solent esse pregnan= tes, in partu, si plures sunt, eligere oportet quos habere uelis, reli= quos abijcere: quanto pauciores relinquuntur, tanto in alendo me= liores fiunt. Item substernatur eis aliquid quo molliori cubili facili= us educentur. Catuli diebus uiginti uidere incipiunt, duobus mensi= bus primis à partu non disiunguntur, à matribus educunt eos in u= num locum. Item consuefaciant ut alligari possint primum leuibus uinculis, quæ si abrodere conantur, ne illud consuescant facere, uer beribus eos deterrere solent. Quidam nucibus Græcis in aqua tri= tis perungunt aures, & inter digitos, eò quod muscæ & ricini pu= lices ibi stare solent, quod si non fiat ea exulcerentur: ne uulnerentur & à bestijs, imponuntur eis collaria ferri, habentia sub se leue co= rium, clauulis infixum, ne collo noceat duritia ferri. Numerus ca= num pro pecore multitudine solet parari, sed in regionibus syluea= stribus remotis à uillis ubi bestiæ malæ sunt multo requiruntur plu= res, nam in uillatico grege sufficit unus, scilicet masculus, alter fœ mina, eo quod simul sunt assiduiores, & idem cum altero fit acrior, & si alter æger est ne sine cane grex sit, quos consuefaciant nocte uigilare, & in die clausos dormire.

De pastoribus quot & quales debent esse, Caput LXXIX.

D maiores pecudes necessarij sunt ætate perfecta, ad mi nores parui quandoq; sufficiunt. Et qui in collibus uersan tur firmiores requiruntur, quam qui in fundo quotidie ad uillam redeunt, itaq; in saltibus licet uidere iuuentutem, & eam ferè armatam, cum in fundis non modo pueri sed etiam puellæ pa= scant in die, pascere greges simul communiter omnes oportet. Per noctare ad suum gregem quenq; oportet. Maior natu & cæteris peritior esse debet magister pecoris, eiq; omnes alij parere debēt, itaq; tamen oportet eum alios ætate præcellere, ne propter senectu

tem minus sustinere posset labores, præsertim dum conueniunt formæ hominum, difficultatem ac montium arduitatem et asperitatem facile ferant, quod pati necessitate habent qui greges sequuntur, præsertim cum conueniunt formæ hominum armentitios atq; capri nos, quibus rupes ac syluæ ad pabulandum conueniunt. Formæ hominum legendæ sunt ut sint firmi, & sequi possint, & ueloces, mobiles, expeditis membris, qui non solum pecus sequi possint, sed etiam à bestijs ac prædonibus defendere, qui onera extollere iniuncta possint, qui excurrere, qui iaculari ualeant. Non omnes ad hanc rem apti sunt, magistrũ prouidere oportet, ut sequantur omnia instrumenta, quæ pecori & pastoribus opus sint, maxime ad uictum hominum, & ad medicinam pecudum, ad quam rem habent iumenta bassuaria domini, alij equas, alij mulos uel asinos, aut alia quæ onus dorso ferre possunt, qui in fundo perpetuo manent, facile habent conseruari in ulla quæ pastoribus necessaria faciant, his autem qui in saltibus & syluestribus loc s pascant mulieres adiungere oportet, quæ greges sequantur, ac cibaria pastoribus expediant, cosq; assiduiores faciant. Magister pecoris sine literis idoneus non est, eo quod rationes dominicas conficere, nec aliud quicquam ratione facere potest. Pastorum numerus esse debet secundũ multitudinem pecudum, genus earũ, & diuersitatẽ locorũ pastionis, & uendentiũ agnos, & facientiũ caseos, uel non ma or uel m nor talis & tantus qui omnia oportuna huic operi posit cõmode explicare.

De leporarijs & leporibus cæterisq; animalibus feris includendis, Cap. LXXX.

Leporarium est locus clausus, in quo clauduntur lepores & capreoli, & cerui, & cuniculi, cæteraq; animalia nõ rapacia, fera tamen, sic antiquitus appellatus, eo quod lepores præcipue includebantur in eo, sed omniũ horum custodia incrementũ & pastio aperta & nota est, ideo breuiter explicanda, itaq; septa ex materijs circa locũ magnũ uel paruũ, secundũ optio-

nem uel possibilitatem domini fiat, adeò alta uel cōpacta quod neq; lupus neq; alia bestia intrare posit, neq; desuper transsilire, ibi q; oportet esse latebras in uirgultis & herbis, ubi lepores interdum delitescant, & arbores patulis ramis, qui aquilæ conatum impediant, in quo si lepores mares uel fœminas paucos intromiseris breui tempore locus implebitur, tanta est fœcunditas huius quadrupedis. Sæpe enim cū catulos habent recentes, alios in uentre reperiuntur habere, itaq; qui scire uolet masculum à fœmina discernere (ut Archadius scribit) naturæ foramina debet inspicere, nam sine dubio masculus unum, fœmina duo inueniuntur habere, si caute & subtiliter inspiciatur. Sed leporū tria genera ferè sunt, unum Italicum, pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore parte bassa, uētre albo, auribus longis, qui lepus dicitur cū pregnans sit tunc concipere. In Gallia transalpina, & Macedonia fiunt per magni, in Italia & Hispania, mediocres. Item in Gallia reperiuntur alij alterius generis toti candidi. Tertij generis est quod in Hispania & in Prouincia & in partibus Lombardiæ sibi cohærētibus nascitur, similis nostro lepori ex quadam parte, sed humilis, quē cuniculum appellant. Lepus dicitur ab eo, quia leui pede ambulat: cuniculi ab eo quod sub terra cuniculos ipsi facere solent, ubi lateant in agris, nemoribus & pratis & uineis. Apros habere posse in leporario & capreolos & ceruos non est dubium.

De piscinis & piscibus includendis, Cap. LXXXI.

QVi piscinas habere desiderat, primū eligere oportet locū conuenientē, qui nullo tempore aqua careat, non enim alijs possunt durare locis, sed piscinarū quædā sunt paruæ, quædā magnæ, quædā mediocres: & iterū quædā sunt fontaneæ, quædā stagneæ, quædā marinæ, & quædā etiam fluuiales. Si paruæ sunt muniantur septis ex lignis uel uiminibus aut lapidibus constructis ne lodria uel aliud animal nocēs intrare posit, et uimina aut uites super eā tēdantur, qbus aues terreātur rapaces in eisq; ponātur

pisces

pisces illi aquæ conuenientes, ex his qui inueniuntur in partibus illis, nam quidam libentius stant in fontium uel fluuiorum aquis, alij in stagnis & lacubus, nonnulli delectantur marina, sit autem parua piscina profunda in quantũ à fossoribus profundari possit, sed in magnis piscinis commode stare possunt. Quod si marina fuerit aqua de mari educta omnia genera marinorũ piscium natura paruorum possunt in ea seruari. Si piscinam magnam habere uolueris, oportet ipsam fieri ex magno lacu uel stagno in quo sunt aquæ pluuiæ congregatæ, siue ac pluuijs aut fontibus, uel in ea flumen fluentibus, uel etiam aqua marina, quod in pluribus euenit locis, quod si ex ipso lacu uel stagno aqua per aliquam partem exeat, ibi claudatur taliter quod impediantur piscium exitus, & non aquæ, quod si ex aqua dulci consistat, poterunt in ea poni ac seruari omnia genera piscium, tam magnorum quàm paruorum, in talibus aquis uiuentium. Sunt & aliqui marini pisces qui ad aquam dulcem accedentes delectantur in ea, & tales similiter poterunt in dulci piscina seruari. Si uero fuerint ex aqua marina, in ea ponantur omnia genera piscium marinorum, si sit ualde profunda, nisi sit piscis maximus, ut balena quæ nullo loco nisi maris pelago claudi potest, si uero mediocris magnitudinis sit piscina, ex his quæ dicta sunt facile potest haberi doctrina, quales pisces possunt in ea includi. Piscinæ utilitas magna, quia ex paucis piscibus inclusis breui tempore habentur plures, ex quibus plures uendi possunt, & plures ad escam haberi.

De Pauonibus, Caput LXXXII.

Cum leto tractatu animalium quadrupedum nutriendorum ac piscium, de bipedibus & cæteris uolatilibus est dicendum. Et primo de pauonibus qui suo decore nobiliores sunt cæteris, quos nutrire, ut egregie ait Palladius, facile est, nisi furens aut animalia inimica formides, qui per agros uagantur, plerunq; sponte se pascunt pullosq; educunt, altissimas uesperę

 arbores

arbores petunt, una his cura debetur ut incubantes per agrum fœminas quæ hoc paßim faciunt à uulpe custodias. Ideoq; in breuibus insulis melius nutriuntur, uni masculo quinq; fœminæ sufficiūt, quod seruandum est (ut ait Varro) si ad fructum spectes, nam tunc pauciores debent esse mares quam fœminæ. Si ad delectationem cōtra, formosior enim est masculus. Masculi oua & pullos suos persequūtur, uelut alienigenas, priusquam illis cristarum nascantur insignia. Ab idibus februarij calere incipiunt, faba leuiter torrefacta incitātur ad libidinem, si eis quinto quoq; die tepida præbeatur. Cupiditatem coëundi masculus confitetur quotiens circa se amictum caudæ gemmantis incuruat cum stridore percurrens. Si oua pauonum gallinis supponantur, excusantur matres, tribus uicibus ab incubatione per annum fœtus ædunt. Primus partus quinq; ouorum, secundus quatuor, tertius trium uel duorum esse consueuit. Sed electæ, si hoc placuerit, gallinæ sint quæ primo incremento lunæ nouem diebus habeant noua oua supposita, quinq; pauonia, cætera sui generis, decima die omnia gallinacia subtrahātur, & alia gallinacia recentia totidem supponantur, ut triginta diebus poßint cum pauoninis aperiri ouis. Oua autem pauonū contra gallinæ subiecta sæpe manu cōuertantur, quia hoc ipsa facere uix ualebit, unamq; partem oui notabis, ut conuertisse cognoscas, maiores gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora suppones. Cubilia debent eis fieri sub tecto discreta, & à terra eleuata, ut neq; serpens neq; bestia accedere ad ea poßit, (ut ait Varro) præterea locum ante se purum habere debet cubile, quo ad pastum exeant diebus aptis, nam utrumq; locū purum esse uolunt hæ uolucres. Itaq; pastorē earum cū uacillo circumire oportet ac stercus tollere natos, si ad unam transferre à pluribus uelis, quindecim uni nutriti sufficiunt, primis diebus far hordei aspersum omnino pullis dabitur, uel undecunq; cocto pulticula & refrigerata. Postea adijcietur porrum concisum uel caseus recens sed expressus, nam serum pullis nocet, locustæ etiam in pedi-

bus ablatis præbentur. Ita pascendi sunt usq; ad unum mensem, de inde hordeum poteris præbere solenniter. Trigesimoquinto tamē die postquam nati sunt in agrum tutum eijci possunt, comitante nutrice pascendi, cuius singultura uocant ad uillā. Pituitates uero & cruditates his remedijs submouebis, quibus gallina curatur, maximum illis periculum est cum incipit crista produci, nam patiuntur languores, sicut infantes cum dentes eis nascuntur, utilitas ipsorū est, carnes satis bonæ sunt, sed ad digerendum duræ, masculorum pennæ sunt pulchræ, ideoq; puellis pro sertis & alijs ornamentis aptæ.

De Phasianis, Cap. LXXXIII.

IN phasianis nutriendis hoc seruandum est, ut nouelli ad creandos fœtus parentur, id est, anno superiori sunt ædi ti, ueteres enim fœcūdi esse non possunt. Incunt fœminas mēse martio uel aprili, duab. fœminis unus masculus sufficit, semel in anno fœtus creāt, uigesimus ferè ouis pariendi ordo cōcluditur. Gallinæ his melius incubabūt, ita ut 15 phasiani oua nutrix omnia o ua cooperiat, cætera sui generis supponātur, in supponēdo de luna & diebus quæ sunt de alijs dicta seruemus. Trigesimus dies maturos pullos in lumen mittet, sed per quindecim dies discreto toto ac conspersо uino refrigerato leuiter hordei farre pascentur, deinde triticum & locustas præbebis & oua formicæ. Sane ab aqua prohi beantur accessu, ne eos pituita concludat, quod si pituitam patiantur cum pice liquida rostra eorum debebis assidue perfricare, uel sicut gallinis auferre. Eorum carnes sunt optime.

De Anseribus, Cap. LXXXIIII.

ANser aquam herbamq; desiderat, nec sine ipsis facile susti netur, locis consitis inimicus est, quia sata & morsu lædit & stercore polluit, præstat plumas, quas autumno uellamus & uere, uni masculo tres fœminæ sufficiunt. Si desit fluuius, la-

cunæ

una formetur, si herba non suppetit, trifolium, fœnum græcum, agrestia incuba, lactuculas pro alimēto seremus. Albi *fœcundiores sunt, uarij uel fusci minus, quia de agresti genere ad domesticū transierunt, incubant à* Kal. *martij usq; ad solsticium æstiuum.* Circa 15 *oua uni anseri sufficiunt, incubant* 30 *diebus.* Melius *tamē est quod gallinis oua supponas, quia plus parient, parituræ ad aram producantur, cum semel hoc feceris consuetudinē sponte tenebunt, si gallinis anseris oua supponas ne noceant suppositis subijciatur urtica.* Semine *papaueris primis decem diebus pascendæ sunt intus, postea foras eas poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cuius formidāt aculeos, & præcipue in prata & piscinas aut paludes.* Aras *eis faciunt supra terram in qua non inducāt plus uicenos pullos, easq; aras prouideant ne habeant humorē, & molle habeant substramen, ex palea.* Studendum *est ne accedere ad eos possint mustelæ, nec aliæ bestiolæ quæ noceant, ut ait* Varro, *quatuor mensibus bene saginantur, nam melius in tenera ætate pinguescunt, polentū dabitur ter in die, late uagantur & ideo prohibeatur licentia, obscuro loco claudantur & calido, sic etiam maiores obscuro loco pinguescunt, nam paruuli sæpe die tricesimo saginantur, melius si ad satietatem milium præbeamus infusum inter anserum cibaria.* Omne *legumen præstari potest excepto eruo.* A *lupis & uulpibus rapiuntur, & ideo ab eis custodiendæ sunt.* Vtilitas *anserum est quia carnes pullorum si sunt pingues & quatuor mensium non excesserunt ætatem à pluribus appetuntur, & eorum pennæ molles optimæ sunt pro lectis, & duræ alarum scriptoribus competunt & sagittis.*

De Anatibus, Cap. LXXXV.

Nates sunt de natura anserum & eodem modo nutriūtur, ut anseres. Libenter *comedunt herbam anatiuam quæ in superficie aquæ stantis ex folis adustione oritur, omnia reptilia & uermes & omnia turpia libenter accipiunt & glutiunt.*

Vtilitas ipsarum est præcipue in pennis & carnibus etiam illarum & pullorum earum utimur, licet satis sint indigestibiles & uiscosæ.

De gallinis & gallis ac ipsarum pullis quales haberi & qualiter teneri expedit, Caput LXXXVI.

Qui perfectas uult habere gallinas, eligere debet fœcundas, plerunq; rubicundas pluma, nigris pennis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta, ampla. Hæ enim ad partem sunt aptiores. Galli sint lacertosi, rubenti crista, rostro breui, plene acuto, oculis rauis aut nigris, palea rubea, collo uario, aut aureolo, fœmoribus pilosis, cruribus breuibus, ungulis longis, caudis magnis, frequentibus pennis, uociferantes sæpe, in certamine pertinaces, & qui animalia quæ nocent gallinis non modo pertimescunt, sed etiam pro gallinis propugnent. Si ducentas alere uelis locus septus parandus est, in quo duæ caueæ coniunctæ sunt, quæ uersus orientem spectent, & sint longitudinis circiter decem pedū, latitudinis paulo minus, in altitudine paulo humiliores: unaquæq; habeat fenestra tripedali uno pede altiorem, ex uiminibus factam raris, ita ut lumē præbeant multum, neq; per eas quicquam intrare poßit, quod nocere solet gallinis, inter ipsas duas sit hostiū quo gallinarius curator earum ire poßet: in caueis crebræ perticæ tractæ sint, ut omnes poßint sustinere gallinas. Cōtra singulas perticas in pariete sint cubicula earū. Adsit quoq; sicut dixi, uestibulum septum, in quo diuturno tempore esse poßint, & in puluere uolutari, dicta cubilia sint exculpta in parietibus, aut affixa firmiter, motus enim cum incubant nocet, in cubilibus cum parturierint palea substerni debet, & cum peperint tollas substramē, & recens aliud subijce, eo quod pulices & alia nasci solent, quæ gallinas quiescere non patiuntur, ob quā rem oua ut inæqualiter maturescunt aut corrumpuntur. Quæ uelis incubet, negant plus 25 oua incubare oportere

ere, quamuis propter fœcunditatem peperit plura. Palladius autem & mulieres nostræ ultra 17 uel 19 oua non supponunt. Fertur tamen quod in quibusdam mundi partibus inueniuntur homines qui furnos adeo temperate calefaciunt, quod eorum calor æqualis est calore gallinæ cubantis, atq; in uno furno seu clibano ponūt multitudinem pennarum paruarum, & mille gallinacea oua, post 20 dies nascuntur ac extra prosiliunt. Optimum esse partum ab æquinoctio uerno ad autumnale, itaq; quæ antea uel post nata sunt non sunt supponenda, & gallinæ quæ rostra aut ungues nō habent acutos incubare debent, aliæ in concipiendo & ouando potius quam incubando occupatæ esse cōuenit. Aptissime ad partum sunt anniculæ aut bimæ incubantes includere oportet, ut die & nocte incubent, præterquàm mane & uespere cum cibus & potio eis datur, oportet ut curator circūeat diebus aliquot interpositis, & oua uertat, ut æqualiter calefiant, oua si plena atq; utilia sint nec ne aduertere potes si dimiseris in aquam quod inane est natat, plenum desidit, quod intelligere potes si concutias. Item si ad lucem substuleris, quod perlucet inane est. Oua oblonga acuta masculos, rotunda fœminas tribuunt, insuper ponenda oua obseruant ut sint numero imparia oua quæ incubuntur. Habeant semen pulli nec ne curator quatriduo postquā incuba re cœperit intelligere potest si contra lumen tenuerit, & purū quod uniusmodi animaduertit esse eijcere debet, ac aliud subijcere. Excussos pullos subducere debet ex singulis nidis, & subijcere excussos pullos ei quæ habeant paucos, ab eaq; si reliqua oua sunt pauciora tollere debet, & subijcere illis quæ nōdum excuderunt, et minus habent triginta: hunc enim gregem maiorem non faciendū, ait Varro, diebus 15 primis pullis debet obijci puluis, ne rostris noceat terra dura, eisq; miliū optimum & lolium & grana minuta tritici satis competunt, sed gallinarum pabula sunt quibus præcipue delectantur, uermiculi, triticum, & ferè omnia grana, & præcipue dandū est eis lolium, quod eis competit.

petit, & hoc est humano corpori inimicũ. Vinatiæ cibo sterilescunt, & hordeo semicocto parere sæpe coguntur, & reddũt oua maiora, ut Palladius ait. Pulli parui proferendi sunt ad solem, & sterquilinium, ut in eo uolutari poßint, quod ita ualidiores fiunt. Cum iam pennas habebunt consuefaciendi sunt, ut unam aut duas sectentur gallinas, ut cæteræ potius ad pariendum sint expeditæ, quàm in nutritatu occupatæ. Incubare oportet incipere secundũ nouam lunã, eò quod plura quæ ante incubant non succedunt, diebus ferè 20 excudunt. Circa caueas gallinarum incendendũ est cornu, ne serpens accedat, cuius odore solent interire. Multas à uulpibus & quibusdam alijs animalibus noxijs patiuntur insidias, ideoq; circa loca in quibus uersantur extirpanda & remouenda sunt omnia, in quibus uulpes latere poßunt ad ponendas insidias. In nocte claudantur in caueis optime circumquaq; & septis, nec permittantur foras in nocte iacere, fertur enim quod uulpis subdola intuetur eas, quantumcunq; in alto existentes loco, ut uideant oculos eius lucentes, ut faculas, & cauda quasi baculo quodam minatur eis, ut sic perterritæ cadant & eas rapiat. Patiuntur etiam insidias miluorum, & quarundam aliarum rapacium auium, & præcipue aquilarum, contra quas tendantur funes uel uites seu uitalbæ, supra loca in quibus die morantur. Capiantur etiam uulpes taliolis, uel alijs artibus & milui retibus, fisco uel laqueis. Pituita his nasci solet, quæ alba pellicula linguam uestit extremam, hæc leuiter unguibus uellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata aspergitur. Item allei spica trita cum oleo faucibus infertur, staphisagria etiam prodest, si cibis aßidue misceatur. Si amarum lupinum comedant sub oculis suis ipsa grana procedunt, ut ait Palladius, quæ nisi acu leuiter aperitis pelliculis auferantur, oculos extinguunt, portulacæ succus foris sccus & mulieris lacte curari eas affirmant, uel armoniaco sale, cui mel & cyminum æqualiter misceantur, pediculis etiam plurimũ molestãtur, & præcipue cũ incubant, quos perimit staphisagria pariter

ter

ter infusa cum uino, & amari lupini aqua, si penetrat secreta pennarum. Vtilitas gallinarum est, quia ex ipsis nascuntur oua, quae nutriunt corpus humanũ multũ & subito, quibus utimur in cibarijs infinitis, quae optime seruari possunt diu si perfricantur sale minuto aut muria per tres horas, deinde abluantur, & furfure ac paleis recõdantur, uel semper teneãtur in sale, ut quidã dicũt. Itẽ ex eis nascuntur pulli, qui cũ sunt adhuc teneri sunt ad cibũ optimi, & si castrãtur fiunt capones, qui melius caeteris pullis pinguescũt, & sunt laudabilis nutrimẽti. Caro etiã ipsarũ gallinarum bona est, si adhuc iuuenes sunt & pingues, pennae etiam ipsarũ culcitris imponuntur.

De columbarijs quales esse debent, Caput LXXXVII.

Olumbaria duobus praecipue possunt fieri modis aut super columnis & parietibus ligneis muro circũdatis lapideo, aut super turri de grosso muro constructa, & utraq; nidos seu nidorum foramina poteſt habere. Sed melior est quae in turri de muro quam de lignamine cõstruitur, & melius est interius nidos habere, nam si exterius habet nidos fimus ipsarũ perditur, qui magnae utilitatis existit, & earũ pulli facile à rapacibus auibus capiuntur. Fiat ergo turris lapidea lata uel angusta secundũ domini uoluntatẽ ac possibilitatẽ, nõ alta multũ, cum parietibus leuigatis ac dealbatis, albo cemento, habens ab omnibus quatuor partibus eius quasdã breuissimas fenestrellas seu foramina, ut colũbis solũmodo ad introitũ exitũq; sufficiant, sub quibus immediate sit circuitus quidam lapideus eminens circũ circa, qui ascensum mustelarũ & aliarũ nociuarũ ferarũ impediat, super tectũ fenestrã habeat, per quã ingrediantur columbi, & exeant qui libenter ad solẽ super tecto morantur. Sint aũt cancellata de lapidibus aut lignis ne per ipsam rapaces uolucres alis apertis intrare queãt. Nidi formantur interius quos quidam faciũt rectos, & mediocriter strictos, quidã obliquos occultantes incumbantes colũbas, quaedã praeterea prouide faciunt fenestrellas

fenestrellas latas, & modicum cōcauas seu longas, plures cultellos paruos circa parietes, & tectum affigunt afferentes in his columbas libentius incubare. Sed experimento didici *quasdam esse columbas quæ libentius in muro quam cistellis nidificant, quasdam uero contrarium appetere, & iterum quasdam esse libentius in aperto, & super quacunq; re cum nido uel sine nido incumbant, & quædam libentius se occultant.* Ideoq; *non inutile puto in columbario cuiuscunq; generis nidos habere, ut diuersis columbarii affectibus satisfiat, quāuis qui in muro sunt à fimo & sexcupedibus mundentur facilius, quod crebro fieri expedit eo quod ab eis cum augmentantur plurimum incubantes columbæ lædantur.* Est *etiam oportunum quod intra columbarium ponantur trabes in pluribus partibus, & præcipue in circuitu, & aßides super quibus tempore pluuiarum & niuium, & tempore superflui æstus columbæ in magna quantitate morari ac quiescere poßint.* Sic *enim à loco proprio non facile deuiabunt, mundetur etiam crebro ipsarum locus, & undiq; sit decorus, nam in pulchra domo sicut & homines morantur auidius.* Et nota *quod unumquodq; par tres uel duos ad minus uult habere nidos, licet aliquando augeantur & multiplicentur in tantum quod replent nidos omnes, & solarium atq; trabes, & cætera loca omnia.*

Qualiter noua columbaria debent primo muniri columbis, Cap. LXXXVIII.

IN *columbarijs nouis columbi senes ponendi nō sunt, nam recedunt & ad propria reuertuntur, sed ponendi sunt iuuenes cum pennas completas habent, uel quasi cōpletas.* Et *ex his qui ponuntur meliores sunt saxaroli & post ipsos turgni, sic à uulgo ex pennarum colore uocati, tales enim in columbarijs melius durare cernuntur quàm cæteri, albi uero uitentur omnino, nam durare non poßunt, eo quod ab auibus rapacibus nimis remote uidentur, & quanto plures in primis ponentur tanto uelocius implebitur*

plebitur locus, ponēdæ ſunt præcipue menſe Auguſto & Septembri, uel etiam Iulio, quia tunc facilius inueniunt cibum in agris propinquis, propter quod non elongantur à columbario, nec perduntur. Menſe autem Martio, Aprili uel Maio ponendi non ſunt, propter contrariam rationem. Circa quindecim dies ad minus teneantur clauſi uel incluſi, erit utilius, quia tunc erunt pinguiores & ad reuertendū peritiores, nam in primis quindecim diebus macræ efficiuntur, quia tunc bene uacare ignorant, & cum incluſi morantur. Et poſtea quibuſdam diebus tribuatur eis in columbario copioſe bonus cibus & aqua, poſt dictum tempus aperiantur tempore nubilo uel ſereno, ſed commodoſius pluuioſo, quia tunc exeunt & reuertuntur interius, & non ſubito euolant ad remota.

Qualiter ſunt tenendi ut libentius morentur, & bene fructificent, Cap. LXXXIX.

Vi naſcuntur in columbario uel parui ponuntur in eo non facile recedunt, ſed uadunt quandoq; ad alia columbaria in quibus inueniunt eſcam, quando nō præbetur eis in ſua nec in agris inueniunt, & ferè omnes poſtea tēpore quo nō egent eſca reuertuntur ad ſua, & ad hoc ualet plurimum habere columbarium pulchrum & bonum. Si temporibus quibus non inueniunt eſcam copioſe præbetur eis in ſua, quod eſt cū nix uel fortis eſt glacies ſuper terram, & menſe Aprili & Maio aratis ſtipulis non recedunt, & plurimos fœtus edunt. Cibus autem eis conueniens eſt frumentum, faba, uicia, milica & cætera genera quæ libenter ſumunt, centumq; parijs columbarum detur granorū pars corbis octaua diebus ſingulis, & duplum cum nihil omnino per ſe inueniūt, potus etiam in columbario detur eis ſufficiens, quotiens aquam niſi ualde remotam propter æſtum uel glaciem inuenire non poſſunt, uel ponatur in aliqua re prope columbaria, ad quam deſcendere queant, itaq; præcipuum & ferè neceſſarium eis eſt, quod ipſorum manſio ſit prope locum ubi aqua influat, unde & bibere & ubi la-

uari poßint, permunde hæ uolucres sunt, ut ait Varro. *Optimū est quod de omnibus granis exhibeatur eis, ut sunt frumenta, faba minuta, citercula, uicia, orobum, milica, hordeum, spelta, lolia, & cætera grana, ut uideatur quod libentius appetūt, & id præcipue detur eis, ut auidius ibi morentur, & pluries pariant.* Palladius *ait, quod fœtus frequentāt si hordeum torrefactum uel orobum uel fabam sæpe consumant.* Dicit etiam, *quod nihil expetunt nisi ut æstate quæ maxime pinguescunt triticum uel milium mulsa maceratum semper accipiant.* Est *autē mulsa aqua mellis in qua quæcunq; grana mollita sunt eisq; data non recedunt, & alias illuc ducunt, ut à non paucis asseritur.* Alij *autem dicunt non referre an sit mellita esca an non, cum eis datur esca in uespere potius quàm in mane, ut in die procurent escam sibi quærere, & qui non inueniunt intus ueniant.* Nam *si daretur in mane non procurarent alibi inuenire, sed tēpore niuis debet in mane tribuere, ne exeant ad loca in quibus capiuntur, cum certum est alibi non posse inuenire.*

De officio pastorum columbarum, Cap. xc.

P*Astor columbarum sæpe debet eis mundare locum, & fimum reponere qui ad agriculturā est optimus, & si quem inuenerit uulneratum curet, si quem mortuum eijciat.* Item *si qui sunt nimis feri & bellicosi, ut alios lædant, eos inde remoueat, & in alium locum secretū ab alio se ponat. Si qui pulli idonei sunt ad uendendum eos promat, cibum & potum cum opus erit sufficienter eis tribuat.* Qui *solent saginare columbinos pullos quo pluris uendant, secludent eos, cū iam sint pluma tecti cibantq; illos pane calido mollificato & masticato uel molli: hyeme bis, æstate ter quolibet die, scilicet mane, meridie & uespere: eos uero qui iam pennas magnas habere incipiunt, relinquunt in nidis, fractis cruribus, matribus nutriendos & impinguandos, uel extrahunt de pennis unius alæ, nam qui ita educantur celerius impinguantur*

quam

quàm cæteri, ut ait Varro. Item debet eos curare & tueri ab omnibus nocumentis, læduntur enim & capiuntur ab accipitre, miluo, & falcone, & cæteris quibusdam auibus rapacibus, quos occidere potest duabus uirgulis uiscatis in terra defixis inter se curuatis, cum inter ipsas posuit animal obligatum, sic enim ea facile decipere debet & potest. Palladius præterea dicitur oportere rutæ ramulos pluribus locis suspendere contra animalia inimica. Item læduntur à faginis, mustelis & cattis, & cæteris pluribus animalibus, quæ de raptu auium uiuunt, contra quæ debet custos ostium & omnia loca unde intrare possunt optime claudere, & stafas circum quaq; eminentes procurare ne quid superius per parietem repere posit. Item læduntur ab auibus rapacibus tam diurnis quam nocturnis, contra quas claudat custos de nocte fenestram, uel si ea aperta intrauerit auis rapax, & ipse audiat spanentum & strepitum columbarum, intret audacter in eam cum lumine, auemq; capiat & occidet, nec curet de exitu columbarum. Aucs autem diutur nas cum uisco uel parua reticula capiat & occidat, fenestram autem de subsellis cancellet & claudat, ut columbi intrare ualeant & exire, non autem auis rapax, quæ solummodo intrat alis apertis. Item molestantur pulli plerunq; sexcupedibus quod custos inquirat, & nidum abijciat, aliumq; mundum ponat. Item nascuntur eis uarioli circa oculos qui excæcant eos, maxime mense Augusto. Vendendi sunt aut comedendi cum solo capite sunt infecti. Item recedunt aliquando quia non habent quid edant, contra tribuatur eis: uel quia nimium ab animalibus rapacibus infestantur, aut terrentur, contra quæ iuuat ipse custos, ut dixi. Item moriuntur ex senectute, nam ultra octo annos non inueniuntur in columbarijs durare, ut dicũt experti. Item debet custos sæpe ad eos accedere, & quotiens in columbarium intrat aliquam escam modicam secum portare tempore congruo, eosq; semper aliquo certo & consueto modo uocare, ut magis domestici fiant. Item debet custos tegulam figuli pro

aqua habere in columbario, quæ aßidem habeat supra se aliquantu lum eleuatam, habentem multos & spissos pedes incisos atq; adhærentes, inter quos possunt caput ponere, & aquam haurire nec intras intrare, ut aqua munda permaneat.

De utilitate columbarum, Cap. XCI.

Nihil columbis fœcundius, ut ait Varro, nam diebus 40 cõcipit, parit, incubat, & educit, & hoc ferè per totum annum faciunt, tantũmodo interuallant à bruma ad æquinoctium uernum, pulli nascuntur bini, qui ubi simul accreuerũt, & habent robur cum matribus pariunt, sed experti nostri temporis in partibus nostris dicunt, quod post sex menses pariunt & nõ ante, & donec uiuunt quatuor uicibus & quinq; & sex, & amplius faciunt pullos in anno si escam inueniant uel habeant abundanter, quod si nihil tribuitur ter ad minus pariunt, scilicet in æstate, pullorum carnes ad esum sunt ualde bonæ ac delectabiles, & libenter emuntur. Item ipsorum fimus est optimus omnibus plantis & seminibus, & potest spargi quocunq; tẽpore anni quotiens aliquid seritur cum ipso semine, ac etiã postea quandocunq;, & unaquæq; corbis ipsius æquiualet fimi ouium quadrupedum uni plaustro, nam ex uiginti corbibus satis commode, ex 25 bene, ex 30 optime impinguatur iugerum frumenti, si manibus per agrum spargatur æqualiter, & cum ipso grano tunc sato uertatur. Et nota quod tria paria columbarum in anno faciunt corbem fimi, si columbaria nidos intrinsecos habeant, & quantomagis cibantur in eo tanto plus fimi recipietur ab eis, quia diutius moratur in ipso, nec semper coguntur extra quærere uictum. Item est alia utilitas, ut generaliter prædicatur, quod possunt prouincijs cum literis sub cauda uel ala ligatis ad loca longinqua transmitti, si de loco ad quẽ destinantur delati sunt ad locum unde mittuntur. Item refert Palladius, quod nescio si sit uerum, quod inducunt alios si cymino pascuntur aßidue, uel si irici diarum balsami liquore tangantur.

De turturibus

De turturibus, Caput XCII.

Pro turturibus locum constituendum prouide magnum, prout multitudinem alere uelis. Item ut de columbis dictum est, ut habeant ostium ac fenestras & aquam puram, ac parietes munitos tectorio, & in eis habeant multos palos infixos, super quibus commode morare possint, & locum paratum congrue in quo pascantur. Cibatui obijciunt triticum siccum in centenos uicenos turtures ferè semodium, quotidie purgantur eorum stabula à stercore, ne lædantur, quod quidem seruatur & est bonum ad agrum colendum. Ad saginandum aptissimum tempus est circiter mensem, & cum matres eorum plurimos gignunt pullos in quibus maxime fructus consistit. Aucupatores tamen Lombardiæ præcipue Cremonæ tota æstate turtures feras retibus capiunt, & in domusculam clausam & quæ lumen habeat includunt, eisq; dant continue aquam puram, & milium quantum sumere uolunt, & usq; ferè ad hyemem uel post partem autumni seruant, sicq; quinquagentas & mille quandoq; congregant, quæ ineffabiliter impinguantur, & sic impinguatas optime uendunt.

De turdis & merulis & perdicibus atq; conturnitibus impinguandis, Cap. XCIII.

Qui uult prædictas aues uel alias quæ pingues care ueniunt habere, locum faciat clausum & tegulis uel rete magno coopertum, magnum secundum quantitatem auium quas includere uolet. In hoc tectum aquam uenire oportet per fistulam, & eam per cannales angustos serpere, qui facile extergi possint, nam si lata diffusa esset aqua inquinaretur facilius & biberetur inutilius, & quæ superat ad potum auium per fistulam exeat, ne luto aues laborent, ostium habere debet humile & angustum, quo custos uix intrare queat, fenestras raras, per quas non uideantur extrinsecæ arbores, aut aues, eo quod earum aspectus ac desiderium macrescere facit uolu-

cres inclusos, tantum luminis locum habere oportet, ut aues uidere possint ubi assidant, ubi cibus, ubi aqua sit circa ostia ac fenestras, talis sit munitio, ne mus uel mustela uel alia bestia intrare possit. Circa huius ædificij parietes intrinsecus multi sint pali, ubi aues assidere possint, & etiam perticæ inclinatæ ex humo ad parietes, quibus multæ perticæ adnectatur ex transuerso modicis interuallis ad speciem cancellorum, cibatui turdorũ ponantur offæ glomeratæ ex ficis & farre mixto, cæteris tribuantur grana quibus uti consue uerunt, & ea præcipue auide sumunt, diebus uiginti antequam tollere uult turdos, largius det cibum & farre subtiliore incipiat alere. Cum opus est ut ex hoc sumantur amario, excludantur idoneæ in minusculum amarium quod est cum maiore coniunctũ: ostium lumine illustriore ibi sit, cũ numerũ habet exclusum quẽ sumere uult omnes occidit, hoc ideo in secluso clam debet facere, ne reliqui si uideant terreantur, & ante tempus uenditionis moriantur. Vtilitas & delectatio in his est, quia multi parui precij includuntur, & impinguati care ueneũt & dominorũ esui satisfaciunt ad uotum pro se & quibuscunq; uoluerint quotienscunq; fuerit oportunum.

De sedibus apium & loco ipsis congruo, Cap. XCIIII.

DE apibus tractaturus dicam primo de ipsarum statione seu sedibus, de quibus dicit Palladius, quod locari debẽt in aliqua horti parte secreta & aprica, & calida, & à uentis remota. Nam ipsi prohibent pabulum ferre domum (ut ait Virgilius) nõ longe ab habitabilibus domibus, ut furum & accessus hominum pecudumq; submoueatur, ubi sit abundantia florum quos uel in herbis uel fruticibus uel etiã arboribus procuret industria. Sint autem arbores à septentrionali parte disposita, fons uel riuus sit qui formet humiles transeundo lacunas. Varro autem dicit, sedem earum esse oportere iuxta uillam dominicam, sed potissimum ubi

ubi

ubi non resonent imagines, id est, uoces echi. Hic enim sonus fugæ existimatur earum esse. Item esse debere, dicit, in aëre temperato, neq; æstate nimium calido, neq; hyeme nimium frigido, ut spectent potissimum ad hybernos ortus, id est, ad eam partem in qua hyeme sol oritur, quæ propè se loca habeant ea ubi pabulum sit frequens & aqua pura. Virgilius uero addit, quod ante ipsarū hospitia frondentes arbores debent esse. Item dicit, quod in aqua quæ ibi stabit iners seu profluit debent conijci transuersæ salices & grandia saxa, ut pontibus crebris possint consistere, & alas pandere ad æstiuum solem. Iterum ait Palladius, quod podia trinis alta pedibus fabricentur, & opere albario leuigentur, propter lacertarum cæterorumq; animalium noxiam, quibus est moris irrepere, & super podia aluearia collocentur, ita quod imbre penetrari non possint, spaciolis inter se distantibus segregata. Item ut Virgilius ait, à loco apum abesse debent oues & hœdi, qui floribus insultant. Item uaccæ ne rorem deglutiant, & surgentes atterant herbas. Item abesse debēt stelliones et lacertæ, ac hyrūdines, cæteræq; aues nociuæ, quæ insidiantur & nocent eis. Absit etiam grauis odor cœni & quarū libet aliarum rerum.

De aluearijs qualia esse debent, Caput XCV.

Aluearia meliora sunt (ut Palladius ait) quæ cortex formauit, maxime raptus ex subere, quia non transmittunt uim frigoris uel caloris. Possunt tamen ex ferulis fieri. Si hæc desunt, salicinis uiminibus fabricentur, uel ligno cauatæ arboris aut tabulis. Fictilia deterrima sunt, quæ & hyeme gelantur, & æstate feruescunt. Angustus tamen aditus admittat examina propter frigoris iniuriam & caloris. Sane uentis frigidioribus paries altus obsistat, aditus omnes soli opponantur hyberno, qui in uno cortice duo uel tres esse debebunt, ea magnitudine quæ ingressu apis magnitudinem non possit excedere. Sic etiam no-

xijs animalibus ingressu resistatur angusto, uel si apes uoluerint obsidere exeuntes alio utentur ingressu, nam si aditus non sunt angusti (ut ait Virgilius) frigore mella cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit, utraq; uis apibus pariter metuenda est, sed pro magna parte homines nostri temporis uno solo mediocri utuntur foramine, infra mediam alvei partem. Item debent aluearia esse magna pro magno examine, parua pro paruo, licet in paruo sæpius examine emittant, quia duo examina in paruo simul esse non possunt, alta seu longa sint uno pede & dimidio, uel duobus, et lata circa duos semisses aut modicum plus uel minus. Vir autem expertissimus mihi asseruit, quod meliora sunt aluearia quadrata ex tabulis constructa quam rotunda. Et melius, quod iaceant anterius parum decliuia quam erecta, quo cõmode possint acies una super aliam collocari, & hæc aluearia fundum ab utraq; capite habere debẽt taliter dispositum, quod inde possint facile remoueri cũ opus erit de melle tolli, fundus anterior habere duo foramina parua, & posterior unum in parte infima debet, per quæ ab utraq; parte ingrediantur & egrediantur apes. Retulit etiam se inuenire ipsas melius laborare cum aluear interius sit obscurum, quod argumentum est, quod foramina debent esse parua, & rimulæ omnes aluei optimæ sigillatæ, ad quod multum facit eorum industria, uidemus enim quod foramina magna circa hyemem cera obturant, foramine solo relicto ad formam ipsarum.

De Apibus qualiter nascantur, Cap. XCVI.

Pes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto (ut ait Varro) secundum modum similem. Virgilius ait magistrũ Archadium primũ huius rei fuisse autorem, & inuenisse modum, eligitur ergo locus angustus, parietibus clausus, angustoq; imbrice tecto, habens quatuor oblique fenestras, tum uitulus bima quæritur huic geminæ nares & spiritus ori

ori multum reluctanti obstruitur plagisq; perempto tonsa uiscera soluūtur per integram pellem, sic positum in loco clauso relinquūt, & ramea fragmenta costis subijciunt, thimum uidelicet casiasq; recentes, hoc geritur cum zephyrus primo spirat, antequam prata uirescant, & antequam hyrundo ueniat, nidumq; suspendat, tunc humor uituli tepefactus æstuat, & apes creat, quæ primo sine pedibus apparent, mox stridentibus pennis miscentur.

Qualiter emi debent, & qualiter deferantur & qualiter inueniuntur, Cap. XCVII.

IN *apibus optimæ sunt paruæ, uariæ rotundæ (ut ait Varro) in emendo emptorem uidere oportet ualeant an sint ægræ. Sanitatis signa si sunt frequentes in examine, & si nitidæ, & si opus quod faciunt est æquabile ac leue. Minus ualentiū signa sunt pilosæ & horridæ, ut puluerulētæ. Prouidendū est ut plena cōparentur aluearia, quā rem uel inspectio uel murmuris magnitudo uel frequentia cōmeantis uel remanentis examinis probat. Si transferendæ sunt in alium locum id facere diligenter oportet, & tempora quibus id potissimum facias animaduertendum, & loca quo transferas idonea prouidendum, tempore uerno potius quam hyberno, nam hyeme difficulter consuescunt trāslata manere, itaq; fugiunt plerunq;, si ex bono loco transtuleris, & ubi idonea pabulatio non sit fugitiuæ fiunt. Ex uicina potius quam longinqua regione transferendæ sunt, ne terreantur aëris nouitate. Si uero sunt longius aduehendæ, collo nocte portentur, nec collocare nec aperire aluearia debemus, nisi uespere instante. Speculemus deinde post triduum ne omnes suas ianuas examine egrediantur, hoc enim signo fugam arripere meditantur, non tamen creduntur fugere, si stercus primogeniti uituli illiniamus oribus uasculorum, ut Pallad. ait: mense aprili:(ut idem ait) locis apertis apes quæremus, ac primo quam longe aut prope sint exploremus, rubricam liquidam uel quid aliud tingens breui uasculo geramus infusam, & obseruemus*

fontes aut aquas uicinas, tunc dorsa apud bibentium tangantur illo liquore tincta festuca, & ibidem moremur si cito reuersæ fuerint quas tinximus, hospitia eorum proxima esse cognoscimus, si tarde spacio longiore submota quod pro mora temporis extimamus. Ad proxima facile uenies, ad longinqua hoc genere producimus, cannæ unum internodium cum suis recides articulis, & latere aperies, ubi mel exiguum mittes, & iuxta fontē pones cū ad id peruenerint apes atq; ingressæ fuerint post odorem foramen pollice composito claudes, & unam tantum patiaris exire, cuius fugam persequere, ea tibi partem demonstrabit hospitij, cum eam ceperis, non uidere continuo emittes alteram, & sequeris, ita singulæ subinde dimissæ te facient usq; ad locū examinis peruenire.. Aliqui mel circa aquas ponunt in uasculo, de quo cum apes aquam degustauerint ad commune pabulum pergens alias exhibebit, quarum frequētia subinde crescente notata uolantium parte usq; ad examina persequeris.

Qualiter tenendæ & procurandæ sunt apes, Caput XCVIII.

Custos apum procurare debet ut circa ipsarum locū sit abūdantia florum, quos uel in herbis uel fruticibus uel arboribus procuret industria, herbas nutriat origanum, thimum, satureiam, serpillum, uiolas, amaracum, hyacinthum, iris, uel gladiolus dicitur, & narcissus creticus, cæterasq; herbas suauis odoris, & floris, in fruticibus quoq; sint rosæ, lilia, rosmarini, ederæ in arboribus, amygdalus, persicus, pirus, pomiferæq; arbores, quibus nulla amaritudo respondet floris uel succi. Syluestria uero glandifera robora, buxus, terebinthus, lentiscus, cedrus, tilia, pinus, & taxi remoueantur. Supradicta enim dulce mel efficiunt, cætera saporem rustici mellis præbent, ut Palladius ait. Ea præcipue sunt serenda, si pabulum naturale non est (ut dicit Varro) quæ maximæ sequuntur apes, ut sunt rosæ, serpillum, apiastrum, papauer, faba, lens, pisum, eginum, medica, maxime

maxime ualentibus utilissimum est, etenim ab æquinoctio uerno florere incipit, & permanet ad alterum æquinoctiũ autumnale. Sed apium ad sanitatẽ aptissimũ, ad mellificium thimũ, his aquam liquidam unde bibant esse oportet, eaq; propinquam quæ non fluat, uel in aliquem locum influat, ita ut ne profunda ultra duos uel tres digitos sit, in aqua iaceant testæ aut lapilli, super quibus assidere & bibere possint. Diligens habenda cura est, ut aqua pura sit ad bonum mellificium uehemẽter prodest, & quia non omnis tempestas grandinum uel pluuiarum aut uenti uel frigoris eas ad pastum prodire longius patitur, præparandus est his cibus ne melle cogantur solo uiuere, aut relinquere examinatas alueos. Igitur ficorum pinguium circiter decem pondo decoquuntur in aqua congijs sex, quas coctas in offas sæpe apponunt. Alij aquam mulsam in uasculis ut sit prope curant, in qua addunt lanam puram, per quam sugant uno tempore ne potu nimium impleantur, aut incidant in aquam, & singula uasa ponunt ad alueos. Alij uuam passam & ficum cum pistaucrint effundunt in sapam, atq; ex eo factas offas apponunt ad quas in hyeme ad pabulũ procedere possint. Verno tempore & æstiuo ferè ter in mense mellearius inspicere debet fumigãs leuiter eas, & à spurcicijs purgare aluum, & uermiculos eijcere. Præterea ut animaduertat ne reguli plures existãt, inutiles enim sunt propter seditiões. Nã duo sunt genera ducũ, ut Mœcen. et Virg. scribũt, niger & uarius qui melior est, debet ergo mellarius interficere nigrum, qui alteri regi seditiosus est, & corrũpit aluum, eo quod fugat aut cum multitudine fugetur, & sic sedabitur apum pugna, ut Virgilius scribit. Mense Maio (ut ait Palladius) incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant. Sed (græcis κυφὴν dicitur hoc genus apis,) quia requiem concutiunt quiescentis examinis. Nunc papiliones abundant quos necare debemus. Item circa initium à foribus liberandi sunt aluei, quia tota hyeme eos mouere aut aperire

non possumus, sed hoc die aprico & tepido facienda sunt, ut pennis maximis auiũ magnarũ quæ habent rigorẽ, uel alio simili omnia interiora mundentur, quæ manus non ualebit attingere, tunc rimas omnes quæ sunt extrinsecus luto et fimo bubulo mixtis liniantur, & insuper genestis & alijs tegumentis ad porticus similiter operiamus, ut à frigore poßint & tẽpestate defendi. Bonus custos mense Septembri debet aluearia uetusta cognoscere, & plena & grauia quæ in æstate non ediderunt examina uendere, ac apes occidere, & facere mel eorum eo modo sicut infra suo loco dicetur. Item debet custos, ut experti affirmant, tenere in æstate aluearia cũ subtilibus fragmentis tabularum, paululum eleuata, quo apes uix ingredi & egredi poßint, sed non lacertulæ. In hyeme uero cum fimo bubulo per optime obturata. Item cum nimis depauperantur melle, quod cognoscitur uisu si subtus inspiciatur, facto supra partem mediã paruo foramine ac per ipsum munda uirgula intermissa exhibeant eis mel uel pullum assatũ, uel alias carnes. Item dicũt, quod si alueus pinguis est dimittantur hyeme super sedibus suis, si macer, ponatur in medio in loco obscuro, præparato ne mures obsint.

De nocumentis apum & earum cura, Caput XCIX.

Prouidendum est (ut ait Varro) ne infirmiores à ualentioribus opprimantur, eo enim minuitur fructus, itaq; imbecilliores secretas, occiso rege ocioso, subijciũt alteri regi. Si crebrius inter se pugnabunt aspergi eas oportet aqua mulsa, quo facto non modo desistunt à pugna, sed etiam consortiunt se lingentes, eo magis si melle sunt aspersæ, propter odorem auidius applicant se atq; obstupescunt. Si ex alueo minus frequentes euadunt, aut subsidit aliqua pars subfumigandum & prope apponendum aliquid bene olentium herbarum, maxime apiastrum & thimum. Prouidendum uehementer ne propter æstum aut propter frigus, dispereant. Si quando subito imbri in pastu sunt oppreßi, aut frigore

gore subito, quod raro accidit ut decipiantur, guttis offensæ, iacent prostratæ, colligendum eas in uas aliquod, & reponendum in tecto loco tepido & bono cinere tepido, plus calido quàm tepido, eijciendum super eas, & excutiendum leuiter uas & apes, manu non tangas, & ponendũ in sole quo reuiuiscant iuxta suos alueos, ut ad domicilia redeant. Si uero ægræ sunt, quod his cognoscitur signis (ut Virgilius ait) quod continue est in ægris alius color, horrida macies multum deformat eas, corpora mortuarũ extra efferuntur: aliæ pedibus annexæ ignauæq; ad limina pendent, aut intus in ædibus omnes certant, ignauæq; fame sunt & cõtracto frigore pigræ, tunc sonus auditur grauior & susurrant, ut in syluis immurmurat auster, & ut mare stridet refluentibus undis, & ut clausis fornacibus rapidus æstuat ignis. Tunc galbaneos incende odores & etiã cannalibus arundinis melle exhibeas & proderit si gallæ contritæ saporem admisceas, aut arentes rosas, aut frusta carnis assata præbeas, aut uuam passam, aut thymum uel centauream, aut radices herbæ, quæ rusticis uocatur amello, pone in odorifero bacho, & in canistris ad fores apum. Hæc herba cognoscitur, quia in pratis oritur & tollit stipitem uelut syluam, & eius folia plurima circumfunduntur, eius flos est aureus & asper in ore sapor. Fugemus etiam (ut ait Palladius) lacertas & ranas & cætera animalia, quæ sunt apibus inimica. Aues etiam crepitaculis terreamus, mense Martio maxime solet apibus morbus incurrere, nam post hyberna ieiunia tithymali & ulmi amari floribus qui prius nascuntur auidius appetentes solutione uentris intereunt, nisi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo maligranati cum austero uino grana contrita, & in uasculis refrigerata ponantur. Quod si horridæ uidentur, ac contractæ corpore, silere & mortuarum corpora frequenter efferre, cannalibus ex canna factis mel cum gallæ puluere uel siccæ rosæ coctum debebis infundere. Ante omnia studebis, ut putres partes fauorum uel uacuas ceras quas aliquo casu examen ad pau-

citatem redactum non ualebit implere, semper recidas acutißimis ferramentis subtiliter, ne pars alta remota fauorum cogat apes domicilia concussa deserere. Si propter abundantiam florum de melle tantum, sed de prole nihil cogitant, & uideris nimietatem, interiectis ternis diebus, clauso foramine, non eas patiaris exire, ita ad generandum se conferent. Nunc circa calend. Aprilis curandi sunt aluei, ut omnia purgamenta tollantur & sordes, quas tempus contraxit hybernum, & uermiculi & tineæ & araneæ quibus corrumpitur usus fauorum, & papiliones qui stercore suo uermes faciunt. Modus autem occidendi papiliones est hic (ut Palladius ait) uasculum altum æneum & angustum uespere inter alucaria collocemus, & in eius fundo lumen ponamus accensum, illuc papiliones conueniunt, & circa lumē uolitabunt, & angustia uasculi ab igne proximo interire cogentur. Tunc fumus stercoris bubuli sicci adhibeatur, qui aptus est apum saluti, quæ purgatio frequens usque in autumni tempora celebretur. Hæc omnia cæteraq; efficiet custos castus & sobrius, & alienus ab alueis & cibis acribus, & odoris immundi, atq; omnibus salsamentis.

De moribus & industria apum, & uita ipsarum, Caput C.

Apes non sunt solitaria natura, ut aquilæ, sed ut homines, nam in his est societas operum & ædificiorum, in his ratio atq; ars. Foris pascuntur, intus opus faciunt, nulla horum assidit in loco inquinato, aut eo qui male oleat. Et si quando in aëre dispersæ sint, cymbalis & sonis se reducunt in locum unum, regem suum sequuntur quocunq; ierit & fessum subleuant, & si nequit uolare sustollunt, quod eum seruare uolunt, neq; ipsæ sunt ociosæ, nec non oderunt desides, itaq; impetum facientes ab se eijciunt fucos, quod hi neq; adiuuant, & mel consumunt, quos uociferantes plures persequuntur, & paucæ propter ostium aluei obturant omnia: Ne ueniat inter fauos spiritus omnes ut in exercitu

uiuunt

uiuunt, atq; alternis horis dormiunt, & opus faciunt pariter, & ut in colonias mittunt, horumq; duces faciunt quædam ad uocem, ut mutatione tubæ, tunc id faciunt cum inter se signa pacis ac belli habent. Ex malopunico & conspargo, cibum capiunt solum, ex olea arbore mel, sed non bonum, duplex ministerium præbetur ex faba, apiastro, cucurbita & brasica cera, & cibus, item ex malo & pyris syluestribus, ex papauere cera & mel, ex nuce græca triplex ministerium fieri dicitur, & ex lapsano cibum mel & cera. Item ex alijs floribus ita capiunt, ut alia ad singulas res sumant, alia ad plures. Item ex alia re faciunt liquidum mel, ut ex ciceris flore, ex alia econtra sp[i]ssum, ut rore marino. Sic ex alia mel insuaue, ut ex fico, cytiso bonum, ex thimo optimum, ut ait Varro. Præterea Virgilius ait, quod ipsæ aulas & cætera regna fingunt. Sæpe etiam errando in duris cotibus attriuere alas, utroq; animam sub fasce dedere, tantus est amor florum, & generandi gloria mellis, licet sint breuis uitæ, nam ultra septennium non uiuunt, quamuis earum genus maneat immortale.

Quando quare & qualiter exeunt examina, & quomodo præscitur earum exitus, Caput CI.

EXamen exire solet, ut Varro scribit, cum apes natæ prospere sunt multæ, & progeniem incolumem mittere uolunt, ut olim crebro Sabini fecerunt propter multitudinem liberorum, quod duo solent præire signa, unum quod superioribus diebus maxime uespertinis multæ ante foramen, ut uuæ aliæ ex alijs pendent conglobatæ, alterum quod cum iam uolaturæ sunt, aut etiam inceperunt cōsonant uehementer, ut milites & populi faciunt, cū castra mouēt, quæ primo cū exierunt in cōspectu uolitant, reliquas quæ nondū exierūt expectantes, donec omnes cōueniant. Virgilius autem scribit, quod aliquando exeunt ad pugnam, nam sæpe duobus existentibus regibus oritur magna discordia inter eos & corum

& eorum sequaces, quod cognoscitur, quia tunc sonus magnus ad modum tubarum auditur, tunc trepidæ inter se coëunt, pennisq; coruscant, spicula exacuũt, rostris aptantq; lacertos, & circa regem miscentur & densantur, magnisq; uocant clamoribus hostem, tunc erumpent & concurritur, & mixtæ glomerantur, & magnus fit sonitus, præcipitesq; cadunt densiores grandine & glande, cum decutitur, ipsi reges per medias acies ingenti animo inter se bellant, fulgentibus alis, nec pugnæ cedunt, dum fuga illum aut illum uictor terga dare cogit. Hi motus animorum atq; hæc tanta certamina, iactu exigui pulueris requiescunt, uerũ cum ambos ductores & acies reuocaueris, deteriorem ne amplius obsit dede neci, & meliorẽ repone in aula, nam duo sunt genera, melior est aureus, alter horridus. Item exeunt aliquando ob inanem delectationem, ut idem Virgilius scribit, quod cognoscitur, quia per aëra uolando ludunt, quod facile prohibere potes, eripere enim debes regibus alas, ne in altum uolare possint. Palladius autem scribit, quod futura fuga seu exitus examinis præscitur, quoniam per biduum aut triduũ ante acrius tumultuantur & murmurant, quod apposita frequenter aure cognoscitur.

Qualiter examina sunt colligenda & includenda, Caput CII.

Cum custos apum uidet examen exiuisse atq; in aëre permanere, statim debet puluerem in eas eijcere, & alicuius rei sonitum fortiter facere, ut territæ longe non eant, sed se in aliquo proximo loco suspendant, & cum uiderit ubi se ponere uolunt, herbas uel ramulos arborum in quibus delectantur in pertica bene ligatos ibi apponat, ut super ipsos se suspendant, & cum omnes ibi conuenerint, eas in terram deponat, & alueum super eas collocet, in quem intrabunt, in proprio loco ubi stare debebunt uespere collocandum, uel paruum alueum odorifero uino cõsparsum, qui alueolus uocatur, cum pertica ponat in eum locum, ubi se suspendunt

ſpendunt, uel ſe integre ſuſpenderũt, in quem per ſe uel fumo ingredientur, & cum omnes intrauerint deponãtur ſub uno ſcamno, ſpacioſe forato, & nouus alueus optime purgatus, & odorifero uino aſperſus, & fœniculis uiridibus aut alijs odoriferis herbis, & pauco melle perfricatus, ſupra eum apponatur, remoto ſuperiori fundo alueoli, ut in nouam per ſe uel beneficio fumi domum intrent, cum qua ueſpere in ſuo loco ponantur. Quod ſi iam in aliquo ramo ſe ſuſpenderint incidatur acutiſsimo ferro, & ſuauiter deponatur, & ſuper eum collocetur alueolus, & fiat ut dixi, cum inhærent uel ramulis uel ad perticam ſe ſuſpendunt. Quod ſi examen integrum colligere non potes, & quamlibet partem ſub alueo collocare. Quod ſi contingeret te regẽ cum una parte habere, omnes aliæ particulæ ad eum uenient per ſe ipſas, & ſi iam in aliquam arborem perforatam intrauerint ad locum unde intrant & exeunt admoueatur alueolus, & per aliquod magnum foramen ſub apibus nouiter factum, immittatur fumus, ut in alueolum fugiant deſuper collocatum, uel in ramuſculos ibi appoſitos, ſi alueolus non habetur. Et ſic inter plures uices poterunt omnes haberi. Vel eadem arbor ſi ſubtilis eſt cum ſerra recidat acuta deſuper, atq; infra, & ueſte munda coopertá tollatur, & in nouum alueolum expellatur, uel per ſe in ſedibus collocetur, aut ex ipſa arbore expellantur in totum, & cum ſe in aliquo ramo ſuſpenderint uel ſuſpendere uolunt, fiat, ut dictum eſt de his, quæ ſponte recedunt. Si autem ſe ſuſpenderint in herba uel frutice uel alio loco ſupra quem nouus alueolus poni poſsit, non eſt aliud agendum, niſi quod in eo recipiatur, & ſuper podijs ueſpere collocetur. Item ſi ſuſpenderint ſe in aliquo alto uel inepto loco, de quo prædictis modis haberi non poſsit, excutiantur longiſsimis perticis, ut in terram cadant, uel in congruo loco ſe ponant. Cuſtos autem cum talia procurat, ut Palladius ſcribit, debet eſſe purus, & ab omni im-

mundicia & odore alicuius acredinis, uel alterius mali saporis liber. Item sollicitus & attentus habens semper aluearia noua parata, quibus recipiatur examinum rudis iuuentus. Nam nouellæ apes uagantibus animis, nisi seruentur fugiunt. Exeuntes in adito suo morantur uno aut duobus diebus, quæ statim nouis aluearijs excipienda sunt, obseruabit autem custos assiduus usq; in octauam uel nonam horam mense præcipue iunio, & cum signa futuræ fugæ perpendet, quia post has horas non facile fugere aut amigrare consueuerunt, quamuis aliquæ statim & procedere & abire non dubitent. Item cum ad pugnam exierint, & se in ramo uel alio loco suspenderint puluere uel alia re aspergat, & si unius uberis educatione pendebunt, noscat aut unum regem esse omnibus, aut reconciliatis uniuersis manere concordiam. Si uero duo uel plura ubera suspendens se populus imitatur, & discordes esse & tot reges esse quot ubera confitentur. Vbi globos apū frequētiores uiderit, uncta manu succo melilloti uel apij reges requirat. Sunt aūt paulo maiores, oblongi magis quàm cæteræ apes, rectioribus crur bus, neq; grandior bus pennis, pulchriores & nitidi, leues absq; pilo, n si fronte pleniores, quasi capillum gerunt in uentre, quo tamen non utuntur ad uulnus. Sunt alij fusci atq; hirsuti, quos oportet extingui & pulchriores relinqui, quiue frequenter uagentur, cum examin bus suis alis seruentur crectis, hoc cn m manente nulla discedit. Si non satis magna nascuntur examina duorum uel plurium uasculorum possumus in unum conferre dulci tamen liquore aspersas apes atq; inclusas tenebimus apposito cibo mellis, exigua tamen respiramina relinquamus aperta. Quod si uelis aluearium cui per aliquam pestem multitudo subductā est populi adiectione reparare, considerabis in alijs abundantibus, cauandum fauorum & extremitates quæ pullos habent, & ubi signum nasciturí regis inueneris, cum sobole sua recides, & in aluearium

aluearium ponas. Est autem hoc regis futuri signum inter cætera foramina, quæ pullos habent, unum maius ac longius, uelut uber apparet. Sed tunc transferendæ sunt, quando erasis cooperculis ad nascendum maturi capita nituntur exercere, nam si immaturos sustuleris interibunt. Si autem se subitum leuabit examen, strepitu æris ac testulæ terretur, tunc ad aluearium redibit, uel in proxima fronde pendebit & inde in nouum uas herbis consuetis & melle conspersum manu attrahatur, uel in trulla, & cum in eo loco requieuerit, uespere inter alia collocetur.

Quando & qualiter potest apibus de melle tolli, Cap. CIII.

MEnse iunio secundum, Palladium, alucaria castrabuntur, quæ matura esse ad mellis reditum signis pluribus instruemur, primum si plena sunt, subtile murmur audimus, nam uacuæ sedes fauorum, uelut concaua ædificia uoces, quas accipiunt in altum extollunt, quare cum murmuris sonus magnus & raucus est, agnoscimus non esse idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos qui sunt apes maiores grandi intentione perturbant, iam matura mella testantur. Item secundum Varronem, signum ex.mendorum fauorum est, si intus faciunt globum. Item si fauorum foramina obducta sunt, quasi membranis quia tunc sunt melle pleni. Castrabuntur autem aluearia matutinis horis cum torpent apes, nec caloribus excitantur. Fumus admoueatur ex galbano & arido fimo bubulo quem in pulmētario, siccis carbonibus conuenit excitari, quod uas ita figuratum sit, ut angusto ore fumum possit emittere, atq; ita cedentibus apibus recidentur mella ad examinis pabulum. Hoc tempore pars quinta fauorum dimittitur. Sane putres aut uitiosi faui de aluearijs auferantur, mense etiam octobri aluearia castrabūtur, modo prædicto. Quæ tamen

oportet inspicere, & si abundantia est demere. si mediocritas, partem mediam pro hyemis inopia relinquere, si uero medietas apparet mellis nil prorsus auferre, sed Varro scribit, quod pars tertia fauorum tantummodo tollatur pro hyeme, reliquum relinquatur, licet plena sint aluearia melle, uerũ si metuas duram uenturam hyemem, nil prorsus auferendum, ut Virgilius scribit, uiri autem nostri temporis ualde experti in talibus affirmant, quod mel debet eis accipi semel tantum in anno, & hoc in fine Augusti usq; ad medium mensem Septembris, sed cera corrupta tunc & ante, quãdocunq; auferre potest, ita quod semel mel debet auferri parum uel multum habito respectu ad paucitatem uel multidinem mellis in alueo existentis, & ad paruitatem uel magnitudinem mellis in alueo examinis nutriendis, dummodo ultra quartam partem alicui non tollatur. Modus accipiendi de alueis stantibus est, ut claudatur cum herba foramen unum uel plura si sint, ne apes exire poßint, & desubtus cum panno molli uel palea fiat fumus, ut ad partem aluei superiorem ascendant, plicato alueo incidantur faui, cum subtili cultello frequenter in aqua posita, ne cera adhæreat, & ne remanentes lædantur. Si uero alueus iaceat cum subtili ferro in parte incipiunt postrema, aßidi superiori annexi faui primo melle implentur, ultimo in anteriori parte laborant, ibiq; morantur omnes. Ideoq; fundus posterior secure aperiri potest, qui sic dispositus esse debet, ut facile aperiatur. Fauis mellis furtiue subtractis, reponatur fundus in suo loco, apes autem cum hæc cognouerint omnes accedunt ad uacuatum locum replendum, & cum ipsum reparauerint, & omnia compleuerint, ad partem anteriorem redeunt, ibiq; morantur. Ex quo aperte scire potest, quod locum uacuum repleuerunt.

De melle & cera conficiendis, Cap. CIIII.

Mel ex fauis siue apibus fit hoc modo, ex fauis antequã premantur, tollantur si qua parte sunt corrupti ac pulles habentes, quia malo sapore mel corrumpuntur, & cõquassati

fati in munda cista ponantur, & sic dimittantur donec per se paulatim fluxerint, uel etiam aliquo pondere pressi fluxerint. Est mel crudum pulcherrimum, deinde eoquatur mel uel cera: ut infra dicetur. Cum conquassatis & occisis apibus fit hoc modo, mense Septembri accipiantur aluearia grauia uetusta, quæ præcedente æstate non ædiderunt examina, & supra fumum & flammā palearum alueus modicū teneatur, ut apes superius fugiant uel sibi ales comburant: deinde reuolue coopertorium aluei super terram & uangecta ferrea incide baculos existentes in alueo, & optime cum eadem mel, cera & apes conquassa, deinde reuolue alueum & coopertorium remoue, ipsumq; alueum super stra gecta mastelli mundißima pone, & uangecta fac in mastellum descendere mel & ceram, quæ postea in forte castula pone, quam cum ligaueris fortiter comprime aliquo instrumento idoneo, uel cum uite magnatorum ligaminis: uel inter duas aßidiculas positas, in duabus stangetis in parte inferiori ligatis, uel in una concha posita aßide ac ponderibus super ipsa stangeta, uel inter duos baculos quos duo teneant homines, & tertius partem supremam stangetæ, fortiter torqueant, & quod fluxerit, est mel crudum, & si pluries dupletur stangeta fortius & melius comprimetur, deinde uero quod in tasta remanserit, ponatur ad ignem lentum, in cacabo & sine feruore calefiat, & semper tene manus in uase, ceramq; minutā aperias, donec mel & non cera erit integre liquefactum, & cum mel ex calore paululum cœperit pūgere manus omnia in tasta repone, iterūq; preme, ut supra: nec est damnosum si non prematur acerrime, ut de melle aliquid remaneat cere admixtum, cū longe minus ualeat mel quam cera, & hoc quod fluxerit mel coctum uocatur, quod in uasculis debet poni ipsisq; apertis paucis diebus haberi, atq; in summitate purgari, donec musti refrigerato calore deferueat. Mel nobilius illud erit, quod ante expreßionem secundam effluxerit uelut sponte. Cera quæ post fluxum mellis in tasta remansit, siue apes admixtas ha-

beat siue nō, ponatur in cacabo mūdo in quo sit aqua tanta uel plus, ut cera extet, hæc ad ignem teneatur donec sit integre liquefacta, semperq; cum spatula uel aliquo baculo agitetur, & in dicta tasta grossa ponatur, & fortiter comprimatur, ut in situlam habentē aliquid aquæ cedat, ibiq; stet donec sit optime congelata, tunc euelletur & ab omni sorditiæ quæ sit inter ceram & aquam mundetur & seruetur, & si placuerit, ut pulchrior adhuc fiat, sine aqua iterum liquefiat, & in uase aqua madido cuiuscūq; formæ placuerit iterum reponatur. Quicquid in tasta remanserit abijciatur, & ipsa in aqua calida lauetur, & ad fumum ponatur, & sic diu ualde durabit.

De utilitate apum, Caput CV.

IN apibus utilitas magna consistit, si locum idoneum habeant, & prudēter ac sollicite procurentur, nam ex paucis breui tempore multa examina fiunt, nisi magna pestis temporis eis obsistat, nam in anno semel etiā bis & plerunq; ter pariunt, & examē emittunt, & sine magnis expensis ac labore tenentur, licet non sint totaliter negligendæ, ex quibus cū augmentū fecerint uetusta quinq; uel sex annorū, quæ parere desierunt, æstate magno precio, quia multā habēt ceram, quæ maxime necessaria est, uendere potes & nouas seruare, faciunt etiam ceram quæ maxime necessaria est regibus & prælatis, & quibuscunq; personis, ut notum est omnibus, quæ satis magno precio uēditur. Et quod amplius est die noctuq; honorē exhibet æterno regi. Item faciūt mel in maxima quātitate quod ualde utile est, tam ad cibū quam ad medicamina infinita. Ad ipsarū utilitatē probandam refert Varro duos fuisse milites in Hispania fratres ex agro Falisco locupletatos, quibus cum à patre relicta essent parua domuscula & agellus nō sane maior iugero uno, circa totam domum aluearia fecisse, & hortū habuisse, & reliquū locū ac spacū thimo & cithiso semine operuisse ac etiā apiastro, hos nunq̄ minus, q̄ dena milia sextaria ex melle recipere esse solitos. Unde ait Persius. Nec thimo satiātur apes nec frōde capellæ.

PET. DE CRESCENTIIS, DE DIVERSIS ARTIbus capiendi animalia fera, Liber X.

PROLOGVS.

ANTIQVI philosophi, quorum intellectus adeò excelse illustratus est, ut utilia humano generi cognoscerent, intelligentes quæ cum sub cœlo sunt ad utilitatem hominum esse creata subtili cogitauerunt ingenio, qualiter animalia aërea, terrestria & aquatica, quæ propter peccatum primi parentis homini nequaquam obediunt, capere possent, inueneruntq; multas cautelas, quibus homines usi sunt, & suis ingenijs successiue infinitas, addiderunt artes pluribus ignotas. Idcoq; cuncta quæ scire potero, in scriptis reducere intendo, primo tractans quibus modis capiantur aues, secundo bestiæ syluestres, tertio pisces. De auibus autem qualiter capiantur cum auibus rapacibus domesticatis, cum retibus, cum laqueis, uisco, balistis, arcubus, & alijs quibusdam modis, & de bestijs qualiter capiantur cum bestijs domesticatis, cum laqueis, retibus, foueis, & alijs modis. De piscibus etiam quibus modis capiantur cum retibus, cistis hamo & calce.

De auibus rapacibus in genere, Caput primum.

PRudentes antiqui uidentes quasdam aues per aëra uolitantes, alias capere curauè laborauerunt, auium rapacium genera domesticare, ut quas per se capere non poterant earum auxilio sibi quærant. Et horum primus inuentor dicitur fuisse rex Daucus, qui diuino intellectu nouit naturã accipitrum & falconũ, & eos domesticare ad prædam instruere, & ab ægritudinibus

tudinibus liberare, post quem alij multi fuerunt, qui plures ipsorum auium rapacium addiderunt.

De accipitre, Caput II.

Accipiter est auis nota, & eius quidam natura est, ut uiuat de raptu aliarũ auium, & ideo semper solus & nunquam sociatus incedit, quia in præda nõ cupit habere sodalem & quantum potest ad rapiendum prope terram uolitat ne ab auibus quas capere intendit uideri possit. Ab omnibus quibus insidiatur instinctu naturæ cognoscitur, & cum eum uident aut sentiunt garriunt, fugiunt, & se quantum possunt occultant. Hæc auis uelocissimi uolatus est, & ideo nisi statim rapit in principio sui motus, sed postea lentus est eius uolatus, & ideo nisi statim rapiat ab auis persecutione desistit, & super aliquam arborẽ adeò sæpe indignatus se ponit, quod uix ad dominum uult redire. Inueniuntur autem accipitres in alpibus quibusdam nidificare, & meliores omnibus sunt, ut fertur qui nascuntur in alpe de Brusia in Sclauonia. Boni etiam nasci dicuntur, qui nascuntur in alpibus quæ sunt in confinibus Veronæ & Tridenti. Ex his quidam sunt parui qui communi nomine uocantur accipitres, & quidam magni, qui uocantur astures. Sunt enim de genere accipitrum sicut coruus & graculus eiusdem generis sunt, & canis paruus & magnus, & idem in pluribus animalibus est uidere, & accipitrum quidam sunt maiores & sunt fœminæ hi qui sunt maioris uigoris, & quidam sunt minores, & uocantur muscheti & sunt masculi, qui paucæ utilitatis existunt.

De pulchritudine accipitrum & cognitione bonitatis eorum, Caput III.

Accipitrum pulchritudo cognoscitur si sunt magni, curti, paruum habentes caput, pectus & spallas grossas, & amplas tibias, & pedes magnos & expansos, & pennarũ colorem nigrum. Et bonitas quidem cognoscitur qui de nido extractus

tractus melior est, & à domino rarò fugere consueuit, & hic uocatur nidarius, uel qui de nido egressus de ramo in ramum matrem sequitur, qui ramarius uocatur, & optimus esse consueuit, secundi meriti est his qui postquam de nido uolauit captus fuit raro consueuit antequā pennas in feritate mutaret, qui uocatur sorus, sed qui post tale tempus captus fuit raro cōsueuit cum hominibus uiuere uel morari, si tamen permaneat bonus est, quia in feritate fuit solitus aucupare, & quanto animosior uidetur & audatior per effectum, & meliorum morum tanto ab expertis melior iudicatur.

Qualiter accipitres nutriuntur & instruuntur, & quales capiunt aues, & qualiter mutantur, Caput IIII.

Vtriuntur autē nidarij & ramarij bonis auibus, & carnibus pluries, & in die paulatim in hora ut magis dominum diligant, possunt etiam eis dari oua in parapsidibus fracta & agitata, & in aquam feruentem proiecta, & postea cum digitis simul constricta. Idem fit nisoris à principio, sed cum optime priuati & domestici facti sunt, semel tantum sunt in die pascendi post tertiam, cum digestionem compleuerint, & non ante quod per gorgam euacuatam cognoscitur ab expertis, & si cibus de gorga usq; ad diem sequentem nō descenderet tantundem sine cibo dimittatur. Item potest bis in die cibari secure, si cibum inueneris descendisse de gorga, & quotiens hoc uideris cibare securè poteris, nisi uelis eodem die uel sequenti aucupatum accedere, quia & tunc accipitrem famelicum esse oportet, ut auidius prædam petat, & facilius ad dominum reuertatur. Domesticantur autem si plurimum tenentur in manu, & maxime in aurora tempestiue, & inter multitudinem hominum, & in rumore molendinorū, & fabrorū, & similium. Instruuntur uero nidarij & ramarij, nam cæteri sunt in feritate instructi, hoc modo cibetur hora nona bono cibo, & sequenti die teneatur in loco ualde obscuro usq; ad nonā, deinde accipiatur

& portetur ad locũ uenationis, & non dimittatur, primo ad aregatas uel gazas neq; ad perdices, quia nimis sunt fortes, & si eas superare nõ posset debilitaretur eius audacia sed dimittatur qualeis, turdis, & merlis & similibus. Quod si gazas capiat habeas unam captam, & ei multas pennas de alis auferas, & quidem in aliquo fossato absconsus ante conspectum accipitris eam proijcies, & ibi accipiter dimittatur. Capiũt autem qualeas & perdices, aregazas & glanderas siue gazas & multas alias gazas & aues, ut merlos, turdos & passeres, & his similes, mutantur uero quolibet anno, nam ponãtur mense Martio uel Aprili in gabia magna specialiter ad hoc facta, & posita ad solem in loco calido, ueluti iuxta muros plagæ meridionali appositas, & cõpletur mutatio pennarum eius in principio Augusti, & in pluribus in medio, & quibusdam in fine, & in quibusdam non completur omnino, & ad hoc ualet si bene pascantur bonis carnibus, & præcipue auium & ouorũ, ut bene impinguentur, tunc enim optime mutant, & quidam dicunt ad hoc ualere cibum stellionum & testudinum & lacertarũ. Et aliqui considerantes depilant eos ut nouæ pennæ nascantur uelocius, sed hoc modo multi iam sunt destructi.

De industrijs & inducendi accipitrem, ut à domino non recedat, Caput V.

Caueat dominus accipitris ne aliquo modo lædat eum, sed cum uiderit eum natum & uolentẽ stare super manu, uel pertica suauiter tangat ipsum & eum eleuet si pẽdet, & quantum potest consideret mores & uoluntatem eius, & in omnibus ipsius uoluntatem sequatur. Et semper in manu eum cibat, nec sibi in aliquo contradicat, quoniam accipiter est ualde indignantis naturæ: præterea cum mœret, aucupatũ nõ emittat ipsum, nisi eum uiderit bene appetere prædam, & maxime ad regazas & glanderas, nec enim nimis à remotis dimittat, quia cum non potest attingere auem sæpe indignatus recedit, & aliquando in arborem descendit

scendit, nec ad dominum uult redire. Item non fatiget dominus accipitrem ultra modum, nec sit tantum auidus multitudinem quaslcarum uel aliarum auium habere, quod eum destruat uel irasci faciat, sed cum eas ceperit quas uidet accipitrem libenter appetere, sit contentus, & ex ipsa præda eum cibet, ut sibi suam uenationem sentiat profuisse, & incitetur in amore uenandi.

De ægritudinibus accipitrum & eorum cura, Caput VI.

A*Ccidit accipitri, ut calefiat ultra naturam & complexionem suam in tantum quandoq; ut febricitet, & tunc erit tactu calidus, & uidebitur tristis: quod quandoq; enenit ex folis spiritibus inflammatis ex nimio labore, & quandoq; ex humoribus putrefactis in aliqua parte corporis eius. Et tunc si macer est, parum & sæpe cibetur ex carnibus pullorum & paruarum auium, à passeribus abstinere melius est, quia multum calidæ complexionis existunt. Et dictæ carnes dentur sibi in rebus naturaliter frigidis inuolutæ in seminibus cucurbitarum & cucumerum tritis, aut mutilagine psyllij & similium, uel paul sper coquantur in sirupo uiolato & similibus, & sibi dentur, & ponatur in loco frigido & obscuro super pertica pannis lineis inuoluta, in succis frigidis plerunq; infusis. Et quãdoq; infrigidatur & digerere cibũ non potest, & tunc similiter est tristis, & tactu frigidus, & color oculorũ mutatur ad palliditatẽ & discolorationẽ, & tunc teneatur in loco calido, & suauiter in manu portetur, & paulisper quandoq; ad uolandum mittatur, & dentur sibi carnes auiũ, & præcipue passerũ, & pullorũ masculorũ, et pipionũ coctum aliquantulũ in rebus calidis, uelut in uino uel aqua in qua sit saluia uel mẽta uel maiorana uel petrolegium, & similia, & inuoluantur uel in melle uel in puluere seminum fœniculorũ & anisorũ aut cymini: ita tamen quod nihil omnino sibi detur nisi prius omnis cibus de gorga eius descenderit, & si macer est, sæpius cibetur, si pinguis & minus & rarius, in utroque*

tamen casu temperate cibandus est, donec fuerit liberatus. Quod si nullo modo digerit cibum, sed cum omnino retinet, dicũt experti, accipias cor ranæ & liga eum cũ uno filo, & mitte cum una penna in gulam eius, & postea trahas filum, & sic pastũ eijciet. Item *accidunt ei sexcupedes, & tunc unge pannũ circa eum uolutum cum succo marellæ uel absinthij, & sic dimittatur ad solẽ de mane usq; ad tertiam.* Item *accidunt ei quandoq; lumbrici, & tunc da sibi super pastum succum foliorũ persici, aut pulucrem santonici & liberatur. Et quandoq; patitur guttam in articulis alæ aut coxæ, & tunc minue de eius sanguine aperiendo modicũ uenam, quæ sub ala aut sub coxa existit, cũ in ea patitur.* Item *accidit eis podagra quæ prouenit ex descensu humorũ guttarum in nodis pedũ & digitorũ, & tunc curantur cum lactæ herbæ quæ lactaiola uocatur, ungẽdo cum eo eorum pedes, & ungendo ex eo panno lineo & ipsum ponendo super perticam, super qua teneatur accipiter, donec erit rupta podagra, & tunc auferatur pannus & ex seuo inungatur podagra, donec fuerit liberatus.*

De asturæ, Caput VII.

Astures sunt de natura accipitrum, sicut in tractatu accipitrum dictum est. Et cognitio pulchritudinis & bonitatis eorum est sicut cognitio accipitris: & nascuntur in alpibus & nemoribus, & domesticãtur & instruuntur & nutriũtur sicut accipitres. Capiunt autem perdices & coturnices, phasionos & angutiones & multas similes aues, scilicet annetas, anseres, corniculas, & quasi omnes aues quibus mittuntur, & cuniculos, lepores paruos & magnos, licet eas sine auxilio canũ retinere nõ possunt, feriunt in capreolos paruos & eos impediũt adeò quod canes eos capere possint. Mutantur ut accipitres, & eædem ægritudines eis accidere possunt, & eodẽ modo curantur. Verũtamen fortioris sunt naturæ, & ideo nõ de facili infirmantur & moriuntur, & non requiritur in eis tanta diligentia, & sic nõ facile accedũt ad omnes.

De falconi

De falconibus, Caput VIII.

Falco est auis nota, quæ de raptu uiuit & solus incedit ad prædam, sicut omne uolatile rapax, propter causam in accipitre assignatam. Hæc auis mirabilis uolatus est in principio, medio & fine, quæ sursum rotando conscendit, inferius intuitum figens, & ubi uidet anatem & anserem aut gruem, sicut sagitta clausis alis ad auem cum ungue posteriori lacerandam descendit: quod si eam non tetigerit persequitur fugientem, & sæpe cum auem in fugam conuersam capere non potest, adeò irascitur contra eam, quod post ipsam quodam furore uolitans à domino ni miũ elongatur, adeò quod non redit ad ipsum. Hæc auis ualde animosa est, & nobilissimi generis. Falcones primo, dicuntur uenisse de monte Gelboë, qui est in partibus Babyloniæ, & inde uenerunt in Sclauoniam ad palum nudum, deinde sparsi sunt per quosdam alios montes arduos in quibus inueniuntur.

De diuersitate falconum, Cap. IX.

Falconum quidam sunt magni, qui falcones cõmuni nomine dicuntur, & quidam parui qui uocantur Ismerli, & ex magnis quidam sunt nigri, quidam respectiue albi, & quidam rubei, ex coitu prædictorum inuicem generant, uidelicet cum trizolus unius pertica socia sua cum altera permiscetur, & omnes huiusmodi falcones sunt fœminæ, & eorum matres trizoli siue tricelli uocantur, sic dicti, quia simul tres in nido nascuntur, duæ fœminæ & tertius masculus, qui propterea tricellus uocatur, qui nõ sunt tantæ uirtutis ut fœminæ, & sunt ualde minores quàm ipsæ.

De pulchritudine & nobilitate falconum, Caput X.

Pulchritudo & nobilitas falconum cognoscitur si habet caput rotundum, & summitatẽ capitis planũ, & rostrum curtum & grossum, & spallas amplas, pennas alarum subtiles, coxas longas, & tibias curtas & grossas, pedes liuidos,

spersos, & qui talis est ut plurimũ bonus erit, licet aliqui satis de formes sæpe optimi sunt inuenti. Ideoq; falconum bonitas & auda cia solo experimento perfecte cognosci potest, ueruntamen eorum bonitatem & desideriũ capiendi aues multum auget magistrorum suorum industria, & eosdem à bono proposito sæpe reuocat impe ritia eorundem.

Qualiter nutriuntur, domesticantur & instruantur falcones, Cap. XI.

Non sunt tenendi super ligno sed solum super petra rotunda & aliquantulum longa, super ea enim magis delectantur instinctu naturæ & cõsuetudinis eorundẽ. Qui ex eis parui sunt, hircina uel pullina carne nutriũtur, præcipue cum aues capere inceperit da ei de prima quam capiet quantũ uoluerit, idem facies de secunda & tertia, ut ex hoc ad raptum auiũ & ad obediendum domino animetur. Deinde uero postea stringe eum cum uis quod alias aues capiat hoc modo, scortica gallinam & fac tria purgatoria & da ei madefacta in aqua, & pone eum in loco obscuro, & dimitte usq; ad auroram diei, postea calefac eum ad ignem et uade aucupatum, & non fatiges eum ultra quam uelit, sed solũ quã tum ipse uult, & auide desiderat, dimittatur ad aues. sic enim tecum libenter manebit, & quocunq; ierit ad te redire curabit. Cum inueneris falconem tuũ audacem & cum incenso desiderio aues capere, diligenter considera statum eius in macie & pinguedine, & in quo statu eũ inueneris in eodẽ retinere curabis. Nam quidã falcões se melius gerunt cũ sunt pingues, plures aũt & ferè omnes in statu medio existentes, aliqui licet pauci cum fuerint macriores, & huiusmodi generis, rubei ut plurimũ esse dicuntur, & cum primo mittũtur ad aues ad minores primo mittuntur, deinde ad mediocres, ultimo ad maiores. Si enim primo mitterentur ad magnos & superarentur ab eis, deficiente adhuc potẽtia & industria quas usu acquirunt, inciperẽt postea magnas aues & mediocres formidare, sicq; difficulter

difficulter nimium resumere audaciã sibi innatã, quam imperitia sui doctoris amiserat. Plur. mũ etiam confert falconi ad audaciam acquirendam, si eum tenes multũ in manu, & des ei carnis pullinæ hora tertia coxam unam, deinde pone ante ipsum aquam in qua balneetur, postea ponatur ad solem ut siccetur, deinde ponatur in loco obscuro ibiq; usq; ad uesperas dimittatur, deinde teneatur in manu usq; ferè ad primum somnũ, postea lumen lucernæ uel candelæ coram eo per totam teneatur noctem, & cũ matutina uenerit hora aspergatur uino, & teneatur ad ignem. In aurora uero diei aucupatum portetur, & si capiat, quantũ uult de præda sua cibetur. Si uero non capiat detur ei ala una & media coxa gallinæ, & in loco ponatur obscuro. Circa mediũ febr. falconẽ in muta pones, & de omnibus carnibus eum cibabis usq; ad unum mensẽm, postea pones ante ipsum cunctam aquam, prius tamẽ da ei comedere, & si uides quod non mutat unge carnem quam ei tribuis melle, quod si adhuc non mutat, accipe ranã & fac puluerem & super carnẽ pone, mutabit. Et caue ne ipsum de muta tollas antequam completæ fuerint pennæ eius, & cum de muta acceperis eum ad calorem non teneas, sed plurimũ eum in manu tene, nec postea usq; ad 15 dies cum eo aucupatũ accedas. Capiunt aũt anates, anseres, agirones, grues, & starnas & alias aues. Sed fertur quod si comedunt sanguinem agironis omne desiderium capiendi grues amittunt. Si uero carnes solum sine sanguine comedant hoc uitiũ incurrere non creduntur.

De ægritudinibus quæ falconibus accidunt, Cap. XII.

Ccidunt falconibus omnes ægritudines quæ superius accidere accipitri dixi, & eadem sunt signa & curæ, quia omniũ uolatilium rapacium ferè eadem est natura. Et ideo de his hic tractare non expedit, unum tamen cognoscas quod falcones sunt fortiores naturæ quàm accipitres, & non sic facile infirmantur & moriuntur, si comedunt antequam cibus de gorga descende

scenderit. Quidam insuper falconarij multos modos regendi falcones narrant, & alias ægritudines eis accidere aliasq; curas necessarias esse, ex quibus aliqua forsan uera sunt, quæ per multas experientias approbantur, sed multa ex his quæ dicunt ratione carent, & sunt potius apparentia quam existentia. Ideoq; si qua hic desunt de cura falconum & auium rapacium, per uiros expertos non semel sed pluries longo tempore suppleantur.

De Ismerlis, Cap. XIII.

Ismerli sunt de genere & natura falconum, & sunt quasi falcocelli paruuli, quod apparet per formam corporis et colorem pennarum, quorum aucupatio potius uoluptatis quam utilitatis existit. Capiūt autem præcipue laudulas, & tanti desiderij & animositatis sunt ad eas capiendas quod plerunq; persecuti sunt eas in uillas usq; ad clibanum ardentem, aut in puteum, aut sub mantellis hominū. Item capiunt passeres & alias auiculas paruas, de ipsorum autem doctrina & cura plura non dico, quia per superiora satis sciri potest.

De Gyrfalcis, Caput XIIII.

Gyrfalcus est auis rapax maior quàm falco, & est magnæ uirtutis & potentiæ, mirabilisq; audaciæ, adeò ut inuenti sint aliqui audaci spiritu aquilas insultasse. Capiunt autē omnes aues quantumcūq; magnas, & sunt ferè de natura falconū, quare & præcedens doctrina satis sufficit ad nutriendos gyrfalcos.

De Aquila, Caput XV.

Aquila est similiter auis de raptu uiuens, quæ propter fortitudinem & audaciam suam uocata est rex auium, nam omnes aues eum timent, sed ipsa nullam. Diuersæ sunt species aquilarum, quædam sunt ualde magnæ, quædam mediocres quædam paruæ, & iterum quædam sunt nobiliores non appetentes nisi uolatilia & animalia terrestria uiuentia, & quædam quodāmodo ignobiles & degeneres quæ appetūt non solum carnes uiuas sed etiam

se etiam mortuas & pisces mortuos & descendunt super cadauera asinorum & similium, & tales declinant ad naturam & ignobilitatem miluorum. Aquilæ domesticantur ab hominibus uidelicet quæ paruæ de nido extractæ fuerunt, sed eas quæ diu in feritate fuerunt non esset tutum domesticare uelle, quoniam facile propter suam audaciam & potentiam grauiter læderent in facie uel alibi instructē. Et domesticantur ut hominibus quærant quaslibet aues magnas, sed præcipue ut capiant lepores & cuniculos & capreolos cum auxilio canū, & qui aquilam uenatum portat, debet esse fortis, alioquin pondus ipsius sustinere non potest. Et statim dum uidet canis inuenisse pasturam aquilam consuetam & instructam debet dimittere, quæ semper super canes uolabit, & cum leporem uiderit subito descendet & capiet eam. Nutritur autem ex omnibus carnibus, & non facile infirmatur, sed cum leporem ceperit pascatur ex ea pluribus uicibus, ut eas postmodum libentius persequatur. Qui iuxta nidum aquilæ habitant unum ex pullis eius accipiunt, & cum accipiunt timore aquilæ sint armati, & præcipue in eorū capitibus, & cum pullum habueris ad unum paruū palum eum in aliquo loco ligabis, hic uociferabit uenientq; mater & pater deferentes eidem lepores & cuniculos, si erunt in partibus illis, & gallinas & anseres quæ accipere poteris, & habere: ferunt etiam ei quandoq; cattas & quandoq; uulpes. Nuper detulerunt filio gallinam cum quibusdam pullis existentibus inter pennas matris, qui habiti sine ulla læsione & nutriti fuerunt.

De Gimo & gimeta, Cap. XVI.

Gimus & gimeta sunt eiusdem naturæ, et sunt animalia nocturna potius quam diurnana, quia earum oculi de nocte uident melius quam de die. Cum igitur deformia sint & raro ab alijs animalibus uideantur, mirantur aues in uisione ipsarum, & eas uidere appetunt. Tam animatum brutale, quam rationale in rebus nouis ac insolitis præcipue delectatur. Homines ergo

cernentes alias uolucres circumuolare gimo & gimetæ, & eas cũ auiditate plurima intueri, excogitauerunt ingenia quibus eas capi unt, ut ipse aues capiant, sed ut meditantibus ipsis homines cum fisco aut retibus sibi quærant, uiuunt autem de quibuslibet carnibus, & præcipue de muribus & noctuis, & cum bene cibatæ fuerint cõ petenter ieiunant duobus tribus uel quatuor diebus. Et gimus usq; ad nouem non læditur, & fœminæ meliores sunt masculis, sicut omne uolatile rapax, & gimeta quidem melius tenetur in aliquo columbario uel alio loco sibi simili quam alibi. Et si bene domesticata fuerint optime capiet mures in domibus existentes, comedunt etiam lacertas & ranas & omnia carnem habentia.

Qualiter aues retibus capiuntur, Caput XVII.

Aves cum retibus pluribus capiũtur modis, & uno quidem modo capiuntur ad Pantheram qua capiuntur annates, et modus quidem est ut iuxta aliquam paludem facias foueam circa se decim uel uiginti quinq; brachia longam, & circa decem uel duodecim brachia latam, uel maiorem si uolueris, tantum cõcauam quod circa unam spannam aquæ habeat, & fit à duobus capitibus longis acuta in uno angulo, sic quidem fossatus & in alio aliquantulum lõga sit casella circa foueam. Sint undiq; spacia plana quanto est retium latitudo, deinde fiat sepis circumquaq; ne lupi aut uulpes nec aliqua animalia nociua intrare possint, & aues in eo loco existentes fugare, in prædicta fouea ita 12 uel 16 annates domesticæ die noctuq; morentur in hyeme & milica in bona quantitate proijciatur in aquam propter domesticas & syluestres, sintq; domesticæ syluestribus similes in colore pennarum, circa foueas iuxta ripas figantur pali quatuor perticarum, quæ rete eleuent, & pali retiarum figantur circa spacia prænarrata, et super ipsam cordã par uorum palorum totum colligatur rete, & tam ipsum quam stangæ siue baculi qui rete leuant & cooperiant optime, sintq; retia

duo

duo magna in utroq; capite coniuncta uel posita sint retia ut aroli coniungunt, quæ quidē coopertor ū uocant, quæ cum eleuantur simul in altū cōiugantur admodū culminis domus paleatæ, & modus quidem eleuandi eas est quod iuxta casellum est furca cum pertica, in cuius capite subtili est retiarum funis annexus, in grosso uero est cista fortis & magna ex terra repleta, quæ suo pondere cum uolueris admodum quasi machinæ rete eleuabit. Huc confluet multitudo annatarum in nocte per aëra uolantium cum domesticæ uocifera bunt. Cumq; in multa quātitate descendent retia eleuabis & cū pertica percutiēdo leuiter retia omnes syluestres in cucullū retis quod est in supradicto fossato extensum expelles. Et domesticæ quæ non timent remanebunt in pantheria, deinde aperies caput cuculli, & facile cum dentibus anates in capite occides, sic quod una hora mille quandoq; capiuntur.

Modus capiendi grues, Cap. XVIII.

Est & aliud ingenium quo grues capiuntur, cygni, starnæ & anseres, quod tale est: in ripis fluuiorum ab utraq; parte figitur arbor altissima, uel duæ simul iunctæ, ut lōgior sit arbor, habetq; per totum cuniculos ad ascensum in summitate tirellam, in qua ponitur funus retis. Cuius longitudo est secundum fluminis latitudinem & arborum distantiam, & eius latitudo est ut superius eleuata usq; ad medias dependeat arbores, deinde homines usq; à remotis ueniant per glaream fluminis omnes uolucres quas inuenerint expellentes, quæ uolantes à splendore aquæ non discedent donec in rete inciderint. Et tunc declinetur rete cum funibus suis, & uolucres capiantur. Et modus iste locum non habet nisi cum tempus fuerit nubilosum & aër obscurus, alioquin aues eleuatæ facile à flumine deuiarent.

Aliud, Caput XIX.

Est & aliud ingenium quo capiuntur anseres & starne, quod est tale, tempore hyemis cũ ex gelu & sole puluis est in campis segetum, tenditur in segete in uno sulco, rete unum longum per triginta brachia uel id circa & latũ quatuor brachia post tertiam cum in uesperis capere cupis uel in sero, cum uis in mane habere, est autem hoc rete simile uni parieti, habens duas stagias eleuantes longas secundum dimidiam latitudinem retis, & tenditur cum duabus brachetis ut paries, sed disponitur ut per se eleuetur uiolenter, quia hoc ipsum rete per se eleuare non posset, cumq; totum rete in terra firmatum fuerit totum super cordam colligitur. Et tam ipsum quàm stagiæ & brachetæ & funis trahens optime ex puluere cooperitur uel herba, sicq; in uno fossato uel alibi aliquantulum remoto locus coopertus ubi latitet homo qui rete leuare debebit: in loco retis sint duæ uel plures anseres domestici syluestribus similes, duobus paliculis alligati, & duo similiter scorticati, ut illuc syluestres confidentius ueniant. Cumq; syluestres descẽderint in aliqua parte agri ex opposito uadat socius cum capello in capite uel alia re in manu loquatur aliquid, & ut laborare uideatur, alioquin fugerent sicq; consideranter & caute perducat eas ad locum retis, quod facile fiet per uniuersum agrum quantumcunq; magnum, si hoc facere caute scies, cumq; in rete uideris eas, confidenter loquere socioq; dicas ut rete trahat, uerum quia hæc auis cautissima est, oportet te omnino cauere ne in mane ad locum retis accedas, quia statim perpẽderent de rore uel pruina pedibus tuis mota, & fugerent, & ideo cum tendis in sero statim ibi stellones pone, & per totam noctem dimitte, sed cum capere uis in sero non est necessaria hæc cautela.

Aliud, Caput XX.

Item est aliud ingenium capiendi annates iuxta aquas ubi sabulum est, & est rete simile prædicto, sed est paruum & satis spissum

spissum, & eodem modo tenditur, & sabulo cooperitur, & locus custoditus est ex aliqua re, deinde sabulo coopertus ut paruum habeat foramen, unde uidere posśit, & caueat ne per foramen flatum emittat, cum in loco sunt aues, hic non sunt stelliones necessarij, sed per totam hyemē ponitur ibi milica & uinacea, ut assuescant aues locum frequentare. Cum autem ibi stare assueuerunt tendas rete, poterisq; optime locum custodire atq; uiam introitus longam cauare, & melogarijs & sabulo desuper cooperire. Item rete uel simile spissius tamen tendi potest optime in areis uel alijs locis ad capiendum columbas, coruos, glandaras, aregazas, laudulas & omnes aues paruas, quæ esca granorum accipiunt, & cum poteris facere quod ibi uenire ac stare assuescant & postea rete tendere, & loco uel paleis cooperire, & hoc ingenium potest habere tempore niuium, & quolibet alio tempore, & erit esca conueniens spelta, faba, milica, lolium, & semina uinaceæ, & similia, ut frumentum molitum & citriculi uel faseoli, & cum eodem rete siue esca poterunt capi aues in æstate cum tempore magnæ siccitatis tetenderis iuxta aquas.

Aliud Caput XXI.

Item est aliud ingenium quo capiuntur cum retibus auium diuersa genera, & præcipue columbi & turtures, & quædam aliæ mediocris magnitudinis aues, & ferè omnes auiculæ paruæ, falcones etiam & accipitres & omnes ferè rapaces aues. Modus autem est quod duo retia satis longa & lata omnibus ferè gentibus nota, quæ uulgariter uocantur parietes, tenduntur in pratis, uijs & agris, & iuxta aquas remote abinuicem ferè, ut est latitudo ambarum, quarum quolibet habet duos baculos eas eleuantes, cum trahitur funis communis, quorum longitudo secundum latitudinem retiarum existit, & unum caput cuiuslibet cum paruo palo in terram firmatur, & in uno capite habent unum funem communem, qui ad quendam palum communem in terra defixum

fixum adnectitur, ab alio capite alium habent funem, qui usq; ad locum aucupatoris quibusdam ramis circundatum protenditur. Hæc autem retia pro columbis et magnis auibus sunt rara et fortia, pro paruis subtilia atq; spissa, prædicta retia cum sunt terræ affixæ iacent in terra elongata ab inuicē, et cum funis trahitur eleuantur & coniuncti flectuntur, ac operiunt omnem auem uenientem ad locum qui erat uacuus inter utrunq;, in hoc spacio uacuo tenentur columbi & turtures aliqui excæcati, uel habentes palpebras super oculos, ne aliquid uideant cū filo ligatas, uel stant ibi aues excorticatæ & ungulam loco crurium qua stant rectæ ut uideantur uiuæ, pro paruis auiculis ponitur ibi gimecta, ad quam uidendam libenter ueniunt, uel tenentur ibi auiculæ paruo filo ligatæ, ad quas aliæ paruæ accedunt. Accipitres etiam & falcones causa rapiendi descendūt. Aucupator aut nusquam expectare debet, quod aliqua auis accedens se in terram deponat, sed cum prope fuerit trahere debet funem, & auem uolantem ad terram prosternere ipsamq; capere.

Aliud, Caput XXII.

Est & aliud genus retis quo auium multa genera capiuntur, maxime cū terra est niue cooperta, quod uulgo uocatur arolus, qui ex duobus retibus non multum magnis, sed spissis & fortibus constat, & in quolibet capite coniunguntur & in terram affiguntur, distantes in partibus medijs, habentes quatuor breues baculos, quibus eleuantur in altum, nec flectuntur ad terram cum funis trahitur, sed permanent eleuati, & simul coniuncti cum retibus desuper, admodū tugurij, hoc rete cum omnibus baculis & funibus optime operitur stramine aristarum, uel paleis & in spacio intermedio tenentur continue grana, & cætera cibaria, quæ auibus quæ uenire sperantur sint præcipue grata, cum autē aucupator perpenderit ibi esse auium multitudinem latenter inter domusculam ualde clausam, quæ ibi debet esse propinqua & subito trahat funem, & fortiter ad unum palum in domuscula positum adnectat,

& aues capiat. Hoc ingenio capiuntur facile milui & aquilæ cæteræq́; aues super cadauera descendentes, si cadauer totū uel pars ponatur in medio retis. Item eo capiuntur uulpes, si gallina nocte ponatur in medio, sed huiusmodi rete pro ipsis & aquilis fortius debet esse.

Aliud, Caput XXIII.

Sunt & alia retia quæ uocantur araneæ ualde subtilia, ne in aëre facile uideantur, quibus capiuntur multæ auiculæ cum ponuntur erecta in aëre, duabus perticellis adnexo, in locis quæ auiculæ consueuerunt transire. Item accipitres his facile capiuntur similiter & falcones cum circa columbū erecta tenduntur, & eodem modo cæteræ aues rapaces. Sed harum duo sunt genera, nam quædam aranea est simplex, & uirgulis adeo leuiter aptatur, quod cum tangitur cadit, auemq́; inuoluit. Item est alia aranea triplicata ex tribus composita, quarum media est spissa, & plurimū lata, exteriora duo sunt ualde rara, ac adeo stricta, quod cum sint ad capiendū eleuata ac perticis stantibus fortiter adnexæ, stant extensæ, mediaq́; mollis & lapsa, quæ super funiculum superiorem eleuatur, & cum auis incidit transuolat ambo retia rara, & in medio spissa inuoluitur, & cum eo in sacculo quodam pendet.

Aliud, Caput XXIIII.

Sunt & alia retia quibus capiuntur perdices, quæ sunt longa & stricta: in medio quandam caudam admodum sacculi longam habentia. Hoc modo aucupator qui die uenatur, pannum rubeum cum uirgulis ad clypei modum formatum ante se portat per agrum, pergens foraminibus duobus inspicit, & perdices inquirit, cum eas uiderit circa ipsas retia tendat, quibusdam palis affixis ad finem retiarum annexis, & caudam circulis apertam extendit, semper ante se retinens clypeum uersus perdices, quibus extensis se perdicibus appropinquat, & in

& in caudam retiarum paulatim impellit, non solum timore, sed etiam pedibus si opus erit. Qui autem nocte uenatur in sero locum inquirit, ubi nocte morantur, & cum aëris integra obscuritas fuerit peruenerit ad eundem locum cum igne reuertitur. Est autem ignis cum uase sic formato, quod nec ipse uidetur, & aperte uidet spacia uniuersa prope se, & per unum agri sulcum accedit, & per alium reuertitur circa locum in quo perdices reliquit, ut cum eas uiderit ipsas operit cum reti, quod habet apertum in capite perticæ formatæ ad modum huic negotio oportunum, uel si habet rete supra dictum potest id extendere circa ipsas & impellere ac capere uniuersas.

Aliud, Caput XXV.

Est & aliud rete quod expegatorium uulgo uocatur, satis magnum, quo capiuntur perdices et qualeæ ac phasiani, et quædam aliæ aues, cum auxilio catuli ad hoc instructi, qui aues inquirit, quas cum uiderit stat, nec ad eas progreditur, ut expellat. Sed aucupatorem dominum suum retro respicit, et cauдam moueat taliter quod ipse aucupator cognoscit aues esse pabulum, ante tamen, et tunc ipse et socius rete trahunt, & aues et catulum operiunt, & sic eas accipiunt. Est et aliud paruum rete in capite perticæ præparatum, ut apertum existat, quo unus solus utitur aucupator, et ad qualeas solus cum quasi latorio cuius sonus est per omnia similis uoci qualeæ generis fœminæ ad quem ardenter accedunt masculi, prope ipsum quos tunc operit atq; capit.

Qualiter aues laqueis capiuntur, Cap. XXVI.

Fit laqueus quo facile capiuntur aues, quæ de raptu uiuunt hoc modo, in loco ubi prope morantur aues rapaces uel aliquæ transeũt, infigitur fortis ab utroq; capite arculus, ualde plicatus, prope quem ab una parte firmatur uirgula: in cuius scissura muris cauda infigitur, uel ad quem frustum mortuæ carnis innectitur, seu rana, et ab alia pertica fortiter in terram dimittitur,

tur, habens in capite laqueum & quandam paruā cordulam, cum uno stecheto, quo pertica formatur ad arculum, & ad paruam incisuram quæ fit in capite uirgulæ mus tenentis & laqueus circa murem extenditur, ac cum auis murem uel aliam rem ut exportet tangitur, pertica dissoluitur ab arculo, ac superius eleuatur cum aue rapace, quæ pedibus uinculatur. Item fiunt laquei multi de pilis caudæ caballini, in uno funiculo eiusdem materiæ texti, qui tenduntur in sulcis frumenti funiculo à terra eleuato, ultra altitudinem auis, parum decliuis laqueis & apertis, ut auis transiens capite immisso capiatur collo, & hoc modo capiuntur perdices in agris, & quaïleæ ac phasiani in semitibus nemorum, per quos transeunt. Aues etiam aquatiles eodem modo capiūtur, cum iuxta aquas unde transeunt laquei tales tenduntur. Columbæ etiam & aliæ aues multæ capiuntur ex eis, cum incubant uel pullos habent, si circa nidum ipsorum tenduntur. Item in fabis ac fasčolis seminatis capiuntur columbi ac turtures paruis laqueis, qui uulgariter dicuntur scapellæ. Huius autem laquei modus est, quod in capitibus parui baculi uel melegarij longitudinis unius semißis infiguntur subtilißimæ uirgulæ, altitudinis spannæ unius, & in medio infigitur quædam spina duorum uel trium digitorum in latitudine longa, hæc scabella opodiatur ad ripam sulci, nisi aliqua sit in ripa concauitas, taliter quod spina iaceat in terra in fouea, & uirgulæ sint superius eleuatæ. Iuxta eam ponatur laqueus cum paruulo palo terræ affixus, qui leuiter apertus ammoueatur uirgulis, & teneatur ab eis, & in spina infigatur faseolus, uel faba mollis solummodo unum granum, quod auis rostro capiat, ac caput eleuans super collum laqueum trahat, plicata scabella cum uirgulis, quam sentiens territa caput eleuabit & collum & laqueo capietur.

Tt Qualiter

Qualiter aues capiuntur uiſco, Caput XXVII.

Ves capiuntur uiſco multis modis: uno modo quod inuiſcantur uirgulæ ſubtiliſsimæ iuncorum uel ulmorum, ubi iuncti deſunt uirgulæ, quidam fiunt breues uel longæ reſpectu habito ad paruitatem uel magnitudinem auiũ capiendarum ab ipſis. Sed primo debet uiſcus temperari, ut ſit bene tenax hoc modo, lauetur bene cum aqua temperate calida aperiendo ipſum manibus balneatis, & obuſculis mundando. Deinde admiſceatur ei modicum olei oliuarum ut non ſit adeò durus, quod pẽnis auiũ in uiſcari nõ poßit, quo facto uirgulis inuoluatur, ita quod unaquæq; uirgula ſit undiq; inuoluta in duabus uel trib. partib. eius, tertia ſine uiſco remaneat, quæ tractari manib. poßit. Quod ſi tẽpus adeò frigidũ quod congeletur uiſcus, temperetur cũ oleo nucum. Hæ uirgulæ paruæ inuiſcatæ infiguntur leuiter in uirgis pulmonum, quæ ſunt perticæ magnæ ramis uiridibus arborum, & præcipue quercuum faſciatæ, habentes in capite ſuperiori quatuor aut quinq; uirgas, paulisper eleuatas, in quibus affiguntur & paruiſsimæ uirgulæ inuiſcatæ, ac ipſe palmonus cum fuerit uirgulis inuiſcatus coopertus infigitur in terram, in foueola facta in ipſa, ut ſtet ad formam arboris rectus. Item circa ipſum infiguntur rami arborum, ad quos appenduntur caueæ in quibus ſint multæ & diuerſæ auiculæ ſegregatim qui cantant & uolitantes per aëra uocant, quæ uocatæ ſe ponunt ſuper dicto palmone inuiſcato, & capite in terram corruunt. Item cum magnis uirgulis inuiſcatis capiuntur multæ magnæ aues, & præcipue corui atq; cornices, cum auxilio gummi, hoc modo in locis ubi ſtare aut unde tranſire conſueuerunt, inciditur in ramulis arbor aliqua, ab alijs arboribus multum diſtet, ſed aliqui rami frondibus nudati relinquuntur in ea, uel aliquæ ponuntur perticæ ſuper eam, in his infiguntur leuiter uirgulæ magnæ uiſcoſæ, ac gumus in terra ponitur in loco paulisper eminenti, ut melius ab auibus uolantibus

tibus uideatur. Quem cum aues uiderint uolitant circa ipsum, & uolatu fessæ super arborem inuiscatum descendunt, atq; in terram ruunt, quas aucupator pertica persequatur, & eas occidat, nam si manibus capere uellet læderetur ab ipsis. Item uisco capiuntur accipitres, cæteræq; aues rapaces, nam in terram duæ uel tres infigun tur uirgulæ inuiscatæ, modicum distantes, ac uersus seipsas plicatæ in medio quarū ligatur auis aliqua, ut columbus uel pullus uel caro aut mus, pro miluis & quibusdam alijs auibus rapacibus quæ talia petant, ad quæ cum aues uenerint capiuntur cordulis. Item capiuntur uisco passeres & cæteræ aues paruæ uel magnæ, si uirgulæ inuiscatæ ponantur in locis in quibus cibantur, uel ubi stare consue uerunt. Item capiantur cordulis seu funiculis inuiscatis regimuli cū ad ficus ueniunt uel ad uuas, & cæteræ aues quæ arborum fructus furantur, si prædicti funiculi suspendantur ante ficus uel alios maturos fructus ad quos uenire assuescunt. Item funiculis longis in uiscatis capiuntur sturni qui ualde gregatim uolant, cum habetur aliquis sturnus ad cuius pedem ligatur funiculus inuiscatus, & in manu tenetur, & dimittitur cum congregatio sturnorum prope ui detur, tunc enim cum funiculo dimissus ad gregem accedit, & cum ipso stricte uolitat, multiq; tangentes funiculum inuiscantur, & ad terram simul cum eo ruunt. Item uisco capiuntur annates cæteræq; aues aquaticæ, cum ex eo inuoluitur funis longus ex paueris quibus scoria fiunt compositus, & præcipue fero in lacu uel alio loco, ubi dictæ aues sæpe morari consueuerunt. Nam aues per aquam natan tes in nocte incidunt in funem, super aquam extensum, & capiun tur, & sequenti mane captæ inueniuntur. Sed oportet quod hic uiscus sit taliter temperatus quod ab aqua defendat se.

Qualiter aues capiuntur balistis, Caput XXVIII.

Q*Valiter aues capiuntur balistis & arcubus, notum est omnibus, quod sagittantur ubicunq; sint in terra uel arbori-*

bus, sed in his obseruandæ sunt quædam cautelæ non omnibus notæ, quarum una est, quod balistator qui uult anseres uel alias magnas sagittare aues, debet habere bifurcatas sagittas in parte anteriori, ubiq; acutas, quæ alam quam tangant, aut collum, incidant: nam sola perforatio cõmunis sagittæ uel obtusio non læderet auem in tantũ, quod remaneret ibidem, sed uulnerata recederet, licet ex uulnere finaliter alibi moriretur. Item debet intuitum cum sagittat dirigere non ad extrauagantes, sed ad unam quæ sit in medio duarum uel plurium, ut si contingit sagittam ultra in se progredi quod plerunq; contingit, primam uel ultimam feriat, ne in uanum sagittet. Item qui uult in arborem sagittare columbos, pulzones, qui sunt sagittæ in capite grossæ, debent habere paris ponderis, & cum uult ad auem sagittam amittere, debet cum pede signare locum specialem ubi est, & notare locum in quo est columbus, aut alia auis, & tunc sagittam emittat, si percutit habet quod habere intendit, alias sæpe sagittã inuenire non potest, sed eam potest facile inuenire si ad eundem locum uadat, ubi erat cum sagittam emisit, & per eundem locum aliam eiusdem ponderis sagittam emittat, & per se uel per alium uideat, ubi cadit, ibiq; ualde proxime inueniet primam, quam non poterat inuenire. Item qui cum balista uel arcu sagittat debet manum sinistram tenere firmißimam, si uult rectißime sagittare, & est necesse quod habeat balistam uel arcum optimã, & sagittas rectißimas, si recte uoluerit sagittare, qui autem arcum balotarum exercet debet balottas habere æqualis ponderis, & bene rotundas. Item capiuntur alijs quibusdã modis: uno modo ad brenexellum cum gimecta quo paruæ capiuntur auiculæ, qui omnibus ferè notus est. Sed est sciendum quod hoc modo capi possunt non solum cum gimecta, sed etiam cum capite cattæ, nam ad ipsum auiculæ ueniunt. Item non solum cum brenexello qui ex duabus uirgulis constat, uerumetiam in quacunq; parte uiæ uel agri si aucupator supra se deferat leue instrumentum ex uinculis frondibusq; con-

strictum

strictum, quo ualeat occultari, nec est necesse auiculas excitari solo sono folij arboris feceris, ut communiter fit. Nam & cum sono sceminum papaueris inclusarum in cellulis uel alterius rei similis excitari atq; notari possunt: nam & quibuslibet extraneis & inauditis uocibus incitantur, quia mirantur ex eis. Item capiuntur ad brenexellum, rustici utuntur noctibus ualde obscuris: habent enim faculam quam unus defert decliuem prope uirides sepes, in quibus dorminunt, quæ cum excitantur ueniunt ad ignis splendorem, duoq; alij cum baculis eas mactant, sunt autem baculi quidam uelut palæ in capitibus breuium perticarum ex paruis contextis uiminibus. Item capiuntur passeres præcipue iuuenes minus sagaces cum saxa seu brechoello, quæ est quædam cauea ex iuncis cōstructa, de qua exire ignorant, cum ad paruos passerum pullos in ea positos ingrediuntur, nec exire sciunt. Item capiuntur aues in foraminibus columbarijs, cum mustela domesticata in foramen immissa. Item capiuntur cum cista siue plastella præcipue tempore niuium, sic præparata ut auibus intrantibus cadat, in qua grana congrua pro esca ponantur. Cui proderit si multa grana sub eis ponantur uel pauca, uelut fila longius extra, quibus producantur ad cistam.

Aliud.

ITem cum scarbellæ capiuntur porzane in cannosis uallibus, ubi morantur. Est autem scarbellus instrumentum quoddam ex duobus arcubus ualde plicatis constructus, ab inuicem parum distantibus. inter quos modicū postponitur fructus herbæ cochæ, similis per omnia cerusis, quem accipere uolunt, & collo stringuntur, sed eius forma plurīū magistrorū non potest sic aperte scribi ut plene intelligatur, sicut oculata fide cognosci.

Aliud.

ITem capiuntur cum curbaculo tempore niuiū, quod est quodam instrumentum ex paucis uirgulis factum, interius concauum,

uum, & in parte postrema acutum, habens hostiolum quod in terra iacet coopertũ palea, quod cum uno uimine in terram infixo eleuatur, & posterius percutit auem ad escam intrantẽ, quæ intus est, quã aliunde accipere nequit, cum sit undiq; terra tectũ. Item quodam delectabili ingenio capiatur cornix, cum ex ipsis habetur una, nam ipsa duobus ualde breuibus palazolis ad principium alarum annexis, suprema in terram firmatur, quæ fortiter clamat, ac fugere nititur, aliæq; propinquæ curant eam iuuare uolentes, ex quibus ipsa unam rostro & ungulis capiat, & retinet, ut capere possis, & eodẽ modo aregazas capi posse asseritur. Item fertur ut aues quæ gustant granum uel milium in fece boni uini & succo cacucæ macceratum & siccatum uolare non posse, & poterunt in manu capi.

De capiendis bestijs feris, primo qualiter canibus capiuntur, Cap. XXIX.

Lepores præcipue capiuntur canibus, ad quos inueniendos necessarij sunt canes, qui segusi uel brachi uocantur, qui quanto subtiliores olfactus, tanto meliores existunt. Item necessarij sunt canes ualde ad cursum agiles qui eos persequuntur & capiant, qui omnes ad hoc instruuntur, & eos capiendos inducuntur, cum ex captis aliquid datur eis in cibum. A quibus etiam capiuntur capreoli, & aliquando cerui, præcipue auxilio retiarum magnarum positarum in locis unde fugantur. Item ab eis capiuntur uulpes, licet in fuga sint ualde sagaces. Item capiuntur cuniculi cum inueniuntur remoti à caueis. Item canibus capiuntur apri ac lupi, sed cum auxilio uenatorum, nam raro soli ad eos præsumunt accedere, nisi sint mastini fortißimi, & audaces. Sed ad apros capiendos necessarij sunt pili fortes in ferro cruciferati, quos uenatores uidentes aprum ad se malo animo uenientem in terra firmant, & ad aprum dirigunt, qui eo pilo uulneratus usq; ad uenatorẽ non potest accedere. Et paruus catulus ad hoc instructus per uiam eat, sicq; à canibus occiditur, & similiter ab his qui uenantur eundem.

Item capiuntur cerui cum ab homine uulnerati sagitta uel pilo fugiunt, & paruulus catulus ad hoc instructus per uiam sanguinis exeuntis ipsum sequitur, donec ceruus semiuiuus uel mortuus inueniatur. Item canibus inueniuntur & capiuntur ericij & quædam alia animalia similiter capiuntur ab eis.

Qualiter capiuntur retibus, Cap. XXX.

Cum retibus capiuntur cerui ut dictum est, & uulpes, ut superius dixi cum de reti locutus fui, quod arolus uocatur à uulgo. Lepores etiam facile capientur retibus, si in ea inciderint, sicut & multæ aliæ bestiæ feré.

Qualiter capiuntur laqueis, Cap. XXXI.

Laqueis capiuntur leones aliquando. Item uulpes & lepores cum per aliqua foramina introire solent in loca clausa. Sed hoc duobus fit modis, uno modo quod laqueus sit annexus ad aliquam perticam plicatam adeò fortem, quod feram collo captam in altum eleuet, ac suspendat. Altero modo, ut prope laqueum sit fortis canolus stringens laqueum feré, caput impediens etiam ne ipsa laqueum rodere poßit.

Qualiter capiuntur taiolis, Cap. XXXII.

Vlpes & lupi præcipue capiuntur quadam taiola ferrea, quæ circa se multas habet rampiones acutos, & ipsi habent circa se annulum prope se ubi annexi uoluuntur, ad quem annectitur frustum carnis, omniaq; occultata præter carnem, in terra firmata iacent. Cum autem lupus carnem dent bus captam eleuat anulus eleuat rampiones circa caput & collum lupi, qui cum fortius trahit, & recedere nititur fortius stringitur & tenetur. Item fiunt aliæ taiolæ quibus in pedibus fine cruribus, omnes generaliter bestiæ capi poßunt, quæ occultanter in itineribus quibus utuntur, quæ sunt talis figuræ aut formæ, quod non nisi oculata fide intelligi poßet. Ideoq; qui eas habere uult, uideat ab his qui eis utuntur, sicut & ego uidere uolui.

Qualiter capiuntur foueis, Cap. XXXIII.

Foueis hoc modo capiuntur præcipue lupi, fit quædam fouea lata, ut magnus puteus & in terra profunda, quod inde exire non poßit. Hæc operitur una rotunda crate, quod non totam, sed quasi operiat foueam sub crate in medio alligatur stanga longior cratitio, ac rotunda in medio ponitur ligatus anser uel agnus, & paleis operitur uniuersus locus, lupus ueniens & uolens accipere anserem aut agnum, in foueam cadit cum cratitio subito reuoluta. Item fouea capitur multitudo aprorũ hoc modo, in locis ubi multi uersantur, agellus seritur de milica, quam aliqui saginam uocant, circa agellum construitur fortis & alta sepes, ex uiminibus arborum in una parte relinquitur, apertus introitus esse in opposito sepis depressa iuxta quam extra sit fouea satis profunda. Cum ipsa sagina matura erit ad ipsam uenient multi apri per locum expeditum intrantes, tunc ad locũ accedat quandocunq; uult etiam sine armis & in loco introitus moretur & clamet, quocunq; modo potest rumorem ac strepitũ faciat, apri perterriti non inuenientes unde exire ualeant, nisi per locum sepis depressum inde prosiliunt omnes extra foueam, quam uidere non poterant intrinsecus existentes. Item pro lupis, uulpibus, leporibus, & cæteris feris ac canibus & porcis intrantibus & dißipantibus uineas, fouea fit hoc modo: fodiatur ampla duabus spannis, & longa quatuor pedibus aut tribus, & circa sex uel septem, octo pedes profundam cum spundis pollitis & rectis in terra solida & uiuente murata in loco, unde sæpe fieri ab eis transitus consueuit, hoc operiatur primo ex transuerso de großis herbis siccatis, & postmodũ subtilißima terra. Si herba non sustineat terram ponantur sub ea duo subtiles & fragiles baculi ex transuerso, & herba per lõgum quæ in medio seiungat, quod si non potes uel non uis facere sic profundam, pone circa eam stangas, uel aßidiculas strictas habentes multa canicula, seu pirolas acutos infixos, & decliues in foueam ac uersus partem

ſus partem mediam pauliſper plicatos, in quos incluſa beſtia cum extra ſalire uoluerit, capite uel oculis in eos percutiet & læditur adeò quod quieſcit. Et ſi eam mori uolueris, in fundo multos acutos palos infigas, uel ſi aqua multa in ea erit, ſufficiet ad mortem ipſius, quia non poterit in quolibet tramite profunda, ſolūmodo quatuor uel quinq; pedibus cum auxilio unius rebalcæ ex uiminibus factæ, ſuper una rotunda ſtrangeſte facile uolubili firmata, in quolibet capite cum uno uncino fortiter infixo terræ, in quibus uoluatur rebalca ſit: ab uno capite firmata diſtans à fouea uno ſemiſſe, in alia parte in angulis & in medio habeat lapides ponderantes annexos, hæc ſtet eleuata quaſi omnino erecta cum una furcula, cuius inferior pars ſit ſuper uno baculo breui, qui ſit in medio foueæ ex trāſuerſo. ſuper uno paruulo palazolo ab utroq; capite qui ſit affixus in ripa foueæ in parte ſuprema. Super hoc breui baculo ponatur quædam uirgula per longum foueæ, quæ ſuſtineat herbam & terram tantummodo atq; à beſtia preſſa deſcendat, & baculū breuem cum furcula & reblatam cadere faciat, hæc rebalca de die ſuper foueam remaneat ne homo tranſiens in eam ruat, ſi canis uel ſus in eam incidat cū una ſcabella quæ gradus aſſidum habeat extrahi poterit.

De quibuſdam alijs ingenijs quibus capiuntur beſtiæ feræ, Caput XXXIIII.

Elephantes capiuntur hoc modo, ipſi cum nō habeant genua, iacere non poſſunt. Ideoq; cum dormire uolunt ſe arboribus acclinant, & quieſcunt: uenatores has arbores reſecant, ſed non perficiunt, ut per ſe ruere poſſint, ſed incumbentibus elephantibus cadūt, & cū ipſi ruunt à uenatoribus occidūtur.

De Vrſis, Caput XXXV.

Vrſi capiuntur hoc modo: homo armatur ferreis armis capite ac undiq; coopertus, cum ſolo cultello acuto ad latus, accedit in ſyluam uel alium locum ad urſum, urſus erigitur ad

tur ad hominem armatum, accedit & amplectitur, armatusq́; ipsum tunc euaginato cum manu gladio locum cordis ursi perforat, & sic eum occiditur. Vulpes in caueis suis capiuntur hoc modo: habet uenator alueum apum, sed longũ plus & minus latum, hic ab uno capite paucis filis ferreis clausus est, ab alio capite habet hostiolum internum ex parte superiori præparatum, ut possit intus eleuari, superius & non extra exire, descẽdens hic hostiolus superius eleuatus, permanet cum uirgula parua, hoc instrumentum ponitur in fouea uulpis, cum præscitum ipsum in ea esse pars hostioli ponitur in parte intrinseca foueæ, cæteriq́; introitus foueæ qui plures esse consueuerunt clauduntur optime. Vulpes autem exire uolens, in alueum intrat non putans filis subtilibus impediri sicq́; uirgulam secum trahit, & hostiolus cadens, eum cõcludit, quæ retro cedens fortius claudicat, firmat, uenator autem quandocunq́; ueniens uel si uult ipsam cum alueo supra puteum uel magnam tinam portat & aperiens hostiolum ipsum ruere facit in tinam. Cuniculi capiuntur sic: uenator sonans & strepitus agens, eos fugat in cuniculos suos concauos, nam ipsi quia pauidi nimium facile fugiunt, ad eorum foueas, ut ibi tutè morentur. Venator autem ponit reticulum apertum, & in terra bene firmatum ante quemlibet introitum, deinde per unum immittit furectum quem domesticum habet rostro clauso, quodam frenello ne aperire possit, ac cuniculos capere & comedere, nec extra exire uelit, hic furectus parum maior mustela horum proprius inimicus, omnes cuniculos extra expellit, sicq́; intrant in reticulos & capiuntur.

De muribus capiendis, Caput XXXVI.

Mures multis capiuntur & occiduntur modis, uno modo à muscipulis domesticis, quæ tenentur in domibus: alio modo cum muscipulis quæ fiunt ex paruo ligno cauato, in quo cadit aliud lignum paruum graue tamen opprimens & occidens mures intrantes ad cutim porci positam, & annexam in ea ad

quandam subtilem particulam ligniq́; cum tangitur facit quod supra est, cadere super murem. Sed hic modus est adeò notus omnibus, quod nõ expedit plenius explicari. Item capiuntur quodã aßide eleuato cadente, qui ex quadam columella eleuatus sustentatur & tenetur, quadam spatula cutem habente sic præparata quod columella diuisa non aperitur, nisi cũ mus cutem tangit in spatula eleuatam, & tunc cadit & murem occidit. Item est alius modus, cum in uno modo cannæ grossæ fit in capite arculus cum cordula in qua arcus magna consistit, in media canna foraminis foramen habet in medio, & cutim interius cuidam uirgulæ alligatam, & sic præparatam, quod cum mus per foramen cutim mordet ac mouet arculus & descenditur & acus magna perforat caput eius, eumq́; retinet, ne fugere poßit. Est etiam alius modus cum uas aliquod quo exire non poßint ad medietatem aqua impletur, cuius superficies operitur spelta quæ natat, quam mus uidens & non aquam, descendit in eam & aqua necatur. Item est alius modus quod uas aliquod operitur membrana, hæc in crucem scinditur, & in medio annectitur cutis porci, mures & accedentes ad eam carthā, seu membranam flectunt, & intra ruunt & necantur, si aqua in eo fuerit, alioquin breui tempore moriuntur, fame nimia coacti, statimq́; cartha sua natura sursum regreditur, ut eodem modo infinitos decipiat mures. Fertur etiam ab expertis, quod si mures in uas sine aqua cadentes diu uiuere permittantur, fame nimia coacti se comedunt, fortior uiliorem, quod si tantum relinquuntur, ut remaneat fortior mus solus, & hic permittatur perire, quoscunq; in aliqua parte inuenerit occidit & comedit assuetus, & facile cum ab eo non fugiunt. Item occiduntur resalgario trito & caseo aut farina mixto, quæ libenter comedunt, & moriuntur cum sit ipsorum uenenum. Sed à loco remouenda est aqua, qua sæpe iuuantur si eam bibant. Item capiuntur etiam si super uas unde exire nequeant ponitur quidam baculus per medium scissus, scilicet una meditas

in medio scissa, & sic præparata ut se sustineat, & non murem, in eius medio ponatur nucleus nucis ad quem cum accedit, cum baculo fracto cadit, & si aqua sit in eo, statim moritur, aut si non est occidatur. Item *mus facile capitur, si sub circumferentia parapsidis nux ab una parte rupta ponitur, ruptura respiciente interius.* Modis *cæteris melior est ad capiendum mures tam magnos quam paruos hic est, accipe duas asidiculas leuigatas, uno brachio lōgas, & latas uno semisse, ipsas coniunge, distantes quatuor in latitudine digitis uel parum minus in parte infima cum duabus paruulis asidiculis in castris in quolibet capite una, ut eis de subtus sit æqualis, sub ipsis affige cartham de pectore grossam massam in medio ex transuerso, sed prope medium non affixam & in tantū restrictam quod possit inter asides eleuari, ut si descendens deformaretur, possit ad suam formam reduci.* Item *dictæ duæ asides desuper in capitibus coniungantur, ac super eas teneatur asidicula in medio habente clauum retortum, ad quem suspendatur frustulum cutis porci, uel non suspendatur dicta cutis: sed in medio dictarum asidum prope cartham sit, sicut una mastula cum cute facile reuoluatur.* Hoc *ædificium ponatur super quæcunq; uasa fictilia seu lignea, unde mures exire nequeant, & optimum est quod sepeliatur in massa frumenti uel alterius granis, mures intrabunt, & cū appropinquauerint cuti ruent, & cartha cum eis descendens releuabitur, & de quibuslibet accedentibus idem fiet, neq; muscipulæ per ipsam arturam intrare ualebunt.*

De capiendis piscibus, & primo qualiter retibus capiuntur, Caput XXXVII.

IN *mari iuxta planū littus capiuntur præcipue multi pisces cum reti, quod multi scorticariam uocant, hoc rete est ual de longum & satis amplum & spissum, cordam unius lateris plumbatam & alteram libratam, ut in aquis rectum & extensum permaneat.* Hoc *rete cum nauicula infra mare defertur, uno*

capite in terra relicto, ut in aliqua particula eius continuo descendat in aquam cum nautæ fuerint intra mare, quantum rete extenditur arcu, aliter cũ illo capite reuertuntur ad littus, & quibusdam ex eis cum illo capite in terram descendentibus unus in nauicula reuertitur extra rete ad medium eius, ad hoc ut pisces infra rete comprehensi uidentes se ad terram trahi non prosiliant extra rete, duo autem piscatores ab utroq; capite in terra existentes trahunt cum piscibus totum rete ad littus qui sæpe multos trahunt paruos & magnos, plerunq; paucos ac etiam nullos, quia in eo loco non erant. Item capiuntur in mari cum quodam rete subtili nõ multum magno duabus perticis alligato, quod quidam in nauicula existentes apertum in aquam demergunt & post paululum cum piscibus eleuant. Item capiuntur in fluminibus & cæteris spaciosis locis cũ rete, quod transuersarium multi uocant, quod est ex tribus compositum, scilicet uno medio spisso, & duobus extrinsecis raris, habens in uno latere plumbum, in alio lenas, & si ualde longum sit quasdam cucurbitas siccas, ut extensum in aqua permaneat. Hoc rete fit longum uel breue, secundũ quod loci aquæ latitudo requirit, hoc in aquam per magnam oram dimittitur, ut in eum rete natantes incidant pisces qui rara retia transeunt, & inuoluuntur in spisso, ut auiculæ in aranea supradicta, cum de capiendis auibus dicebatur. Item capiuntur in riualibus paruis aquis, est autem riuale rete paruũ & spissum, duobus annexũ baculis quos piscator manibus tenet apertum, & per aquam ducit, atq; prope ripam cũ piscibus claudit. Item capiuntur zaclo, est aũt subtile spissum, habens tentorij formã, in circuitu plumbatum & reuolutũ, habens in cacumine longum funem, hoc rete piscator super sinistrũ brachiũ clausum tenet atq; in aquã apertum eijcit, hoc apertum subito ad fundum descendit, & omnes pisces infra se inuentos concludit, eosq; cum trahitur secum trahit. Item capiuntur cum negossa quæ est rete admodum riualis formatum, ad unam perticam cum duobus baculis adminiculantibus à

parte annexũ, hoc rete piscator extra aquam existens in eam præci pue ubi quiescit immittit, & cum piscibus eleuat, plerunq; etiam si ne piscibus, & quandoq; circa herbas & frutices prope terram im mittit, & cum pertica percutiens in herbam pisces occultatos in re te expellit. Item capiuntur plurimi in locis angustis uallumq; cum rete quod gogolaciam uocant, quod est rete magnum forte ac spis sum, & longum habens introitum rotundũ & latum, & paulatim angustatur usq; ad caudam, quæ longa est habens multa receptacu la in qua facile intrant pisces, & nusquam redire queunt, hoc rete ponitur cũ duabus perticis grossis in dicto loco angusto, circa quod est undiq; ligaminum usq; ad ripam fortis clausura. Cui decem per ticæ annectuntur, hoc rete semper die noctuq; tenetur ibidẽ introi tum ad partem superiorem uerso, per hunc locum nullus omnino piscis desursum ueniens transire potest, cum nullus sit locus ibi ap tus. Descendunt homines in aperto retis ore, deinde in caudam stri ctam. Piscator uero aliquando diebus interpositis ut ad locum acce dens caudam retis in nauiculam trahit & appetit, euenitq; aliquã do tot pisces præcipue anguillas quæ conglobatæ sunt cum amore feruescunt uel scardinias quæ gregatim incedunt, quod nauicula tenere nõ potest, cætera etiã genera pisciũ in talibus aquis moran tium capiuntur in eo, sed nõ in simili quãtitate. Itẽ capiuntur in ual libus multi pisces in locis apertis & profundis, in quibus præcipue magni morantur pisces, cum reti quod degagum uocant, quod ma gnum & latum in profundum eijcitur, & per eum trahitur & cum piscibus eleuatur. Item capiuntur in uallibus non profundis sed la titudinem magnam habentibus multi pisces generum diuersorum, qui cum in talibus aquis morentur hoc modo: Habẽt piscatores gra dellas ferè infinitas de paludosis cannis instructas, maxima ualliũ non profundarum spacia palorum auxilio relictis paruulis apertu ris in pluribus locis, ad quas ponunt retia parua rotunda in capite ampla & cauda, cum receptaculis suis angusta, & quæ possunt in trare,

trare, sed non exire possunt, hæc retia semper die noctuq; ibi relinquunt, & quasi omni die ferè mane eleuant cum piscibus qui per locaspaciosa natantes transire posse per dicta uacua sperabunt. Fiunt etiam ex his craticulis aliquæ taliter inuolutæ, quod pisces intrantes exire nesciant, sed inde extrahuntur cum quodam paruulo reti posito in capite unius perticæ bifurcatæ.

Qualiter pisces capiuntur cistis & ancijs ex uiminibus factis, Cap. XXXVIII.

PIsces capiuntur cistis ex uiminibus factis, quæ in capite sunt amplæ mediocriter & in cauda strictæ, quæ à piscatoribus in aqua stantibus in profundum ducuntur ad modum ripalium retiarum, & quandoq; tales cistæ sed leuiores ponũtur in capitibus perticarum, & per aquam turbidam ducuntur à piscatore in terra stante, ut supra de negoßis narratum est. Item ex iuncis fiunt, fascæ rotundæ & latæ cum introitu interius stricto, & extra amplo, quæ die noctuq; cum pondere unius lapidis dimittuntur in fundo aquæ, habentiq; uitem aliquam in cauda ligatam qua extrahuntur, sed duarum formarum fiunt, una forma est, quod sit interius multum ampla rotunda, in cuius fundo ponitur cre ta mollis & grana ei annexa, atq; intrant quædam genera piscium causa cibi, & ex inde exire nesciunt. Alia forma est tota stricta & longa sed in introitu mediocriter aperta, & in medio ualde stricta, deinde lata, & in cauda strictißima, in quam intrant non causa cibi, sed ut ibi occulte morẽtur, nec de ipsa sicut nec de prima exire sciunt.

Qualiter pisces capiũtur hamo, spadernis, calce & fossinis, Cap. XXXIX.

HAmo capiuntur pisces tribus modis, uno modo cum in eo ponitur pisciculus uiuus, cum quo pisces capiuntur rapaces deglutientes hamum cum pisciculo uiuo, hic hamus requiritur, ex ære magnus & fortis, cum forti cordula filo inuoluta prope ipsum, ne rodi poßit cordula cuidam paruo paneriatum

fascicu

fasciculo annectitur, & in aquam stantem cum hamo & pisciculo uiuo eijcitur, ibiq; tota nocte relinquitur. Piscis captus lōge fugere uel se occultare fasciculo impeditur, sicq; mane à piscatoribus inuenitur. Secundo modo hamus cuidam funiculo ex pilis albis equinæ caudæ annectitur, & circa ipsum cibus qui à piscibus magis appetitur inuoluitur, ut non uideatur hamus, deinde in aqua proijcitur, ut notum est omnibus, sed in hoc adhibenda est quædā cautela, uidelicet quod piscator sciat qualem escam quodlibet genus piscis auidius appetit, quolibet tempore anni, nam idem genus piscium secundum uarietatem temporum anni diuersa cibaria quærit, sed hoc scire potest qui captorum uiscera scindit, & inspicit qualem escam cō muniter assequuntur, uel si diuersas escas modo unam modo alteram in anno ponit. Item ualet contra pisces cautos, qui escam appensam funiculo accipere nolunt, si habet uirgam & funiculum absq; hamo, cū qua plerunq; escam in aquam emittit, ad quam aliqui minus cauti accedunt, eamq; sine periculo exportabunt, quod cum pluries fecerint hamum eijciet, ad quam omnes etiam cauti & securè accedent. Tertius modus seruatur in aquis profundis, nam in eius manu eijcitur hamus alligatus longo funiculo habenti modicum plūbum per unum brachium prope hamum, ut descendat ad fundum, ibiq; teneatur præcipue incurrentibus aquis. Talis funiculus manu teneatur digito indice appodiatus ab eo qui fit in nauiuel ponte, cum sentiet piscem capere hamum fortiter trahat, primo ut in eius infigatur ore, deinde paulatim trahatur, donec ipsum piscem manu capiat, qui rarißime paruus erit, cum soli magni morentur in fundo, licet aliquando discurrāt per partem mediā uel supremam. Cum spaderuis capiuntur præcipue tincæ. Sunt etiam tres acus ex ære retortæ ac simul ligatæ, quæ quibusdā breuibus funiculis annectuntur, ac ipsi omnes non multū distantes cuidam funiculo longo his apponitur caudarum cancrorū uel lumbricorum grossorū esca, & in aqua sero extenso iactantur, & mane captæ tincæ tolluntur.

Calce

Calce uiua capiūtur pisces, si ipsa ponatur in sacco, & in aqua maxime stante in paruo loco inclusa, hic saccus à duobus per totam aquam fortiter agitetur, ex hoc omnes pisces quasi cœci uenient in superficiem aquæ ac manibus facile capientur. Item capiuntur grossi pisces foßinis in aquis dyaphanis. Est autem foßina ferreum instrumentum habens multas acutates, quarum quælibet habet barbalam ad tenendum, & sunt aliquantulū distantes abinuicem, quod piscator habet in capite hastæ lanceæ, uaditq; cum eo quiete in naui per aquas, & cum piscem uidet cū fortiter ferit, & infixum tenet, idē faceret existens in terra & in aqua turbida, si piscem uideret.

PET. DE CRESCENTIIS DE MATERIA TOTIVS OPERIS COMMODORUM TRACTANS, LIBER XI.

IN superioribus libris diffuse dictum est, de omnibus operationibus ruris, sed quia memoria hominum breuis est, & rerum singulariū turbæ non sufficit, ideoq; uisum est utile, materias tractatuum quæ poßunt generaliter exprimi, cōpendiosis secundū ordinē libri concludere regulis, ut sola noticia ipsarū plurīū generaliter habeatur memoria.

De cognitione loci habitabilis in cōmuni, Cap. I.

RVris exercitia fortitudinem habitatorū, operantiū industriam & aptitudinē quærunt, ideoq; loci salubritas præcipue quærenda est, aër & uenti, terræ situs & aquæ bonitas locū habitabilem fertilē & salubrem demōstrat. Vir prudens prædia emptu rus, ante omnia loci salutem cōsideret, ne in eorum emptionē et domorū fabricam pecunia collata, uelox postmodū eum personarum detrimento aut rei familiaris dāno, pœnitētia nō sperata sequatur.

De cognitione aëris, Caput II.

Er calidus est & humidus, si nulla causa intrinseca cõuertatur, aër bonus est qui putrefactus nõ est, neq; caliditatis aut alterius qualitatis excellentiã habet, sed in his omnib. æqualis aut æqualitati proximus inuenitur. Aër temperatus & clarus salutẽ efficit habitantium & conseruat & plantæ ab eo proportionabiliter cõualescunt & fructificant, inæqualis uero & uaporũ, lacuum & stagnorũ & immixtione turbatus contrariũ operatur et tristificat animam, humores cõmiscet, & plantas corrumpit. Omnis aër qui cito infrigidatur, cum sol occidit & cito calefit eum ipse oritur, est subtilis, contrarius non ex stit, econtrario, aër omnibus deterior est qui cor constringit, & aëris attractionem angustat. Aëris salubritatem declarant loca ab infimis uallibus libera, nebularum noctibus absoluta, & habitatorum sana corpora.

De cognitione uentorum, Cap. III.

Enti meridionales absolute considerati calidi sunt & humidi. Septentrionales frigidi & sicci. Orientales autem & occidentales quasi temperati, sed in quibusdam locis meridionales sunt frigidi, cum à parte meridiei eisdem fuerint montes niuosi & septentrionales calidi, eum transeunt per adusta deserta.

De cognitione aquarum, Caput IIII.

Qua frigida & hum da, si nulla causa extrinseca fuerit immutata. Aquæ fontium terræ liberæ in qua nulla extrinseca malarum d spositionum & qualitatum superat, sunt alijs meliores. Aquæ petrosæ bonæ sunt, nec facile terrestri corruptione putrescunt. Aquæ flum num currentes sunt alijs meliores, si super terram liberam non fœtidam nec lacunosam incedant, & quæ ad orientem tendant & multum à suo elongantur principio, sunt omnes meliores. Et quæ ad septentrionem uadit bona est, quæ

uerg

uero ad meridiem uel occidentem fluunt sunt malæ, & maxime cum meridionales sufflauerint uenti. Aqua laudabilis est in qua cito res coquitur, si nullus odor in ea superat nec sapor. Aquarum eiusdem dispositionis quæ leuior est melior iudicatur. Sublimatio & distillatio similiter & decoctio aquas rectificans malas. Ex aquis laudabilibus sunt aquæ pluuiæ præcipue quæ cum tonitruo in æstate proueniunt, licet propter earum subtilitatem facile putrefiant. Aquæ puteorum & aquæductuum comparatione aquarũ fontium non sunt bonæ, præcipue quæ de plumbo fistulas habent. Aquæ malæ sunt lacuales, paludales, sanguisugales, & omnes quib. misceatur aliqua substantia metallina, grossæ autem sunt glaciales & niuosæ. Aqua temperate frigida sanis melior est aquis omnibus, appetitum enim excitat, & stomachum fortem facit. Calida uero contrariũ operatur. Aquæ salsæ macrescere faciunt, & exiccant, turbidæ uero lapidem & oppilationes creant. Si aquæ bonitas uel malitia ratione discerni non potest, incolarum salubritate noscatur.

De cognitione loci situs habitabilis, Caput v.

Loci calliditas & frigiditas humiditatis et siccitatis dispositio, altitudo & profunditas, aquarũ multitudo & paucitas, & earum malitia & bonitas, montium, lacuũ, paludium & maris uicinitas. Iterũ terræ ipsius dispositio, quæ lutosa uel humida, cœnosa, minerosa, seu petrosa. Situs indicat qualitatem. In locis calidis habitantes denigrantur facies & capilli, & eorum corda sunt timida, citoq; senescunt, in locis frigidis existentes sunt audaciæ maioris & melius digerentes, quæ si humida fuerit, crassi & carnosi teneri & albi erunt, in locis morantes humidis pulchrarum sunt facierum, & eis diuturnæ accidunt febres, & cum exercitantur cito aduenit lassitudo, in siccis uero exiccantur complexiones & corpora obfuscantur. In locis habitabilibus altis morantes sunt sani & fortes, laboris multũ patientes, & uiuũt diu profun

da uero loca contrarium operantur. Habitantes in locis petrosis, habent aërem in hyeme ualde frigidum, & calidum in æstate, corpora eorum dura fortia & multorum capillorum existunt, multum uigilantes, inobedientes, & malorum sunt morum: & est in eis bellorum fortitudo, & in artibus solertia & acuitas. Ciuitas ab oriente aperta, & ex opposita parte cooperta est sana, & boni aëris, ea uero est infirma quæ contrarium situm habet. Incolarũ habitudo secundum sanitatũ uel ægritudinũ genera situs indicat qualitatem.

De tumbis & domibus, Caput VI.

Domus & tumbæ seu areæ & curiæ magnitudo fieri debet in rure, secundum domini facultatem & quantitatem animalium nutriendorum, & fructuum portandorum ad eas, tutæ autem sint & fortes, foueis & muro uel spinis secundum potentiam domini & oportunitatem in locis illis, nec expositæ insidijs furum & latronum. In tumbarũ munitionibus fructiferæ arbores non plantentur, ne fructuũ auiditate desiderata munitio dissipetur, in eis etiam arborum aliquarum non procuretur augmentum, sed omnes ad munitionis fortitudinem & decorẽ domorum fundamenta latiora quàm paries esse debent, & usq; ad terrã profundentur solidam, quæ si desit quartam partem fabricæ mersisse sufficiat. Arena quæ manu comprehensa ædit stridores, uel quæ manu respersa nihil sordis reliquit in panno lineo candido, egregia est & utilis fabricanti. In duabus arenæ partibus calcis una miscenda est, quod si æquali mensura misceatur erit fortissimum cementum inde commixtum. In fluuiali quoq; arena si tertiam partem testæ, cretæ addideris operum soliditas mira præstabitur. Ligna pro ædificijs optima sunt quæ mense Nouembri aut Decembri ceduntur, & maxime si ultra medullam incisa super radice quibusdam relinquuntur diebus, & ea sunt præcipue durabilia quæ à parte meridici montium sunt incisa.

De puteis

De puteis & cisternis, Caput VII.

Puteus si fons desit mense Augusto uel Septembri, & loco idoneo fiat, ab omni lætaminis seu putredinis palude remotus. Cum aqua ducitur aliunde, diligētis erit aquarum receptacula fabricari, ut sufficientem copiam inops uena procuret. Vbi cisternis utimur anguillas piscesq fluuiales ponamus in eis, qui suo natatu aquam cōtinue moueant, & à corruptione præseruent. Vbi aquis fluminum utimur tutum est cisterulas habere, cum sabulo quæ eas à terrestritate liberent, & claritate decorentur.

De præsentia dominorum, Cap. VIII.

Præsentia domini profectus est agri, & qui deserit uineam, deseretur ab ea, rusticorum importuna uoracitas, nihil timet nisi dominorum præsentiam & cautelam.

Regulæ secundi libri, & primo de qualitate terrarum, Caput IX.

Terra naturaliter frigida & sicca, sed accidentaliter sæpe rebus intrinsecis immutatur. In terris fœcunditas quærenda est, ne alba & nuda gleba sit: ne macer sabulo sine admixtione terreni, ne creta sola & arenosi pulueris lapidosa macies, ne salsa uel amara uel uliginosa, ne uallis nimis opaca: sed sit gleba putris & ferè nigra & ad tegendum se graminis sui crate sufficiens, quæ protulerit, neq scabra sint neq retorta, nec succi naturalis egentia. Frumentis dandis utilis terra est, quæ naturaliter profert ebulum, iuncum, gramen, trifolium, calamum, rubos pingues, pruna syluestria, lappas, farfana, cicutam, maluā, urticam, & cæteras similes herbas, quæ latitudine & pinguedine foliorum lætum solum & fœcundum demonstrant. Vineis utilis terra est, quæ corporis aliquatenus rari atq resoluti est, uirgultaq nitida procera fœcunda sunt, neq intorta neq debilia, nec macra exilitate languentia. Situs terrarum non adeò sit planus, ut stagnet, nec

præruptus ut defluat, ne arduus, ut tempestates nimiū sentiat & calores, sed in his omnibus utilis semper & æquata mediocritas requiratur. In frigidis prouincijs orienti uel meridiano lateri, in calidis uero septentrioni ager debet esse oppositus. Inferior pars terrarum pinguis, grossa & frigida est, superficies uero macra, subtilis & calida. Quatuor sunt agrorum genera, uidelicet satiuum & consitum, compascuū & nouale, satiuus ager est qui pinguissimus est, & seritur omni anno. Omnis ager qui calidus est & humidus mollem habens superficiem & porosam, cultui facilis est & ferax. Eligendus est ager pinguis & rarus, qui minimum laborem petit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est pinguis, densus, hic enim si multo labore colatur tamē ad uota respondet. Illud aūt genus terrarum est pessimum, quod siccum & spissum, macrum & frigidum est. Terra sicca & adustione sterilis effecta & salsa uel amara nūquam recipit medicinam: quæ uero humore superfluo infœcunda est, fossatis conuenientibus emendatur. Colles montium siccitatem & macredinem patiuntur, ualles autem ipsarū pingues existunt, & humidæ propter pinguedinem, quæ ad ima decurrit, ideoq; tales agri per latera sulcandi sunt, ut in sulcis stet retenta pinguedo, nec oportet comminui glebas, ne pluuijs impetuose superuenientibus mota terra cum omni semine feratur ad uallem. Noualis ager est qui primo ad cultū reducitur, uel qui ad pristinā uirtutē redit per quietem unius anni uel plurium. Conseri non conuenit plantis ager puluerulentus & siccus, quia planta quærit locum solidæ continuitatis in quo radicetur, & floreat, & fructum ferat.

De aratione, fossione & cultu, Cap. X.

ARationis & fossionis quatuor sunt utilitates in genere, uidelicet terræ apertio, eiusdem adæquatio, agri commixtio, & eiusdem comminutio. Obseruandum est, ne lutosus ager aretur, neq; si fuerit nimis siccus, nam terra quæ lutosa tractatur toto feratur anno tractari non posse, nimis uero sicca plurimū laboriosa est, & non

& non potest comminui,ut oportet. Si ager qui post longas siccitates,fuerit imbre leui perfusus, aretur per trientium fieri,quasi sterilis affirmatur. Ager fortis glutinosus & adulterinis herbis repletus quatuor arationes requirit. Poroso autem & mundam & subtilem terram habenti,sufficit forte una,uel duabus aut tribus ad plus arationibus est contentus, quælibet trium uel quatuor arationum, fructibus addit proportionabiliter sui numeri quantitatē,quotiens fructus laboris excedit meritum,insistendū est cultui: si uero labor utilitatē fructus excellit, relinquendus est locus talis. In locis siccis agri maturius, in humidis uero serius proscinduntur. Qui arando crudū solū inter sulcos relinquit suis fructibus derogat, terræ ubertatem infamat. Fœcūdior est enim culta exiguitas quàm magnitudo neglecta. Seruandū est autē ne inter sulcos terra nō mota relinquatur, & glebæ sunt malleis dissipandæ. In agro periclitantur interiora,n.si colantur extrema. Si lapidosus est ager, per multas partes saxorum turba collecta purgari poterit & arari. Iuncus, gramen & salices & cæteræ herbæ nocuæ frequenti aratione mense Iulio, uel lupinorum seminatione uincuntur.

De seminatione, Caput XI.

IN terris frigidis maturius autumnalē oportet fieri sationem,ut segetes aliquid roboris ante hyemis aduentū accipiant, in calido uero & pingui agro differatur satio in quantū potest,ne ipsius tempestiua satio herbarū inutilium luxuria suffocetur. Si humidus nimis ager non autumno, sed uere feratur, cui præcipue cōpetit faba & linū,quæ radicibus euulsis superfluam humiditatē consumunt, quæcunq; feruntur in uere locis calidis maturius, frigidis uero serius conserantur. Autūnalis aūt satio cōtrarium actū quærit,exiles campi uel aquosi maturius, pingues uero serius seminētur. Itē aquosi autūnali tempore maturè serātur. Si ager plurimū pinguis et ferax nō seratur semel,uel pluries omni anno, luxuriabit in spuria diuersarū herbarū, quod postea sine magno labore non

non poterit emendari. Omne triticum solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis cõmutatur. In quolibet semine duo sunt, uirtus uidelicet formatiua quam habet è cœlo, & substantia formalis quæ figurationem recipit in planta & plantæ organa. Omnis seminatio fieri debet cum semen auxilii maius habet è cœlo. Hoc autem est in primo ætate lunæ, quia tunc iuuatur calido humido, & uiuifico lumine solis & lunæ similis. Omnis satio quæ fit cũ sol ab ariete in cancrum progreditur est perfecta & autumnalis, tunc radices mouebuntur in debitam suæ substantiæ quantitatem, uernales etiam in matrice terræ iacentes tunc pullulabunt sole temperato coadiutæ germinabunt & florebunt ante tempus siccitatis æstiuæ, cauendum est ne ultra mensuram semina iaceantur in agro, quod si fiat macilenta & non proficientia erunt. Attendendum est ne quæ iactantur semina sint corrupta, sed ea optima sunt quæ anni nõ excesserint ætatem. Omnium surculorum uel frugum genera præclara, sed terris tuis experta committe, in nouo enim genere seminum ante experimentum non est spes tota ponenda. Semina locis humidis citius quàm siccis degenerant, omnia legumina seri iubentur in sicca terra: faba tantummodo in humida terra iubetur spargi. Licet temperatis agris serendum sit, tamen si siccitas fuerit, semina iacta non minus in agris quàm in horreis seruabuntur.

De aqua plantarum, Caput XII.

Aqua melior omnibus ad irrigandos agros & maturandum lætamen est paludalis seu fouearũ ex pluuijs & roribus congregata. Cõfert etiam plantis aqua puteorum & fontium, postquam eam calefecerit splendor solis.

De lætamine, stercoratione & immutatione plantarum, Caput XIII.

Nimis humido & pingui lætamine plantæ substantia nascentis & putredine inficitur, sapor fructuum immutatur in peius, & repletur talis planta superfluis folijs & mollibus

libus ramusculis infœcundis. Optimum lætamen est ferè omniũ aui um & quadrupedum, quod in uia corruptionis est, & non calore naturali destitutum & incineratum existit. Lætamen plantæ naturam immutat magis quàm cibus animal quod nutritur ex eo, natura plantarum melius per lætamen quam per modum aliquem immutatur. Frigida & humida terra optime per incensionem cespitum & cineris emendatur. Stercorum congestio suum locum tenere debebit, qui abundet humore, & propter odoris horrenda à prætorij cõuertatur aspectu. Cineres loco lætaminis optime sparguntur in agris stercus quod uno anno requieuerit satis est utile nec herbas creat, si uero uetustius est, minus proderit. Recẽtia stercora prosunt pratis ad ubertatem herbarum, maris purgamenta si aquis dulcibus eleuantur reliquis iuxta uicem stercoris obtinebunt. Stercorandi sunt agri spissius in colle, in campo rarius, cum luna minuitur, hoc enim herbis si feruetur officiet. Non debent æstiuo tempore plures cuniculi lætaminis spargi quam eo die poterunt inarari, non prodest uno tempore nimium stercorare, sed frequenter & modice. Ager aquosus plus stercoris quærit, siccus minus. Si lætaminis copia desit optime pro stercore cedit ut sabulosis locis cretam, frigidis uero argillam, cretosis & nimium spissis sabulum spargas, hoc enim segetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Vel seminentur lupini, qui cum ad debitum quasi augmentum peruenerint euertentur. Lutum de fundo lacuum & paludum acceptum pinguẽ & fertilem facit agrum. Omnino autem conuenientissimum plantarum nutrimentum est, lætamen in palude temperata & humiditate putrefacta nutritum, & conuenienti stercore commixtum. Agri colles in partibus superioribus plurimum & sæpe, in medijs parum & rarò fimandi sunt, in infimis uero fimatione non egent.

De quibusdam principijs plantarum & operationibus earum, Cap. XIIII.

Septem sunt sine quibus nulla omnino nascitur planta uidelicet triplex calor, circuli cœlestis, loci & seminis, & triplex humor, scilicet materiæ seminalis, terræ, & pluuiarũ desuper uenientiũ, & agri continens. Plantæ opera sunt uti alimento, augere & generare. Vẽter arborũ est terra, in qua omnẽ impuritatem ita relinquunt. Arbores infigunt radices deorsum in terram, ut ex ea sicut ex stomacho nutrimentũ sugant, quod si eas in superficie tantum spargant, cito arescunt. Certũ est arbores nõ semper augere quam diu terræ radicitus adhærent, sed omniũ natura constantiũ esse quantitatem determinatã inter duos terminos maximi in suo genere plantæ. Sugendo per poros habent nutrimentum, & de eo quod extrinsecus à spiritu eleuatur in gẽmas formatum omne quod gignunt. Plantæ raras porosas & calidas habentes radices, nutrimentũ attrahunt plusquam digerere possunt, & ideo fructus generant putrescentes, nisi superfluũ humidum educatur. Multitudo ramorũ ex abundantia nutrimenti & calore solis arborem undiq; tangente, qui succum euocat ad exteriora procedit. Caro seu pulpa in fructibus à natura creatur, ut semen in terram decidens ab ea fimetur, & facilius conualescat. Arbores quandoq; fructuũ alternis proferunt tantum annis, propter nutrimenti defectũ & uirtutem exhaustam, quæ sufficienter nutriri non possunt ramos & fructum, nisi per cõuenientem requiẽ fuerint renouatæ. Omnis planta quæ ex semine oritur est syluestris, quia semẽ à syluestri radice procedit, & per stipitem & ramos transit, ut uirtutẽ totius arboris acquirat, ut possit sibi simile generare. Cum aliqua radix inciditur ex ea plerũq; nascuntur aliæ quæ plantam nutriunt loco eius. Si arbor uetusta uel nimiũ consumpta inciditur, debiliter pullulabit, aut sola gramina uel fungos producet. Syluestriũ arborum fructus sunt plures, sed minores & acriores propter nutrimẽti siccitatẽ, domesticarum

rum uero sunt pauciores,sed maiores & magis dulces,propter oppositam rationẽ. Omnis planta mascula priusquam fœmina pullulat,propter calidũ fortius mouens,& eius folia strictiora sunt propter masculi siccitatem,quędã plantę alias impediũt à generatione & fructu,sicut corilus & caulis,uitẽ,lolium,segetẽ & nux ferè omnes alias propter pernecabilẽ amaritudinẽ eius,ideoq; diuersorũ plantationẽ & sationẽ simul plerũq; cauere oportet. Omnis plantatio indiget seminali humido,terminato loco, cõuenienti aqua siue humore temperato nutriente,& aëre sibi cõsimile & proportionali, ut nascatur & crescat. Plantę calido tẽpore uegetantur, in umbra noctis & solis feruore liquescũt. Plantę hyemali tẽpore humorẽ in radicib.cõgregant,quẽ in ęstate dispergũt in ramos & augẽt illos. Omnia quę in superficie terrę nascuntur ex uaporib. de subtus ad superficiem pertingentibus oriuntur. Fructus mõtium saporosiores existunt quàm uallium,quia digestio melius completur in eis.

De poris plantarum, Cap. XV.

SVccus et humor per poros radicis attractus ad similitudinem plantę ex digestiuo calore terminatus ad eã nutriendam. Radices quantũ ad nutrimenti tractũ sunt ori similes,sed quia in fundo calorẽ uiuificum totę plantę similitudinẽ cordis habẽt. Medullę in plantis sunt sicut nucha in animalibus. Nodi creati sunt in omnibus plantis multũ medullosis & cõcauis,ut retineant nutrimentũ & spiritũ,ex quib.eas augeri & uiuere oportet,donec fuerit cõuenienter digestũ. Cortices in plãtis sunt sicut coriũ in animalib. nõ ex cõtextione uenarũ,sed ex humore terrestri expulso ad superficiẽ generati. Foliorũ materia est humor aquosus nõ bene digestus,aliquantũ cum fece terrenitatis cõmixtus, quibus sagax natura fructus à superfluo feruore tuetur. Fructus materia est uapor siccus,unctuosus ad perpetuandas plãtarum species,ab anima uegetabili generatus,foliorum substãtia ex subtiliori generatur humido perfecte digesto, qui primo ebulliens calore ortum fructum antecedit.

De plantatione & generatione plantarum, Caput XVI.

Arborum & cæterarum plantarũ quædam generantur plantatæ. Quædam ex semine, quædam ex cõmixtione elementorum & uirtute cœlesti. Rami qui sine radicibus plantantur, si solidæ fuerint substantiæ, scindantur inferius cum panguntur, ut facilius attrahant nutrimentũ. Arbor cuius semen debile fuerit, melius ex ramis seu radicibus quàm ex semine conualescit. Plantæ humidæ aquaticæ molles quocunq; modo terræ infigantur de facili radices emittunt & conualescunt, quæcunq; plantæ calidæ sunt licet duræ ramis in terram infixis conualescunt. Quia earum caliditas fortiter attrahit nutrimentum. Omnes plantæ quæ aromaticos, calidos & siccos habent fructus cõuenientius plantantur in montibus, eas uero quæ solidos & humidos fructus ferunt, magis cõgruit in uallibus plantari uel seri. Arbores paruum & debile semen ferentes ex semine & ramis plantari & cõualescere possunt, ex semine tamen plantatio est periculosior, & in longam nimis speratur ætatem, & syluestris ex eo nascitur planta: ex ramis uero citius conualescit, & inde domestica nascitur nõ syluestris, si ex domestica planta fuerit ramus acceptus. Arbores quæ semen magnũ & forte producunt ex eo melius quàm ex ramis proueniunt. Arbores nullum ferentes fructum ex ramis uel radicatis plantulis cõualescunt. Si conserendus locus ab animalium rodentium accessu nõ est tutus, in aliquo loco clauso per biennũ rami uel semina nutriri oportet, in terra soluta, dulci & aliquantulum stercorata, deinde ad loca disposita transferantur. Omnis nouella planta frequenti fossione & tempore magnæ caliditatis irrigatione iuuetur. Spacia inter arbores uel uites seruanda, secundum arborum magnitudinem, loci pinguedinem & consuetudinem approbatam. Omnis planta in solo arido uel decliui profundius, & in humido & depresso minus profunde plantetur. Si plantatio fit in terra cretosa sabulum misceatur, in

sabulo

sabulo creta, in macra uero plus lætaminis apponi oportet. Cũ plan ta transfertur, nisi parua fuerit, eisdẽ cœli quibus ante steterat car dinibus opponatur. Cum plantam in scrobem deponis, quod de ra dicibus læsum inueneris amputabis. Cũ plantantur ne terra nimis mollis aut sicca sit cauere oportet, potius tamẽ sicca quàm mollis ex istat. In aridis seu mõtuosis locis ante hyemem. In humidis uero seu ualliculosis in uere plantationes fiant: sed in temperatis utroq; tem pore cõuenienter plantatur. Si ponenda sunt arborum semina præ cipua eligantur mense Ianuario, non amplius quaternis digitis sub terra mergãtur. Quod si locus calidus & siccus fuerit Octobri uel Nouembri mense ponũtur. Rami qui sine radicibus plantantur me lius conualescunt, si mense ponantur Martio, cum iam corticis ui ridis succus insuderit, aut etiam mense Octobri, cum nondum ui uificus plantæ spiritus fugam habuit ad radices. Ramusculus qui plantatur torquendus non est, nec alio modo uexandus, uerũ si du ræ soliditatisq; substantiæ sit, proderit si pars scindatur inferior, & in scissura immittatur lapillus. Rami plantandi sunt læti, succosi, ni tidi, gemmis spissis & pluribus oculati, ad unam materiam sint re dacti. Ramis plantandis qui nimis longi fuerint cum ponuntur am putantur congrue summitas, & in conuenienti longitudine relin quuntur, ut in salice, uite, oliua, & cæteris his similibus.

De insitionibus, Caput XVII.

Omnium insitionum melior est similiũ in similia secundum genus, ut piri in pirum, & uitis in uitem. In nimis duro stipite incongrua est insitio, quia in eum uenas radicales immittere nequit, sed in eo in quo parua est durities, & multa suc cositas optime conualescit. Surculi inserendi sunt steriles succosi de nouo nati, gemmis spissis & pluribus oculati, & ab orientali poti us quam ab altera parte decisi. Diuersitas in malis & piris & cæ teris fructibus ab insitione arborum eiusdem speciei tota processit. Insitio in magnis arboribus quibus cortex grossus & pinguis est,

inter lignum & corticem fiat. In subtilibus uero fit conuenientius scisso ligno. Licet insitio multis temporibus fieri posit, ea tamē præcipua est, quæ fit eo tempore quo gemmæ incipiunt esse suspectæ. Verum arbores resinam producentes antequam ipsa fluere incipiunt, conuenientius inseruntur. Insitio ad buccellum fieri nō potest, nisi cum iam cortex separatur à ligno. Est autem optimum scissum ab una parte buccellum apponi, & uirgulæ summitatem relinqui, donec buccellum comprehendisse uidetur. Insita planta nutrimentum à stipite trahit in tantū, quod postquā conualuit raro permittit trunco sub nodo aliquid pullulare. Omnis insitio quanto inferior tanto melior. Nam fructus magis domesticat & melius cōualescit.

De medicamine arborum & terræ, Caput XVIII.

SI uetustarum arborum scindantur radices, & in scissuris lapides immittantur, melius attrahunt nutrimentum, & sic aliquando fiunt fertiles, quas sterilitas inuadebat. Inueteratis plantis per abscisionem ramorum redit iuuentus, nisi iam peruenerint ad ultimam senectutē. Omnis planta domestica subtracto cultu syluescit, præcipue si ad sabulositatē & arenositatem conuertatur, & omnis syluestris domesticatur adhibito cultu. Cultus in domesticandis arboribus, in conuertendo, fimando, uel addendo naturæ arboris terram, & in abscisione spinosorum uel superfluorum, & in insitione, consistit. Quotiens ager mala dispositione consistit, sapiens agricola eum ad laudabilem dispositionem immutat. In agro nouali ad cultum redacto, facienda est extirpatio syluestrium stirpium & radicum, quæ omnem fugunt agri humorem. Noualis ager pluribus annis fertilis est, deinde oportet ad hiberi lætamen, si ferax debeat permanere: uel nisi sit pinguissimus interponi quietem, præsertim quando cū substantia herbali & paleari plantæ in eo satæ aut metuntur aut radicitus euelluntur. Cum humor uiuificus & spiritus agri per semina & plantas attrahitur,

eisdem terra destituitur, & determinato tempore quiescens, ad agrum iterum reuocatur: uni citius, alteri tardius, secundum quod ager agro fœcundior inuenitur. Quæcunq; cum labore & expensa uirtute perficiuntur, nisi quiete interposita restaurum accipiant, dissoluuntur & corrũpuntur. Si necessitas cogit de salsa terra sperare aliquid, post autumnum plantanda uel serenda est, ut malitia eius hybernis imbribus eluatur, aliquid etiam terræ dulcis uel fimi uel arenæ subijciendum est, si illi uirgulta committimus.

De munitionibus, Caput XIX.

IN cretosis terris quæ facile ruunt ripæ fossatorum parum pendentes, in rubrica uero uel glareosa terra & similibus quæ non facile ruunt plus fieri possunt ubi multa necessaria est munitio uinearum, & aliorum locorum. Ex spinis solummodo plantationes fiant, ubi autẽ est tanta necessitas, & lignorum habetur penuria propter ignem & ædificia, ex arboribus tantum fiunt, cum sit aliqua plantatio spinorum uel arborum propter sepes iuxta terram post biennium rescindantur, ut pullulant & sepes inspissant.

Incipiunt regulæ tertij libri de horreis, Caput XX.

HOrrea frigida uentosa & sicca, & longe ab omni humore & fœtore & stabulis esse debent, eisq; aër debet esse aduersus, nihil utilius est diu custodiendis frumẽtis quàm optime exiccata inferantur horreis, & aliquando in uicinum locum transfusa refrigerentur. Locus in quo frumenta ponuntur, non sit nimiũ excellens in frigore uel calore, quia utrunq; segetes corrũpit. Cum legumina tarde seruntur debent in aqua lætaminis madida seminari, ut citius germinare cogantur. Omne granũ quod in pingui solo oritur est pinguius, nutribilius et in pondere grauius, quod aũt in macra nascitur est contrariũ. Frumentũ & cætera grana patenti campo lætantur, & eisdẽ umbræ inferunt læsionẽ. Locis humidis

& aquosis frumentum sæpe degenerat, & in lolium & auenam quandoq; conuertitur, frumentũ collis grano robustius est, sed mensuræ minus respondet. Omnia grana, præter milium diutius in suis stipulis quam excussa seruantur. Omnia quæ tempore seruntur æstiuo, solutam terram requirunt, cretamq; refugiunt, quam sola milica si pinguis fuerit, non formidat.

Regulæ quarti libri de uineis, Caput XXI.

CVm inueniantur multæ uinearum uarietates, unusquisque suæ patriæ morem obseruet, alioquin laboratorum eos procurantium patietur defectum. Cœlũ mediocris qualitatis uitis desiderat, tepidum magis quam frigidum, & siccum potius quàm umbrosum, procellas niuium uentosq; formidat. Aquilo uites sibi obiectas fœcundat, auster nobilitat, in arbitrio itaq; nostro est de uino plus habeamus an melius. Campi largius uinum ferunt, colles nobilius. Locis frigidis à meridie uineta ponantur, calidis à septentrione, temperatis ab occidente uel oriente. Loca naturam sæpe uitibus mutant, & ideo earum genera cõuenienter aptentur, plano loco uitem statuas quæ nebulam sustinet & pruinas, collibus quæ siccitatem perfert & uentos, pingui agro graciles et fœcũdas, macro feraces & solidas, frigido & nebuloso eas quæ hyemem celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines securius florent, uẽtoso tenaces, calido genere teneriores & humidas, sicco eas quæ pluuias ferre non possunt. Eligenda sunt genera quæ natura uitiorum suorũ contraria loca diligunt, his in quibus durare non poterunt. Placida sane regio & serena tutè genus omne suscipiet. Industrius uir probata diligat, & locis talibus mandet, quæ mutari possint illa unde sumuntur. Solũ ad uineas ponendas nec spissum nimis, nec resolutum, neq; exile, nec lætissimũ esse debet, nec campestre nec præceps, nec siccum nec uliginosum, nec salsum, nec amarũ, sed quod inter omnes nimietates temperamentũ

tenebit

tenebit, & propius raro quam depresso fuerit. Ad uineas rudes agros & maxime syluestres eligamus, deterior omnibus est in quo fuerint uineta uetusta. Quo si necessitas coëgerit prius multis arationibus radices prioris uineæ dißipentur. Omnis locus, pastinandus prius impedimentis omnibus, liberetur, ne fossa terra post calcatu aßiduo solidetur.

De electione plantarum uitis, Caput XXII.

P*Lantæ uitis quæ mense octobri uel martio abscinduntur meliores sunt quam quæ alijs temporibus colligũtur. De uinea nimis pingui cum in loco exili desideras plantare non sunt colligenda sarmenta. Eligenda sunt pangenda sarmenta de uite media quinq; uel sex gemmarum spacio & ueteri procedentia. Summa flagella repudiemus præcipue cum in arbores uineam plantare uolumus. Sed & pampinus qui de duro nascitur pro frugifero non ponatur. Fertilitatis uitis certum est signum, si de duro aliquo loco fructum citabit, & fœtu impleuerit ramulos ex omni parte surgentes, uno solo anno uitis fertilitas explorari non potest, sed in quatuor uera generositas surculorum probatur. Nouellus palmes nihil habens ueteris in quo frequens nodus exuberat debet eligi ad pangendum.*

De regulis plantationum uitis, Caput XXIII.

S*I pinguis est terra, maiora inter uites spacia relinquamus, si exilis angusta. Non est uno genere uitium omne pastinum conserendum, ne annus iniquus graui uindemiæ spem omne concludat. In aquosis locis post hyemem, in siccis uero ante hyemem utilius uinea plantabitur & propago ducetur.*

De insitione uitis, Cap. XXIIII.

Truncus uitis inserendus eligatur solidus, qui humores exuberet alimento, nec ulla uetustate aut iniuria laceratus arescat, iuxta terram, uel sub ea uitis inseritur. Nam super eam difficilius cōprehendit. Inserēdi surculi solidi sint, rotundi, gemmis spissis & pluribus occulati, ex quibus duo uel tres insitiones sufficiunt. Insita uitis optime ligatur, & à sole & uentis operimento aliquo defendatur, ne hi quatiant, hic adurat. Cum calor temporis insitam uitem inuadit, ipsi tenuis humor debet circa uesperas frequenter affundi. Cum germen insitæ uitis accipit nutrimentum, adiutorio alicuius pali debet annecti, ne motus aliquis fragilem sarmenti quasset ætatem.

De putatione uinearum, Caput XXV.

Vinearum putatio locis frigidis post hyemem, calidis uero & tēperatis ante & post cōmode celebratur. Auferenda sunt læta, intorta, debilia, superflua et malis locis nata sarmenta. In locis lætis & clementioribus altius licebit uites expandere, in exilibus aut æstuosis uel decliuis humilior est habenda. Multitudo uel paucitas sarmentorum secundum uirtutem uitis relinquatur & soli. Vetera sarmenta quibus primi anni fructus pependit omnia rescindantur, & noua circumcisis capreolis & ramulis inutilibus dimittantur. Vites multū fertiles, in quibus frequens nodus exuberet strictè, quæ uero gemmas per lōga internodia distulerint largius sunt putandæ. In uitibus putandis tria consideranda sunt, fructuum species, successura materies, & locus qui seruet & reuocet. Vitis quæ mature putatur, citius pullulat, maioraq́; sarmēta producit, quæ autem tarde putatur serius pullulat, & fructus plurimos profert. Post bonam uindemiā strictius puta, post exiguā largius, plurimū prodest uitibus, et præcipue nouellis, si ab eis ablaqueatis supervacuæ rescindantur radices, quas in summo producunt.

De fossione

De fossione uinearum, Cap. XXVI.

CElebranda est fossio uinearum antequam nimis gemmæ turgescant, quia si fossorem apertus uitis oculus uiderit, cæcabitur spes magna uindemiæ. Quæ florent constat nõ esse tangenda. Fossio uinearum fiat cum terra non nimis mollis nec nimis sicca est, sed cum puluerizabilis mediæ dispositionis existit, sit autem studium ut uniuersa terra moueatur æqualiter, & maxime iuxta uites, ut in ea nihil crudi soli remaneat, quàm rem diligens custos exploret.

De uuis & uino, Cap XXVII.

SI uuæ pingues quasi maturæ frondibus per latera denudentur & colligantur, rore consumpto & aëre sereno, uinum fiat potentius & melius duraturum. Vuæ lucidæ non pingues, nec consumptæ potentius, nimis maturæ dulcius, acerbæ acerbius, aquosæ aquosius uinum producũt. Vuæ in augmento lunæ minus seruabile faciunt uinum, pluribus ex causis læditur & turbatur, uidelicet calore & frigore, fœtore, tonitruis fortibus, terremotu ac motu uasis, & australibus uentis, quandoq; parum, & tunc modica contraria medicina curatur, quandoq; multum & tunc requiritur fortior, quandoq; in tantum quod eius calor naturalis in totum extinguitur, & tunc nullo modo curare potest, quia mortuo nulla potest medicina conferre.

Incipiunt regulæ quinti libri: De arboribus, Cap. XXVIII.

LIcet quædam arbores desiderant aërem calidum, quædam frigidum, & plurimæ temperatũ, & quædam terrã pinguem, & quædã macram, in hoc tamen cõueniũt, quod omnes terrã in superficie siccã et in uiscerib. humectã requirũt. Autũnali tẽpore arborũ oportet denudari radices, et aliquid poni lætaminis quod p pluuiæ fluxũ cooptis radicib. apportetur, q. si nimiũ sabulosa fuerit terra cõgrue recipiet cretã, et si nimis cretosa sabulum

apponatur, in pingui solo plus, in exili minus. Arborum stipites ele uentur à terra, plantæ arborum à tempore quo positæ fuerint usq; ad triennium non putentur. Ab adolescentia plantarum usq; ad debitum complementum earum sollicite curandum est ut stipes in ramos, & rami in uirgas, & uirgæ in fragra fructifera diuidantur, succedente autem senectute recidatur ab ea omnis siccitas & ramorum superfluitas, quam cum fructibus nequit commode sustentare. Omnis arborum putatio quandocunq; à tempore casus foliorum fieri potest, præter gelidum acumen, usq; incipiunt pullulare. Attendere oportet ne spuria in arbore nata aut iuxta stipitem ex radicibus erumpentia dimittantur, sed ea usq; ab initio amputari, herbas quæ suarum radicum magnitudine arboribus obsunt, plurimum circa eas euelli oportet. Si arbor uermiculosos profert fructus, supra radices terebretur truncus, & in foramine quercinus cuneus infigatur. Cum languescunt arbores eis ablaquecatis alterius dispositionis circa eas terra ponatur.

Incipiunt regulæ sexti libri de hortis, & primo de aëre, terra & situ eorum,
Caput XXIX.

Hortus desiderat aërem liberum & temperatum, uel temperato proximum, nam loca nimiæ caliditatis aut siccitatis formidant, nisi multis pluuijs uel irrigationibus adiuuetur. Loca etiam intemperata mortificantis frigiditatis tollerare non potest, & in locis umbrosis nullius uel modice utilitatis existit. Hortus desiderat terram mediocriter solutam & humidã potius quàm siccam: creta enim est hortis & eorum cultoribus inimica. Herbæ in minus soluta terra natæ in principio ueris optime cõualescunt, sed in æstate siccantur. Felix horti positio est, ut supra se riuum habeat quo possit per conuenientes sulcos cum opus fuerit irrigari. Nam hortus qui cœlo clementi subiacet, & humore fontano percurritur, prope est ut sit liber, & nullam serendi disciplinam requirat.

Terram

Terram desiderat hortus pinguißimam, ideoq; in altiori parte fimum semper habeat, cuius succus eum sponte fœcundet, & ex eo semel quolibet anno singula hortorum spacia impinguētur cum seri uel plantari debebit, sit autem domui proximus. Longe tamen ab area situs, nam puluere palearum qui herbarum folia perforat & exiccat patitur inimicum. Felix horti positio est cui leniter inclinata planicies cursus aquæ fluentis per latera discreta deriuat.

De pastino hortorum, Caput XXX.

Partes horti sic diuidendæ sunt, ut hæ in quibus autumno seminabitur uerno tempore pastinentur. Et quas seminibus uere complebimus autumni tempore debemus effodere, ut utraq; pastinatio decoquatur beneficio algoris & solis. Siuero penuria terreni habeatur quocunq; anni tempore terra inter humiditatem & siccitatem inuenitur æqualis pastinari potest, & statim seri si fimo fuerit impinguata. Faciendum est horti spacium primo profundū & grossum, & super ipsum sparso lætamine iterum minutatim pastinetur, & terra cum lætamine misceatur, & quantum potest in puluerem deducatur.

De seminatione hortorum, Caput XXXI.

Locis frigidis autumnalis satio maturius fiat, uerna tardius. In calidis uero autumnalis serius, & uerna maturius fieri potest. Herbæ possunt commode seri separatim & mixtim, ut immixti satis euellantur quæ fuerint transplantandæ, cæteræ uero ibidē suscipiant incrementū: herbæ quæ transplantari non debent spißius seri debent. Cauendū est ne quæ sparguntur semina sint corrupta, ideoq; eligenda sunt quæ formam habent interius albam, & quæ magis fuerint ponderosa & grossa, & in pluribus eorum sint talia, quæ non excesserint anni ætatem. Sæpe prouenit quod semina quantumcunq; sint bona, si iacta fuerint non nascantur ex aliqua malitia corporum cœlestium impedita. Plerunq; inuenitur utile diuersa semina simul seri, ne tempus alicui se-

mini quandoq; contrarium ex toto terram denudet. Omnium herbarum optima satio est cum luna fuerit in augmento. Sæpeq; euenit, ut non sit utilis satio, quæ fit cum luna processerit in defectu. Omnes fere herbæ commode transplantantur cum aliquantulũ creuerint, & terra non fuerit nimis sicca.

De iuuamento hortorum, Cap. XXXII.

PLurimũ confert hortis, si tam manibus quàm sarculo herbæ nociuæ quotiens apparuerint dissipentur, ne melioribus nutrimenta subducant. Ex his quæ plurimum nocent hortis, est ambulare per eos uel terrã mouere cum fuerit nimis mollis. Si terra horti nimis cretosa est misceatur eidem sabulum, uel lætaminis multitudo, & terra spississime moueatur. Et si adeo sabulosa est quod humor conceptus nimis facile resoluatur, eidem misceatur lætamen & creta.

De collectione herbarum, florum, seminum & radicum, Caput XXXIII.

HErbæ propter cibum colligendæ sunt cum earũ folia ad debitum peruenerint augmentũ. Sed propter medicinam colligere oportet postquã magnitudinis integritatẽ habent antequam ipsarum alteretur color & cadant. Semina colliguntur postquam eorum figitur terminus, & exiccantur ab eis cruditas & aquositas. Radices sumendæ sunt, cum adest foliorum casus. Flores colligere oportet post operationem integram, ante exterminationem & casum. Fructus quidem colligendi sunt, postquàm finitur complementum eorum antequam sint ad cadendum parati. Quæcunq; colliguntur decrescente luna meliora sunt, & magis seruabiliora his quæ colliguntur in eius augmento. Et quæcunq; colliguntur in claro aëre meliora sunt his quæ colliguntur in dispositione humiditatis, & uicinitate temporis pluuiarum.

De uirtutibus herbarum, Cap. XXXIIII.

Herbæ syluestres domesticis sunt fortiores, & minoris quantitatis, secundum Plinium. Et ex syluestribus montanæ sunt fortiores. Et illa quarum loca sunt uentosa, color fit magis tinctus, & sapor magis apparens, & odor fortior, eruntq; potentiores in genere suo. Virtus herbarum debilitatur post duos aut tres annos, secundum Plinium.

De conseruatione herbarum, foliorum, seminum & radicum, Cap. XXXV.

Herbæ, flores & semina seruanda sunt in locis siccis & obscuris, & in sacculis uel uasibus constricta seruantur, & præcipue flores ne odor & uirtus exhalet. Radices melius in subtili arena seruantur, ne sint radices quæ siccitatem seruent, quæ similiter in loco sicco & obscuro melius seruabūtur. Semina porrorum & ceparum & quarundam aliarum herbarum melius quàm aliter in suis siliquis seruabuntur.

Incipiunt regulæ libri septimi, de pratis & nemoribus, Caput XXXVI.

Prata desiderant aërem temperatum, aut frigiditati & humiditati proximum. Nam superflua frigiditas impedit generationem herbarum. Et nimia caliditas aut siccitas omnem uigorem consumit, terram desiderant pinguem ad herbarū copiam, sed ad saporositatem requirunt mediocrem, & nimis macram omnino refutant. Aquam desiderant, præcipue pluuialem & calidam, aut lacualem pinguem, sed à gelida ualde læduntur. Situm optant depressum, ubi continuo sit humor inclusus. Nimis autem profundus non est aptus ad aliquas bonas herbas, sed ad paludales insipidas.

Qualiter prata procurentur, Cap. XXXVIII.

Prata licet naturaliter per se proueniant, fiunt etiam opere manuali, extirpatis nemoribus, & agrestibus locis,

uel

uel complanatis agris aratis, & uitia cum fœni semine satis prata optime procurentur. Sed omnia impedimēta quæ in eis nascuntur tollantur & herbæ grossæ inutiles post magnas pluuias radicitus euellantur. Prata quæ pluries irrigantur æstate, pluries fructificabunt, & secabūtur in anno. Prata uetusta muscosa radantur & sterilia facta pluries arantur, ac de nouo serantur.

De fœno qualiter procreatur & de utilitate eius, Caput XXXVIII.

F*œnum secandū est tempore calido ac sereno, cum aëris siccitas duratura speratur, & herbæ ad debitum peruenerunt augmentum, floresq́; compleuerint nec arescere inchoarunt. Fœnum commode sub tecto seruatur, uel sub dio præparatum, ne aqua in id intrare posit. Fœnum magnæ utilitatis existit cum ex eo bestiæ laborantes ac oues toto tempore anni uiuere poßint.*

De nemoribus qualiter fiunt, Cap. XXXIX.

N*emora uel naturaliter proueniunt diuersarum arborum secundum uarietatem terrarum situs & aëris, aut instituuntur ab homine. Qui nemus plantare intendit, consideret primo situm & naturam terræ, ac aëris in qua facere nemus cupit easq́; solum consideret arbores, quæ illi loco conueniunt, & tandem uotum instituentis adimpleant, propinquas ac distantes arbores plantet, secundum quod amplius uel minus radices & ramos extendunt.*

Incipiunt regulæ octaui libri de uiridarijs & rebus delectabilibus, Cap. XL.

V*iridaria quædam fiunt ex herbis, quædam ex arboribus, quædam ex utrisq́;. Viridaria herbarum desiderant terram macram & solidam, ut herbas subtiles & capillares producant, quæ præcipue uisum delectant, uiridaria circa se habere debent odoriferas herbas diuersorū generū, quæ ad delectationem*

tionem conferant ac salutē, nam omnis odor est animæ suauissimus cibus. Viridaria requirunt à meridie ac occidente arbores bonas ac raras, ab oppositis loca patula, ut auram delectabilem habeant, nam umbra malarum arborum est nociua. Superflua umbra ægritudines generat & auræ salubris sanitatē corrumpit. Viridaria debēt fieri magna uel parua respectu habito ad nobilitatem, potentiam & diuitias dominorum. In uiridarijs unumquodq; genus arborum in sua acie sine admixtione alterius poni debet, ut delectationē augeat, ac decorem. Magnæ arbores in uiridarijs distare ab inuicem uiginti pedibus in acie debent, parui decem, sed decem acies una ab altera poterit quantum placuerit plus distare, arborū acies in uiridarijs fossorem requirit, exceptis malis, ut possint diu durare, sed inter unam & alteram aciem prata conueniunt. In uiridarijs non debet quis superflue delectari, sed tunc præcipue cum ferijs necessarijsq; satis fecerit rebus. Viridis & decora multarū plantarum satio circa ruris habitacula multam delectationem affert. Plurimū delectat agros habere magnos & fertiles, qui rectos habeant fines ac foueis idoneis cingantur, & sepibus bonasq; arbores circū habeant, ac intrinsecus uijs oportunis, arboribus, fonte ac fluentibus riuulis sint ornati.

De delectationibus uinearum & uini, Caput XLI.

Multum delectat habere uineta decora diuersorum bonorum generum uuas ferentia. Non omnia quæ de mirabilibus uuarum ab antiquis scripta sunt, per experientiam reperiuntur uera, non ab ociosis peritis omnino spernenda, ne forte uarietas temporum ac locorum, aut imperitia raro probantis experientem decipiat. Plurimum delectat habere uina diuersorum colorum, ac saporum quod non difficile fieri potest, ac uina medicinalia indigentibus satis inueniuntur utilia.

De his quæ circa arbores delectationem augent, Caput XLII.

Magnæ delectationis est habere in proprijs locis bonarum arborũ copiam, & generum diuersorũ, ideoq; indigens paterfamilias undecunq; deferre debet, uel curare quod ab alio deferatur, & ea in congruis ordinibus inserere uel plãtare. Plurimũ delectat insitiones habere mirabiles, & in una arbore generum diuersorum, & ideo paterfamilias diligens hoc procuret, multum delectat arbores bene formatas, & recte stantes habere. Ideoq; curandum est ne tortuosæ sint, aut ramos nimis deformes habeant, uel depressos. Multæ mirabiles insitiones se ostendunt his qui tentant omnia experiri. Si arboris fructiferæ scindatur ramusculus & res laxatiua pulverizata, uel cuiuslibet coloris, loco medullæ includatur, in eo fructus acquiret uirtutem uel coloris inclusi.

De delectationibus hortorum & herbarum, Caput XLIII.

Plurimum delectat habere hortum bene dispositum, ac sufficienti industria cultum. Ideoq; paterfamilias diligenter procuret eũ habere in loco pingui ac soluto. Cui fons uel riuus per discreta spacia defluat, ut irrigari totus possit tempore magni æstus, omnia genera bonarum herbarum in loco habere delectabile atq; utile est.

Incipiunt regulæ noni libri: De animalibus nutriendis, Caput XLIIII.

Antiquissimis temporibus uiuebant homines ex his solis cibis quæ naturaliter inculta terra ferebat, deinde consequenter cœperunt uiuere agricultura & pastoricia, nũc uero & ex eisdem uiuunt, & ex scientijs scripturarum & artibus infinitis: Singulorum generum animalium domesticatorum, alia in diuersis regionibus adhuc fera cernuntur.

De equis

De equis & equabus, Caput XLV.

Qvi equos aut equas emere uult expedit, ut ætatem, genus formam laudabilem, san.tatem & ægritudinem, bonitatē & malitiam rectè cognoscat. Equorum & cæterorū animalium indiuisas ungulas habentium, ac cornutorū ætas, dentibus plene cognoscitur. Scaliones ita custodiendi sunt, ut parum equitentur uel nihil, aut aliter fatigentur, ac bis in die tantum admitti debent, si generosos pullos creare uolueris. Equæ prægnantes teneri debent non multum macræ nec pingues, nec urgeantur, nec famem frigusq; tollerent, nec inter se locis cōprimantur angustis. Equæ generosæ quæ masculos nutriunt alternis tantūmodo submittantur annis, ut pulli s copiam puri lactis infundant. Admissarius quinq; annorum esse debet, sed fœmina bima cōcipiet. Pullus teneri debet præcipue in loco montuoso, petroso & sicco, & duobus tantum annis matrem sequatur ad pascua. Cum pulli domandi sunt suauiter tangantur in stabulo, & freno teneantur ibi suspensa, ut assuescant tangi, & frena uidere. Loca equorum debent in die munda teneri, & nocte lectus usq; ad genua fieri pro quiete, maneq; to li & dorsum tergi ac omnia membra eius, deinde paruo passu ad aquā duci, & in ea usq; ad genua spacio longo teneri, & cū redierit antequā stabulū intret crura tergi, & optime siccari. Cōpletus equus in cōuenientibus carnib. est tenendus, ut possit securius equitari. Nā pinguedo nimia ægritudines, & nimia macies debilitatē & deformitatē inducunt. Equus qui sudauit uel fortiter calefactus est, nō debet aliquid comedere uel potare, donec coopertus & paulisper ductus à sudore atq; calore fuerit liberatus. Equo utilis est tēpore calido coopertura linea propter muscas, et tēpore frigido lanea propter frigus.

De doctrina & morigeratione equorum, Caput XLVI.

EQuus qui domari ac morigerari debet, primum adhibeatur frenum leuissimum cuius morsus sit melle uel alio dulci liquo

re perunctus, & leuiter ducatur ad manum, deinde sine sella leuiter equitetur, & postea cum sella per loca plana, donec frenum & sellam quiete recipere assuescat. Equus cum freno leui & sella leuiter pergere assuetus, debet cum fortiori freno, si oporteat perduci ad agros aratos hora breui & frigida, & instrui ad trotandum primo, deinde ad galopandum breui saltu. Duci etiam in ciuitate per loca fabrilia debet. Cum equus se habuerit cõuenienter ad frenum, ad cursum assuesci debet summo mane semel qualibet septimana, usq; ad quartam partem miliarij unius primo, ac postea longiori spacio.

De generali cognitione & pulchritudine bonitatis & malitiæ equorum, Caput XLVII.

E*Quus pulcher, corpus habet magnũ & longum, & eius magnitudini ac longitudini proportionabiliter omnia membra respondent. Pilus pauus & obscurus à pluribus habetur præcipuus. Equus habens nares magnos & inflatos, & grossos oculos, audax naturaliter reperitur: equus habens costas grossas, & uentrem amplum & deorsum pendẽtem laboriosus ac sufferens iudicatur, equus habẽs ampla & extensa garecta, & calces turbas, in motu celer & agilis esse debet, equus habens iuncturas crurium naturaliter grossas & pasturalia curta fortis esse censetur, equus habens crura & cruriũ iuncturas bene pilosas & pilos earum longos, laboriosus existit. Equus habẽs maxillas grossas & collum curtũ, non facile affrenatur decenter, equus habens uniuersas ungulas albas, nunquã duros pedes habebit: equus habens auriculas pendentes & magnas, & oculos concauos, lentus ac remissus existit: equus cuius anteriora crura semper moueri uidentur malorum est morum, equus mouens caudam superius & inferius, mali est uitij.*

De infirmitatibus equorum, Caput XLVIII.

AEgritudines accidunt equis in capite, uentre, tergo, cruribus, pedibus ac ungulis, aliquando ex humoribus & saepe ex negligentia uel mala custodia. Dolores accidunt *equis aut ex superfluitate humorum malorũ in uenis sanguinis con tentorũ, aut ex uentositate ingrediente in corpus equi calefacti per poros apertos, uel intestinis ex uiscosis humoribus orta, aut ex superflua cõmestione hordei uel alterius tumefacti in stomacho seu uentre, aut ex superflua retentione urinae uesicam inflantis.* His omnibus generale remedium est, *quod equus per stabulũ cum equa libere permittatur abire.* Sal in aceto *sufficienter infusum plurimũ ualet contra omnem tum: factionem incipientem in dorso.* In multis *equorum aegritudinibus coctura ultimum est remedium, sed debet diligentißime custodiri ne cocturam poßit mordere, uel ad aliquam rem fricare, quia ex nimio pruritu locum dentibus usq; ad neruos uel ossa morderet.* Multa autẽ *signa, quibus cognoscitur in qua parte corporis patiatur equus, ex quibus praenosticari potest liberatio & mors equi, quae per regulas scripta sunt omnia in fine tractatus equorum, & ideo hic omitto.*

De bobus, Caput XLIX.

GRadus aetatis boum sunt quatuor, prima uitulorum, secunda iumentorum, tertia boum nouellorum, quarta uetulorum. Qui *armentorum gregem emere uult obseruare debet primum ut sint uaccae ad fructus ferendos aetatis potius integrae quàm imperfectae, bene compositae, ut omnia membra sint grossa, & inuicem sibi respondeant. Armentis boum & uaccarum paranda sunt loca hyeme maritima, aestate frigida & opaca montana. Stabulum boum esse debet arena uel aliquo genere lapidum stratum, aliquatenus deuexum, ut elabi poßit humor, & contra partem glacialem, aliquis obsistere debet obiectus.* Cauendum est etiam

ne angustius stent, aut feriantur, aut concurrant, ac æstate optime sepe clauduntur ne à tabanis & cæteris bestiolis concitentur. Debet etiam bis semper stratum multũ teneri, quo melius cõquiescant. Aestate bis, hyeme semel ducantur ad aquam boues. Sani, fortes, & agiles cognoscuntur, si facile se mouent cum tanguntur, uel punguntur, & habent membra grossa, & auriculas eleuatas. Pulchri autem & fortes generaliter cognoscuntur, si omnia membra grossa sunt, & sibi inuicem bene respondent.

De ouibus, Caput L.

Oves bonæ cognoscũtur ab ætate, si neq; uetulæ sunt neq; meræ agnæ. Item à forma, si sunt corpore amplæ, lanam habeant multam & mollem, uillos altos & densos corpore toto. Sanitas ouium cognoscitur, si aperiantur earum oculi, & uenæ sunt rubicundæ ac subtiles, sunt sanæ. Si uero albæ uel rubicundæ & grossæ, sunt infirmæ. Item si capite in pelle colli & antetractæ, uix trahi possunt, sunt sanæ, si facile sunt infirmæ. Item si audacter uadunt per uiam, sunt sanæ. Si molestæ capite inclinato, sunt ægræ. Oues per totum annum intus & foris sunt rectè pascendæ, stabula idonea ouibus ea sunt quæ non sunt in loco uentoso, in quibus sit solum stramentis idoneis stratum atq; procliuum ut mundari poßit ab humiditate urinæ, quæ lanas corrumpit & ungulas scabras fieri cogit. Pascua ouibus utilia sunt, quæ in noualibus uel pratis sicctoribus excitantur: palustria uero noxia, syluestria damnosa lanæ. Salis uero crebra conspersio debet pecoris leuare fastidium.

De apibus, Caput LI.

Apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Apes optimæ sunt paruæ rotundæ ac uariæ. Sanitatis signa, si sunt frequentes in examine, & si nitidæ & si opus quod faciunt æquabile est, ac leue, minus ualentium signa, si sunt pilosæ ac horridæ, ut puluerulentæ.

Incipiunt

Incipiunt regulæ decimi libri, de artibus quibus animalia capiuntur, Caput LII.

Mnium auium rapaciũ natura est, ut semper solæ & nunquam uel rarò sociatæ incedant, eo quod in præda nolunt habere sodalem, & omnibus quibus insidiantur cognoscuntur, instinctu naturæ, atq; cum inimicum sentiunt, garriunt & fugiunt, uel se quantum possunt occultant. Aues rapaces si bonis cibantur carnibus, & horis congruis, & iniuria non fit eis, neq; contra earum uoluntatem mittuntur ad aues, à dominis raro discedũt. Si dominus non sequitur uoluntatem accipitris uel alterius auis rapacis, sed in aliquo contrarium agit, facile ipsum perdit, cum sit indignantis naturæ, ac leuiter irascatur. Falcones tenendi sunt in eo statu pinguedinis, in quo inueniuntur magis audaces & melius capere aues. Omnium rapacium auium eadem est ferè natura. Aues fere capiuntur cum auibus feris domesticatis, uidelicet accipitre & asturne, falcone, ismerlo, girfalco, aquilo, gimo, & gimecta. Aues capiuntur retibus diuersorum modorũ, uidelicet ad pantheram anates, reti super fluuium extenso capiuntur grues, cygni, starnæ, ac anseres. Item alio reti anseres & anates in agris & prope aquas. Item parietibus, columbi & turtures & ferè omnes auiculæ paruæ. Item arolo paruæ aues & magnæ rapaces. Item quodam reti stricto & longo perdices. Aues uarijs capiuntur laqueis in terra constrictis ac in arboribus circa nidos. Aues ferè omnes capiuntur uisco, uidelicet uirgulis ac uiminibus & funiculis ac uiminibus inuiscatis. Aues omnes capi & occidi possunt balistis & arcis & alijs quibusdam modis. Pisces capiuntur retibus diuersorum generum, uidelicet scorticaria in mari transuersario, in locis flum num & lacuum spaciosis riualibus, in paruis aquis & in magnis cum naui. Item taclo & negossa. Item in uallibus cũ cochlearia & degagna, & cum gradellis & paruis reticulis. Item cum cistis & caueis, hamo, spadernis & calce.

PET.

PET. DE CRESCENTIIS, DE HIS QVAE POSSUNT SINGULIS MENSIBUS IN RURE FIERI, LIBER XII.

N superioribus libris plenè tractatum est, sed necessario diffusè de omnibus quæ sunt in rure agenda, sed utile uidetur memoriale compendiosum facere, quo paterfamilias ad rura pergens facile scire potest, quid utilitatis & delectationis quolibet tempore facere possit. Et cum modum agendi singula uidere uult, in latioribus & specialibus tractatibus ordine supradicto scriptis congruo facile inuenire ualebit.

De agendis mense Ianuario, Caput I.

Oc mense, præcipue in locis calidis, loci habitabilis aëris & uentorum terræ & situs bonitas uel malitia potest cognosci: licet locis temperatis alijs quibusdã mensibus melius discernatur. Item in locis calidis curiæ atq; domus satis commode poterunt fabricari, & optime possunt arbores pro materia domorum abscindi. Item possunt noua stercora procurari, & uetusta ad agros & uineas trahi, & faba, cicercula atq; uitia seri: item si agri non sint molles primo proscindi. Item in locis calidis uineæ firmari atq; putari possunt. Item sorba, persica, nuces, amygdala & pruna optime in seminario poni possunt, & arbores gummosæ inseri, & hortus si terra non sit madida fieri. Item in nouis pratis uitia & herbarum semina spargi possunt, & salicum perticæ ac iunci & cannæ, pro uineis incidi, ac nemora & omnis materia tam syluestrium quàm domesticarum arborum ignis rescindi potest. Item omnia uasa utensilia & plaustra & quæcunq; in domibus sunt quæcunq;

lecunq; sit tempus hoc mense congrue fiunt. Item animalia cuncta domestica emi, & syluestria capi possunt, & apes de loco ad locum exportare commodè possunt.

De agendis mense februario, Cap. II.

HOc mense ac cæteris omnibus bonitas & malitia loci habitabilis potest cognosci & emi, ac domus & quæcunq; in ipsa & circa ipsam agenda sunt possunt fieri. Item possunt lætamina ad agros, uineas, hortos & prata deferri, & cuncta fimari. Item possunt commodè agri proscindi, & in eis faba, cicercula, uicia et quædam alia legumina seri, ac frumenta, siligo, far & spelta runcari, & de ipsis aquæ deriuari, & stramenta in eis comburi. Item in locis calidis auena & cicer seri, & in temperatis & frigidis roblia siue pisum. Hoc mense locis humidis fieri debet pastinum, sicut cultura ubi uinea est plantanda. Et in locis calidis atq; siccis circa finē utiliter fit plantatio & insitio eius cum incipiunt esse gemmæ suspectæ, ac nondum aquoso, sed spisso lachrymantur humore. Item fit optime putatio uinearū in locis temperatis & calidis, nisi nix multa uel frigiditas nimis intensa prohibeat, quæ qualiter faciēda sit plena, docetur in libro quarto de uineis. Item hoc mense cōmode formātur uites ac uitiferæ arbores. Item hoc mense amputandæ sunt uitibus radices inutiles, ac fimandæ. Item palandæ & releuandæ sunt uites, & in locis maritimis & calidis fodiendæ. Item possunt hoc mense circa finem flantibus borealibus uentis non australibus, aëre sereno transuasari uina debilia & coqui, ut à corruptione seruentur. Possunt etiam hoc mense cum terra non multum sicca uel mollis ex stirpibus omniū arborum plantulæ, ac semina seri, transplantari, ac inseri, & maxime si iam corticise uiridis succus infuderit. Item possunt arbores putari, formari, & ab omnibus superfluis ramis, siccis, scabiosis & inutilibus liberari. Item rosaria & canneta noua instrui ac plantari. Item debent hoc mense, si terra non est sicca uel mollis fieri horti, scilicet ligonizari, uel aliter fodi, fimari, &

ex omni genere herbarum quæ uere terræ tempore mandantur seri. Vt sunt allium, atriplices, anisum, anethum, appiū, absinthium, artemisia, abrotanum, blitū, basilicon, caules, cepæ, fœniculus, catapu‍tia, liquiritia, lactuca, menta, porrum, papauer, petroselinum, pastinaca, et cæteræ herbæ. Ac etiam medicinales herbæ sylvestres possunt seri hoc modo in hortis & alibi. Item hoc mense plantari & curari possunt siccæ de uiminibus uel spinis, & alia materia sepes fieri, curiarum, agrorum, uinearum atq; hortorum. Item hoc mense plantari & seri possunt nemora ac salices tam domesticarum quam syluestrium. Item uiridaria ac cætera delectabilia, quæ in octauo libro clare scripta sunt, hoc mense cōmode fiunt. Item hoc mense armenta equorū & asinorum ac boum: item greges ouium, caprarū & porcorum emi ac procurari cōmode possunt & leporaria commode fieri ac piscinæ, ut plene in libro nono tractatum est. Item pauones, anseres, gallinæ atq; columbæ, quia hoc mense calere incipiunt & cubare procurari debēt, ut superius scripsi. Item possunt hoc mense apes emi, & debent pluries fumigari, & ab omni putredine liberari, & mali reges occidi, & cætera fieri quæ plenißime scripta sunt in tractatu ipsarum. Item hoc mense accipitres, & falcōes optime procurari, ac circa finem ipsius in muta poni. Possunt etiā hoc mense capi feræ bestiæ, aues & pisces uarijs & diuersis ingenijs supra scriptis.

De agendis mense martio, Caput III.

Hoc mense locis temperatis optime proscinduntur agri, si in eis superflua humiditas est consumpta & terra iam ad æqualitatem inter humiditatem & siccitatem peruenit. Item seritur auena & cicer, & canabum circa finem, & faba in locis frigidis, & in temperatis in initio loco pingui, & quæ ianuario sata fuit nunc runcatur cum quatuor

foliorū

foliorum exiſtit. Item runcatur & herbis mundatur frumentum, ſpelta, hordeum. Item hoc menſe ſeritur milica & miliũ, panicum & faſeoli ſeri poſſunt. Item putantur & inſeruntur uites circa initium, & releuantur, deinde ligoniſentur, cum terra fuerit tempe rata. Item colliguntur & plantantur uites hoc menſe, atq; propagantur & renouantur. Item tranſuaſantur uina ſereno aëre, & boreaſlante. Coquantur etiam debilia, ut ſeruentur melius, ne uoluantur, & optime implẽantur uaſa poſita in penu frigida, & clauduntur ut parum ſpirent ne acetoſa fiant. Item hoc menſe plantari, tranſplantari, & circumfodi poſſunt omnes arbores, ac inſeri quæ gummi carent. Item hoc menſe paſtinantur horti & ſimantur & in eis ſeruntur omnia ſemina ſpecificata in februario menſe, ac etiam cucurbitæ, melones, cucumeres, & citrulli circa finem, ac etiam ſaluia plantatur hoc tempore, ramulis in terram infixis. Item locis frigidis prata purgari debent, & temperatis ac calidis cuſtodiri. Hoc menſe præcipue comparandi ſunt equi & equæ, boues & uaccæ, uerres & ſcrophæ, ac facienda armenta & greges, & maſculi fœminis admittendi. Et domandi ſunt aluei à uermiculis & omni immũdicia. Item hoc menſe accipitres & aſtures munite magnis gabijs ſunt ponendi, & bouis carnibus nutriendi. Item hoc menſe poſſunt capi beſtiæ aues & piſces, niſi ſint tales quæ ſolum temporibus frigidis uel niuium capiuntur.

De agendis menſe aprili, Caput IIII.

Hoc menſe proſcinduntur pingues agri, humidi, qui diu aquam tenent, & ſicci ſecunda uice arantur. Item ſeritur cõmode cicer in locis frigidis, & canabum & milica in locis temperatis circa principium. Item foßio uinearum in locis frigidis & etiam temperatis, & uina non debilia commode tranſuaſari poſſunt. Item hoc menſe mala punica poſſunt

seri. Item ipsa possunt inseri, & persicus inoculari, ut Palladius *ait. Item hoc mense locis calidis tonduntur oues, & sero tam foetus signantur, & arietes admittuntur ad oues, & equi & asini ad equas & asinas. Item debent omnes arborum plantulae hoc mense ab animalium aggressu diligenter tueri. Item hoc mense commode seruntur cucurbitae, citrulli, cucumeres & melones, & caeterae herbae, si rigari possunt, ut* Palladius *ait. Item columbis locis iam aratis danda est esca, quia parum in agris inueniunt unde uiuant. Item secundum* Palladium *quaerendae sunt apes, & aluei purgandi, & papiliones necandi, qui nunc abundant, florentibus malis. Itẽ hoc mense sicut alijs aestiuis mensibus possunt capi bestiae, aues & pisces.*

De agendis mense Maio, Cap. V.

HOc *mense pingues agri, & qui diu aquam tenent, proscinduntur, cum omnes herbas protulerint, & eorum semina nondum maturitate firmata: & sicci possunt secunda uice arari. Nunc omnia quae sata sunt prope florent, nec tangi à cultore debebunt. Item in locis frigidis & humectis nunc seruntur faseoli, milium & panicum. Item hoc mense, ut dicit* Palladius, *materia caedenda est, cum sylua est omni fronde uestita. Item seminaria fodiuntur assidue, & uineae secunda uice, ac etiam pampinantur. Item in locis praegelidis ac pluuiosis putantur oleae, & eius muscus abraditur, ac si quis lupinum stercorandi agri causa seminauit nunc debebit euertere.* Hoc *etiam mense, ut idem scribit, locis calidis emplastrari persicus potest, & citri arbor inseri, & similiter ficus, & disponitur planta palmae. Nunc etiam agrorum spacia quae per autumnum seminibus implenda destinant, aut plantis conuenit pastinari. Item hoc mense seritur coriandrum & appium & melones, citrulli, cucurbitae & cucumeres & cardui & radices & ruta pangetur: porri quoq; planta transfertur, ut irrigationibus animetur.* Et *optime caules & cepe transferuntur hoc mense. Itẽ seritur portulaca, & quocunq; tempore feratur, calido tempore tantum, nascitur.*

scitur. Hoc mense locis maritimis & calidis recidamus fœna priusquam exarescant. Quod si pluuijs infusa fuerint, non ante couerti debent, quam pars ipsorum summa siccetur. Item hoc mense castrari debent vituli, & ouium celebrari tonsura. Item coagulatur lac, & fit caseus modo prædicto. Itē (ut ait Palladius) debēt nunc occidi reges apum, qui græcis κηφὴν uocantur, qui hoc tempore nascuntur in extremis fauorum partibus. Item papiliones necandi sunt modo prædicto.

De agendis mense Iunio, Caput VI.

MEnse Iunio præparanda est area, & omni stramine, fimo & puluere optime liberanda. Nunc seri potest miliū & panicum, nūc hordei meßis primo recipitur: postea circa finem tritici meßis expletur in locis calidis & in temperatis incipitur. Nunc in frigidißimis locis quæ maio prætermißa sunt facie mus: agrosq; proscindimus herbosis locis ac frigidis uineta aptabimus, colligemus uiciam, fœnumgræcum resecabimus ad paululum. Item hoc mense peragenda erit leguminū meßis, nunc & faba luna minuente uelletur, & excußa & refrigerata reponetur. Lupinus etiam hoc mense colligitur, nunc pira uel mala ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt omnia uitiosa. Hoc mense ramus punici potest intra fictile uasculum claudi, ut ad eius magnitudinem poma reddat. Item hoc mense sicut in Iulio fit insitio, quæ dicitur emplastratio in piris, & malis, & ficubus, & oleis, & cæterorum, quibus in cortice pinguis succus extiterit. Item hoc mense optime seritur borago & portulaca, & aliæ multæ herbæ, si possunt irrigationibus adiuuari. Hoc etiam mense secantur optime prata flore completo & non exiccato: hoc etiam mense uituli recte castrantur, & caseus cōficitur, & oues in frigida regione tunduntur. Item hoc mense aluearia castrabuntur, si multum mellis habuerunt & mel conficitur & cera. Hoc etiam mense noua egrediuntur examina: ideoq; custos debet esse semper attentus ne fugiant, præcipue

pue usq; in octauam uel nonam horam, & semper debent esse aluea ria præparata & ea colligere debet ac in suo loco collocare, ut in suo tractatu dictum est plene.

De agendis in mense Iulio, Cap. VII.

M*Ense Iulij agri proscißi secunda uice arandi sunt, nunc locis temperatis tritici meßis & leguminum nondum expleta, completur. Item syuestres agri utilißime extirpantur radicibus atq; uirgultis. Item gramen & filicem ante caniculares dies optime dißipamus. Item circa finẽ optimè seruntur rapæ ac napi. Item nouellæ uites mane ac uespere, calore deposito, debent effodi & aduerso gramine puluerizari. Item hoc mense arbores quæ in messe steterant sectis meßibus obruantur, & circa ipsas propter solis calorem fiat aggregatio terræ. Hoc mense locis humidis inoculari ficus potest, & inseri citrum, nunc etiam potest emplastratio celebrari, & pirus & malus locis frigidis inseri. Itẽ poma uitiosa quæ nimis ramos onerant, debent legi. Item potest plantari talea citri si irrigationibus adiuuetur. Nunc locis temperatis amygdala sunt colligenda, hoc tempore uaccæ submittendæ sunt tauris, & arietes admittendi. Item hoc mense circa principium omnia prata secanda sunt in quibus herba non prius ad maturitatem peruenit.*

De agendis in mense Augusto, Caput VIII.

M*Ense Augusto sunt agri tertia uice arandi. Itẽ in suo principio poßunt feri post primam pluuiam rapæ radices & napi & lupini ut uineas & terras impinguent. Item in principio & ante linum euelletur, & campi cum maturato calore flauescant, & ex his poßunt excuti semina et macerari si placet, & aliter ut opus fuerit procurari. Item circa finem eius colligitur milica quæ tunc inuenitur matura. Et ficus colligũtur & siccantur & nuces & cæteri fructus arborum, qui maturi sunt & consumuntur, & reconduntur seruandi. Item locis frigidis pampinantur uites, & in*

& in calidis potius obumbrantur uuæ, ne in sole arescant, nunc etiam agrestum fieri potest. Item dissipare frequenti aratione gramen & filices. Item hoc mense possunt emplastrari arbusta, & pirus inseri, ut Palladius dit. Itē hoc mense possunt inuestigari aquæ ubi desunt & probari, & putei fieri, & similiter aquæductus commode fabricari, ut Palladius scribit. Item post mediū huius mensis optimè seruntur caules, ut cum modicū coualuerint transferantur.

De agendis in mense Septembri, Caput IX.

MEnse Septembri cisternæ, aquæductus, & putei commode fiunt. Item pinguis ager & qui diu consueuit habere humorem, tertia uice arabitur nunc ager humidus, planus, exilis secunda uice aratur & seritur, cliui graciles nunc primū arandi sunt, & serendi circa æquinoctium, nunc agri stercorandi sunt, in colle spissius, & in campo rarius, præcipue cum luna minuitur. Hoc mense uliginosis locis atq; exilibus aut frigidis aut opacis circa æquinoctium triticum seritur & spelta, dum serenitas constat. Item in locis calidis nunc seritur linum, quod uernum uulgariter dicitur. Item colligitur & reponitur hoc mense milica, quam aliqui sagginam uocant, et circa principium in alpibus seritur siligo, & circa finem eiusdem mensis anno sequenti fit messio eius. Item seritur hoc mense circa initium lupinus impinguandi causa, & ubi creuerit euertatur. Seritur etiam circa finē farrago in stercorato loco, pabuli causa. Item in locis temperatis circa principiū pampinantur uites & frondibus denudantur, & postmodum uindemiæ fiunt, & quæcūq; ad uindemias spectant, & uuæ seruandæ possunt siccari & sapa de fruū & carenū fieri. Itē colliguntur fructus arborū qui tunc maturitatē fatentur: nunc papauer seritur calidis locis & siccis. Itē hortorum spacia quæ uere seminibus implenda sunt, nūc alte fodienda sunt, & stercoranda, decrescēte luna. Itē in principio seruntur optime caules, & circa finem allū, anethū, lactuca, & bleta, & radices seri possunt in locis siccis. Itē hoc mēse possunt prata noua formari,

extirpatis

extirpatis prius radicitus spinis, & frutetis atq; arboribus & herbis latis & solidis: item uetera à musco purgari & uetustißima corrupta arari, & denuo prata noua formari. Item hoc mense cōquassantur apes uetustæ, & fit mel & cera. Item hoc mense cum accipitribus præcipue capiuntur qualeæ ac perdices.

De agendis in mense Octobri, Cap. X.

Mense Octobri possunt fieri putei & fossata cauari. Itē hoc mense lætamina portantur ad agros, & seritur optime in temperatis locis frumētum, siligo, hordeum, far & spelta, lupinum & linum. Item fit commode uindemia, ubi non est facta mense Septembri, & præcipue ab his qui maturum nimium habere desiderant, & condiuntur, & diuersificantur, in sapore & colore uina. Hoc extremo mense ubi calidi & sicci aëris qualitas est, ubi exilis & aridus campus. Vbi collis præruptus aut macer, ponuntur commode uites, nunc locis siccis, calidis, exilibus, macris, arenosis, apertis quæcunq; de pastinatis, de uitibus ponēdis, putandis, propagandis, reparandis uel arbusto faciendo, antedicta sunt, nunc rectius fiunt, ut contra exilitatem glebæ ac aëris siccitatem hybernis imbribus adiuuentur. Hoc mense præcipue circa finem ablaqueanda est omnis nouella uitis, ut amputentur radices superuacuæ, & si placida ibi est hyems uites relinquamus apertas, si uiolenta, operimus antequam ueniat gelu. Si præfrigida, aliquantulum columbini stercoris circa uiticulas apponatur. Hoc mense locis calidis & aptis instituuntur oliueta, & seminaria fiunt, & omnia quæ ad alias pertinebunt. Item riui ac fossæ purgantur. Item plantantur cerasa ac piri ac mali & cæteræ arbores, quæ frigus nō timent cōmode plantari, & de loco ad locum transferri possunt, maxime in locis siccis & calidis; sorba & amygdala in seminario ponuntur, & semina pon spárguntur. Item hoc mense fit pastinum hortorum serendorum in uere ac etiam nunc feruntur in hortis, alliū, anethum, spinachia, plantæ cardui, sinapis, malua, cepæ, mente, pastinaca, cymi-

num

num, origanum, & caparus. Item boleta in locis siccis. Item dicit Palladius, quod porrum uere satum nunc fertur, ut crescat in capite & assidue circumfodiatur. Item hoc mense tollitur apibus mel superfluum cum fauis, & omnis cera corrupta.

De agendis in mense nouembri, Caput XI.

Mense nouembri locis calidis seritur optime triticum, circa principium & hordeum & siligo. Et circa finem, faba in stipulis non aratis. Et linum atq; lenticula hoc mense seruntur. Item hoc toto mense calidis locis & siccis uitium est positio celebranda, et propago recte ducetur. Et locis frigidis nouellas uites & arborum plantas circumfodere atq; operire cõueniet, & macras stercorare. Nunc ac deinceps usq; donec terra congeletur uinea uetus, quæ est in solo robusto, quæ integro trunco sit ablaqueata fimo facietur, & angustius putata intra tertium uel quartum pedem à terra uiridissima corticis parte mucrone feriatur, ac fossa frequentius incitetur, ut ibi materiam fundat, qua reparetur. Nunc autumnalis putatio celebretur in uitibus et arboribus, maxime ubi tẽpore incitamur, hoc etiam mense cum oliua cœperit esse matura colligitur, & oliueta putantur & summitates nimis altæ reciduntur, quod etiam in nespulis, ficu & persicis & coctanis est seruandum. Item hoc mense ponuntur commodè olіueta, & seruntur persici ossa, & pira calidis & siccis regionibus, & omnibus ferè locis prunorum ossa. Item hoc mense seritur castanea plantis ac semen. Item calidis locis ac siccis ponimus plantas syluestras inferendas, pirorum & malorum & mali punici & citonei & citri & nespuli, fici, sorbi, cerasi & mori taleas & amygdali semina. Item hoc mense magnæ arbores trãsferuntur locis calidis & siccis & apertis, truncatis ramis, illæsis radi

radicibus, & multo stercore ac irrigationibus adiuuentur. Item hoc mense materies ad fabricam cædenda est, cum luna decrescit. Item hoc mense arietes admittuntur ad oues, ut fœtum primi ueris fouere posit exortum, & similiter hirci ad capras admitti debent. Item hoc mense diuersimode capiuntur syluestres bestiæ. Item aues & pisces.

De agendis in mense decembri, Caput XII.

MEnse decembri potest seri faba quæ post hyemem tantũ nascetur. Item cæditur optime materia pro domibus, & cæteris ligneis operibus faciendis. Item cæduntur syluæ ac rami superflui arborum, & sepes uirides pro igne. Item cæduntur perticæ & cannæ pro uineis & parantur, & fiunt pali, & iunci similiter pro uineis cædi possunt, & ex uiminibus fieri possunt corbes, & cistæ & caueæ, multaq; alia utensilia oportuna, & sepes siccæ. Item hoc mense diuersis ingenijs capiuntur bestiæ feræ, & præcipue canibus tempore niuium. Item aues auibus rapacibus domesticatis, & retibus diuersis ac uisco &c.

Librorum XII. Petri Crescentiensi de agricultura omnibusq; plantarum, & animalium generibus, Finis.

POGGIVS FLORENTINVS DE LAVDE Rei rusticæ.

I VNQVAM mihi antea Rei rusticæ cura & uita exercitio dedita iocunda uisa est & suauis, nunc his paucis diebus quibus in solo natali uixi procul à Curiæ molestijs cõstitutus, iucundissimã ac suauissimã iudicaui, dulcis ocij, honesti negotij, & modestæ uoluptatis plenam. Cognoui enim hoc uiuendi genus, quod multi præclari uiri post habitis rerum ciuilium fluctibus elegerunt, esse maxime expetendum, cum in eo uitam quietam, liberam, honestam frugalitati coniunctam agere ualeamus, ut non mirer Horatij Flacci ruris uiuendi, cum in urbe esset cupiditatem: Qui scribens ad Mecœnatem:

O rus inquit, quando ego te aspiciam, uel quando licebit,
Nunc ueterum libris, nunc somno & inertibus horis
Ducere sollicitæ iocunda obliuia uitæ?

Et certè si qua uirtuti & literis uacandi uia est, hanc profecto esse constat, remotam à uitijs, & honestati propinquã. Neq; uero eam existimo tantum à doctissimis quidem uiris Rei rusticæ scriptoribus laudatam, quantum dignitas eius & merita erga humanum genus postulare uidentur. Nam ut omittam quas utilitates ex agricultura percipimus, ut non recenseam quæstus uberrimos quos largitur, quanta uoluptas & quies ruris, quanta curarum remissio, quanta naturalis oblectatio, quanta uirtus in eius uitæ ratione uersatur. Hæc est sola naturæ hominum usuiq; præcipue accommodata, quæ omnia ad uictum cultumq; nostrum spectantia suppeditat nobis ac subministrat. Hæc est quæ semota à tempestatibus ciuilis insaniæ,

tanquam ex quadam ſpecula cæteros ueluti naufragantes deſpicit & contemnit. Hæc procul à malis uitiorum exemplis, relictis fori & contentionum iurgijs, ſibi ſoli uacat & bonæ menti. Hæc ſpretis ſuperuacancis cupiditatibus, contempta omni ambitione, neq; ſuperflua cupit, neq; abutitur quæſitis. Hæc populari cura & uulgi honoribus nihilipenſis, honeſto fruitur ocio & omni tranquillitate: quæ rariſsime aſſequuntur qui urbana tractant, & uulgi plauſum quærunt. Hæc eſt uere philoſophandi dux, in qua & rerum ſecreta rimari licet, & bonos mores facile amplecti. Hæc bonis, hæc ſapientibus, hæc doctis uiris, hæc Regibus atq; Imperatoribus digna exercitatio. Cyrus Perſarum rex ille à Xenophonte celebratus, gloriari ſolitus eſt, hortum ſuis manibus conſertum, & arbores in ordinem poſitas. Diocletianus depoſitis Imperij inſignibus, in uilla Salonæ agriculturæ detinebatur ſtudio, ut hæc ſola res ueram quietem, à curis ſuperfluis uacationem largiri hominibus uideatur. Hanc uitam cum multi egregie laudarint: Cicero noſter in oratione pro roſtris omnium laudes meo iudicio ſuperare uidetur. Qui eam parſimoniæ, diligentiæ, iuſticiæ eſſe magiſtram tradit, maximeq; diſiunctam à cupiditate, & officio coniunctam. Quæ laus haud ſcio, an in aliam uitam recte poſsit conferri. Plures excellentis doctrinæ uiri, ut philoſophandi ſtudio & bonarum artium præueſtigationi facilius penituſq; poſſent uacare, relictis urbibus ſe rus in uitam priuatam contulerunt, ubi dies ſuos ſumma in quiete & honeſto ocio tranſegere. Multos uero ciuitatum gubernaculis inhærentes, ciuilis tempeſtas ad ſcopulos alliſit. M. Tullius ciuilem uitam priuatæ anteponit: laudatq; eos qui ad gubernandam remp. acceſſerunt. At ipſi Demoſtheni, multiſq; alijs eloquentiſsimis uiris, ſatius fuiſſet nullas reip. partes attigiſſe. Quamuis talis eloquentia Ciceronem in tanta Imperij magnitudine, & in tanta amplitudine honoris facile ſuamq; ſententiam

tueri potest, cum ea quemuis egregium ingenio hominem queant incendere & erigere ad laudis & gloriæ appetitionem. Multum enim pollet in ciuitatibus uis dicendi, & ingenij laus. Sed multi sudores, labores plurimi, uita anxia proposita sunt eiusmodi uiris, & uarij fortunæ casus. Ego autem cui senescenti quies & ocium cordi est, degentem ruri commendo, & eum præsertim qui à cura rei rusticæ ad literas tanquam in arcem animi posset confugere. Neq; ego nunc rusticana aut fodiendi, aut arandi, ac plantandi, proprio sudore opera subeunda nobis censeo. Non enim sum Serranus, aut Cincinatus, qui ab aratro ad senatum accersebantur. Non sum Scipio ille superior Aphricanus, quem Linterni exulantem agrū suis manibus coluisse Seneca scribit. Manus enim meæ aptiores sunt calamo quam operæ rusticanæ. Sed commendo uitam quietam qua rure uiuitur, curam laudo rerum rusticarum, conserendi plantandiq; sollertiam, laborem leuem, qui corpus paulum exerceat ac corroboret, probo uictus modestiam, integritatem uitæ, remißionem animi, quæ est uera ratio philosophandi. Non enim illic degentem rerum urbanarum strepitus & sollicitudo anxia premit, non curiositas superuacua noscendi mentem sollicitat, non quicquid ubiq; terrarum agitur indagamus. Non curis superfluis abrumpitur somnus, non pestilens inuidia, non liuor edax fraudem proximo machinatur, non scelerum officinæ, quæ errant urbibus, ad mala facinora impellunt, non sexcenta alia, quæ ciuilis & occupata uita nequit effugere. Sed dulcis ac secura quies, uita frugi, & ocium officio plenum omnibus honoribus ac dignitatibus præferendum. Hanc uitam fidentius apud te extollo, quem scio sæpius rus tanquam in portum ex ciuili inundatione confugere, delectariq; admodum cultura uillæ, ac studio tum plantandarum, tum conserendarum arborum detineri, digno sanè docto liberoq; homine exercitio. Hortarer te ad eam uiuendi normam, si aut res tua, aut

tempora paterentur, attamen si frequenter hos quibus necessario implicaris ciuiles tumultus linieris iocunditate atq; amœnitate ruris, & te in libertatem animi, quam etiam legendo ociosus acquires, quandoq; uendicaris, cognosces uiuere aliquando te tibi, & tempus id tuum esse, quod aut in remissionem curarum ruri colendo impenderis, aut contuleris ad studia literarum, quæ est maxima omnium & honesta uoluptas ac præ cæteris appetenda,

Vale Florentiæ.

FINIS.

BASILEAE EX AEDIBVS HENRICI PETRI MENSE AVGVSTO ANNO M. D. XXXVIII.

30

CRESCENTIUS

AGRICULTURA